לחלוקה חופשית

שבוע פרשת בשלח

ה׳ – י״א שבט ה׳תשע״ב (29 January – 4 February)

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קי

בו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם ויספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ
יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר
לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי
עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה:
ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

קיא

זה המזמור נאמר בא"ב ובכל פסוק שני אותיות ובב' פסוקים אחרונים ג' אותיות, והמזמור קצר ונכבד ידבר במעשה הקדוש ברוך הוא וגדולים מעשי ה':

א הַלְלוּיָהּ | אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: ב גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים
לְכָל־חֶפְצֵיהֶם: ג הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם
יְהוָה: ה טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: ו כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת
גוֹיִם: ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו: ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת
וְיָשָׁר: ט פְּדוּת | שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: י רֵאשִׁית חָכְמָה | יִרְאַת
יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

"דבר מלכות"

מודפס בדפוס ידיעות תקשורת (2000) בע"מ בכ –46,000 עותקים

מתוכם הודפסו

8,000 עותקים על ידי – אחים דויטש תעשיות טקסטיל בע"מ

כל המעוניין להשתתף בהדפסת ה"דבר מלכות" מכמות של 5000 חוברות ומעלה יכול לכתוב
לפאקס : 03-9606108 או למייל: Israel@DvarMalchus.Org או USA @DvarMalchus.Org

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״י קי״א ..... ג

ג) מכתב ראש חודש שבט, התשי״א ..... ה

ד) מאמר ד״ה באתי לגני אחותי כלה
יו״ד שבט ה׳תש״י ..... ו

ה) מאמר ד״ה באתי לגני אחותי כלה
יו״ד שבט ה׳תשל״ב ..... טו

ו) שיחת מוצאי שבת קודש בשלח
י״א שבט ה׳תשח״י ..... לה

ז) לקוטי שיחות – פרשת בשלח
(בלה״ק) כרך טז ..... מא

ח) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מז

ט) זכרונות אם המלכות הרבנית הצדקנית מרת
חנה ע״ה ז״ל שניאורסאהן חוברת ד ..... מח

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בשלח ..... מט

יא) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת בשלח ..... נא

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בשלח ..... פא

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בשלח ..... פב

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בשלח ..... צב

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צה

שיעורי רמב״ם – מהדורת וגשל:

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת בשלח ..... צח

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת בשלח ..... קכד

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת בשלח ..... קל

יט) נביאים וכתובים
שמואל-ב פרק יט, תהלים פרק מא ..... קלא

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... קלב

כא) מסכת ערכין עם ביאורים
מדף טז עד דף כב ..... קלג

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קסז

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו״ר הזקן ..... קסז

כד) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... קסח

כה) שערי אורה
אדמו״ר האמצעי ..... קסט

כו) מאמרי הצ״צ – תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קע

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... קע

כח) שיעורים בהמשך המאמרים תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... קעא

כט) ספר המאמרים ה׳תרפ״ו
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קעב

ל) לקוטי דיבורים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קעב

לא) רשימת תרנ״ב
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קעג

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קעג

לג) חומש לקריאה בציבור ..... קעה

לד) לוח זמנים לשבוע פרשת בשלח ..... קפב

לה) סדר הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... קפג

סדר מפורט ליום העשירי בשבט

ב״ה, ראש חדש שבט, ה׳תשי״א
ברוקלין, נ. י.

אל אנ״ש, תלמידי התמימים, אל המקושרים או
השייכים אל כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע
הכ״מ, ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על שאלת רבים אודות סדר מפורט ביום העשירי בשבט הבע״ל, הוא יום היארצייט של כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, הנני בזה להציע:

בשבת קדש שלפני היארצייט ישתדלו לעלות לתורה.

אם אין מספר העליות מספיק - יקראו בתורה בחדרים שונים, אבל **לא להוסיף** על מספר הקרואים.

ישתדלו שמפטיר יהי׳ הגדול שבחבורה - בריצוי רוב המנין - או על פי הגורל.

יבחרו וירימו מי שיתפלל לפני התיבה ביום היארצייט, ונכון לחלק שיתפלל אחד ערבית, שני - שחרית, שלישי - מנחה כדי לזכות בזה מספר יותר גדול של אנ״ש.

להדליק נר שידלק כל המעת לעת. אם אפשר בקל - נר של שעוה.

בשעת התפלות ידלקו חמשה נרות.

אחר התפלה (בבקר - אחר אמירת תהלים) ילמוד (יסיים) המתפלל לפני התיבה פכ״ד דכלים ופ״ז דמקואות. אח״כ יאמר המשנה ר׳ חנניא בן עקשיא כו׳ ויאדיר. בלחש - איזה שורות בתניא, קדיש דרבנן.

אחר תפלת ערבית - יחזרו חלק מהמאמר דיום ההסתלקות (ד״ה באתי לגני, נדפס בקונטרס ע״ד) בע״פ. ואם אין מי שיחזור בע״פ ילמדוהו בפנים. וכן אחר תפלת הבוקר. ולסיימו אחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה - פרק תניא. וכן לאחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה ירים כל אחד תרומה להענינים השייכים לנשיאנו, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, **בעד עצמו ובעד כל אחד מבני ביתו שיחיו**, וכן קודם תפלת מנחה.

לאחר תפלת הבוקר וחזרת הדא״ח - יקרא כל אחד פ״נ (כמובן בחגירת אבנט). אלו שזכו להכנס ליחידות, או עכ״פ לראות את פני כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ - יצייר עצמו, בעת קריאת הפ״נ, כאלו עומד לפניו. להניח הפ״נ אח״כ בין דפי מאמר, קונטרס וכו׳ של תורת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ. ולשלחו (אם באפשרי **בו ביום**) על מנת לקראותו על ציון שלו.

במשך המעת לעת - ללמוד פרקי המשניות של אותיות השם.

במשך המעת לעת - לעשות התועדות.

לקבוע שעה במשך המעת לעת - לבאר לבני ביתו שי׳ אודות כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ ועבודתו אשר עבד בה כל ימי חייו.

במשך המעת לעת - לבקר (אלו הראוים לזה) בבתי הכנסיות ובבהמ״ד אשר בעיר לחזור שם מימרא או פתגם מתורתו של כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, לבאר אודות אהבת **כל ישראל** שלו, להודיע ולהסביר תקנתו ע״ד אמירת תהלים, לימוד חומש עם פירש״י - ובמקומות המתאימים - גם ע״ד לימוד התניא כפי שחלקו לימות השנה. - אם באפשרי לעשות כל הנ״ל מתוך התועדות.

במשך המעת לעת - לבקר (המוכשרים לזה) במקום כנוסי הנוער החרדי - ולהשתדל, ככל האפשרי בדרכי שלום, גם במקום כינוסי הנוער שלעת עתה עדיין אינו חרדי - ולבאר להם איך שחבה יתירה נודעת להם תמיד מאת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, לבאר להם את אשר תבע מהם והתקוה והבטחון אשר בטח בהם, אשר סוף סוף ימלאו את תפקידם בהחזקת היהדות והפצת התורה בכל המרץ החום והחיות שהם מסגולת הנוער.

* * *

מובן אשר, אם זהו מתאים לתנאי המקום, ימשיכו בכל הנ״ל בימים אשר אחרי היארצייט ובפרט ביום השי״ק שלאחריו.

* * *

והוי׳ יחיש ביאת גואלנו והקיצו ורננו שוכני עפר, ונשיאנו, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, בעל ההילולא, בתוכם ישמיענו נפלאות וינהלנו בדרך העולה בית א-ל.

מנחם מענדל שניאורסאהן

בס"ד*, שַׁבָּת פָּרָשַׁת בֹּא יו"ד שְׁבָט, ה'תש"י

יָאִרְצַיְיט כְּבוֹד אִמּוֹ זְקֵנְתּוֹ הָרַבָּנִית הַצַּדְּקָנִית מָרַת רִבְקָה נִשְׁמָתָהּ עֵדֶן זְכוּתָהּ יָגֵן עָלֵינוּ

"בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַּלָּה", וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (בִּמְקוֹמוֹ) "לַגַּן אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לְגַנִּי, לְגִנּוּנִי, לְמָקוֹם שֶׁהָיָה עִקָּרִי בַּתְּחִלָּה", דְּעִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה, וְעַל יְדֵי חֵטְא עֵץ הַדַּעַת נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה מֵאֶרֶץ לָרָקִיעַ, וְעַל יְדֵי חֵטְא קַיִן וֶאֱנוֹשׁ נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה מֵרָקִיעַ א' לְב' וְג', וְאַחַר כָּךְ בְּדוֹר הַמַּבּוּל נִסְתַּלְּקָה מֵרָקִיעַ ג' לְד', וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה עַל פָּסוּק "וַיִּשְׁמַע אֶת קוֹל הֲוָיָ' אֱלֹקִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן — אָמַר רַבִּי אַבָּא, מְהַלֵּךְ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא מִתְהַלֵּךְ, קָפֵץ וְאָזַל[א] קָפֵץ וְאָזַל", וְאַחַר כָּךְ עָמְדוּ שִׁבְעָה צַדִּיקִים וְהוֹרִידוּ אֶת הַשְּׁכִינָה לְמַטָּה, אַבְרָהָם זָכָה וְהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה מֵרָקִיעַ ז' לְו', וְיִצְחָק מִו' לְה', עַד כִּי מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשְּׁבִיעִי (וְכָל הַשְּׁבִיעִין[1] חֲבִיבִין) הוֹרִידוֹ לְמַטָּה בָּאָרֶץ. וְעִקַּר גִּלּוּי אֱלֹקוּת הָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְזֶהוּ "צַדִּיקִים יִירְשׁוּ אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ", דְּצַדִּיקִים יִירְשׁוּ אָרֶץ שֶׁהוּא גַּן עֵדֶן, מִפְּנֵי מָה, לְפִי שֶׁהֵם מַשְׁכִּינִים (הַיְנוּ מַמְשִׁיכִים) בְּחִינַת שׁוֹכֵן עַד[2] מָרוֹם וְקָדוֹשׁ, שֶׁיִּהְיֶה בְּגִלּוּי לְמַטָּה. וְזֶהוּ "בָּאתִי לְגַנִּי לְגִנּוּנִי, לְמָקוֹם שֶׁהָיָה עִקָּרוֹ בַּתְּחִלָּה", דְּעִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת, דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, עַל יְדֵי אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא[ב], דְּנִשְׁמָה תֵּרֵד לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהֵם יַעֲלִימוּ וְיַסְתִּירוּ עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, וּבְכָל זֶה תִּפְעֹל הַנְּשָׁמָה בֵּרוּר וְזִכּוּךְ הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְגַם חֶלְקוֹ בָּעוֹלָם. וְזֶהוּ "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְהוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, וּכְמַאֲמַר "כַּד[3] אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא אִסְתְּלִיק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין"[ג]. וְהִנֵּה מַה שֶׁאוֹמֵר "בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין"[ד], הַכַּוָּנָה עַל מַדְרֵגַת הָאוֹר דְּהוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין בְּשָׁוֶה, וְהַיְנוּ אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין[ה] שֶׁמֵּאִיר בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, דְּבָעוֹלָמוֹת הֲרֵי יֵשׁ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים לְעוֹלָמוֹת תַּחְתּוֹנִים, דְּבָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים מֵאִיר הָאוֹר בְּגִלּוּי, וּבָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים הָאוֹר אֵינוֹ מֵאִיר בְּגִלּוּי כָּל כָּךְ, וְיֵשׁ שֶׁהָאוֹר בָּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, וְיֵשׁ בָּזֶה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "אַף יָדִי

---

*) נדפס בספר המאמרים תש"י עמ' 111 ואילך. ההערות ומראי מקומות הם מכ"ק אדמו"ר.

1) ויקרא רבה פרשה כט, יא. - ראה גם כן סוף [מאמר] דיבור המתחיל החודש הזה ש"ת.

2) להעיר בענין "עד" מזוהר חלק ב ריש פרשת וארא ובביאורי הזוהר שם. לקוטי תורה [מאמר] דיבור המתחיל אלה פקודי פרק ו וביאורו פרק ד.

3) ראה תניא פרק כז. לקוטי תורה ריש פרשת פקודי. שם פרשת חוקת [מאמר] דיבור המתחיל על כן יאמרו פרק ב.

4) ראה פרקי דר' אליעזר פרק יח. זוהר חלק ב כ, א. לז, א. פה, ב.

א. קופץ והולך (כלומר, קופץ ממקומו למקום אחר). ב. התכופפות והתהפכות (של הנפש הבהמית - שני אופנים בעבודת ה'). ג. כשמתכופף הצד האחר המנגד לקדושה, עולה (מתרומם) כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות. ד. בכל העולמות. ה. שמסובב (מקיף) את כל העולמות.

יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם", וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[4] "נָטָה יְמִינוֹ וּבָרָא שָׁמַיִם, וְנָטָה שְׂמֹאלוֹ וּבָרָא אֶרֶץ", וְיָדוּעַ דְּיַד יָמִין מוֹרָה עַל הָאוֹר וְהַגִּלּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ "וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמַיִם", דְּ"שָׁמַיִם" הַכַּוָּנָה עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים — שֶׁם הַגִּלּוּי בִּבְחִינַת יָמִין שֶׁהוּא גִּלּוּי הָאוֹר, וְהָאוֹר עַצְמוֹ הוּא בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְ"אֶרֶץ" הַכַּוָּנָה עוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, הֵם מִבְּחִינַת שְׂמֹאל שֶׁאֵין הָאוֹר בְּגִלּוּי כָּל כָּךְ, וְגַם הָאוֹר עַצְמוֹ בָּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, כַּיָּדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בִּד' עוֹלָמוֹת, דִּכְתִיב "כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו", שֶׁהֵם ד' עוֹלָמוֹת — אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה — בָּזֶה הָאוֹר אֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, דַּאֲצִילוּת הוּא[5] בִּבְחִינַת גִּלּוּי הַהֶעְלֵם, וַאֲצִילוּת מִלְּשׁוֹן אֶצְלוֹ וְסָמוּךְ, וְכֵן פֵּרוּשׁ אֲצִילוּת מִלְּשׁוֹן הַצָּלָה וְהַפְרָשָׁה, דַּאֲצִילוּת עִם הֱיוֹתוֹ בְּחִינַת עוֹלָם, אֲבָל בִּכְלָלוּתוֹ הוּא בִּכְלַל עוֹלָמוֹת הָאֵין סוֹף, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּרִיאָה שֶׁהוּא הַתְחָלַת הַמְּצִיאוּת בִּבְחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן. וְזֶהוּ "כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי", דִּשְׁמִי וּכְבוֹדִי הוּא הַמְיֻחָד בִּי עֲדַיִן, שֶׁקָּאֵי[ו] עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁהוּא עוֹלָם הַיִּחוּד וְהַהִתְכַּלְּלוּת, שֶׁהָאוֹר שָׁם בְּתַכְלִית הַגִּלּוּי, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה כְּלָל לִכְמוֹ שֶׁהוּא בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּבִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה עַצְמָן יֵשׁ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בְּהַגִּלּוּי אוֹרוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה וְעוֹלָם הַיְצִירָה וַעֲשִׂיָּה. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא בְּהָאוֹר שֶׁבָּא לְהַחֲיוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין[ז], אֲבָל בְּהָאוֹר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשַּׂיָּכוּת אֶל הָעוֹלָמוֹת, וְהוּא בְּחִינַת אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין, שֶׁבָּא בִּבְחִינַת סוֹבֵב וּמַקִּיף לָעוֹלָמוֹת, הֲרֵי מֵאִיר בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, וְזֶהוּ "בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין"[ח], וְהַיְנוּ שֶׁאוֹר זֶה הִנֵּה אֹפֶן הַמְשָׁכָתוֹ הוּא בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה. אָמְנָם בִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר זֶה בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא דַּוְקָא. וְזֶהוּ "כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא", כַּאֲשֶׁר פּוֹעֵל בַּעֲבוֹדָתוֹ לִהְיוֹת אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא[ט], הִנֵּה יִתְרוֹן הָאוֹר הוּא מֵהַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא, וְהַיְנוּ דְּכַאֲשֶׁר הַחֹשֶׁךְ נֶהְפַּךְ לְאוֹר, הִנֵּה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן הָאוֹר, שֶׁהָאוֹר מֵאִיר בְּגִלּוּי עַד אֲשֶׁר יָאִיר לְמַטָּה מַמָּשׁ, וְהַיְנוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ הָאוֹר בְּאֹפֶן כָּזֶה, אֲשֶׁר אֹפֶן הַמְשָׁכָתוֹ הוּא בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה. וְזֶהוּ "כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא אִסְתְּלֵק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין", בְּחִינַת הָאוֹר, שֶׁנִּמְשָׁךְ[6] אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁאֹפֶן הַמְשָׁכָתוֹ בִּבְחִינַת סוֹבֵב וּמַקִּיף בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, וְאִם כֵּן מֵאִיר גַּם לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה. וְזֶהוּ "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, הִנֵּה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי זֶה יִתְרוֹן הָאוֹר, דְּאִסְתְּלֵק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, שֶׁמֵּאִיר וּמִתְגַּלֶּה אוֹר הַסּוֹבֵב.

קִצּוּר. עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים. יְבָאֵר דְּכַוָּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת שֶׁיִּהְיֶה דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וְנַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר הַסּוֹבֵב, שֶׁזֶּהוּ בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין בְּשָׁוֶה.

---

5) ראה בכל זה תורה אור פרשת בראשית ביאור ל[מאמר] דיבור המתחיל כי כאשר השמים. שם ריש פרשת וירא. ביאור דואלה המשפטים ועוד.

6) נקראת המשכה זו בזוהר לשון אסתלק שהוא בחינת גילוי אור הסובב כל עלמין כו' בבחינת רוממות (תורה אור סוף פרשת ויקהל עיין שם).

ו. שהכוונה. ז. ממלא את כל העולמות ("סובב כל עלמין" ו"ממלא כל עלמין" הם שתי מדרגות בהשפעת האור האלקי בעולם, וכמבואר להלן). ח. בכל העולמות. ט. התכופפות הצד האחר (המנגד לקדושה) והתהפכות החושך לאור.

ב) **וְהִנֵּה** זֹאת הָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים, דִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא הַמֵּבִיא
וּמַעֲלֶה לִבְחִינַת אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, וְלָכֵן אַחַת הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הוּא
עִנְיַן עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהוּא עֲבוֹדָה רוּחָנִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְזֶהוּ עִנְיַן הִשְׁתַּתְּפוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּים
בַּעֲבוֹדָתָם וְשִׁירָם וְזִמְרָם בְּעֵת הֲבָאַת הַקָּרְבָּן, שֶׁזֶּהוּ עֲבוֹדָה רוּחָנִית. וְעִנְיַן עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּן בַּעֲבוֹדָה
בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא, דִּכְתִיב[7] "אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַהֲוָיָ', מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן" כו',
דְּלִכְאוֹרָה יֵקָשֶׁה דְּאִם הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ בָּזֶה רַק לְבָאֵר מִשְׁפְּטֵי הַקָּרְבָּן, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַרי אָדָם מִכֶּם כִּי
יַקְרִיב קָרְבָּן לַהֲוָיָ', הִנֵּה כָּךְ וְכָךְ יִהְיֶה מִשְׁפַּט הוֹבָאַת הַקָּרְבָּן וְהִלְכוֹתָיו, וּמִפְּנֵי מָה אוֹמֵר "אָדָם
כִּי יַקְרִיב מִכֶּם" וְכו'. אֶלָּא יָדוּעַ הַכַּוָּנָה בָּזֶה הוּא שֶׁבָּא גַּם לְבָאֵר כְּלָלוּת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת בָּעֲבוֹדָה
בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וְזֶהוּ "אָדָם כִּי יַקְרִיב", הָאָדָם כַּאֲשֶׁר יִתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, הִנֵּה מִכֶּם הוּא קָרְבָּן לַהֲוָיָ',
מִכֶּם וּבָכֶם תָּלוּי הַדָּבָר לִהְיוֹת קָרְבָּן לַהֲוָיָ', הַיְנוּ לִהְיוֹת קָרוֹב אֶל הֲוָיָ', דְּיָדוּעַ דְּקָרְבָּנוֹת[8] הֵם עִנְיַן
קֵרוּב הַכֹּחוֹת וְהַחוּשִׁים, וּבָא בָּזֶה לְבָאֵר, דְּכַאֲשֶׁר בָּא לְהִתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, הוּא "מִכֶּם", וְהַיְנוּ
שֶׁתָּלוּי הַדָּבָר בָּכֶם, דְּאַל יֹאמַר אָדָם אֵיךְ אֶתְקָרֵב אֶל אֱלֹקוּת, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר יוֹדֵעַ מַהוּתוֹ הָעַצְמִי
שֶׁהוּא בְּשִׁפְלוּת וּמְלֻכְלָךְ בְּכַמָּה עִנְיָנִים לֹא טוֹבִים, וְאִם כֵּן הוּא בְּתַכְלִית הָרְחוּק מֵאֱלֹקוּת וְאֵיךְ
אֶתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, וְעַל זֶה הוּא אוֹמֵר מִכֶּם, בָּכֶם הַדָּבָר תָּלוּי, דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יָכוֹל
לֹאמַר[9] מָתַי יַגִּיעוּ מַעֲשַׂי לְמַעֲשֵׂי אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאֵין בָּזֶה הַגְּבָלוֹת כְּלָל, וְאֵין שׂוּם
דָּבָר הַמּוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב חָלִילָה, לַעֲלוֹת וּלְהַגִּיעַ וּלְהִתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא
בִּטְרוּנְיָא[10] עִם בְּרִיּוֹתָיו, וּמִתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ וִיכָלְתּוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ
רַבָּה[11] "וּכְשֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי אֶלָּא לְפִי כֹּחָן", לְפִי הַכֹּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, דְּעַל
יְדֵי זֶה הִנֵּה בְּכֹחַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲלוֹת וּלְהַגִּיעַ לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית. וְזֶהוּ "אָדָם כִּי יַקְרִיב",
דְּבִכְדֵי שֶׁהָאָדָם יִתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת הוּא "מִכֶּם", שֶׁבָּכֶם הַדָּבָר תָּלוּי, וְהַיְנוּ "מִכֶּם קָרְבָּן לַהֲוָיָה",
דְּמִכֶּם תַּקְרִיבוּ אֶת הַקָּרְבָּן לַהֲוָיָ', דְּאֵין הַכַּוָּנָה רַק הַקָּרְבָּן שֶׁל הַבְּהֵמָה בִּלְבָד, כִּי אִם מִכֶּם מַמָּשׁ,
וְהוּא "מִן הַבְּהֵמָה", הַבְּהֵמָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. "מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן",
הֵן הֵמָּה הַפְּרָטֵי מַדְרֵגוֹת דְּיֶשְׁנָם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְכִידּוּעַ הָעִנְיָנִים בָּזֶה, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה הָאָפְנֵי
הַבְּרוּרִים בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד, דְּיֶשְׁנוֹ שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁלּוֹ הוּא שׁוֹר נַגָּח וּבַעַל מִדּוֹת גַּסּוֹת בְּיוֹתֵר,
וְיֵשׁ שֶׁהוּא צֹאן שֶׁהוּא בְּהֵמָה דַּקָּה, אַף שֶׁגַּם זֶה בִּכְלַל בְּהֵמָה, אֲבָל הוּא בְּדַקּוּת עַל כָּל פָּנִים
(וְכַמְבֹאָר בַּאֲרִיכוּת[12] בְּקֻנְטְרֵס הַתְּפִלָּה, תר"ס), וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר אֲשֶׁר "תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם". וְהִנֵּה
בְּהַקָּרְבָּן הַגַּשְׁמִי הוּא שֶׁמְּבִיאִין בְּהֵמָה גַּשְׁמִית עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהָיָה הָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה, וְכִדְאִיתָא
בְּיוֹמָא (כא עַמּוּד ב) רְבוּצָה כָּאֲרִי (גַּחֶלֶת שֶׁנָּפְלָה מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי שְׁלֹמֹה וְהָיְתָה עַל הַמִּזְבֵּחַ,
רַשִׁ"י). וּבַזֹּהַר אִיתָא[13] "אַרְיֵה דְּאָכֵל קוּרְבָּנִין"[יא], הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא בָּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֲרֵי יֵשׁ

7) ראה קונטרס לימוד החסידות פרק יב. [מאמר] דיבור המתחיל טעמה תש"ט (קונטרס סב) פרק ב ואילך.
8) ראה [מאמר] דיבור המתחיל טעמה הנ"ל, ושם נסמן.
9) תנא דבי אליהו רבה פרק כה.
10) עבודה זרה ג א. וראה ספר המאמרים אידיש בתחלתו.
11) במדבר רבה פרשה יב, ג.
12) ראה גם כן שיחת שמחת תורה תרס"א (בספר תורת שלום). [מאמר] דיבור המתחיל משכני (השני) תש"א.
13) ראה זוהר חלק א ו, ב. זוהר חלק ב רעח, א. זוהר חלק ג יז, א. ועוד.

י. היה לו לומר. יא. אריה שאוכל קרבנות.

אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה, וְהוּא הָרִשְׁפֵּי אֵשׁ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּכְמַאֲמַר "רִשְׁפֶּיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת יָ–הּ", וְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (הוּבָא בַּיַּלְקוּט) כְּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁאֵין הָאֵשׁ מְכַבֶּה לַמַּיִם וְאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין לָאֵשׁ, וְהַיְנוּ שֶׁבְּטֶבַע הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת, וְהוּא בְּדוּגְמָא אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין אוֹתוֹ, וְהַמַּיִם הֵם מַיִם רַבִּים[14] בְּרִבּוּי הַטְּרָדוֹת בְּטִרְדַּת הַפַּרְנָסָה וּבִלְבּוּלִים שׁוֹנִים בִּטְרָדוֹת שׁוֹנוֹת הַמְבַלְבְּלִים בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וּבְכָל זֶה הִנֵּה גַּם הַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ, לְפִי דְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית הוּא בְּדֶגְמַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה דְּאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין אוֹתָהּ, וּבָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהַקְרָבָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁגַּם הוּא יִהְיֶה לוֹ אַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאָהַבְתָּ אֶת הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ", וְאָמְרוּ רַז"ל "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ", דְּגַם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית יִהְיֶה לוֹ אַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת, דְּזֶה בָּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, דְּתְחִלָּה הֲרֵי[15] הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אֵין לוֹ שׁוּם יְדִיעָה וְהֶרְגֵּשׁ בְּעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת כְּלָל, אָמְנָם עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּמִתְבּוֹנֵן בְּהִתְבּוֹנְנוּת אֱלֹקִי דְּגַם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית יוּכַל לְהַשִּׂיגוֹ, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הִתְקָרְבוּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית (וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁנַּעֲשֶׂה חֲקִיקָה כְּלָלִית בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית דֶּאֱלֹקוּת הוּא גַּם כֵּן דָּבָר הַמּוּבָן וְהַמֻּשָּׂג כוּ'), הִנֵּה אַחַר כָּךְ הוּא "רָב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר", שֶׁמִּתְהַפֵּךְ מִבַּהֲמִיּוּתוֹ וְעוֹלֶה וְנִכְלָל בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ הַתְּשׁוּקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. וּכְמוֹ שֶׁעַל יְדֵי קָרְבָּן הַנַּשְׁמִי הֲרֵי מִתְבָּרֵר הַנִּיצוֹצֵי דּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן עַל יְדֵי הַהַקְרָבָה בָּרוּחָנִיּוּת הֲרֵי מִתְבָּרֵר וּמִתְהַפֵּךְ הַחֲשׁוֹכָא[16] דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לִנְהוֹרָא[17]. וְזֶהוּ "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", דִּבְתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד הֲרֵי עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא, וְהָעִקָּר הַמֵּבִיא לִידֵי אִתְהַפְּכָא כוּ', הִנֵּה כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא אִסְתְּלַק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, בְּחִינַת הָאוֹר וְהַגִּלּוּי, שֶׁהוּא בְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין כוּ'.

קִצּוּר. יְבָאֵר עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת בַּעֲבוֹדָה דְּ"אָדָם כִּי יַקְרִיב" צָרִיךְ לִהְיוֹת "מִכֶּם קָרְבָּן". אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה וְאֵשׁ מִלְּמַטָּה, אַהֲבָה דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית וּדְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. אַהֲבָה דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בָּאָה עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

ג) **וּבָזֶה** יוּבָן מַה שֶּׁהַמִּשְׁכָּן הָיָה מֵעֲצֵי שִׁטִּים דַּוְקָא, דְּלִהְיוֹת שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הוּא לְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת כַּנַ"ל (וּבִפְרָט[16] מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת), וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה הֵאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, וְלָכֵן הָיָה מֵעֲצֵי שִׁטִּים, דְּהִנֵּה שִׁיטָה[17] פֵּרוּשָׁהּ נְטִיָּה, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ דָּבָר שֶׁהוּא אֶמְצָעִי, וְהַהַטָּיָה לְאֵיזֶה צַד, לְמַעְלָה אוֹ לְמַטָּה, נִקְרֵאת שִׁיטָה, וְכֵן פֵּרוּשׁ שִׁטּוּת, דִּשְׁטוּת הוּא הַהַטָּיָה מֵהַיְדִיעָה וְהַחָכְמָה, דִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה הוּא דֶּרֶךְ הַמְּצוּעַ, וְהַהַטָּיָה מִזֶּה נִקְרָא שִׁטּוּת. וְהִנֵּה יֵשׁ שִׁטּוּת דִּלְעֵמַת זֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י תֵּט מִדַּרְכֵּי הַצְּנִיעוּת, וּכְתִיב "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים",

14) בארוכה ראה תורה אור ריש פרשת נח. המשך מים רבים תרל"ו. ועוד.

15) להעיר מהמשך ראש השנה ה'תש"י פרק יב, יג, כא ואילך.

16) ראה תורה אור פרשת וישב ריש [מאמר] דיבור המתחיל בכ"ה בכסלו. אור התורה פרשת תולדות הגהה לריש [מאמר] דיבור המתחיל ראה ריח בני.

17) ראה בכל הנ"ל המשך וככה תרל"ז פרק טל ואילך. קונטרס ומעין.

יב. החושך. יג. לאור.

שֶׁהוּא עִנְיַן[18] הַשְּׁטוּת דִּלְעֵמַת זֶה, וּכְמַאֲמַר רַז״ל ״אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת״, וְרוּחַ הַזֶּה מְכַסֶּה עַל הָאֱמֶת, וְרוּחַ שְׁטוּת הוּא רוּחַ הַקְּלִפָּה וְסִטְרָא אַחֲרָא, וְנִקְרָא ״שְׁטוּת״ עַל דֶּרֶךְ מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל, וְהֵם הַמְכַסִּים עַל הָאוֹר וְהַגִּלּוּי, דֶּאֱלֹקוּת הוּא אֱמֶת וְחַיִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַהֲוָיָ׳ אֱלֹקִים אֱמֶת הוּא אֱלֹקִים חַיִּים״, וְהָרוּחַ שְׁטוּת מְכַסֶּה עַל הָאֱמֶת וְהַחַיּוּת אֱלֹקִית, וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם ״קְלִפָּה״, וּכְמוֹ הַקְּלִפָּה הַמְכַסָּה עַל הַפְּרִי, כֵּן הָרוּחַ שְׁטוּת מְכַסֶּה מַעֲלִים וּמַסְתִּיר עַל הָאוֹר דְּגִלּוּי אֱלֹקוּת. וְזֶהוּ הַסִּבָּה מַה שֶּׁאֶפְשָׁר אֲשֶׁר הָאָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת חַס וְשָׁלוֹם עוֹבֵר עֲבֵרָה, דִּלְכְאוֹרָה אֵיךְ אֶפְשָׁר הַדָּבָר אֲשֶׁר יָבוֹא הָאָדָם לִידֵי עֲבֵרָה, וְהוּא רַק לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ[19] שֶׁבָּזֶה הוּא נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, וְנִדְמֶה לוֹ אֲשֶׁר עוֹדֶנּוּ בְּיַהֲדוּתוֹ, וְאִם יוֹדֵעַ אֶת הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁעַל יְדֵי הַחֵטְא וְעָוֹן נַעֲשֶׂה נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, הֲרֵי לֹא הָיָה עוֹשֶׂה אֶת דְּבַר הָעֲבֵרָה רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁבְּטֶבַע כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּשׁוּם אֹפֶן וְאֵינוֹ יָכוֹל כְּלָל לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, וְהָרְאָיָה דְּכַאֲשֶׁר בָּא לִידֵי נִסָּיוֹן וְכוֹפִין אוֹתוֹ חַס וְשָׁלוֹם עַל עִנְיָן שֶׁל כְּפִירָה, דְּאָז אִי אֶפְשָׁר לִטְעוֹת וְלַחֲשֹׁב שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, הֲרֵי הוּא מַשְׁלִיךְ חַיָּיו מִנֶּגֶד, וּמְקַבֵּל עָלָיו כָּל הַמִּינֵי יִסּוּרִין חַס וְשָׁלוֹם וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכֵן נִרְאֶה בְּמוּחָשׁ מַמָּשׁ גַּם אֲפִלּוּ בְּדַרְגּוֹת הַפְּחוּתוֹת בְּקַל שֶׁבַּקַּלִּים וּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל דַּעֲלוּלִים לִמְסֹר נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְפִי דְּאָז הֲרֵי יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ בְּנַפְשׁוֹ, וְאֵינוֹ רוֹצֶה חַס וְשָׁלוֹם לְהִפָּרֵד מֵאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל, דְּכָזֶה לִהְיוֹת חַס וְשָׁלוֹם וְחַס וְחָלִילָה נִפְרָד מֵאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֵין בִּיכֹלֶת שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בִּשְׁאָרֵי דְּבָרִים, הַיְנוּ בִּשְׁאָרֵי עֲבֵרוֹת רַחֲמָנָא לִצְלָן, הֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי זֶה נִפְרָד מֵאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְנִדְמֶה לוֹ כִּי הוּא עוֹד בְּיַהֲדוּתוֹ כַּאֲשֶׁר הָיָה, וְזֶה בָּא מֵהָרוּחַ שְׁטוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא שֶׁמְּכַסֶּה עַל הָאוֹר וְהַגִּלּוּי שֶׁלֹּא יֵרָגֵשׁ בּוֹ, פֵּרוּשׁ דְּהָרוּחַ שְׁטוּת גּוֹרֵם לוֹ לְהָאָדָם הֶעְדֵּר הַהֶרְגֵּשׁ, וְהַיְנוּ שֶׁתֹּקֶף הַחֶמְדָּה[20] בַּתַּאֲוָה וְהַחֲמִימוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית גּוֹרֵם לוֹ הַקְּרִירוּת וְהֶעְדֵּר הַהֶרְגֵּשׁ בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, פֵּרוּשׁ דִּיא צוּגֶעבּוּנְדְקַייט אוּן צֶעקָאכְטְקַייט אִין עִנְיָנֵי[יד] הַמִּדָּה וְתַאֲוָה בִּרְתִיחָה, זֶה מְקָרֵר הַהֶרְגֵּשׁ (דֶּעם דֶּערְהֶער אוּן גֶעפִיל) בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, עֶר אִיז אַזוֹי פִּיל אִיבֶּערְגֶעגֶעבְּען[טו] בְּעִנְיָנֵי תַּאֲוֹוֹתָיו וּרְצוֹנוֹתָיו הַחֲמָרִיִּים וְהַגַּשְׁמִיִּים, אַז דֶּער רוּחָנִית׳דִיקֶער הֶרְגֵּשׁ אִיז בַּא אִים[טז] בְּתַכְלִית הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר, וְהַיְנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה בִּלְתִּי מַרְגִּישׁ כְּלָל, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ לְהַנַּעַם וְהָעֲרֵבוּת וְהַטּוֹב וְהָעִלּוּי בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹות, וְכֵן אֵינוֹ מַרְגִּישׁ הַפְּחִיתוּת בְּרִחוּקוֹ מֵאֱלֹקוּת שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי חֵטְא וְעָוֹן, וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הוּא כִּסּוּי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמְּכַסֶּה עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, דְּהִנֵּה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית הוּא אֱלֹקוּת בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ, וּבִפְרָט הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ[21] (הוּא הַנִּיצוֹץ פְּרָטִי הַשַּׁיָּךְ אֶל גּוּפוֹ הַפְּרָטִי כוּ׳), שֶׁעַל יָדוֹ הוּא מַרְגִּישׁ בְּכָל הָעִנְיָנִים הָאֱלֹקִיִּים, וּמַרְגִּישׁ מְאֹד בַּדָּבָר שֶׁהוּא מְנֻגָּד לָאֱלֹקוּת, וְהַיְנוּ דְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ

18) סנהדרין קו, א. ספרי, במדבר רבה ותנחומא סוף פרשת בלק.

19) ראה תניא פרק כד כה. קונטרס ומעין מאמר ב ואילך.

20) להעיר מ[מאמר] דיבור המתחיל ויאמר משה תש״ט (קונטרס סג) פרק יב יג.

21) אולי הכוונה למה שנאמר בעץ חיים שער דרושי אצילות בריאה יצירה עשיה פרק א (הובא בלקוטי תורה [מאמר] דיבור המתחיל ושמתי כדכד השני פרק ב): יש ניצוץ קטן מאוד שהוא בחינת אלקות כו׳ וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו׳ הנקרא יחידה, עד כאן לשונו. ויותר נראה לי שמכוון כאן לניצוץ

יד. ההתקשרות והלהיטות בעניני. טו. הוא כל כך מסור. טז. שהרגש הרוחני אצלו הוא.

אֶלְקוּת בְּגִלּוּי אֵינוֹ רוֹצֶה בּוֹ, וּבִפְרָט בְּדָבָר שֶׁהוּא מְנֻגָּד עַל אֶלְקוּת, וּבוֹרֵחַ מִזֶּה כְּבוֹרֵחַ מִדָּבָר הַמַּזִּיק, וּכְאָדָם הַבּוֹרֵחַ מִמָּוֶת, דְּבָרוּר לוֹ לְהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית דְּמִיתָה רוּחָנִית רַחֲמָנָא לִצְלָן הוּא קָשֶׁה יוֹתֵר מִמִּיתָה גַּשְׁמִית חַס וְשָׁלוֹם, וְכָל תְּשׁוּקָתוֹ וְחֶפְצוֹ הוּא בֶּאֱלֹקוּת, וְלַעֲשׂוֹת כֵּלִים לֶאֱלֹקוּת, וְכָל גַּסּוּת וְחָמְרִיּוּת יֵשׁוּת וּמְצִיאוּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הֲרֵי הוּא מְכַסֶּה וּמַסְתִּיר וּמַעְלִים עַל הַהֶרְגֵּשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּבִפְשִׁיטוּת הוּא אַז דֶּער גֶעשְׁמַאק פוּן וֶועלְט[יז] (עוֹלָם שֶׁהוּא הֶעְלֵם) אִיז מְכַסֶּה וּמַסְתִּיר אוֹיף דֶּעם הֶרְגֵּשׁ אֱלֹקִי[יח], שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ הַכַּוָּנָה מַמָּשׁ, מִמַּה שֶׁהָיְתָה כַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְלִהְיוֹת בְּעוֹלָם זֶה דַּוְקָא וּלְבָרְרוֹ וּלְזַכְּכוֹ, וּבְפֹעַל בָּא לְהֵיפֶךְ חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁהָעוֹלָם מַסְתִּיר אֶצְלוֹ עַל אוֹר הָאֱמֶת, וְנִתְעַבָּה וְנִתְגַּשֵּׁם כָּל כָּךְ עַד שֶׁנֶּחְסָר אֶצְלוֹ כָּל חוּשׁ מֵהַהֶרְגֵּשׁ (הַנִּקְרָא פִּילְען) בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּה בָּא בְּסִבַּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁהוּא קָבוּעַ וּמֻשְׁרָשׁ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְזֶהוּ כָּל מַהוּתוֹ וְעִנְיָנוֹ, וּבָהֶם יֶהְגֶּה וְיַחֲשֹׁב וִידַבֵּר בְּחַיּוּת בְּהֶרְגֵּשׁ, מִיט אַ גְּרוֹיְסֶען גִּישְׁמַאק[יט], אֲשֶׁר הֶרְגֵּשׁ זֶה בִּכְלָלוּתוֹ וּבִפְרָט עִנְיַן הַנֹּעַם (דֶּער גִּישְׁמַאק) שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּזֶה הוּא שׁוֹלֵל אֶת הַהֶרְגֵּשׁ בְּרוּחָנִיּוּת, וְהָעִקָּר הוּא מִפְּנֵי הַקְּרִירוּת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, דִּי עֶצֶם קַאלְטְקַייט שֶׁלּוֹ אִין[כ] עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּהֲמִי בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ, דִּשְׁמוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִי, כָּל חַיּוּתוֹ וְהַרְגָּשָׁתוֹ הוּא רַק בְּעִנְיָנִים בַּהֲמִיִּים, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּמוּחָשׁ, דְּיֵשׁ אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ אֲשֶׁר לְבַד זֹאת שֶׁהֵם רֵיקִים מֵחָכְמָה תּוֹרָה וּמִדּוֹת יְשָׁרוֹת הִנֵּה מַעֲשֵׂיהֶם כְּמַעֲשֵׂה בְּהֵמָה מַמָּשׁ, שֶׁדּוֹרְסִים וּמַלְעִיגִים רַחֲמָנָא לִצְלָן מֵעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם שׁוּם מֻשָּׂג כְּלָל, וַהֲרֵי הֵם כִּבְהֵמָה מַמָּשׁ, הַהוֹלֶכֶת וְדוֹרֶסֶת מִבְּלִי הֶבְחֵן כְּלָל אִם הוּא עָפָר וָעֵץ אוֹ גּוּף אָדָם, שֶׁהוּא מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַהֶרְגֵּשׁ, דִּבְהֵמָה הֲרֵי אֵין לָהּ דַּעַת, כְּמוֹ כֵן יֶשְׁנָם אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ שֶׁהֵם כִּבְהֵמָה מַמָּשׁ, וְלוֹעֲגִים עַל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (וּמֵהֶם הַבּוֹחֲרִים לָהֶם דְּרָכִים שׁוֹנִים, מִצְוָה זוֹ הֵם מְקַיְּמִים, וּבָזֶה אֵינָם רוֹצִים לְקַיְּמָהּ כוּ'), וְהַדּוֹמֶה, דְּכָל זֶה הוּא בָּא מֵהָעֲדוּת וְהַקְּרִירוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֲשֶׁר זֶה הוּא הַסִּבָּה וְהַגּוֹרֵם מַה שֶּׁאָדָם בָּא לִידֵי עֲבֵרָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, שֶׁהוּא רוּחַ שְׁטוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא וְהַכִּסּוּי דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁהֵם מַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל אוֹר הָאֱמֶת עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הֵיפֶךְ הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, דְּכַוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בִּכְדֵי לְבָרְרוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ כְּלִי לֶאֱלֹקוּת, וְעַל יְדֵי כִּסּוּי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִנֵּה בָּא הַהֵיפֶךְ מַמָּשׁ, שֶׁהָעוֹלָם לֹא דַּי שֶׁאֵינוֹ מִתְבָּרֵר וּמִזְדַּכֵּךְ, הִנֵּה עוֹד מַעְלִים וּמַסְתִּיר עַל אוֹר הָאֱמֶת, וְזֶהוּ הָרוּחַ שְׁטוּת שֶׁמְּכַסֶּה עַל הָאֱמֶת.

קִצּוּר. יְבָאֵר דְּרוּחַ שְׁטוּת, תֹּקֶף הַתַּאֲוָה וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בִּכְלָל, מְכַסִּים עַל הָאֱמֶת וְגוֹרְמִים הֶעְדֵּר הֶרְגֵּשׁ הָאֱלֹקוּת וְעִלּוּי הַמִּצְוֹת, וּפְחִיתוּת הָרְחוּק מֵהֶם.

ד) **אָמְנָם** זֶה שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מְכַסֶּה עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְהַיְנוּ הָרוּחַ שְׁטוּת, שֶׁמְּכַסֶּה וּמַעְלִים עַל אוֹר הָאֱמֶת וְהַגִּלּוּי, וְהַיְנוּ דָּאס וָואס וֶועלְט אִיז מַעְלִים אוֹיף אֱלֹקוּת[כא],

---

נברא הנ"ל. ועיין גם כן לקוטי תורה פרשת אמור [מאמר] דיבור המתחיל ונקדשתי פרק ה. דרך חיים פרק ח. קונטרס העבודה פרק ה.

22) ראה אגרת התשובה פרק ה, ו.

יז. התענוג של (עניני) העולם. יח. הוא מכסה ומסתיר על ההרגש האלקי. יט. עם תענוג גדול. כ. עצם הקרירות שלו ב. כא. מה שהעולם מעלים על אלקות.

הוּא רַק עַל הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, אֲבָל לֹא עַל הָעַצְמוּת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית. דְּהִנֵּה כְּתִיב "יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ", הִתְקַשְּׁרוּת הַנְּשָׁמָה בֶּאֱלֹקוּת הוּא חֶבֶל[22] הַשָּׁזוּר מִתַּרְיַ"גכב נִימִין, דְּהַחֶבֶל הוּא הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, דְּנִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם הוּא הַחֶבֶל הַמְקַשְּׁרוֹ בֶּאֱלֹקוּת, וְלָזֹאת הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ שְׁזוּרָה מִתַּרְיַ"ג נִימִין, וְכִדְאִיתָא בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִיּוֹתכג פֶּרֶק נא, דְּהַנְּשָׁמָה כְּלוּלָה מִתַּרְיַ"ג כֹּחוֹת, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, דְּאָמְרוּ רַז"ל (סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק ד מִשְׁנָה ה) "חַיָּב אָדָם לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם", דְּעוֹלָם הוּא מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם, דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר דְּהֶעְלֵם וְצִמְצוּם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא בִּשְׁבִילִי, בִּכְדֵי לְבָרְרוֹ וּלְזַכְּכוֹ, וְהָאָדָם הוּא בְּצִיּוּר רָמַ"ח אֵבָרִים וּשְׁסָ"ה גִּידִים שֶׁהֵם בְּמִסְפַּר תַּרְיַ"ג, דְּלָכֵן כָּל הַמַּדְרֵגוֹת בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֵם בַּמִּסְפָּר הַזֶּה, וְלָכֵן הִנֵּה גַּם בְּהַנְּשָׁמָה הֲרֵי יֵשׁ גַּם כֵּן תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת, שֶׁבָּהֶם תְּלוּיִים הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹת, וְחֶבֶל זֶה דְּנְשָׁמָה הֲרֵי מִתְקַשֵּׁר בֶּאֱלֹקוּת, וּכְמוֹ הַחֶבֶל שֶׁרֹאשׁוֹ אֶחָד קָשׁוּר לְמַעְלָה, וְרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי קָשׁוּר לְמַטָּה, הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הַהִתְקַשְּׁרוּת לִהְיוֹת לַאֲחָדִים, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם כֵּן בְּחֶבֶל דְּנְשָׁמָה, שֶׁרֹאשׁוֹ הָאֶחָד קָשׁוּר לְמַעְלָה, וְהוּא הִתְקַשְּׁרוּת אוֹת ה' תַּתָּאָהכד בְּהַג' אוֹתִיּוֹת יה"ו, וְרֹאשׁוֹ אֶחָד קָשׁוּר לְמַטָּה, וְהוּא בְּהֶאָרַת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף הָאָדָם לְהַחֲיוֹתוֹ, וְזֶהוּ "יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ", דְּגַם בַּמַּדְרֵגוֹת הַנְּמוּכוֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עֲקֵבִים, הִנֵּה עַל יְדֵי חֶבֶל דְּנְשָׁמָה הֲרֵי הֵם קְשׁוּרִים בְּהָעַצְמוּת, וְכִבְיָכוֹל שֶׁהֵם (נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל) נַחֲלָתוֹ שֶׁל מַעְלָה, וְעַל יְדֵי זֶה הֵם קְשׁוּרִים בְּתַכְלִית הַהִתְקַשְּׁרוּת. וְהִנֵּה עִנְיַן הַכְּפִירָה רַחֲמָנָא לִצְלָן אוֹ עֲבֵרָה שֶׁהִיא בְּכָרֵת חַס וְשָׁלוֹם, הֲלֹא הֵם נוֹגְעִים לְעֶצֶם הַהִתְקַשְּׁרוּת, הַיְנוּ בִּכְלָלוּת הַהִתְקַשְּׁרוּת, שֶׁהֵם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה וְעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, וְעַל דֶּרֶךְ דִּכְתִיב "כִּי עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם", דֶּאֱלֹקֵיכֶם פֵּרוּשׁ אֱלֹקָהּ שֶׁלָּכֶם, וְהַיְנוּ הָאֱלֹקוּת שֶׁבַּנְּשָׁמָה, וְעִנְיָנִים אֵלּוּ הֲרֵי הֵם נוֹגְעִים בִּכְלָלוּת הַהִתְקַשְּׁרוּת, וְיָדוּעַ[23] דְּעַל עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הֲרֵי אֵין שׁוּם דָּבָר הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר, וְלָזֹאת כַּאֲשֶׁר בָּא אֵיזֶה דָּבָר הַנּוֹגֵעַ בִּכְלָלוּת הִתְקַשְּׁרוּת נַפְשׁוֹ, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת נִפְרָד עַל יְדֵי זֶה מֵאֱלֹקוּת חַס וְשָׁלוֹם, וְכַנַּ"ל דְּאִישׁ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ רוֹצֶה בְּשׁוּם אֹפֶן וְאֵינוֹ יָכוֹל חַס וְשָׁלוֹם לְהִפָּרֵד מֵאֱלֹקוּת וְלָכֵן נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ דָּבָר זֶה, אֲבָל בִּשְׁאָרֵי עֲבֵרוֹת חַס וְשָׁלוֹם שֶׁאֵינָם בִּכְרֵת הֲרֵי הֵם נִימִין פְּרָטִיִּים, וְלָכֵן אֵינָם נִרְגָּשִׁים אֶצְלוֹ כָּל כָּךְ. וַהֲגַם דִּבְעָבְרוֹ עַל אַחַת מִמִּצְוֹת הַוָּיָ' אֲשֶׁר צִוָּה לַעֲשׂוֹתָן וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, אוֹ שֶׁעוֹשֶׂה אַחַת מִמִּצְוֹת הַוָּיָ' אֲשֶׁר צִוָּה הַוָּיָ' לְבִלְתִּי לַעֲשׂוֹתָן, הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נִפְסָק הַנִּימָא פְּרָטִית (דְּבִפְרָט זֶה הֲרֵי הוּא כָּל הָעַצְמוּת שֶׁל הַפְּרָט הַזֶּה), וְעוֹד יוֹתֵר שֶׁפּוֹעֵל חֲלִישׁוּת בִּכְלָלוּת הַחֶבֶל, וּבְכָל זֶה הִנֵּה לִהְיוֹתָם רַק נִימִין פְּרָטִיִּים הֲרֵי אֵינוֹ נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ כָּל כָּךְ, וְהַיְנוּ שֶׁבָּזֶה הִנֵּה הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ הָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֱלֹקִי, וְזֶהוּ הַסִּבָּה שֶׁבָּא לִידֵי עֲבֵרָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְהַיְנוּ הָרוּחַ שְׁטוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא שֶׁמְּכַסֶּה וּמַעֲלִים עַל אוֹר הָאֱמֶת, שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְכֹה הִנֵּה יוֹרֵד רַחֲמָנָא לִצְלָן מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי עַד שֶׁבָּא לַעֲשׂוֹת דְּבַר אִסּוּר רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְהוּא מִצַּד הָרוּחַ שְׁטוּת כַּנַּ"ל.

23) ראה תניא פרק יט. קונטרס העבודה פרק ה.

כב. מ-613. כג. ספר התניא. כד. תחתונה (אחרונה של שם הוי').

קצור. יַמְשִׁיךְ דְּרוּחַ שְׁטוּת מְכַסֶּה רַק עַל מִדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֶלְקִית וְלֹא עַל עַצְמוּתָהּ וְעֶצֶם הַהִתְקַשְּׁרוּת.

ה) **וְהִנֵּה** כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ הַטָּיָה לְמַטָּה מִן הַדַּעַת שֶׁהוּא נִקְרָא בְּשֵׁם שְׁטוּת דִּקְלִפָּה, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ הַטָּיָה לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, וְהוּא שְׁטוּת דִּקְדֻשָּׁה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל (כְּתֻבּוֹת יז עַמּוּד א) "אָמְרוּ עָלָיו עַל ר' יְהוּדָא בְּרַבִּי אִילָעַאי, שֶׁהָיָה נוֹטֵל בַּד שֶׁל חֲדַס וּמְרַקֵּד לִפְנֵי הַכַּלָּה וְכוּ', רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מְרַקֵּד אַתְּלָת (שָׁלֹשׁ בַּדִּין, זוֹרֵק אַחַת וּמְקַבֵּל אַחַת, רַשִׁ"י), אָמַר רַבִּי זֵירָא קָא מְכַסֵּף לָן סָבָא[כה] (שֶׁמְּזַלְזֵל בִּכְבוֹד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְנוֹהֵג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ, רַשִׁ"י), כִּי נַח נַפְשֵׁיהּ אַפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא בֵּין דִּידֵיהּ לְכֹלָּא עָלְמָא וְכוּ'[כו], אָמַר רַבִּי זֵירָא אַהֲנֵי לֵיהּ שׁוֹטֵיהּ לְסָבָא[כז] (שׁוֹט שֶׁל חֲדַס שֶׁהָיָה מְרַקֵּד בּוֹ, רַשִׁ"י) וְאָמְרֵי לֵיהּ שְׁטוּתֵיהּ לְסָבָא (שֶׁהָיָה מִתְנַהֵג כְּשׁוֹטֶה, רַשִׁ"י), וְאָמְרֵי לֵיהּ שִׁיטְתֵּיהּ לְסָבָא" (שִׁיטָתוֹ וּמִנְהָגוֹ, רַשִׁ"י), דִּשְׁטוּת זוֹ חֲרֵי הִיא לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, שֶׁהוּא מַדְרֵגָה גְּבוֹהָה וְנִפְלָאָה בִּמְאֹד מְאֹד, דְּאִישׁ וְאִשָּׁה חֲרֵי זָכוּ חֲרֵי שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, דְּאִישׁ הוּא אֵשׁ י' וְאִשָּׁה הוּא אֵשׁ ה', וְכַאֲשֶׁר זָכוּ אָז חֲרֵי הֵם יָ"הּ כוּ', (וּבָא בְּגִלּוּי בִּנְיָן עֲדֵי עַד כוּ'), אִם כֵּן חֲרֵי זוֹ מַדְרֵגָה גְּבוֹהָה, לָכֵן בִּשְׁבִיל זֶה זָכָה לְגִלּוּיִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר דְּאַפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא כוּ', שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר בְּגִלּוּי מַמָּשׁ כוּ'. וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אוֹר אֵין סוֹף חֲרֵי לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[כח], וְהוּא לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַשָּׂגָה, דְּכָל הַשָּׂגָה הִנֵּה גַּם הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית חֲרֵי הוּא בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה עַל כָּל פָּנִים, אֲבָל מַה שֶּׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה חֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְפֵּס בְּהַשָּׂגָה כְּלָל, וְכִדְאִיתָא בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק יח, וּלְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, הַכֹּל כִּפְתָיִים אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב "וַאֲנִי בַּעַר וְלֹא אֵדָע בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ, וַאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ" וְגוֹ', כְּלוֹמַר שֶׁבָּזֶה שֶׁאֲנִי בַּעַר וּבְהֵמוֹת אֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ, דְּבִכְדֵי לְהַגִּיעַ לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא עַל יְדֵי בִּטּוּל הָרָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת, וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ בְּשֵׁם שְׁטוּת. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁהַנָּבִיא נִקְרָא בְּשֵׁם מְשֻׁגָּע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מַדּוּעַ בָּא הַמְּשֻׁגָּע הַזֶּה", דְּהִנֵּה בְּעֵת הִתְגַּלּוּת הַנְּבוּאָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּהַפְשָׁטַת הַגַּשְׁמִיּוּת[24], וְהַיְנוּ הַפְשָׁטַת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, וְלִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת, דְּזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַפְשָׁטַת הַלְּבוּשִׁים בְּעֵת הַנְּבוּאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשָׁאוּל "וַיִּפְשַׁט גַּם הוּא אֶת[25] בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא", דְּהַלְּבוּשִׁים הֵם בָּאִים מִצַּד חֵטְא עֵץ הַדַּעַת, דְּקֹדֶם הַחֵטְא כְּתִיב "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים כוּ' וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ", וְעַל יְדֵי חֵטְא עֵץ הַדַּעַת נִתְחַדֵּשׁ עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים, וְיָדוּעַ דְּעִקַּר הַחֵטְא הוּא הַהֶרְגֵּשׁ הַמְעֹרָב בְּטוֹב וְרַע, וּכְתִיב "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם", שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהֶם הַהֶרְגֵּשׁ הַמְעֹרָב בְּטוֹב וְרַע, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים, הַהֶרְגֵּשׁ

24) תניא קונטרס אחרון דיבור המתחיל להבין מה שכתוב בפרי עץ חיים בשם רעיא מהימנא פרשת משפטים. וראה זוהר חלק ב קטז, ב. - ועיין גם כן טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן צח. שולחן ערוך רבנו שם והלכות תלמוד תורה פרק ד סעיף ה.

25) בכתוב (שמואל א יט, כד) ליתא תיבת "את". אבל כבפנים הוא בגוף כתב יד קודש דתרנ"ח, מה שאין כן ב[קונטרס]ומעין (מאמר כו פרק א).

כה. הזקן (רבנו) מבייש אותנו. כו. כשנפטר מן העולם, הפסיק עמוד אש בינו ובין כל העולם. כז. הועיל לו השוט לזקן. כח. אין מחשבה תופסת (משיגה) בו כלל.

הַמְעֹרָב בְּטוֹב וְרַע, וּבְשָׁרְשׁוֹ הוּא הֶרְגֵּשׁ הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, וְלָכֵן בְּעֵת הַנְּבוּאָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַפְּשָׁטַת הַלְּבוּשִׁים שֶׁהוּא עִנְיַן הַפְּשָׁטַת הַהֶרְגֵּשׁ דְּשֵׂכֶל וּמִדּוֹת, וְהַיְנוּ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל הַכֹּחוֹת וְהַחוּשִׁים, וְכַמְּבֹאָר בָּרַמְבַּ״ם בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, ״מִיסוֹדֵי הַדַּת לֵידַע שֶׁהָאֵ—ל יִתְבָּרֵךְ מְנַבֵּא בְּנֵי אָדָם, וְהַנְּבוּאָה חָלָה עַל חָכָם וְגִבּוֹר הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, וְאֵין יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּשׁוּם דָּבָר״, וְכַמְּבֹאָר שָׁם בַּאֲרֻכָּה, וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּחִינָה זוֹ שְׁטוּת, שֶׁזֶּהוּ הַהַטָּיָה לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת וְהַהַשָּׂגָה, וְלִהְיוֹת שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּמִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הוּא לְאַהַפְכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, דְּהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ יָאִיר, וְהַיְנוּ דְּמֵהַשְׁטוּת דִּלְעֵמַת זֶה יִהְיֶה בִּבְחִינַת שְׁטוּת דִּקְדֻשָּׁה, לָכֵן הָיָה הַמִּשְׁכָּן מֵעֲצֵי שִׁטִּים דַּוְקָא, וְהַיְנוּ הַלְמַעְלָה מִן הַדַּעַת הַמִּתְבָּרֵר וְנַעֲשֶׂה מִן הַלְמַטָּה מִן הַדַּעַת. וְזֶהוּ ״וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם״, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְזֶה בָּא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים שֶׁלּוֹ, שֶׁפּוֹעֵל לְאַהַפְכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, וְהַיְנוּ לַהֲפֹךְ אֶת הַלְמַטָּה מִן הַדַּעַת דְּעוֹלָם (פּוּן וֶוועלְט), שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּה לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, דְּיֶשְׁנָם כַּמָּה דְּבָרִים בָּאָדָם שֶׁהוּא נוֹהֵג וְעוֹשֶׂה כֵּן וַוויילֶע אַזוֹי טוּט וֶוועלְט[כט], וְהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֵם כְּמוֹ חֹק שֶׁבִּלְתִּי מְזִיזִים אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְפִי דְּכֵן הוּא הַנְהָגַת הָעוֹלָם, וּכְמוֹ בְּכַמָּה עִנְיְנֵי נִמּוּס וְהַדּוֹמֶה כוּ׳, הִנֵּה אֶת זֶה צְרִיכִים לְהָפְכוֹ אֶל הַלְמַעְלָה מִן הַדַּעַת בַּעֲבוֹדָה, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל זְמַנֵּי הָאֲכִילָה וּזְמַנֵּי הַשֵּׁנָה, הִנֵּה מִצַּד הֶרְגֵּשׁ הָעוֹלָם הֵם קְבוּעִים בְּעִתִּים וּזְמַנִּים, וְגַם כְּשֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַסֵּק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה זְמַנִּים הָאֵלּוּ עַל פִּי הָרֹב בִּלְתִּי נִיזָּזִים וּבִלְתִּי נִדָּחִים כְּלָל וְעִקָּר, וּזְמַנֵּי הַקְּבִיעוּת שֶׁל תּוֹרָה וּתְפִלָּה הֵם נִדָּחִים וְאֵין לָהֶם קֶבַע, וְיֵשׁ שֶׁהֵם נִדָּחִים חַס וְשָׁלוֹם לְגַמְרֵי, הִנֵּה הָאָדָם אֲשֶׁר נוֹתֵן אֵיזֶה חֶשְׁבּוֹן לְנַפְשׁוֹ, הַאִם יֵשׁ אֵיזֶה חָכְמָה בְּהַנְהָגָה כָּזוֹ, דְּמִי הוּא הַיּוֹדֵעַ עִתּוֹ וּזְמַנּוֹ, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה[26] ״אֵין אָדָם שַׁלִּיט לוֹמַר הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶעֱשֶׂה חֶשְׁבּוֹנוֹתַי וְעַד שֶׁאֲצַוֶּה לְבֵיתִי״ כוּ׳, וְאֵיךְ יִתֵּן כָּל נַפְשׁוֹ עַל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ כְּלָל, וְעַל הָעִקָּר מַה שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּירִידַת נִשְׁמָתוֹ לְמַטָּה הוּא שׁוֹכֵחַ לְגַמְרֵי, וְהוּא רַק מִצַּד הָרוּחַ שְׁטוּת שֶׁמְּכַסֶּה עַל הָאֱמֶת, הִנֵּה זֹאת תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ לַהֲפֹךְ שְׁטוּת זֶה דְּעוֹלָם, וְיַעֲמֹד עַל נַפְשׁוֹ וְיִקְבַּע לוֹ עִתִּים לְתוֹרָה, וְאָז הִנֵּה ״וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם״, שֶׁיָּאִיר לוֹ גִּלּוּי אוֹר אֱלֹקִי בְּנַפְשׁוֹ, וְזֶהוּ כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁפּוֹעֵל לַהֲפֹךְ אֶת הַשְׁטוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית אוּן דֶּעם קָאךְ פּוּן וֶוועלְט[ל] אֶל הַקְּדֻשָּׁה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, אָז אִסְתְּלֵק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, שֶׁמֵּאִיר וּמִתְגַּלֶּה אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין.

קִצּוּר. יְבָאֵר שְׁטוּת וְהַטָּיָה לְמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת דִּקְדֻשָּׁה, וּכְמוֹ הַפְּשָׁטַת הֶרְגֵּשׁ הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת בְּעֵת הַנְּבוּאָה. הַמִּשְׁכָּן מֵעֲצֵי שִׁטִּים, אִתְהַפְּכָא דִּשְׁטוּת דִּלְעֵמַת זֶה לִשְׁטוּת דִּקְדֻשָּׁה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

---

26) דברים רבה פרשה ט, ג.

כט. כי כך עושה "העולם". ל. וההתלהבות של (עניני) העולם.

בס"ד. יו"ד שבט, ה'תשל"ב*

בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַלָּה[1], **וּמֵבִיא כְּ"ק מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוּ"ר בַּעַל הַהִלּוּלָא שֶׁלּוֹ**[2], **דְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (בִּמְקוֹמוֹ) לְגַנִּי לִגְנוּנִי, לְמָקוֹם שֶׁהָיָה עִקָּרִי בִּתְחִלָּה, דְּעִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים (מַתְחִיל מֵחֵטְא עֵץ הַדַּעַת) נִסְתַּלְּקָה הַשְׁכִינָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה עַד לָרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי, וְאַחַר־כָּךְ עָמְדוּ צַדִּיקִים (מַתְחִיל מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם[3]) וְהוֹרִידוּ אֶת הַשְׁכִינָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין[4], וְהוֹרִידָהּ לְמַטָּה בָּאָרֶץ. וְעִנְיָן זֶה (הַמְשָׁכַת וִירִידַת הַשְׁכִינָה לְמַטָּה בָּאָרֶץ, שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה) הָיָה בְּעִקָּר[5] בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ[6], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[7] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. וּלְהָעִיר, שֶׁבַּמִּדְרָשׁ שָׁם מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לַזְּמַן שֶׁבּוֹ הָיְתָה הַמְשָׁכַת הַשְׁכִינָה לְמַטָּה, שֶׁעִקַּר הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה בָּאָרֶץ הָיְתָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּבַמַּאֲמָר מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נִמְשְׁכָה הַשְׁכִינָה, דְּעִקַּר הַהַמְשָׁכָה הוּא בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם.

ביאור בדרך אפשר

בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַלָּה[1] הקדוש־ברוך־הוא אומר לבני ישראל שנמשלו לכלה שלו – "באתי לגני", **וּמֵבִיא כְּ"ק מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוּ"ר בַּעַל הַהִלּוּלָא** שיום ההילולא שלו חל היום, ביו"ד שבט **בַּמַּאֲמָר דְּיוֹם הַהִלּוּלָא וְיוֹם הַהִלּוּלָא שֶׁלּוֹ**[2] מאמר דיבור־המתחיל 'באתי לגני' שמסר לפרסום בדפוס ליום יו"ד שבט בשנת ה'תש"י וביום זה נסתלק, **דְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (בִּמְקוֹמוֹ** על פסוק זה בשיר השירים) **לְגַנִּי לִגְנוּנִי, לְמָקוֹם שֶׁהָיָה עִקָּרִי בִּתְחִלָּה** ומשמעות הפסוק "באתי לגני" היא כמו חזרתי למקומי, המקום שבו היתה עיקר השראת השכינה של הקדוש־ברוך־הוא, **דְּעִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה** בתחילת הבריאה של העולם הזה הקדוש־ברוך־הוא הִשְׁרָה את עיקר שכינתו כאן, בעולם הזה התחתון שאין תחתון למטה הימנו, **אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים** שהתרחשו לאחר מכן **(מַתְחִיל מֵחֵטְא עֵץ הַדַּעַת** שגרם לסילוק השכינה מהעולם הזה לרקיע הראשון) **נִסְתַּלְּקָה הַשְׁכִינָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה עַד** שלבסוף הגיעה **לָרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי, וְאַחַר־כָּךְ עָמְדוּ** שבעה **צַדִּיקִים (מַתְחִיל מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם[3]) וְהוֹרִידוּ אֶת הַשְׁכִינָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** מרקיע השביעי לרקיע השישי ומהשישי לחמישי וכך הלאה, **עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**[4], **וְהוֹרִידָהּ** מהרקיע השביעי **לְמַטָּה בָּאָרֶץ** כפי שהיה בתחילת הבריאה לפני חטא עץ הדעת.

וְעִנְיָן זֶה (הַמְשָׁכַת וִירִידַת הַשְׁכִינָה לְמַטָּה בָּאָרֶץ, שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה) הָיָה בְּעִקָּר[5] **בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ**[6] שהיה המקום העיקרי בעולם להשראת השכינה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[7] **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם** וכמבואר בתניא (פרק נב) "כשהיה בית ראשון קיים... היתה השכינה... שורה שם... ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום יותר מגילויה בהיכלות קדשים שלמעלה בעולמות עליונים".

וּלְהָעִיר, שֶׁבַּמִּדְרָשׁ שָׁם על הפסוק "באתי לגני" האומר שעיקר השראת השכינה למטה בארץ נפעלה על ידי משה רבינו **מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לַזְּמַן שֶׁבּוֹ הָיְתָה הַמְשָׁכַת הַשְׁכִינָה לְמַטָּה, שֶׁעִקַּר הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה בָּאָרֶץ הָיְתָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן** בפעם הראשונה בראש־חודש ניסן בשנה השנית לצאת בני ישראל ממצרים, **וּבַמַּאֲמָר** של בעל ההילולא **מְדַבֵּר בְּנוֹגֵעַ לַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נִמְשְׁכָה הַשְׁכִינָה,** והדגש הוא על כך **דְּעִקַּר הַהַמְשָׁכָה הוּא בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ, וְעַל־יְדֵי־זֶה** שעיקר השכינה נמצאת בגלוי במשכן ובמקדש **נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת** במידה מסוימת **גַּם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם.**

) יצא לאור בקונטרס יו"ד שבט – תשנ"ב, "לקראת יום הבהיר יו"ד שבט הבעל"ט, יום מלאות ארבעים ושנים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א, ויום הסתלקות־הילולא של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע . . מוצש"ק בא, ה'תשנ"ב". המאמר "מיוסד בעיקרו על פרק השני מהמשך ההילולא, ויוצא לאור לקראת יו"ד שבט שנה זו – בו לומדים פרק הנ"ל בפעם השלישית.

1) שה"ש ה, א. 2) ד"ה באתי לגני ה'שי"ת (נדפס בסה"מ ה'תש"י ע' 111 ואילך), שניתן על ידי בעל המאמר ליו"ד שבט ה'שי"ת, יום הסתלקותו. 3) יחזקאל לג, כד. 4) ויק"ר פכ"ט, יא. 5) משא"כ במ"ת – ראה לקמן ס"ב. 6) כ"ה הלשון (בבית המקדש) בהמאמר – אף שלכאורה הול"ל במשכן, או במקדש (כלשון הפסוק). ולכאורה יש לומר, דזה שאומר בבית המקדש, הוא, כי המשכן הי' דירת עראי (שמואל־ב ז, ו. שהש"ר פ"א, טז (ג)) ועיקר השראת השכינה היתה בבית המקדש. וראה לקמן ס"ב, דע"י המשכן שעשה משה ניתן הכח על המשכת השכינה בבית המקדש. 7) תרומה כה, ח.

*) ראה ב"פתח דבר" לד"ה זה ה'תשכ"ח – לעיל ע' שו ובשוה"ג ב.

ביאור בדרך אפשר

ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר דִּיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב **וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּתוֹכָם** למרות שמבחינת הלשון, "מקדש" לשון יחיד, היה צריך להיות כתוב "ושכנתי בתוכו" ולמה נאמר "בתוכם"?, אלא שהכוונה להשראת השכינה **בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל**[8]. **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי של הפסוק **צַדִּיקִים יִירְשׁוּ אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ**[9], **שֶׁצַּדִּיקִים הֵם מַשְׁכִּינִים** (**מַמְשִׁיכִים** מלמעלה למטה ומביאים לידי גילוי[10]) **אֶת הַשְּׁכִינָה שֶׁנִּקְרֵאת עַד,** כפי שאומרים בתפילה **שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ**[11] וצירוף המילים "שוכן עד" מלמד שהשכינה נקראת "עד", **שֶׁתִּהְיֶה** השכינה **בְּגִלּוּי לְמַטָּה.**

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁמֵּבִיא בַּמַּאֲמָר פְּרוּשׁ הַפָּסוּק צַדִּיקִים יִירְשׁוּ אָרֶץ גו׳ לְאַחֲרֵי שֶׁמְּבַאֵר שֶׁעִקַּר הַהַמְשָׁכָה הָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן[12] **וּלְאַחֲרֵי שֶׁמְּבַאֵר דִּ׳בְתוֹכָם׳ לְשׁוֹן רַבִּים הוּא בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** סדר ורצף הענינים בצורה כזו **הוּא לְרַמֵּז, דְּזֶה שֶׁצַּדִּיקִים מַמְשִׁיכִים אֶת הַשְּׁכִינָה לְמַטָּה (וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ), הַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לֹא רַק לְשִׁבְעָה הַצַּדִּיקִים שֶׁמֵּאַבְרָהָם עַד מֹשֶׁה שכל אחד מהם הוריד את השכינה שלב נוסף עד שמשה הורידה למטה בארץ, **אֶלָּא** כיוון שפירוש הפסוק "צדיקים ירשו ארץ" מופיע לאחר הקביעה שהשראת השכינה היא בתוך כל אחד ואחד, מובן שהכוונה היא לא רק לצדיקים בדוגמת שבעת הצדיקים שמאברהם ועד משה אלא **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** וכפי שנאמר **וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים**[13]. **הַיְינוּ, דְּבָזֶה שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (לְשׁוֹן רַבִּים) שֶׁקָּאֵי (גַּם) עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שְׁנֵי עִנְיָנִים.** האחד - **שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִהְיוֹת מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹכֵן בּוֹ** וניכר בגלוי **עִקַּר שְׁכִינָה [בְּאוֹתוֹ הָאֹפֶן מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ] - וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם.** והשני - **וְגַם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יַמְשִׁיךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם** כי פעולתו של כל יהודי, יהיה מי שיהיה, משפיעה על כל העולם כולו – **וְיִשְׁכְּנוּ** הצדיקים **לָעַד** לנצח **עָלֶיהָ (בָּאָרֶץ)** שבכל הארץ, היינו בכל העולם, יהיה גילוי אלוקות (במידה מסוימת).

וּלְהוֹסִיף, דְּזֶה שֶׁהַפֵּרוּשׁ דִּוְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (לְשׁוֹן רַבִּים) הוּא להורות שהשראת השכינה היא לא רק במשכן ובמקדש אלא **בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בָּא (בַּמַּאֲמָר) בְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה שֶׁהוֹרַדַת וְהַמְשָׁכַת הַשְּׁכִינָה לְמַטָּה הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה** הנה סדר ורצף הדברים, **הוּא** כזה, **כִּי הַכֹּחַ שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהַמְשִׁיךְ שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹכֵן בּוֹ עִקַּר שְׁכִינָה** כמו השראת השכינה במשכן ובמקדש (אותה פעל משה רבנו) **הוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה** כי משה רבנו נותן את הכוח לכל אחד ואחד מישראל. **דְּכְמוֹ שֶׁהַיְרִידָה וְהַהַמְשָׁכָה** של השכינה **לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה בְּמַתַּן תּוֹרָה,** כמו שכתוב בתורה **וַיֵּרֶד הָוָי׳** מלמעלה **עַל הַר סִינַי**[14] למטה, **הָיְתָה בְּאֹפֶן**

---

8) הובא בלקו"ת ר"פ נשא (כ, סע"ב) בשם "ארז"ל". וראה ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחלתו (ד"ה ושני פסוקים – סט, ב). ועוד. – נסמן בלקו"ש חכ"ז ע' 414. 9) תהלים לז, כט. 10) ראה מ"כ ומהרז"ו לבמדב"ר פי"ג, ב. מהרז"ו לב"ר פי"ט, ז. 11) כ"ה בהמשך ההילולא. וראה ד"ה באתי לגני ה'תשכ"ח הערות 27־28 (לעיל ע' שח). 12) ובפרט שבמדרש מובא פירוש הפסוק לפני שאומר שהשראת השכינה היתה בהקמת המשכן, ובמאמר משנה סדר הענינים. 13) ישעי' ס, כא. 14) יתרו יט, כ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן הַכֹּחַ לכל אחד מישראל **שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה יוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת** מלמעלה **לְמַטָּה [דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[15], שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נִתְבַּטְּלָה הַגְּזֵרָה** שהייתה בתוקף עד אז **דְּעֶלְיוֹנִים לֹא יֵרְדוּ לְמַטָּה** וכל זמן שהגזירה הייתה בתוקף לא הייתה יכולה להיות השראת השכינה והתגלות אלוקות בעולם הזה התחתון, **דְּעִנְיַן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא** כן **יְכוֹלָה לִהְיוֹת יְרִידַת עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה**, וההתחלה היתה במתן תורה], **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לַיְרִידָה וְהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה** ולאחר שמשה רבינו פעל את השראת השכינה במשכן, ניתן הכוח לזה לכל אחד ואחד מישראל **[דְּמֵהַמַּעֲלוֹת** אחד היתרונות **שֶׁבַּהַמְשָׁכָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה** והתגלות האלוקות **שֶׁהָיְתָה בְּמַתַּן תּוֹרָה הִיא[16], דְּהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה מִצַּד דִּלְמַעְלָה** מבלי שיחול בעולם הזה התחתון שינוי שיעשה אותו מוכשר וראוי להתגלות הזו **(וְלָכֵן הָיָה הַגִּלּוּי רַק לְפִי שָׁעָה** ועם סיום מעמד מתן תורה לא נשארה במקום קדושה ככתוב בתורה שֶׁבְּעֵת מתן תורה היה אסור להתקרב להר סיני אבל עם סיומו בתקיעת שופר "(במשוך היובל) – המה יעלו בהר"), **וְהַהַמְשָׁכָה בַּמִּשְׁכָּן** לעומת זאת **הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁהַמַּטָּה (הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁמֵּהֶם נַעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן) נַעֲשָׂה כְּלִי** ראוי ומוכשר **לַגִּלּוּי** של האלוקות והקדושה בתוכו ולכן הקדושה נשארה במשכן ובכליו תמיד], **דְּעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה הוֹרִיד וְהִמְשִׁיךְ אֶת הַשְּׁכִינָה בַּמִּשְׁכָּן בְּאֹפֶן שֶׁהַמַּטָּה** החומרים הגשמיים שמהם נעשו המשכן וכליו **נַעֲשָׂה**

ביאור בדרך אפשר

כְּלִי לַגִּלּוּי והקדושה חָדְרָה בהם לנצח, **עַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן הַכֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ אֱלֹקוּת בְּאֹפֶן זֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ** שהבית וכליו וגם מקום המקדש נעשו קדושים בקדושה נצחית ובזמן שבית המקדש היה קיים הייתה במקדש השראת השכינה בגלוי, **וְגַם בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** תהיה השראת השכינה באופן שתאיר ותחדור באדם באופן פנימי כי האדם מסוגל להיות כלי לאלוקות.

ובנוסף לכך:

וְעַל־יְדֵי שֶׁהַהַמְשָׁכָה בַּמִּשְׁכָּן הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם, כי אמנם עיקר השכינה הייתה בבית המקדש ושם הייתה עיקר ההתגלות אבל על ידי זה נמשך גילוי אלוקות, לפחות במידה מסוימת, בעולם כולו **נַעֲשָׂה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, דְּהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה שֶׁבָּאָדָם (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם) תִּהְיֶה בְּאֹפֶן** שהעיקר יהיה בתוכיות ופנימיות האדם אבל **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יֻמְשַׁךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם בָּעוֹלָם (וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ** – על הארץ הגשמית של כל העולם כולו).

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁעִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה, הוּא, כי **תַּכְלִית הַכַּוָּנָה** והמטרה העיקרית **בְּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[17]** שהאלוקות תשכון ו'תדור', היינו תהיה בגלוי, בעולם הזה הגשמי התחתון (ולא רק בעולמות עליונים רוחניים). **וּמְבֹאָר, דְּזֶה שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** כי כאשר הגילוי

1 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן הַכֹּחַ שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה יוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ גִּלּוּי**
2 **אֱלֹקוּת לְמַטָּה [דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[15], שֶׁבְּמַתַּן**
3 **תּוֹרָה נִתְבַּטְּלָה הַגְּזֵרָה דְּעֶלְיוֹנִים לֹא יֵרְדוּ לְמַטָּה, דְּעִנְיַן**
4 **בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יְכוֹלָה לִהְיוֹת יְרִידַת**
5 **עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה], עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לַיְרִידָה**
6 **וְהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה**
7 **[דְּמֵהַמַּעֲלוֹת שֶׁבַּהַמְשָׁכָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה**
8 **שֶׁהָיְתָה בְּמַתַּן תּוֹרָה הִיא[16], דְּהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה שֶׁהָיְתָה**
9 **בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה מִצַּד דִּלְמַעְלָה (וְלָכֵן הָיָה הַגִּלּוּי רַק**
10 **לְפִי שָׁעָה), וְהַהַמְשָׁכָה בַּמִּשְׁכָּן הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁהַמַּטָּה**
11 **(הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁמֵּהֶם נַעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן) נַעֲשָׂה כְּלִי**
12 **לַגִּלּוּי], דְּעַל־יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה הוֹרִיד וְהִמְשִׁיךְ אֶת הַשְּׁכִינָה**
13 **בַּמִּשְׁכָּן בְּאֹפֶן שֶׁהַמַּטָּה נַעֲשָׂה כְּלִי לַגִּלּוּי, עַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן**
14 **הַכֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ אֱלֹקוּת בְּאֹפֶן זֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְגַם**
15 **בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְעַל־יְדֵי**
16 **שֶׁהַהַמְשָׁכָה בַּמִּשְׁכָּן הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ גִּלּוּי**
17 **אֱלֹקוּת גַּם בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם, נַעֲשָׂה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם**
18 **בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, דְּהַשְׁרָאַת**
19 **הַשְּׁכִינָה שֶׁבָּאָדָם (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם) תִּהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁעַל־**
20 **יְדֵי־זֶה יֻמְשַׁךְ גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם בָּעוֹלָם (וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד**
עָלֶיהָ).

21 **ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁעִקַּר שְׁכִינָה**
22 **בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה, הוּא, כִּי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה**
23 **בְּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה**
24 **לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[17]. וּמְבֹאָר, דְּזֶה**
25 **שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים הוּא**
26 **שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם,**
27 **כְּלִי לַגִּלּוּי** והקדושה חָדְרָה בהם לנצח, **עַל־יְדֵי־זֶה נִתַּן הַכֹּחַ**
44 **לְהַמְשִׁיךְ אֱלֹקוּת בְּאֹפֶן זֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ** שהבית וכליו וגם מקום
45 המקדש נעשו קדושים בקדושה נצחית ובזמן שבית המקדש היה קיים הייתה
46 במקדש השראת השכינה בגלוי, **וְגַם בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי שֶׁבְּכָל אֶחָד**
47 **וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** תהיה
48 השראת השכינה באופן שתאיר
49 ותחדור באדם באופן פנימי כי
50 האדם מסוגל להיות כלי
51 לאלוקות.
52 ובנוסף לכך:
53 **וְעַל־יְדֵי שֶׁהַהַמְשָׁכָה**
54 **בַּמִּשְׁכָּן הָיְתָה בְּאֹפֶן**
55 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ גִּלּוּי**
56 **אֱלֹקוּת גַּם בִּכְלָלוּת**
57 **הָעוֹלָם,** כי אמנם עיקר
58 השכינה הייתה בבית המקדש
59 ושם הייתה עיקר ההתגלות אבל
60 על ידי זה נמשך גילוי אלוקות,
61 לפחות במידה מסוימת, בעולם
62 כולו **נַעֲשָׂה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה**
63 **גַּם בַּמִּקְדָּשׁ הָרוּחָנִי**
64 **שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,**
65 **דְּהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה**
66 **שֶׁבָּאָדָם (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם)**
67 **תִּהְיֶה בְּאֹפֶן** שהעיקר יהיה
68 בתוכיות ופנימיות האדם אבל
69 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יֻמְשַׁךְ גִּלּוּי**
70 **אֱלֹקוּת גַּם בָּעוֹלָם**
71 **(וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ** – על
72 הארץ הגשמית של כל העולם
73 כולו).
74 **ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר,**
75 **דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁעִקַּר**
76 **שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה**
77 כבר מתחילת הבריאה, **הוּא,**
78 **כִּי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה** והמטרה
79 העיקרית **בְּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת**
80 **הָעוֹלָמוֹת הוּא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה**
81 **בְּתַחְתּוֹנִים**[17] שהאלוקות תשכון ו'תדור', היינו תהיה בגלוי, בעולם הזה
82 הגשמי התחתון (ולא רק בעולמות עליונים רוחניים). **וּמְבֹאָר, דְּזֶה**
83 **שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים הוּא**
84 **שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** כי כאשר הגילוי

---

15) ראה תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג. ועוד. 16) ראה סה"מ תרמ"ג ע' רכב. 17) ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו.

ביאור בדרך אפשר

הוא על ידי הארה מלמעלה זה עדיין לא עושה את העולם מצד עצמו לדירה לקדוש־ברוך־הוא אבל אם השינוי בעולם נוצר על ידי עבודת האדם פירושו של דבר הוא שחל שינוי בעולם מצד עצמו, ועבודת האדם הנדרשת היא - **עַל־יְדֵי אִתְכַּפְיָא** כפיית היצר הרע והדברים שמנגדים לקדושה שלא ינגדו ולא יפריעו ויתירה מזו – **וְאִתְהַפְּכָא** שאף יתהפכו מרע לטוב ומחושך לאור. **[וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁהַגִּלּוּי אֶלְקוּת לְמַטָּה הוּא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, קָאֵי מתייחס זֶה (גַּם) עַל נִתְאַוָּה כו׳ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים. הַיְינוּ, דְּבָזֶה שֶׁנִּתְאַוָּה שֶׁתִּהְיֶה דִּירָה לאלוקות בְּתַחְתּוֹנִים, עניין אחד - כַּמָּה עִנְיָנִים. עניין - שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֶלְקוּת לְמַטָּה - בְּתַחְתּוֹנִים, ועניין נוסף - וְשֶׁהַגִּלּוּי אֶלְקוּת לְמַטָּה יִהְיֶה לֹא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה אֶלָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם - עֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹנִים, כאמור שבאופן כזה חל שינוי בעולם מצד עצמו ואילו כשהגילוי בא מלמעלה ללא שינוי בעולם התחתון אין זו דירה בתחתונים כדבעי, - וְעוד עניין שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָהּ יֶמְשַׁךְ הַגִּלּוּי לְמַטָּה תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא - עֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד עִנְיַן הַתַּחְתּוֹנִים** עבודה שתוכנה איננו רק התקרבות של התחתונים לעניינים נעלים תוך התרחקות מענייני העולם אלא שכופים את הרע לעומת הטוב ואף מהפכים אותו לטוב ולקדושה כך שהתחתונים עצמם נעשים כלים ראויים לאלוקות). **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דְּהַגִּלּוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, הוּא גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת** ובעצם לא היה אמור להיות נמשך ומתגלה בעולמות ולמעשה הוא כן מתגלה רק הודות למעלתה המיוחדת של העבודה באתכפיא ואתהפכא. **[וְזֶהוּ שֶׁעַל־יְדֵי וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ הָיְתָה הַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה לְמַטָּה** ולא רק אור מועט ומצומצם שֶׁמָּדוּד ומוגבל לפי ערכם של העולמות, **דְּעִקַּר שְׁכִינָה הוּא הָאוֹר** שבעצם, מצד עצמו, הוא אור **שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת**[18] ולא נועד להאיר ולהתגלות בעולם הזה הגשמי, ובכל זאת המשכן והמקדש הביאו להתגלות אור נעלה זה (״עיקר שכינה״) **כִּי הָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא** שכאמור בכוחה להביא להתגלות אלוקות למטה באופן שכך תושלם הכוונה שהעולם התחתון יהיה ״דירה״ לקדוש־ברוך־הוא, **וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ** שגורמת שינוי במצבם של העולמות והנבראים התחתונים עצמם **הוּא הַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָמוֹת, עִקַּר שְׁכִינָה** בעולם הזה התחתון]. **וּכְמַאֲמַר**[19] הזוהר אודות מעלתה המיוחדת של העבודה באתכפיא ואתהפכא - **כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא** כאשר הצד האחר, הצד שאינו צד הקדושה, נכפה ומבטלים את תקפו ויישותו, אזי **אֶסְתַּלֵּק** עולה **יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא** כבודו של הקדוש ברוך הוא **בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין** בכל העולמות (וראה ב׳תורה אור׳, פרשת ויקהל: ״כמאמר הידוע כד אתכפייא סטרא אחרא אסתלק יקרא דקודשא־בריך־הוא בכולהו עלמין. ואין זה עניין סילוק האור ממש חס ושלום דאם כן מאי מעליותא, אלא אדרבה וודאי היא המשכת וגילוי אור אין סוף ברוך הוא רק שהיא בבחינת גילוי הסובב כל עלמין שאי אפשר שיהיה הגילוי בפנימיות בתוך הכלי כי אם בבחינת רוממות ולכן נקרא אסתלק כאילו האור מתגלה רק מעט ומסתלק״), **דְּפֵרוּשׁ בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין הוּא** כיוון שהדבר פועל ׳הסתלקות׳ ועלייה של האור האלוקי בכל העולמות מובן שהכוונה לכזה **אוֹר שֶׁהוּא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין בְּשָׁוֶה, וְהוּא הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת** שהרי האור שכן שייך לעולמות מאיר בכל עולם ועולם לפי ערכו ובהתאם לדרגה של אותו עולם (ונקרא ״אור הממלא כל עלמין״, בשונה מהאור שלמעלה משייכות לעולמות הנקרא ״אור הסובב כל עלמין״), **וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא נִמְשָׁךְ**[20] בעולם הזה הגשמי התחתון **אוֹר זֶה** שבדרך כלל הוא למעלה משייכות לעולמות.

---

18) ראה בארוכה ד״ה באתי לגני ה׳תשי״א (לעיל ע׳ רסג ואילך). 19) ראה תניא פכ״ז, ולקו״ת ר״פ פקודי (מזח״ב קכח, ב. וראה גם שם סז, ב. קפד, א). תו״א ויקהל פט, ד. לקו״ת חוקת סה, ג. 20) ונקראת המשכה זו בשם ״אסתלק״, לפי שהוא גילוי האור שבבחינת רוממות (תו״א שם).

ביאור בדרך אפשר

ד) **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר בְּפֶרֶק שֵׁנִי (הַפֶּרֶק הַשַּׁיָּךְ לְשָׁנָה זוֹ**[21) **שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הַמְּבִיאָה לְאִתְהַפְּכָא,** כפי שיבואר להלן. **וְלָכֵן אַחַת הָעֲבוֹדוֹת**[22] **שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ הִיא עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי עִנְיַן** התוכן הרוחני של **עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הוּא** עבודת האדם בדרך **אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא (כְּדִלְקַמָּן).**

וְהִנֵּה הַקֶּשֶׁר דְּעִנְיַן זֶה [שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא] עִם הַמְּבֹאָר בְּתְחִלַּת אודות **הַהֶמְשֵׁךְ** המשכת עיקר שכינה למטה בארץ **(בְּפַשְׁטוּת) הוּא, דְּכֵינָן שֶׁהַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הָיְתָה בְּעִקָּר בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ** ששם השראת השכינה הייתה בגלוי, **וְהַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה לְמַטָּה הִיא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, לָכֵן, עִקַּר הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא.**

ה) **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא עֲבוֹדָה רוּחָנִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. וּמֵבִיא רְאָיָה עַל זֶה מֵעִנְיַן הִשְׁתַּתְּפוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדָתָם וְשִׁירָם וְזִמְרָם בְּעֵת הֲבָאַת הַקָּרְבָּן, שֶׁהֵם עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים. [וְכַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[23], דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת הָיְתָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, וְהַהַעֲלָאָה דְּהַקָּרְבָּנוֹת אֶלָּא, שֶׁבְּתְחִלַּת וְהַהַעֲלָאָה דְּהַקָּרְבָּנוֹת הָיְתָה**

ביאור בדרך אפשר

הַמַּאֲמָר שם נאמר שהמשכת וגילוי עיקר שכינה בתחתונים היא במשכן ומקדש **מְדֻבָּר בְּעִנְיַן הַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה לְמַטָּה (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם) שֶׁעַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן (וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ). וּבְפֶרֶק זֶה,** הפרק השני, **מוֹסִיף, שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ** וגילוי האלוקות שהיה במשכן ובמקדש **[לְאַחֲרֵי עֲשִׂיָּתוֹ,** כל משך זמן קיומו, **דְּהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן] הִיא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא. וְלָכֵן, עִקַּר הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת,** שתוכנה הרוחני הוא עבודת האדם בדרך של **אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא.**

ה) **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת** גם בזמן שבית המקדש היה קיים ועבודת הקרבנות היתה בגשמיות **הִיא עֲבוֹדָה רוּחָנִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. וּמֵבִיא רְאָיָה עַל זֶה מֵעִנְיַן הִשְׁתַּתְּפוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדָתָם וְשִׁירָם וְזִמְרָם בְּעֵת הֲבָאַת הַקָּרְבָּן, שֶׁהֵם עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים.** וכיוון שהענייניים הרוחניים הללו נעשו גם כאשר בית המקדש היה קיים והקריבו קרבנות בפועל, מובן שעבודת הקרבנות היא עבודה רוחנית. **[וְכַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[23], דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת הָיְתָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, וְהַהַעֲלָאָה דְּהַקָּרְבָּנוֹת הָיְתָה עַל־יְדֵי הַשִּׁירָה וְהַזִּמְרָה**

---

21) תשל"ב (שנת אמירת מאמר זה) — שנה השני' ללימוד ההמשך בפעם השני'. ובשנה זו (תשנ"ב) לומדים פרק זה דההמשך בפעם השלישית. — ראה ב"פתח דבר" לד"ה זה ה'תשכ"ח (לעיל ע' שו ובשוה"ג ב). 22) ויש לומר, שפירוש "אחת העבודות" הוא — העבודה המיוחדת והעיקרית* שבמקדש, שהרי ענינו של ביהמ"ק הוא — "בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה). וראה בההמשך רפ"ג: עיקר העבודה במשכן ומקדש . . עבודת הקרבנות. 23) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי (בהוספות) ויצא קלג, א ואילך. ביאוה"ז להצ"צ שם ע' קב. ובכ"מ.

*) ולהעיר מתוד"ה עד אחת – מנחות יח, א.

הָיְתָה עַל־יְדֵי הַשִּׁירָה וְהַזִּמְרָה דְּהַלְוִיִּים[24]. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[25] אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם גוֹ׳, אַף שֶׁלִּכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אָדָם מִכֶּם כִּי יַקְרִיב, שֶׁבָּזֶה מְרֻמָּז, שֶׁהַקָּרְבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת לֹא רַק מִן הַבְּהֵמָה כִּפְשׁוּטָהּ אֶלָּא גַּם מִכֶּם (פּוּן אַיְיךְ אַלַיִין), מִן הַבְּהֵמָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא (גַּם) עֲבוֹדָה רוּחָנִית בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם [אַף דְּזֶה שֶׁעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא הוּא גַּם בְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם, דִּכְשֶׁלּוֹקְחִים בְּהֵמָה שֶׁחַיּוּתָהּ הִיא מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ[26] וְעוֹשִׂים אוֹתָהּ קָרְבָּן לַהֲוָיָ׳, הוּא עִנְיַן אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא], שַׁיָּךְ לְמַה שֶׁכָּתוּב בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר, דְּפֵרוּשׁ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (לְשׁוֹן רַבִּים) הוּא בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. דְּמִזֶּה מוּבָן, דִּכְמוֹ שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ, הָיְתָה עִקַּר הַהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת[27] [דַּהֲגַם שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשְׁכָה בּוֹ עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ הִיא הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר (שֶׁעַל־יְדֵי וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ נַעֲשֶׂה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, וְשָׁכַנְתִּי אֲנִי בְּעַצְמִי), מִכָּל־מָקוֹם, הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשְׁכָה בּוֹ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר], עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה דִּוְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה אֶת עַצְמוֹ לְמִקְדָּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ), שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם,

ביאור בדרך אפשר

דְּהַלְוִיִּים[24] בגילוי אלוקות יש שתי דרכים: המשכה והתגלות של האלוקות מלמעלה למטה או העלאה של האלוקות מלמטה למעלה וההבדל ביניהם באופן כללי הוא שבהמשכה נמשך אור עליון נעלה יותר כי עיקר ההתגלות באה מלמעלה ואילו בהעלאה עיקר הפעולה היא כתוצאה מעבודת האדם, והאור הנמשך ומתגלה בדרך זו מאיר באדם יותר בפנימיות. ומבואר בחסידות שעבודת הקרבנות היא בעיקר עבודה מצד האדם, העלאה, וכמבואר בהרחבה בהמשך המאמר, אבל בפרטיות יותר יש בה את שני הדברים גם יחד. עבודת הכוהנים פעלה גילוי אלוקות בדרך המשכה ועבודת הלויים פעלה גילוי אלוקות בדרך העלאה]. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב**[25] בתחילת פרשת הקרבנות בחומש ויקרא **אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם גוֹ׳, אַף שֶׁלִּכְאוֹרָה** מבחינה לשונית **הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אָדָם מִכֶּם כִּי יַקְרִיב,** כלומר, כאשר אחד מכם ירצה להקריב קרבן דינו יהיה כמבואר בהמשך הפסוקים ולמה נאמר "אדם כי יקריב מכם? אלא **שֶׁבָּזֶה מְרֻמָּז, שֶׁהַקָּרְבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת לֹא רַק מִן הַבְּהֵמָה כִּפְשׁוּטָהּ** בהמה גשמית **אֶלָּא גַּם מִכֶּם (פּוּן אַיְיךְ אַלַיִין** מכם בעצמכם), **מִן הַבְּהֵמָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם** וכאמור שעבודת הקרבנות היא עבודה רוחנית.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא (גַּם) עֲבוֹדָה רוּחָנִית בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם [אַף דְּזֶה שֶׁעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא הפיכת הרע לטוב, אין זה רק משום שלעבודת הקרבנות יש משמעות בעבודה הרוחנית של האדם אלא המושג אתהפכא **הוּא גַּם בְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם, דִּכְשֶׁלּוֹקְחִים בְּהֵמָה שֶׁחַיּוּתָהּ הִיא מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ**[26] כמבואר בספר התניא שחיות כל הדברים הטהורים ומותרים באכילה נמשכת מקליפת נוגה (שהיא קליפה ממוצעת בין טוב לרע כי אף שהיא קליפה ואיננה מצד הקדושה, יש בה תערובת של טוב ורע ואם משתמשים בדברים המותרים באופן בלתי רצוי כמו כדי למלא תאווה בלבד, מורידים אותם לקליפות הטמאות. ואם משתמשים בהם לעבודת ה׳ מעלים אותם לקדושה) **וְעוֹשִׂים אוֹתָהּ קָרְבָּן לַהֲוָיָ׳, הוּא עִנְיַן אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא** הפיכת חושך לאור כי כאשר בהמה גשמית עולה להיות קרבן הרי דבר שהיה מקבל חיותו מקליפה עובר להיות בצד הקדושה], ודבר זה שעבודת הקרבנות היא (גם) עבודה רוחנית בנפש האדם **שַׁיָּךְ לְמַה שֶׁכָּתוּב בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר, דְּפֵרוּשׁ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם** (לְשׁוֹן רַבִּים ולא "בתוכו" לשון יחיד, היינו במשכן) **הוּא בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. דְּמִזֶּה מוּבָן, דִּכְמוֹ שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ, הָיְתָה עִקַּר הַהַמְשָׁכָה** של האלוקות למטה במשכן ובמקדש היתה **עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת**[27] **[דַּהֲגַם שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשְׁכָה בּוֹ עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ הִיא הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר (שֶׁעַל־יְדֵי וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ נַעֲשֶׂה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, וְשָׁכַנְתִּי אֲנִי בְּעַצְמִי** היינו שעשיית המשכן והמקדש המשיכה בו אלוקות מעצמותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו), **מִכָּל־מָקוֹם, הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשְׁכָה בּוֹ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר], עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** שעל זה נאמר "ושכנתי בתוכם – בתוך כל אחד ואחד" - **שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה דִּוְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שֶׁהָאָדָם** מתעלה בעבודת ה׳ עד כדי כך שהוא **עוֹשֶׂה אֶת עַצְמוֹ לְמִקְדָּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ** ונעשה כלי ראוי להתגלות אלוקות), **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה**

24) כ"ה גם בד"ה באתי לגני ה׳תשי"ב (לעיל ריש ע׳ רעז). ועפ"ז יומתק מה שבהראי׳ מהשתתפות הכהנים והלויים אומר בהמאמר "שזהו עבודה רוחנית" – ולא עבודה רוחנית שבנפש, או שבנפש האדם (כהלשון בהמאמר לפנ"ז ולאח"ז) – כי (גם) ההמשכה וההעלאה דקרבנות כפשוטם היו ע"י הכהנים והלויים, ולכן הראי׳ מהשתתפות הכהנים והלויים היא רק שעבודת הקרבנות היא עבודה רוחנית, והראי׳ על עבודת הקרבנות בנפש האדם היא ממ"ש אדם כי יקריב מכם. 25) ויקרא א, ב. 26) תניא פ"ז בתחלתו. שם רפל"ז. ובכ"מ. 27) וכמובן גם מזה שענינו של מקדש הוא "בית לה׳ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (כנ"ל הערה 22).

ביאור בדרך אפשר

דְּאָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם, שיפעל בעצמו התקרבות לאלוקות **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תֵּמְשַׁךְ בּוֹ הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר,** שהיא **עִקַּר הָעִנְיָן דִּוְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם**[28] כמו מעלת ההמשכה וההתגלות האלוקית שהיתה במקדש על ידי עבודת הקרבנות לעומת ההמשכה וההתגלות שנפעלה על ידי עצם עשיית המשכן, וכפי שיבואר עוד להלן.

ו) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר (בִּתְחִלַּת הַפֶּרֶק), – השני, הנלמד בשנה זו), **שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הַמְּבִיאָה לְאִתְהַפְּכָא** העבודה של כפיית וביטול החושך והרע שהיא הכנה והקדמה לעבודה של הפיכת הרע והחושך לטוב ואור. **דִּבְתְחִלַּת הַמַּאֲמָר אוֹמֵר, שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָהּ הוּא הַמְשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה לְמַטָּה הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא** היינו שתי העבודות, גם אתכפיא וגם אתהפכא **[דַּהֲגַם שֶׁמֵּבִיא שֵׁם אֶת הַמַּאֲמָר** של הזוהר **כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין** ולפי זה עיקר הפעולה של המשכת האלוקות היא על ידי אתכפייא, **מִכָּל־מָקוֹם מְדַבֵּר** במאמר **בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים, אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא. וְאַדְּרַבָּא, עִקַּר הַבֵּאוּר (בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר) הוּא בַּמַּעֲלָה דְּאִתְהַפְּכָא, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהַחֹשֶׁךְ נֶהְפַּךְ לְאוֹר, נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן הָאוֹר** ככתוב "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך", כי כאשר האור מאיר מתוך החושך מעלתו גדולה בהרבה מאשר אור רגיל), **וּבְפֶרֶק זֶה (פֶּרֶק שֵׁנִי), כְּשֶׁמְּדַבֵּר בָּעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ (לְאַחֲרֵי עֲשִׂיָּתָם), אוֹמֵר, שֶׁהָעֲבוֹדָה בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הַמְּבִיאָה לְאִתְהַפְּכָא**[29]. **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמֵהַבֵּאוּרִים עַל־זֶה שֶׁהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ (כַּנַּ"ל סְעִיף ה), כִּי הַהַדְגָּשָׁה בָּעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ הוּא הָעִנְיָן דְּאִתְהַפְּכָא**[30] **[שֶׁהָאָדָם וְהָעוֹלָם נֶהֱפָכִים לִהְיוֹת מִקְדָּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ], וְהַחִדּוּשׁ שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הוּא שֶׁבָּהּ מֻדְגָּשׁ (גַּם) הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא (כִּדְלְקַמָּן), וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא**[31]. **וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּאוּר** (וּבַאֲרוּכָה) **הָעִנְיָן**

ביאור בדרך אפשר

בַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הַמְּבִיאָה לְאִתְהַפְּכָא[29].

והולך ומבאר את המעלה המיוחדת שבאתכפיא דווקא (אף שמבחינת המדריגות אתהפכא היא מעלה ומדריגה גבוהה יותר שהרי באתכפיא הרע קיים אלא שהוא נכפה ומתבטל ואילו באתהפכא הרע הפך לטוב והחושך הפך לאור):

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמֵהַבֵּאוּרִים אחד הביאורים **עַל־זֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ (כַּנַּ"ל סְעִיף ה), הוּא, כִּי הַהַדְגָּשָׁה בָּעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ הוּא הָעִנְיָן דְּאִתְהַפְּכָא**[30] **[שֶׁהָאָדָם וְהָעוֹלָם נֶהֱפָכִים לִהְיוֹת מִקְדָּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ], וְהַחִדּוּשׁ** והעילוי המיוחד **שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת** שכאמור ההמשכה שעל ידי הקרבנות נעלית יותר מההמשכה שבעצם עשיית המשכן והמקדש **הוּא שֶׁבָּהּ מֻדְגָּשׁ (גַּם) הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא (כִּדְלְקַמָּן), וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא** כי אמנם אתהפכא הוא מצב ודרגה יותר נעלית, אבל העבודה של אתכפיא, כאשר ישנה מציאות של רע וקליפה המנגדת לקדושה אבל כופים אותה ומנצחים אותה היא עבודה יותר נעלית כי יש בה חידוש גדול יותר ולכן גם ההמשכה שעל ידי אתכפיא נעלית יותר מההמשכה שעל ידי אתהפכא[31].

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּאוּר בָּזֶה שֶׁמְּבֹאַר (וּבַאֲרוּכָה) הָעִנְיָן

---

28) ועפ"ז מובן מ"ש במאמר בסוף הפרק, לאחרי הביאור דעבודת הקרבנות בנפש האדם "וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד כו'". 29) היינו, שעיקר הענין כאן הוא אתכפיא. ולהעיר ממ"ש בסיום הפרק "ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא והעיקר המביא לידי אתהפכא", היינו שמדבר גם באתכפיא שאינו מביא לאתהפכא. 30) ועפ"ז מובן מה שבפ"ג ובפ"ה מובא רק הענין דאתהפכא, כי מדבר שם בענין עשיית המשכן. 31) תו"א ויקהל פט, ג־ד. הוספות לתו"א שם קיד, ג־ד. ובכ"מ.

בָּזֶה שֶׁמְּבָאֵר (וּבַאֲרוּכָה) הָעִנְיָן דַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כִּי בְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם, נִכָּר בְּגִלּוּי רַק הָעִנְיָן דְּאִתְהַפְּכָא [שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁחַיּוּתָהּ מִקְּלִפַּת נֹגַהּ נֶהֱפְכָה לִהְיוֹת קָרְבָּן לַהֲוָיָ], וְהָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת נִכָּר יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.

וּבֵאוּר הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, יוּבָן בְּהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲלָה שֶׁבְּאִתְכַּפְיָא עַל אִתְהַפְּכָא הִיא, דְּעִנְיַן אִתְהַפְּכָא הוּא שֶׁהַדָּבָר נִשְׁאָר בִּמְצִיאוּתוֹ אֶלָּא שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הִיא מְצִיאוּת דִּקְדֻשָּׁה, וְאִתְכַּפְיָא הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל, יְצִיאָה מִמְּצִיאוּתוֹ[31]. וְזֶהוּ הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם יוֹצֵא מֵהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן, הוּא מְעוֹרֵר וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת אַיִן הָאֲמִתִּי (שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּצִיאוּת)[31]. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת (גַּם דְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם) לְאִתְכַּפְיָא, כִּי עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (כִּדְלְקַמָּן סְעִיף ח וְאֵילָךְ), דְּעִנְיַן הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הוּא שֶׁהַתַּחְתּוֹן מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ וְנִכְלָל בָּעֶלְיוֹן [וּבְפַשְׁטוּת הוּא, שֶׁהַבְּהֵמָה הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת (מִתְבַּטֶּלֶת מִמְּצִיאוּתָהּ) וְנִכְלֶלֶת בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה], וְעִנְיָן זֶה [שֶׁהַיֵּשׁ בָּטֵל וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן] הוּא תֹּכֶן הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא.

ז) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף, דְּעִנְיָן זֶה [הַמַּעֲלָה שֶׁבְּעִנְיַן הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן) שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת] שַׁיָּךְ לְהַמְבֹאָר בִּתְחִלַּת הַהֶמְשֵׁךְ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא שֶׁעַל־יָדָם תִּהְיֶה הִתְהַוּוּת עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה תִּשְׁלַם הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בְּתַחְתּוֹנִים. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּמֵהַטְּעָמִים עַל

ביאור בדרך אפשר

1 **דַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם,** ולכאורה יש
2 להתפלא מה החידוש וההפלאה בכך לעומת הקרבת קרבנות בבית המקדש?
3 אלא הטעם לביאור זה הוא **כִּי בְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם, נִכָּר בְּגִלּוּי רַק**
4 **הָעִנְיָן דְּאִתְהַפְּכָא [שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁחַיּוּתָהּ מִקְּלִפַּת נֹגַהּ נֶהֱפְכָה**
5 **לִהְיוֹת קָרְבָּן לַהֲוָיָ'** ועברה
6 מצד הקליפה לצד הקדושה],
7 **וְהָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא**
8 **שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת נִכָּר**
9 **יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת**
10 **שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם** כי התקרבות
11 של האדם לאלוקות דורשת ממנו
12 לכפות את הרצונות והתאוות
13 הלא רצויות ולהלחם עם הרע
14 ולכפות אותו ודבר זה גורם נחת
15 רוח למעלה יותר מאשר
16 האתהפכא של החושך לאור.
17 **וּבֵאוּר הָעִנְיָן** והמעלה
18 המיוחדת **דְּאִתְכַּפְיָא**
19 **שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת**
20 ומעלתה לעומת האתהפכא,
21 **יוּבָן בְּהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲלָה**
22 **שֶׁבְּאִתְכַּפְיָא עַל אִתְהַפְּכָא**
23 **הִיא, דְּעִנְיַן אִתְהַפְּכָא**
24 **הוּא שֶׁהַדָּבָר נִשְׁאָר**
25 **בִּמְצִיאוּתוֹ** על כל הגדרים
26 וההגבלות שהיו לו קודם
27 שנתהפך **אֶלָּא שֶׁמְּצִיאוּתוֹ**
28 שקודם לכן היתה שייכת לקליפת
29 נוגה **הִיא** כעת **מְצִיאוּת**
30 **דִּקְדֻשָּׁה, וְאִתְכַּפְיָא הוּא**
31 **עִנְיַן הַבִּטּוּל, יְצִיאָה**
32 **מִמְּצִיאוּתוֹ** והתעלות מעל
33 גדרי המציאות שלו[31]. ומבחינה
34 זו עבודה בבחינת אתכפייא
35 נעלית יותר מאשר עבודה
36 בבחינת אתהפכא כי אמנם הרע
37 לא התהפך לטוב אלא רק נכפה
38 ונכנע אבל מבחינת האדם הדבר
39 כרוך בהתבטלות מוחלטת של המציאות האישית שלו **וְזֶהוּ הַטַּעַם עַל**
40 **זֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר**
41 **מֵהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא, כִּי עַל־יְדֵי**
42 **שֶׁהָאָדָם יוֹצֵא מֵהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ** ומתבטל מכל ומכל עד כדי כך
43 שמתעלה מעל גדרי המציאות שלו **וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן** ובמקום להיות
44 ״יש״ ולחוש כמציאות עצמאית הוא מבטל את ישותו ורואה עצמו כאין, **הוּא**
45 **מְעוֹרֵר וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת אַיִן הָאֲמִתִּי** הוא הקדוש־ברוך־הוא
46 **(שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּצִיאוּת** שאינו מוגדר בגדרי המציאות כפי שהיא בעיניים

ביאור בדרך אפשר

47 גשמיות), וכמבואר ב״תורה אור״ (פרשת ויקהל): ״בבחינה זו בחינת אתכפייא
48 הוא למעלה מבחינת אתהפכא, כי הגם שאינו מהפך את המידות עדיין, מכל
49 מקום הרי הוא ביטול מכל וכל. ובאתערותא דלתתא זו בבחינת ביטול שמסלק
50 את עצמו מכל בבחינת אתכפייא אתערותא דלעילא להיות נמשך מבחינת סובב
51 כל עלמין״)[31].

52 **וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר**
53 **הַשַּׁיָּכוּת דַּעֲבוֹדַת**
54 **הַקָּרְבָּנוֹת** (גם עבודת הקרבנות
55 הרוחנית באדם **גַּם** העבודה
56 **דְּקָרְבָּנוֹת כִּפְשׁוּטָם)**
57 **לְאִתְכַּפְיָא** דווקא יותר מאשר
58 לאתהפכא, **כִּי עִנְיַן**
59 **הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה**
60 **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** שגורמת
61 להתגלות אלוקות **(כִּדְלְקַמָּן**
62 **סְעִיף ח וְאֵילָךְ), דְּעִנְיַן**
63 **הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה**
64 **לְמַעְלָה הוּא שֶׁהַתַּחְתּוֹן**
65 **מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ**
66 המוגבלת והמוגדרת **וְנִכְלָל**
67 **בָּעֶלְיוֹן** שלעומת הגשמיות
68 המוגדרת הוא ״אין״ בלתי מוגדר
69 **[וּבְפַשְׁטוּת** בהקרבת הקרבנות
70 בפועל בגשמיות **הוּא,**
71 **שֶׁהַבְּהֵמָה הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת**
72 **(מִתְבַּטֶּלֶת מִמְּצִיאוּתָהּ)**
73 **וְנִכְלֶלֶת בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה**
74 וכך מציאותה הגשמית היתה
75 מתבטלת והיא הייתה הופכת
76 לחלק מהמציאות האלוקית
77 הרוחנית], **וְעִנְיַן זֶה [שֶׁהַיֵּשׁ**
78 **בָּטֵל וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן]**
79 **הוּא תֹּכֶן הָעִנְיָן** של העבודה
80 הרוחנית **דְּאִתְכַּפְיָא** שעניינה
81 כפייה וביטול של היישות
82 והמציאות והתקרבות לאלוקות.
83 **ז) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּעִנְיַן זֶה**
84 **[הַמַּעֲלָה שֶׁבְּעִנְיַן**
85 **הַהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן) שֶׁבַּעֲבוֹדַת**
86 **הַקָּרְבָּנוֹת** שמביאה גילוי אלוקות נעלה יותר מאשר עבודת האתכפיא] **שַׁיָּךְ**
87 **לְהַמְבֹאָר בִּתְחִלַּת הַהֶמְשֵׁךְ** ״באתי לגני – תש״י״, **שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה**
88 **דִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הִיא שֶׁעַל־יָדָם** על ידי ירידת
89 וצמצום האור האלוקי מדרגה לדרגה עד לאור מדוד ומוגבל שממנו **תִּהְיֶה**
90 **הִתְהַוּוּת עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה** שתהיה השראת השכינה
91 וגילוי אלוקות בעולם גשמי ותחתון שאין תחתון למטה הימנו **תִּשְׁלַם**
92 **הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בְּתַחְתּוֹנִים** שהיא המטרה של בריאת העולם.

ביאור בדרך אפשר

והולך ומבאר את הקשר שבין עבודת האתכפיא והביטול לבריאת העולם הזה כדי שתהיה דירה לקדוש־ברוך־הוא בעולמות התחתונים:

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּאחד **מֵהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁהִתְהַוּוּת עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁבִּתְחִלָּה נִתְהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וְעַל־יְדֵם דַּוְקָא נַעֲשָׂה הַהִתְהַוּוּת דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן** כאמור שעולם הזה התחתון נתהווה על ידי כך שהאור האלוקי ירד מלמעלה למטה מדרגה לדרגה כך שתחילה נבראו עולמות עליונים בהם האור האלוקי יותר גלוי ולאחר ירידת וצמצום האור מדרגה לדרגה נברא עולם הזה הגשמי שהוא העולם התחתון ביותר (**אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מִלְּכַתְּחִלָּה הַהִתְהַוּוּת דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן** שהרי דווקא עולם הזה התחתון הוא המטרה והתכלית של כל הבריאה ולמה אם כן העולם הזה נברא אחרון ולא ראשון?), **הוּא, כִּי עִנְיַן דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים הוּא שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים (הַנִּבְרָאִים דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן) יִהְיוּ בְּטֵלִים לֶאֱלֹקוּת** והאור האלוקי יתגלה ויאיר דווקא בהם, **וְזֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי שֶׁהִתְהַוּוּת הַתַּחְתּוֹנִים הוּא מֵהָעֶלְיוֹנִים** (שנבראו לפני התחתונים). **דְּעַל־יְדֵי שֶׁמַּשִּׂיגִים** הנבראים בעולם הזה התחתון **שֶׁהַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם הָיְתָה כְּלוּלָה תְּחִלָּה בָּעֶלְיוֹנִים** כי האור האלוקי המוגבל והמצומצם שבו נברא עולם הזה הגשמי היה כלול במקורו באור המאיר בעולמות העליונים **וְאַחַר־כָּךְ יָרְדָה** החיות האלוקית שהיתה בעולמות העליונים **לְמַטָּה (וְעַד לִירִידָה בְּאֵין־עָרוֹךְ** כי אין כל ערך ודמיון בין הגשמיות והרוחניות והצמצום שהיה באור האלוקי כדי לברוא עולם גשמי גרם ירידה לאין שיעור), וכאשר הנבראים שבעולם הזה מתבוננים בכך שבעצם, חיותם נובעת מהעולמות העליונים ומשיגים ומפנימים את הדבר **נַעֲשָׂה בָּהֶם עִנְיַן הָרָצוֹא** משיכה ותשוקה להתעלות **לִיכָּלֵל בְּשָׁרְשָׁם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** שיתעלו לשורשם **הֵם בְּטֵלִים מִמְּצִיאוּתָם** והם מוותרים על המציאות העצמית שלהם כיון שהם נכללים בשורשם (כמו נר קטן שמתקרב לאבוקה והאש הקטנה שלו הופכת לחלק מהאבוקה הגדולה ואין לה מציאות משלה).

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעִנְיָן זֶה שהנבראים התחתונים שואפים להיכלל בשורשם ומקורם הרוחני **מְרֻמָּז גַּם בַּכְּלָל שֶׁכָּל יְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה. דְּנוֹסָף לְהַפֵּירוּשׁ** הפשוט ב"ירידה צורך עליה", היינו **שֶׁהַכַּוָּנָה דְּהַיְרִידָה הִיא בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** על ידי הירידה **תִּהְיֶה עֲלִיָּה לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַמַּדְרֵגָה שֶׁלִּפְנֵי הַיְרִידָה** שהרי אם לאחר הירידה תהיה עליה רק לאותו מצב שהיה קודם הירידה נמצא שאין תועלת בירידה, ובנוסף למשמעות זו של הכלל "ירידה צורך עליה" **יֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה עוֹד פֵּרוּשׁ, שֶׁהַכַּוָּנָה בַּיְּרִידָה וְהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי מדרגה לדרגה שהיא בדרך הדומה לשלשלת (שרשרת) בעלת חוליות וטבעות רבות שכל אחת נוגעת בחברתה ונמשכת ממנה) **דְּעוֹלָמוֹת [הַיְינוּ בְּזֶה שֶׁהִתְהַוּוּת עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁבִּתְחִלָּה נִתְהַוּוּ עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְיָרְדוּ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה (מֵעוֹלָם לְעוֹלָם) עַד שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהֶם עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן] הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הָעֲלִיָּה, רָצוֹא וְהַעֲלָאָה**[32]. **וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַנִּבְרָאִים**[33], **דְּמֵהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁבִּתְחִלָּה הָיָה הָאוֹר כָּלוּל בַּמָּאוֹר, דְּאוֹר זֶה הוּא מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה (מֵעוֹלָם לְעוֹלָם) עַד שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהֶם עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן** וההתהוות לא היתה כך שמלכתחילה נתהווה העולם הזה התחתון] **הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה** אחר כך, אחרי הירידה, **עִנְיַן הָעֲלִיָּה, רָצוֹא** משיכה ותשוקה למקור בעולמות עליונים **וְהַעֲלָאָה**[32] כלומר, בנוסף לפירוש הראשון ב"ירידה צורך עליה" שאחרי הירידה יש עליה לדרגה גבוהה יותר מזו שהיתה קודם הירידה, הפירוש השני מוסיף שכל כוונת הירידה מלכתחילה היא כדי שיהיה 'רצוא' להתעלות ועליה בפועל.

וּכְמוֹ כֵן כמו שהוא לגבי הנבראים עצמם כך **הוּא** גם **בְּנוֹגֵעַ לְהָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַנִּבְרָאִים**[33], **דְּמֵהַטְּעָמִים** אחד הטעמים **עַל זֶה שֶׁבִּתְחִלָּה הָיָה הָאוֹר כָּלוּל בַּמָּאוֹר** כמבואר בקבלה וחסידות

---

32) ראה לקו"ת פינחס עז, ג (ועד"ז בסה"מ תרע"ט ע' קפג. תרפ"ה ע' קנ) "ותכלית הירידה היא צורך עלי' להיות מיש לאין", דענין זה (שהיש נעשה אין) הו"ע רצוא והעלאה מלמטה למעלה. 33) בענין הירידה שהיתה באור [הירידה לגבי האור כמו שהי' לפני הצמצום, שאז הי' כלול במאור, וכן הירידות באור שלאחרי הירידה דצמצום הראשון] — ראה לקו"ת שם. סה"מ עטר"ת שם

ביאור בדרך אפשר

שקודם שעלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא לברוא עולמות לא הייתה בכלל התגלות והתפשטות של האלוקות אלא האור (שאמנם היה קיים, כטבעו של כל עצם מאיר שיש לו התגלות והתפשטות, אבל לא האיר אלא) היה כלול במקורו הוא המאור **דְּאוֹר זֶה** שהיה כלול במאור **הוּא לְמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת** והוא נעלה מכדי שבאמצעותו ייבראו עולמות, ונעלה מכדי שיאיר בעולמות **[וְכַיָּדוּעַ שֶׁבְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** היינו לפני הצמצום הראשון **(דְּהָאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם הוּא (בְּדֶרֶךְ כְּלָל** לפי המבואר בדרך כלל, אם כי בפרטים מסוימים יש הבדלים בין העניינים) **אוֹר הַכָּלוּל בַּמָּאוֹר) לֹא הָיְתָה נְתִינַת מָקוֹם לָעוֹלָמוֹת** כי מדובר באור שנעלה מכל שייכות לעולמות], **וְעַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם (צִמְצוּם שֶׁבְּדֶרֶךְ סִלּוּק)** שזה עניינו המיוחד של הצמצום הראשון שאינו רק מיעוט האור, כמו הצמצומים הבאים אחריו אלא סילוק והעלם מוחלט) שהיה צמצום גדול מאד **נִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ (מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** שהיה כלול במאור והוא למעלה משייכות לעולמות עד שמבחינתו אין כלל נתינת מקום לעולמות) **אוֹר הַקַּו** אור מועט שנמשל לקו דק **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, וְאַחַר־כָּךְ בָּאוֹר עַד כַּמָּה וְכַמָּה צִמְצוּמִים (יְרִידוֹת) בָּאוֹר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה מָקוֹר לְהַוּוֹת אֶת הַנִּבְרָאִים (אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מִלְּכַתְּחִלָּה הַמְשָׁכַת אוֹר זֶה), הוּא, בִּכְדֵי שֶׁבַּנִּבְרָאִים יִהְיֶה הָרָצוֹא וְהָעֲלִיָּה לְהִכָּלֵל בָּאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיוּ בְּטֵלִים לֶאֱלֹקוּת בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת. [וְכַיָּדוּעַ שֶׁהַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁלְּפִי עֶרֶךְ הָעוֹלָמוֹת, הוּא רַק בִּטּוּל הַיֵּשׁ. וַאֲמִתִּית עִנְיַן הַבִּטּוּל, בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת, הוּא דַּוְקָא מִצַּד הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת].**

ח) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יוּבָן בְּהַקְדִּים מַה שֶׁבַּקַּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר[35] רֵיחַ נִיחוֹחַ, וּפֵרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל[36] נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי זֶה שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי הוּא בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נֶאֱמַר זֶה בְּקָרְבָּנוֹת דַּוְקָא. וּמְבָאֵר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן[37] בְּהַקְדִּים מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[38] עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד. דִּשְׁמוֹ הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, שֶׁהִיא מְקוֹר הַהַשְׁפָּעָה וְחַיּוּת

ביאור בדרך אפשר

מכן **וְהָעֲלִיָּה לְהִכָּלֵל בָּאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה** הנבראים התחתונים שמצד מהותם ותכונתם נראים בעיני עצמם ל"יש" ומציאות **יִהְיוּ בְּטֵלִים לֶאֱלֹקוּת בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת** שהוא ביטול עמוק ופנימי מאד יותר מאשר "ביטול היש" שבו המתבטל נשאר עדיין מציאות. **[וְכַיָּדוּעַ[34] שֶׁהַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁלְּפִי עֶרֶךְ הָעוֹלָמוֹת, הוּא רַק בִּטּוּל הַיֵּשׁ** הנבראים התחתונים מתבטלים כאשר הם עומדים אל מול התגלות אלוקית עליונה מהם שלעומתה מציאותם לא נחשבת ואולם כאשר ההתגלות היא במידה שהם מסוגלים לקלוט ולהשיג, הביטול שלהם הוא יחסית למידת ההשגה שלהם ולא מעבר לכך. **וַאֲמִתִּית עִנְיַן הַבִּטּוּל, בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת, הוּא דַּוְקָא מִצַּד** התגלות של **הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת** שגורם ביטול הרבה יותר פנימי ועמוק עד לביטול מלא ומוחלט של כל המציאות).

ח) **וּבֵאוּר הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יוּבָן בְּהַקְדִּים מַה שֶׁבַּקַּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר**[35] בתורה שהם **רֵיחַ נִיחוֹחַ** לקדוש־ברוך־הוא, **וּפֵרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל**[36] **נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי זֶה שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי הוּא בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נֶאֱמַר זֶה בְּקָרְבָּנוֹת דַּוְקָא** ולא מצינו את הביטוי הזה בשאר המצוות וצריך להבין מדוע?. **וּמְבָאֵר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן**[37] בלקוטי תורה **בְּהַקְדִּים מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[38] **עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד. דִּשְׁמוֹ הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת** הספירה האחרונה מעשר הספירות העליונות, **שֶׁהִיא מְקוֹר הַהַשְׁפָּעָה וְחַיּוּת הַנִּבְרָאִים** שעניינה הוא להמשיך ולהשפיע את האורות שבכל שאר הספירות לדרגות ולעולמות שלמטה מהם (כמשל כוח הדיבור שבאדם שאין בו תוכן מצד עצמו ועיקר מהותו היא להביא ולגלות

(ע' קעט ואילך). תרפ"ה שם (ס"ע קמב ואילך). 34) ראה קונטרס עץ החיים פ"ו. המשך תרס"ו ע' תלו ואילך. ובכ"מ. 35) ויקרא א, ט. 36) פרש"י עה"פ. ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ פינחס כח, ח. וראה גם פרש"י עה"פ תצוה כט, כה. 37) לקו"ת פינחס שם. 38) פרקי דר"א פ"ג.

הַנִּבְרָאִים, וּשְׁמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, דְּבִהְיוֹתָהּ שָׁם אֵינָהּ בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, כְּמוֹ אוֹר הַכָּלוּל בַּמָּאוֹר שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת. וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר וְהַזִּיו לְהַחָיוֹת[39] הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ. וּמְבָאֵר, דְּזֶה שֶׁהָאוֹר יָרַד מִמַּדְרֵגָתוֹ (כְּמוֹ שֶׁהָיָה כָּלוּל בְּאֵין־סוֹף) לְהַחָיוֹת הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, הוּא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִיֵּשׁ לְאַיִן, הַיְינוּ, שֶׁהַיֵּשׁ יִהְיֶה בָּטֵל וְנִכְלָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ. וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר זֶה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת (דַּוְקָא) נֶאֱמַר רֵיחַ נִיחוֹחַ (נִיחוֹחַ מִלְּשׁוֹן נַחַת רוּחַ), כִּי עִקַּר הַ'נַּחַת רוּחַ' וְהַתַּעֲנוּג דִּלְמַעְלָה הוּא מִזֶּה שֶׁהַיֵּשׁ מִתְבַּטֵּל וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן, וְעִקַּר בִּטּוּל הַיֵּשׁ לְאַיִן הוּא בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. דְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁהַתַּחְתּוֹן יוֹצֵא וּמִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ וְעוֹלֶה (נִכְלָל) לְמַעְלָה (כְּדִלְקַמָּן).

וּלְהוֹסִיף[40], דְּנוֹסָף לַהַעֲלָאָה דְּהַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת (מִתְבַּטֶּלֶת מִמְּצִיאוּתָהּ) וְנִכְלֶלֶת בָּאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה, נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה הַעֲלָאָה גַּם בַּמַּלְאָכִים הָעֶלְיוֹנִים. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, אִשֵּׁי הֵם הַשְּׂרָפִים, וְהַקָּרְבָּן הוּא הַלֶּחֶם וְהַמָּזוֹן שֶׁלָּהֶם, שֶׁמּוֹסִיף בָּהֶם כֹּחַ וְחַיּוּת לְהִבָּטֵל וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹר אֵין־סוֹף וְעַד לְאֶשְׁתְּאָבָא[42] יָרַד מִמַּדְרֵגָתוֹ (כְּמוֹ שֶׁהָיָה כָּלוּל בְּאֵין־סוֹף) לְהַחָיוֹת הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, הוּא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִיֵּשׁ לְאַיִן, הַיְינוּ שֶׁהַיֵּשׁ הִגְשְׁמִי יִחְדַּל לִהְיוֹת מְצִיאוּת עִם תְּחוּשַׁת יֵשׁוּת עַצְמִית אֶלָּא יִהְיֶה בָּטֵל לְעוּמַת הָאֵין הָאֱלוֹקִי שֶׁהוּא מְקוֹר חִיּוּתוֹ וְנִכְלָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ תּוֹךְ כְּדֵי אִיבּוּד מוּחְלָט שֶׁל מְצִיאוּתוֹ

ביאור בדרך אפשר

את התוכן של השכל ושל הרגש), ולכאורה יש לשאול על כך: הרי קודם שנברא העולם, היינו קודם שעלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא לברוא את העולם, עדיין לא היתה התגלות אלוקית כפי שהיא מלובשת ומוגדרת בעשר ספירות עם 'ציור' והגדרה של כוחות מסויימים כמו חכמה וחסד וכד' ואם כן מה פשר האמירה שקודם שנברא העולם היתה הארה של 'שמו', ספירת המלכות? **וְהביאור: שְׁמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, ו"כלולה" היינו **דְּבִהְיוֹתָהּ שָׁם** באור האין־סוף **אֵינָהּ בִּבְחִינַת מְצִיאוּת** בפני עצמו, **כְּמוֹ אוֹר הַכָּלוּל בַּמָּאוֹר שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת** בפני עצמו ואינו ניכר ונרגש כלל (כמו אור הנר שנכלל בתוך אבוקה גדולה). **וְאַחַר־כָּךְ** לאחר שעלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא לברוא עולם מוגבל **נַעֲשֶׂה הִתְפַּשְׁטוּת** והתגלות **הָאוֹר וְהַזִּיו** של המאור שעד אז היה כלול בתוך המאור **לְהַחָיוֹת**[39] **הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן** מהאור האלוקי הבלתי מוגדר בשום הגדרה של מציאות **לְיֵשׁ** למציאות גשמית. **וּמְבָאֵר** עוד אדמו"ר הזקן, **דְּזֶה שֶׁהָאוֹר יָרַד מִמַּדְרֵגָתוֹ (כְּמוֹ שֶׁהָיָה כָּלוּל בְּאֵין־סוֹף) לְהַחָיוֹת הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, הוּא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִיֵּשׁ לְאַיִן, הַיְינוּ** שתמורת הירידה שפעלה בו להיות יש גשמי מאין רוחני יתעלה, כך **שֶׁהַיֵּשׁ** הגשמי יחדל להיות מציאות עם תחושת יישות עצמית אלא **יִהְיֶה בָּטֵל** לעומת האין האלוקי שהוא מקור חיותו **וְנִכְלָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ** תוך כדי איבוד מוחלט של מציאותו העצמית. **וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר מַה שֶּׁבַּקָּרְבָּנוֹת (דַּוְקָא)** ולא בכל שאר המצוות **נֶאֱמַר רֵיחַ נִיחוֹחַ (נִיחוֹחַ מִלְּשׁוֹן נַחַת רוּחַ)** אף שכמובן בקיום כל המצוות "אמרתי ונעשה רצוני", **כִּי עִקַּר הַ'נַּחַת רוּחַ' וְהַתַּעֲנוּג דִּלְמַעְלָה הוּא** לא רק מעצם העובדה שהרצון העליון מתקיים ומתמלא אלא **מִזֶּה שֶׁהַיֵּשׁ מִתְבַּטֵּל** ממציאותו ומתחושת היישות שלו **וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת אַיִן** ואפס ונכלל במקורו העליון, **וְעִקַּר בִּטּוּל הַיֵּשׁ לְאַיִן הוּא בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת** יותר מאשר בכל שאר המצוות. **דְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא** התגלות אלוקות בדרך של **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁהַתַּחְתּוֹן יוֹצֵא וּמִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ** מתעלה מהגדרים וההגבלות של מציאותו ומבטל את יישותו **וְעוֹלֶה (נִכְלָל)** במקורו ושרשו הרוחני **לְמַעְלָה (כְּדִלְקַמָּן).**

וּלְהוֹסִיף[40], **דְּנוֹסָף לַהַעֲלָאָה דְּהַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת (מִתְבַּטֶּלֶת מִמְּצִיאוּתָהּ) וְנִכְלֶלֶת בָּאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה, נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה הַעֲלָאָה גַּם בַּמַּלְאָכִים הָעֶלְיוֹנִים** שגם הם מתבטלים ממציאותם ועולים ונכללים בשרשם. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41] בתורה אודות הקרבנות **אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, אִשֵּׁי הֵם הַשְּׂרָפִים, וְהַקָּרְבָּן הוּא הַלֶּחֶם וְהַמָּזוֹן שֶׁלָּהֶם,** אשר כשם שהלחם הגשמי מזין את האדם האוכל ומוסיף בו כוח כך הקרבנות נמשלו ללחם ומזון של המלאכים **שֶׁמּוֹסִיף בָּהֶם כֹּחַ וְחַיּוּת לְהִבָּטֵל וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹר אֵין־סוֹף וְעַד לְאֶשְׁתְּאָבָא**[42] **בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא** להישאב בגוף המלך (לשון הזוהר שמתפרש בחסידות במובן של

---

39) כ"ה הלשון (להחיות הנבראים) בלקו"ת שם, אף שבענין "מאין ליש" מתאים יותר הלשון "להוות" (וכמ"ש בלקו"ת שם גופא (לאח"ז) "התהוות מאין ליש"). ואולי יש לומר, שהעלי' דהנבראים (הרצוא וההעלאה שלהם ליכלל באלקות) שנעשה ע"י ירידת האור, היא בעיקר ע"י הירידה באור להחיות את הנבראים*. כי ענין התהוות הוא, שהכח האלקי מהווה דבר חדש, וענין החיות הוא, שהחיות דהנבראים עצמם הוא החיות האלקי. וע"י ההתבוננות דהחיות שבהנבראים עצמם הוא (בעצם) בלתי מוגבל (וזה שנעשה חיות מוגבל הוא ע"י הירידה), עי"ז מתעורר הרצוא והתשוקה ליכלל באור כמו שהוא לפני ירידתו. 40) בכל הבא לקמן ראה לקו"ת פינחס שם עז, ג־ד. 41) פינחס כח, ב. 42) זח"א ריז, ב.

*) אף שגם זה שהאור מהווה את הנבראים הוא ע"י ירידה (ראה המשך תער"ב ח"ב פ' שצה ואילך. ובכ"מ).

בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא. וְזֶהוּ עִנְיַן הַשִּׁיר שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי כָּל עֲלִיָּה הִיא עַל־יְדֵי שִׁיר. כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[43] כָּל בַּעֲלֵי הַשִּׁיר יוֹצְאִין בְּשִׁיר וְנִמְשָׁכִים בְּשִׁיר, וּמוּבָא בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[44] בְּשֵׁם סֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים שֶׁל הָרַב הַמַּגִּיד, דְּבַעֲלֵי הַשִּׁיר הֵם הַמַּלְאָכִים[45] [וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַפֵּרוּשׁ (בְּפַשְׁטוּת) שֶׁבַּעֲלֵי שִׁיר הֵם חַיּוֹת שֶׁנּוֹתְנִים שִׁיר בְּצַוָּארָם[46], כִּי גַּם הַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת[47]], וּפֵרוּשׁ יוֹצְאִין בְּשִׁיר הוּא, שֶׁעַל־יְדֵי הַשִּׁיר שֶׁאוֹמְרִים הַמַּלְאָכִים הֵם יוֹצְאִים מֵהַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם, לְהִתְכַּלֵּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

ט) **וּלְהוֹסִיף,** דְּזֶה שֶׁקָּרְבָּנוֹת הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה, מוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם קָרְבָּן. [וּבִפְרָט עַל־פִּי תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[48] (עַל הַפָּסוּק[49] לְעוֹלָם ה׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם שדבר ה׳ ״יהי רקיע״ ניצב כל הזמן בשמים לקיימם ולהחיותם מאין ליש) דִּשְׁמוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִקְרָאוּ לוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מוֹרֶה (לֹא רַק עַל עִנְיָנוֹ וּתוכנו של הדבר הנקרא בשם זה אֶלָּא גַּם) עַל הַחַיּוּת הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ ובלשון רבנו הזקן (ב״שער היחוד והאמונה׳ שבספר התניא, פרק א): ״... התלבשות אותיות הדבור מעשרה מאמרות המחיות ומהוות... להיות יש מאין ואפס... ואף שלא הוזכר שם אבן בעשרה מאמרות שבתורה, אף על פי כן נמשך חיות לאבן על ידי צירופים וחילופי אותיות... עד שמשתלשל מעשרה מאמרות ונמשך מהן צירוף שם אבן והוא חיותו של האבן וכן בכל הנבראים בעולם, השמות שנקראים בהם בלשון הקודש הן אותיות הדבור המשתלשלות ממדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה... וזה שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה...״). דְּקָרְבָּן הוּא מִלְּשׁוֹן קֵרוּב[50], שֶׁמִּתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, וְזֶה מוֹרֶה עַל עִנְיַן הַהַעֲלָאָה. דִּבְהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הַחִבּוּר שֶׁלּוֹ עִם אֱלֹקוּת הוּא עַל־יְדֵי שֶׁאֱלֹקוּת נִמְשָׁךְ (מִתְקָרֵב) אֵלָיו, וְקָרְבָּן

ביאור בדרך אפשר

ביטול מוחלט עד כדי אבדן המציאות ו׳השאבות׳ והתכללות בתוך ה׳גוף׳ (המציאות) של הקדוש־ברוך־הוא, כביכול).

וְזֶהוּ עִנְיַן הַשִּׁיר שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת, כנזכר לעיל שעבודת הקרבנות הייתה עבודה רוחנית וכללה גם את שירת הלוויים **כִּי כָּל עֲלִיָּה הִיא עַל־יְדֵי שִׁיר.**

כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[43] במשנה במסכת שבת **כָּל בַּעֲלֵי הַשִּׁיר יוֹצְאִין בְּשִׁיר וְנִמְשָׁכִים בְּשִׁיר,** לפי פשוטו כוונת המשנה היא שהבהמות שיש בצאוורן רצועה הקבועה בשיר (כמין טבעת) מותר להוציא אותן בשבת עם הרצועה הזו לרשות הרבים כיוון שכך דרכם לצאת אין זה נחשב משא וכן מותר למשוך אותם בשבת ברצועה הנתונה בשיר כי כך היא הדרך לשמור עליהן **ומוּבָא בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[44] לאדמו״ר הזקן **בְּשֵׁם סֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים שֶׁל הָרַב הַמַּגִּיד** ממעזריטש, פירוש על המשנה בדרך החסידות **דְּבַעֲלֵי הַשִּׁיר הֵם הַמַּלְאָכִים**[45] **[וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַפֵּרוּשׁ** (של המשנה **בְּפַשְׁטוּת) שֶׁבַּעֲלֵי שִׁיר הֵם חַיּוֹת שֶׁנּוֹתְנִים שִׁיר בְּצַוָּארָם**[46]**, כִּי גַּם הַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת**[47] - ״חיות הקודש״]**, וּפֵרוּשׁ יוֹצְאִין בְּשִׁיר הוּא, שֶׁעַל־יְדֵי הַשִּׁיר שֶׁאוֹמְרִים הַמַּלְאָכִים** כידוע שהמלאכים אומרים שירה לפני הקדוש־ברוך־הוא **הֵם יוֹצְאִים מֵהַכֵּלִים** והמדידות וההגבלות **שֶׁלָּהֶם,** עד כדי ביטול מוחלט של מציאותם הגורם להם **לְהִתְכַּלֵּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.**

ביאור בדרך אפשר

ט) **וּלְהוֹסִיף, דְּזֶה שֶׁקָּרְבָּנוֹת הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה** מלמטה למעלה וקירוב האדם ועניינו העולם לאלוקות, **מוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם קָרְבָּן. [וּבִפְרָט עַל־פִּי תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[48] **(עַל הַפָּסוּק**[49] **לְעוֹלָם ה׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם** שדבר ה׳ ״יהי רקיע״ ניצב כל הזמן בשמים לקיימם ולהחיותם מאין ליש) **דִּשְׁמוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִקְרָאוּ לוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מוֹרֶה (לֹא רַק עַל עִנְיָנוֹ** ותוכנו של הדבר הנקרא בשם זה **אֶלָּא גַּם) עַל הַחַיּוּת הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ** ובלשון רבנו הזקן (ב״שער היחוד והאמונה׳ שבספר התניא, פרק א): ״... התלבשות אותיות הדבור מעשרה מאמרות המחיות ומהוות... להיות יש מאין ואפס... ואף שלא הוזכר שם אבן בעשרה מאמרות שבתורה, אף על פי כן נמשך חיות לאבן על ידי צירופים וחילופי אותיות... עד שמשתלשל מעשרה מאמרות ונמשך מהן צירוף שם אבן והוא חיותו של האבן וכן בכל הנבראים בעולם, השמות שנקראים בהם בלשון הקודש הן אותיות הדבור המשתלשלות ממדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה... וזה שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה...״). **דְּקָרְבָּן הוּא מִלְּשׁוֹן קֵרוּב**[50]**, שֶׁמִּתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, וְזֶה מוֹרֶה עַל עִנְיַן הַהַעֲלָאָה. דִּבְהַמְשָׁכָה** והתגלות אלוקית **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הַחִבּוּר שֶׁלּוֹ** של האדם **עִם אֱלֹקוּת הוּא עַל־יְדֵי שֶׁאֱלֹקוּת נִמְשָׁךְ (מִתְקָרֵב)**

---

43) שבת נא, ב (במשנה). 44) ברכה צח, א. 45) בלקו״ת ברכה שם, שגם עליית הנשמות היא ע״י שיר. ואולי יש לומר, דזה שארז״ל ״בעלי השיר יוצאין בשיר״, ד״בעלי השיר״ הם המלאכים* (שנק׳ בשם בהמות וחיות), הוא — כי העלי׳ דמלאכים היא שהם יוצאים מההגבלה דהגוף שמגביל אותם, משא״כ נשמות [שאין להם גוף, כמבואר בלקו״ת ברכה שם], זה שהם צריכים לעלי׳ הוא לפי שההשגה שלהם מצד עצמם היא בהגבלה. ובמארז״ל הנ״ל שאומר ״יוצאין בשיר״ מדבר ביציאה מההגבלה דהגוף [בדוגמת יציאה כפשוטה, שהיא יציאה מהמקום שהי׳ שם (ולא) שיוצא מעצמותו], ועלי׳ זו ד״יוצאין בשיר״ היא רק במלאכים (״בעלי השיר״), ולא בנשמות. 46) פרש״י שבת שם. 47) תניא רפל״ט. ובכ״מ. 48) שעהיוה״א בתחלתו. 49) תהלים קיט, פט. 50) ראה ספר הבהיר סי׳ מו (קט). הנסמן לעיל ח״א ע׳ קסד הערה 15.

---

*) בסה״ש תש״ג ע׳ 111 מובא בשם אדמו״ר הזקן ״כל בעלי השיר, נשמות ומלאכים, יוצאין בשיר כו׳, שההעלאה כו׳ שלהם היא ע״י ניגון ושיר״. אבל בכו״כ מקומות מבואר שבעלי השיר קאי על מלאכים. ובסה״מ תרס״ח ע׳ צה, אף דמבואר שם שגם העלי׳ דהנשמות היא ע״י שיר, מבאר שבעלי השיר קאי על מלאכים. ואולי י״ל דמ״ש בסה״ש תש״ג נשמות ומלאכים – קאי על הענין (שהעלי׳ שלהם היא ע״י שיר) ולא על ״בעלי השיר״.

ביאור בדרך אפשר

אֵלָיו, וְקָרְבָּן מִלְּשׁוֹן קֵרוּב (שֶׁהוּא האדם מתעלה **מִתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת) הוּא, שֶׁהוּא יוֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ (מְצִיאוּתוֹ** ודרגתו הרוחנית, מבטל את יישותו לחלוטין) **וְנִכְלָל בֶּאֱלֹקוּת.**

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[51] לאדמו"ר הזקן **דִּלְהַקְרִיב הוּא אוֹתִיּוֹת לְהַרְקִיב, דְּרִקָּבוֹן הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית** ואבדן המציאות העצמית לחלוטין והרי נתבאר לעיל שהתקרבות לאלוקות בדרך העלאה היא על ידי התבטלות עד כדי התכללות באור העליון ואבדן המציאות. **וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁהַהַעֲלָאָה דְּקָרְבָּנוֹת הִיא** העלאה למקור גבוה ביותר - **לְאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת**[52] **[וַיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁהַהַעֲלָאָה דְּקָרְבָּנוֹת הִיא לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ** ללא גבול, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּ'פְרִי עֵץ חַיִּים'**[53]**, דְּאִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[54] **עַד הֵיכָן סָלִיק רְעוּתָא דְּקָרְבָּנִין כּוּ'** עד היכן עולה הרצון בקרבנות? **לְעֵילָא לְעֵילָא** למעלה מעלה **עַד אֵין־סוֹף], וְלָכֵן הַבִּטּוּל דְּקָרְבָּנוֹת הוּא בִּטּוּל דְּרִקָּבוֹן, בִּטּוּל בְּתַכְלִית** עד אובדן מוחלט של המציאות.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם[55]**, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם**, כאשר האדם עצמו מתקרב לאלוקות **דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה** לעולם הזה והתלבשותה בגוף ובנפש הבהמית **הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה, שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַהַעֲלָאָה** ההתעלות של הנשמה והתקרבותה לאלוקות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָצֵאת מִמְּצִיאוּתָהּ וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹר אֵין־סוֹף** כמבואר לעיל בהרחבה. **וְהָעֲלִיָּה שֶׁלָּהּ** של הנשמה בדרך זו שהיא עבודת הקרבנות **הִיא בִּתְפִלָּה, דִּתְפִלּוֹת כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם** כמאמר חכמינו ז"ל שחכמים תקנו את התפילות במקום עבודת הקרבנות שלאחר חורבן בית המקדש אין אפשרות להקריב קרבנות בפועל[56]. **וּכְתוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[57]**, דְּזֶה שֶׁאָדָם חַי** נותר בחיים כנשמה בגוף **אַחַר הַתְּפִלָּה** בה הוא התעלה והתקרב לאלוקות **אֵין זֶה עַל־פִּי טֶבַע. כִּי מִצַּד הַכַּוָּנוֹת הַגְּדוֹלוֹת**[58] **שֶׁבַּתְּפִלָּה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת אֶצְלוֹ כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ** עד כדי יציאת הנפש מהגוף והתכללותה במקורה העליון באלוקות, **וְזֶה שֶׁנִּשְׁאַר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה** למרות שהתפילה אמורה לגרום לכלות הנפש **אֵין זֶה עַל־פִּי טֶבַע אֶלָּא חֶסֶד גָּדוֹל מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁמִּצַּד הַכַּוָּנוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה מַגִּיעִים (עַל־פִּי טֶבַע) לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ** עד כדי שהעובדה שלמעשה אדם נשאר בחיים היא נס על־טבעי, **הוּא, כִּי תְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה** (בשונה מלימוד התורה, למשל, שעניינו המשכה) ועניין התפילה הוא **לָצֵאת מִמְּצִיאוּתוֹ** לבטל את עצמו ולהתעלות מעל כל הגדרים וההגבלות שלו **וְלִיכָּלֵל בְּאוֹר אֵין־סוֹף** כך שלא תישאר מציאות של האדם בפני עצמו, **בְּדִגְמַת הַקָּרְבָּן שֶׁהָיָה נִשְׂרָף וְנִכְלָל בְּאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה** ולא היה נותר ממנו דבר.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[59] **אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ, וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י**[60] **הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא שֶׁיּוֹצֵא מִמְּצִיאוּתוֹ** ומבטל את עצמו בביטול מוחלט

---

51) חוקת נז, ב (מפע"ח שער ה (שער עולם העשי') פ"ג). 52) כמובן גם מזה שמביא בלקו"ת פינחס שם (נעתק לעיל ס"ח) הענין דהוא ושמו בלבד. 53) שער א (שער התפלה) פ"ה. 54) ראה זהר ח"ב רלט, א. ח"ג כו, ב. 55) ראה לקו"ת פינחס שם רפ"ג (עח, א) "ומעתה יובן ענין זה ג"כ בתפלה שכנגד הקרבנות". וי"ל, דמ"ש שם בתחלת המאמר (עז, ג) שירידת הנשמה היא צורך עלי', זה שייך לענין הקרבנות שבאדם. 56) ברכות כו, ב. 57) צוואת הריב"ש (הוצאת קה"ת) סי' לה. 58) כ"ה הלשון בצוואת הריב"ש שם. 59) ברכות ל, ב. 60) כ"ה ("הכנעה ושפלות") בכ"מ בדא"ח בשם רש"י (סה"מ תרס"ה ס"ע קצד. תרע"ח ריש ע' צד. ה'תש"ז

ביאור בדרך אפשר

וְנִכְלָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף, בִּטּוּל, לָכֵן גַּם הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה הִיא הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, בִּטּוּל. אֶלָּא שֶׁהַבִּטּוּל דִּתְפִלָּה במהלך עבודת התפילה **הוּא מִצַּד הַקֵּרוּב לֶאֱלוּקוּת, שֶׁנִּרְגָּשׁ בּוֹ הָעֲלוּי וְהַהַפְלָאָה דְּאוֹר אֵין־סוֹף** לאחר שהאדם מגיע להבנה והשגה והכרה שהקדוש־ברוך־הוא נעלה מאד ומופלא ומרומם מאד מכל העולמות וכל הנבראים **שֶׁלָּכֵן רוֹצֶה** האדם ושואף להתקרב אליו עד כדי ביטול המציאות האישית, **לְהִכָּלֵל בּוֹ, וְהַבִּטּוּל שֶׁלְּפְנֵי הַתְּפִלָּה הוּא שֶׁמִּתְמַרְמֵר עַל רִחוּקוֹ מֵאֱלוּקוּת** והתבוננות בכך שלמרות עבודתו הוא עדיין רחוק מאלוקות גורם לו תחושת ביטול. **וְלָכֵן,** כיוון שמדובר בשני סוגים שונים של ביטול, הביטול שנפעל על ידי עבודת התפילה שעניינו שאיפה ותשוקה להתקרב לאלוקות וּלְהִיכָּלֵל בקדוש־ברוך־הוא, והביטול של ההכנות לתפילה שנגרם ממרירות על הריחוק מהקדוש־ברוך־הוא, יש הבדל מהותי בין השניים: **הַבִּטּוּל דִּתְפִלָּה הוּא בִּטּוּל דִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא נִכְלָל בֶּאֱלוּקוּת, וְהַבִּטּוּל שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה הוּא הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת.** וּמְבֹאָר כ״ק אַדְמוּ״ר הָאֶמְצָעִי בְּמַאֲמָר ׳דִּבּוּר הַמַּתְחִיל׳ אַחֲרֵי ה׳ אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ[61] וְכֵן מְבֹאָר כ״ק הַ״צֶּמַח צֶדֶק׳ בְּמַאֲמָרוֹ ׳דִּבּוּר הַמַּתְחִיל׳ זֶה[62] דְּזֶה שֶׁהַבִּטּוּל דְּהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת הוּא הַקְדָּמָה לַתְּפִלָּה, הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[63] כָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּבָּ״ה מַגְבִּיהוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁלְּהַקְרִיב הוּא אוֹתִיּוֹת לְהַרְקִיב הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַבִּטּוּל שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה[64], כִּי הַבִּטּוּל דְּרָקָבוֹן הוּא שֶׁנִּפְסָד מְצִיאוּתוֹ. אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הָרָקָבוֹן נַעֲשֵׂית אַחַר־כָּךְ הַצְּמִיחָה — בְּדֶגְמַת הַשִּׁפְלוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הַקָּבָּ״ה מַגְבִּיהוֹ בַּתְּפִלָּה).

יו״ד) **וְהִנֵּה** בַּהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאָה לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, שְׁנֵי אוֹפַנִּים. דְּבַדְרוּשׁ הַנַּ״ל שֶׁל אַדְמוּ״ר הָאֶמְצָעִי[65] מְבֹאָר, שֶׁבִּכְדֵי לָבוֹא לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת הוּא עַל־יְדֵי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּעֹצֶם פְּחִיתוּתוֹ וְגֹדֶל רִחוּקוֹ כו׳, וְשֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת תִּהְיֶה בְּחֶשְׁבּוֹן טוֹב וּמְדֻקְדָּק הַנִּקְרָא מָארֵי דְּחוּשְׁבָּנָא. [וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן טוֹב וּמְדֻקְדָּק הוּא עַל־דֶּרֶךְ

ביאור בדרך אפשר

לעיל שהדבר קשור לעבודת הקרבנות ובאופן כללי הכוונה לביטול שנובע מההתקרבות לאלוקות, הרי בפרטיות יותר עניין זה **הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַבִּטּוּל שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה[64], כִּי הַבִּטּוּל דְּרָקָבוֹן הוּא שֶׁנִּפְסָד מְצִיאוּתוֹ** ודבר זה קשור יותר לביטול הגורם הכנעה ושפלות ופחות לביטול שגורם עלייה והתרוממות והתכללות באלוקות. **אֶלָּא** שעם זאת לא מדובר בביטול, ״רקבון״, במובן של הפסד ואובדן בלבד, ללא תועלת, אלא **שֶׁעַל־יְדֵי הָרָקָבוֹן נַעֲשֵׂית אַחַר־כָּךְ הַצְּמִיחָה** כגרעין של צומח הנזרע בארץ שאמנם בשלב ראשון הוא נרקב אבל הרקבון הזה איננו הפסד ואבדן אלא הכנה והקדמה לקראת הצמיחה והגדילה – **בְּדֶגְמַת הַשִּׁפְלוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה** שאמנם כעת מדובר בהכנעה ושפלות ולא בעלייה והתרוממות הרוח אבל בסופו של דבר צומחת מכך התעלות **(שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** בזכות השפלות **הַקָּבָּ״ה מַגְבִּיהוֹ בַּתְּפִלָּה).**

יו״ד) **וְהִנֵּה בַּהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאָה לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת,** שעליה נאמר לעיל שהיא נובעת מהתמרמרות על הריחוק מאת ה׳ יש בעצם **שְׁנֵי אוֹפַנִּים. דְּבַדְרוּשׁ הַנַּ״ל שֶׁל אַדְמוּ״ר הָאֶמְצָעִי[65] מְבֹאָר, שֶׁבִּכְדֵי לָבוֹא לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת הוּא עַל־יְדֵי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּעֹצֶם פְּחִיתוּתוֹ** הנחיתות העצומה שלו **וְגֹדֶל רִחוּקוֹ** מאלוקות **כו׳, וְשֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת תִּהְיֶה בְּחֶשְׁבּוֹן טוֹב וּמְדֻקְדָּק** תוך שימת לב לכל פרט ופרט ובכנות ללא כל הונאה עצמית **הַנִּקְרָא מָארֵי דְּחוּשְׁבָּנָא** [=בעלי החשבון], ביטוי שמקורו בזוהר האומר שצדיקים וחסידים עורכים חשבון נפש בכל יום ויום לפני השינה ונקראים ״בעלי החשבון״. **[וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן טוֹב וּמְדֻקְדָּק הוּא עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמְּבֹאָר בַּאֲרֻכָּה**

ע׳ 203. ועוד), אבל בפרש״י לפנינו אין תיבת ושפלות. וי״ל שתיבת ושפלות (שמובאת בחסידות) באה לתוספת ביאור ענין ההכנעה. 61) שבספרו שערי תשובה ח״א (שער התפלה) כב, ד ואילך. וראה שם פ״ב (כג, סע״ג). 62) שבאוה״ת פ׳ ראה ע׳ תרפו ואילך. וראה שם ע׳ תרפז. 63) עירובין יג, ב. 64) ראה גם אוה״ת שם, דהכובד ראש שקודם התפלה הו״ע הרקבון שלפני הצמיחה. 65) פ״ג (כג, ד).

ביאור בדרך אפשר

בְּשַׁעַר הַיִּחוּד[66] לאדמו"ר האמצעי, **דְּכְשֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא בְּדֶרֶךְ כְּלָל** מבלי לעסוק בפרטי פרטים, **הַשָּׁגָתוֹ** של האדם **בָּעִנְיָן הִיא רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף** בצורה כוללנית ולא בצורה פנימית מעמיקה, **וְגַם יָכוֹל לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמוֹ** ולהגיע למסקנות לא נכונות. **וּבִכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲצִלּוֹ הַשָּׂגָה אֲמִתִּית וּפְנִימִית הוּא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּדֶרֶךְ פְּרָט. אֶלָּא** שמצד שני יש גם חשיבות להתבוננות הכללית כדי לשמר את הנקודה המרכזית של העניין ולא להתמקד דווקא בפרט מסויים, ולכן כותב אדמו"ר האמצעי **שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בַּפְּרָטִים צָרִיךְ** האדם לחזור **לְעַיֵּן וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּכְּלָל. [וְאוֹמֵר שָׁם**[67] אדמו"ר האמצעי, **שֶׁכֵּן קִבֵּל אָבִיו (אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן) מֵהָרַב הַמַּגִּיד בְּפֵרוּשׁ גָּמוּר].**

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן טוֹב וּמְדֻקְדָּק הוּא שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בַּפְּרָטִים כלומר, כשם שבהתבוננות שמטרתה הבנה והשגה יש חשיבות מיוחדת וצורך מיוחד להתבונן בפרטים ולא די בכללות העניין, כך כאשר מדובר בחשבון נפש, ההוראה לערוך חשבון "טוב ומדוקדק", פירושה להתבונן בכל הפרטים ופרטי הפרטים. **דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁחֶשְׁבּוֹן (בְּכְלָל) הוּא חֶשְׁבּוֹן דְּהַפְּרָטִים** שהרי זו משמעות המושג חשבון, חישוב כל הפרטים כדי להגיע לסך־הכל, **חֲרֵי חֶשְׁבּוֹן מְדֻקְדָּק הוּא שֶׁמְּדַיֵּק בְּכָל פְּרָט]. וּבִדְרוּשׁ הַנַּ"ל דְּהַ'צֶּמַח צֶדֶק' מוֹסִיף**[68], **דְּעִנְיַן מָאֲרֵי דְּחוּשְׁבָּנָא הוּא עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[69] **עַל הַפָּסוּק**[70] **בּוֹאוֹ חֶשְׁבּוֹן, בּוֹאוֹ וְנַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. הַחֶשְׁבּוֹן דְּתַכְלִית הַיְרִידָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם וְהַתַּכְלִית דִּירִידַת נִשְׁמָתוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהַיְרִידָה הִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה. וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן שֶׁהוּא אֵינוֹ מַשְׁלִים הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ יָרְדָה נִשְׁמָתוֹ לְמַטָּה, יָבוֹא לִידֵי שִׁפְלוּת.**

וְהַחִלּוּק דִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים הוּא, דִּלְהַבֵּאוּר שֶׁהַשִּׁפְלוּת (הַכֹּבֶד רֹאשׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה) הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּעֹצֶם פְּחִיתוּתוֹ וְגֹדֶל רְחוּקוֹ, זֶה שֶׁהַשִּׁפְלוּת (כֹּבֶד רֹאשׁ) הִיא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה, הוּא מִפְּנֵי שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּטּוּל מַגִּיעִים לַדַּרְגּוֹת הֲכִי נַעֲלוֹת, דְּכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּבָּ"ה מַגְבִּיהוֹ. וּלְהַבֵּאוּר שֶׁהַשִּׁפְלוּת הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁכַּוָּנַת הַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה, זֶה שֶׁהַשִּׁפְלוּת הִיא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה הוּא (לֹא רַק מִצַּד מַעֲלַת הַבִּטּוּל, אֶלָּא גַּם) שֶׁעִנְיָנָהּ דְּשִׁפְלוּת זוֹ עַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לַתְּפִלָּה. כִּי בִּכְדֵי שֶׁיֵּרָגֵשׁ אֲצִלּוֹ הַיְרִידָה (וְשֶׁהַכַּוָּנָה

ביאור בדרך אפשר

רק במצבו הפרטי אלא לחשוב ולהתבונן במצבו של העולם בכלל. הוא **הַחֶשְׁבּוֹן דְּתַכְלִית הַיְרִידָה** של האור האלוקי מלמעלה למטה **דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם וְהַתַּכְלִית דִּירִידַת נִשְׁמָתוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהַיְרִידָה הִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה. וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן שֶׁהוּא** בפרט לפי מעמדו ומצבו הרוחני **אֵינוֹ מַשְׁלִים הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ יָרְדָה נִשְׁמָתוֹ לְמַטָּה, יָבוֹא לִידֵי שִׁפְלוּת.**

נמצא שההכנעה והשפלות ("כובד ראש") המהווה הכנה לתפילה יש בה שני עניינים – התבוננות בגודל הריחוק של האדם מאלוקות, והתבוננות במעמדו ומצבו מבחינת מילוי הכוונה של ירידת נשמתו לעולם כחלק מהכוונה הכללית של בריאת העולם (בואו ונחשב חשבונו של עולם").

וְהַחִלּוּק ההבדל **דִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים הוּא, דִּלְהַבֵּאוּר** לפי הביאור **שֶׁהַשִּׁפְלוּת (הַכֹּבֶד רֹאשׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה) הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּעֹצֶם פְּחִיתוּתוֹ וְגֹדֶל רְחוּקוֹ** של האדם מאלוקות, **זֶה שֶׁהַשִּׁפְלוּת** וההכנעה וההתבטלות **(כֹּבֶד רֹאשׁ) הִיא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה, הוּא מִפְּנֵי שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּטּוּל מַגִּיעִים לְדַרְגּוֹת הֲכִי נַעֲלוֹת, דְּכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּבָּ"ה מַגְבִּיהוֹ** ונמצא שהביטול הוא גורם להתעלות והתקרבות לאלוקות. אבל **וּלְפִי הַבֵּאוּר שֶׁהַשִּׁפְלוּת** וההכנעה וההתבטלות **הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בכך **שֶׁכַּוָּנַת הַיְרִידָה** של נשמתו לעולם הזה **הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה,** הרי **זֶה שֶׁהַשִּׁפְלוּת** וההכנעה וההתבטלות **הִיא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה הוּא (לֹא רַק מִצַּד מַעֲלַת הַבִּטּוּל** בתור גורם לעלייה, **אֶלָּא גַּם) שֶׁעִנְיָנָהּ דְּשִׁפְלוּת זוֹ עַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לַתְּפִלָּה. כִּי בִּכְדֵי שֶׁיֵּרָגֵשׁ אֲצִלּוֹ הַיְרִידָה (וְשֶׁהַכַּוָּנָה**

---

66) פ"ד. 67) בסוף הפרק (ה, א). 68) בה"קיצור" שנדפס באוה"ת שם בשוה"ג (אבל בפנים המאמר הוא ע"ד המבואר בשער התפלה לאדמו"ר האמצעי). 69) ב"ב עח, ב. 70) חוקת כא, כז.

ביאור בדרך אפשר

דְּהַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה) הוּא עַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּשׁ דְּעִלּוּי וְהַפְלָאַת הָאֲלֻקוּת. וְכָל שֶׁיַּרְגִּישׁ יוֹתֵר הָעִלּוּי דֶּאֱלֻקוּת יַרְגִּישׁ יוֹתֵר גֹּדֶל הַיְרִידָה וככל שיבין וירגיש יותר את גדולתו ורוממותו של הקדוש־ברוך־הוא, כך יבין וירגיש יותר את גודל הירידה של הנשמה מהעולמות העליונים לעולם הזה הגשמי כי על ידי הכרה בריחוק הערך העצום בין האלוקות המאירה למעלה להעלם והסתר שבעולם הזה, האדם מסוגל להבין ולהכיר את גודל הירידה. **וְכֵיוָן שֶׁהַשִּׁפְלוּת שֶׁלּוֹ** וההתבטלות שלו כלפי האלוקות **הִיא מִזֶּה שֶׁלֹּא הִשְׁלִים כַּוָּנַת הַיְרִידָה, הֲרֵי בַּשִּׁפְלוּת שֶׁלּוֹ נִרְגָּשׁ קְצָת הָעִלּוּי דֶּאֱלֻקוּת** שהרי כאמור ככל שיש לו יותר השגה בעילוי וברוממות ובהפלאה של האלוקות, כך הוא מבין ומכיר יותר את גודל הירידה.

וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתַב אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בְּ"שֶׁלְחָן עָרוּךְ" שֶׁלּוֹ[71], כפסק דין הלכה למעשה **שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לַחֲשֹׁב מֵרוֹמְמוּת הָאֵ-ל יִתְבָּרֵךְ וְשִׁפְלוּת הָאָדָם, דְּיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּשִׁפְלוּת הָאָדָם אֵינָהּ עִנְיָן בִּפְנֵי־עַצְמוֹ** נפרד מהמחשבה וההתבוננות ברוממות האֵ-ל **אֶלָּא הֶמְשֵׁךְ וְתוֹצָאָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל**[72] כאמור שהשפלות נובעת מהבנה והכרה עד כמה הירידה גדולה ועצומה והדבר מקבל תוספת עומק ככל שיש יותר הבנה והשגה ברוממות האֵ-ל. **וְעַל־פִּי־זֶה, זֶה שֶׁהַכֹּבֶד רֹאשׁ הוּא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה הוּא לֹא רַק מִצַּד מַעֲלַת הַבִּטּוּל** כמו בהתבוננות באופן הראשון שעיקרה התבוננות בריחוקו של האדם מאלוקות **אֶלָּא גַּם מִפְּנֵי שֶׁבְּכֹבֶד רֹאשׁ** ובביטול עצמו **נִרְגָּשׁ רוֹמְמוּת הָאֵ-ל, עִנְיַן הַתְּפִלָּה. אֶלָּא שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל** שקודם התפילה (בשונה מהתבוננות בגדולת ה' כדי לעורר בליבו שהשפלות נובעת מעומק ככל שיש יותר הבנה והשגה ברוממות האל־ל) **הִיא בְּנוֹגֵעַ לְשִׁפְלוּת הָאָדָם, וְלָכֵן, עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ בָּא לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת. וְהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה** תוך כדי התפילה גופא (בשונה מהתבוננות של הכנה לתפילה) **הִיא בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל עַצְמָהּ** ולא בריחוק הערך שבין רוממות האל־ל ושפלות האדם, **וְהַבִּטּוּל שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ, הוּא (לֹא הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת** כמו ההתבוננות שלפני התפילה, ההתבוננות על הריחוק של האדם מאלוקות, **אֶלָּא)** ביטול ואבדן המציאות העצמית כתוצאה מהתעלות של האדם והתקרבות שלו לאלוקות עד כדי כך **שֶׁנִּכְלָל בֶּאֱלֻקוּת (כַּנַּ"ל סְעִיף ט).**

יא) וּלְהוֹסִיף, שֶׁהַחִלּוּק בֵּין הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה, הוּא גַּם בָּעִנְיָן דְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל עַצְמוֹ. דְּזֶה שֶׁהַבִּטּוּל בַּתְּפִלָּה הוּא שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי (בְּדֶגְמַת הַקָּרְבָּן שֶׁהָיָה נִשְׂרָף בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה), בִּטּוּל דִּכְלוּת הַנֶּפֶשׁ (כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ט מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב), הוּא, לְפִי שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת דִּתְפִלָּה (קְרִיאַת שְׁמַע) הִיא בְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב[73]**, הַהִתְבּוֹנְנוּת** שעצם העובדה שלאחר התפילה האדם נשאר נשמה בגוף היא נס)**, הוּא, לְפִי שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת דִּתְפִלָּה (קְרִיאַת שְׁמַע)** בגדולת ה', רוממות האל־ל, **הִיא** התבוננות **בְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת,** דרגה זו באורו האינסופי של הקב"ה שעליה נאמר **דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב**[73] שלפניו (לגביו) הכול נחשב כלא, כאין ואפס, שהיא **הַהִתְבּוֹנְנוּת**[73] **דְּהַוְיָ' אֶחָד** היינו התבוננות בכך שה' אחד לא רק במובן שאין אלוקה נוסף, חס ושלום, אלא

ביאור בדרך אפשר

דְּהַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה) הוּא עַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּשׁ דְּעִלּוּי וְהַפְלָאַת הָאֲלֻקוּת. וְכָל שֶׁיַּרְגִּישׁ יוֹתֵר הָעִלּוּי דֶּאֱלֻקוּת יַרְגִּישׁ יוֹתֵר גֹּדֶל הַיְרִידָה. וְכֵיוָן שֶׁהַשִּׁפְלוּת שֶׁלּוֹ הִיא מִזֶּה שֶׁלֹּא הִשְׁלִים כַּוָּנַת הַיְרִידָה, הֲרֵי בַּשִּׁפְלוּת שֶׁלּוֹ נִרְגָּשׁ קְצָת הָעִלּוּי דֶּאֱלֻקוּת. וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתַב אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בְּ"שֶׁלְחָן עָרוּךְ" שֶׁלּוֹ, שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לַחֲשֹׁב מֵרוֹמְמוּת הָאֵ-ל יִתְבָּרֵךְ וְשִׁפְלוּת הָאָדָם, דְּיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּשִׁפְלוּת הָאָדָם אֵינָהּ עִנְיָן בִּפְנֵי־עַצְמוֹ אֶלָּא הֶמְשֵׁךְ וְתוֹצָאָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל**[72]**. וְעַל־פִּי־זֶה, זֶה שֶׁהַכֹּבֶד רֹאשׁ הוּא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה הוּא לֹא רַק מִצַּד מַעֲלַת הַבִּטּוּל אֶלָּא גַּם מִפְּנֵי שֶׁבְּכֹבֶד רֹאשׁ נִרְגָּשׁ רוֹמְמוּת הָאֵ-ל, עִנְיַן הַתְּפִלָּה. אֶלָּא שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל הִיא בְּנוֹגֵעַ לְשִׁפְלוּת הָאָדָם, וְלָכֵן, עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ בָּא לְהַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת. וְהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה הִיא בְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל עַצְמָהּ, וְהַבִּטּוּל שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ, הוּא (לֹא הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, אֶלָּא) שֶׁנִּכְלָל בֶּאֱלֻקוּת (כַּנַּ"ל סְעִיף ט).

יא) וּלְהוֹסִיף, שֶׁהַחִלּוּק בֵּין הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה, הוּא גַּם בָּעִנְיָן דְּרוֹמְמוּת הָאֵ-ל עַצְמוֹ. דְּזֶה שֶׁהַבִּטּוּל בַּתְּפִלָּה הוּא שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי (בְּדֶגְמַת הַקָּרְבָּן שֶׁהָיָה נִשְׂרָף בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה), בִּטּוּל דִּכְלוּת הַנֶּפֶשׁ (כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ט מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב), הוּא, לְפִי שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת דִּתְפִלָּה (קְרִיאַת שְׁמַע) הִיא בְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב**[73]**, הַהִתְבּוֹנְנוּת**[73]

---

71) או"ח הל' תפלה סצ"ח ס"א. 72) ולהעיר, דברמ"א או"ח שם איתא "ובשפלות האדם". ויש לומר, דלשון "ובשפלות" משמע שהמחשבה ברוממות האל־ל והמחשבה בשפלות האדם הם שני ענינים (שוים), ולכן כתב אדה"ז "ושפלות". 73) ראה לקו"ת פינחס שבהערה 55.

דְּהַוְיָ' אֶחָד. וּמְבַאֵר אַדְמוּ"ר מַהַרָ"ש[74], דְּעִנְיָן (בְּחִינַת) אֶחָד הוּא כְּמוֹ אַנְתְּ[75] הוּא חַד וְלָא בְּחֶשְׁבָּן. וּמְבַאֵר, דִּבְעִנְיָנִים שֶׁהֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה (אֶלָּא שֶׁאֶחָד גָּדוֹל וְנַעֲלֶה מֵהַשֵּׁנִי) שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחֶשְׁבּוֹן בְּכַמּוּת וְאֵיכוּת הָעִלּוּי דְּאֶחָד לְגַבֵּי הַשֵּׁנִי. וּכְמוֹ אֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אֵיזֶה עֶרֶךְ [דַּהֲגַם שֶׁיֵּשׁ פַּרְסָא בֵּין אֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, מִכָּל־מָקוֹם הִתְהַוּוּת חָכְמָה דִּבְרִיאָה מֵחָכְמָה דַּאֲצִילוּת הִיא עַל־יְדֵי שֶׁהַחָכְמָה דַּאֲצִילוּת עַצְמָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּפַרְסָא וְגוֹרֶמֶת הִתְהַוּוּת חָכְמָה דִּבְרִיאָה[76]], לָכֵן, שַׁיָּךְ חֶשְׁבּוֹן בְּגֹדֶל הָעִלּוּי דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. אֲבָל לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת (גַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת) הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְגַבֵּיהּ [וְהִתְהַוּוּתָם הִיא עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם, דְּעִנְיַן הַצִּמְצוּם הוּא הִתְעַלְּמוּת הָאוֹר[76]], אֵין שַׁיָּךְ שָׁם עִנְיַן הַחֶשְׁבּוֹן, אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחֶשְׁבָּן. וְעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ יָבוֹא לְהָאַהֲבָה דְּמִי[77] לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חֵפֶץ לֹא בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן (אֶרֶץ) וְגַם לֹא בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן (שָׁמַיִם) אֶלָּא לוֹ לְבַדּוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן[78] אִיךְ וויל זֶע גָּאר נִיסְט, אִיךְ וויל נִיט דַּאיְין גַּן עֵדֶן, אִיךְ וויל נִיט דַּאיְין עוֹלָם הַבָּא כּוֹ' אִיךְ וויל מֶער נִיט אַז דִיךְ אַלֵיין.

ביאור בדרך אפשר

שמלבדו אין כל מציאות אחרת כי לגביו הכול נחשב כאין ואפס. **וּמְבַאֵר אַדְמוּ"ר מַהַרָ"ש**[74], **דְּעִנְיַן (בְּחִינַת) אֶחָד הוּא כְּמוֹ** שכתוב ב'פתח אליהו' **אַנְתְּ**[75] **הוּא חַד וְלָא בְּחֶשְׁבָּן** אתה, הקדוש־ברוך־הוא, אחד ולא במספר הנמנה. **וּמְבַאֵר, דִּבְעִנְיָנִים שֶׁהֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה** שיש בינהם יחס ודמיון **(אֶלָּא שֶׁאֶחָד גָּדוֹל וְנַעֲלֶה מֵהַשֵּׁנִי)** הרי גם אם הפער בין אחד לשני הוא גדול מאד, עדיין **שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחֶשְׁבּוֹן** יש מקום למדוד ולחשב **בְּכַמּוּת וְאֵיכוּת הָעִלּוּי דְּאֶחָד לְגַבֵּי הַשֵּׁנִי** ולמדוד ולבחון באיזו מידה האחד גדול ונעלה מחבירו בכמות או באיכות. **וּכְמוֹ** למשל בעניין ארבעת העולמות **אֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אֵיזֶה עֶרֶךְ** ויחס ודמיון **[דַּהֲגַם שֶׁיֵּשׁ פַּרְסָא** מעין מחיצה ומסך מבדיל, כביכול (כמו שתרגם אונקלוס בפסוק "והבדילה הפרוכת לכם" – פרסא) **בֵּין אֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** כי ההבדל בין עולם האצילות לעולמות בריאה־יצירה־עשיה הוא כל כך גדול ומהותי שכדי שהאור שבעולם האצילות יומשך לעולמות בריאה־יצירה־עשיה יש צורך בצמצום מיוחד של האור האלוקי המאיר בעולם האצילות הנפעל על ידי הפרסא שהיא פרוכת ומסך מבדיל, **מִכָּל־מָקוֹם הִתְהַוּוּת חָכְמָה דִּבְרִיאָה מֵחָכְמָה דַּאֲצִילוּת הִיא עַל־יְדֵי שֶׁהַחָכְמָה דַּאֲצִילוּת עַצְמָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּפַרְסָא וְגוֹרֶמֶת הִתְהַוּוּת חָכְמָה דִּבְרִיאָה**[76] וכיוון שכך נמצא שלמרות ריחוק הערך ביניהם, מכל מקום יש ערך ודמיון כלשהו בין אצילות לבריאה־יצירה־עשיה], **לָכֵן, שַׁיָּךְ חֶשְׁבּוֹן** להתבונן ולמדוד ולחשב **בְּגֹדֶל הָעִלּוּי דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. אֲבָל לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת (גַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת) הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ** לולא שום יחס ודמיון **לְגַבֵּיהּ [וְהִתְהַוּוּתָם** של כל העולמות **הִיא** לא על ידי ירידה של האור מדרגה לדרגה ואפילו לא על ידי צמצום על ידי פרסא שהיא כפרוכת ומסך מבדיל אלא **עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם** הראשון שהיה צמצום בדרך סילוק, **דְּעִנְיַן הַצִּמְצוּם הוּא הִתְעַלְּמוּת** והסתר של **הָאוֹר**[76] ולא רק ירידה מועטת ומצומצמת], **אֵין שַׁיָּךְ שָׁם עִנְיַן הַחֶשְׁבּוֹן,** אלא **אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחֶשְׁבָּן** הקדוש־ברוך־הוא הוא אחד מבלי כל יחס וערך ודמיון לנבראים. **וְעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ** שהקדוש־ברוך־הוא מרומם ונבדל מהנבראים ללא כל ערך ויחס, וכל העולמות וכל הנבראים לא תופסים שום מקום לגביו **יָבוֹא** האדם **לְהָאַהֲבָה** לאהבת ה' **דְּמִי**[77] **לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ,** שהשאיפה והתשוקה שלו תהיה כמו שכתוב בפסוק זה היינו **שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חֵפֶץ** ועניין ורצון בהתגלות אלוקות **לֹא** כפי שהיא **בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן (אֶרֶץ) וְגַם לֹא בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן (שָׁמַיִם) אֶלָּא לוֹ לְבַדּוֹ** וישאף להתקרב ולדבוק רק בקדוש־ברוך־הוא בעצמו שלמעלה מכל שייכות לעולמות, אפילו עולמות רוחניים כמו גן עדן התחתון וגן עדן העליון. **וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן**[78] בעת הדבקות שלו **אִיךְ וויל זֶע גָּאר נִיסְט** אינני חפץ בשום דבר, **אִיךְ וויל נִיט דַּאיְין גַּן עֵדֶן** אינני רוצה את הגן עדן שלך, **אִיךְ וויל נִיט דַּאיְין עוֹלָם הַבָּא** אינני רוצה את העולם הבא שלך **כּוֹ' אִיךְ וויל מֶער נִיט אַז דִיךְ אַלֵיין** אינני רוצה אלא אותך בעצמך.

---

74) סה"מ תרכ"ז ע' קלז. ומדבר שם בענין שתפלות כנגד קרבנות תקנום. 75) תקו"ז בהקדמה (פתח אליהו) יז, א. 76) תו"א וירא יד, ג – הובא בסה"מ תרכ"ז שם. 77) תהלים עג, כה. 78) שרש מצות התפלה להצ"צ פ"מ (קלח, סע"א). וי"ל, דענין ועמך לא חפצתי שבסה"מ תרכ"ז שם, הוא התשוקה לאור א"ס שכל העולמות הם באין ערוך לגבי' (כנ"ל בפנים), וזה שאדה"ז אמר "איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין" הוא שאינו חפץ גם בהאור (גם בהאור שלפני הצמצום, כולל גם דרגות הכי נעלות שבו) וחפצו הוא רק בהעצמות, "דיך אַליין".

ביאור בדרך אפשר

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[79], **דְּזֶה שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק הנזכר (״מי לי בשמים״, היינו שאין לי עניין בגן עדן העליון ואינני רוצה אפילו את מה שקרוב לך, ״עימך״) **וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי (חָפַצְתִּי דַּיְיקָא** והפסוק מדייק ואומר לשון ״חפץ״ ולא רצון סתם), **הוּא כִּי לְשׁוֹן רָצוֹן הוּא** מתייחס **(גַּם) בְּחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן** כמבואר בחסידות שכאשר אדם רוצה דבר מסויים יש להבחין בין פנימיות הרצון לחיצוניות הרצון (למשל, כאשר אדם עובד כדי להשתכר, הרצון והעניין שיש לו בעבודה הוא חיצוני לעומת הרצון להשתכר וגם הרצון לשכר הוא חיצוני לעומת הרצון להשתמש בשכר כדי להשיג דברים שבהם הוא רוצה באמת), **וְעַד** כדי כך **שֶׁגַּם רָצוֹן שֶׁבָּא עַל־יְדֵי כְּפִיָּה נִקְרָא רָצוֹן, כְּמוֹ כּוֹפִין**[80] **אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי**[81] כפסק הרמב״ם המפורסם שכאשר אדם חייב לתת גט והוא אומר שאינו רוצה, בית דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ולמרות שאמר רוצה אני בגלל הכפייה, הגט כשר ונחשב כגט שניתן מרצון כי הרצון האמיתי והפנימי שלו הוא כן לנהוג לפי התורה, **וְחִפָּץ הוּא פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן.**

וְזֶהוּ וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי, כִּי רָצוֹן (חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן) יֵשׁ לוֹ (לאדם שהתבונן בגדולת ה׳ עד כדי כך שהגיע למצב שיש לו רצון לדבוק בקדוש־ברוך־הוא בעצמו) **גַּם בַּגְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** האור האלוקי שמשתלשל מלמעלה למטה ונמשך ומתגלה במדידה והגבלה, **אֶלָּא שֶׁהַחֵפֶץ שֶׁלּוֹ (פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן) הוּא בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף** ולא בדרגות שלמטה מזה אפילו לא בגן עדן התחתון ובגן עדן העליון שיש בהם גילוי אלוקות בדרגות גבוהות מאד. **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ רָצוֹן בַּגְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** למרות שלכאורה אם רצונו לדבוק בקדוש־ברוך־הוא בעצמו איזה עניין יש לו ב׳גילויים׳ מדרגות שלמטה מזה? אלא **הוּא, כִּי כְּמוֹ שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** בירידת האור האלוקי מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו (דרך שורה ארוכה של צמצומים ומסכים המעלימים) **הַהִתְהַוּוּת דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא עַל־יְדֵי אֶמְצָעוּת הַגְּלוּיִים, כּוֹלֵל גַּם הַגְּלוּיִים דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שמאירים בכל עולם ועולם ובכל דרגה ודרגה לפי עניינם, **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲלִיָּה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** והתקרבות של האדם לאלוקות שמתחילה מלמטה (וכפי שנזכר לעיל שעניין זה, העלאה מלמטה למעלה, הוא העבודה הרוחנית של עבודת הקרבנות), **שֶׁהָעֲלִיָּה** של האדם מלמטה למעלה **וְהַהִתְכַּלְּלוּת** שלו **בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף הִיא עַל־יְדֵי הַגְּלוּיִים דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן הוּא רוֹצֶה בָּהֶם** בתור אמצעי להשיג את מבוקשו ולדבוק בקדוש־ברוך־הוא בעצמו ולהיכלל בו. **אֶלָּא** שעם זאת ולמרות שהאדם אכן מעוניין ורוצה גם ב׳גילויים׳ הללו עדיין אין זה פנימיות רצונו אלא **שֶׁהָרָצוֹן בָּהֶם הוּא חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, בִּכְדֵי שֶׁעַל־יָדָם יַגִּיעַ לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף.**

וּלְהָעִיר, דִּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת[82] **מְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[83] **כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זֶבַח** היינו שהקדוש־ברוך־הוא מעדיף מעשים טובים של חסד על פני קרבנות שהמביא אותם לא מתנהג כראוי, **שֶׁהַחֵפֶץ, פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן** העליון של הקדוש־ברוך־הוא, **הוּא שֶׁיִּהְיֶה חֶסֶד** אלוקי, היינו **הַמְשָׁכָה** וגילוי אלוקות מלמעלה **לְמַטָּה** ודבר זה נובע ממידת חסדו של הקדוש־ברוך־הוא, **וְהָרָצוֹן** של הקדוש־ברוך־הוא **בְּזֶבַח (קָרְבָּנוֹת),** שעניינם הרוחני הוא **הַעֲלָאָה** של הגשמיות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הוּא רַק חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּשְׁבִיל הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַהַעֲלָאָה.** וכיוון שההעלאה היא בסך הכול אמצעי להעלאה הרי הרצון בהמשכה הוא רצון פנימי (חפצתי״) והרצון בהעלאה הוא חיצוני בלבד עד שהפסוק אומר שבעצם אין זה הרצון האלוקי (״ולא זבח״). **וּבְמַאֲמָר זֶה מַשְׁמַע** להיפך, **שֶׁהַחֵפֶץ, פְּנִימִיּוּת**

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[79], **דְּזֶה שֶׁנֶּאֱמַר וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי (חָפַצְתִּי דַּיְיקָא), הוּא כִּי לְשׁוֹן רָצוֹן הוּא (גַּם) בְּחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, וְעַד שֶׁגַּם רָצוֹן שֶׁבָּא עַל־יְדֵי כְּפִיָּה נִקְרָא רָצוֹן, כְּמוֹ כּוֹפִין**[80] **אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי**[81], **וְחֵפֶץ הוּא פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן. וְזֶהוּ וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי, כִּי רָצוֹן (חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן) יֵשׁ לוֹ גַּם בַּגְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֶלָּא שֶׁהַחֵפֶץ שֶׁלּוֹ (פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן) הוּא בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ רָצוֹן בַּגְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא, כִּי כְּמוֹ שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הַהִתְהַוּוּת דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא עַל־יְדֵי אֶמְצָעוּת הַגְּלוּיִים, כּוֹלֵל גַּם הַגְּלוּיִים דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲלִיָּה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁהָעֲלִיָּה וְהַהִתְכַּלְּלוּת בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף הִיא עַל־יְדֵי הַגְּלוּיִים דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן הוּא רוֹצֶה בָּהֶם. אֶלָּא שֶׁהָרָצוֹן בָּהֶם הוּא חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, בִּכְדֵי שֶׁעַל־יָדָם יַגִּיעַ לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף. וּלְהָעִיר, דִּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת**[82] **מְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[83] **כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זֶבַח, שֶׁהַחֵפֶץ, פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, הוּא שֶׁיִּהְיֶה חֶסֶד, הַמְשָׁכָה לְמַטָּה, וְהָרָצוֹן בְּזֶבַח (קָרְבָּנוֹת), הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הוּא רַק חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּשְׁבִיל הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַהַעֲלָאָה. וּבְמַאֲמָר זֶה מַשְׁמַע,**

79) בסה״מ תרכ״ז שם ע׳ קלח. 80) תו״כ ופרש״י עה״פ ויקרא א, ג. ערכין כא, א (במשנה). 81) כ״ה גם בלקו״ת שה״ש כח, ד, דמזה (כופין אותו עד שיאמר רוצה אני) מוכח שגם רצון שמצד כפי׳ נק׳ רצון. ואין סתירה לזה ממ״ש הרמב״ם (הל׳ גירושין ספ״ב) שזהו רצונו וחפצו האמיתי – דכיון שהוא חושב שרצונו הוא רק מפני הכפי׳ ואעפ״כ אומר רוצה אני (ולשון זה מובא בתורה), מוכח, שגם זה נקרא רצון. 82) ראה לקמן ח״ג ע׳ ג, ובהנסמן שם. 83) הושע ו, ו.

ביאור בדרך אפשר

הָרָצוֹן [דְּיִשְׂרָאֵל היהודי שמתקרב לאלוקות בעבודה הרוחנית של עבודת הקרבנות, **וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכֵּן הוּא גַּם לְמַעְלָה** באלוקות, כביכול, **כִּי יִשְׂרָאֵל הֵם בָּנָיו דְּהַקָּבָּ"ה, וּרְצוֹן הַבֵּן הוּא רְצוֹן הָאָב], הוּא גַּם בְּהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** וזאת בשונה מהביאור האמור שההעלאה היא רק אמצעי להמשכה ולכן הרצון בה איננו פנימיות הרצון אלא רק חיצוניות הרצון (במאמר זה אין ביאור לסתירה לכאורה בין שני האופנים).

יב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר הנזכר של הרבי מהר"ש[79], **דַּהֲגַם** אף-על-פי **שֶׁהָאַהֲבָה דְּמִי לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי** האהבה שמביאה לידי תשוקה ושאיפה לדבוק בקדוש-ברוך-הוא בעצמו ולא להסתפק אפילו ב'גילויים' של גן עדן התחתון וגן עדן העליון **הִיא (בְּעִקָּר) בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, מִכָּל-מָקוֹם, עַל-יְדֵי אֲרִיכוּת הַהִתְבּוֹנְנוּת** בדברים המעוררים את האהבה הזו (כמבואר לעיל), ניתן להגיע למצב שבו **גַּם נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית תַּסְכִּים לָזֶה** והשאיפה זו תהיה גם השאיפה שלה. **דְּזֶהוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל גו' אֶחָד, נֶאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ,** ולא נאמר בכל לבך בבי"ת אחת להורות שאהבת ה' יכולה וצריכה להיות **בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ**[84] לא רק ביצר הטוב אלא גם ביצר הרע, **שֶׁעַל-יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית (שְׁמַע יִשְׂרָאֵל) בְּעִנְיַן "אֶחָד", אַנְתְּ** אתה, הקדוש-ברוך-הוא **הוּא חַד וְלָא בְּחֵשְׁבָּן,** היינו לא אחד שיש אחריו שני אלא אחד שמלבדו אין כל מציאות נוספת, הרי בהתבוננות ארוכה ומעמיקה בכך **גַּם נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית בָּאָה לְאַהֲבָה זוֹ. וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר אַדְמוּ"ר (מהורַשַ"ב) נִשְׁמָתוֹ-עֵדֶן בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[85], דְּעַל-יְדֵי שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מְבִינָה וּמַשִּׂיגָה הָעִנְיָן דְּהַוְיָ' אֶחָד, פּוֹעֵל זֶה גַּם עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁתָּבִין עַל-כָּל-פָּנִים שֶׁבְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר כֵּן, אַף שֶׁהָעִנְיָן עַצְמוֹ אֵינוֹ מֵשֵׂג אֶצְלָהּ** והנפש הבהמית לא מסוגלת להבין ולהשיג אלוקות ברמה של הנפש האלוקית שהיא חלק אלוקה ממעל ממש ומעצם מהותה היא יכולה ומסוגלת להבין ולקלוט ענייני אלוקות, בכל זאת התבוננות ארוכה ומעמיקה יכולה להביא גם את הנפש הבהמית לאהבת ה' לפחות במידה המתחייבת מהבנה שבהכרח להסכים עם הנפש האלוקית שהקב"ה הוא אחד ואין מציאות מלבדו, גם ללא הבנה והשגה ראויה בדבר.

וּמוֹסִיף (בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו) עוֹד עִנְיָן, דְּכִינְיָן שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מְלֻבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית בניגוד לאור השמש, למשל, שמאיר ללא התלבשות והתייחסות קרובה למקבלי האור (ולכן הוא מאיר באותה מידה ממש בהיכל המלך ובמקום אשפה), הנפש 'ממלאה' את הגוף ואת הנפש הבהמית ומלובשת בתוכם, **לָכֵן, בִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית** כאשר היא מתעוררת באהבת ה' בתשוקה וצימאון גדול הנמשל לרשפי אש בוערת בשאיפה להיכלל במקורה באלוקות **נִשְׂרֶפֶת וְנִכְלֶלֶת** באש זו **גַּם הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית. וּלְהוֹסִיף, דְּעַל-יְדֵי שֶׁנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית נִכְלֶלֶת בִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית** וגם היא מאבדת את יישותה ואת מציאותה, **נִמְשָׁךְ גִּלּוּי נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל-יְדֵי הָאַהֲבָה דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית** שאצלה אהבת ה' היא בעצם דבר טבעי ומובן מאליו, בשונה מנפש הבהמית שכדי שגם היא תתעורר באהבת ה' יש צורך ב"אתכפיא" ו"אתהפכא". **וְכַמְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ הַהִלּוּלָא שֶׁעַל-יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא נִמְשָׁךְ הָאוֹר שֶׁבְּכוּלְּהוּ עָלְמִין** האור האלוקי שמלמעלה מהתלבשות בעולמות ולכן הוא מאיר בכל העולמות **בְּשָׁוֶה,** כי הוא **אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשִּׂיכוּת לָעוֹלָמוֹת. [וּלְהָעִיר, דְּעִנְיָן זֶה מְבֹאָר בַּהֶמְשֵׁךְ** 'באתי לגני' **גַּם בְּסִיּוּם וְחוֹתָם פֶּרֶק שֵׁנִי, בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַמְבֹאָר שָׁם שֶׁנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית עוֹלָה וְנִכְלֶלֶת בִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית].**

---

84) ואתחנן ו, ה. ברכות נד, א (במשנה). ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ. 85) ע' קלה.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת[86], שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְּיָא וְאִתְהַפְּכָא הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת כאשר יש העלם והסתר על אלוקות וכדי לגלות אלוקות בעולם יש צורך לכופף את הרע ואת החושך ולבטלו ולאחר מכן אף להפכו לטוב ואור, **נַעֲשָׂה הַמְּשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים עוֹד יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁעַכְשָׁו** בזמן הגלות ההמשכה של עיקר שכינה **הוּא בְּהֶעְלֵם, וְהַגְּלוּי דְּהַמְשָׁכָה זוֹ** באופן גלוי וניכר לעין כל **יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא. וִיהִי־רָצוֹן שֶׁבְּקָרוֹב מַמָּשׁ יְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ**[87] פרשת בשלח **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים בְּיָד רָמָה** וכתרגום אונקלוס **וּבְרֵישׂ גְּלֵי**[88] בגלוי ובפרסום, **וְשֶׁכָּל זֶה יִהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.**

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת[86], שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְּיָא וְאִתְהַפְּכָא הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת, נַעֲשָׂה הַמְּשָׁכַת עִקַּר שְׁכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים עוֹד יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁעַכְשָׁו הוּא בְּהֶעְלֵם, וְהַגְּלוּי דְּהַמְשָׁכָה זוֹ יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא. וִיהִי רָצוֹן שֶׁבְּקָרוֹב מַמָּשׁ יְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ[87] וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים בְּיָד רָמָה וּבְרֵישׂ גְּלֵי[88], וְשֶׁכָּל זֶה יִהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

86) ראה תניא רפל"ז. וראה גם לעיל ע' שסה הערה 121. 87) בשלח יד, ח. 88) תרגום אונקלוס עה"פ. וראה לקו"ש ח"ג ע' 874, דבתיבת בריש מרומז שמו של בעל ההילולא, עיי"ש בארוכה.

נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת יום ההילולא יו"ד שבט, ה'תשמ"ה

"הצלחה רבה בכל עניני הילולא דנשיא דורנו ובתר רישא גופא אזיל האנשים והנשים והטף

כולל ובפרט התועדויות פעילות ומתוך אהבת ישראל, ביום ההילולא ובשבת קודש להוי' מחר, שבת שירה, ובמוצאי שבת

והמשך שלהן ופירותיהן בכל הימים שלאחריהן,

ויקויים היעוד בספר דוד מלכא משיחא: אל תשקוט קל

וידעו כי אתה שמך הוי' לבדך עליון על כל הארץ

ובני ישראל יוצאים ביד רמה,

במהרה בימינו ממש בגאולה האמתית והשלימה. בברכה"

/מקום החתימה/

ובחר . . אזיל: עירובין מא, א.
האנשים . . והטף: וילך לא, יב. - ואפילו קטני קטנים.
ובשבת . . מחר: שיעור חומש דיום ההילולא (בשלח טז, כג).
והמשך: הפעולה עצמה נמשכת ו(נוסף ע"ז) ופירותיהן - ומעלה בכאו"א, וכמובן גם מרד"ה באתי לגני (דההילולא).
היעוד: תהלים פג, ב. שם, חותמו.
ובני . . רמה: תחלת פרשת יום ההילולא (בשלח יד, ח).

בס"ד. שיחת* מוצאי שבת־קודש פרשת בשלח, י"א שבט ה'תשח"י**.

בלתי מוגה

יח. ...[ניגנו הניגון "צמאה לך נפשי גו' עך טי דורין כו'", וגם כ"ק אדמו"ר שליט"א ניגנו בעצמו, ואחר־כך אמר:]

בוודאי יודעים כולם פירוש התיבות (של הניגון הנ"ל) בכללות[69]:

המדובר הוא אודות היצר הרע, שלהיותו "מלך זקן וכסיל"[70], נקרא "דורין", שפירושו כסיל.

והוא נוסע אל היריד ("מאַרקאָ") — כמבואר בחסידות[71] שהעולם כולו הוא כמו "יריד" שבאים אליו לקנות סחורה על מנת להרוויח, שהרי "זבון וזבין (ללא ריוח) תגרא איקרי" (בתמיה)[72], ודוגמתו בנמשל הוא ענין ירידת הנשמה לעולם: הנשמה היא "חצובה מתחת כסא הכבוד"[73], ויתירה מזה, כדברי רבינו בתניא ש"נפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש", ונשמה זו יורדת למטה ומתלבשת בנפש הבהמית ובגוף, ועוסקת בכל עניני העולם — הנה ירידה זו היא צורך עליה, היינו, שהירידה היא כדי להרויח, שלכן לא מספיק "שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם"[74], שהרי "זבון וזבין תגרא איקרי", אלא צריכה להיות עליה למקום נעלה יותר מהמקום שממנו היתה הירידה.

וכמו שנתבאר לעיל במאמר[75], שעל־ידי "באר מים חיים"[76] (דקאי על ירידת הנשמה למטה) ממשיכים את ה"מעיין" ב"גנים", אפילו בגן־עדן העליון, שזהו ענין "מאין באת"[77].

ובאותיות פשוטות:

הנשמה מצד עצמה, כפי שהיא "חצובה מתחת כסא הכבוד" — היא רק "חלק אלקה ממעל"; אך על־ידי ירידתה למטה, הנה "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה"[78], דכיון שעל־ידי־זה ממלאת הנשמה ציווי ורצון הבורא, הרי "שכר מצוה מצוה"[79], שמתחברת ומתאחדת עם נותן התורה ומְצַוֶּה המִצְוָה, "לאשתאבא בגופא דמלכא"[80], באופן ש"ישראל וקודשא־בריך־הוא כולא חד"[81].

וזהו שאמרו רבותינו ז"ל[82] "עתידין צדיקים (ויתירה מזה: כל ישראל, שהרי "עמך כולם צדיקים"[40]) שנקראין על שמו של הקב"ה", שהוא ענין התאחדות הנברא עם הבורא, "אתם הדבקים בה' אלקיכם"[83].

ונמצא, שעל־ידי "תשובה ומעשים טובים בעולם הזה" מרוויחים ב"יריד" את השכר והרווח היותר גדול, רווח בלי־גבולי — ההתאחדות עם הקב"ה בעצמו שהוא למעלה מכל מדידות והגבלות.

יט. וכדי להשיג את הרווח מתוך נועם ועריבות ("מיטן גאַנצן געשמאַק") — רוצה הקב"ה שענין זה לא יהיה באופן של "נהמא דכיסופא"[84], מתנה ללא יגיעה.

ועל זה הוא ענין ה"עמל" ביעקב (כנ"ל סעיף יב) — היגיעה שצריכה להיות אצל כל אחד, שאף־על־פי שרואה לפניו שתי דרכים, "את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע", מכל־מקום, "ובחרת בחיים"[85], שאינו טועה, אלא בוחר בדרך החיים, וגם אם הדבר כרוך עם קשיים ויגיעה, אין זה מעכב אותו מהבחירה וההליכה בדרך שרוצה הקב"ה שילך בה, שזוהי דרך התורה והמצוה.

---

*) תוכן מכמה שיחות הוגהו ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א בלה"ק ונדפסו בבטאון חב"ד חוברת יט ע' 4 ואילך (נוסף על השיחות שהוגהו באידית ונדפסו בלקו"ש, כדלקמן). במהדורא זו שולבו גם כמה ענינים מהגהת השיחות שבבטאון חב"ד הנ"ל, וכן כמה פרטים מהנחה בלתי מוגה (ע"פ סרט־הקלטה).

**) ההתוועדות נערכה באולם הגדול אשר ב־585 אָלבאַני עוו. בסמיכות לראָטלאַנד ראוד.

69) ראה גם שיחת ליל שמח"ת שנה זו בסופה (תו"מ חכ"א ע' 113).

70) קהלת ד, יג ובפרש"י.

71) ראה תו"א ותו"ח ר"פ וישב. ובכ"מ.

72) ב"מ מ, ב (ובפרש"י). וש"נ.

73) זח"ג כט, רע"ב. וראה בהנסמן בנצו"ז לזח"א קיג, א.

74) ב"מ קז, סע"א.

75) ד"ה באתי לגני — הא' פ"ו (לעיל ע' 10). הב' פ"ט (לעיל ע' 24).

76) שה"ש ד, טו.

77) אבות רפ"ג.

78) שם פ"ד מי"ז.

79) שם מ"ב.

80) זח"א ריז, ב.

81) ראה זח"ג עג, א.

82) ב"ב עה, רע"ב.

83) ואתחנן ד, ד. וראה אדר"נ ספל"ד.

84) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ.

85) נצבים ל, טו־יט.

ובשביל זה צריך להיות מישהו שיסית ויפתה אותו שלא לעשות כן (שהרי אם יהיה רק טוב בלבד, לא יהיה ענין של יגיעה) — שזהו היצר הרע, שמסית ומפתה את האדם, כדי שהאדם ימצא בעצמו את הכוחות שלא לציית לו, ולמרות טענותיו של היצר הרע, יבחר בדרך הישר, בלימוד התורה וקיום המצוות.

מהי כוונת היצר הרע? — איתא בזהר[86] ומובא בחסידות[87] שהיצר הרע בעצמו רוצה שלא ישמעו אליו, כיון שהוא יודע את המטרה האמיתית שבשבילה נברא — כדי לגלות את מעלתו של יהודי, שמבלי הבט על הקשיים, עושה הוא מה שהקב"ה מצווה עליו לעשות; ואז מקבל גם היצר הרע את שכרו — כיון שעל־ידו נעשתה עבודתו של יהודי לא בדרך של "נהמא דכיסופא", אלא על־ידי יגיעתו.

וכל זה — כאשר לא שומעים אל היצר הרע; אבל מי ששומע להיצר הרע, ופגם ועבר את הדרך — אזי החסרון הוא בשתים: הוא עצמו לא קיים את הציווי "ובחרת בחיים", אלא הלך בדרך הלא־נכונה; וגם היצר הרע אינו מרוצה ממנו, שהרי לא זו בלבד שלא יקבל שכר על כך שעל־ידו באה טובה ליהודי, אלא הוא עוד יקבל "פסק"... כמו בכל ענין שמביא תקלה בעולם, כמו שכתוב[88] "ואת הבהמה תהרוגו", מפני שבגללה נכשל יהודי.

וזהו הטיעון עם היצר הרע: בשלמא כאשר מסית את האדם באופן שהאדם אינו שומע אליו — הרי זו חכמה גדולה; אבל כאשר עושה מלאכתו, ובסופו של דבר שומע האדם אליו — הרי לא זו בלבד שה"דורין מאַרקוּ" אינו מרוויח מאומה (נוסף לכך שהאדם אינו מרוויח מאומה), אלא אדרבה, שיקבל "פסק" על כך שעל־ידו באה תקלה בעולם.

כ. וזהו תוכן הניגון "צמאה לך נפשי . . עך טי דורין כו'":

תכלית פעולתו של היצר הרע היא — שיהודי יתעורר ברגש של צמאון להקב"ה ("צמאה לך נפשי"), כיון שנמצא "בארץ ציה ועיף בלי מים"[89], וכמבואר בתניא[90] שזהו הטעם ש"זדונות נעשו לו כזכיות"[91], "הואיל ועל־ידי־זה בא לאהבה רבה זו", באופן ש"צמאה נפשו לה' כארץ עיפה וציה . . ביתר עז כו'".

ואם כן, לאחרי שיהודי הגיע כבר לדרגא ד"צמאה לך נפשי כמה לך בשרי" — שוב אין ל"דורין מאַרקוּ" מה להתערב, כיון שהוא עשה כבר את שלו... ואז פעולתו אינה אלא "ראָביש סוואַרקאָ", לעשות מחלוקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

מהי הסיבה לכך שהיצר הרע בכל זאת עושה כן?

הרי זה על־דרך המבואר[92] בפירוש הנוסח שאומרים ב"על חטא", "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" — כידוע הקושיא[93]: הרי כל החטאים הם ביצר הרע, ומהו יחודו של חטא זה? — שיש לפעמים שהיצר הרע עצמו אינו רוצה בכך, הוא עשה כבר את שלו, אלא שהאדם מגרה את היצר הרע, רחמנא־ליצלן, יותר ממה שהיצר הרע רוצה מצד עצמו!

וזהו גם מה שנתבאר לעיל במאמר[94] בענין "עול דרך ארץ"[95], עול דייקא, שלפעמים הרי זה באופן שהוא היפך השכל, היינו, שאפילו שכלו הבהמי אומר לו שהוא עושה שטות וגורם רעה לעצמו, ואף־על־פי־כן, מצד הכבדות שבלבו — כמו שכתוב "ויכבד לב פרעה"[96] "ולא שת לבו גם לזאת"[97], ועל־דרך־זה בנוגע ל"פרעה" שבלבו — הרי הוא מגרה את היצר הרע לעשות היפך רצון הבורא, גם כאשר היצר הרע מצד עצמו אינו חפץ בכך.

וכפי שרואים שכאשר אינו יכול לעמוד בנסיון ונכשל ומילא את תאוותו, הנה לאחרי שמילא תאוותו, יש לו רגש של היפך שביעות רצון [כדאיתא בספרים[98] שה"בחינה" לידע אם דבר מסויים הוא ענין של מצוה או ענין

86) ח"ב קסג, א.
87) תניא ספ"ט. ספכ"ט. ובכ"מ.
88) קדושים כ, טו ובפירש"י.
89) תהלים סג, ב.
90) פ"ז.
91) יומא פו, ב.
92) ראה גם אג"ק חי"ב ע' ר. חכ"א ע' שנח. ועוד.
93) ראה של"ה סח, סע"א. וראה גם תו"מ ח"ח ריש ע' 230.
94) ד"ה באתי לגני — הא' פ"ג (לעיל ע' 8). הב' פ"ה (לעיל ע' 20).
95) אבות פ"ג מ"ה.
96) וארא ט, ז.
97) שם ז, כג.
98) ראה שבט מוסר פכ"ה. וראה גם תו"מ ח"ח ע' 147.

של עבירה, היא, רגש האדם לאחר המעשה, שלאחרי עשיית מצוה יש לו רגש של שביעת רצון, והפכו בעבירה], כיון שאפילו היצר הרע עצמו אינו מרוצה מכך ששמעו אליו.

וזהו מה שטוענים – מתוך שמחה (ניגון) – שכיון שישנו כבר הענין ד"צמאה לך נפשי כמה לך בשרי", אזי צריך כבר להיות הענין ד"אתהפכא חשוכא לנהורא"[99], כמו שכתוב[100] "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", "בשני יצריך"[101] – שלא זו בלבד שהיצר הרע לא יהיה "ראָביש סוואַרקאָ", שלא יעשה ענינים השייכים לצד השמאלי, אלא אדרבה, שיהפוך להיות מסייע באהבת ה', שהיא היסוד לכל מצוות־עשה (כמבואר בדברי הרמב"ם[102]), כולל גם מצות יראת ה', שהיא היסוד לכל מצוות לא־תעשה[103], ונמצא, שכאשר אהבת ה' היא "בשני יצריך" – אזי מסייע גם היצר הרע בקיום כל תרי"ג מצוות, שבזה נכלל גם הענין ד"קדש עצמך במותר לך"[104], וכללות העבודה ד"בכל דרכיך דעהו"[105].

כא. ואז זוכים שיהיה "כן בקודש חזיתיך", כפירוש הבעל־שם־טוב[106] "הלואי בקודש חזיתיך":

כשם ש"צמאה לך נפשי גו' בארץ ציה ועיף", הנה באותו צמאון, מרוצה וכליון, יעמדו גם כאשר "בקודש חזיתיך" – כאשר יקויים בקרוב היעוד המקווה "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", ו"מלאה הארץ דעה את הוי'"[107], שאז יעמדו בתנועה של רצוא לילך מדרגא לדרגא, "מחיל אל חיל", בקדושה גופא[108],

והיינו, לפי שבקדושה גופא ישנן דרגות שהם שלא בערך, ובמילא דרוש צמאון גדול ביותר, עד לאופן של יציאה מהכלים, שזהו ענין "בכל מאדך"[100], מאד שלך לפי אותה שעה,

ורצוא זה ממשיכים אחר־כך עד למטה מטה – לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

* * *

לב. ...לפני[161] עשרים שנה – אחרון של פסח חצר"ת – דיבר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה[162] בנוגע להפטרת שבת זו[163].

וסיפר בשם אבי־זקנו – ה'צמח צדק', שזקנו – רבנו הזקן, הקשה פעם, מדוע ההפטרה דשבת שירה היא דוקא "ותשר דבורה"[164], שירת אשה, ולא שירת דוד, כמו ההפטרה דשביעי של פסח. בפרשת בשלח ישנה שירת האנשים: "אז ישיר משה גו'"[165], וישנה גם שירת הנשים: "ותקח מרים גו' את התוף בידה ותצאן כל הנשים גו' בתופים ובמחולות, ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה"[166]. מדוע איפוא ההפטרה היא דוקא בשירת אשה, "ותשר דבורה"?

ועל זה סיפר רבנו הזקן סיפור ארוך (נדפס בשיחה הנ"ל), וסיים, שכאשר בני ישראל יצאו ממצרים והלכו "בתוך הים ביבשה"[167] ואמרו שירה, אמרו גם הנשים שירה, אבל גם "בתופים ובמחולות", בשמחה. ולכן ההפטרה דשבת שירה היא "ותשר דבורה" ("הכל היה מן העפר"[168], ספירת המלכות).

לג. ולכאורה אינו מובן: מדוע השירה ששרו משה ובני ישראל – האנשים – לא היתה בשמחה כמו שירת מרים וכל הנשים?

אלא הטעם לזה – בפשטות, כי, כאשר מקבלים דבר בלי יגיעה ובלי צער, אי־אפשר בשום אופן להרגיש את אותה השמחה, כמו בשעה שהשקיעו בענין זה יגיעה רבה ועברו מלחמות קשות. ו"לפום צערא אגרא"[169]: ככל שיגדלו היגיעה והצער קודם לכן – כן תגדל השמחה לאחרי־זה.

---

99) ראה זח"א ד, א. תניא ספ"י.
100) ואתחנן ו, ה.
101) ברכות נד, א (במשנה). ספרי ופירש"י עה"פ.
102) ראה "פירוש" לרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב.
103) תניא פ"ד.
104) יבמות כ, א.
105) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.
106) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סס"ד. וש"נ.
107) ישעי' יא, ט.
108) ראה לעיל הערה 56.
161) שיחה זו – הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בלקו"ש ח"א ע' 139 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.
162) לקו"ד ח"ד תשא, א. סה"ש תרח"ץ ע' 283. וראה גם מכתב ח' שבט; י"ד שבט שנה זו (אג"ק חט"ז ע' רסט; ע' רפ).
163) ראה גם שיחת יו"ד שבט דאשתקד סמ"ג ואילך (תו"מ חי"ט ע' 62 ואילך).
164) ס' שופטים ה, א ואילך.
165) בשלח טו, א.
166) שם כ־כא.
167) שם יד, טז. כב.
168) קהלת ג, כ.
169) אבות פ"ה מכ"א.

בשעה שישראל שרו שירה בגלל שפרעה והמצריים טבעו בים, והם יצאו מארץ מצרים – הנה משה רבנו וכל האנשים בישראל לא היו יכולים להרגיש בזה שמחה כזו כמו מרים וכל נשי ישראל.

כי, קושי גלות מצרים, והגזירות הרעות ביותר, באו לאחר לידת מרים. והגזירה הקשה ביותר היתה – "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"[170].

– כל הקשיים שהיו קודם לכן, כשבני ישראל עבדו "בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך"[171], לא הגיעו לחומרת הגזירה של השלכת ילדים הנולדים אל היאור –

וכפי שמספרים חכמינו ז"ל[172] – היתה לאחרי־זה גם הגזירה שפרעה ירחץ בדם ילדי ישראל.

כל זאת "חיה" ("לעבט איבער") האם יותר מאשר האב. ולכן, גם כאשר נפטרו מפרעה וגזירותיו, היתה שמחת נשי ישראל גדולה הרבה יותר משמחת האנשים.

לד. כל הסיפורים בתורה – וכך גם הסיפור של יציאת מצרים, אודות השירה והשמחה "בתופים ובמחולות" של מרים ונשי ישראל – הם הוראה על כל הדורות, גם על דורנו.

וענין זה גם מרומז בפסוק: "ותצאן כל הנשים אחריה" – כל נשי ישראל עד סוף כל הדורות הולכות אחרי מרים ואומרות: "שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים".

אלקות וקדושה – "גאה גאה", למעלה שאין למעלה הימנו, ואילו דברים שהם היפך הקדושה, שנלחמים בקדושה, "סוס ורוכבו" – "רמה בים", עמוק בתחתית הים. לא סתם למטה, אלא "רמה בים", זריקה חזקה ביותר אל תוך הים, תחתון שאין למטה הימנו.

לה. כבר דובר פעם[173] אודות הגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", שנקודתה ותוכנה – יש בכל דור ובכל מדינה, גם בדורנו ובמדינתנו.

בשעה שנולד ילד יהודי, ועל־פי סדר החיים היהודי מתחילים מיד לחנכו בדרך התורה והמצוות – אזי בא פרעה מלך מצרים, דהיינו ההנהגה השלטת ("די בעל־הבית'שקייט") של המדינה, וטוען: נולד עתה ילד, שבבוא הזמן יינשא ויצטרך לספק פרנסת הבית, ולכן כבר מילדותו יש להשליכו בנהר הנותן פרנסה (כל המזון והפרנסה של מצרים היה תלוי ביאור – נהר הנילוס), שיטבול ויטבע בנהר.

אלא מאי, מה יהיה עם תורה ומצוות? – על כך, עונה "פרעה", ישנו "יום ראשון" ("סאָנדעי"), שבו ה"בנק" סגור, החנויות סגורות וכו'. – בלילה שלפני־זה יש לגרור את הילד ל"סרט" ("מואִוי") ולשאר הבלים, אבל בבוקר, מכיון שההורים רוצים לישון עד שתים־עשרה בצהריים, לא איכפת להם שהילד ילך ל"סאָנדעי־סקול" וילמד שם, ולא רק לשיר ולרקוד, אלא אפילו "עברי" וחומש... ואילו הם, ההורים, יוכלו לישון במנוחה, ולהיות שקועים בשינה עמוקה ברוחניות.

לאחר־מכן – בשעה אחת אחרי־הצהריים, יפטמו את הילד על־ידי ה"טעלעוויזיא", "סרטים" ו"בייסבאָל"... – בנהר הנילוס, שלדעתם נותן פרנסה.

תמורת הצורך לקשר את הילד, כבר מילדותו, עם הקב"ה, שהוא "הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים", באופן של כבוד ומנוחה,

– שזו (ההתקשרות עם הקב"ה) היא הדרך היחידה של יהודי להשיג פרנסה, שכן, אפילו אם אצל הגויים תלויה הפרנסה בחוקי נהר הנילוס, הרי בישראל נאמר "ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום", על־ידי־זה שישראל מקשרים עצמם עם הקב"ה, על־ידי־זה חיים הם, ועל־ידי־זה יש להם גם פרנסה, כיון ש"מאן דיהיב חיי יהיב מזוני"[174]: הקב"ה, הנותן חיים, נותן גם פרנסה, לו לאשתו ולבניו –

תמורת זאת, משליכים את הילדים אל הנהר, שמנתק אותם לא רק מחייהם הרוחניים, אלא גם מחייהם במובן הפשוט, שהרי, כאמור, הדרך היחידה של ישראל לחיות ולהתפרנס היא על־ידי ההתקשרות עם הקב"ה.

---

170) שמות א, כב.
171) שם, יד.
172) שמו"ר פ"א, לד.
173) ראה לקו"ש ח"א ע' 112 ואילך. תו"מ חי"א ע' 228 ואילך. ועוד.
174) ע"פ לשון חז"ל – תענית ח, ב.

לו. וכשם שבגלות שהיתה קודם מתן־תורה, שהיא גלות מצרים, כל הגזירות הקודמות לא הגיעו לחומרת הגזירה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" – כן גם בגלות הנוכחית, שכל הגזירות שהיצר הרע מטיל על אנשים מבוגרים, אינם מגיעים לחומרת הגזירה שהיצר הרע מטיל על ילדים קטנים.

אבל, כאשר לא מתפעלים מ"פרעה", לא מתפעלים מ"הידידים הטובים", מהשכנה שגרה בבית הסמוך, הטוענת: כיצד הנך שולחת את בנך לחדר, לישיבה, ששם לומדים תורה, שהיא בת שלושת אלפי שנים, תורה שניתנה במדבר שממה, בזמן שעדיין לא היה "רדיו", "טלפון", ואפילו לא היה "עיתון" בבוקר ל"מודה אני"...

בעבר – טוענת היא – היה אפשר לחיות עם חינוך כזה. אבל עתה, בעמדנו ב"מאה העשרים" ("טוועניטיעט סענטורי"), לאחר שזכינו ל"קידמה" ו"תרבות" – אי־אפשר להשאר "מיושנים".

יתירה מזו, לפעמים מתלבש "פרעה" בלבוש של קדושה, וטוען: הואיל ורצונך שבנך יתן ממון רב לצדקה בכלל ולישיבות בפרט, עליך להבטיח שיהיה "גביר", ולכן השליכי אותו אל נהר הפרנסה, עשי שיהיה כמו כל ה"דזשאַן'ס" וה"מייקל'ס", "אשר לא להוי' המה"[175], ואז תוכלי לקוות שיתן כסף עבור ישיבות וחדרים.

– לפועל אנו רואים שרק "פרעה" מתפרנס מזה. ואילו ליהודים אין מזה שום תועלת. –

יש לדעת את האמת, שגזירה זו באה מאותו "פרעה", אלא שבידעו שאם יבוא ויצווה לעשות עבירה, לא ישמעו לו, מתלבש הוא באיצטלא של משי ("אַ זיידענע זופעצע"), ואומר שיש לו ישיבה גדולה וזקוק לממון להחזקתה, ולכן יש למסור את הילדים ל"פּאָבליק־סקול" ול"סאָנדעי־סקול", ואז יהיה ביכולתו לבנות ישיבה גדולה עבור "מלאכים"...

כאשר מבחינים בעוד מועד שעצה זו באה מ"פרעה", מה"קלוגינקער" שאומר "הבה נתחכמה לו – פן ירבה"[176] (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק ואמר: אבל האמת היא – ש"כן ירבה וכן יפרוץ"[177]), ממי שרוצה שלא ישאר שריד ופליט, רחמנא־ליצלן, מיהדות, מנשמות ישראל, ועל־ידי־זה גם מהגופים דישראל,

ומתמסרים בתוקף יהודי לבטל את הגזירה, מפסיקים לחפש "תכליתים" בגיל חמש שנים, שבע שנים, שלוש־עשרה שנים או שמונה־עשרה שנים, ועומדים מתוך אמונה ובטחון בהקב"ה,

כי "רבות מחשבות בלב איש" (כלומר שאינן מביאות תועלת, כיון שהן "רבות" ולא "יחיד", "יחידו של עולם"), "ועצת הוי' היא תקום"[178] ("היא" – לשון יחיד), כיון שהקב"ה הוא בעל־הבית לא רק בשמים אלא גם בארץ, במקום שבו נמצאת היא, עם בעלה וילדיה,

הרי בְּיָדָעָה זאת – לא זו בלבד שאינה מתפעלת משכנתה, אלא אדרבה – היא פועלת על שכנתה, שגם היא תציל את ילדיה מידי "פרעה", וכך מעמידים עשרות אלפי ילדי ישראל, שילכו לקראת משיח צדקנו, במהרה בימינו.

לז. וכשם שאז, בשעה שנפטרו מפרעה, בזמן משה רבינו ומרים, היתה שמחת הנשים גדולה הרבה יותר משמחת האנשים, כיון שגם את הגזירה "חיו" האמהות יותר מאשר האבות – כן הוא גם עתה, שהן גזירת פרעה, ובמילא גם השמחה שבאה כשנפטרים מהגזירה, מורגשות יותר אצל נשי ישראל.

בחלקו הגדול של היום – לא נמצא הבעל בבית, ואפילו בזמן שנמצא בבית – גם אז אינו מתמסר כל־כך לחינוך הילדים כמו האשה.

לאידך, האשה היהודיה, היא זו שלוחמת בפרעה, מוסתר ככל שיהיה, ובאיזו צורה "ידידות טובה" שיבוא אליה,

ואז מובטח שתנצח, ותביא לכך ש"הוי'" (תורה ויהדות) – "גאה גאה (וההיפך) סוס ורוכבו – רמה בים". וענין זה נעשה בשמחה, בתופים ובמחולות, וכך עוברים לפרשת יתרו, פרשת קבלת התורה, כיון שיכולים לומר "בנינו ערבים בעדינו"[179].

---

175) ע"פ לשון הכתוב – מלכים־א ט, כ. דברי הימים־ב ח, ז.
176) שמות א, יו"ד.
177) שם, יב (ובפירש"י).
178) משלי יט, כא.
179) ראה שהש"ר פ"א, ד (א). תנחומא ויגש ב.

לח. ובזה יובן גם כן מה שכתוב במדרש[180] על הפסוק "ותען להם מרים" – דלכאורה אינו מובן לשון "להם", שהוא לשון זכר, והרי לנשים היה לו לומר "להן"?

על כך מספר המדרש, שכאשר בני ישראל עברו בים ואמרו שירה, רצו גם המלאכים לומר שירה. אמר הקב"ה למלאכים: תחלה יאמרו ישראל שירה, ורק לאחרי־זה תאמרו אתם שירה.

– ועל־פי־זה מבאר המדרש הלשון "ישיר משה", לא "שר" לשון עבר, אלא "ישיר" לשון ציווי, כיון שהיה זה ציווי מהקב"ה: "ישיר משה ובני ישראל", ולאחרי־זה המלאכים. –

לאחרי כן, כאשר מרים והנשים אמרו שירה, טענו שוב המלאכים: עבור משה ובני ישראל פינינו את הדרך, אבל עתה, נאמר אנו שירה לפני הנשים. לדעה אחת במדרש, הניחו למלאכים להקדים השירה, אבל לדעה אחרת, מסיים המדרש, גם שירת הנשים קדמה לשירת המלאכים.

אבל, גם לפי ה"סלקא דעתך" במדרש, שהמלאכים לא המתינו לשירת הנשים – לא יכלו המלאכים לומר שירה עד שמרים נתנה להם רשות. וזהו "ותען להם מרים", "להם" לשון זכר – שמרים נתנה רשות למלאכים לומר שירה.

גם מכאן רואים את גודל מעלת שירת הנשים, שהיא נוגעת לא רק בעולמות התחתונים אלא גם בעולמות העליונים. שירתן קודמת ונעלית משירת המלאכים[181].

לט. האמור לעיל הוא הוראה לכל אחד ואחת מישראל, שאין ממה לחשוש – לא מפרעה, לא מהנילוס ולא מהגזירות. אם רק הולכים בתוקף יהודי אמיתי – יכולים להימצא במצרים, ושיהיה שם פרעה מלך מצרים, עם כל הגזירות, ואף־על־פי־כן אין זה שייך כלל לילדיו: הוא יוליך את ילדיו בדרך התורה, שהיא הדרך שתביא אותם אל החיים, לא רק חיים בעולם הבא אלא גם חיים בעולם הזה.

הוא יוליך את ילדיו בדרך שבה יוכלו לומר: "זה א־לי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו"[182], הם ילכו באותה הדרך שבה הולכים הוריהם.

והרי זוהי ה'נחת' האמיתית שיכולים לקבל מהילדים.

ואז – כפי שאומרים בהמשך השירה[183]: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך", שזוכים לבנין בית המקדש השלישי במהרה בימינו.

ויתירה מזו, כמו שכתוב במדרש[184]: "למדת חיבתם של ישראל לפני המקום", שהקב"ה לא המתין ל"תביאמו ותטעמו בהר נחלתך", דהיינו בית המקדש, בית עולמים, אלא עוד בהיותם במדבר אמר: "ועשו[185] לי מקדש ושכנתי בתוכם"[186].

וכן הוא עתה, שבאותם ימים ספורים שנותרו עד ביאת המשיח, הנה על־ידי־זה שלא יתפעלו מהגזירות, ויעמידו "זרע ברך הוי'"[187] – יקויים "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שהקב"ה ישכון בכל בית יהודי, וכיון שהקב"ה שוכן שם, הרי מובן מאליו שתהיה שם פרנסה בהרחבה, בריאות בהרחבה, ונחת אמיתית מבנים ומבני־בנים לאורך ימים ושנים טובות.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שכל העסקנים, המלמדים והתלמידים, שנמצאים בד' אמות אלו, יאמרו לחיים].

* * *

מה. ...(בסיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א):

תכלית ההתוועדות היא שתביא הוספה בלימוד התורה ובקיום המצוות, וההוספה תתחיל בסמיכות להתוועדות.

המשך בעמוד מח

180) תנחומא (באָבער) בשלח יג. וראה תו"ש עה"פ (אות רמ). וש"נ.

181) ראה גם מכתב י"ד שבט שנה זו (אג"ק חט"ז ע' רעט ואילך): "וכמדובר גם בהתוועדות דמוצש"ק העבר כו'".

182) בשלח טו, ב.

183) שם, יז.

184) במדב"ר פ"ב, טז.

185) תרומה כה, ח.

186) ראה כתובות סב, ב ובפרש"י.

187) ישעי' סא, ט.

לקוטי שיחות פרשת בשלח כרך טז

מתורגם ללשון הקודש

א.

יש להבין מהו הקשר בין שבת לבין המן

הפעם הראשונה שבה מוזכרים בתורה הציוויים והדינים של שבת[1] היא בפרשתנו, בקשר למן[2]. כיון שהדיוק בכל עניני התורה הוא מלא, מובן שיש קשר תוכני בין המן לבין שבת.

דבר זה נלמד גם מן המובא בשם הרס"ג[3], שכאשר נמצאים בשבת (בדרך רחוקה[4]) ואין יודעים איזו פרשה יש לקרוא בשבת זו, יש לקרוא את פרשת המן.

ועוד: למרות שבשבת לא יורד מן, בכל זאת נאמר בזוהר[5], שהברכה למעלה על ירידת המן בששת ימי השבוע היתה בשבת, כפי שכתוב גם במכילתא[6] — "ברכו במן"[7].

יש, אפוא, להבין: מהו הקשר[8] בין המן לבין שבת[9]? והרי, לכאורה, לא רק שהקשר ביניהם איננו ניכר, אלא, אדרבה, הם נראים ענינים השונים לחלוטין זה מזה, שהרי מצוות שבת ועניניה קיימים בכל הזמנים ובכל המקומות, ואילו ירידת המן היתה רק בזמן מסויים ובמקום מוגבל, בארבעים השנים של בני־ישראל במדבר, ורק במחנה ישראל במדבר?

ב.

הקשר בין השבת לבין המן הוא בענין הכנת המזון

לכאורה, ניתן היה לומר, שהנקודה המשותפת בין המן לבין שבת היא, שבשניהם אין שום טירחה ועבודה: המן היה "לחם מן השמים", לא היו צריכים לחרוש, לזרוע וכו' כדי לקבלו, ובדומה לכך בשבת, בנוסף לאיסור עשיית מלאכה בשבת, הרי "מצוה שלא להרהר כלל בעסקיו אלא יהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה"[10], וזאת "משום עונג שבת".

אך לכאורה אין די בכך, שהרי:

א) במן מוצאים בכל זאת טירחות מסויימות, כדברי הגמרא[11]: "צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו בריחים או דכו במדוכה", וכך גם "צדיקים ירד על פתח בתיהם, בינונים יצאו ללקוט, רשעים שטו ולקטו". וזה אינו דומה לשבת, שאז "כל מלאכתו עשויה" — על היהודי להמנע אפילו מלהרהר בעסקיו[12].

ב) ומצד שני: שלילת העבודה בשבת חלה על כל סוגי המלאכה "כאילו כל מלאכתו עשויה", אך לא כן לגבי המן, שבו נשללת רק הטירחה הקשורה במזונו של האדם.

לפיכך מסתבר, שהקשר בין המן לבין שבת הוא בפרט של הכנת המזון והאכילה של שבת.

דבר זה מובן גם מכך שחובת שלוש סעודות שבת, וכן חובת לחם משנה, נלמדים[13] מן הפסוקים[14] המדברים על המן: "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה", "לחם משנה" — כלומר, עניני האכילה[15] של שבת נלמדים[16] מן המן[17].

---

1) משא"כ הסיפור דשבת — שהוא בפ' בראשית.

2) משא"כ לפני זה בהכתוב (טו, כה) "שם שם לו" — שלא נאמר מפורש בכתוב שבת כ"א במדרז"ל — ראה סנהדרין נו, ב. מכילתא ופרש"י עה"פ. ועוד. וגם בזה להעיר: א) בגמרא שם למדין דשבת במרה נצטוו מהכתוב בואתחנן (ה, יב) "כאשר צוך" (הובא בפרש"י שם). ב) נתבאר במ"א (לקו"ש חל"א שיחה ג' לפ' בשלח ס"ג) שע"פ פשש"מ מדייק רש"י (בפרשתנו שם) "פרשיות של תורה (כולל — שבת) שיתעסקו בהם", ולא קיום מצות אלו. ואכ"מ.

3) ספר העתים הל' ברכת ועונג שבת סקפ"ד (בסופו).

4) כ"פ בספר העתים שם דברי הרס"ג.

5) ח"ב סג, ב. פח, א.

6) יתרו כ, יא.

7) כ"פ בכ"מ בדא"ח (ראה אוה"ת פרשתנו ע' תרלח־ט, המשך תער"ב ח"ב ע' א'סא, א'פו ועוד) שפי' המכילתא והמדרש (ב"ר פי"א, ב) ברכו במן הוא שהמשכתו (למעלה) היא בשבת. אף שבב"ר שם מפרש דהברכה היא דבערב שבת ירד שני עומרים (ועד"ז בפרש"י בראשית ב, ג. יתרו שם). ואולי המובא בדא"ח הוא פי' המכילתא וב"ר ע"ד הרמז. ואכ"מ.

8) זה שלא ירד בשבת — מובן בפשטות, כי כיון שאסור ללקטו — וכל כיו"ב — ה"ז בדרך ממילא שולל ירידתו.

9) ראה ע"ד החסידות — תו"א פרשתנו סה, ג. תו"ח ד"ה ויאמר ה' (שב, א ואילך). אוה"ת ד"ה ויאמר משה אכלוהו גו' וביאורו (ושם ע' תרלט: וזהו שנסמכה פ' שבת לפ' המן ובב"א נאמרו). המשך תער"ב שם. ובכ"מ. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 18 ואילך.

10) שו"ע אדה"ז סש"ו סכ"א. ממכילתא יתרו כ, ט (פרש"י שם). טושו"ע שם ס"ח.

11) יומא עה, א.

12) ואין בשביתת שבת חילוקים דצדיקים, בינונים כו'. אבל להעיר מירושלמי שבת פט"ו ה"ג: מעשה בחסיד אחד כו'. ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 80 ועי' 87 ואילך.

13) שבת קיז, ב.

14) טז, כב. כה.

15) ולהעיר מרמ"א או"ח סרמ"ב (ממהרי"ל) יש שכתבו שבקצת מקומות נהגו לאכול כו' בליל שבת זכר למן שהי' מכוסה למעלה. אלא שבזה מסיים "ולא ראיתי לחוש לזה". אבל בנוגע לפריסת מפה כו' כתב בשו"ע אדה"ז סי' רעא סי"ז (מהגמי"י הל' שבת פכ"ט אות ק' (בשם סה"ת). טור שם. ט"ז שם סקי"ב (ושם: וכן אנו נוהגין גם במקדש על הפת (על פי טעם זה). ובשו"ע אדה"ז שם הביא רק טעם זה)) "וצריך שתהא כו' כדי שתהא הפת בין שתי מפות זכר למן שהי' עליו טל כו'".

16) ובשו"ע אדה"ז ס' ער"ד ס"א "ורמז לזה" (ג' סעודות). ובס"ב "וסמך לזה" (לחם משנה). וידוע השקו"ט בזה. ואכ"מ.

17) אלא שלימוד זה (ג' סעודות ולחם משנה) הוא מענין המן בשבת: ויתירה מזו בהנ"ל (שבהערה 15) שבזה עושין זכר בשבת לירידת המן בכלל (בו' ימי החול).

ג.
יש להבין את הקשר בין שתי מצוות האמורות לגבי המן

על הפסוק[18] "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא" אומר רש"י (על המילים "למען אנסנו"): "אם ישמרו מצוות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט", כלומר, ירידת המן היא כדי לנסות "אם ישמרו מצוות התלויות בו" שהן: לא להותיר ממנו, ולא לצאת בשבת ללקוט.

יש להבין: מהו הקשר בין שתי המצוות הללו: (א) "שלא יותירו ממנו" (ב) "ולא יצאו בשבת ללקוט", ששתיהן מהוות "למען" הטעם והכוונה בירידת המן.

ד.
ההבדל בין לחם מן השמים לעומת לחם מן הארץ

הענין יובן על־ידי הבהרת החידוש שבמן – "לחם מן השמים" על פני "לחם מן הארץ":

"לחם מן הארץ" כרוך בעבודת האדם: על־ידי שהוא מכין "כלים" בדרך הטבע (חרישה, זריעה וכו'), נותן לו הקב"ה "לחם" (המסמל וכולל את כל צרכי האדם) באמצעות ה"כלי" וה"לבוש".

אך לא כן לחם מן השמים. הוא איננו תלוי בכלים של דרכי הטבע, לגביו אין בכלל עבודת אדם.

מובן, שבהתאם לכך, שונה גם השפעתם על הרגשת האדם:

ב"לחם מן הארץ", שבו מתלבשת ברכת ה' בתוך כלי טבעי שהאדם מכין, הרי למרות הכרתו בכך, שעבודת ההכנה שלו, איננה אלא כלי ו"לבוש" לברכת ה'[19], ויותר מכך, גם את ה"לבוש" וה"כלי" בטבע הוא איננו מכין בגלל שהטבע תופס אצלו מקום, אלא רק בגלל שזהו רצונו וציוויו של ה'[20], ש"וברכך ה' אלקיך" חל רק על "בכל אשר תעשה"[21] (ולא על־ידי שיהיה "יושב ובטל"[22]) – למרות כל זאת, כיון שלמעשה מגיע ה"לחם – מן הארץ", באמצעות "לבוש" של טבע שהאדם יוצר על־ידי עבודתו ויגיעתו, הרי יש כאן נתינת מקום להחשבת עבודתם של בני האדם כגורם המביא פרנסה.

אך לא כן בלחם מן השמים. בו אין שום התערבות של פעולת האדם[23], ולפיכך נגרמת אצלו הרגשה של הסתמכות מוחלטת על הקב"ה.

לפי כל האמור מובן, שהנסיון "אם ישמרו מצוות התלויות בו שלא יותירו ממנו" הוא הטעם והכוונה בירידת המן, "לחם מן השמים". כדי להביא את היהודי לידי בטחון מושלם בקב"ה (ובאמצעות זאת "לנסותו"), כדי להביאו לידי ההכרה בכך שכל לחמו וצרכיו באים רק מאת הקב"ה לבדו, ללא שום "לבוש" ו"אמצעי" של מלאכת האדם, אסור שיהיה מקום לכך שאדם בעצמו ידאג ללחם בשביל מחר ("שלא יותירו ממנו"). כפי שכתוב בתנחומא[24] "דבר יום ביומו, מי שברא יום ברא פרנסתו, מכאן היה ר' אליעזר המודעי אומר: כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר: מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמונה"[25].

ה.
בכל זאת יש למן קשר עם עבודת האדם

למרות שלחם מן השמים, בעיקרו, איננו תלוי בעבודת האדם, ולכן היתה ירידת המן ביחד עם ירידת הטל[26], שעליו נאמר "טל לא מיעצר"[27] (=הטל אינו נעצר), שהרי הוא איננו תלוי בעבודת האדם, כידוע[28], למרות כל זאת מוצאים שגם המן היה כרוך בעבודת האדם, כמוזכר לעיל (בסעיף ב'). וזאת לא רק לגבי הרשעים והבינונים, שהיו צריכים לצאת החוצה כדי ללקוט, אלא אפילו אצל הצדיקים, שהמן "ירד על פתח בתיהם", ובכל זאת הם היו מוכרחים לטרוח בלקיטת המן ב"פתח בתיהם".

ויותר מכך: עצם העובדה שיש הבדלים בעבודה בין שלוש הדרגות של בני ישראל, מוכיחה שהברכה במן לא היתה מנותקת לחלוטין מעבודת האדם המקבל (לא כמו "טל" שאין בכלל הבדל למי הוא מגיע, ולכולם הוא ניתן במידה שווה), אלא היא תלויה, במידה מסוימת, בהכנתו

---

18) טז, ד.

19) ראה ספר המצות להצ"צ מצות תגלחת מצורע בסופו. קונטרס ומעין מאמר יז, מאמר כה פ"ב. ד"ה וידעת תרנ"ז. ועוד.

20) ראה בארוכה לקו"ש חי"ח ע' 294 ואילך. וש"נ.

21) ראה טו, יח.

22) ספרי עה"פ. וראה לקו"ש שם הערה 19.

23) ויתירה מזו: פעולת האדם אינה פועלת כלום בזה וכמש"נ (פרשתנו טז, יח) "ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר".

24) פרשתנו כ. וראה גם יומא עו, א: נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים. וראה זח"ב סב, ב. כלי יקר פרשתנו טז, ד. ועוד. – וראה שו"ע אדה"ז או"ח (מהד"ת) ס"א ס"ט. לקו"ש חכ"ו ע' 95 ואילך.

25) במכילתא עה"פ מתחיל בדעת ר"י "כדי שילקוט אדם וכו'", ו"כדי שלא ילקט אדם מהיום למחר" הוא דעת ר"א המודעי. אבל ראה פי' "זה ינחמנו" למכילתא דגם לר"י אין ללקוט מיום א' לחבירו. וכ"ה לרוב הגירסאות ופירושים בדעת ר"י במכילתא. ראה מכילתא הוצאת האראוויץ־ רבין. ועוד.

26) פרשתנו טז, יד. תו"א סה, ג. לקו"ת עקב יד, א־ב. ובכ"מ.

27) תענית ג, א.

28) ראה תו"א שם. לקו"ת שם (יד, ב). ובכ"מ. וכידוע החילוק בין טל למטר – בדרושי האזינו בלקו"ת (עג, ב ואילך) נסמן בלקו"ת עקב (שם, א).

של ה"מקבל" ובמידת היותו ראוי לברכה (אצל צדיקים – פחות טרחה, אצל בינונים – יותר, ואצל רשעים – עוד יותר).

לפי כל האמור מובן הדיוק בלשון הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", שאינו דומה לנאמר בפרשת המן (ב"במדבר"[29]) בקשר לטל "וברדת הטל". לכאורה, יש כאן סתירה (בפנימיותם של הענינים): מטר מסמל השפעה מלמעלה שבאה על־ידי עבודה שלמטה (כשם שמטר כפשוטו מתהווה מ"ואד יעלה מן הארץ"[30]), ואם כך, כיצד מתאים הביטוי "ממטיר" לגבי "לחם מן השמים", שאיננו תלוי בעבודה של "אתערותא דלתתא"?

ההסבר לכך הוא כדלהלן: למרות ש"לחם מן השמים" הוא בעיקרו, השפעה שלמעלה מעבודת המקבל (בדומה לטל), בכל זאת יורדת ההשפעה למטה באופן של "ממטיר", מטר, כך שיש לו, יחד עם זאת, קשר מסויים עם עבודת המקבל[31].

ו.

המן מהווה הכנה לקראת הכניסה לארץ ישראל

ההסבר לכך הוא: הענין של המן "לחם מן השמים" היה הכנה לכניסת בני ישראל לארץ ישראל, ששם היתה לבני ישראל עבודה של "לחם מן הארץ". העובדה שהראו לבני ישראל בגלוי שפרנסתם וצרכיהם ניתנים להם מאת הקב"ה בלבד היוותה הכנה ונתינת כח, שגם בהגיעם ל"ארץ נושבת", ובעברם לעבודה מסוג של "לחם מן הארץ", גם אז לא ישכחו, ח"ו, כי "הוא הנותן לך כח לעשות חיל[32]".

ויותר מכך: "לחם מן השמים" איננו רק הכנה ונתינת כח, אלא הוא גם קיים ומורגש ב"ארץ נושבת": בני ישראל הם, בעצם, למעלה מן העולם והטבע, ולפיכך האמת היא, שאפילו כאשר הם "יורדים" לעולם, לעבודה מסוג של "ארץ נושבת", גם אז פרנסתם איננה קשורה, באמיתות ובפנימיות הענינים, עם דרכי הטבע של "לחם מן הארץ",

[ואפילו לא באופן שלטבע בפני עצמו אין שום מציאות עצמית ותפיסת מקום, והוא בא רק כדי לשמש "לבוש" ל"ברכת ה'", וגם את ה"לבוש" הזה עצמו מכין האדם רק בגלל שכך הוא ציווי ה', כפי שהוסבר לעיל – אלא שיחד עם זאת קשורה השפעה עם הטבע, שהרי ברכת ה' מגיעה לאדם באמצעות הכלי שהכין לכך],

אלא שגם בארץ ישראל, ה"לחם", הפרנסה "מן הארץ", הוא באופן של "לחם מן השמים", והוא לגמרי איננו קשור לדרכי הטבע.

ואכן, זוהי השלימות האמיתית של בטחונו של יהודי בקב"ה:

לא רק במקרה שהוא איננו רואה סיכוי להשגת "לחם", פרנסה, בדרך הטבע[33], וכתוצאה מכך אין לו שום ברירה, והוא נשען על הקב"ה, שהוא ידאג לפרנסתו באופן נסי[34], כמו ירידת המן במדבר –

אלא גם כאשר הוא מכין כלים בטבע, כי כך ציוה הקב"ה, גם אז ברור לו שפרנסתו היא, בעיקרה, "לחם מן השמים"[35], ואיננה תלויה בדרכי הטבע, והוא מכיר בכך שבהבטחה של "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה" אין הכוונה רק לכך שברכת הקב"ה היא בהתאם למידות ולהגבלות של ה"כלי" ("תעשה") שהוא הכין (גם כאשר השפע הוא באופן של "וברכך" – ברכה והצלחה), – אלא ברכת ה' היא באין ערוך[36]. כך שהכלי איננו תופס כלל מקום[37].

ז.

גם המן צריך להיות כרוך בעבודת האדם

זהו ההסבר לכך שהמן היה צריך להיות כרוך מעט בעבודת האדם:

---

29) בהעלותך יא, ט. הובא בפרש"י כאן טז, יג.

30) בראשית ב, ו. ולהעיר מפרש"י שם, ה. ראה לקו"ת (האזינו שם, א. עד, ב).

31) והי' צ"ל אכילה כפשוטה (כלחם מן הארץ) וגם (לכמה ראשונים) ברכה לפני' המוציא לחם מן השמים או בנוסח אחר (הרמ"ע מפאנו בס' מאמר שבתות ה' ח"ב בתחלתו שכן יברכו לעת"ל על המן השמור בצנצנת. ובס' חסידים (הוצאת מק"נ) סי' תתתת"מ על המן היו מברכים הנותן לחם מן השמים. וראה אוה"ח לזח"ב (סב, ב) שהרמ"ק מפרש בזהר שהיו מברכין ברכת המוציא, ולאחריו ברכת המזון). ואכ"מ.

32) עקב ח, יח.

33) שאז היו אמתית ענין הבטחון – ראה בארוכה המשך תער"ב ח"א פרק פב. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 137 ובמכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שנעתק בהערה 30 שם. ד"ה ובבואה לפני המלך תרנ"ד (נעתק בלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 307 הערה 47).

34) ראה המשך תער"ב שם: כאשר רואין שההנהגה צ"ל באופן כזה אין זה בכלל אין סומכין על הנס כו'.

35) וזהו החידוש והעילוי על הבטחון הגמור שיש לו כאשר אין שום מראה מקום גשמי להעזר, שגם כאשר הוא צריך ע"פ תורה לעשות כלי בטבע, מ"מ הבטחון שלו בה' הוא אותו הבטחון הגמור בה' כמו אם לא הי' לו כלי בטבע.

36) ראה דרך חיים בהקדמה (ג, א).

37) ראה אוה"ת פרשתנו ע' תרמד: האמת האמיתי הוא שאין לאדם לדאוג כלל מה יהי' למחר ומה יהי' פרנסתו .. כדרך זה יום ביומו .. מי שאינו רוצה בזה יוכל להיות שיכין מזונו על כל השנה או על כמה שנים אבל באמת הרצון לזה הוא מפני התרחקותו מה' ע"י כמה השתלשלות עד שנמשך ומתלבש בלבוש הטבע .. בלחם מן הארץ .. הרוצה לדבקה בו יתברך יוכל להמשיך בבחינה זו גם כן גילוי יומין עילאין להיות ברוך ה' יום יום כו'. עיי"ש בארוכה.

ה"לחם מן השמים" לא היה כרוך כלל בעבודת האדם, לא היה לו שום קשר ודמיון ל"לחם מן הארץ", וכתוצאה מכך היה מקום למחשבה מוטעית: אצל "לחם מן השמים", שאינו תלוי כלל בהכנתו ובעבודתו של המקבל, דרוש בטחון מוחלט והישענות על הקב"ה, אך לא כן לגבי "לחם מן הארץ". כיון שהתורה עצמה אומרת[38] "שש שנים תזרע שדך..." – כאן נחוצה לכאורה, עבודת האדם, הרי שזו הוכחה לכך, שכאילו הכנת "כלי" בטבע תופסת מקום בהשפעת הפרנסה.

כדי למנוע טעות זאת ניתן גם ה"לחם מן השמים" באופן של "ממטיר", בתלות מסויימת בטירחה ועבודת האדם, עובדה המלמדת, שגם במקום שישנה עבודת האדם צריך להיות ברור שהשפע הניתן מלמעלה איננו קשור כלל בעבודת האדם, אלא הוא לחם מן השמים[39].

וזוהי נתינת כח לכך, שגם בהיכנסם לארץ נושבת יהיה ברור לבני ישראל[40], שגם עבודתם שם, עבודה של "לחם מן הארץ", היא בפנימיותה – לחם מן השמים[41].

ח.
השאלה המתעוררת לגבי ברכת המזון

בזה יובן דבר פלא שרואים בברכת המזון:

את הברכה הראשונה של ברכת המזון, ברכת "הזן", תיקן משה רבנו "בשעה שירד להם המן". את הברכה השניה, ברכת הארץ, "יהושע תיקן להם" בכניסתם לארץ ישראל[42]. לכאורה, נשאלת השאלה: ב"ברכת המזון" מודה היהודי ומשבח את הקב"ה על המזון שניתן לו עכשיו, ואם כך, כיצד יתכן שברכת הזן, שמברכים על המזון עכשיו, שהוא לחם מן הארץ, היא בנוסח שתיקן משה על ירידת המן – "לחם מן השמים"[43].

ויותר מכך: הברכה הראשונה נלמדת[44] מן הפסוק[45] "ואכלת ושבעת וברכת, זו ברכת הזן שהיא על אכילה ושביעה[46]", והברכה השניה "על הארץ זו ברכת הארץ"[44]. משמעות הדברים היא פשוטה, שההודיה בברכה השניה "על הארץ ועל המזון" איננה על אכילה ושביעה (שהרי זה שייך לברכת הזן "על אכילה ושביעה"), אלא על הארץ – אנו מודים לקב"ה על שהארץ היא כזאת שהיא "מפקא מזון"[47] [כדוגמת הברכה השלישית – "בונה ירושלים"].

ואם כך, תמוה מאד: כיצד יתכן שההודיה על "אכילה ושביעה" שלנו, נכללת דווקא בברכה הראשונה, שיסודה ותוכנה הוא לחם מן השמים (מן)?

לפי ההסבר לעיל יובן[48]: "לחם מן הארץ", ובכלל זה ברכת הקב"ה לארץ שהיא תהיה "ארץ דמפקא מזון", הוא למעשה רק לבוש לשורש ולמקור של מזוננו, שהוא "לחם מן השמים":

---

38) בהר כה, ג.

39) להעיר מלקו"ת עקב יד, ד. ושם: כי עיקר המשכה דברכת הזן ג"כ בשביל ברכת הארץ כו' גם בימי משה קודם שנכנסו לארץ הזכירו ברכת הארץ .. אלא שאז היתה כו' וגם נכללת תוך ברכת הזן שעל המן. ראה הערה הבאה. ולקמן בפנים ס"ח.

40) וידועים דברי כ"ק אדמו"ר מהר"ש (סה"מ תש"ט ע' 21) שפרנסה בזמן הזה (בזמן הגלות) הוא באופן דהשפעת המן, לחם מן השמים. והנה ע"פ המדובר בפנים צ"ל כן בכל הזמנים, אבל הרי בא"י שהיו איש תחת גפנו כו' אי"ז ניכר כ"כ, משא"כ בצוק העתים הללו דזמן הגלות, נראה שאין ההשפעה באה ע"י ולפי"ע מעשי ידיו. וראה דרמ"צ קז, סע"א: בעסקו במו"מ יכוין שמאמין שהשפע ברכת ה' היא כשארי הנסים הגלויים כמו שהוריד המן כו'.

41) עפ"י כהנ"ל יובן הטעם שבפ' עקב (ח, ג) אמר משה "ויאכילך את המן גו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם" – שלכאורה הוא טעם שונה מהנאמר בפרשתנו "למען אנסנו גו', אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו כו'".

אלא שבפרשתנו הטעם הוא לעצם ירידת המן – שיהי' אצל ישראל האמונה והבטחון הגמור בה', שרק ממנו בא מזונו כו',

משא"כ במשנה תורה, בסוף ארבעים שנה לפני כניסתם לא"י אמר להם משה ענינו ופעולתו של המן בשייכות ללחם מן הארץ (סדר העבודה שצ"ל בארץ).

ולכן אמר שע"י המן יודעים ש"לא על הלחם לבדו יחי' האדם", שי"ל פירושו שחיות האדם הוא לא (רק) מחיות האלקי המלובש בהלחם הגשמי*, "כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם" (מוצא לשון מקור ושורש), היינו שחיותו הוא ממקור פי ה' (ראה לקו"ת צו יג, רע"ג. מסעי צו, א. ועוד) שלמעלה מהתלבשות בלחם גשמי ודרכי הטבע [בלשון החסידות: "יחי' האדם" הוא לא רק מבחי' ממכ"ע שמתלבש בהבריאה, שמצד בחי' זו יש תפיסת מקום לדרכי הטבע, כ"א מבחי' סוכ"ע שלמעלה מהתלבשות, ומצד בחי' זו אין תפיסת מקום להנהגת ודרכי הטבע].

42) ברכות מח, ב. טור או"ח סקפ"ז. שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

43) כן הקשה בלקו"ת עקב (יד, ב. וראה סדור קו, ג ואילך. קט, א), עפמ"ש הרשב"א ברכות (הובא בב"י לטואו"ח שם) "דמטבע הוא שטבעו להן כו'", עיי"ש.

44) ברכות שם.

45) עקב ח, יוד.

46) כ"ה בשו"ע אדה"ז שם ס"א. והוא כגירסתנו בגמרא שם. מכילתא בא יג, ג. וכן הובא בתו"א סה, ד (ושם: זו ברכת הזן משה תיקן). לקו"ת עקב שם, סע"א. סדור קו, סע"ג. ובכ"מ. אבל בירושלמי ברכות (פ"ז ה"א), תוספתא ברכות (רפ"ו), וכן הביא בתוד"ה עד (שם מו, א. מ"לקמן בפירקין"), רא"ש פ"ז סי"ב (ועוד) "ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון את ה' אלקיך זו הזן כו'". וראה דק"ס ברכות שם. ואכ"מ.

47) ברכות מט, א. כ"ה פירוש הפשוט שהברכה היא רק על הארץ (דמפקא מזון). וראה ב"ח לטור שם. לבוש או"ח שם ס"א. שו"ע אדה"ז שם. אבל בלקו"ת עקב (שם, ב) סידור שם (קט, א) דמזון בברכת הארץ קאי על לחם מן הארץ. ולהעיר מברכ"י או"ח סי' רח סק"י שהביא מכפתור ופרח ואגודה דחותם בא"י "על הארץ ועל מזונה".

48) ראה לקו"ת עקב שם (יד, ג ואילך), סדור שם – בלשון ע"ד החסידות.

---

*) דאם הכוונה לשלול שחיות האדם הוא לא מהלחם הגשמי כפשוטו, הרי אין צריך ע"ז הידיעה מהמן, שהרי זה באמונה פשוטה בכ"א מישראל שמציאות כל דבר הוא החיות האלקי שבו (שעהיוה"א בתחילתו). ובפרט שירידת המן הי' לאחר שאכלו המצה ביציאתם ממצרים שהיא מיכלא דמהימנותא – שנקבע בהם האמונה באלקות שמחי' את הלחם כו' (ראה לקו"ת צו יג, ג ואילך. ובכ"מ בדרושי חגה"פ). וראה ל"ת להאריז"ל פ' עקב. לקו"ת עקב יד, ב. סידור קו, א ואילך.

כיון שיהודי מכיר באמת שהמקור למזונו איננו תלוי בהכנתו ובעבודתו, ואפילו לא בלבושי הטבע ככלי לברכת ה׳, אלא זהו אך ורק לחם מן השמים בלבד, הרי מובן שנוסח ברכת הזן על האכילה והשביעה שלו הוא הנוסח של הברכה על ״לחם מן השמים״, כי זהו המקור האמיתי לאכילתו ולשביעתו. רק אחר־כך מודה היהודי לקב״ה על כך שהוא ״מברך״ את הכלי והלבוש בטבע (״וברכך ה׳ אלקיך בכל אשר תעשה״) – וזוהי ברכת הארץ, ״ארץ דמפקא מזון״.

ט.

שלושת הענינים הקיימים במן

לפי האמור לעיל יובן גם הקשר שבין מן לשבת:

שלושת הפרטים במן שהוסברו לעיל, והם: (א) המן הוא ״לחם מן השמים״ בגלוי – הוא מראה בבהירות שיש להישען לחלוטין על הקב״ה, כי הכל ניתן מאת הקב״ה בלבד. (ב) אבל כל זה כרוך גם בטירחתו של האדם, בעבודת המקבל. (ג) הדבר נותן כח לכך שגם בעבודה מסוג של לחם מן הארץ (שקשורה בגלוי ל״ארץ״ ול״טבע״) יש לדעת שבשרשה ובפנימיותה היא לחם מן השמים –

ישנם גם בתוכן הענין של שבת:

(א) בקשר לצרכי שבת[49] אומרים חז״ל[50] ״לוו עלי... והאמינו בי ואני פורע. כלומר, גם כאשר אין, ח״ו, במה לקנות צרכי שבת, ואפילו כאשר אין סיכוי לאפשרות של רווח מאוחר יותר, לפריעת ההלוואה[51] – גם אז יש להישען לגמרי על הקב״ה ״לוו עלי... ואני פורע״[52], כי צרכי שבת באים בדומה ל״לחם מן השמים״ – ללא עבודת המקבל.

(ב) מצד שני, כרוך הדבר בפשטותו בטירחה של ״לוו״. ויותר מכך: ההלכה הזאת נאמרה רק במקרה שיש לו חפצים שאז ״ימשכנם וילוה עליהם״, אבל אם ״אין לו משלו״ אז ״לא ילוה ושהקב״ה יפרע״[53]. כלומר, למרות שגם כאשר יש לו חפצים למשכן אין בכוונתו לשלם את החוב על־ידי המשכון, אלא כלשון חז״ל ״לוו עלי ואני פורע״[54] – ש״הקב״ה ימציא לו לפרוע״[55], בכל זאת נדרשת טירחה מסויימת ו״כלי״ מצד האדם. הוא צריך שיהיו לו לפחות ״חפצים״ ש״ילוה עליהם״[56].

(ג) ההתעלות בשבת משפיעה על ששת ימות החול: על־ידי שליהודי יש בטחון מלא בה׳ ש״הקב״ה ימציא לו לפרוע״, והוא רואה שהקב״ה מברך את ה״טירחה״ שלו של ״לוו עלי״ (באמצעות ה״כלי״ – ה״חפצים״), לא לפי דרכי הטבע, אז גם עסקיו בששת ימות החול יהיו מתוך

---

49) להעיר משבת קיז, ב: ״לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (בפרשתנו – במן – טז, ה) והי׳ ביום הששי והכינו כו׳״. וכ״ה בשבלי הלקט הובא בב״י לטאו״ח סי׳ רנ. ובטור ושו״ע אדה״ז (ס״א) ״להכין צרכי שבת כו׳״.

50) ביצה טו, סע״ב.

51) ראה לקמן הערה 53, 54.

52) להעיר מסוטה מח, סע״ב: ״אלו בנ״א שהן מאמינין בהקב״ה כדתניא ר״א הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו כו׳״ (כמאמר ר״א הנ״ל (ס״ד) שבתנחומא בנוגע למן), ובפרש״י שם ״שמאמינים בהקב״ה לוותר ממונם כו׳ ולהוצאות שבתות כו׳״.

53) שו״ע אדה״ז סי׳ רמב ס״ג (ע״פ תוד״ה לוו (לגירסת המהרש״ל), והגהות אשר״י ביצה שם). אבל בב״ח לטאו״ח שם מפרש הספק דהטור שהוא רק באם אין לו משכון*. אבל מסקנתו (דהטור) דילוה היא לא מצד מאמר הגמרא ״לוו עלי ואני פורע״ כ״א מפני ש״צריך אדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לכבד שבתות ביותר״ [אלא שמסיים: וכיון שכן (דלוו עלי ואני פורע) אלא ידאג כי נאמן הוא בעל חובו לפרוע לו חובו]. וראה או״ת להה״מ קיד, ג: ״וז״ש לוו עלי כי זה מדבר בעני בעת שביתו ריקם ואין לו בבית כו׳״ עיי״ש.

54) וי״ל שמזה מקור לדברי אדה״ז דמ״ש בתוס׳ לוו עלי (והגהות אשר״י) שם ״הכא מיירי שיש לו משכונות כדי לפרוע ואין לו מעות״, אין הכוונה בזה שילוה ע״מ לפרוע עם המשכון גופא, כ״א ש״הקב״ה ימציא לו לפרוע״ (והמשכון הוא רק שיוכל ״ללות עליהם״) – כי דוקא אז מתאים לומר ״והאמינו בי ואני פורע״.

(ומש״כ בסוף הסעיף ״למשכנם ולפרוע בהם״ הרי כתבו רק בהשלילה ״אם אין לו חפצים״, וכונתו לבאר מטרת המשכון (שפורע בזה באם אין לו במה לשלם). וכדמוכח גם מהמשך לשונו ״לא ילוה ושהקב״ה יפרע״. ועצ״ע).

וע״פ הנ״ל בפנים ש״לוו עלי ואני פורע״ הוא דוגמת ״לחם מן השמים״ מובן שלא איירי (דוקא) כשיש לו עסק ולוה בכוונה שירויח מן העסק (כמ״ש בערה״ש או״ח שם) – כי אז אי״ז הענין ד״האמינו בי ואני פורע״. וראה או״ת שם.

ומוכרח הוא גם מהמשך הסוגיא שם: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר״ה חוץ מהוצאת שבתות כו׳ ואם הוסיף מוסיפין לו (כמ״ש אדה״ז שם ״כלומר (שזהו פי׳ לוו עלי) שאין הוצאת שבת כו׳״ ראה תוד״ה כל שם ״נפקי מקראי דלעיל״) ראה פרש״י שם ד״ה חוץ ״אותה לא פסקו לו מה ישתכר לו לצרכה ומהיכן תבואהו״ דמשמע דמוסיפין לו גם אם אין לו עסק כו׳.

55) שו״ע אדה״ז שם.

ויומתק ע״ד החסידות ע״פ פי׳ אדה״ז שזהו״ע כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר״ה כו׳, שהוצאות שבתות בא מבחי׳ אלקות שלמעלה מהתלבשות בהבריאה (שמצד בחי׳ המתלבשת בהבריאה ה״הוצאות קצובים לו״), ולכן בא בדרך מציאה מן השמים, בלי עבודת האדם, דוגמת ענין המן כמשנת״ל בארוכה.

56) ראה ר״ח ביצה שם ״אזמין לכם ברכה במעשה ידיכם כדי שתפרעו״. ולכאורה מוכח מדבריו שהמדובר ביש לו עסק (כפי׳ הערוה״ש הנ״ל). ועפי״ז יובן המשך הגמרא ״ואמר ר׳ יוחנן משום ר״א בר״ש הרוצה שיתקיימו נכסיו כו׳״, שאי״ז רק שמביא אגב גררא עוד מאמר מר״י משום ר״א בר״ש, כ״א המשך בגוף הענין, שגם ״לוו עלי״ מדובר בשיש לו נכסים כו׳ עסק.

אבל ע״פ הנ״ל בפנים י״ל דגם לדעת אדה״ז ״אני פורע״ הוא ע״י ״ברכה במעשה ידיכם״ (איזה שיהי׳) אלא שבא לא לפי״ע ה״מעשה ידיכם״ עד שנראה במוחש ש״ואני פורע״. וגם עפ״ז המשך הגמרא ״הרוצה שיתקיימו נכסיו כו׳״ הוא בגוף הענין. אלא שמתחלה מביא הגמרא ״הרוצה שיתקיימו נכסיו כו׳״ שעי״ז מובן ש״ואני פורע״ הוא כאשר יש לו חפצים כו׳, ואח״כ ״כל מזונותיו של אדם קצובין לו כו׳״, שעי״ז מובן שבאמת ״(האמינו בי) ואני פורע״. וראה לשון הטור שהובא בהערה 53. ועי׳ או״ת שם.

---

*) ולהעיר מהגהת הגר״א בתוס׳ (ושו״נ) שם. דגרים בתוס׳ שם: כשאין לו ממי ללוות.

הכרה שהפרנסה שהוא מקבל על־ידי יגיעתו ועשייתו היא, לאמיתו של דבר, ענין של "אני פורע" הקב"ה ממציא לו (בדרך מציאה) את פרנסתו באופן שלמעלה מדרך הטבע, אלא שהברכה שלמעלה מהטבע מכוסה בלבוש של טבע[57].

י.

פירוש הזהר על הפסוק "אל יותר ממנו עד בוקר"

על הפסוק "אל יותר ממנו עד בוקר", משתמע מדברי הזוהר[58], שכל ששת ימי השבוע מתברכים מן המן של שבת "בגין דלא יהיב ולא יוזיף יומא דא לחברי" (= בגלל שלא נתן ולא הותיר יום אחד למשנהו).

לכאורה, תמוה: מהו הקשר בין שני הענינים, שמכיון שברכת המן היא בשבת, לכן אסור להותיר מיום אחד למשנהו[59]?

התשובה לשאלה זו ברורה לפי המוסבר לעיל: העובדה שהברכה מלמעלה על הורדת המן נעשית בשבת, היא מפני שענינו של המן הוא השפעה מאת הקב"ה שאיננה מלובשת בכלים ולבושים של הטבע, בדיוק כפי שזהו ענינה של השבת, כפי שהוסבר בהרחבה, ולכן גם זמנו של המן למעלה הוא בשבת, כפשוטו. ולפיכך צריך להיות מצב דומה גם כאשר השפעת המן יורדת למטה: בירידת השפע הזה אין לערב חישובים של בני־אדם לפי הטבע, חישובים המתבטאים גם בכך שמותירים מיום אחד למשנהו.

יא.

בשבת עצמה, ובמן במקורו האמיתי, אין כלל עירוב של עבודת אדם

למרות כל האמור, היתה הברכה וההשפעה של המן בשבת רק למעלה, ואילו למטה לא ירד המן. כי ענין ה"מטר" (שאינו כ"טל"), שנמצא במן, שהוא כרוך בעבודת המקבל, (כפי שהובהרו לעיל ההבדלים בין צדיקים לבינונים וכו'), קיים רק כאשר המן "יורד" מדרגתו למטה, אבל כשהמן הוא "במקומו" (בבחי' שבת) הרי הוא מנותק ונעלה לחלוטין מקשר כל שהוא לפעולתו של מקבל.

ובדומה לכך בשבת, כפשוטו: הצורך במשכון כדי שיהיה "לוו עלי... והאמינו בי ואני פורע" הוא לפני שבת, בשביל צרכי שבת, אבל בשבת עצמה צריך להיות "כל מלאכתו עשויה" ואפילו "שלא להרהר כלל בעסקיו".

לפיכך הענין של "ולא יצאו בשבת ללקוט" הוא אחת מן ה"מצוות התלויות בו", המבטאות את הטעם והכוונה בירידת המן – כי ביום השבת מאירה גם כאן למטה המהות של "מן" כפי שהוא "במקומו", ולכן צריך להיות ברור לכל אחד, שכאן לא תיתכן שום התערבות של האדם, ואפילו לא פעולה של "קבלה" (ליקוט) כמו בששת ימי החול – "ולא יצאו בשבת ללקוט".

(משיחת (ומאמר*) ט"ו בשבט תשל"ז
ש"פ בראשית תשל"ג)

57) ראה לעיל הערה 35.
וראה אוה"ת שבהערה 37 בביאור מחלוקת שמאי והלל ביצה שם, ושם: לעשות הגילוי ביחו"ת כמו ביחו"ע, וע"פ הנ"ל יומתק ביותר ההמשך בביצה שם דהלל ושמאי ללפנ"ז.

58) הנ"ל הערה 5.

59) ראה גם המשך תער"ב ח"ב ע' א'פו.

*) נדפס בשלימותו בסה"מ מלוקט ח"א ע' רלה. המו"ל.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שני עמ' ב

הבאתן אינו יכול לגלח ולהיטהר. ונמצא שלגבי מצורע יש טעם מיוחד לכך שאין דורשים מ'ואם דל הוא' שיהא בדלותו מתחילה ועד סוף, אבל לגבי ערכין יש לבאר שטעמו של רבי יהודה הוא מחמת דרשת הפסוק 'ואם מך הוא'.

מבררת הגמרא: **וְאֶלָּא** לשון 'וְאִם דַּל **הוּא**' האמורה לגבי מצורע **לָמָּה לִי**, ומה דורשים ממנה. מבארת הגמרא על פי הסוגיא לעיל: שהפסוק נדרש **לְרַבִּי כְּרֵאִית לֵיהּ** – כפי שהוא דורשו, **וּלְרַבָּנָן כְּרֵאִית לְהוּ** – כפי שהם דורשים אותו, שחכמים דורשים מפסוק זה שרק על המצורע עצמו חסה התורה, אבל לא על הנודר, ולכן עני שנדר להביא קרבן של מצורע עשיר, מביא קרבן עשיר. ואילו רבי דורש מהפסוק שאם הנודר היה עשיר והמצורע עני, מביא קרבן עשיר, כיון שהוא עצמו אינו עני.

ממשיכה הגמרא ומקשה על ביאור דברי רבי יהודה: **אֶלָּא מֵעַתָּה** – לדבריך, שסברת רבי יהודה היא מחמת שדורשים מהפסוק 'ואם מך הוא' שיהא במכותו מתחילה ועד סוף, נדרוש כן אף מהאמור בפרשת עדות, 'וְ**הוּא עֵד** אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ' (ויקרא ה א), ונאמר שאינו כשר לעדות **עַד שֶׁיְּהֵא כְּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ**, ואם היה פסול באמצע, אף אם חזר והתכשר, יהא פסול. ממשיכה הגמרא את קושייתה: **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי**, שאכן כן הוא הדין לגבי עדות, **וְהָא תַּנְיָא** בברייתא לא כך, וכך שנינו, **הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ** של בעל הדין, וְקודם שהעיד **נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ** ונפסל לעדות, או שהיה העד **פִּקֵּחַ** [–שומע], **וְנִתְחָרֵשׁ** קודם שהעיד, ונפסל לעדות, או שהיה **פִּתּוּחַ** [–רואה] **וְנִסְתַּמֵּא** ונפסל לעדות, או שהיה **שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה, הֲרֵי זֶה פָּסוּל**, כיון שבשעת הגדת העדות הוא פסול. **אֲבָל** אם **הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ,**

רב חסדא

אמר רב חסדא, יכילנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא[1].

גט, שהוא דבר הכורת ומפריד, הוא בחינת גבורות ודינים, כי הגבורות מחלקות ומפרידות.

רב חסדא — שמו מורה על חסד, כמאמר[2] חסדא שמך וחסדאין מילך.

לכן, הוא מחבר איש ואשה, היפך גט, הכורת ומבדיל ביניהם, והוא אמר שיכול לפסול כל הגיטין, ולא תתגרש בהן האשה מהאיש.

ורב חסדא, שהוא בחינת רב חסד[3], יכול להסיר את הדינים והגבורות של גט ולהמתיקן. ועל דרך מה שכתוב[4] אלקים ברב חסדך, שבחינת רב חסד ממתיקה את שם אלקים, השם של גבורה.

(תורת לוי יצחק עמ' סא)

רבי טרפון

אמר רבי טרפון, אקפח את בני, שזו ההלכה מקופחת[5].

רבי טרפון — הוא בחינת גבורות, כי היה מבית שמאי[6], גבורה.

והיה עשיר גדול[7], ועשירות היא בבינה, כמאמר[8] הרוצה שיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון, ובינה היא התחלת קו השמאל, מקור הגבורות.

והיה אוכל תאנים[9], תאנה היא בבינה[10].

והיה זהיר בכבוד אמו ביותר[11], אמו דוקא, היינו בינה.

טרפון — הוא לשון הכאה, כמו טרפה בכותל[12], ומובן שהכאה היא בחינת גבורות.

טרפון — הוא טרפו ן', היינו שטרפו וחלקו הוא נ', חמישים שערי בינה[13].

זהו שהיה רגיל להישבע אקפח את בני, בחינת גבורות.

(ליקוטים ואגרות עמ' קפט)

רבי טרפון, רבי עקיבא

רבי טרפון יהב לרבי עקיבא שית מאה קונטרין דכסף, אמר ליה, אזיל זבין לי חדא אוסיא כוי נסב יתהון ופלג יתהון לספרייא ולמתנייא ולאלין דלעין באורייתא כוי[14].

רבי טרפון — הוא על דרך יצחק, גבורה, כי הוא היה מבית שמאי[15], בחינת גבורות.

יצחק עסק בזריעת שדה, כמו שכתוב[16] ויזרע יצחק, והלך בשדה, כמו שכתוב[17] ויצא יצחק לשוח בשדה, והיינו לברר את הניצוצות שנפלו בשדה, כי יצחק, הצחוק והתענוג, הוא מבירור הניצוצות. ואהב את עשו, איש שדה[18], כי ציד בפיו[19], שהיה מביא לו לאכול ולשתות, והיינו שהיה רוצה ואהב את הבירור של הניצוצות שבשדה.

וגם רבי טרפון היה רוצה שדה, היינו לברר את הניצוצות שבשדה.

רבי עקיבא — הוא על דרך יעקב, כי בשמו יש אותיות יעקב, ורבי עקיבא אותיות אביר יעקב[20].

ויעקב לא עסק בזריעת שדה, ולא היה שייך לשדה, ועסק רק בתורה, כמו שכתוב[21] ויעקב איש תם יושב אהלים, אהל תורה שבכתב ואהל תורה שבעל פה.

(לקוטים ואגרות עמ' קפו)

---

1) גיטין כ, א.
2) שם ז, א.
3) תשא לד, ו.
4) תהלים סט, יד.
5) שבת יז, א.
6) סדר הדורות מערכת רבי טרפון.
7) שם.
8) בבא בתרא כה, ב.
9) נדרים סב, א.
10) לקוטי תורה להאריז"ל פרשת עקב.
11) קידושין לא, ב.
12) חולין נו, א במשנה. ועיין ערוך מערכת טרף ב.
13) ראש השנה כא, ב.
14) ויקרא רבה פל"ז, טז.
15) סדר הדורות מערכת רבי טרפון.
16) תולדות כו, יב.
17) חיי שרה כד, סג.
18) תולדות כה, כז.
19) שם, כח.
20) ויחי מט, כד. לקוטי תורה להאריז"ל פרשת ויחי.
21) תולדות שם, כז.

חוברת ד

מפגש ראשון

בקבוצתו של בעלי היו ארבעה אנשים: בעלי הרב, שני שוחטים ושמש בית הכנסת שבו התפלל.

ביום שנקבע לקחתי עמי חבילת מזון, שהותר לי למסור לו כדי לחזק את בריאותו. כדי שלא אהיה לבדי, הלך עמי אברך מידידינו הטובים[1], בנו של אדמו"ר מפולין, שלמד יחד עם ילדינו.

המפגש התקיים דרך רשת ברזל. במקום נכח שומר של בית הכלא, כשהוא לבוש מדים וחגור כלי נשק, והשגיח שהשיחה תתנהל אך ורק ברוסית.

את השינוי שהתחולל בפניו של בעלי תוך עשרה חודשים אלו - אי אפשר לתאר. השאלה הראשונה ששאל אותי, מיד כשהבחין בי, היתה: "ברוך השם שאנו מתראים. אמרי לי, כמה ימים הוא ראש חודש כסלו - יומיים או יום אחד? עלי לדעת זאת לצורך חנוכה"[2]...

המפגש נמשך מספר דקות, שבמהלכן הספיק השומר להעיר לנו שלוש פעמים בצעקה: "דברו רוסית!". בעלי היה מתוח מאוד, וכשנפרדנו ביקש ממני מחילה בבכי; הוא סבר שלא יוכל לשאת את תלאות המסע. השארתי לו את החבילה ונפרדתי ממנו. שבתי הביתה, והתחלתי להתרוצץ ממקום למקום כדי לברר את היום שבו תבוצע הגלייתו של בעלי.

1) הרב לנדמן. ראה תולדות לוי יצחק ח"ב ע' 583.
2) ראה לעיל ע' 000.

המשך מעמוד מ

שיחת מוצאי שבת־קודש פרשת בשלח, י"א שבט ה'תשח"י

צריך ללמוד תורה תמימה. גליא דתורה ופנימיות התורה יחדיו. כשאדם לומד גליא דתורה צריך להיות ניכר בו שהוא יהודי חסיד. וכשלומד פנימיות התורה צריך להיות ניכר שהוא יהודי בר־אוריין,

צריכים להיות בקי בהלכות הנצרכות, ובכמה סוגיות וכמה מסכתות על־כל־פנים, ופשיטא שצריכים לשמור לימוד חומש עם פירוש רש"י ובכל השיעורים שתיקן כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא.

צריך להיות העמל בתורה, ככתוב[217] "אם בחוקותי תלכו", ופירש רש"י (והוא מהסיפרא) שתהיו עמלים בתורה. ואם כי עמל ויגיעה גדולה היא, הרי יש על זה נתינת כח מלמעלה, "אל תירא עבדי יעקב", שהיא נתינת כח על העמל[218].

וכשיהיה העמל בתורה, מובטחים אנו ש"ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו וגו'"[219], שתהיה ברכה והצלחה מופלגה בבני חיי ומזוני רויחי.

217) ר"פ בחוקותי.
218) כמו שנת"ל סט"ו.
219) בחוקותי כו, ד.

טו, ב – עזי וזמרת י-ה ויהי לי לישועה זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו

א. ביאור הג' (מנחות נג:) "יבוא זה" (משה) "ויקבץ זאת" (התורה), "מזה" (הקב"ה) "לעם זו" (לישראל) – ומבאר מ"ש "זה . . אלי ואנוהו" בעולם הזה אמרו בני ישראל פעם אחת זה, ולעתיד לבוא ב' פעמים זה "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה וגו'".

איתא בגמרא[1] יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זו. יבוא זה קאי על משה דכתיב בי'[2] זה משה האיש. ויקבל זאת קאי על התורה דכתיב בה[3] וזאת התורה. ויקבל מזה קאי על הקב"ה דכתיב בי'[4] זה א-לי ואנוהו. לעם זה לישראל שנאמר[5] עם זו יצרתי.

ובענין זה אלי ואנוהו איתא במדרש[6] ע"פ שחורה אני ונאוה[7] שישראל נק' בשם ונאוה הוא לפי שישראל פועלים הענין דזה א-לי ואנוהו. וצריך להבין איך שייך אשר נברא יפעול שיהי' ואנוהו בהבורא, ועוד יותר אשר זה קשור עם הנברא כל כך בפנימיותו עד אשר הנברא עצמו יקרא מטעם זה בשם ואנוהו.

והענין הוא דהנה אמרו רז"ל[8] כמה גדולים יורדי הים דמשה רבן של כל הנביאים כמה נתחבט ואמר הראני נא כו' א"ל הקב"ה לא תוכל לראות את פני כו'[9], ובקריעת ים סוף הנה גם שפחה ואפילו עולל ויונק אמרו זה א-לי ואנוהו.

והנה טעם הדבר מה שבקריעת ים סוף היו גילויים נעלים ביותר הוא מצד ב' הטעמים. טעם הא' הוא לפי דאף אשר וראית את אחורי אמנם מצד מעלת המסירת נפש דנחשון מה שקפץ בים[10], הנה מצד המסירת נפש פעל אצל כולם שיאמרו זה א-לי ואנוהו.

וטעם הב' הוא לפי שהגם אשר וראית את אחורי, וכמ"ש כי לא יראני האדם וחי ואמרו רז"ל[11] דאפילו החיות הנושאות את הכסא אינן רואין, הנה כל זה הוא בעלמא דאתגליא משא"כ בעלמא דאתכסיא רואין. דעלמא דאתגליא הוא עד עולם הבריאה, דלהיות שבבריאה הנה לאו איהו וחיוהי וגרמוהי חד לזאת אינן רואין משא"כ בעלמא דאתכסיא שהוא באצי' שהוא עולם האחדות, איהו וחיוהי וגרמוהי חד[12], הנה לזאת באצי' רואין. ולהיות שבקריעת ים סוף הרי הפך ים ליבשה שהי' הגילוי דעלמא דאתכסיא, לזאת הנה גם שפחה וגם עולל ויונק אמרו זה א-לי ואנוהו, דהגם אשר נתחבט בזה רבן של כל הנביאים מ"מ הנה מצד ב' טעמים אלו גדלה המעלה דקריעת ים סוף על מעלת משה רבינו.

והגם אשר גם משה נתנבא בזה דכל הנביאים נתנבאו בכה ומשה נתנבא בזה[13], מ"מ הנה נבואת משה הי' מאצילות שבבריאה ולא מאצילות ממש, שהרי נבואת משה הי' מבחי' הבינה וידוע אשר אבא עילאה מקננא באצי' ואימא עילאה מקננא בכורסיא[14], ומאחר אשר נבואת משה הי' מהבינה הרי שנבואתו הי' מהבריאה, אלא שבבריאה גופא היתה נבואתו מהאצילות שבבריאה, וכלשון הרמ"ז[15] שנבואת משה הי' מפנימיות הבריאה, דכוונתו הוא מאצילות שבבריאה, אמנם בקריעת ים סוף הי' גילוי האצילות ממש.

והנה קריעת ים סוף הי' הכנה למתן תורה, דגם במתן תורה הוא גילוי האצילות, היינו מאורות האצילות עד העצמות. והוא ג"כ מצד ב' טעמים אלו, טעם הא' (חסר) וטעם הב' הוא לפי שבמתן תורה הי' החיבור דמעלה ומטה, עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא, ומצד עלמא דאתכסיא אפשר להיות כל הגילויים.

וזהו ג"כ מה שהתורה נק' זאת שהוא ג"כ אותה הבחי' דזה א-לי ואנוהו, היינו שהוא למעלה מבחי' זה דמשה שהוא אצי' שבבריאה בלבד אמנם זה שהתורה נק' זאת הוא גילוי האצילות ממש.

דזהו מ"ש יבוא זה ויקבל זאת, דממ"ש יבוא ויקבל משמע אשר משה הוא למטה במדריגה מהתורה, והוא לפי שמשה אינו גילוי האצילות ממש משא"כ בתורה שהיא גילוי האצילות ממש, דזהו זאת מזה היינו שמתגלים על ידה כל האורות עד עצמות ממש.

ומה שהתורה נקראת זאת בלשון נוקבא, הנה הטעם לזה הוא מצד התלבשותה בדברים הגשמיים וענינה הוא שע"י התורה נעשה המשכת כל האורות העליונים עד העצמות למטה ממש, לזאת נק' לשון נוקבא (היינו לפי שהיא כלי המקבלת מהעצמות).

וזהו מ"ש זה א-לי ואנוהו, ומצד זה נק' ישראל בשם ונאוה, דהנה איתא ברמ"ז[16] דזה בגימ' י"ב והוא י"ב אותיות דג"פ הוי', והוא בחי' המוחין, מוחין שבמדות ומוחין שבמלכות, והוא ג"כ י"ב אותיות דאד', שהוא היכל הוי', דהיכל הוי' הוא אד', וזהו זה א-לי ואנוהו, דע"י עבודת הנשמות הם עושים דירה לו ית' בתחתונים שהוא המשכת העצמות ממש שלמעלה מבחי' זה א-לי (שעי"ז הם פועלים עילוי בבחי' זה א-לי) והוא בחי' שאו ידיכם קדש, דזהו ונאוה שהוא מלשון דירה.

והנה כל זה הוא עכשיו אמנם לעתיד כתיב[17] ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה גו' זה הוי' קוינו לו, שלעתיד יאמרו ב' פעמים זה דעכשיו הוא גילוי זה פעם אחת ולעתיד יהי' גילוי ב' פעמים זה.

והענין הוא דעכשיו הוא הגילוי דז"א ולעתיד יהי' הגילוי

---

1) מנחות נג, ב.
2) תשא לב, כג.
3) ואתחנן ד, מד.
4) בשלח טו, ב.
5) ישעי' מג, כא.
6) שמו"ר פמ"ט, ב.
7) שיר השירים א, ה.
8) שמו"ר ספכ"ג (בשינוי לשון קצת).
9) תשא לג, יח. שם ב.
10) ראה סוטה לז, א. פדר"א פמ"ב. במדב"ר פי"ג, ז.
11) שמו"ר שם.
12) תקו"ז בהקדמה (ג, ב). אגה"ק ס"כ.
13) ספרי ר"פ מטות.
14) ראה תקו"ז ת"ו.
15) לזח"ב כג, א.
16) ראה זח"ג רעא, ב וברמ"ז שם.
17) ישעי' כה, ט. שמו"ר שם.

דעתיק. והנה גילוי ב' פעמים זה הוא ע"י הבירור דלעומת זה שנק' ג"כ זה כמ"ש[18] וזה לכם הטמא, המן הרע הזה[19], אם פגע בך מנוול זה[20], שגם הסטרא אחרא נקרא בשם זה כמ"ש[21] את זה לעומת זה עשה האלקים, הנה ע"י הבירור דלעומת זה ממשיכים בחי' זה דעתיק. כמ"ש[22] טוב זה יצר טוב מאד זה מלאך המות, והיינו שע"י הבירור דלעומת זה אשר הבירור נעשה ע"י התורה כמאמר אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, דלהיות אשר תורה היא כולה פנים ואין בה בחי' אחור כלל לזאת אי אפשר שיהי' בהתורה איזה אחיזה, ואדרבה התורה היא דוחה את הסטרא אחרא, הנה ע"י דחי' זו ממשיכים בחי' זה דעתיק.

וזהו שמסיים ג"כ זה הוי' קוינו, שההמשכה הוא ע"י הג' קוין שעליהם העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים[23], שע"י ג' קוין אלו נעשים כל ההמשכות, אלא שעכשיו הוא בהעלם ולעתיד יהי' בגילוי, כמ"ש[24] ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר.

ספר המאמרים תשי"ז עמוד 105-107 (הנחה בלתי מוגה)

18) שמיני יא, כט.
19) אסתר ז, ו.
20) סוכה נב, ב.
21) קהלת ז, יד.
22) ראה ב"ר פ"ט, י. זח"א יד, א. יט, ב. ועוד.
23) אבות פרק א משנה ב.
24) ישעי' מ, ה.

המשך מעמוד קסו

מִצְוָה נִינְהוּ – ויתומים קטנים פטורים מהמצוות, ולכן אין לגבות מהם ממון לחובות אביהם, אלא ימתין המלוה עד שיגדלו ואז יתבעם. טעם נוסף: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** נחלק על רב פפא **וְאָמַר,** הטעם שאין נזקקים לגבות מהיתומים את חוב אביהם הוא משום **שֶׁאֵימַר** – אנו אומרים וחוששים, **צְרָרֵי אַתְּפְסֵיהּ** – אולי הלוה נתן למלוה צרורות כסף או זהב כמשכון עבור החוב ולא הספיק לקחת ממנו את השטר עד שמת, ויטול המלוה את אותם צרורות לעצמו, מלבד הנכסים שיגבו לו בית דין מהיתומים, ולכן אין לבית דין לגבות מהם עד שיגדלו ויבררו זאת.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק שיש לענין הדין בין שני הטעמים. מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש חילוק בינידם **בְּאופן שֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – שהלוה הודה קודם מיתתו שחובו לא נפרע, שלדעת רב פפא שאין גובים מהיתומים הקטנים מחמת שהם פטורים מהמצוות, אף באופן כזה לא נגבה מהם. ואילו לדעת רב הונא בריה דרב יהושע, שכל החשש הוא שמא כבר פרע לו האב, הרי באופן זה שהודה קודם מיתתו שלא פרעו, גובים מהיתומים את החוב. **אִי נַמִי** – חילוק נוסף יש ביניהם, אם לא רצה הלוה לפרוע בחייו, **וּשַׁמְּתוּהַ** – ונידוהו בית דין על כך, **וּמֵת בִּשְׁמָתֵיהּ** – ומת בעודו מנודה, שבאופן זה גם כן ברור לנו שהאב לא פרע את חובו, שאילו היה פורע, היה עושה זאת בבית דין, כדי שיתירו לו את נידויו, וממילא לרב הונא בריה דרב יהושע יגבו את החוב מהיתומים, ואילו לרב פפא אף באופן זה לא יגבוהו, כיון שהיתומים קטנים ופטורים ממצוות.

הגמרא מביאה את דברי חכמי ארץ ישראל בענין זה: **שָׁלְחוּ מִתָּם** – שלחו משם, מארץ ישראל, שבכל המקומות ששנינו למעלה שנזקקים לגבות מנכסי יתומים מדובר באופן **דְּשַׁמְּתוּהַ וּמֵת בִּשְׁמָתֵיהּ** – שנידוהו שישלם את חובו, ומת בעודו בנידוי, וברור שלא שילם את חובו, ולכן גובים מיתומים קטנים. **וְהִלְכְתָּא** – וההלכה היא **כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ,** שהטעם שאין נזקקין לגבות מיתומים קטנים הוא מחשש לצררי, ולכן באופן זה שברור שלא פרע, גובים את החוב מנכסי יתומים קטנים. אבל אם לא ברור לנו שלא פרע, חוששים שהתפיס לו צררי, ואין גובים מהיתומים.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז שבט, תשי"ט
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה יעקב זאב שי'

שלום וברכה!

ת"ח על מכתבו מז' שבט, מבשר טוב מהתפתחות השיעור בדא"ח אשר בביהכ"נ חב"ד במאה שערים, ובודאי אינו מסתפק בזה שאחרים עוזרים כי אם משתדל גם הוא ככל יכולתו לבסס ולפתח שיעור זה, וכן בכל הפעולות של ענין הפצת המעינות חוצה, והרי רובם ככולם בתכנית צעירי אגו"ח, ובפרט שהרי ז"ע באנו מיום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל, אשר מסר נפשו על ענינים האמורים, ויום סגולה האמור, ה"ז הוספה בהסיוע מלמעלה ולתוספת השתדלות והצלחה בהאמור, ויהי רצון שימשיך לבשר טוב בכל הנ"ל ובאופן דמוסיף והולך.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

◆ יום ראשון ה׳ שבט ◆

יג (יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה:

יז וַהֲוָה כַּד שַׁלַּח פַּרְעֹה יָת עַמָּא וְלָא דַּבְּרִנּוּן יְיָ אֹרַח אַרְעָא פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי קָרִיבָא הוּא אֲרֵי אֲמַר יְיָ דִּילְמָא יְזוּעוּן עַמָּא בְּמֶחֱזֵיהוֹן קְרָבָא וִיתוּבוּן לְמִצְרָיִם:

רש״י ◄ **וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה וְגוֹ׳ וְלֹא נָחָם** • וְלֹא נִהֲגָם, כְּמוֹ: (שמות לב) ״לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם״, (משלי ו) ״בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ״. **כִּי קָרוֹב הוּא** • וְנוֹחַ לָשׁוּב בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לְמִצְרַיִם, וּמִדְּרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ הַרְבֵּה. **בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה** • כְּגוֹן מִלְחֶמֶת (במדבר יד) ״וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי וְגוֹ׳״, (מכילתא) אִם הָלְכוּ דֶּרֶךְ יָשָׁר הָיוּ חוֹזְרִים. וּמָה, אִם כְּשֶׁהִקִּיפָם דֶּרֶךְ מְעֻקָּם אָמְרוּ: ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״, אִם הוֹלִיכָם בִּפְשׁוּטָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. (לְפִי סֵדֶר הַכָּתוּב נִרְאָה הָרִשִׁימוֹת מְהֻפָּכִים וְעַיֵּן בְּרַבִּי אֵלִיָּהוּ מִזְּרָחִי, וּבְגוּר אַרְיֵה וּבְרַבִּי מָרְדְּכַי יָפֶה יִשּׁוּב נָכוֹן עַל זֶה). **פֶּן יִנָּחֵם** • יַחְשְׁבוּ מַחֲשָׁבָה עַל שֶׁיָּצְאוּ וְיִתְּנוּ לֵב לָשׁוּב. רמב״ן

(יח) וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

יח וְאַסְחַר יְיָ יָת עַמָּא אֹרַח מַדְבְּרָא יַמָּא דְּסוּף וּמְזָרְזִין סְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש״י ◄ **וַיַּסֵּב** • הֶסִיבָם מִן הַדֶּרֶךְ הַפְּשׁוּטָה לַדֶּרֶךְ הָעֲקוּמָה. **יַם סוּף** • כְּמוֹ לְיַם סוּף. וְסוּף הוּא לְשׁוֹן אֲגַם שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ קָנִים, כְּמוֹ: ״וַתָּשֶׂם בַּסּוּף״, ״קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ״. **וַחֲמֻשִׁים** • אֵין חֲמוּשִׁים אֶלָּא מְזֻיָּנִים (לְפִי שֶׁהֶסְבָּתָן בַּמִּדְבָּר, גָּרַם לָהֶם שֶׁעָלוּ חֲמוּשִׁים, שֶׁאִלּוּ הָיָה דֶּרֶךְ יִשּׁוּב לֹא הָיוּ מְחֻמָּשִׁים לָהֶם כָּל מַה שֶׁצְּרִיכִים, אֶלָּא כְּאָדָם שֶׁעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבְדַעְתּוֹ לִקְנוֹת שָׁם מַה שֶׁיִּצְטָרֵךְ, אֲבָל כְּשֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ לַמִּדְבָּר, צָרִיךְ לְזַמֵּן כָּל הַצָּרֶךְ. וְכָתוּב זֶה לֹא נִכְתַּב כִּי אִם לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן, שֶׁלֹּא תִּתְמַהּ: בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק וּבְמִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג וּמִדְיָן, מֵהֵיכָן הָיוּ לָהֶם כְּלֵי זַיִן, שֶׁהִכּוּ יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב? בְּרַשִׁ״י יָשָׁן) וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יהושע א) ״וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמוּשִׁים״, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: מְזָרְזִין, כְּמוֹ: (בראשית יד) ״וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו״, וְזָרִיז. דָּבָר אַחֵר: חֲמוּשִׁים, אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה יָצְאוּ וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים מֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה. רמב״ן

(יט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:

יט וְאַסִּיק מֹשֶׁה יָת גַּרְמֵי יוֹסֵף עִמֵּהּ אֲרֵי אוֹמָאָה אוֹמֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְּכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְּקוּן יָת גַּרְמֵי מִכָּא עִמְּכוֹן:

רש״י ◄ **הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ** • הִשְׁבִּיעָם שֶׁיַּשְׁבִּיעוּ לִבְנֵיהֶם (מכילתא). וְלָמָּה לֹא הִשְׁבִּיעַ לְבָנָיו שֶׁיִּשְׁאוּהוּ לְאֶרֶץ כְּנַעַן מִיָּד, כְּמוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעַ יַעֲקֹב? אָמַר יוֹסֵף: אֲנִי שַׁלִּיט הָיִיתִי בְּמִצְרַיִם וְהָיָה סִפֵּק בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת, אֲבָל בָּנַי, לֹא יַנִּיחוּם מִצְרִים לַעֲשׂוֹת.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) **כִּי קָרוֹב הוּא.** וְנֹחַ לָשׁוּב בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לְמִצְרַיִם, וּמִדְּרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ הַרְבֵּה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְגַם הוּא דַּעַת ר״א, כִּי טַעַם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים בַּעֲבוּר כִּי קָרוֹב הוּא ״וְיִנָּחֲמוּ וְיָשׁוּבוּ אֶל מִצְרַיִם״ מִיָּד. וְעַל דַּעְתִּי אִם הָיָה כְּדִבְרֵיהֶם, הָיָה כִּי אָמַר אֱלֹהִים מֵקֶדֶם, וְיֹאמַר הַכָּתוּב: וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי אָמַר אֱלֹהִים כִּי קָרוֹב הוּא פֶּן יִנָּחֵם הָעָם. אֲבָל הַנָּכוֹן שֶׁיֹּאמַר: וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים ״אֲשֶׁר הוּא קָרוֹב״ וְטוֹב לַנְחוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הַהוּא, כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאוֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה. וְטַעַם הַמִּלְחָמָה, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּפְלִשְׁתִּים לֹא יִתְּנוּם לַעֲבֹר בְּשָׁלוֹם וְיָשׁוּבוּ לְמִצְרַיִם, אֲבָל בְּדֶרֶךְ הַמִּדְבָּר לֹא יִרְאוּ מִלְחָמָה עַד הֱיוֹתָם בְּאַרְצָם בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹורִי שֶׁהִיא נְתוּנָה לָהֶם וּרְחוֹקִים הֵם מִמִּצְרַיִם בָּעֵת הַהִיא.

וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק בִּרְפִידִים לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לָשׁוּב בַּעֲבוּרָהּ, כִּי הֵם לֹא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְהוּא שֶׁבָּא מֵאַרְצוֹ וְנִלְחַם בָּהֶם לִשְׁנָאתוֹ אוֹתָם, וְאִם יִתְּנוּ רֹאשׁ לָשׁוּב לְמִצְרַיִם לֹא יוֹעִיל כִּי יִלָּחֵם בָּהֶם בַּדֶּרֶךְ, וְגַם רְחוֹקִים הָיוּ מִמִּצְרַיִם בַּדֶּרֶךְ הֶעָקֹם אֲשֶׁר הָלְכוּ בָּהּ וְלֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת. וּלְשׁוֹן רַשִׁ״י: בִּרְאוֹתָם מִלְחָמָה, כְּגוֹן מִלְחֶמֶת הַכְּנַעֲנִי וְהָעֲמָלֵקִי, אִם הָלְכוּ בְּדֶרֶךְ יָשָׁרָה הָיוּ חוֹזְרִין, מָה אִם כְּשֶׁהִקִּיפָם דֶּרֶךְ מְעֻקָּם אָמְרוּ נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה, אִם הוֹלִיכָן בִּפְשׁוּטָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הֶעְנָן הַזֶּה שֶׁאָמַר: וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים, וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר, כִּי בְּנָסְעָם מִסֻּכּוֹת הֵחֵל עַמּוּד הֶעָנָן לָלֶכֶת לִפְנֵיהֶם וְלֹא הָלַךְ דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, אֲבָל הָלַךְ דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֵיתָם וְיִשְׂרָאֵל הָלְכוּ אַחֲרָיו, וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּאֵיתָם וַיַּחֲנוּ שָׁם וְהוּא בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר.

(יח) וְטַעַם **וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל,** לוֹמַר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהֵסֵב ה׳ אוֹתָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר הָיוּ יְרֵאִים פֶּן יָבֹאוּ עֲלֵיהֶם פְּלִשְׁתִּים

לְכָךְ הִשְׁבִּיעָם לִכְשֶׁיִּגְּאָלוּ וְיִצְאוּ מִשָּׁם, שֶׁיִּשָּׁאוּהוּ (סוטה יג). **וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם** • לְאֶחָיו הִשְׁבִּיעַ כֵּן. לָמַדְנוּ שֶׁאַף עַצְמוֹת כָּל הַשְּׁבָטִים הֶעֱלוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִתְּכֶם".

(כ) וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר:

כ וּנְטָלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוּ בְּאֵתָם בִּסְטַר מַדְבְּרָא:

רש"י◄ **וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת** • בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹן בָּאוּ מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת.

(כא) וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה:

כא וַיְיָ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא:

רש"י◄ **לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ** • נָקוּד פַּתָּח, שֶׁהוּא כְּמוֹ לְהַנְחוֹתָם, כְּמוֹ (דברים א) "לַרְאוֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ" שֶׁהוּא כְּמוֹ לְהַרְאוֹתְכֶם. אַף כָּאן לְהַנְחוֹתָם עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וּמִי הוּא הַשָּׁלִיחַ? עַמּוּד הֶעָנָן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ מוֹלִיכוֹ לִפְנֵיהֶם. וּמִכָּל מָקוֹם, אֶת עַמּוּד הֶעָנָן הֵכִין לְהַנְחוֹתָם עַל יָדוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל יְדֵי עַמּוּד הֶעָנָן הֵם הוֹלְכִים. עַמּוּד הֶעָנָן אֵינוֹ לְאוֹרָה, אֶלָּא לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ. רמב"ן

(כב) לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם:

כב לָא עָדֵי עַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וְאַף לָא עַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא:

רש"י◄ **לֹא יָמִישׁ** • הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶת עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה. מַגִּיד שֶׁעַמּוּד הֶעָנָן מַשְׁלִים לְעַמּוּד הָאֵשׁ, וְעַמּוּד הָאֵשׁ מַשְׁלִים לְעַמּוּד הֶעָנָן, (שבת כג) שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִשְׁקַע זֶה, עוֹלֶה זֶה.

יד (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נֹכַחוֹ תַּחֲנוּ עַל־הַיָּם:

ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן וְיִשְׁרוּן קֳדָם פּוּם חִירָתָא בֵּין מִגְדּוֹל וּבֵין יַמָּא קֳדָם בְּעֵיל צְפוֹן לְקִבְלֵהּ תִּשְׁרוּן עַל יַמָּא:

רש"י◄ **וְיָשֻׁבוּ** • לַאֲחוֹרֵיהֶם, לְצַד מִצְרַיִם הָיוּ מִקָּרְבִין כָּל יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת פַּרְעֹה, שֶׁיֹּאמַר: תּוֹעִים הֵם בַּדֶּרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'". **וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת** • (מכילתא) הוּא פִּיתֹם, וְעַכְשָׁו נִקְרָא פִּי הַחִירֹת, עַל שֵׁם שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי חוֹרִין. וְהֵם שְׁנֵי סְלָעִים גְּבוֹהִים זְקוּפִים, וְהַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם קָרוּי פִּי הַסְּלָעִים. **לִפְנֵי בַּעַל צְפוֹן** • (מכילתא) הוּא נִשְׁאַר מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם, כְּדֵי לְהַטְעוֹתָן שֶׁיֹּאמְרוּ קָשֶׁה יִרְאָתָן, וְעָלָיו פֵּרַשׁ אִיּוֹב: (איוב יב) "מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם".

(ג) וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:

ג וְיֵימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעַרְבְּלִין אִנּוּן בְּאַרְעָא אֲחַד עֲלֵיהוֹן מַדְבְּרָא:

רש"י◄ **וְאָמַר פַּרְעֹה** • כְּשֶׁיִּשְׁמַע שֶׁהֵם שָׁבִים לַאֲחוֹרֵיהֶם. **לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל** • עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן: "ה' יִלָּחֵם לָכֶם", עֲלֵיכֶם, (בראשית כ) "אִמְרִי לִי אָחִי הוּא", אִמְרִי עָלַי. **נְבֻכִים הֵם** • כְּלוּאִים וּמְשֻׁקָּעִים, וּבְלַעַז: שירי"ר, כְּמוֹ: (תהלים פד) "בְּעֵמֶק הַבָּכָא", (איוב כא) "מִבְּכִי נְהָרוֹת", (שם לח) "נִבְכֵי יָם". נְבֻכִים הֵם, כְּלוּאִים הֵם בַּמִּדְבָּר שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לָצֵאת מִמֶּנּוּ וּלְהֵיכָן יֵלְכוּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יוֹשְׁבֵי הֶעָרִים הַקְּרוֹבוֹת לָהֶם וְהָיוּ חֲלוּצִים כְּמוֹ הַיּוֹצְאִים לְמִלְחָמָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים (ראב"ע) שֶׁסִּפֵּר הַכָּתוּב שֶׁיָּצְאוּ בְּיָד רָמָה וְחָשְׁבוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים, וְלֹא הָלְכוּ כִּדְמוּת עֲבָדִים בּוֹרְחִים.

(כא) **וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם.** כְּבָר אָמְרוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה נ"א, ג'.) שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַה' הוּא וּבֵית דִּינוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם בַּיּוֹם וּבֵית דִּינוֹ בַּלַּיְלָה (זוה"ק בְּלָק קצ"א:). אִם כֵּן פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁהַשֵּׁם שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ הֶעָנָן "וְהוֹלֵךְ הוּא לִפְנֵיהֶם בַּיּוֹם בְּעַמּוּד עָנָן", וּבַלַּיְלָה בֵּית דִּינוֹ שׁוֹכֵן בָּעַמּוּד הָאֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם, כְּטַעַם: אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה' נֶעָנָךְ עֹמֵד עֲלֵיהֶם וּבְעַמּוּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה (בַּמִּדְבָּר י"ד, י"ד).

וְרָאִיתִי בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (י"ט, ו'.): כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצְאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלְכוּן כִּי הוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה' (יְשַׁעְיָה נ"ב, י"ב.), לְשֶׁעָבַר

(ד) וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:

ד וֶאֱתַקַּף יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשְׁרְיָתֵהּ וְיִדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ וַעֲבָדוּ כֵן:

רש״י◄ **וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה** • כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַקֵּם בָּרְשָׁעִים, שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל וּמִתְכַּבֵּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל לח) ״וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ וְגוֹ׳״, וְאַחַר כָּךְ: ״וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי וְגוֹ׳״. וְאוֹמֵר: (תהלים עו) ״שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵּי קָשֶׁת״, וְאַחַר כָּךְ: ״נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים״. וְאוֹמֵר: (שם ט) ״נוֹדַע ה׳ מִשְׁפָּט עָשָׂה״. **בְּפַרְעֹה וּבְכָל חֵילוֹ** • הוּא הִתְחִיל בַּעֲבֵרָה, וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֶּרְעָנוּת (מכילתא). **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן** • לְהַגִּיד שִׁבְחָן שֶׁשָּׁמְעוּ לְקוֹל מֹשֶׁה, וְלֹא אָמְרוּ: הֵיאָךְ נִתְקָרֵב אֶל רוֹדְפֵינוּ, אָנוּ צְרִיכִים לִבְרֹחַ, אֶלָּא אָמְרוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא דִּבְרֵי בֶּן עַמְרָם (מכילתא). **רמב״ן**

(ה) וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ:

ה וְאִתְחַוָּא לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם אֲרֵי אֲזַל עַמָּא וְאִתְהַפִּיךְ לִבָּא דְפַרְעֹה וְעַבְדּוֹהִי לְעַמָּא וַאֲמָרוּ מָא דָא עֲבַדְנָא אֲרֵי שַׁלַּחְנָא יָת יִשְׂרָאֵל מִפָּלְחָנָא:

רש״י◄ **וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם** • אִיקְטוֹרִין שָׁלַח עִמָּהֶם, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִשְׁלִשֶׁת יָמִים שֶׁקָּבְעוּ לֵילֵךְ וְלָשׁוּב, וְרָאוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין לְמִצְרַיִם, בָּאוּ וְהִגִּידוּ לְפַרְעֹה בַּיּוֹם הָרְבִיעִי. (מכילתא) וּבַחֲמִשִּׁי וּבַשִּׁשִּׁי רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְלֵיל שְׁבִיעִי יָרְדוּ לַיָּם. (פ״ק דסוטה) בְּשַׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה, וְהוּא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח. לְכָךְ אָנוּ קוֹרִין הַשִּׁירָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. **וַיֵּהָפֵךְ** • נֶהֱפַךְ מִמַּה שֶׁהָיָה, שֶׁהָרֵי אָמַר לָהֶם: (לעיל יב) ״קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי״ וְנֶהֱפַךְ לְבַב עֲבָדָיו, שֶׁהָרֵי לְשֶׁעָבַר הָיוּ אוֹמְרִים: ״עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ״? וְעַכְשָׁו, נֶהֱפְכוּ לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם בִּשְׁבִיל מָמוֹנָם שֶׁהִשְׁאִילוּם. **מֵעָבְדֵנוּ** • מֵעֲבֹד אוֹתָנוּ. **רמב״ן**

(ו) וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ:

ו וְטַקִּיס יָת רְתִכֵּהּ וְיָת עַמֵּהּ דַּבַּר עִמֵּהּ:

רש״י◄ **וַיֶּאְסֹר אֶת רִכְבּוֹ** • הוּא בְּעַצְמוֹ (מכילתא). **וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ** • מְשָׁכָם בִּדְבָרִים: לָקִינוּ, וְנָטְלוּ מָמוֹנֵנוּ וְשִׁלַּחְנוּם, בּוֹאוּ עִמִּי, וַאֲנִי לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כִּשְׁאָר מְלָכִים: דֶּרֶךְ שְׁאָר מְלָכִים, עֲבָדָיו קוֹדְמִין לוֹ בַּמִּלְחָמָה, וַאֲנִי אַקְדִּים לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּפַרְעֹה הִקְרִיב״, הִקְרִיב עַצְמוֹ וּמִהֵר לִפְנֵי חֵילוֹתָיו. דֶּרֶךְ שְׁאָר מְלָכִים לִטֹּל בִּזָּה בָּרֹאשׁ כְּמוֹ שֶׁיִּבְחַר, אֲנִי אֶשְׁוֶה עִמָּכֶם בַּחֵלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַחֵלֵק שָׁלָל״.

(ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ:

ז וּדְבַר שִׁתְּ מְאָה רְתִכִּין בְּחִירָן וְכֹל רְתִכֵּי מִצְרָאֵי וְגִבָּרִין מְמַנָּן עַל כֻּלְּהוֹן:

רש״י◄ **בָּחוּר** • נִבְחָרִים. בָּחוּר, לְשׁוֹן יָחִיד, כָּל רֶכֶב וְרֶכֶב שֶׁבְּמִנְיָן זֶה הָיָה בָּחוּר. **וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם** • וְעִמָּהֶם כָּל שְׁאָר הָרֶכֶב (מכילתא). וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַבְּהֵמוֹת הַלָּלוּ? אִם תֹּאמַר מִשֶּׁל מִצְרַיִם, הֲרֵי נֶאֱמַר: (לעיל ט) ״וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם״, וְאִם תֹּאמַר מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא נֶאֱמַר: (שם י) ״וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ״. מִשֶּׁל מִי הָיוּ? מֵ״הַיָּרֵא אֶת דְּבַר ה׳״. מִכָּאן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּשֵׁר שֶׁבַּמִּצְרִים, הָרֵג! טוֹב שֶׁבַּנְּחָשִׁים, רְצֹץ אֶת מֹחוֹ!. **וְשָׁלִשִׁם עַל כֻּלּוֹ** • שָׂרֵי צְבָאוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲנִי וּבֵית דִּינִי הָיִיתִי מְהַלֵּךְ לְפָנֶיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם, אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי לְבַדִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוֹלֵךְ לְפָנֵיכֶם ה׳ וּמְאַסְפְּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שָׁם). וְסוֹד הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי, כִּי בַּגְּאֻלָּה הָרִאשׁוֹנָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם בַּיּוֹם וּבֵית דִּינוֹ עִמָּהֶם בַּלַּיְלָה, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא תִּתְעַלֶּה מִדַּת בֵּית דִּינוֹ בְּרַחֲמִים, וַה׳ הֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם, הַשֵּׁם הַמְיֻחָד, כִּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְאַסְפָם עִמּוֹ, וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה (תְּהִלִּים קל״ט, י״ב.), כִּי הַכֹּל בְּמִדַּת רַחֲמִים מְיֻחֶדֶת.

וְר״א אָמַר (לֵיתָא) כִּי הַכָּתוּב יְדַבֵּר הוּא כִּלְשׁוֹן בְּנֵי הָאָדָם, בַּעֲבוּר כִּי כֹּחַ הַשֵּׁם וּשְׁלוּחוֹ הוּא הוֹלֵךְ עִם יִשְׂרָאֵל כְּדֶרֶךְ מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ (יְשַׁעְיָה ס״ג, י״ב.). וְהָאֱמֶת שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה, אֲבָל לֹא כַּאֲשֶׁר יָבִין ר״א מִמֶּנּוּ, וּכְתִיב: כֵּן נַהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת (שָׁם, י״ד.).

(ד) **וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם.**

בַּעֲבוּר שֶׁפָּחַד פַּרְעֹה מֵהֶם בְּמַכַּת הַבְּכוֹרוֹת וּבִקֵּשׁ מֵהֶם: וּבֵרַכְתֶּם גַּם אֹתִי (לְעֵיל י״ב, ל״ב.), לֹא הָיָה בְּלִבּוֹ לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם אֲפִלּוּ אִם יִבְרְחוּ, אֶלָּא שֶׁיַּעֲשֶׂה מֹשֶׁה בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ, וְעַל כֵּן הֲצִרַנּוּ לוֹמַר כִּי הוּא יְחַזֵּק אֶת לִבּוֹ לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם.

וּלְמַטָּה אָמַר פַּעַם אַחֶרֶת: הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם (פָּסוּק י״ז.), כִּי בִּרְאוֹתָם שֶׁנִּקְרַע הַיָּם לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם הוֹלְכִים בַּיַּבָּשָׁה בְּתוֹכוֹ אֵיךְ יִמָּלֵאם לִבָּם לָבֹא אַחֲרֵיהֶם לְהָרַע לָהֶם, וְאֵין בְּכָל הַמּוֹפְתִים כַּפָּלָא הַזֶּה, וְזֶה בֶּאֱמֶת שִׁגָּעוֹן לָהֶם, אֲבָל סִכֵּל עַצָּתָם וְחִזֵּק אֶת לִבָּם לִבָּנֵס בַּיָּם.

(ה) **וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם.**

אִיקְטוֹרִין שָׁלַח עִמָּהֶם, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ עַד שְׁלִשֶׁת יָמִים שֶׁקָּבְעוּ לֵילֵךְ וְלָשׁוּב וְרָאוּ שֶׁאֵינָם חוֹזְרִים לְמִצְרַיִם חָזְרוּ וְהִגִּידוּ לְפַרְעֹה בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, לֵיל שְׁבִיעִי יָרְדוּ לַיָּם, בְּשַׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה, וְהוּא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, לְכָךְ אָנוּ קוֹרִין הַשִּׁירָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ׳ 160)

טוֹב שֶׁבַּנְּחָשִׁים רְצֹץ אֶת מֹחוֹ (רש״י יד, ז)

חֲז״ל אוֹמְרִים עַל הַנָּחָשׁ ״דָּא יֵצֶר הָרַע״. וְהִנֵּה יָדוּעַ הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן הַפָּסוּק ״יְגִיעַ **כַּפָּיִךָ** כִּי תֹאכֵל״, שֶׁהַיְגִיעָה בְּפַרְנָסָה צְרִיכָה לִהֱעָשׂוֹת רַק בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה, אַךְ הָרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד מָלֵא בְּתוֹרָה. זֶהוּ רְצֹץ אֶת מֹחוֹ – יֵשׁ לִרוֹצֵץ אֶת הַמֹּחַ שֶׁל יֵצֶר הָרַע, כְּדֵי שֶׁהַמֹּחַ יִתְמַסֵּר כֻּלּוֹ לְתוֹרָה וְלִקְדֻשָּׁה.

(ח) **וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃**

ח **וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְפָקוּ בְּרֵישׁ גְּלִי׃**

רש״י ◄ **וַיְחַזֵּק ה׳ אֶת לֵב פַּרְעֹה** • שֶׁהָיָה תּוֹלֶה אִם לִרְדֹּף אִם לָאו, וְחִזֵּק אֶת לִבּוֹ לִרְדֹּף. **בְּיָד רָמָה** • (מכילתא) בִּגְבוּרָה גְּבֹהָה וּמְפֻרְסֶמֶת.

◆ יום שני ו׳ שבט ◆

(ט) **וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃**

ט **וּרְדָפוּ מִצְרָאֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַדְבִּיקוּ יָתְהוֹן כַּד שָׁרָן עַל יַמָּא כָּל סוּסָוַת רְתִכֵּי פַּרְעֹה וּפָרָשׁוֹהִי וּמַשַּׁרְיָתֵהּ עַל פּוּם חִירָתָא קֳדָם בְּעֵיל צָפוֹן׃**

(י) **וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃**

י **וּפַרְעֹה קְרֵב וּזְקָפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי נָטְלִין בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃**

רש״י ◄ **וּפַרְעֹה הִקְרִיב** • הָיָה לוֹ לִכְתֹּב וּפַרְעֹה קָרֵב, מַהוּ הִקְרִיב? הִקְרִיב עַצְמוֹ וְנִתְאַמֵּץ לִקְדֹּם לִפְנֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם. **נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם** • בְּלֵב אֶחָד כְּאִישׁ אֶחָד. דָּבָר אַחֵר: ״וְהִנֵּה מִצְרַיִם נוֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם״, רָאוּ שַׂר שֶׁל מִצְרַיִם נוֹסֵעַ מִן הַשָּׁמַיִם לַעֲזֹר לְמִצְרַיִם. (תנחומא) **וַיִּצְעֲקוּ** • (מכילתא) תָּפְשׁוּ אֻמָּנוּת אֲבוֹתָם: בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר: (בראשית יט) ״אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם״, בְּיִצְחָק: (שם כד) ״לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה״, בְּיַעֲקֹב: (שם כח) ״וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ׳ 53)

תָּפְשׁוּ אֻמָּנוּת אֲבוֹתָם (רַשִׁ״י יד, י)

וּמַה שֶׁאָמְרוּ ״הַמִּבְּלִי אֵין קְבָרִים גּוֹ״ – הָיָה זֶה לְאַחַר שֶׁצָּעֲקוּ אֶל ה׳ וְלֹא נַעֲנוּ, שֶׁאָז הִתְחִילוּ לְהִתְאוֹנֵן. אוֹ יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ קְבוּצוֹת שׁוֹנוֹת, וּמִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה (רְאֵה רַמְבַּ״ן). וְעַל דֶּרֶךְ פְּרוּשׁוֹ שֶׁל רַשִׁ״י עַל הַפָּסוּק (וַיֵּשֶׁב לז, כ) לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ . . וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלוֹמוֹתָיו, שֶׁמִּי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. זֶהוּ לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְכֵן הוּא בַּמְּכִילְתָא (כָּאן א׳.).

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא אֲשֶׁר דִּבֵּר ה׳: וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁבוּ וְחָנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירוֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפוֹן הֵגַּד זֶה לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַר כִּי בָרַח הָעָם וְהֵם נְבוֹכִים בַּמִּדְבָּר וְאֵינָם הוֹלְכִים אֶל מָקוֹם יָדוּעַ לִזְבֹּחַ. וְזֶה טַעַם: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה (פָּסוּק ח׳.), שֶׁעָשׂוּ לָהֶם ״דֶּגֶל וְנֵס לְהִתְנוֹסֵס״, וְיוֹצְאִים בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁירִים בְּתוֹף וּבְכִנּוֹר כִּדְמוּת הַנִּגְאָלִים מֵעֲבֹדוּת לְחֵרוּת, לֹא כַּעֲבָדִים הָעֲתִידִים לָשׁוּב לַעֲבוֹדָתָם, וְכָל זֶה הֵגַּד לוֹ.

(י״-יב) **וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳, וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם.** אֵינֶנּוּ נִרְאֶה כִּי בְּנֵי אָדָם הַצּוֹעֲקִים אֶל ה׳ לְהוֹשִׁיעָם יִבְעֲטוּ בִּישׁוּעָה אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם וְיֹאמְרוּ כִּי טוֹב לָהֶם שֶׁלֹּא הִצִּילָם. אֲבָל הַנָּכוֹן שֶׁנִּפְרַשׁ כִּי הָיוּ כְּתוֹת, וְהַכָּתוּב יְסַפֵּר כָּל מַה שֶׁעָשׂוּ כֻּלָּם. אָמַר כִּי הַכַּת הָאֶחָת ״צוֹעֶקֶת אֶל ה״, וְהָאַחַת מַכְחֶשֶׁת בִּנְבִיאוֹ וְאֵינָהּ מוֹדָה בִּישׁוּעָה הַנַּעֲשִׂית לָהֶם, וַיֹּאמְרוּ כִּי טוֹב לָהֶם שֶׁלֹּא הִצִּילָם. וְעַל זֹאת כָּתוּב: וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף (תְּהִלִּים ק״ו, ז׳.), וּלְכָךְ יַחֲזִיר הַכָּתוּב ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ פַּעַם אַחֶרֶת, וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳, כִּי הַטּוֹבִים בָּהֶם צָעֲקוּ אֶל ה׳ וְהַנִּשְׁאָרִים מָרוּ בִּדְבָרוֹ. וּלְכָךְ אָמַר אַחַר כָּךְ: וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה׳ וַיַּאֲמִינוּ בַה׳ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ (לְהַלָּן פָּסוּק ל״א.). לֹא אָמַר ״וַיִּירְאוּ יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳ וַיַּאֲמִינוּ״ אֲבָל אָמַר ״הָעָם״, כִּי ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ שֵׁם לְיִחִידִים, וְ״הָעָם״ שֵׁם לְהֶמּוֹן, וְכֵן: וַיָּלִינוּ הָעָם (לְהַלָּן ט״ו, כ״ד.). וְכָךְ הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (בְּמִדְבַּר״ר כ׳, כ״ב.): וַיָּחֵל הָעָם לִזְנוֹת (בַּמִּדְבָּר כ״ה, א׳.), בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״הָעָם״ לְשׁוֹן גְּנַאי הוּא, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״יִשְׂרָאֵל״ לְשׁוֹן שֶׁבַח הוּא. **וְהִנֵּה** לֹא אָמְרוּ ״לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּלְחָמָה״,

אֲבָל: לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר, וּמִמַּתֵּנוּ בַּמִּדְבָּר, כִּי טֶרֶם יִרְאוּ מִלְּחָמָה לֹא הָיוּ חֲפֵצִים לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר פֶּן יָמוּתוּ שָׁם בָּרָעָב וּבַצָּמָא. וְיִתָּכֵן שֶׁאָמְרוּ לוֹ כֵּן בְּצֵאתָם וְעוֹדָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר הֵסֵב אוֹתָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר

(יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם:

יא וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה הֲמִדְּלֵית קְבָרִין בְּמִצְרַיִם דְּבַרְתָּנָא לְמִמַּת בְּמַדְבְּרָא מָא דָא עֲבַדְתָּא לָנָא לְאַפָּקוּתָנָא מִמִּצְרָיִם:

רש״י ◄ **הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים** • וְכִי מֵחֲמַת חֶסְרוֹן קְבָרִים, שֶׁאֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לִיקָּבֵר שָׁם, לְקַחְתָּנוּ מִשָּׁם? שיפו״ר פלינצס״א דינו״ן פושי״ש בְּלַעַ״ז.

(יב) הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־מִצְרָיִם כִּי טוֹב לָנוּ עָבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר:

יב הֲלָא דֵין פִּתְגָּמָא דִּי מַלַּלְנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם לְמֵימַר שְׁבוֹק מִנָּנָא וְנִפְלַח יָת מִצְרָאֵי אֲרֵי טַב לָנָא דְּנִפְלַח יָת מִצְרָאֵי מִדְּנָמוּת בְּמַדְבְּרָא:

רש״י ◄ **אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם** • (מכילתא) וְהֵיכָן דִּבְּרוּ? ״יֵרֶא ה׳ עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט״. **מִמֻּתֵנוּ** • מֵאֲשֶׁר נָמוּת, וְאִם הָיָה נָקוּד מְלֵאפוֹם (רָצָה לוֹמַר: חוֹלָם, כַּנּוֹדַע לְבַעֲלֵי דִּקְדּוּק שֶׁקָּרְאוּ חוֹלָם — מְלֵאפוֹם, וְעַיֵּן לְקַמָּן פָּרָשַׁת יִתְרוֹ בְּרַשִׁ״י פָּסוּק ״פֶּן יִפְרֹץ״) הָיָה נִבְאָר מִמִּיתָתֵנוּ, עַכְשָׁו שֶׁנָּקוּד בְּשׁוּרוּק נִבְאָר: מֵאֲשֶׁר נָמוּת, וְכֵן: ״מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ״, שֶׁנָּמוּת, וְכֵן: (שמואל ב יט) ״מִי יִתֵּן מוּתִי״ דְּאַבְשָׁלוֹם, שֶׁאָמוּת, כְּמוֹ: (צפניה ג) ״לְיוֹם קוּמִי לָעַד״, (דברי הימים ב יח) ״עַד שׁוּבִי בְשָׁלוֹם״, שֶׁאָקוּם, שֶׁאָשׁוּב.

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם:

יג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִּדְחָלוּן אִתְעַתָּדוּ וַחֲזוֹ יָת פּוּרְקָנָא דַיְיָ דִּיַעְבֵּד לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי כְּמָא דְחֲזֵיתוּן יָת מִצְרָאֵי יוֹמָא דֵין לָא תּוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵיהוֹן עוֹד עַד עָלְמָא:

רש״י ◄ **כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם וְגוֹ׳** • מַה שֶּׁרְאִיתֶם אוֹתָם, אֵינוֹ אֶלָּא הַיּוֹם, הַיּוֹם הוּא שֶׁרְאִיתֶם אוֹתָם, וְלֹא תוֹסִיפוּ עוֹד. רמב״ן

(יד) יְהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן:

יד יְיָ יִגִּיחַ לְכוֹן קְרָב וְאַתּוּן תִּשְׁתְּקוּן:

רש״י ◄ **ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם** • בִּשְׁבִילְכֶם, וְכֵן: ״כִּי ה׳ נִלְחָם לָכֶם״, וְכֵן: (איוב יג) ״אִם לָאֵל תְּרִיבוּן״, וְכֵן (בראשית כד) ״וַאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי״, וְכֵן (שופטים ו) ״הַאַתֶּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל״?.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יַם סוּף. אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ מִתְּחִלָּה: אָנָּה נֵצֵא, אִם דֶּרֶךְ פְּלִשְׁתִּים יִלָּחֲמוּ בָּנוּ, וְאִם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר טוֹב לָנוּ לַעֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִמּוּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר. **וְאֶפְשָׁר** עוֹד לוֹמַר כִּי הָיוּ הָעָם מַאֲמִינִים בַּה׳ וּמִתְפַּלְּלִים אֵלָיו לְהַצִּילָם, אֲבָל בְּמשֶׁה נִכְנַס סָפֵק בְּלִבָּם פֶּן יוֹצִיאָם לְמֹשֵׁל עֲלֵיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁרָאוּ הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים חָשְׁבוּ שֶׁעָשָׂה אוֹתָם בְּדֶרֶךְ חָכְמָה אוֹ שֶׁהֵשִׂים הֵביא עֲלֵיהֶם הַמַּכּוֹת בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם, כִּי אִלּוּ חָפֵץ הַשֵּׁם בִּיצִיאָתָם לֹא הָיָה פַּרְעֹה רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם. וְאֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם בְּכָאן וַיִּצְעֲקוּ: ״וּצְעִיקוּ״, עֲשָׂאוּ עִנְיַן תַּרְעֹמֶת, לוֹמַר שֶׁלֹּא הִתְפַּלְּלוּ אֲבָל הָיוּ מִתְרַעֲמִים לְפָנָיו עַל שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, כַּלָּשׁוֹן: וַיִּצְעֲקוּ אֶל פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹּה לַעֲבָדֶיךָ (לְעֵיל ה׳, ט״ו.). וְכָמוֹהוּ: וַתְּהִי צַעֲקַת הָעָם וּנְשֵׁיהֶם גְּדוֹלָה אֶל אֲחֵיהֶם הַיְּהוּדִים (נְחֶמְיָה ה׳, א׳.), מִתְרַעֲמִים עֲלֵיהֶם בְּקוֹל גָּדוֹל וּצְעָקָה.

וּבַמְּכִילְתָא (כָּאן ב׳.): תָּפְשׁוּ לָהֶם אֻמָּנוּת אֲבוֹתָם, וַיֹּאמְרוּ אֶל משֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, מֵאַחַר שֶׁנָּתְנוּ שְׁאוֹר בָּעִסָּה בָּאוּ לָהֶם אֵצֶל משֶׁה, אָמְרוּ לוֹ הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ וְגוֹ׳. וּשְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה הוּא הַיֵּצֶר הָרַע, וְהָיָה דַּעְתָּם לוֹמַר כִּי מִתְּחִלָּה צָעֲקוּ אֶל ה׳ לְתֵת בְּלֵב פַּרְעֹה לָשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ שֶׁלֹּא הָיָה חוֹזֵר אֲבָל הָיָה נוֹסֵעַ וְקָרֵב אֲלֵיהֶם, אָז אָמְרוּ לֹא נִתְקַבְּלָה תְּפִלָּתֵנוּ וְנִכְנְסָה בְּלִבָּם מַחְשָׁבָה רָעָה לְהַרְהֵר אַחֲרֵי משֶׁה כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה.

(יג) **כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד.** עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן וּירוּשַׁלְמִי סְכָּה ה׳, ד׳.) הִיא מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה לְדוֹרוֹת. וְאִם כֵּן יֹאמַר הַכָּתוּב: אַל תִּירָאוּ, הִתְיַצְּבוּ בִּמְקוֹמְכֶם וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה׳ ״שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם הַיּוֹם״ מִיָּדָם וְאַל תָּשׁוּבוּ לַעֲבוֹדָתָם, כִּי מִצְרַיִם אֲשֶׁר רְאִיתֶם אוֹתָם הַיּוֹם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹד ״שֶׁלֹּא תוֹסִיפוּ בִּרְצוֹנְכֶם לִרְאוֹתָם״ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם״. וְתִהְיֶה מִצְוָה מִפִּי משֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא הֵזִכְּרָה לְמַעְלָה. וְכֵן וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַה׳ אָמַר לָכֶם לֹא תוֹסִיפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד (דְּבָרִים י״ז, ט״ו.), שֶׁהִיא מִצְוָה בֶּאֱמֶת, לֹא הַבְטָחָה.

◆ יום שלישי ז׳ שבט ◆

(טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ׃

טו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה קַבְּלִית צְלוֹתָךְ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּלוּן׃

רש״י◄ **מַה תִּצְעַק אֵלָי** • לְמַדְנוּ שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא עֵת עַתָּה לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל נְתוּנִין בְּצָרָה. דָּבָר אַחֵר: ״מַה תִּצְעַק אֵלָי״, עָלַי הַדָּבָר תָּלוּי וְלֹא עָלֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן (ישעיה מה): ״עַל־בָּנַי וְעַל־פֹּעַל יָדַי תְּצַוּנִי״. **דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ** • (מכילתא) אֵין לָהֶם אֶלָּא לִיסַּע, שֶׁאֵין הַיָּם עוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם, כְּדַאי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם וְהֵם וְהָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ בִּי וְיָצְאוּ, לִקְרַע לָהֶם הַיָּם. **רמב״ן**

(טז) וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃

טז וְאַתְּ טוֹל יָת חֲטָרָךְ וַאֲרִים יָת יְדָךְ עַל יַמָּא וּבְזָעוּהִי וְיֵעֲלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא׃

(יז) וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃

יז וַאֲנָא הָא אֲנָא מְתַקֵּף יָת לִבָּא דְּמִצְרָאֵי וְיַעֲלוּן בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשְׁרְיָתֵה בִּרְתִכּוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי׃

(יח) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃

יח וְיִדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּאִתְיַקָּרוּתִי בְּפַרְעֹה בִּרְתִכּוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי׃

(יט) וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם׃

יט וּנְטַל מַלְאֲכָא דַיְיָ דִּמְדַבַּר קֳדָם מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲתָא מִבַּתְרֵיהוֹן וּנְטַל עַמּוּדָא דַעֲנָנָא מִן קֳדָמֵיהוֹן וּשְׁרָא מִבַּתְרֵיהוֹן׃

רש״י◄ **וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם** • לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּלְקַבֵּל חִצִּים וּבַלִּיסְטְרָאוֹת שֶׁל מִצְרַיִם. בְּכָל מָקוֹם הוּא אוֹמֵר: ״מַלְאַךְ ה׳״, וְכָאן: ״מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים״, אֵין ׳אֱלֹהִים׳ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא דִּין, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נְתוּנִין בְּדִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אִם לְהִנָּצֵל, אִם לְהֵאָבֵד עִם מִצְרַיִם. **וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן** • כְּשֶׁחָשְׁכָה וְהִשְׁלִים עַמּוּד הֶעָנָן אֶת הַמַּחֲנֶה לְעַמּוּד הָאֵשׁ, לֹא נִסְתַּלֵּק הֶעָנָן כְּמוֹ שֶׁהָיָה רָגִיל לְהִסְתַּלֵּק עַרְבִית לְגַמְרֵי, אֶלָּא נָסַע וְהָלַךְ לוֹ מֵאַחֲרֵיהֶם לְהַחְשִׁיךְ לְמִצְרַיִם. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) **מַה תִּצְעַק אֵלָי.** אָמַר ר״א כִּי מֹשֶׁה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ צוֹעֲקִים לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳ (פָּסוּק י׳.). וְאִם כֵּן לָמָּה אָמַר מַה תִּצְעַק אֵלָי, רָאוּי לָהֶם לִצְעֹק. וְאוּלַי יֹאמַר: ״מַה תַּנִּיחֵם לִצְעֹק״. דַּבֵּר לָהֶם וְיִסָּעוּ, כִּי כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ (פָּסוּק ד׳.). וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה.

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְכִילְתָא כָּאן רֵישׁ פֶּרֶק ג׳.) שֶׁהָיָה מֹשֶׁה צוֹעֵק וּמִתְפַּלֵּל, וְהוּא הַנָּכוֹן, כִּי לֹא יָדַע מַה יַּעֲשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הַשֵּׁם: וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה, הוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ אֵיךְ יִתְנַהֵג, כִּי הוּא עַל שְׂפַת הַיָּם וְהַשּׂוֹנֵא רוֹדֵף וּמַשִּׂיג, וְהָיָה מִתְפַּלֵּל שֶׁיּוֹרֵנוּ ה׳ דֶּרֶךְ יִבְחַר. וְזֶה טַעַם: מַה תִּצְעַק אֵלָי, שֶׁהָיִיתָ צָרִיךְ לִשְׁאֹל מַה תַּעֲשֶׂה ״וְאֵין לְךָ צֹרֶךְ לִצְעֹק״, כִּי כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה, וְלֹא סִפֵּר הַכָּתוּב צַעֲקַת מֹשֶׁה, כִּי הוּא בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל.

(יט-כ) **וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים.** אָמַר ר״א: מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הוּא הַשַּׂר הַגָּדוֹל (דָּנִיֵּאל י״ב, א׳.) הַהוֹלֵךְ בֶּעָנָן, וְהוּא הַכָּתוּב עָלָיו: וַה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (לְעֵיל י״ג, כ״א.). ״וְכַאֲשֶׁר נָסַע״ הַמַּלְאָךְ הַזֶּה הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם ״נָסַע עַמּוּד הֶעָנָן עִמּוֹ״, וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ בֵּין מַחֲנֶה לְמַחֲנֵה וַיָּאֶר לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַלַּיְלָה בְּעַמּוּד הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בִּשְׁאָר הַלֵּילוֹת לַעֲבֹר הַיָּם, כִּי בַּלַּיְלָה עָבְרוּ. וְעַל דַּעְתִּי זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הָיָה בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, וּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל רָמַז לְבֵית דִּינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּקְרֵאת מִדַּת הַדִּין ״מַלְאָךְ״ בִּמְקוֹמוֹת מִן הַכָּתוּב, וְהוּא הַשּׁוֹכֵן בֶּעָמוּד הָאֵשׁ, וְהוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם לַיְלָה לְהָאִיר לָהֶם, וְעַל כֵּן הִזְכִּיר הָאֱלֹהִים. וְיִתָּכֵן שֶׁאֵינוֹ נִסְתָּךְ, אֲבָל הוּא בְּאוּר. וְרָאִיתִי בַּמְּכִילְתָא דְּר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי (דַּף מ״ט) שָׁאַל רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹחַאי אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי מִפְּנֵי מַה בְּכָל מָקוֹם כָּתוּב ״מַלְאַךְ ה״ וְכָאן ״מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים״, אָמַר לוֹ, אֵין אֱלֹהִים בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא דִּין וְכוּ׳. רָמְזוּ לְמַה שֶׁאָמַרְנוּ. **וְהִנֵּה** עַתָּה נָסַע בְּעַמּוּד הָאֵשׁ מִלִּפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְהָלַךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, ״וְנָסַע עוֹד״ עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם, וְהִנֵּה שְׁנֵי הָעַמּוּדִים מֵאַחֲרֵיהֶם וְשָׁב לְבָאר כִּי בָּא עַמּוּד הֶעָנָן הַזֶּה בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר שֶׁלֹּא הִפְסִיק עַמּוּד הֶעָנָן בֵּין עַמּוּד הָאֵשׁ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, אֲבָל הִפְסִיק בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין עַמּוּד הָאֵשׁ. וַיְהִי הֶעָנָן

(כ) וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה:

כ וְעַל בֵּין מַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי וּבֵין מַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה עֲנָנָא וְקַבְלָא לְמִצְרָאֵי וּלְיִשְׂרָאֵל נְהַר כָּל לֵילְיָא וְלָא אִתְקְרִיבוּ דֵין לְוָת דֵּין כָּל לֵילְיָא:

רש״י◄ **וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם** • מָשָׁל לִמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּבְנוֹ מְהַלֵּךְ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ, נְטָלוֹ מִלְּפָנָיו וּנְתָנוֹ לְאַחֲרָיו. בָּאוּ זְאֵבִים מֵאַחֲרָיו, נְתָנוֹ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לְפָנָיו וּזְאֵבִים מֵאַחֲרָיו, נְתָנוֹ עַל זְרוֹעוֹ וְנִלְחַם בָּהֶם. כָּךְ: (הושע יא) ״וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו״. **וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ** • לְמִצְרַיִם. **וַיָּאֶר** • עַמּוּד הָאֵשׁ אֶת הַלַּיְלָה לְיִשְׂרָאֵל וְהוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, כְּדַרְכּוֹ לָלֶכֶת כָּל הַלַּיְלָה. וְהַחֹשֶׁךְ שֶׁל עֲרָפֶל לְצַד מִצְרַיִם. **וְלֹא קָרַב זֶה אֶל־זֶה** • (מכילתא) מַחֲנֶה אֶל מַחֲנֶה.

(כא) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יְהוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם:

כא וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ עַל יַמָּא וְדַבַּר יְיָ יָת יַמָּא בְּרוּחַ קְדוּמָא תַּקִּיף כָּל לֵילְיָא וְשַׁוִּי יָת יַמָּא לְיַבֶּשְׁתָּא וְאִתְבְּזָעוּ מַיָּא:

רש״י◄ **בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה** • (מכילתא) בְּרוּחַ קָדִים שֶׁהִיא עַזָּה שֶׁבָּרוּחוֹת, הִיא הָרוּחַ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע בָּהּ מִן הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יח) ״כְּרוּחַ קָדִים אֲפִיצֵם״, (הושע יג) ״יָבֹא קָדִים רוּחַ ה׳״, (יחזקאל כז) ״רוּחַ הַקָּדִים שָׁבְרָךְ בְּלֵב יַמִּים״, (ישעיה כז) ״הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים״. **וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם** • כָּל מַיִם שֶׁבָּעוֹלָם (מכילתא).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש יט עמ׳ קעה)

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם (יד, כא)

בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן נֶאֱמַר, שֶׁעַל הַמַּטֶּה הָיוּ חֲקוּקִים שְׁמוֹתָם שֶׁל שִׁלְשֶׁת הָאָבוֹת, **שֵׁשֶׁת הָאִמָּהוֹת**, וי״ב הַשְּׁבָטִים. וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי בְּדֶרֶךְ כְּלָל מַזְכִּירִים רַק ד׳ אִמָּהוֹת, וְאֵין קוֹרִין אִמָּהוֹת אֶלָּא לְאַרְבַּע (ברכות טז, ב), וּמַדּוּעַ נֶחְקְקוּ בַּמַּטֶּה גַּם בִּלְהָה וְזִלְפָּה. וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְשִׁיטוּת: מִכֵּיוָן שֶׁבַּמַּטֶּה נֶחְקְקוּ לֹא רַק שִׁלְשֶׁת הָאָבוֹת אֶלָּא גַּם כָּל הַשְּׁבָטִים, הוֹסִיפוּ גַּם אֶת שֵׁם הָאֵם שֶׁל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. **רמב״ן**

(כב) וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם:

כב וְעַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִיַּמִּינֵיהוֹן וּמִסְּמָאלֵיהוֹן:

(כג) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם:

כג וּרְדָפוּ מִצְרָאֵי וְעַלוּ בַּתְרֵיהוֹן כֹּל סוּסָת פַּרְעֹה רְתִכּוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ יַמָּא:

רש״י◄ **כָּל סוּס פַּרְעֹה** • וְכִי סוּס אֶחָד הָיָה? אֶלָּא מַגִּיד שֶׁאֵין כֻּלָּם חֲשׁוּבִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֶלָּא כְּסוּס אֶחָד.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַחֹשֶׁךְ בֵּין מַחֲנֵה לְמַחֲנֵה. וְהָיָה לְיִשְׂרָאֵל אוֹר בְּעַמּוּד הָאֵשׁ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לְמַעְלָה וְלֹא הָיָה עַמּוּד הֶעָנָן מַפְסִיק אוֹתוֹ לָהֶם כַּאֲשֶׁר לְמִצְרַיִם. וְזֶה טַעַם: וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה, כִּי הֵאִיר לָהֶם הַלַּיְלָה, אֲבָל לֹא כִּשְׁאָר הַלֵּילוֹת לַנְחוֹתָם בַּדֶּרֶךְ, כִּי לֹא הָיָה הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם. וְהָיָה זֶה, שֶׁאִלּוּ הָיָה עַמּוּד הָאֵשׁ הוֹלֵךְ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּשְׁאָר הַלֵּילוֹת, וְעַמּוּד הֶעָנָן בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְמַהֲרִים לָלֶכֶת, וְהַמִּצְרִים לֹא יִרְאוּ וְלֹא יָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, וְעַתָּה הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל לְאִטָּם וְאֵין הַמֶּרְחָק רַב בֵּינֵיהֶם וְהָיוּ הַמִּצְרִים רוֹאִים אֶת מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ הֶעָנָן וְהוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם כִּי יִרְאוּ הָאֵשׁ מִתּוֹךְ הֶעָנָן, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לִקְרַב אֲלֵיהֶם מִפְּנֵי הָפְסֵק שְׁנֵי הָעַמּוּדִים. וְזֶה טַעַם: וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה.

וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף ה׳ אֶל מַחֲנֵה וגו׳ (פסוק כ״ד.), כִּי הֵסִיר עַמּוּד הָאֵשׁ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּמִנְהַג כָּל הַיָּמִים, וְשָׂמוֹ הַיּוֹם ״מַשְׁקִיף עַל מַחֲנֵה מִצְרַיִם״, בֵּינָם וּבֵין ״עַמּוּד הֶעָנָן״ אֲשֶׁר יִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם. וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּהַשְׁקִיף עַמּוּד הָאֵשׁ עֲלֵיהֶם, כִּי יַגִּיעַ עֲלֵיהֶם חֵמוֹ הַגָּדוֹל וְלֶהָבָה תִּלְהַט רְשָׁעִים (תְּהִלִּים ק״ו, י״ח.), וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית (בְּרֵאשִׁית א׳, א׳.) כִּי יְסוֹד הָאֵשׁ יִקָּרֵא חֹשֶׁךְ, וְ״הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ״ הוּא עַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן, אֲבָל עַמּוּד הָאֵשׁ הָיָה מֵאִיר לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּעַמּוּדוֹ, וְהָיָה עַתָּה מַחְשִׁיךְ לְמִצְרַיִם מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ בָּא בְּעַמּוּד הֶעָנָן אֲשֶׁר יַחְשִׁיךְ עָלָיו כַּשֶּׁמֶשׁ אֲשֶׁר הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ. וְהַנֵּה עָשָׂה הַכֹּל בִּשְׁנֵי עַמּוּדִים הַלָּלוּ. וְזֶהוּ הַנָּכוֹן בַּפְּסוּקִים הָאֵלֶּה.

(כא) **וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה׳ אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים** וגו׳. הָיָה הֶרְצוֹן לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לִבְקַע הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים מִיַּבֶּשֶׁת שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ הָרוּחַ הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: יָבוֹא קָדִים רוּחַ ה׳ וְיָבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ (הוֹשֵׁעַ י״ג, ט״ו.), הִשְׁגִּיא לְמִצְרַיִם וַיַּאַבְדֵם (ע״פ אִיּוֹב י״ב, כ״ג.), כִּי בַּעֲבוּר זֶה חָשְׁבוּ אוּלַי הָרוּחַ שָׁם הַיָּם לְחָרָבָה, וְלֹא יַד ה׳ עָשְׂתָה זֹאת בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָרוּחַ בּוֹקַעַת הַיָּם לִגְזָרִים לֹא שָׂמוּ לִבָּם גַּם לָזֹאת, וּבָאוּ אַחֲרֵיהֶם מֵרֹב תַּאֲוָתָם לְהָרַע לָהֶם, וְזֶה טַעַם: וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פַּרְעֹה וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, שֶׁחִזֵּק לִבָּם לֵאמֹר אֶרְדֹּף אוֹיְבִי וְאַשִּׂיגֵם בַּיָּם, וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל, וְלֹא זָכְרוּ עַתָּה כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם.

(כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהֹם אֶת מַחֲנֵה מִצְרָיִם:

כד וַהֲוָה בְּמַטְרַת צַפְרָא וְאִסְתְּכִי יְיָ לְמַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְאֶשָׁתָא וַעֲנָנָא וְשַׁגִּישׁ יָת מַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי:

רש״י ◄ **בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר •** (ברכות ג) שְׁלִשֶׁת חֶלְקֵי הַלַּיְלָה קְרוּיִין אַשְׁמֹרֶת, וְאוֹתָהּ שֶׁלִּפְנֵי הַבֹּקֶר קוֹרֵא אַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר. וְאוֹמֵר אֲנִי, לְפִי שֶׁהַלַּיְלָה חָלוּק לְמִשְׁמְרוֹת שִׁיר שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כַּת אַחַר כַּת, לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, לְכָךְ קָרוּי אַשְׁמֹרֶת, זֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס מַטְרַת. **וַיַּשְׁקֵף •** וַיַּבֵּט, כְּלוֹמַר, פָּנָה אֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם. וְתַרְגּוּמוֹ וְאִסְתְּכִי, אַף הוּא לְשׁוֹן הַבָּטָה כְּמוֹ (במדבר כג) ״שְׂדֵה צוֹפִים״, לַחֲקַל סָכוּתָא. **בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן •** עַמּוּד עָנָן יוֹרֵד וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּטִיט, וְעַמּוּד אֵשׁ מַרְתִּיחוֹ וְטַלְפֵי סוּסֵיהֶם מִשְׁתַּמְּטוֹת (מכילתא). **וַיָּהֹם •** לְשׁוֹן מְהוּמָה אשטורדישו״ן בְּלַעַ״ז. עֵרְבְּבָם, נָטַל סְגָנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם. וְשָׁנִינוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: ׳כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ״מְהוּמָה״, הַרְעָשַׁת קוֹל הוּא, וְזֶה אָב לְכֻלָּן׳: (שמואל א ז) ״וַיַּרְעֵם ה׳ בְּקוֹל־גָּדוֹל וְגוֹ׳ עַל פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם״.

(כה) וַיָּסַר אֶת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם:

כה וְאַעְדִּי יָת גַּלְגֵּלֵי רְתִכּוֹהִי וּמְדַבְּרִין לְהוֹן בִּתְקוֹף וַאֲמַר מִצְרָאֵי נֵעֵירוֹק מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דָא הִיא גְּבֻרְתָּא דַיְיָ דַּעֲבַד לְהוֹן קְרָבִין בְּמִצְרָיִם:

רש״י ◄ **וַיָּסַר אֶת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו •** מִכֹּחַ הָאֵשׁ נִשְׂרְפוּ הַגַּלְגַּלִּים, וְהַמֶּרְכָּבוֹת נִגְרָרוֹת וְהַיּוֹשְׁבִים בָּהֶם נָעִים וְאֶבְרֵיהֶן מִתְפָּרְקִין. **וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת •** בְּהַנְהָגָה שֶׁהִיא כְּבֵדָה וְקָשָׁה לָהֶם, בְּמִדָּה שֶׁמָּדְדוּ: ״וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו״, אַף כָּאן: ״וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדוּת״. **נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם •** בַּמִּצְרִיִּים. דָּבָר אַחֵר: ״בְּמִצְרַיִם״, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאֵלּוּ לוֹקִים עַל הַיָּם, כָּךְ לוֹקִים אוֹתָם שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בְּמִצְרַיִם.

◆ יום רביעי ח׳ שבט ◆

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו:

כו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָת יְדָךְ עַל יַמָּא וִיתוּבוּן מַיָּא עַל מִצְרָאֵי עַל רְתִכֵּיהוֹן וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן:

רש״י ◄ **וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם •** שֶׁזְּקוּפִים וְעוֹמְדִים כְּחוֹמָה, יָשׁוּבוּ לִמְקוֹמָם וִיכַסּוּ עַל מִצְרַיִם.

(כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֲר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:

כז וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ עַל יַמָּא וְתָב יַמָּא לְעִדַּן צַפְרָא לְתַקְפֵּהּ וּמִצְרָאֵי עָרְקִין לְקַדְמוּתֵהּ וְשַׁנִּיק יְיָ יָת מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָּא:

רש״י ◄ **לִפְנוֹת בֹּקֶר •** לְעֵת שֶׁהַבֹּקֶר פּוֹנֶה לָבֹא. **לְאֵיתָנוֹ •** לְתָקְפּוֹ הָרִאשׁוֹן. **נָסִים לִקְרָאתוֹ •** שֶׁהָיוּ מְהֻמָּמִים וּמְטֹרָפִין וְרָצִין לִקְרַאת הַמַּיִם. **וַיְנַעֵר ה׳ •** כְּאָדָם שֶׁמְּנַעֵר אֶת הַקְּדֵרָה וְהוֹפֵךְ הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה וְהַתַּחְתּוֹן לְמַעְלָה, כָּךְ הָיוּ עוֹלִין וְיוֹרְדִין וּמִשְׁתַּבְּרִין בַּיָּם, וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם חִיּוּת, לְקַבֵּל הַיִּסּוּרִין. **וַיְנַעֵר •** וְשַׁנִּיק, וְהוּא לְשׁוֹן טֵרוּף בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה.

(כח) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד:

כח וְתָבוּ מַיָּא וַחֲפוֹ יָת רְתִכַּיָּא וְיָת פָּרָשַׁיָּא לְכֹל מַשְׁרִיַת פַּרְעֹה דְּעַלּוּ בַתְרֵיהוֹן בְּיַמָּא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן עַד חָד:

רש״י ◄ **וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְגוֹ׳ לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה •** כָּךְ דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לִכְתֹּב לָמֶ״ד יְתֵרָה, כְּמוֹ (לקמן כז) ״לְכָל כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת״, וְכֵן: (שם) ״לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבוֹדָתוֹ״, (במדבר ד) ״וִיתֵדוֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל כְּלֵיהֶם״, וְאֵינוֹ אֶלָּא תִּקּוּן לָשׁוֹן. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) **וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה.** כָּךְ דֶּרֶךְ מִקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן בְּלָמֶ״ד יְתֵרָה, כְּמוֹ: לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן (לְהַלָּן כ״ז,

(כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם:

כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלִּיכוּ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִיַּמִּינֵיהוֹן וּמִסְּמָאלֵיהוֹן:

(ל) וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם:

ל וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא דְּמִצְרָאֵי וַחֲזוֹ יִשְׂרָאֵל יָת מִצְרָאֵי מַיְתִין עַל כֵּיף יַמָּא:

רס״י ◄ **וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת** • שֶׁפִּלְּטָן הַיָּם עַל שְׂפָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה, כָּךְ הֵם עוֹלִין מִצַּד אַחֵר רָחוֹק מִמֶּנּוּ, וְיִרְדְּפוּ אַחֲרֵינוּ.

(לא) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

לא וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת גְּבוּרְתָּא יְדָא רַבְּתָא דִּי עֲבַד יְיָ בְּמִצְרָיִם וּדְחִילוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ וְהֵמִינוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבְנְבִיאוּת מֹשֶׁה עַבְדֵּהּ:

רס״י ◄ **אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה** • אֶת הַגְּבוּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַרְבֵּה לְשׁוֹנוֹת נוֹפְלִין עַל לְשׁוֹן יָד, וְכֻלָּן לְשׁוֹן יָד מַמָּשׁ הֵן. וְהַמְּפָרְשׁוֹ, יְתַקֵּן הַלָּשׁוֹן אַחַר עִנְיַן הַדִּבּוּר. רמב״ן

טו (א) אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם:

א בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמֵימָר נְשַׁבַּח וְנוֹדֶה קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּוְתָנַיָּא וְגֵאוּתָא דִּילֵהּ הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵהּ רְמָא בְיַמָּא:

רס״י ◄ **אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה** • אָז, כְּשֶׁרָאָה הַנֵּס, עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁיָּשִׁיר שִׁירָה, וְכֵן: (יהושע י) ״אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ״, וְכֵן: (מלכים א ז) ״וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת פַּרְעֹה״, חָשַׁב בְּלִבּוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ. אַף כָּאן ״יָשִׁיר״, אָמַר לוֹ לִבּוֹ שֶׁיָּשִׁיר וְכֵן עָשָׂה, ״וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַה׳״. וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁרָאָה הַנֵּס, אָמַר לוֹ לִבּוֹ שֶׁיְּדַבֵּר וְכֵן עָשָׂה, ״וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל״. וְכֵן שִׁירַת הַבְּאֵר שֶׁפָּתַח בָּהּ: ״אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל״, פֵּרֵשׁ אַחֲרָיו: ״עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ״. (מלכים א יא) ״אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה״, פֵּרְשׁוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁבִּקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָּנָה, לָמַדְנוּ, שֶׁהַיּוּ״ד עַל שֵׁם הַמַּחֲשָׁבָה נֶאֱמְרָה, זֶהוּ לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ. אֲבָל מִדְּרָשׁוֹ: אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מִכָּאן רֶמֶז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן בְּכֻלָּן, חוּץ מִשֶּׁל שְׁלֹמֹה שֶׁפֵּרְשׁוּהוּ: ׳בִּקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָּנָה׳. וְאֵין לוֹמַר וּלְיַשֵּׁב לָשׁוֹן הַזֶּה כִּשְׁאָר דְּבָרִים הַנִּכְתָּבִים בִּלְשׁוֹן עָתִיד וְהֵן מִיָּד, כְּגוֹן: (איוב א) ״כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב״, (במדבר ט) ״עַל פִּי ה׳ יַחֲנוּ״, ״וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן״, לְפִי שֶׁהֵן דָּבָר הַהוֹוֶה תָּמִיד, וְנוֹפֵל בּוֹ בֵּין לְשׁוֹן עָתִיד וּבֵין לְשׁוֹן עָבָר, אֲבָל זֶה שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא לְשָׁעָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְיַשְּׁבוֹ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. **כִּי גָאֹה גָּאָה** • כְּתַרְגּוּמוֹ. (דָּבָר אַחֵר: בָּא הַכָּפֶל לוֹמַר שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם לַעֲשׂוֹת, כְּשֶׁהוּא נִלְחָם בַּחֲבֵרוֹ וּמִתְגַּבֵּר עָלָיו, מַפִּילוֹ מִן הַסּוּס, וְכָאן: ״סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם״, וְכָל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי זוּלָתוֹ נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן גֵּאוּת, כְּמוֹ ״כִּי גֵּאוּת עָשָׂה״, וְכֵן כָּל הַשִּׁירָה תִּמְצָא כְּפוּלָה: ״עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ, וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה״, ״ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה, ה׳ שְׁמוֹ״, וְכֵן כֻּלָּם. בְּרַשִׁ״י יָשָׁן). דָּבָר אַחֵר: ״כִּי־גָאֹה גָּאָה״ – עַל כָּל הַשִּׁירוֹת וְכָל מַה

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י״ט.) לְכָל כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת (שָׁם פָּסוּק ג׳.), וְאֵינָהּ אֶלָּא לְשׁוֹן תִּקּוּן. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינוֹ כֵּן בַּמָּקוֹם הַזֶּה, רַק פֵּרוּשׁוֹ: וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים ״וּלְכֹל״ חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם, וְהַחֵיל אֵינָם הָרֶכֶב וְהַפָּרָשִׁים, אֲבָל הֵם עִמּוֹ אֲשֶׁר לָקַח עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: כָּל סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ (י״ד, ט׳.). וְכָמוֹהוּ כְּסוּי בְּלָמֶ״ד, כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים (יְשַׁעְיָה י״א, ט׳.), וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל (לְהַלָּן כ״ו, י״ד.), וּבָא ״עַל״, הַמְכַסֶּה עַל הַקֶּרֶב (וַיִּקְרָא ד׳, ח׳.), וְכֵן רַבִּים.

(לא) **וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה.** אֶת הַגְּבוּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַרְבֵּה לְשׁוֹנוֹת נוֹפְלִים עַל לְשׁוֹן יָד, וְכֻלָּן לְשׁוֹן יָד מַמָּשׁ הֵן, וְהַמְתַקֵּן יְתַקֵּן הַלָּשׁוֹן אַחַר עִנְיַן הַדִּבּוּר. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. אֲבָל אֶנְקְלוּס לֹא פֵּרַשׁ הַיָּד הַגְּדוֹלָה גְּבוּרָה, אֲבָל אָמַר: ״יַת גְּבוּרַת יְדָא רַבְּתָא״. וְרַ״א אָמַר: ״הַמַּכָּה הַגְּדוֹלָה״, וְכֵן: הִנֵּה יַד ה׳ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ (לְעֵיל ט׳, ג׳.), כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם (שְׁמוּאֵל־א׳ ה׳, י״א.).

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֹאמַר שֶׁנִּגְלִית לָהֶם הַיָּד הַגְּדוֹלָה, וְהִיא ״מִדַּת הַדִּין״ שֶׁעָשָׂה ה׳ בְּמִצְרַיִם, כִּי הָיְתָה שָׁם בְּמִצְרַיִם מַכָּה בָּהֶם, וְזֶה כְּמוֹ: וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאָךְ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה (דְּבָרִים ד׳, ל״ו.), וְהוּא הַיָּמִין אֲשֶׁר תִּרְעַץ אוֹיֵב (לְהַלָּן ט״ו, ו׳.), וְהִיא זְרוֹעַ ה׳ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עוּרִי עוּרִי לְבָשִׁי עֹז זְרוֹעַ ה׳ (יְשַׁעְיָה נ״א, ט׳.), הֲלֹא אַתְּ הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם (שָׁם פָּסוּק י׳.). וְלֹא יִתְעַלֵּם מִמְּךָ מַה שֶּׁאָמַר ״לִבְשִׁי עֹז״ מִמַּה שֶׁכָּתַבְנוּ בַּפָּסוּק: מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית מ״ט, כ״ד.).

שֶׁאֲקַלֵּס בּוֹ – עוֹד יֵשׁ בּוֹ תּוֹסֶפֶת, וְלֹא כְּמִדַּת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ וְאֵין בּוֹ. **סוּס וְרֹכְבוֹ • שְׁנֵיהֶם** קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה, וְהַמַּיִם מַעֲלִין אוֹתָם לָרוּם וּמוֹרִידִין אוֹתָם לָעֹמֶק וְאֵינָן נִפְרָדִים. **רָמָה •** הִשְׁלִיךְ, וְכֵן (דניאל ג) ״וּרְמִיוּ לְגוֹ אַתּוּן נוּרָא״, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״רָמָה״ וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״יָרָה״ – מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ עוֹלִין לָרוּם וְיוֹרְדִין לַתְּהוֹם, כְּמוֹ (איוב לח) ״מִי יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ״ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. **רמב״ן**

(ב) עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:

ב תָּקְפִּי וְתֵשְׁבַּחְתִּי דְּהִילָא יְיָ וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ וַהֲוָה לִי לְפָרָק דֵּין אֱלָהַי וְאֶבְנֵי לֵהּ מַקְדְּשָׁא אֱלָהָא דַּאֲבָהָתַי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי:

רש״י◄ **עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ •** אונְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ׳תָּקְפִּי וְתֵשְׁבַּחְתִּי׳. עָזִּי, כְּמוֹ עֲזִי בְּשׁוּרוּק, וְזִמְרָת כְּמוֹ וְזִמְרָתִי, וַאֲנִי תָּמֵהַּ עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאֵין לְךָ כָּמוֹהוּ בִּנְקוּדָתוֹ בַּמִּקְרָא, אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל ״וְזִמְרָת״, וְכָל שְׁאָר מְקוֹמוֹת נָקוּד שׁוּרוּ״ק: (ירמיה טז) ״ה׳ עֻזִּי וּמְעֻזִּי״, (תהלים נט) ״עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה״, וְכֵן כָּל תֵּיבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדָה מְלָאפוֹ״ם, כְּשֶׁהִיא מָאֻרֶכֶת בְּאוֹת שְׁלִישִׁית וְאֵין הַשְּׁנִיָּה (בשו״א) בַּחֲטָף, הָרִאשׁוֹנָה נְקוּדָה בְּשׁוּרוּ״ק, כְּגוֹן: עֹז – עֻזִּי, רֹק – רֻקִּי, חֹק – חֻקִּי, עֹל – עֻלִּי, ״יָסוּר עֻלּוֹ״, כֹּל – כֻּלּוֹ, ״וְשָׁלִישִׁים עַל כֻּלּוֹ״. וְאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה: עָזִּי וְזִמְרָת שֶׁל כָּאן, וְשֶׁל יְשַׁעְיָה וְשֶׁל תְּהִלִּים נְקוּדָה בְּחֲטָף קָמָ״ץ. וְעוֹד, אֵין בְּאֶחָד מֵהֶם כָּתוּב ׳וְזִמְרָתִי׳, אֶלָּא ׳וְזִמְרָת׳, וְכֻלָּם סָמוּךְ לָהֶם ״וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה״. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְיַשֵּׁב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא: שֶׁאֵין עָזִּי כְּמוֹ עֲזִי וְלֹא וְזִמְרָת כְּמוֹ וְזִמְרָתִי, אֶלָּא עָזִּי שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ (שם קכג) ״הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמַיִם״, (עובדיה א) ״שׁוֹכְנִי בְּחַגְוֵי סֶלַע״, (דברים לג) ״שׁוֹכְנִי סְנֶה״, וְזֶהוּ הַשֶּׁבַח: ״עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ״, הוּא הָיָה לִי לִישׁוּעָה. וְזִמְרָת דָּבוּק הוּא לְתֵיבַת ה׳, כְּמוֹ: (שופטים ה) ״לְעֶזְרַת ה׳״, (ישעיה ט) ״בְּעֶבְרַת ה׳״, (קהלת ג) ״עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם״. וּלְשׁוֹן ׳וְזִמְרָת׳, לְשׁוֹן (ויקרא כה) ״לֹא תִזְמֹר״, (ישעיה כה) ״זְמִיר עָרִיצִים״ לְשׁוֹן כִּסּוּחַ וּכְרִיתָה. עֻזּוֹ וְנִקְמָתוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ הָיָה לָנוּ לִישׁוּעָה. וְאַל תִּתְמַהּ עַל לְשׁוֹן ׳וַיְהִי׳ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר הָיָה, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מִקְרָאוֹת מְדַבְּרִים בְּלָשׁוֹן זֶה, וְזֶה דֶּגְמָתוֹ: (מלכים א ו) ״אֶת קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהֵיכַל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב״, הָיָה לוֹ לוֹמַר: ״עָשָׂה צְלָעוֹת סָבִיב״. וְכֵן (דברי הימים ב ו) ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רַחַבְעָם״, הָיָה לוֹ לוֹמַר: ״מָלַךְ עֲלֵיהֶם רַחַבְעָם״. (במדבר יד) ״מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ וגו׳ וַיִּשְׁחָטֵם״, הָיָה לוֹ לוֹמַר: ״שְׁחָטָם״. (שם לו) ״וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה וגו׳ וַיָּמֻתוּ״, ״מֵתוּ״ הָיָה לוֹ לוֹמַר. (לעיל ח) ״וַאֲשֶׁר לֹא שָׂם לִבּוֹ אֶל דְּבַר ה׳ וַיַּעֲזֹב״, הָיָה לוֹ לוֹמַר ״עָזַב״. **זֶה אֵלִי •** בִּכְבוֹדוֹ נִגְלָה עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ מַרְאִין אוֹתוֹ בְּאֶצְבַּע: רָאֲתָה שִׁפְחָה עַל הַיָּם, מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ נְבִיאִים. **וְאַנְוֵהוּ •** אונְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן נָוֶה, (ישעיה לג) ״נָוֶה שַׁאֲנָן״, (שם סה) ״לִנְוֵה־צֹאן״. דָּבָר אַחֵר: וְאַנְוֵהוּ, לְשׁוֹן נוּי, אֲסַפֵּר נוּיוֹ וְשִׁבְחוֹ לְבָאֵי עוֹלָם, כְּגוֹן: ״מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד? דּוֹדִי צַח וְאָדֹם״. וְכָל הָעִנְיָן. **אֱלֹהֵי אָבִי •** הוּא זֶה, וַאֲרוֹמְמֶנְהוּ. **אֱלֹהֵי אָבִי •** לֹא אֲנִי תְּחִלַּת הַקְּדֻשָּׁה, אֶלָּא מֵחֲזֶקֶת וְעוֹמֶדֶת לִי הַקְּדֻשָּׁה וֶאֱלֹהוּתוֹ עָלַי מִימֵי אֲבוֹתַי. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) **אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה.** לְשׁוֹן רַבִּנוּ שְׁלֹמֹה: כְּשֶׁרָאָה הַנֵּס עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁיָּשִׁיר שִׁירָה וְכֵן עָשָׂה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וגו׳. וְכֵן, אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ (יְהוֹשֻׁעַ י׳, י״ב.), כְּשֶׁרָאָה הַנֵּס אָמַר לוֹ לִבּוֹ לְדַבֵּר וְכֵן עָשָׂה וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן שִׁירַת הַבְּאֵר שֶׁפָּתַח בָּהּ, אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל (בְּמִדְבַּר כ״א, י״ז.) פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: אַחֲרֵיו עָלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ, וְכֵן: וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת פַּרְעֹה (מְלָכִים־א׳ ז׳, ח׳.), חָשַׁב בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת לָהּ הַבַּיִת. אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה (שָׁם י״א, ז׳.), פְּרִשׁוּהוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל (סַנְהֶדְרִין צ״א:) שֶׁבִּקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָּנָה. זֶהוּ לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ. וּמַה יֹּאמַר הָרַב בַּפָּסוּק: יַעֲשׂוּ עֵגֶל בְּחֹרֵב (תְּהִלִּים ק״ו, י״ט.), כַּמָּה יְמָרוּהוּ בְּמִדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן (שָׁם ע״ח, מ׳.), וְכָל הַמִּזְמוֹר כֵּן, יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם (שָׁם פָּסוּק מ״ז.), יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב (שָׁם פָּסוּק מ״ה.), וְכֵן, וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ (מְלָכִים־ב׳ כ׳, י״ד.), מִן הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֵּהוּ אֲרַמִּים (שָׁם ח׳, כ״ט. ט׳, ט״ו.), וְכֵן (לְהַלָּן ל״ג, ז׳.): וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל. כִּי אֵינֶנּוּ לְשׁוֹן הוֹרָה, שֶׁלֹּא לְקָחוֹ אֶלָּא פַּעַם אַחַת.

אֲבָל דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן הוּא לוֹמַר עָתִיד בִּמְקוֹם עָבָר, וְכֵן יֹאמְרוּ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים הַהֵפֶךְ. וְהַטַּעַם, כִּי מִנְהַג הַלָּשׁוֹן שֶׁהַמְסַפֵּר עִנְיָן יַעֲמִיד עַצְמוֹ בַּזְּמַן שֶׁיַּחְפֹּץ, וְיִרְמֹז לַמַּעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ. פַּעַם יַעֲמִיד עַצְמוֹ בִּזְמַן הַמַּעֲשֶׂה וִידַבֵּר בּוֹ בְּעִנְיָן הוֹוֶה וְעוֹמֵד עָלָיו בִּתְחִלָּתוֹ, וְיֹאמַר ״יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל״ כְּאִלּוּ מְשׁוֹרְרִים לְפָנָיו, וְכֵן כֻּלָּם, וּפַעַם יֹאחַר עַצְמוֹ וְיֹאמַר זֶה נַעֲשָׂה כְּבָר, וְהַכֹּל לְאֲמִתַּת עִנְיָן, וְלָכֵן רֹב שֶׁיָּבֹא זֶה יִהְיֶה בְּעִנְיָן הַנִּבּוּאוֹת.

כִּי גָאֹה גָּאָה עַל הַשִּׁירוֹת, וְעַל כָּל מַה שֶׁאֲקַלֵּס בּוֹ עוֹד יֵשׁ בּוֹ נוֹסָפוֹת. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. עֲשָׂאוֹ לְשׁוֹן ״רוֹמְמוּת וְגֹדֶל״. וְאוּלַי כֵּן הוּא, וְכָמוֹהוּ: וּפֹה יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ (אִיּוֹב ל״ח, י״א.), כִּי גָאוּ הַמַּיִם (יְחֶזְקֵאל מ״ז, ה׳.), וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי (אִיּוֹב י׳, ט״ז.), לְשׁוֹן גֹּדֶל וְרִבּוּי. וְהַנָּכוֹן דַּעַת אֲנְקְלוֹס, לְשׁוֹן ״גֵּאוּת מַמָּשׁ״, כִּי נִתְגָּאָה עַל ״הַסּוּס״ שֶׁמִּתְגָּאֶה בַּמִּלְחָמָה וְעַל הַגִּבּוֹר ״הָרוֹכֵב״ בּוֹ, כִּי אֶת שְׁנֵיהֶם רָמָה בַּיָּם, וְכֵן: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ (פָּסוּק ז׳.), וְכֵן כֻּלָּם לְשׁוֹן גֵּאוּת, כִּי הַמִּתְגָּאֶה יְרוֹמֵם עַצְמוֹ בְּמַעֲלָה.

(ב־ג) **עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ.** פֵּרֵשׁ ר״א כִּי מִלַּת עָזִּי מוֹשֶׁכֶת, עָזִּי וְזִמְרָת עָזִּי יָהּ. וְהַטַּעַם, הוֹדָה כִּי עֻזּוֹ וְתָקְפּוֹ אֲשֶׁר יְזַמֵּר בּוֹ הוּא הַשֵּׁם, ״וְהוּא הָיָה יְשׁוּעָתִי״. זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, אוֹשִׁיבֶנּוּ ״בְּנָוֶה״, זֶה ״אֱלֹהֵי אָבִי״ וַאֲרֹמְמֶנְהוּ, שֶׁאֲסַפֵּר גְּבוּרוֹתָיו. וְזֶה הוּא וַדַּאי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. אֲבָל לֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם שָׁלֵם, וְהִזְכִּיר מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּלְבַד, וְדֶרֶךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּכָל הַתּוֹרָה לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם הַגָּדוֹל כֻּלּוֹ אֲשֶׁר אָמַר לוֹ: זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר (לְעֵיל ג׳, ט״ו.). וּכְבָר דָּרְשׁוּ (תַּנְחוּמָא סוֹף פָּרָשַׁת תֵּצֵא ט״ו.) בַּפָּסוּק: כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ (לְהַלָּן י״ז, ט״ז.), נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם וְאֵין הַשֵּׁם מָלֵא עַד שֶׁיִּמָּחֶה זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק.

(ג) יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ:

ג יְיָ מָרֵי נִצְחָן קְרָבַיָּא יְיָ שְׁמֵהּ:

רש״י ◄ **ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה** • בַּעַל מִלְחָמָה, כְּמוֹ (רות א) ״אִישׁ נָעֳמִי״, וְכָל אִישׁ וְאִישֵׁךְ מְתֵרְגְּמִין בַּעַל, וְכֵן (מלכים א ב) ״וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ״, לְגִבּוֹר. **ה׳ שְׁמוֹ** • מִלְחֲמוֹתָיו לֹא בְּכֹלֵי זַיִן, אֶלָּא בִּשְׁמוֹ הוּא נִלְחָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א יז) ״וְאָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה׳ צְבָאוֹת״. דָּבָר אַחֵר: ה׳ שְׁמוֹ, אַף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא נִלְחָם וְנוֹקֵם מֵאוֹיְבָיו, אוֹחֵז הוּא בְּמִדָּתוֹ לְרַחֵם עַל בְּרוּאָיו וְלָזוּן אֶת כָּל בָּאֵי עוֹלָם, וְלֹא כְּמִדַּת מַלְכֵי אֲדָמָה: כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִלְחָמָה פּוֹנֶה עַצְמוֹ מִכָּל עֲסָקִים וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת זוֹ וְזוֹ.

(ד) מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף:

ד רְתִכֵּי פַּרְעֹה וּמַשִּׁירְיָתֵהּ שְׁדִי בְיַמָּא וּשְׁפַר גְּבָרוֹהִי אִטְבָּעוּ בְיַמָּא דְסוּף:

רש״י ◄ **יָרָה בַיָּם** • שְׁדִי בְּיַמָּא, ׳שְׁדִי׳ לְשׁוֹן יְרִיָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (לקמן יט) ״אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה״, תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס: ׳אוֹ אִשְׁתְּדָאָה יִשְׁתְּדֵי׳, וְהַתָּי״ו מְשַׁמֶּשֶׁת בְּאֵלּוּ בִּמְקוֹם יִתְפַּעֵל. **וּמִבְחַר** • שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ: מֶרְכָּב, מִשְׁכָּב, ״מִקְרָא קֹדֶשׁ״. **טֻבְּעוּ** • (מכילתא) אֵין טְבִיעָה אֶלָּא בִּמְקוֹם טִיט, כְּמוֹ: (תהלים סט) ״טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה״, (ירמיה לח) ״וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט״, מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשָׂה הַיָּם טִיט לִגְמֹל לָהֶם כְּמִדָּתָם, שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים.

(ה) תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בְמִצּוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן:

ה תְּהוֹמַיָּא חָפוּ עֲלֵיהוֹן נְחָתוּ לְעוּמְקַיָּא כְּאַבְנָא:

רש״י ◄ **יְכַסְיֻמוּ** • כְּמוֹ יְכַסּוּם, וְהַיּוּ״ד הָאֶמְצָעִית יְתֵרָה בּוֹ. וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת בְּכָךְ, כְּמוֹ: (דברים ח) ״וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן״, (תהלים לו) ״יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ״, וְהַיּוּ״ד רִאשׁוֹנָה שֶׁמַּשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן עָתִיד, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: טָבְעוּ בְּיַם סוּף, כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ הַמַּיִם וִיכַסּוּ אוֹתָן. יְכַסְיֻמוּ אֵין דּוֹמֶה לוֹ בַּמִּקְרָא בִּנְקוּדָתוֹ, וְדַרְכּוֹ לִהְיוֹת נִנְקָד יְכַסְיוּמוּ בִּמְלֵאפוֹ״ם (גַּם כָּאן מוּכָח לִהְיוֹת חוֹלָם כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר). **כְּמוֹ אָבֶן** • וּבְמָקוֹם אַחֵר: ״צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת״, וּבְמָקוֹם אַחֵר: ״יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ״. הָרְשָׁעִים כַּקַּשׁ הוֹלְכִים וּמִטַּרְפִּין עוֹלִים וְיוֹרְדִין, בֵּינוֹנִיִּים כָּאֶבֶן, וְהַכְּשֵׁרִים כַּעוֹפֶרֶת שֶׁנָּחוּ מִיָּד.

(ו) יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב:

ו יַמִּינָךְ יְיָ אַדִּיר בְּחֵילָא יַמִּינָךְ יְיָ תְּבָרַת סָנְאָה:

רש״י ◄ **יְמִינְךָ** • שְׁתֵּי פְּעָמִים: כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם הַשְּׂמֹאל נַעֲשֵׂית יָמִין. **יְמִינְךָ ה׳ נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ** • לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל וִימִינְךָ הַשֵּׁנִית תִּרְעַץ אוֹיֵב. וְלִי נִרְאָה: אוֹתָהּ יָמִין עַצְמָהּ ״תִּרְעַץ אוֹיֵב״, מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מְלָאכוֹת בְּיָד אַחַת. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יְמִינְךָ הַנֶּאְדֶּרֶת בַּכֹּחַ, מַה מְּלַאכְתָּהּ? יְמִינְךָ הִיא תִּרְעַץ אוֹיֵב, וְכַמָּה מִקְרָאוֹת דֻּגְמָתוֹ: (תהלים צב) ״כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ ה׳, כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ״, (שם צד) ״עַד־מָתַי רְשָׁעִים, ה׳, עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ״, (שם צג) ״נָשְׂאוּ נְהָרוֹת, ה׳, נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם״, ״לֹא לָנוּ, ה׳, לֹא לָנוּ״, (הושע ב) ״אֶעֱנֶה, נְאֻם־ה׳, אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמַיִם״, (שופטים ה) ״אָנֹכִי לַה׳, אָנֹכִי אָשִׁירָה״, (תהלים קכד) ״לוּלֵי ה׳ וגו׳ לוּלֵי ה׳ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם״, (שופטים ה) ״עוּרִי, עוּרִי, דְּבוֹרָה, עוּרִי, עוּרִי, דַּבְּרִי־שִׁיר״, (ישעיה כו) ״תִּרְמְסֻנָּה רָגֶל, רַגְלֵי עָנִי״, (תהלים קלו) ״וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה, נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ״. **נֶאְדָּרִי** • הַיּוּ״ד יְתֵרָה, כְּמוֹ: ״רַבָּתִי עָם״, ״שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת״, ״גְּנֻבְתִּי

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, בַּעֲבוּר כִּי יְשׁוּעַת הַיָּם כֻּלָּהּ הָיְתָה עַל יַד מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים, הוּא שֶׁכָּתוּב עָלָיו: כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (לְהַלָּן כ״ג, כ״א.), וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה (לְעֵיל י״ד, ל״א.), כִּי ״הַיָּד״ יִרְמֹז לְמִדַּת הַדִּין, אֲשֶׁר הִיא הַיָּד הַגְּדוֹלָה וְהַנּוֹקֶמֶת, וְהִיא הַמַּקְרַעַת הַיָּם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ הַנָּבִיא: עוּרִי עוּרִי לְבִשִּׁי עֹז (יְשַׁעְיָה נ״א, ט.), הֲלֹא אַתְּ הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם רַבָּה (שָׁם י.), וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (י״ד, ל״א.), בַּעֲבוּר כֵּן אָמַר ״כִּי עֹז וְזִמְרָתוֹ הַשֵּׁם הַזֶּה״, כִּי בְּיָהּ ה׳ צוּר עוֹלָמִים (יְשַׁעְיָה כ״ו, ד׳.). וְכֵן בֵּאַר: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס (תְּהִלִּים קי״ד ה׳.) מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב (שָׁם פָּסוּק ז׳). וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (בְּשַׁלַּח שִׁירָתָא ג׳.): יָרְדוּ לַיָּם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים (לְעֵיל י״ד, י״ט.). וּבְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה אָמַר (ל׳, א׳.) אֵין עֹז אֶלָּא דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים צ״ט, ד׳.): וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב. **זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ.** ״וְאַעֲלֶה אוֹתוֹ אֶל נְוֵה עֶלְיוֹן״. ״אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי״, שֶׁנִּרְאָה לָהֶם בְּאֵל שַׁדַּי (לְעֵיל ו׳, ג׳.), וְעַתָּה ״אֲרוֹמְמֶנּוּ״ אוֹתוֹ בַּשֵּׁם הַשָּׁלֵם, כִּי מֵעַתָּה יִהְיֶה הַשֵּׁם אִישׁ מִלְחָמָה וְיִהְיֶה ה׳ שְׁמוֹ, כְּטַעַם: עַתָּה אֲרוֹמֵם עַתָּה אֶנָּשֵׂא (יְשַׁעְיָה ל״ג, י׳.). וְיִתָּכֵן שֶׁיִּרְמֹז זֶה לְשֶׁבַע סְפִירוֹת בַּחָכְמָה, כְּמוֹ: זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי (לְעֵיל ג׳, ט״ו.). וּבַמְּכִילְתָּא (כָּאן שִׁירָתָא ג׳.): אֵלִי, עִמִּי נָהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים, וְעִם ״אֲבוֹתַי״ בְּמִדַּת הַדִּין, וּמִנַּיִן שֶׁאֵין ״אֵלִי״ אֶלָּא מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי (תְּהִלִּים כ״ב, ב׳.), אַל נָא רְפָא נָא לָהּ (בַּמִּדְבָּר י״ב, י״ג.), אַל ה׳ וַיֹּאֶר לָנוּ (תְּהִלִּים קי״ח, כ״ז.). וְאִם כֵּן יֹאמַר: זֶה אֵלִי, כִּי עִמִּי הוּא ״אֵל״ בָּזֶה, כִּי יִתְעַלֶּה עִם הָרַחֲמִים לִהְיוֹת רַחֲמָן בְּדִינוֹ.

יום״. **תִּרְעַץ אוֹיֵב** • תָּמִיד הִיא רוֹעֶצֶת וּמְשַׁבֶּרֶת הָאוֹיֵב. וְדוֹמֶה לוֹ ״וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, בְּשׁוֹפְטִים (י׳). דָּבָר אַחֵר: יְמִינְךָ הַנֶּאְדֶּרֶת בַּכֹּחַ הִיא מְשַׁבֶּרֶת וּמַלְקָה אוֹיֵב. רמב״ן

(ז) **וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ:**

ז וּבִסְגִי תָקְפָּךְ תְּבַרְתָּנוּן לִדְקָמוּ עַל עַמָּךְ שַׁלַּחְתָּ רֻגְזָךְ שֵׁיצְנוּן כְּנוּרָא לְקַשָּׁא:

רש״י◄ **וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ** • אִם הַיָּד בִּלְבָד רוֹעֶצֶת הָאוֹיֵב, כְּשֶׁהוּא מְרִימָהּ בְּרֹב גְּאוֹנוֹ, אָז יַהֲרֹס קָמָיו. וְאִם בְּרֹב גְּאוֹנוֹ לְבַד אוֹיְבָיו נֶהֱרָסִים, קַל וָחֹמֶר כְּשֶׁשִּׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַף, יֹאכְלֵמוֹ. **תַּהֲרֹס** • תָּמִיד אַתָּה הוֹרֵס קָמֶיךָ, הַקָּמִים נֶגְדְּךָ, וּמִי הֵם הַקָּמִים כְּנֶגְדּוֹ? אֵלּוּ הַקָּמִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים פג) ״כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן״. וּמַה הִיא הַהֲמִיָּה? ״עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד״, וְעַל זֶה קוֹרֵא אוֹתָם אוֹיְבָיו שֶׁל מָקוֹם.

(ח) **וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם:**

ח וּבְמֵימַר פּוּמָךְ חַכִּימוּ מַיָּא קָמוּ כְּשׁוּר אֲזַלְיָא קָפוּ תְּהוֹמִין בְּלִבָּא דְיַמָּא:

רש״י◄ **וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ** • הַיּוֹצֵא מִשְּׁנֵי נְחִירַיִם שֶׁל אַף. דִּבֵּר הַכָּתוּב, כִּבְיָכוֹל, בַּשְּׁכִינָה דֶּגְמַת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ אֹזֶן הַבְּרִיּוֹת כְּפִי הַהֹוֶה, שֶׁיּוּכְלוּ לְהָבִין דָּבָר: כְּשֶׁאָדָם כּוֹעֵס יוֹצֵא רוּחַ מִנְּחִירָיו, וְכֵן: (תהלים יח) ״עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ״, וְכֵן (איוב ד) ״וּמֵרוּחַ אַפּוֹ יִכְלוּ״, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (ישעיה מח) ״לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי״, כְּשֶׁזַּעְפּוֹ נָחָה, נִשְׁימָתוֹ אֲרֻכָּה, וּכְשֶׁהוּא כּוֹעֵס, נִשְׁימָתוֹ קְצָרָה. (שם) ״וּתְהִלָּתִי אֶחֱטָם לָךְ״, וּלְמַעַן תְּהִלָּתִי אָשִׂים חָטָם בְּאַפִּי לִסְתֹּם נְחִירַי בִּפְנֵי הָאַף וְהָרוּחַ שֶׁלֹּא יֵצְאוּ. לָךְ, בִּשְׁבִילְךָ, אֶחֱטֹם, כְּמוֹ ״נָאקָה בְּחָטָם״ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, (דף נא) כָּךְ נִרְאָה בְּעֵינַי. וְכָל אַף וְחָרוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא אֲנִי אוֹמֵר כֵּן: ״חָרָה אַף״, כְּמוֹ: (איוב ל) ״רְעַצְמִי חָרָה מִנִּי־חֹרֶב״, לְשׁוֹן שְׂרֵפָה וּמוֹקֵד, שֶׁהַנְּחִירַיִם מִתְחַמְּמִים וְנִחָרִים בְּעֵת הַקֶּצֶף. וְחָרוֹן מִגִּזְרַת חָרָה, כְּמוֹ רָצוֹן מִגִּזְרַת רָצָה, וְכֵן חֵמָה, לְשׁוֹן חֲמִימוּת, עַל כֵּן הוּא אוֹמֵר: (אסתר א) ״וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בּוֹ״, וּבְנוֹחַ הַחֵמָה אוֹמֵר: נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ. **נֶעֶרְמוּ מַיִם** • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן עַרְמִימוּת, וּלְשׁוֹן צָחוּת הַמִּקְרָא, כְּמוֹ (שיר השירים ז) ״עֲרֵמַת חִטִּים״, ״וְנִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד״ יוֹכִיחַ. **נֶעֶרְמוּ מַיִם** • מִמּוֹקֵד רוּחַ שֶׁיָּצָא מֵאַפְּךָ יָבְשׁוּ הַמַּיִם, וְהֵם נַעֲשׂוּ כְּמִין גַּלִּים וְקָרִיּוֹת שֶׁל עֲרֵמָה שֶׁהֵם גְּבוֹהִים. **כְּמוֹ נֵד** • כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּשׁוּר, כְּחוֹמָה. **נֵד** • לְשׁוֹן צְבוּר וְכִנּוּס, כְּמוֹ (ישעיה נז) ״נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה״, (תהלים לג) ״כֹּנֵס כַּנֵּד״, לֹא כְּתִיב כּוֹנֵס כַּנּאד, אֶלָּא ׳כַּנֵּד׳, וְאִלּוּ הָיָה כַּנֵּד כְּמוֹ כַּנּאד וְכוֹנֵס לְשׁוֹן הַכְנָסָה, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ׳מַכְנִיס כִּבְנוֹאד מֵי הַיָּם׳, אֶלָּא כּוֹנֵס לְשׁוֹן אוֹסֵף וְצוֹבֵר הוּא, וְכֵן: (יהושע ג) ״קָמוּ נֵד אֶחָד״, ״וַיַּעֲמִדוּ נֵד אֶחָד״, וְאֵין לְשׁוֹן קִימָה וַעֲמִידָה בְּנוֹאדוֹת אֶלָּא בְּחוֹמוֹת וְצִבּוּרִים, וְלֹא מָצִינוּ נֹאד נָקוּד אֶלָּא בִּמְלֵאפוֹ״ם (חולם) כְּמוֹ (תהלים נו) ״שִׂימָה דִּמְעָתִי בְּנֹאדֶךָ״, (שופטים ד) ״אֶת נֹאד הֶחָלָב״. **קָפְאוּ** • כְּמוֹ (איוב י) ״וַכַּגְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי״, שֶׁהֶקְשׁוּ וְנַעֲשׂוּ כַּאֲבָנִים, וְהַמַּיִם זוֹרְקִים אֶת הַמִּצְרִים עַל הָאֶבֶן בְּכֹחַ וְנִלְחָמִים בָּם בְּכָל מִינֵי קֹשִׁי. **בְּלֶב־יָם** • בְּחֹזֶק הַיָּם, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן: ״עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם״, (שמואל ב יח) ״בְּלֵב הָאֵלָה״, לְשׁוֹן עִקָּרוֹ וְתָקְפּוֹ שֶׁל דָּבָר.

(ט) **אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:**

ט דַּהֲוָה אָמַר סָנְאָה אֶרְדּוֹף אַדְבֵּק אֲפַלֵּג בִּזְתָא תִּשְׂבַּע מִנְּהוֹן נַפְשִׁי אֶשְׁלוֹף חַרְבִּי תְּשֵׁיצְנוּן יְדִי:

רש״י◄ **אָמַר אוֹיֵב** • לְעַמּוֹ כְּשֶׁפִּתָּם בִּדְבָרִים: אֶרְדֹּף וְאַשִּׂיגֵם וַאֲחַלֵּק שָׁלָל עִם שָׂרַי וַעֲבָדַי. **תִּמְלָאֵמוֹ** • תִּתְמַלֵּא מֵהֶם. **נַפְשִׁי** • רוּחִי וּרְצוֹנִי. וְאַל תִּתְמַהּ עַל תֵּיבָה הַמְדַבֶּרֶת בִּשְׁתַּיִם. תִּמְלָאֵמוֹ — תִּמָּלֵא מֵהֶם. יֵשׁ הַרְבֵּה כַּלְשׁוֹן הַזֶּה: (שופטים א) ״כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי״, כְּמוֹ ׳נָתַתָּ לִי׳, (בראשית לז) ״וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם״, כְּמוֹ ׳דַּבֵּר עִמּוֹ׳, (ירמיה י)

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) **יְמִינְךָ ה׳ תִּרְעַץ אוֹיֵב.** לְשׁוֹן רַשִּׁ״י, פְּשָׁטוֹ שֶׁל דָּבָר, יְמִינְךָ ״הַנֶּאְדָּר בַּכֹּחַ״ מַה מְּלַאכְתָּהּ, יְמִינְךָ ה׳ תִּרְעַץ אוֹיֵב, וְכַמָּה מִקְרָאוֹת דֶּגְמָתוֹ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ ה׳ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ (שָׁם צ״ב, י׳.), עַד מָתַי רְשָׁעִים ה׳ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ (שָׁם צ״ד, ג׳.), נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ה׳ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם (שָׁם צ״ג, ג׳.). וְרַבִּים כָּכָה. וְאֵינוֹ נָכוֹן לְדַעְתִּי, כִּי הַפְּסוּקִים יִכְּפְלוּ מִלּוֹת לוֹמַר כִּי תָּמִיד יִהְיֶה כָּכָה מִבְּלִי שֶׁיְּבָאֲרוּ עִנְיָן רַק בַּפַּעַם הַשֵּׁנִית, וְאִלּוּ אָמַר: יְמִינְךָ ה׳ יְמִינְךָ ה׳ תִּרְעַץ אוֹיֵב, הָיָה כְּמוֹת אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים. וְר״א אָמַר כִּי פֵּרוּשׁוֹ: יְמִינְךָ ה׳ שֶׁאַתָּה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ ה׳ תִּרְעַץ אוֹיֵב שֶׁהוּא כְּמוֹ אֵלֶּה הַנִּזְכָּר וְיוֹתֵר נָכוֹן לוֹמַר יְמִינְךָ ה׳ הוּא נֶאְדָּר בַּכֹּחַ לְהַשְׁפִּיל לְכָל גֵּאֶה וָרָם, יְמִינְךָ ה׳ תִּרְעַץ אוֹיֵב בְּכֹחַ גָּדוֹל. וְהִזְכִּיר יָמִין בִּלְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה, כְּמוֹ, וְהִנֵּה יָד שְׁלוּחָה אֵלַי וְהִנֵּה בּוֹ מְגִלַּת סֵפֶר (יְחֶזְקֵאל ב׳, ט׳.), וְהוּא כָּפוּל כְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאוֹת. **וְדֶרֶךְ** הָאֱמֶת יִדְעֶנָּה הַמַּשְׂכִּיל מִן הַפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל י״ד, ל״א.), וְכָךְ אָמְרוּ (שמו״ר כ״ד, א׳.): הָיְתָה יָדוֹ אַחַת מְשַׁקַּעְתָּן וְיָדוֹ אַחַת מַצֶּלֶת אוֹתָם, כִּי הַכֹּחַ מַצִּיל, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, וַעֲתָה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי (בַּמִּדְבָּר י״ד, י״ז.).

״בָּנַי יְצָאוּנִי״, כְּמוֹ ״יְצָאוּ מִמֶּנִּי״, (איוב לא) ״מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ״, כְּמוֹ אַגִּיד לוֹ, אַף כָּאן תִּמְלָאֵמוֹ תִּמָּלֵא נַפְשִׁי מֵהֶם. **אָרִיק חַרְבִּי • אֶשְׁלַף**, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא מֵרִיק אֶת הַתַּעַר בִּשְׁלִיפָתוֹ וְנִשְׁאָר רֵיק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן הֲרָקָה, כְּמוֹ ״מְרִיקִים שַׁקֵּיהֶם״, (ירמיה מח) ״וְכֵלָיו יָרִיקוּ״. וְאִם תֹּאמַר אֵין לְשׁוֹן רֵיקוּת נוֹפֵל עַל הַיּוֹצֵא, אֶלָּא עַל הַתִּיק, וְעַל הַשַּׁק וְעַל הַכְּלִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה, אֲבָל לֹא עַל הַחֶרֶב וְעַל הַיַּיִן, וְלִדְחֹק וּלְפָרֵשׁ ״אָרִיק חַרְבִּי״ כְּלִשּׁוֹן (בראשית יד) ״וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו״, ״אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי״. מָצִינוּ הַלָּשׁוֹן מוּסָב אַף עַל הַיּוֹצֵא: (שיר השירים א) ״שֶׁמֶן תּוּרַק״, (ירמיה מח) ״וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי״, ״לֹא הוּרַק הַכְּלִי״ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לֹא הוּרַק הַיַּיִן מִכְּלִי אֶל כֶּלִי, מָצִינוּ הַלָּשׁוֹן מוּסָב עַל הַיַּיִן, וְכֵן (יחזקאל כח) ״וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ״ דְּחִירָם. **תּוֹרִישֵׁמוֹ • לְשׁוֹן רִישׁוּת וְדַלּוּת**, כְּמוֹ (שמואל א ב) ״מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר״. **רמב״ן**

(י) **נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים:**

י אֲמַרְתָּ בְּמִימְרָךְ חָפָא עֲלֵיהוֹן יַמָּא אִשְׁתְּקָעוּ כַּאֲבָרָא בְּמַיִן תַּקִּיפִין:

רס״י◄ **נָשַׁפְתָּ • לְשׁוֹן הֲפָחָה**, וְכֵן (ישעיה מ) ״וְגַם נָשַׁף בָּהֶם״. **צָלְלוּ • אִשְׁתְּקָעוּ וְעָמְקוּ לְשׁוֹן מְצוּלָה. כַּעוֹפֶרֶת • אֲבָר** פלו״ס בְּלַעַ״ז. **רמב״ן**

(יא) **מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:**

יא לֵית בַּר מִנָּךְ דְּאַתְּ הוּא אֱלָהָא יְיָ לֵית אֶלָּא אַתְּ אַדִּיר בְּקוּדְשָׁא דָּחֵל תֵּשְׁבְּחָן עָבֵד פְּרִישָׁן:

רס״י◄ **בָּאֵלִים • בַּחֲזָקִים**, כְּמוֹ (יחזקאל יז) ״וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח״, (תהלים כב) ״אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה״. **נוֹרָא תְהִלֹּת • יָרְאוּי מִלְּהַגִּיד תְּהִלּוֹתֶיךָ פֶּן יִמְעָטוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה״. רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) **אָמַר אוֹיֵב לְעַמּוֹ כְּשֶׁפַּתָּם בִּדְבָרִים, אֶרְדְּפֵם וְאַשִּׂיגֵם וַאֲחַלֵּק שָׁלָל עִם שָׁרַי וַעֲבָדַי.**

לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְרָאִיתִי בְּמִדְרַשׁ חָזִית (קֹהֶלֶת רַבָּה א׳, ל״א.), כָּךְ תָּנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת תְּחִלַּת הַשִּׁירָה, וְלָמָּה לֹא נִכְתַּב, אֶלָּא שֶׁאֵין מֵקֶדֶם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה. וְאֲנַקְלוּס סוֹבֵר כֵּן, וּלְכָךְ תִּרְגֵּם: ״דַּהֲוָה אָמַר סָנְאָה״, עַל תְּחִלַּת מַחְשַׁבְתּוֹ בְּרִדְפוֹ אַחֲרֵיהֶם.

וּלְדַעְתִּי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא סָדוּר בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן מִמֶּנּוּ, כִּי מִתְּחִלָּה (בְּפָסוּק ד׳.) אָמַר ״שֶׁטֶבְעוּ בַּיָּם וְיָרְדוּ בִּמְצוּלֹת״, וְהָיָה זֶה כַּאֲשֶׁר שָׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים (פָּסוּק ה׳.), וְאַחַר כָּךְ (בְּפָסוּקִים ח״־י׳.) שָׁב לוֹמַר אֵיךְ נַעֲשָׂה זֶה, כִּי בְּרוּחַ אַפֶּךָ הוּא רוּחַ קָדִים עַזָּה נֶעֱרְמוּ מַיִם מִתְּחִלָּה וְקָפְאוּ הַתְּהוֹמוֹת, וּמִפְּנֵי זֶה חָשַׁב הָאוֹיֵב שֶׁיִּרְדֹּף וַיַּשִּׂיגֵם בַּיָּם וַיַּחֲלֵק שְׁלָלָם וְתִמָּלֵא נַפְשׁוֹ מֵהֶם, וְנָשַׁפְתָּ עֲלֵיהֶם בְּרוּחֲךָ וְכִסָּמוֹ הַיָּם. וְהִזְכִּיר זֶה כִּי גַּם בְּמַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת סִבָּה וָפֶלֶא מֵאֵת הַשֵּׁם שֶׁחִזֵּק לִבָּם וְסִכֵּל עֲצָתָם לְבֹא בַּיָּם, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (י״ד, ד׳. כ״א.). עַל כֵּן אָמַר אַחֲרָיו (פָּסוּק י״א.): מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים, ״עוֹשֵׂה גְדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת״ בְּדָבָר וְהֶפְכּוֹ.

(י) **נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ.** אָמַר ר״א: מִגְּזֵרַת ״נָשֹׁף״, כִּי בַּנָּשֹׁף הֵבִיא רוּחַ שֶׁהִטְבִּיעָה אוֹתָם. וְרַשִׁ״י פֵּרַשׁ: לְשׁוֹן ״הֲפָחָה״, כְּמוֹ: וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ (יְשַׁעְיָה מ׳, כ״ד.). וְיָפֶה פֵּרַשׁ. וְדַעְתִּי עוֹד שֶׁעִנְיָנוֹ כְּמוֹ בְּבִי״ת, נָשַׁבְתָּ בְּרוּחֲךָ, מִלְּשׁוֹן, כִּי רוּחַ ה׳ נָשְׁבָה בּוֹ (שָׁם פָּסוּק ז׳.), יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מָיִם (תְּהִלִּים קמ״ז, י״ח.), כִּי שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה יְשַׁמְּשׁוּ בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ: עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קֶרֶת (מִשְׁלֵי ט׳, ג׳.), עַל גַּבֵּי, אִם בְּגַפּוֹ (לְהַלָּן כ״א, ג׳.), וְכֵן, וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר (דָּנִיאֵל י״א, כ״ד.) בִּזַּר עַמִּים (תְּהִלִּים ס״ח, ל״א.), לְשׁוֹן פִּזּוּר. וְכֵן בַּשְּׁמוֹת יַחֲלִיפוּ אוֹתָם, שׁוּבַךְ (שְׁמוּאֵל־ב׳ י׳, ט״ז.), שׁוּפַךְ (ד״ה־א׳ י״ט, ט״ז.). וּלְרַבּוֹתֵינוּ בְּמִשְׁנָה (פֵּאָה ו׳, א׳.): הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים הֶבְקֵר, כְּמוֹ הֶפְקֵר, וּמִן עָבְשׁוֹ פְּרֻדוֹת (יוֹאֵל א׳, י״ז.) יֹאמַר: עָפוּשׁ (פְּסָחִים מ״ה:), וְאָמַר, בֶּן פִּקּוּעָה (חֻלִּין ס״ט.) בִּמְקוֹם בֶּן בְּקוּעָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּבְקָעָה וּמְצָאוּ שָׁם בֶּן תִּשְׁעָה חַי. וְכֵן עַל דַּעְתִּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר (אֵיכָה ג׳, ט״ז.), הִכְבִּישַׁנִי, מִלְּשׁוֹן, וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בְּרֵאשִׁית א׳, כ״ח.), יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ (מִיכָה ז׳, י״ט.). וּבִלְשׁוֹנָם עוֹד: מִדָּה כְּפוּשָׁה (יְבָמוֹת ק״ז:), כְּמוֹ כְּבוּשָׁה. וְעִנְיַן הַכָּתוּב, כִּי בְּרוּחֲךָ הַקָּשָׁה וְהָעַזָּה נֶעֱרְמוּ מֵי הַיָּם״, וְנָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ אֲשֶׁר אַתָּה מְנַהֵג הַיָּם וְכִסָּמוֹ יָם. זֶהוּ וַיַּשֶּׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ, (לְעֵיל י״ד, כ״ז.), כִּי ״שָׁב״ לִנְשֹׁב בּוֹ הָרוּחַ כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּאֵיתָנוֹ בְּשׁוּא גַּלָּיו.

וְטַעַם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת, שֶׁבָּאוּ ״בִּמְצֻלּוֹת״ כְּמוֹ הָעוֹפֶרֶת. וְהִזְכִּיר זֶה בַּשִּׁירָה פַּעֲמַיִם, כְּמוֹ אָבֶן (פָּסוּק ה׳.), כַּעוֹפֶרֶת, כִּי גַּם זֶה לָהֶם מִיַּד ה׳, שֶׁהָיוּ בָּהֶם אֲנָשִׁים רַבִּים יוֹדְעִים לִשְׁחוֹת וְהָיוּ קְרוֹב לַיַּבָּשָׁה, אַף כִּי רוֹכְבֵי הַסּוּסִים בַּמַּיִם כֻּלָּם הָיוּ רְאוּיִים לְהִנָּצֵל כִּי הַסּוּסִים שָׁטִים הַרְבֵּה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְכֵן תּוֹפְשֵׁי הַמַּגִּנִּים נִצָּלִים בְּמַיִם, וּבְכָאן לֹא נִמְלַט מֵהֶם אֶחָד. וְזֶהוּ טַעַם, וַיְנַעֵר ה׳ אֶת מִצְרַיִם (לְעֵיל י״ד, כ״ז.), שֶׁהָיָה הַשֵּׁם מַגְבִּיהָם בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה וּמַשְׁפִּילָם בַּיָּם, מִלְּשׁוֹן, וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה (אִיּוֹב ל״ח, י״ג.), וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת (יְשַׁעְיָה א׳, ל״א.), מַה שֶּׁמַּפִּיץ וּמַפִּיל מִן הַפִּשְׁתָּן הַמִּתְקַן אוֹתוֹ.

(יא) **מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה׳,** ״בַּחֲזָקִים״, כְּמוֹ: וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יְחֶזְקֵאל י״ז, י״ג.), אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה (תְּהִלִּים כ״ב, כ׳.). לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וּבְאֱמֶת שֶׁהַלָּשׁוֹן לְשׁוֹן תֹּקֶף וְחֹזֶק, אֲבָל מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים בְּמַלְאֲכֵי מַעְלָה שֶׁהֵם נִקְרָאִים אֵלִים, מִלְּשׁוֹן: זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ (פָּסוּק ב׳.). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא אֵל עֶלְיוֹן עַל כֻּלָּם, וְכֵן: וְעַל אֵל אֵלִים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת (דָּנִיאֵל י״א, ל״ו.), כְּמוֹ, הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים (דְּבָרִים י׳, י״ז.), וְכֵן, הָבוּ לַה׳ בְּנֵי אֵלִים (תְּהִלִּים כ״ט, א׳.), כְּמוֹ, בְּנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי יִקָּרְאוּ אֵלִים וּבְנֵי אֵלִים, וְכֵן יִקָּרְאוּ הָאֱלֹהִים וּבְנֵי אֱלֹהִים, כִּי גָּדוֹל ה׳ מִכָּל הָאֱלֹהִים (לְהַלָּן י״ח, י״א.), וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה׳ (אִיּוֹב א׳, ו׳.). וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי ״בְּנֵי״ אֵינָנּוּ סְמִיכוּת, וְכֵן, בְּנֵי שְׁלִשִׁים (בְּרֵאשִׁית נ׳, כ״ג.), אַנְשֵׁי מְחֻקָּה עַל הַקִּיר (יְחֶזְקֵאל כ״ג, י״ד.).

וְזֶה טַעַם: מִי כָמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁאֵין כָּמֹהוּ אַדִּיר בִּמְעוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּשָּׁמַיִם. וּבַמְּכִילְתָּא (כָּאן): מִי כָמֹכָה בְּאֵלּוּ שֶׁהֵם מְשַׁמְּשִׁים לְפָנֶיךָ בַּמָּרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳ יִדְמֶה לַה׳ בִּבְנֵי אֵלִים אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה (תְּהִלִּים פ״ט, ז׳־ח׳.).

(יב) נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃

יב אֲרֵמְתָּ יַמִּינָךְ בְּלַעַתְּנוּן אַרְעָא׃

רש״י◄ **נָטִיתָ יְמִינְךָ** • כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֶה יָדוֹ, הָרְשָׁעִים כָּלִים וְנוֹפְלִים, לְפִי שֶׁהַכֹּל נָתוּן בְּיָדוֹ, וְנוֹפְלִים בְּהַטָּיָתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ישעיה לא) ״רַה׳ יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר״. מָשָׁל לִכְלֵי זְכוּכִית הַנְּתוּנִים בְּיַד אָדָם: מַטֶּה יָדוֹ מְעַט וְהֵן נוֹפְלִים וּמִשְׁתַּבְּרִין. **תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ** • מִכָּאן שֶׁזָּכוּ לִקְבוּרָה בִּשְׂכָר שֶׁאָמְרוּ: ״ה׳ הַצַּדִּיק״. רמב״ן

(יג) נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זּוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃

יג דַּבַּרְהִי בְטַבְוָתָךְ עַמָּא דְנַן דִּפְרָקְתָּא סוֹבַרְהִי בְתָקְפָּךְ לְדִירָא דְקֻדְשָׁךְ׃

רש״י◄ **נֵהַלְתָּ** • לְשׁוֹן מְנַהֵל, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל, וְלֹא דִּקְדֵּק לְפָרֵשׁ אַחַר לָשׁוֹן הָעִבְרִית. רמב״ן

(יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלָשֶׁת׃

יד שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא וְזָעוּ דַּחְלָא אַחֲדָתְנוּן דַּהֲווֹ יָתְבִין בִּפְלָשֶׁת׃

רש״י◄ **יִרְגָּזוּן** • מִתְרַגְּזִין. **יֹשְׁבֵי פְלָשֶׁת** • מִפְּנֵי שֶׁהָרְגוּ אֶת בְּנֵי אֶפְרַיִם שֶׁמִּהֲרוּ אֶת הַקֵּץ וְיָצְאוּ בְּחָזְקָה כַּמְּפֹרָשׁ בְּ׳דִּבְרֵי הַיָּמִים׳, וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי גַּת. רמב״ן

(טו) אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יְאֲחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃

טו בְּכֵן אִתְבְּהִילוּ רַבְרְבֵי אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב אַחֲדָתְנוּן רְתֵיתָא אִתְבָּרוּ כֹּל דַּהֲווֹ יָתְבִין בִּכְנָעַן׃

רש״י◄ **אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב** • (מכילתא) וַהֲלֹא לֹא הָיָה לָהֶם לִירָא כְּלוּם שֶׁהֲרֵי לֹא עֲלֵיהֶם הוֹלְכִים? אֶלָּא מִפְּנֵי אֲנִינוּת, שֶׁהָיוּ מִתְאוֹנְנִים וּמִצְטַעֲרִים עַל כְּבוֹדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **נָמֹגוּ** • נָמַסוּ, כְּמוֹ (תהלים עה) ״בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה״. אָמְרוּ: ׳עָלֵינוּ הֵם בָּאִים לְכַלּוֹתֵנוּ וְלִירַשׁ אֶת אַרְצֵנוּ׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לב עמ׳ 92)

עָלֵינוּ הֵם בָּאִים . . לִירַשׁ אֶת אַרְצֵנוּ (רַשִׁ״י טו, טו)

נִרְאֶה, שֶׁלִּיּוֹשְׁבֵי כְּנָעַן נוֹדַע שֶׁהַקָּבָּ״ה הִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם שֶׁזַּרְעוֹ יִירַשׁ אֶת הָאָרֶץ. וּרְאֵה רַשִׁ״י וַיִּשְׁלַח (לד, ל): ״מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד אֲשֶׁר תִּפְּרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ״. וּלְהָעִיר מֵרַשִׁ״י נֹחַ (ט, כו): ״בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹקֵי שֵׁם, שֶׁעָתִיד לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ לְזַרְעוֹ לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נוֹרָא תְהִלּוֹת. ״יִרְאוּ מִלְּהַגִּיד תְּהִלּוֹתָיו״ פֵּן יְמַעֲטוּ, כְּמוֹ: לְךָ דֻּמִיָּה תְּהִלָּה (תְּהִלִּים ס״ה, ב׳.). לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְגַם ר״א פֵּרַשׁ: ״כִּי כָּל הַמְהַלְּלִים יְרֵאִים לְהַלֵּל שְׁמוֹ״, כִּי מִי יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, וְהֵם חַיָּבִים לְהַלֵּל שְׁמוֹ כִּי הוּא לְבַדּוֹ עֹשֵׂה פֶלֶא. וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי טַעַם נוֹרָא תְהִלּוֹת ״שֶׁהוּא נוֹרָא בַּתְּהִלּוֹת״, כִּי יַעֲשֶׂה דְּבָרִים נוֹרָאִים וּמִתְהַלֵּל בָּהֶם, שֶׁעָשָׂה נְקָמוֹת בְּעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ וְהוֹשִׁיעַ בָּהֶם אֶת עֲבָדָיו, וְהִנֵּה הוּא בָּזֶה נוֹרָא וּמְהֻלָּל מְאֹד. וּבַעֲבוּר כִּי מַלְכֵי אָרֶץ נוֹרָאִים בְּעֹשֶׁק וְגָלוּז, אָמַר כִּי ה׳ הוּא נוֹרָא בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר הוּא מְהֻלָּל בָּהֶם.

וְכֵן, לְךָ דֻּמִיָּה תְּהִלָּה עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הַתּוֹחֶלֶת לְךָ תְּהִלָּה, כִּי כָּל הַמְיַחֲלִים לְךָ יָפִיקוּ רְצוֹנָם וִיהַלְלוּ שִׁמְךָ בְּצִיּוֹן וִישַׁלְּמוּ שָׁם אֶת נִדְרָם אֲשֶׁר נָדְרוּ בְּעֵת צָרָתָם, מִלְּשׁוֹן, אַךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִי נַפְשִׁי כִּי מִמֶּנּוּ תִּקְוָתִי (תְּהִלִּים ס״ב, ו׳.), וַיִּדֹּם הַשֵּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד (יְהוֹשֻׁעַ י׳, י״ג.). וְכֵן: אַךְ אֶל אֱלֹהִים דֻּמִּיָּה נַפְשִׁי, מִיַּחֶלֶת. כָּךְ נִרְאָה לִי. וְאַחֵרִים שָׁמַעְתִּי אוֹמְרִים: ״לְךָ מִשְׁתַּתֶּקֶת הַתְּהִלָּה״ כִּי לֹא תַשִּׂיג תְּהִלָּה לִפְעָלֶיךָ. הַגְּדוֹלִים וְהַנּוֹרָאִים, מִלְּשׁוֹן, וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי (תְּהִלִּים כ״ב, ג׳.), וְיִהְיֶה טַעַם אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן, הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּצִיּוֹן, כְּלוֹמַר הַשּׁוֹכֵן שָׁם. וְהַנָּכוֹן מַה שֶׁאָמַרְנוּ.

(יב) **נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ.** הַטַּעַם, כִּי אַחַר שֶׁנָּשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ וְכִסָּמוֹ הַיָּם נָטִיתָ עֲלֵיהֶם יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְתִבְלָעֵמוֹ אָרֶץ. וְהָעִנְיָן, כִּי אַחַר שֶׁטָּבְעוּ הִשְׁלִיכָם הַיָּם כְּמִנְהַג הַיַּמִּים, וְכֵן אָמַר: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם (לְעֵיל י״ד, ל׳.), וְשָׁם יִכְלוּ וְיָשׁוּבוּ לֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיוּ. וְהִנֵּה הֵם ״נִבְלָעִים וְנִשְׁחָתִים״, כְּמוֹ יַחַד סָבִיב וַתִּבְלַעֵנִי (אִיּוֹב י׳, ח׳.), בְּלַע ה׳ וְלֹא חָמַל (אֵיכָה ב׳, ב׳.), וְדָרַךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּבְלֹעוּ (יְשַׁעְיָה ג׳, י״ב.), הִשְׁחִיתוּ.

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְכִילְתָא כָּאן) שֶׁפְּתָחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ ״וּבְלָעָה״ אוֹתָם שֶׁזָּכוּ לִקְבוּרָה בִּשְׂכַר שֶׁאָמְרוּ ה׳ הַצַּדִּיק (לְעֵיל ט״ז, כ״ז.), וְאֵין לְשׁוֹן ״יָמִין״ וְ״יָד נְטוּיָה״ רַק לִנְקָמָה וּלְהַשְׁחָתָה, וְאוּלַי יְפָרְשׁוּ: נָטִיתָ יְמִינְךָ לַהֲמִיתָם בַּיָּם, וַתִּבְלָעֵמוֹ הָאָרֶץ אַחַר כָּךְ, ״וְהִיא הַקְּבוּרָה״ שֶׁזָּכוּ אֵלֶיהָ.

(יג) **נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זּוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ.**

אָמַר ר״א כִּי הוּא עָבָר בִּמְקוֹם עָתִיד כִּי כֵן יָבֹא בַּנְּבוּאוֹת. וְעַל דַּעְתִּי כִּי יֹאמַר: נָטִיתָ יְמִינְךָ עַל הָאוֹיֵב וַתִּבְלָעֵם הָאָרֶץ, וְנָחִיתָ בְחַסְדְּךָ בְּעַמּוּד הֶעָנָן לְנַחוֹתָם הַדֶּרֶךְ עַם זוּ גָּאָלְתָּ, וְנֵהַלְתָּ אוֹתָם ״בְּעֹז יָדֶיךָ״ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ, כִּי אֵלָיו הוֹלְכִים. וְכֵן: וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם (יְשַׁעְיָה ב׳, ב׳.). וּ״נְוֵה קָדְשֶׁךָ״, הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר עוֹד: מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (פְּסוּק י״ז.). וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָא (כָּאן), אֵין נָוֶה אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ תִרְאֶינָה יְרוּשָׁלַם נָוֶה שַׁאֲנָן (יְשַׁעְיָה ל״ג, כ׳.).

(יד־טז) **שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן.** יֹאמַר, כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ הָעַמִּים יִרְגָּזוּן מִתּוֹגֶרֶת יָדֶיךָ, וְחִיל אָחַז יוֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת בְּעֵת שֶׁשָּׁמְעוּ. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר כִּי כְּבָר שָׁמְעוּ הָעַמִּים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה

(טז) **תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זּוּ קָנִיתָ:**

טז תַּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא וְדַחַלְתָּא בִּסְגִי תָּקְפָּךְ יִשְׁתְּקוּן כְּאַבְנָא עַד דְּיֵעְבַּר עַמָּךְ יְיָ עָת אַרְנוֹנָא עַד דְּיֵעְבַּר עַמָּא דְנַן דִּי פְרַקְתָּא יָת יַרְדְּנָא:

רש״י◄ **תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה •** (מכילתא) עַל הָרְחוֹקִים. **וָפַחַד •** עַל הַקְּרוֹבִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ב) ״כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ וְגוֹ׳״. **עַד יַעֲבֹר עַד יַעֲבֹר •** כְּתַרְגּוּמוֹ. **קָנִיתָ •** חִבַּבְתָּ מִשְּׁאָר אֻמּוֹת כְּחֵפֶץ הַקָּנוּי בְּדָמִים יְקָרִים שֶׁחָבִיב עַל הָאָדָם.

(יז) **תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ:**

יז תֶּעֱלִנּוּן וְתַשְׁרִנּוּן בְּטוּרָא דְאַחֲסַנְתָּךְ אֲתַר לְבֵית שְׁכִנְתָּךְ אַתְקֵנְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ אַתְקְנוּהִי יְדָיךְ:

רש״י◄ **תְּבִאֵמוֹ •** נִתְנַבֵּא מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ, לְכָךְ לֹא נֶאֱמַר ׳תְּבִיאֵנוּ׳. (נִרְאָה שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ וְכוּ׳ וְהָכִי אִיתָא בְּהֶדְיָא פֶּרֶק ״יֵשׁ נוֹחֲלִין״ דַּף קי״ט וּבִמְכִילְתָא: ׳הַבָּנִים יִכָּנְסוּ וְלֹא הָאָבוֹת׳ אַף שֶׁלֹּא נִגְזְרָה גְּזֵרַת מְרַגְּלִים עֲדַיִן, מִכָּל מָקוֹם, נִבָּא וְלֹא יָדַע מַה נִּבָּא. מהרש״ל). **מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ •** מִקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כִּסֵּא שֶׁל מַעְלָה אֲשֶׁר פָּעַלְתָּ. **מִקְדָּשׁ •** הַטַּעַם עָלָיו זָקֵף גָּדוֹל, לְהַפְרִידוֹ מִתֵּבַת הַשֵּׁם שֶׁלְּאַחֲרָיו, הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר ״כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ״, ה׳. חָבִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּיָד אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה מט) ״אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ״, וּמִקְדָּשׁ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, וְאֵימָתַי יִבָּנֶה בִּשְׁתֵּי יָדַיִם? בִּזְמַן שֶׁ״ה׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד״, לְעָתִיד לָבֹא שֶׁכָּל הַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ.

(יח) **יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:**

יח יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:

רש״י◄ **לְעוֹלָם וָעֶד •** לְשׁוֹן עוֹלָמִית הוּא, וְהַוָּי״ו בּוֹ יְסוֹד, לְפִיכָךְ, הִיא פְּתוּחָה, אֲבָל (ירמיה כט) ״וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד״ שֶׁהַוָּי״ו בּוֹ שְׁמוּשׁ, קְמוּצָה הִיא.

(יט) **כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:**

יט אֲרֵי עָלוּ סוּסָוַת פַּרְעֹה בִּרְתִכּוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי בְּיַמָּא וַאֲתַיֵב יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת מֵי יַמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלִּיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא:

רש״י◄ **כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה •** כַּאֲשֶׁר בָּא. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשֵּׁם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְיִרְגְּזוּן תָּמִיד מִן הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שָׂם בָּהֶם, וְיִתְפַּלֵּל ״שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָה וָפַחַד״ שֶׁלֹּא יֵצְאוּ לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל לְמִלְחָמָה. **וְאָמַר** רַבִּי אַבְרָהָם כִּי תִּפֹּל עֲלֵיהֶם שָׁב אֶל פְּלֶשֶׁת אֱדוֹם וּמוֹאָב, לֹא אֶל כְּנָעַן, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה׳, כִּי עֲלֵיהֶם עָבְרוּ טֶרֶם בּוֹאָם אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן, וְלֹא נִלְחֲמוּ עִמָּהֶם. וְאִם יָצָא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה (בַּמִּדְבָּר כ׳, כ׳.), לְבַל יַעַבְרוּ בְּאַרְצוֹ, לֹא נִלְחַם בָּהֶם, וְלוּלֵא כִּי נָפַל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד הָיוּ חֲפֵצִים לְהִלָּחֵם בָּם מִשִּׂנְאָתָם אוֹתָם. וְלֹא הִזְכִּיר עַמּוֹן, כִּי עַמּוֹן וּמוֹאָב כְּגוֹי אֶחָד הֵם. וְיִתָּכֵן שֶׁגַּם עַל הַכְּנַעֲנִי נָפַל פַּחְדָּם וְלֹא נִלְחַם בָּהֶם עַד עָבְרָם, כִּי הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב (בַּמִּדְבָּר כ״א, א׳.) אֵינֶנּוּ כְּנַעֲנִי בְּיִחוּסוֹ, כְּדַעַת רַבּוֹתֵינוּ (בַּמִּדְבָּר רַבָּה וְתַנְחוּמָא שָׁם.).

(יח) **ה׳ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.** יֹאמַר, כִּי הֶרְאָה עַתָּה כִּי הוּא מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן עַל הַכֹּל, שֶׁהוֹשִׁיעַ אֶת עַבְדָּיו וְאִבֵּד אֶת מוֹרְדָיו, כֵּן יְהִי הֶרְצוֹן מִלְּפָנָיו לַעֲשׂוֹת בְּכָל הַדּוֹרוֹת לְעוֹלָם, לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו, וְלֹא יַעֲלִימֵהוּ מִן הָרְשָׁעִים הַמְּרִעִים. וּבָאוּ כָּזֶה פְּסוּקִים רַבִּים, כְּגוֹן: יִמְלֹךְ ה׳ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָה (תְּהִלִּים קמ״ו, י׳.), יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם (שָׁם קי״ג, ב׳.), וְהָיָה ה׳ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ (זְכַרְיָה י״ד, ט׳.).

וְאֶנְקְלוּס נִתְיַרֵּא מִמְּנוּ בַּעֲבוּר שֶׁהַמַּלְכוּת לֵאלֹהִים הִיא לְעוֹלְמֵי עַד, וּלְפִיכָךְ עֲשָׂאוּ לְשׁוֹן הוֹוֶה: ״ה׳ מַלְכוּתֵיהּ קָאֵים לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא״, כְּדֶרֶךְ מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים (תְּהִלִּים קמ״ה, י״ג.). וְלֹא הֲבִינוֹתִי דַּעְתּוֹ בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב: יְהִי כְבוֹד ה׳ לְעוֹלָם (שָׁם ק״ד, ל״א.), וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ (שָׁם ע״ב, י״ט.), יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ (בַּקַּדִּישׁ אָנוּ אוֹמְרִים יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ), יֵאָמֵן וְיִגְדַּל שִׁמְךָ (ד״ה־א׳ י״ז, כ״ד.). וְיִתָּכֵן שֶׁטַּעֲמָם כְּסוֹד הַבְּרָכוֹת.

(יט) **כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו.**

אָמַר ר״א שֶׁגַּם זֶה מִן הַשִּׁירָה, כִּי הָיוּ מְשׁוֹרְרִים וְאוֹמְרִים: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם בְּעוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בַּיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם, וְהוּא גַּם בְּתוֹךְ גַּם. וְאֵינֶנּוּ בִּלְשׁוֹן הַשִּׁירָה וְהַנְּבוּאוֹת. אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא מִיָּד, לֹא מִיּוֹם הַמַּחֲרַת אוֹ אַחֲרֵי כֵן. אוֹ טַעֲמוֹ: אָז יָשִׁיר, ״כַּאֲשֶׁר״ בָּא סוּס פַּרְעֹה בַּיָּם וְהֵשִׁיב עֲלֵיהֶם ה׳ מֵי הַיָּם בְּעוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ״הוֹלְכִים״ בַּיַּבָּשָׁה ״בְּתוֹכוֹ״. לְהַגִּיד כִּי בְּלֶכְתָּם בְּתוֹכוֹ בַּיַּבָּשָׁה אָמְרוּ הַשִּׁירָה. וְאָמַר עוֹד, כִּי אָז לָקְחָה מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ (בַּפָּסוּק הַבָּא) וְעָנְתָה לָהֶם הַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַשִּׁירָה שֶׁתַּעֲנֶינָה כֵּן אַחֲרֵי מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

(כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֵאנָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת:

כ וּנְסִיבַת מִרְיָם נְבִיאָתָא אֲחָתֵהּ דְּאַהֲרֹן יָת תֻּפָּא בִּידָהּ וּנְפָקוּ כָל נְשַׁיָּא בַּתְרָהָא בְּתֻפִּין וּבְחִנְגִּין:

רש״י ◄ **וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה** • הֵיכָן נִתְנַבְּאָה? כְּשֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אַהֲרֹן, קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, אָמְרָה: ״עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן וְכוּ׳״, כִּדְאִיתָא בְּסוֹטָה (דף י״ב). דָּבָר אַחֵר: ״אֲחוֹת אַהֲרֹן״, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ כְּשֶׁנִּצְטָרְעָה, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ. **אֶת הַתֹּף** • כְּלִי שֶׁל מִינֵי זֶמֶר. **בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת** • מֻבְטָחוֹת הָיוּ צַדְקָנִיּוֹת שֶׁבַּדּוֹר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם נִסִּים, וְהוֹצִיאוּ תֻּפִּים מִמִּצְרַיִם. רמב״ן

(כא) וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם:

כא וּמְעַנְיָא לְהוֹן מִרְיָם שַׁבְּחוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּוְתָנַיָּא וְגַאוּתָא דִּילֵהּ הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵהּ רְמָא בְּיַמָּא:

רש״י ◄ **וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם** • מֹשֶׁה אָמַר שִׁירָה לַאֲנָשִׁים: הוּא אוֹמֵר וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו, וּמִרְיָם אָמְרָה שִׁירָה לַנָּשִׁים (מכילתא).

(כב) וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם:

כב וְאַטֵּיל מֹשֶׁה יָת יִשְׂרָאֵל מִיַּמָּא דְסוּף וּנְפָקוּ לְמַדְבְּרָא דְחַגְרָא וַאֲזָלוּ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וְלָא אַשְׁכָּחוּ מַיָּא:

רש״י ◄ **וַיַּסַּע מֹשֶׁה** • (מכילתא) הִסִּיעָן בְּעַל כָּרְחָם, שֶׁעִטְּרוּ מִצְרַיִם אֶת סוּסֵיהֶם בְּתַכְשִׁיטֵי זָהָב וְכֶסֶף וַאֲבָנִים טוֹבוֹת (מכילתא) וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹצְאִין אוֹתָם בַּיָּם, וּגְדוֹלָה הָיְתָה בִּזַּת הַיָּם מִבִּזַּת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שיר השירים א) ״תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף״. לְפִיכָךְ הֵצְרַךְ לְהַסִּיעָן בְּעַל כָּרְחָם.

(כג) וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה:

כג וַאֲתוֹ לְמָרָה וְלָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִמָּרָה אֲרֵי מְרִירִין אִנּוּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ מָרָה:

רש״י ◄ **וַיָּבֹאוּ מָרָתָה** • כְּמוֹ לְמָרָה, הֵ״א בְּסוֹף תֵּיבָה בִּמְקוֹם לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ וְהַתָּי״ו הִיא בִּמְקוֹם הֵ״א הַנִּשְׁרֶשֶׁת בְּתֵיבַת מָרָה, וּבִסְמִיכָתָהּ כְּשֶׁהִיא נִדְבֶּקֶת לַהֵ״א שֶׁהוּא מוֹסִיף בִּמְקוֹם הַלָּמֶ״ד, תֵּהָפֵךְ הַהֵ״א שֶׁל שֹׁרֶשׁ לְתָי״ו, וְכֵן כָּל הֵ״א שֶׁהִיא שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה תִּתְהַפֵּךְ לְתָי״ו בִּסְמִיכָתָהּ, כְּמוֹ (ישעיה כז) ״חֵמָה אֵין לִי״, (אסתר א) ״וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ״. הֲרֵי הֵ״א שֶׁל שֹׁרֶשׁ נֶהֱפֶכֶת לְתָי״ו מִפְּנֵי שֶׁנִּסְמֶכֶת אֶל הַוָּא״ו הַנּוֹסֶפֶת. וְכֵן ״עֶבֶד וָאָמָה״, (בראשית ל) ״הִנֵּה אֲמָתִי בִּלְהָה״. ״לְנֶפֶשׁ חַיָּה״, (איוב לג) ״וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם״. ״בֵּין הָרָמָה״, ״וּתְשׁוּבָתוֹ הָרָמָתָה״.

(כד) וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה:

כד וְאִתְרָעֲמוּ עַמָּא עַל מֹשֶׁה לְמֵימַר מָה נִשְׁתֵּי:

רש״י ◄ **וַיִּלֹּנוּ** • לְשׁוֹן נִפְעַל הוּא, וְכֵן הַתַּרְגּוּם לְשׁוֹן נִפְעַל הוּא: ״וְאִתְרָעֲמוּ״, וְכֵן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן תְּלוּנָה לְהָסֵב הַדִּבּוּר אֶל הָאָדָם: מִתְלוֹנֵן, מִתְרוֹעֵם, וְלֹא אָמַר: לוֹנֵן, רוֹעֵם, וְכֵן יֹאמַר הַלּוֹעֵז: דקומפ״ל ישנ״ק שי״י מוּסָב הַדִּבּוּר אֵלָיו בְּאָמְרוֹ שי״י.

(כה) וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ:

כה וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְאַלְּפֵהּ יְיָ אָעָא וּרְמָא לְמַיָּא וּבַסִּימוּ מַיָּא תַּמָּן גְּזַר לֵהּ קְיָם וְדִין וְתַמָּן נַסְּיֵהּ:

רש״י ◄ **שָׁם שָׂם לוֹ** • בְּמָרָה נָתַן לָהֶם מִקְצָת פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהֶם: שַׁבָּת וּפָרָה אֲדֻמָּה וְדִינִין (סנהדרין מז). **וְשָׁם נִסָּהוּ** • לָעָם, וְרָאָה קְשִׁי עָרְפָּן שֶׁלֹּא נִמְלְכוּ בְּמֹשֶׁה בְּלָשׁוֹן יָפָה: בַּקֵּשׁ עָלֵינוּ רַחֲמִים שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת, אֶלָּא נִתְלוֹנְנוּ. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) **אֲחוֹת אַהֲרֹן.** הַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּירוּ מֹשֶׁה וּמִרְיָם וְלֹא הִזְכִּיר אַהֲרֹן רָצָה הַכָּתוּב לְהַזְכִּירוֹ, וְאָמַר אֲחוֹת אַהֲרֹן דֶּרֶךְ כָּבוֹד לוֹ, שֶׁהוּא אָחִיהָ הַגָּדוֹל וַאֲחוֹתוֹ הַנְּבִיאָה מִתְיַחֶסֶת אֵלָיו, שֶׁגַּם הוּא נָבִיא וּקְדוֹשׁ ה׳. וְיִתָּכֵן שֶׁדֶּרֶךְ הַכְּתוּבִים לְיַחֵס אֶל גְּדוֹל הָאַחִים, וְכֵן: וּבְנֵי כָלֵב אֲחִי יְרַחְמְאֵל (ד״ה־א׳. ב׳, מ״ב.), שֶׁהָיָה גָּדוֹל מֵאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת יְרַחְמְאֵל וְאֶת רָם וְאֶת כְּלוּבָי (שָׁם ב׳, ט׳.).

(כה) **שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ.** בְּמָרָה נָתַן לָהֶם מִקְצָת פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהֶם, שַׁבָּת פָּרָה אֲדֻמָּה וְדִינִין.

(כו) וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ:

כו וַאֲמַר אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּדְכָשַׁר קֳדָמוֹהִי תַּעְבֵּד וְתַצִּית לְפִקּוּדוֹהִי וְתִטַּר כָּל קְיָמוֹהִי כָּל מַרְעִין דִּי שַׁוֵּיתִי בְּמִצְרַיִם לָא אֲשַׁוִּינוּן עֲלָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַסָּךְ:

רש״י◄ **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע** • זוֹ קַבָּלָה שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם. **תַּעֲשֶׂה** • הִיא עֲשִׂיָּה. **וְהַאֲזַנְתָּ** • תַּטֶּה אָזְנַיִם לְדַקְדֵּק בָּהֶם. **כָּל־חֻקָּיו** • דְּבָרִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרַת מֶלֶךְ בְּלֹא שׁוּם טַעַם, וְיֵצֶר הָרָע מְקַנְטֵר עֲלֵיהֶם: ׳מָה אִסּוּר בְּאֵלּוּ, לָמָּה נֶאֱסְרוּ׳? כְּגוֹן: לְבִישַׁת כִּלְאַיִם, וַאֲכִילַת חֲזִיר, וּפָרָה אֲדֻמָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. **לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ** • וְאִם אָשִׂים הֲרֵי הוּא כְּלֹא הוּשְׂמָה ״כִּי אֲנִי ה׳ רוֹפְאֶךָ״, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ: (מכילתא) וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: ״כִּי אֲנִי ה׳ רוֹפְאֶךָ״, וּמְלַמֶּדְךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת לְמַעַן תִּנָּצֵל מֵהֶם, כָּרוֹפֵא הַזֶּה הָאוֹמֵר לְאָדָם: אַל תֹּאכַל דְּבָרִים שֶׁמַּחֲזִירִים אוֹתְךָ לִידֵי חֹלִי, וְזֶהוּ אִזּוּן מִצְוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ג) ״רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ״. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְשָׁם נִסָּהוּ, לָעָם, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְהִיא דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין נ״ו:). וַאֲנִי תְּמֵהַּ, לָמָּה לֹא פֵּרֵשׁ כָּאן הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְהַמִּשְׁפָּטִים וְיֹאמַר ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ כַּאֲשֶׁר אָמַר בַּפָּרָשִׁיּוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לְמַעְלָה, דַּבֵּרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (לְעֵיל י״ב, ג׳.), וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּכָל הַמִּצְוֹות בְּאֹהֶל מוֹעֵד, בְּעַרְבוֹת מוֹאָב וּפֶסַח מִדְּבָר (בַּמִּדְבָּר ט׳, ב׳.).

וּלְשׁוֹן רַשִׁ״י שֶׁאָמַר: פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהֶם, מִשֶּׁמָּע שֶׁהוֹדִיעָם הַחֻקִּים הָהֵן וְלִמֵּד אוֹתָם עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְצַוּוֹת אֶתְכֶם בְּכָךְ, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּמַד אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְהָיָה זֶה לְהַרְגִּילָם בְּמִצְוֹת וְלָדַעַת אִם יְקַבְּלוּ אוֹתָם בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, וְהוּא הַנִּסָּיוֹן שֶׁאָמַר: וְשָׁם נִסָּהוּ, וְהוֹדִיעָם שֶׁעוֹד יְצַוֵּם בְּמִצְוֹת, זֶהוּ שֶׁאָמַר: אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר יְצַוֶּה אוֹתְךָ בָּהֶם.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, כַּאֲשֶׁר הֶחֱלוּ לָבוֹא בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם שָׁם לָהֶם בְּמִחְיָתָם וְצָרְכֵיהֶם מִנְהָגִים אֲשֶׁר יִנְהֲגוּ בָּהֶם עַד בּוֹאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת, כִּי הַמִּנְהָג יִקָּרֵא חֹק, כְּעִנְיַן: הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי (מִשְׁלֵי ל׳, ח׳.), חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ (יִרְמְיָה ל״ג, כ״ה.), וְיִקָּרֵא מִשְׁפָּט בִּהְיוֹתוֹ מִשֹּׁעֵר כָּהֹגֶן, וְכֵן, כֹּה עָשָׂה דָוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל הַיָּמִים (שְׁמוּאֵל־א׳ כ״ז, י״א.), כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ (בְּרֵאשִׁית מ׳, י״ג.), וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב (יִרְמְיָה ל׳, י״ח.), עַל מִדָּתוֹ.

אוֹ שֶׁיְּסַרֵּם בְּחֻקֵּי הַמִּדְבָּר, לִסְבֹּל הָרָעָב וְהַצָּמָא, לִקְרֹא בָּהֶם אֶל ה׳, לֹא דֶּרֶךְ תְּלוּנָה. וּמִשְׁפָּטִים, שֶׁיִּחְיוּ בָּהֶם, לֶאֱהֹב אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, וּלְהִתְנַהֵג בַּעֲצַת הַזְּקֵנִים, וְהַצְנֵעַ לֶכֶת בְּאָהֳלֵיהֶם בְּעִנְיַן הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים, וְשֶׁיִּנְהֲגוּ שָׁלוֹם עִם הַבָּאִים בַּמַּחֲנֶה לִמְכֹּר לָהֶם דָּבָר, וּתוֹכְחוֹת מוּסָר שֶׁלֹּא יִהְיוּ כַּמַּחֲנוֹת הַשּׁוֹלְלִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ כָּל תּוֹעֵבָה וְלֹא יִתְבּוֹשָׁשׁוּ, וּכְעִנְיַן שֶׁצִּוָּה בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים כ״ג, י׳.): כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע.

וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ נֶאֱמַר: וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם (יְהוֹשֻׁעַ כ״ד, כ״ה.), אֵינָם חֻקֵּי הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁפָּטִים, אֲבָל הַנְהָגוֹת וְיִשּׁוּב הַמְּדִינוֹת, כְּגוֹן תְּנָאִים שֶׁהִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (ב״ק פ׳:), וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאָמַר: וְשָׁם נִסָּהוּ, לְהוֹדִיעַ כִּי אֲשֶׁר הוֹלִיכָם בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מַיִם וְהֵבִיאָם אֶל מְקוֹם הַמַּיִם הַמָּרִים, לְנִסָּיוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיַּעֲנֶךָ וַיַּרְעִיבֶךָ וּלְמַעַן נַסּוֹתְךָ לְהֵיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ.

וְטַעַם וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ. ״שֶׁהֶרְאָה אוֹתוֹ עֵץ״

וְאָמַר לוֹ: הַשְׁלֵךְ אֶת הָעֵץ הַזֶּה אֶל הַמַּיִם וְיִמְתָּקוּ. וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא מָצָאתִי לְשׁוֹן מוֹרֶה אֶלָּא בְּעִנְיַן לִמּוּד, וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי (מִשְׁלֵי ד׳, ד׳.) לַמְּדֵנִי, וְכֵן כֻּלָּם, נִרְאֶה בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי הָעֵץ הַהוּא יַמְתִּיק הַמַּיִם בְּטִבְעוֹ, וְהוּא סְגֻלָּה בּוֹ, וְלִמֵּד אוֹתָהּ לְמֹשֶׁה.

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְכִילְתָא כָּאן) שֶׁהָיָה הָעֵץ מַר וְהוּא נֵס בְּתוֹךְ נֵס, כְּעִנְיַן הַמֶּלַח שֶׁנָּתַן אֱלִישָׁע בַּמַּיִם (מְלָכִים־ב׳ ב׳, כ״א.). וְאִם כֵּן אָמַר וַיּוֹרֵהוּ כִּי לֹא הָיָה הָעֵץ נִמְצָא בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ״הוֹרֵהוּ״ אֶת מְקוֹמוֹ. אוֹ שֶׁהִמְצִיאָהוּ אֵלָיו בְּנֵס. וְשׁוּב מָצָאתִי בִּילַמְּדֵנוּ (תַּנְחוּמָא כָּאן): רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ, ״וַיִּרְאֵהוּ״ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיּוֹרֵהוּ, ״הוֹרָהוּ דַּרְכּוֹ״. כְּלוֹמַר שֶׁהוֹרָהוּ וְלִמְּדָהוּ דַּרְכּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מַמְתִּיק הַמַּר בְּמַר.

(כו) **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ.**

פֵּרֵשׁ ר״א ״לְהָבִין טַעַם״ מַה שֶׁיְּצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת. וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה, מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו, מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה. וּבִמְכִילְתָא (כָּאן) אָמְרוּ, וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה, זֶה מַשָּׂא וּמַתָּן, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְעוֹד אֲבָאֵר זֶה בְּהַגִּיעִי בַּפָּסוּק וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב (דְּבָרִים ו׳, י״ח.), אִם יֵיטִיב עִמִּי הָאֵל הַטּוֹב.

כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י: לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ, וְאִם אָשִׂים הֲרֵי הֵם כְּאִלּוּ לֹא הוּשְׂמוּ כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ. זֶה מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר אֲנִי הוּא הָרוֹפֵא הַמַּזְהִירְךָ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דְּבָרִים הַמַּחֲזִירִים אֶת הָאָדָם לְחָלְיוֹ, ע״כ. וְאֵין פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא שֶׁיִּהְיֶה רוֹפְאֶךָ תֹּאַר, וְאֵין דֶּרֶךְ שֶׁיַּבְטִיחַ הָאָדוֹן אֶת עֲבָדָיו אִם תַּעֲשֶׂה כָּל רְצוֹנִי וְחֻקְּפֵי לֹא אָמִית אוֹתְךָ בַּתַּחֲלוּאִים רָעִים.

וְלֹא כֵן כָּל הַהַבְטָחוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.

אֲבָל זוֹ אַזְהָרָה, שֶׁיַּזְהִירֵם שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּמוֹרְדָיו כְּמִצְרַיִם, כִּי בְּשֶׁמְּעָם קוֹלוֹ ״יִנָּצְלוּ״ מִכָּל אוֹתָהּ הַמַּחֲלָה, כִּי כָּל הַמַّחֲלָה הַהִיא רְאוּיָה לָבוֹא עַל כָּל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כַּאֲשֶׁר בָּאָה עַל הַמִּצְרִים שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ אֵלָיו. וְזוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר שֶׁיָּשִׂים בְּךָ אֶת כָּל מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ (דְּבָרִים כ״ח, ס׳.). וְאָמַר: כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ, הַבְטָחָה, שֶׁאָסִיר מִקִּרְבְּךָ מַחֲלָה בָּאָה כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר רִפֵּאתִי הַמַּיִם.

וְאָמַר ר״א כִּי הָאוֹת הַזֶּה, וְהוּא הָרִאשׁוֹן בַּמִּדְבָּר, הֵפֶךְ הַמַּכָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּמִצְרַיִם, כִּי מֵימֵי הַיְאוֹר הָיוּ מְתוּקִים ״וְהַפָּכָם לְרָעָה״, וְאֵלּוּ הָיוּ מָרִים ״וְרִפָּא אוֹתָם״, וְהִנֵּה הַשֵּׁם יַעֲשֶׂה דָּבָר וְהֶפְכּוֹ, עַל כֵּן יֵשׁ לְךָ לִירֵא מִפָּנָיו שֶׁלֹּא תָּמֵר בּוֹ שֶׁלֹּא יָרֵע לְךָ כָּהֶם, וְלֶאֱהֹב אוֹתוֹ כִּי יֵיטַב לְךָ ״כַּאֲשֶׁר רִפָּא לָכֶם הַמַּיִם״.

וְעִנְיַן הַכָּתוּב שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת, לְמִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו, וְלֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה׳. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְךָ שְׁלִישִׁים (מִשְׁלֵי כ״ב, כ׳.) בְּבֵאוּר עִנְיָנוֹ (בְּרֵאשִׁית י״ט, כ״ד.). וְיוּבַן מִמִּלַּת לְקוֹל וּמִמִּלַּת אֲנִי, כִּי אִם נִשְׁמַע לְקוֹל אֱלֹהֵינוּ לִשְׁמֹר מִצְוֹת ה׳ וְחֻקָּיו יִהְיֶה הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד רוֹפְאֵנוּ. וּמִכָּאן תִּקְּנוּ מִבְּרָכוֹת, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ, כִּי הַבְּרָכוֹת יֵשׁ בָּהּ מַלְכוּת, וְהַמִּצְוֹת נִצְטַוּוּ לָנוּ מִן הָעוֹלָם וְעַד

◆ יום חמישי ט׳ שבט ◆

(כז) וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם׃

כז וַאֲתוֹ לְאֵילִם וְתַמָּן תְּרֵי עֲשַׂר מַבּוּעִין דְּמַיִן וְשִׁבְעִין דִּקְלִין וּשְׁרוֹ תַּמָּן עַל מַיָּא׃

רש״י ◄ **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם** • כְּנֶגֶד י״ב שְׁבָטִים נִזְדַּמְּנוּ לָהֶם. **וְשִׁבְעִים תְּמָרִים** • כְּנֶגֶד שִׁבְעִים זְקֵנִים. **רמב״ן**

טז (א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

א וּנְטָלוּ מֵאֵילִם וַאֲתוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְסִין דִּי בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי בְּחַמְשֵׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְּנִינָא לְמִפְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש״י ◄ **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם** • נִתְפָּרֵשׁ הַיּוֹם שֶׁל חֲנִיָּה זוֹ, לְפִי שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם כָּלְתָה הַחֲרָרָה שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, וְהוּצְרְכוּ לַמָּן. לָמָדְנוּ, שֶׁאָכְלוּ מִשְּׁיָרֵי הַבָּצֵק, (גירסת רא״ם משיורי המצה) — שִׁשִּׁים וְאַחַת סְעֻדּוֹת, וְיָרַד לָהֶם מָן בְּט״ז בְּאִיָּר, וְיוֹם א׳ בְּשַׁבָּת הָיָה, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף פז)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ׳ 87)

וְיָרַד לָהֶם מָן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאִיָּר, וְיוֹם אֶחָד בְּשַׁבָּת הָיָה (רש״י טז, א)

הִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁלְּפִי זֶה נִמְצָא שֶׁבִּיאָתָם לְמִדְבַּר סִין, בְּט״ו בְּאִיָּר, הָיְתָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, הַיְנוּ שֶׁנְּסְעוּ אָז בְּשַׁבָּת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט לֹא נִצְטַוּוּ עַל שְׁמִירַת שַׁבָּת בִּשְׁלֵמוּתָהּ עַד מַתַּן תּוֹרָה. וּכְפִי שֶׁמּוּבָן מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ״י לְעֵיל (טו, כה), שֶׁבְּמָרָה קִבְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה (שַׁבָּת, פָּרָה אֲדֻמָּה וְדִינִין) **שֶׁיִּתְעַסְּקוּ** בָּהֶן, וְהַיְנוּ שֶׁיִּלְמְדוּ פָּרָשַׁת שַׁבָּת, אַךְ עֲדַיִן לֹא נִצְטַוּוּ לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּפֹעַל. **רמב״ן**

(ב) וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃

ב וְאִתְרָעֲמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּמַדְבְּרָא׃

רש״י ◄ **וַיִּלֹּנוּ** • לְפִי שֶׁכָּלָה הַלֶּחֶם. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָעוֹלָם. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וְהִנְנִי מֵאִיר עֵינֶיךָ כִּי כָּל בְּרָכָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְכוּת הִיא כֵּן, שֶׁחָלְקוּ כָּבוֹד לְמַלְכוּת הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ, וְהַסְּמוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ אֲשֶׁר לֹא יַזְכִּירוּ בָּהּ מַלְכוּת הֵן לְנֹכַח, אַתָּה גִּבּוֹר, אַתָּה קָדוֹשׁ, וְכֵן כֻּלָּם. וְתִקְּנוּ בְּעָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ נִסְתָּר מִפְּנֵי שֶׁמְּזַכִּירִין בָּהּ מִלְּפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. וְהָבֵן זֶה.

(כז) **וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים.** אֵינֶנּוּ דָּבָר גָּדוֹל בְּהִמָּצֵא בַּמָּקוֹם שִׁבְעִים תְּמָרִים, כִּי בִּשְׁפַל מְקוֹמוֹת יִמָּצְאוּ אֶלֶף תְּמָרִים וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה, וְעֵינוֹת מַיִם רַבִּים יוֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר, וְלֹא יִסַּפֵּר הַכָּתוּב זֶה. וְר״א אָמַר כִּי יִסַּפֵּר הַכָּתוּב שֶׁבָּאוּ בְּמָקוֹם טוֹב, הֵפֶךְ מָרָה, כִּי בְּאֵלִים עֲיָנוֹת רַבּוֹת וְהֵם מַיִם מְתוּקִים וְיָפִים, כִּי הַתְּמָרִים לֹא יַצְלִיחוּ בְּאֶרֶץ שֶׁמֵּימֶיהָ מָרִים, וְלָכֵן אָמַר: וַיַּחֲנוּ שָׁם, כִּי נִתְעַכְּבוּ שָׁם בַּעֲבוּר זֶה יָמִים יוֹתֵר מִשֶּׁאָר הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעָבְרוּ בָּהֶן. אֲבָל בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה מַסְעֵי לֹא סִפֵּר דָּבָר מֵי מָרָה, וְאָמַר: וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם (בַּמִּדְבָּר ל״ג, ט׳.). וְלֹא הֶאֱרִיךְ כֵּן בְּכָל מְקוֹמוֹת הַמַּסָּעִים. **וְרַשִׁ״י** כָּתַב: שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים נִזְדַּמְּנוּ לָהֶם, וְשִׁבְעִים תְּמָרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים זְקֵנִים. לֹא יָדַעְתִּי מַהוּ הַזִּמּוּן הַזֶּה, אִם בְּמַעֲשֵׂה הַנִּסִּים נַעֲשׂוּ שָׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אֲבָל רָאִיתִי בַּמְּכִילְתָּא (כָּאן): ר׳ אֱלִעֶזֶר הַמּוֹדָעִי אָמַר, מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ בָּרָא שָׁם ״שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַבּוּעִין״ כְּנֶגֶד י״ב שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְ״שִׁבְעִים דְּקָלִים״ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים זְקֵנִים. וְסִפֵּר הַכָּתוּב זֶה כִּי חָנוּ עֲלֵיהֶם כָּל שֵׁבֶט עַל מַבּוּעוֹ, וְהַזְּקֵנִים יָשְׁבוּ בְּצִלָּם לְשַׁבֵּחַ הָאֵל עֲלֵיהֶם שֶׁהֵכִין לָהֶם כֵּן בְּאֶרֶץ צִיָּה. וְעוֹד לְרַבּוֹתֵינוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה (סֵפֶר הַבָּהִיר אות קס״א.) בַּכָּתוּב הַזֶּה פֵּרוּשׁ נִפְלָא בְּעֵינֵינוּ (הֵבִיאוֹ רַבֵּנוּ בַחְיֵי כָּאן).

(א) **וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ** וְגוֹ׳ אֶל מִדְבַּר סִין.

אֶחָז הַכָּתוּב דֶּרֶךְ קָצָרָה, כִּי בְּנִסְעָם מֵאֵלִים חָנוּ עַל יַם סוּף, וַיִּסְעוּ מִיַּם סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִין (בַּמִּדְבָּר ל״ג, י״-י״א.), כִּי הַמִּדְבָּר הַזֶּה גָּדוֹל, מַגִּיעַ מֵאֵלִים וְעַד סִינַי, וְכַאֲשֶׁר נָסְעוּ מֵאֵלִים חָנוּ עַל יַם סוּף בַּמִּדְבָּר הַהוּא, וְנָסְעוּ מִשְּׁפַת הַיָּם וְנִכְנְסוּ בְּתוֹךְ ״הַמִּדְבָּר״ וְעָשׂוּ בוֹ מַסָּעוֹת דָּפְקָה וְאָלוּשׁ (בַּמִּדְבָּר ל״ג, י״ב-י״ג.), וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ אֲשֶׁר הוּא בְּמִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים (שָׁם פָּסוּק י״ד.).

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (סֵדֶר עוֹלָם ה׳. שמו״ר כ״ה, ה׳.) הָיָה דְּבַר הַמָּן בְּאָלוּשׁ, כִּי בְּרֹאוֹתָם שֶׁהָיוּ חוֹנִים וְנוֹסְעִים וְחוֹנִים בַּמִּדְבָּר בְּדָפְקָה וְאָלוּשׁ וְלֹא יָצְאוּ מִמֶּנּוּ פָּחֵדוּ וְנִתְרַעֲמוּ, וְזֶה טַעַם: וַיִּלֹּנוּ בַּמִּדְבָּר (בַּפָּסוּק הַבָּא), כִּי לֹא הָיְתָה תְּלוּנָה בְּיוֹם בּוֹאָם שָׁם רַק ״בִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר״. וְטַעַם אֲשֶׁר בֵּין אֵלִים וּבֵין סִינַי, לְהַפְרִישׁ בֵּין מִדְבַּר סִין זֶה לְמִדְבַּר צִין הָאַחֵר הַכָּתוּב בְּצִדֵּי״ק (בַּמִּדְבָּר כ׳, א׳.) שֶׁבָּאוּ שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, וַתָּמֹת שָׁם מִרְיָם, וּלְכָךְ הִזְכִּיר שָׁם: וַיַּחֲנוּ שָׁם בְּמִדְבַּר צִן הוּא קָדֵשׁ (שָׁם ל״ג, ל״ו.), לְהַפְרִישׁוֹ מִזֶּה.

(ב-ג) **וַיִּלֹּנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה.**

הָיָה רָאוּי שֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב תְּחִלַּת טַעֲנַת הַתְּלוּנָה כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּמָרָה (לְעֵיל ט״ו, כ״ג.) וּבִרְפִידִים (לְהַלָּן י״ז, א׳.) וּבְכָל הַתְּלוּנוֹת, וְיֹאמַר כָּאן: וְאֵין בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְאֵין לֶחֶם לִשְׂבֹּעַ וַיִּרְעַב הָעָם לַלֶּחֶם. וְרַשִׁ״י כָּתַב שֶׁאָמַר הַכָּתוּב

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב:

ג וַאֲמָרוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוֵי דְמִיתְנָא קֳדָם יְיָ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם כַּד הֲוֵינָא יָתְבִין עַל דּוּדֵי בִסְרָא כַּד הֲוֵינָא אָכְלִין לַחְמָא וְשָׂבְעִין אֲרֵי אַפֵּקְתּוּן יָתָנָא לְמַדְבְּרָא הָדֵין לְקַטָּלָא יָת כָּל קְהָלָא הָדֵין בְּכַפְנָא:

רס״י◄ **מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ** • שֶׁנָּמוּת, וְאֵינוֹ שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ מוֹתֵנוּ (בְּחוֹלָם), אֶלָּא כְּמוֹ: עֲשׂוֹתֵנוּ, חֲנוֹתֵנוּ, שׁוּבֵנוּ, לַעֲשׂוֹת אֲנַחְנוּ, לַחֲנוֹת אֲנַחְנוּ, לָמוּת אֲנַחְנוּ. וְתַרְגּוּמוֹ: ״לְוֵי דְמִיתְנָא״, כְּמוֹ לוּ מַתְנוּ, הַלְוַאי וְהָיֵינוּ מֵתִים.

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא:

ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא מָחֵית לְכוֹן לַחְמָא מִן שְׁמַיָּא וְיִפְּקוּן עַמָּא וְיִלְקְטוּן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵהּ בְּדִיל דַּאֲנַסְּנוּן הַיְהָכוּן בְּאוֹרַיְתִי אִם לָא:

רס״י◄ **דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ** • צָרֵךְ אֲכִילַת יוֹם יִלְקְטוּ בְּיוֹמוֹ, וְלֹא יִלְקְטוּ הַיּוֹם לְצָרֵךְ מָחָר (מכילתא). **לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי** • אִם יִשְׁמְרוּ מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ — שֶׁלֹּא יוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יֵצְאוּ בְּשַׁבָּת לִלְקֹט. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְהַפְרִישׁ חֲנָיָה זוֹ לְפִי שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם נִשְׁלְמָה הַחֲרָדָה שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְהַצְרְכוּ לְמָן, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאָכְלוּ מִשִּׁירֵי הַבָּצֵק ס״א סְעֻדּוֹת. וְקַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ הִיא (מְכִילְתָא כָּאן). וְזֶהָ לֹא פֵּרַשׁ תְּלוּנָתָם מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ בַּנֵּס הַזֶּה הַנַּעֲשָׂה לָהֶם בַּסֵּתֶר, וּכְבָר כָּתַבְתִּי הַטַּעַם בְּסִדֶר וַיִּגַּשׁ אֵלָיו (מ״ו, ט״ו.). וְר״א אָמַר כִּי הִזְכִּיר הַכָּתוּב בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֵאמֹר שֶׁכְּבָר יֵשׁ לָהֶם חֹדֶשׁ יָמִים שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְאָכְלוּ הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וּמִקְנֵיהֶם כִּי קָהָל רַב הָיוּ, וְזֶה טַעַם הַתְּלוּנָה.

וְעַל דַּעְתִּי הִזְכִּיר הַכָּתוּב וַיָּבֹאוּ אֶל מִדְבַּר סִין לְהוֹדִיעַ תְּלוּנָתָם, כִּי בְּבוֹאָם אֶל מִדְבַּר סִין וּכְבָר רָחֲקוּ מִמִּצְרַיִם אָמְרוּ מַה נֹּאכַל וּמַה יַּסְפִּיק לָנוּ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בָּאִים בּוֹ. אוֹ כִּי מִתְּחִלָּה הָיוּ סְבוּרִים שֶׁיָּבֹאוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם אַחֲרֵי יָמִים מְעַטִּים, וְעַתָּה יֵשׁ לָהֶם חֹדֶשׁ וְעִיר מוֹשָׁב לֹא מָצְאוּ, וְאָמְרוּ ״כֻּלָּנוּ מֵתִים״ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל שֶׁבָּאנוּ בוֹ. וְזֶה טַעַם: וַיִּלּוֹנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר, כִּי תְּלוּנָתָם ״מִפְּנֵי הַמִּדְבָּר״. וְכֵן אָמְרוּ: כִּי הוֹצֵאתֶם אוֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב, הִזְכִּירוּ הַמִּדְבָּר וְהַקָּהָל לֵאמֹר כִּי קָהָל גָּדוֹל כָּזֶה יָמוּת בְּלִי סָפֵק בָּרָעָב בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַע אֲלֵיהֶם, וְהֵחֵל עַתָּה לַעֲרֹךְ לָהֶם שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר עַד בּוֹאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת.

(ד) **הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם.** אָמַר ר״א כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ יוֹרֵד כִּדְמוּת מָטָר מִן הַשָּׁמַיִם יִקְרָא מַמְטִיר, וּמְצִינוּ, יַמְטִר עַל רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית (תְּהִלִּים י״א, ו׳.), וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ (בְּרֵאשִׁית י״ט, כ״ד.). וְאוּלַי הָיוּ בָּאִים ״עִם הַמָּטָר״. וְדַעַת אֲנָקְלוּס שֶׁהוּא לְשׁוֹן ״יְרִידָה״, הָא אֲנָא מְחֵית.

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה מִעְנְיָן, כַּמַּטָּרָא לַחֵץ (אִיכָה ג׳, י״ב.), אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ אַחֵר, כִּי בְּכָל זְרִיקָה אֲשֶׁר תָּבֹא מִלְּמַעְלָה יֹאמְרוּ כֵּן, וְתִקָּרֵא ״מַטָּרָה״ עַל שֵׁם שֶׁיַּמְטִיר עָלֶיהָ הַחִצִּים. וְאָמְרוּ: וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׂאֵר וּכְחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף (תְּהִלִּים ע״ח, כ״ז.). אוֹ שֶׁיֹּאמַר כֵּן בְּעוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יֵרֵד עֲלֵיהֶם כְּמָטָר.

לֶחֶם. בַּעֲבוּר שֶׁיַּעֲשׂוּ מִמֶּנּוּ לֶחֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגּוֹת (בַּמִּדְבָּר י״א, ח׳.), כִּי כָּל פַּת יִקָּרֵא לֶחֶם, לֹא בִּהְיוֹתוֹ מִן הַחִטָּה אוֹ מִן הַשְּׂעוֹרִים בִּלְבַד. וְאָמַר מַמְטִיר לֶחֶם, כִּי לִהְיוֹתוֹ לֶחֶם יַמְטִירֶנּוּ לָהֶם, וְכֵן: אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם (אִיּוֹב כ״ח, ה׳.), וְכֵן: לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ (תְּהִלִּים ק״ד, י״ד.), שֶׁיּוֹצִיא הַחִטָּה שֶׁיַּעֲשׂוּ מִמֶּנָּה לֶחֶם.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים (הָרַאב״ע): הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם, ״מַאֲכָל״, וְכֵן: לֶחֶם אִשֶּׁה (וַיִּקְרָא ג׳, ט״ז.), כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב (וַיִּקְרָא כ״א, ח׳.), כִּי תֵּשֵׁב לִלְחוֹם אֶת מוֹשַׁל (מִשְׁלֵי כ״ג, א׳.), כֻּלָּם עִנְיָן מַאֲכָל. וְהַנָּכוֹן כִּי לִלְחֹם (שָׁם), לֶאֱכֹל לֶחֶם, וְלֶחֶם אֱלֹהֶיךָ (וַיִּקְרָא כ״א, ח׳.), כְּנוּי, שֶׁהוּא סְעֻדָּה לֵאלֹהֶיךָ כְּלֶחֶם לָאָדָם, כִּי מָצָאנוּ: לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם (דְּבָרִים ח׳, ג׳.).

לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי. אִם יִשְׁמְרוּ מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ שֶׁלֹּא יוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יֵצְאוּ בְּשַׁבָּת לִלְקֹט. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, אֲבָל הוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר: הַמַּאֲכִילְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבוֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתְךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ (שָׁם ח׳, ט״ז.), כִּי נִסָּיוֹן הוּא לָהֶם שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָדָם מָזוֹן, וְלֹא יִרְאוּ לָהֶם עִצָּה בַּמִּדְבָּר רַק הַמָּן, שֶׁלֹּא יָדְעוּ מִתְּחִלָּה, וְלֹא שָׁמְעוּ מֵאֲבוֹתָם, וְיוֹרֵד לָהֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וְיַרְעִיבוּ אֵלָיו, וְעִם כָּל זֶה שָׁמְעוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַשֵּׁם לֹא מִקּוֹם לֶחֶם.

וְכָכָה אָמַר לָהֶם עוֹד: וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם לֹא (שָׁם ח׳, ב׳.), כִּי הָיָה יָכוֹל לְהוֹלִיכָם בְּדֶרֶךְ הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְהוֹלִיכָם בְּמִדְבַּר נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב (שָׁם ט״ו.), וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם לֶחֶם רַק מִן הַשָּׁמַיִם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, לְנַסּוֹתָם וּלְהֵיטִיב לָהֶם בְּאַחֲרוֹנָה, שֶׁיַּאֲמִינוּ בּוֹ לְעוֹלָם. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי עִנְיַן הַנִּסָּיוֹן בַּפָּסוּק וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם (בְּרֵאשִׁית כ״ב, א׳.). וְהָרַב אָמַר בְּמוֹרֶה נְבוֹכִים (ג׳, כ״ד.) לָדַעַת כָּל יוֹדֵעַ וּלְנַסּוֹת הֲיֵשׁ תּוֹעֶלֶת בַּעֲבוֹדַת הָאֵל וְאִם יֵשׁ בָּהּ סִפּוּק צָרְכָּךְ אִם לֹא. וְאִם כֵּן הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר ״לְמַעַן יְנַסֶּה לָדַעַת״.

וְהִנֵּה לֹא הִזְכִּיר כָּאן דָּבָר רַק הַמָּן שֶׁהוּא הַלֶּחֶם שֶׁהִמְטִיר לָהֶם, אֲבָל כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: בְּתֵת ה׳ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ (פָּסוּק ח׳.), יָדַעְנוּ כִּי הַכֹּל נֶאֱמַר לוֹ, אֲבָל הַכָּתוּב יְקַצֵּר בַּדְּבָרִים הַנִּכְפָּלִים בְּעִנְיַן הַצִּוּוּי אוֹ בַּסִּפּוּר, כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי לְךָ פְּעָמִים רַבִּים (לְעֵיל ט׳, י״ב. י׳, ב׳. י״א, א׳.). וּפְעָמִים לֹא יַזְכִּיר הָאֶחָד כְּלָל, דִּכְתִיב בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ (פָּסוּק ל״ב.), וְלֹא נִכְתְּבָה הַצַּוָּאָה כְּלָל, וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

וְעַל דַּעַת הָאוֹמְרִים (הָרַאב״ע) כִּי ״לֶחֶם״ כָּל מַאֲכָל, יִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם

(ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם׃ יוֹם׃

ה וִיהֵי בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה וִיתַקְּנוּן יָת דְּיַיְתוּן וִיהֵי עַל חַד תְּרֵין עַל דְּיִלְקְטוּן יוֹם יוֹם׃

רש״י ◄ **וְהָיָה מִשְׁנֶה** • לַיּוֹם וְלַמָּחֳרָת. **מִשְׁנֶה** • עַל שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִלְקֹט יוֹם־יוֹם שֶׁל שְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ. וְאוֹמֵר אֲנִי: ״אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה״, לְאַחַר שֶׁיָּבִיאוּ יִמְצְאוּ מִשְׁנֶה בַּמִּדִּידָה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ וְיָמְדוּ יוֹם־יוֹם, וְזֶהוּ: ״לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה״, בִּלְקִיטָתוֹ הָיָה נִמְצָא לֶחֶם מִשְׁנֶה, וְזֶהוּ: ״עַל כֵּן הוּא נוֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם״, נוֹתֵן לָכֶם בְּרָכָה בַּבַּיִת לְמַלְּאוֹת הָעֹמֶר פַּעֲמַיִם, לְלֶחֶם יוֹמַיִם.

(ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ו וַאֲמַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרַמְשָׁא וְתִדְּעוּן אֲרֵי יְיָ אַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש״י ◄ **עֶרֶב** • כְּמוֹ לָעֶרֶב. **וִידַעְתֶּם כִּי ה׳ הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם** • לְפִי שֶׁאֲמַרְתֶּם לָנוּ: ״כִּי הוֹצֵאתֶם אוֹתָנוּ״, תֵּדְעוּ כִּי לֹא אֲנַחְנוּ הַמּוֹצִיאִים, אֶלָּא ה׳ הוֹצִיא אֶתְכֶם, שֶׁיָּגִיז לָכֶם אֶת הַשְּׂלָו. רמב״ן

(ז) וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ׃

ז וּבְצַפְרָא וְתֶחֱזוּן יָת יְקָרָא דַיְיָ כַּד שְׁמִיעַ (קֳדָמוֹהִי) יָת תַּרְעֲמוּתְכוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וְנַחְנָא מָה אֲרֵי אַתְרַעֲמְתּוּן עֲלָנָא׃

רש״י ◄ **וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם** • לֹא עַל הַכָּבוֹד שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהִנֵּה כְּבוֹד ה׳ נִרְאָה בֶּעָנָן״ נֶאֱמַר, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם: ״עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִתֵּן תַּאֲוַתְכֶם וּבָשָׂר יִתֵּן, אַךְ לֹא בְּפָנִים מְאִירוֹת יִתְּנֶנָּה לָכֶם כִּי שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן שְׁאַלְתֶּם אוֹתוֹ וּמִכָּרֵס מְלֵאָה. וְהַלֶּחֶם שֶׁשְּׁאַלְתֶּם לְצֹרֶךְ, בִּירִידָתוֹ לַבֹּקֶר תִּרְאוּ אֶת כְּבוֹד אוֹר פָּנָיו, שֶׁיּוֹרִידֵהוּ לָכֶם דֶּרֶךְ חִבָּה, בַּבֹּקֶר — שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לֶחֶם ״עַל הַמָּן וְעַל הַשְּׂלָו״, כִּי יִתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם שֶׁשָּׁאֲלוּ לֶחֶם וּבָשָׂר, וּמֹשֶׁה פֵּרֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה הַבָּשָׂר בָּעֶרֶב לֶאֱכֹל וְהַלֶּחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ.

(ו־ז) **עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי ה׳ הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.** וְלֹא אֲנַחְנוּ הַמּוֹצִיאִים אֶתְכֶם מִשָּׁם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם, כִּי הוֹצֵאתֶם אוֹתָנוּ (לְעֵיל פָּסוּק ג׳.). וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה׳. לֹא נֶאֱמַר זֶה עַל הַכָּבוֹד הַנִּרְאֶה בְּעָנָן, כִּי בּוֹ בַּיּוֹם הָיָה, כְּדַבֵּר לָהֶם אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר (פָּסוּק י׳.). וּפֵרַשׁ רַשִּׁ״י, אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם, עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִתֵּן תַּאֲוַתְכֶם וּבָשָׂר יִתֵּן לָכֶם, אַךְ לֹא בְּפָנִים מְאִירוֹת יִתְּנֶנָּה לָכֶם, כִּי לֹא כָּהֹגֶן שְׁאַלְתֶּם אוֹתָהּ וּמִכָּרֵס מְלֵאָה, וְהַלֶּחֶם שֶׁשְּׁאַלְתֶּם לְצֹרֶךְ כָּהֹגֶן, בִּירִידָתוֹ ״תִּרְאוּ לַבֹּקֶר אֶת כְּבוֹד פָּנָיו״ שֶׁיּוֹרִידֵנוּ לָכֶם דֶּרֶךְ חִבָּה בַּבֹּקֶר שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת לַהֲכִינוֹ. וְאֵינוֹ נָכוֹן שֶׁיֹּאמַר וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה׳ מִפְּנֵי שֶׁיַּקְדִּים לָהֶם מַתְּנַת הַמָּן בַּבֹּקֶר, כִּי מַה כְּבוֹד ה׳ בָּזֶה, וְעוֹד שֶׁסָּמַךְ לָזֶה בִּשְׁמְעוֹ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם. וְהַמִּדְרָשׁ הַזֶּה לְרַבּוֹתֵינוּ אֵינֶנּוּ בְּפֵרוּשׁ וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה׳, אֲבָל אָמְרוּ כֵּן מִפְּנֵי שֶׁחִלֵּק לָהֶם הַפָּרְנָסָה בִּשְׁנֵי עִתִּים מִן הַיּוֹם וְלֹא נָתַן הַכֹּל בַּבֹּקֶר. וְכָךְ אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (כָּאן): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֹת ה׳ לָכֶם בָּעֶרֶב, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁבְּפָנִים חֲשׂוּכוֹת נָתַן לָהֶם הַשְּׂלָו, וְהַמָּן שֶׁשָּׁאֲלוּ כַּהֲלָכָה נָתַן לָהֶם בְּפָנִים מְאִירוֹת, כְּלוֹמַר בַּבֹּקֶר.

וְר״א אָמַר וּבֹקֶר נִמְשָׁךְ בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן. כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאָמְרוּ: כִּי הוֹצֵאתֶם אוֹתָנוּ מִשָּׁם אָמַר שְׁנֵי אוֹתוֹת יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם לָכֶם שֶׁתֵּדְעוּ כִּי הוּא הוֹצִיא אֶתְכֶם מִשָּׁם, הָאֶחָד בְּעֶרֶב הַיּוֹם הַזֶּה וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר בַּבֹּקֶר. וְהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר: עֶרֶב וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם כִּי ה׳ הוֹצִיא אֶתְכֶם, שֶׁאֵין וּבֹקֶר דָּבֵק עִם וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה׳, כִּי בַּיּוֹם עַצְמוֹ רָאוּ הַכָּבוֹד. וְגַם זֶה אֵינֶנּוּ נִרְאֶה כֵּן.

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי הָיָה הַפֶּלֶא בְּמָן גָּדוֹל מְאֹד. כִּי הַשְּׂלָו הֵגִיז אוֹתוֹ מִן הַיָּם בְּרוּחַ נָסַע מֵאִתּוֹ כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם, אֲבָל הַמָּן נוֹצֵר לָהֶם עַתָּה יְצִירָה חֲדָשָׁה בַּשָּׁמַיִם כְּעִנְיַן מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, וְהוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ בּוֹ שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אָבוֹת ה׳, ו׳.). וְלָכֵן אָמַר הַכָּתוּב בָּאוֹת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם בָּעֶרֶב תֵּדְעוּ כִּי הוּא הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, כִּי יַעֲרֹךְ לָכֶם שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר, אֲבָל בַּפֶּלֶא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם בַּבֹּקֶר ״תִּרְאוּ אֶת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ״ אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשָׂיו וּכְגִבּוּרוֹתָיו, שֶׁבִּגְדוּלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה הַשֵּׁם יַרְאֶה אֶת כְּבוֹדוֹ, כְּעִנְיָן, לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי (יְשַׁעְיָה ס״ו, י״ח.). וּכְתִיב: וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי (שָׁם פָּסוּק י״ט.), וְכֵן רַבִּים. וְכֵן הוּא דַּעַת אַנְקְלוּס שֶׁאָמַר: ״וְתֶחֱזוּן יָת יְקָרָא דַה׳״, וְלֹא תִּרְגֵּם בּוֹ ״וְאִתְגַּלֵּי״.

וְדַע כִּי יֵשׁ בַּמָּן עִנְיָן גָּדוֹל, רְמָזוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (ע״ה:): לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ (תְּהִלִּים ע״ח, כ״ה.), לֶחֶם שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין, דִּבְרֵי ר׳ עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ ר׳ יִשְׁמָעֵאל טָעִיתָ, וְכִי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין לֶחֶם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי (דְּבָרִים ט׳, ט׳.), אֶלָּא לֶחֶם אַבִּירִים, לֶחֶם שֶׁנִּבְלַע בָּאֲבִירִים. וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הוּא, שֶׁקִּיּוּם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּזִיו הַשְּׁכִינָה, וְכֵן דָּרְשׁוּ: וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם (נְחֶמְיָה ט׳, ו׳.), מְחַיֶּה לְכֻלָּם. וְעָלָיו נֶאֱמַר: וּמָתוֹק הָאוֹר (קֹהֶלֶת י״א, ז׳.), שֶׁיֵּשִׁיגוּ בּוֹ בָּאוֹר טוּב טַעַם. וְהַמָּן הוּא מִתּוֹלֶדֶת הָאוֹר הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם בִּרְצוֹן בּוֹרְאוֹ יִתְבָּרֵךְ (זֹהַר בָּלָק ר״ח, א׳.), וְנִמְצָא שֶׁאַנְשֵׁי הַמָּן וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזּוֹנִין מִדָּבָר אֶחָד. וְר׳ יִשְׁמָעֵאל תִּפְשׁוֹ מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּמָם אֵינוֹ בְּדָבָר הַמִּתְגַּשֵּׁם מִתּוֹלֶדֶת הָאוֹר שֶׁהֵרֵי קִיּוּמָם בָּאוֹר הָעֶלְיוֹן עַצְמוֹ, וּמִפְּנֵי זֶה הָיוּ מוֹצְאִים טַעַם בַּמָּן מִכָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ, כִּי הַנֶּפֶשׁ בְּמַחְשַׁבְתָּהּ תִּדְבַּק בָּעֶלְיוֹנִים וְתִמְצָא מְנוּחַ חַיִּים וְתָפֵץ רָצוֹן מִלְּפָנָיו (ע״פ מִשְׁלֵי ח׳, ל״ה.).

וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (לְהַלָּן פָּסוּק כ״ה.) הַיּוֹם אֵין אַתֶּם מוֹצְאִים אוֹתוֹ אֲבָל אַתֶּם מוֹצְאִים אוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְזֶה יִסְבֹּל שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים, שֶׁנֹּאמַר שֶׁיִּהְיֶה בִּבְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה מַעֲלָתָם לַהְנוֹת תָּמִיד מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, וְיִהְיֶה קִיּוּמָם בְּדָבָר הַמִּתְגַּשֵּׁם מִן הַזִּיו הַהוּא, כְּמַעֲלַת דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁהִשִּׂיגוּ לְזִיו

לַהֲכִינוֹ, וְטַל מִלְמַעְלָה וְטַל מִלְמַטָּה כְּמַנָּח בְּקוּפְסָא. **אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל ה׳** • כְּמוֹ אֲשֶׁר עַל ה׳. **וְנַחְנוּ מָה** • מָה אֲנַחְנוּ חֲשׁוּבִין?. **כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ** • שֶׁתַּרְעִימוּ עָלֵינוּ אֶת הַכֹּל, אֶת בְּנֵיכֶם וּנְשֵׁיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְעֵרֶב רַב. וְעַל כָּרְחִי אֲנִי זָקוּק לְפָרֵשׁ תַּלִּינוּ בִּלְשׁוֹן תַּפְעִילוּ – מִפְּנֵי דִּגְשׁוּתוֹ וּקְרִיָּתוֹ, שֶׁאִלּוּ הָיָה רָפֶה הָיִיתִי מְפָרְשוֹ בִּלְשׁוֹן תִּפְעַלוּ, כְּמוֹ (לקמן יז) ״וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה״, אוֹ אִם הָיָה דָגוּשׁ וְאֵין בּוֹ יוֹ״ד וְנִקְרָא ׳תְּלוֹנוּ׳, הָיִיתִי מְפָרְשוֹ לְשׁוֹן ׳תִּתְלוֹנְנוּ׳. עַכְשָׁו, הוּא מַשְׁמַע תַּלִּינוּ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ בַּמְּרַגְּלִים: (במדבר יד) ״וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה״. **רמב״ן**

(ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה:

ח וַאֲמַר מֹשֶׁה בִּדְיִתַּן יְיָ לְכוֹן בְּרַמְשָׁא בִּסְרָא לְמֵיכַל וְלַחְמָא בְּצַפְרָא לְמִסְבַּע בְּדִשְׁמִיעַן קֳדָם יְיָ יָת תֻּרְעֲמוּתְכוֹן דִּי אַתּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלוֹהִי וְנַחְנָא מָה לָא עֲלָנָא תֻּרְעֲמוּתְכוֹן אֱלָהֵן עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

רש״י◄ **בָּשָׂר לֶאֱכֹל** • וְלֹא לִשְׂבַע. לִמְדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ: שֶׁאֵין אוֹכְלִין בָּשָׂר לִשְׂבַע. וּמָה רָאָה לְהוֹרִיד לֶחֶם בַּבֹּקֶר וּבָשָׂר בָּעֶרֶב? לְפִי שֶׁהַלֶּחֶם שָׁאֲלוּ כַּהֹגֶן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם בְּלֹא לֶחֶם, אֲבָל בָּשָׂר שָׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, שֶׁהַרְבֵּה בְּהֵמוֹת הָיוּ לָהֶם. וְעוֹד, שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לָהֶם בְּלֹא בָשָׂר. לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם בִּשְׁעַת טֹרַח שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן. **אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִים עָלָיו** • אֶת הָאֲחֵרִים, הַשּׁוֹמְעִים אֶתְכֶם מִתְּלוֹנְנִים. **רמב״ן**

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם:

ט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֱמַר לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קְרִיבוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי שְׁמִיעַן קֳדָמוֹהִי יָת תֻּרְעֲמוּתְכוֹן:

רש״י◄ **קִרְבוּ** • לַמָּקוֹם שֶׁהֶעָנָן יֵרֵד.

(י) וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן:

י וַהֲוָה כַּד מַלִּיל אַהֲרֹן עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְפְּנִיוּ לְמַדְבְּרָא וְהָא יְקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי בַּעֲנָנָא:

◆ יום שישי י׳ שבט ◆

(יא) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יב) שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵּאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: **רמב״ן**

יב שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת תֻּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַלֵּיל עִמְּהוֹן לְמֵימַר בֵּין שִׁמְשַׁיָּא תֵּיכְלוּן בִּסְרָא וּבְצַפְרָא תִּשְׂבְּעוּן לַחְמָא וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשְּׁכִינָה בַּיָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בַּמְּכִילְתָּא לְעֵיל ט״ו, ב׳.): רְאֵתָה שִׁפְחָה עַל הַיָּם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא, וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְעַלֵּית נַפְשָׁם לְהִתְקַיֵּם בְּתוֹלְדוֹתָיו שֶׁהוּא הַמָּן. וְיוֹתֵר נָכוֹן שֶׁרָמַז הַכָּתוּב לְדִבְרֵי ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן חִסְמָא בְּמִלַּת הַיּוֹם שֶׁבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא יִהְיֶה קִיּוּמָם בִּיסוֹד הַמָּן שֶׁהוּא הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת י״ז.): אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְהֵן נֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. וּבְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא יִתְקַיְּמוּ בַּהֲנָאָתָן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה בְּהִדָּבְקָם בּוֹ בַּעֲטָרָה שֶׁבְּרֹאשָׁם. וְהָעֲטָרָה הִיא הַמִּדָּה הַנִּקְרֵאת כֵּן שֶׁאָמַר בָּהּ הַכָּתוּב: יִהְיֶה ה׳ צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי (יְשַׁעְיָה כ״ח, ה׳.), וּבָהּ נֶאֱמַר: בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ (שִׁיר הַשִּׁירִים ג׳, י״א.). וְרָמְזוּ עַל קִיּוּם בְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, וְרָמְזוּ עַל עִקַּר הַמָּן.

וְאָמַר הַכָּתוּב: וַיְצוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח, וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ, לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ (תְּהִלִּים ע״ח, כ״ג־כ״ה.), וְכֵן אָמַר: וְלֶחֶם שָׁמַיִם יַשְׂבִּיעֵם (שָׁם ק״ה, מ׳.), שֶׁנִּרְאֶה מִזֶּה שֶׁיִּהְיֶה הַדָּגָן הַזֶּה בַּשָּׁמַיִם וְהוֹרִידוֹ לָהֶם בִּפְתִיחַת דְּלָתָיו, וְהוּא מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם הָאוֹר, כִּי בָּאוֹר הָעֶלְיוֹן יֹאמַר הַכָּתוּב כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים (יְחֶזְקֵאל א׳, א׳.). אוֹ שֶׁכְּבָר הָיָה בַּשָּׁמַיִם, כְּמַאֲמָרָם שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אָבוֹת ה׳, ו׳.).

(ז־ח) **וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ.** אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם: וְנַחְנוּ מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת, כִּי לֹא עָשִׂינוּ רַק מַה שֶּׁצִּוָּנוּ. וְאֵינֶנּוּ כֵּן, אֲבָל הוּא כְּמוֹ: מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תְּהִלִּים ח׳, ה׳.), מָה אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ (שָׁם קמ״ד, ג׳.), כִּי בַּמֶּה נֶחְשַׁב הוּא (יְשַׁעְיָה ב׳, כ״ב.). וְזֹאת דֶּרֶךְ עֲנָוָה, ״כִּי מַה אֲנַחְנוּ שֶׁתְּלִינֶתֶם עָלֵינוּ״ שֶׁהוֹצֵאנוּ אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הֵן אֲנַחְנוּ אֵין וּפְעָלֵינוּ הֶבֶל (ע״פ יְשַׁעְיָה מ״א, כ״ד.), וְלֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל ה׳, הוּא הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא אֲנַחְנוּ. וּבַמְּכִילְתָּא (כָּאן) וְכִי מָה אֲנַחְנוּ סִפּוּנִים שֶׁאַתֶּם עוֹמְדִים וּמִתְרַעֲמִים עָלֵינוּ.

(ח) **בְּתֵת ה׳ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר.** יְפָרֵשׁ מַאֲמָרוֹ הָרִאשׁוֹן, כִּי בְּתֵת ה׳ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וִידַעְתֶּם כִּי ה׳ הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּבְתֵתוֹ לָכֶם לֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה׳.

(יב) **שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם.** זֶה הַדִּבּוּר כְּבָר אָמְרוֹ מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל (בְּפָסוּק ח׳.), אֲבָל

(יג) וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטָּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה׃

יג וַהֲוָה בְּרַמְשָׁא וּסְלֵיקַת סְלָיו וַחֲפַת יָת מַשְׁרִיתָא וּבְצַפְרָא הֲוַת נְחָתַת טַלָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא׃

רש״י ◄ **הַשְּׂלָיו** • מִין עוֹף, וְשֶׁמֵּן מְאֹד (יומא עה). **הָיְתָה שִׁכְבַת הַטָּל** • הַטָּל שׁוֹכֵב עַל הַמָּן, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (במדבר יא): ״וּבְרֶדֶת הַטַּל וְגוֹ׳״, הַטַּל יוֹרֵד עַל הָאָרֶץ וְהַמָּן יוֹרֵד עָלָיו, וְחוֹזֵר וְיוֹרֵד טַל עָלָיו וַהֲרֵי הוּא כְּמֻנָּח בְּקוּפְסָא (יומא עה. מכילתא) ◆

(יד) וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ׃

יד וּסְלֵיקַת נְחָתַת טַלָּא וְהָא עַל אַפֵּי מַדְבְּרָא דַּעְדַּק מְקַלַּף דַּעְדַּק כְּגִיר כִּגְלִידָא עַל אַרְעָא׃

רש״י ◄ **וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְגוֹ׳** • כְּשֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת, עוֹלֶה הַטַּל שֶׁעַל הַמָּן לִקְרַאת הַחַמָּה, כְּדֶרֶךְ טַל, עוֹלֶה לִקְרַאת הַחַמָּה. אַף אִם תִּמְלֵא שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה טַל וְתִסְתֹּם אֶת פִּיהָ וְתַנִּיחָהּ בַּחַמָּה, הֵיא עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ בָּאֲוִיר. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: שֶׁהַטַּל עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ בָּאֲוִיר, וְכַעֲלוֹת שִׁכְבַת הַטַּל נִתְגַּלָּה הַמָּן, וְרָאוּ ״וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר״ וְגוֹ׳. **דַּק** • דָּבָר דַּק. **מְחֻסְפָּס** • מְגֻלֶּה, וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ בַּמִּקְרָא. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ: מְחֻסְפָּס, לְשׁוֹן חֲפִיסָה וּדְלוּסְקְמָא, שֶׁבִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה. כְּשֶׁנִּתְגַּלָּה מִשִּׁכְבַת הַטַּל רָאוּ שֶׁהָיָה דָּבָר מְחֻסְפָּס בְּתוֹכוֹ, בֵּין שְׁתֵּי שִׁכְבוֹת הַטָּל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ׳מְקַלַּף׳, לְשׁוֹן ״מַחְשֹׁף הַלָּבָן״. **כַּכְּפֹר** • כְּפֹר גליד״א בְּלַעַ״ז. דַּעְדַּק כְּגִיר, כְּאַבְנֵי גִּיר, וְהוּא מִין צֶבַע שָׁחֹר, כִּדְאַמְרִינָן גַּבֵּי כִּסּוּי הַדָּם: ׳הַגִּיר וְהַזַּרְנִיךְ׳. דַּעְדַּק כְּגִיר כִּגְלִידָא עַל אַרְעָא, דַּק הָיָה כְּגִיר, וְשׁוֹכֵב מֻגְלָד כְּקֶרַח עַל הָאָרֶץ, וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: דַּק כַּכְּפֹר, שָׁטוּחַ קָלוּשׁ וּמְחֻבָּר כִּגְלִיד. דַּק טינב״ש בְּלַעַ״ז, שֶׁהָיָה מַגְלִיד גֻּלֶד דַּק מִלְּמַעְלָה. וּכְגִיר שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, תּוֹסֶפֶת הוּא עַל לְשׁוֹן הָעִבְרִית, וְאֵין לוֹ תֵּבָה בַּפָּסוּק. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נִשְׁנָה בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר: שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר (בְּפָסוּק ד׳.) הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם, כְּעוֹשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד בִּרְצוֹנוֹ אוֹ לִזְכוּתָם, וְעַתָּה הִגִּיד כִּי נֶחְשַׁב לָהֶם לְעָוֹן, וּבַעֲבוּר הַתְּלוּנָה יַעֲשֶׂה עִמָּהֶם כֵּן כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בוֹ כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, כִּי עַד עַתָּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם, עַל כֵּן אַתֶּם מִתְלוֹנְנִים עַל נְבִיאָיו.

וְיִתָּכֵן שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא הִבְטִיחָם לִהְיוֹת לָהֶם הַמָּן כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר, וְהָיוּ חוֹשְׁבִים אוּלַי יִהְיֶה לְיוֹם אֶחָד אוֹ לִשְׁנַיִם בִּהְיוֹתָם בַּמָּקוֹם הַהוּא, וּבְנָסְעָם מִשָּׁם יָבֹאוּ אֶל מָקוֹם לֶחֶם, וְעַתָּה אָמַר לָהֶם: בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָּשָׂר תָּמִיד וּבְכָל בֹּקֶר יִשְׂבְּעוּ לֶחֶם כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר. וְכֵן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה הַשְּׂלָו עִמָּהֶם מִן הַיּוֹם הַהוּא וְהָלְאָה כְּמוֹ הַמָּן, וְכֵן נִרְאֶה, כִּי עַל שְׁנֵי הַדְּבָרִים נִתְלוֹנְנוּ וּבִשְׁנֵיהֶם שָׁמַע אֶת תְּלוּנָתָם וְתַאֲוָתָם יָבִיא לָהֶם, כִּי מַה יִּתֵּן לָהֶם וּמַה יּוֹסִיף לָהֶם בָּשָׂר לְיוֹם אֶחָד אוֹ לִשְׁנַיִם, וְהַפָּרָשָׁה שֶׁתְּפָרֵשׁ וְתַאֲרִיךְ בְּעִנְיַן הַמָּן, כִּי כָּל מַעֲשָׂיו הֵם נִפְלָאִים, וּתְקַצֵּר בְּעִנְיַן הַשְּׂלָו, וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו (פָּסוּק י״ג.), כִּי הוּא בַּנֹּהַג שֶׁבָּעוֹלָם.

וְעִנְיַן הַשְּׂלָו הַשֵּׁנִי בְּקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה (בַּמִּדְבָּר י״א, ל״א.), כִּי לֹא בָא לָהֶם מִמֶּנּוּ עַתָּה לְשֹׂבַע כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּכָאן תָּמִיד (פְּסוּקִים ח׳. י״ב.) בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם לִשְׂבֹּעַ. וְיִתָּכֵן שֶׁהָיוּ גְּדוֹלֵיהֶם לוֹקְטִין אוֹתוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מִזְדַּמֵּן לַחֲסִידִים שֶׁבָּהֶם, וּצְעִירֵיהֶם הָיוּ תְּאֵבִים לוֹ וּרְעֵבִים מִמֶּנּוּ, כִּי לֹא יִסְפֵּר בַּשְּׂלָו וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט כַּאֲשֶׁר אָמַר בַּמָּן, וּלְכָךְ אָמַר שָׁם וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה (בַּמִּדְבָּר י״א, ד׳.), וְאָמַר וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שָׁם), שֶׁהָיוּ גַּם מֵהֶם בּוֹכִים לוֹ וְלֹא כֻּלָּם, וְאָז נָתַן לָהֶם מִמֶּנּוּ לְרֹב מְאֹד, כַּאֲשֶׁר אָמַר: הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֲמָרִים (שָׁם ל״ב.), וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים בַּשֶּׁפַע הַהוּא וְשָׁב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיוּ כָּל מַעֲשֶׂה הַשְּׂלָו לְעִתִּים, וְהַמָּן שֶׁהָיָה חַיּוּתָם הָיָה לָהֶם תָּמִיד, כִּי עִקַּר תְּלוּנָתָם עָלָיו כְּדִכְתִיב: כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב (לְעֵיל פָּסוּק ג׳.).

(יד) **דַּק מְחֻסְפָּס.** עַל דַּעַת אֻנְקְלוֹס מִן: ״מַחְשֹׁף הַלָּבָן״ (בְּרֵאשִׁית ל׳, ל״ז.), חָשַׂף ה׳ (יְשַׁעְיָה נ״ב, י׳.), בְּחִלּוּף הַשִּׁי״ן בְּסָמֶ״ךְ, וְעַיִן הַפֹּעַל (סָמֶ״ךְ הַב׳) כְּפוּלָה. דַּק כַּכְּפֹר, הוּא הַנּוֹפֵל בִּימֵי הַקֹּר, וְכֵן: כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר (תְּהִלִּים קמ״ז, ט״ז.). וְתַרְגּוּם אֻנְקְלוֹס: ״דַּעְדַּק כְּגִיר כִּגְלִידָא עַל אַרְעָא״. וְכָתַב רַשִׁ״י ז״ל: ״כְּאַבְנֵי גִּיר״, וְהוּא מִין צֶבַע שָׁחוֹר, כִּדְאָמְרִינָן גַּבֵּי כִּסּוּי הַדָּם: הַגִּיר וְהַזַּרְנִיךְ (חֻלִּין פ״ח:). דַּעְדַּק כְּגִיר דִּגְלִידָא עַל אַרְעָא, דַּק הָיָה כְּגִיר וְשׁוֹכֵב מֻגְלָד כְּקֶרַח עַל הָאָרֶץ. וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: דַּק כַּכְּפֹר, שָׁטוּחַ וְקָלוּשׁ וּמְחֻבָּר כִּגְלִיד, דַּק, שֶׁהָיָה מַגְלִיד גֻּלֶד דַּק מִלְּמַעְלָה. וּמַה שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס תּוֹסֶפֶת הוּא עַל לְשׁוֹן הָעִבְרִית, וְאֵין לוֹ תֵּבָה בַּפָּסוּק.

וְאֵין כָּל זֶה נָכוֹן, כִּי ״הַגִּיר״ הוּא הֶעָפָר הַלָּבָן הַנִּדְבָּק לָאֲבָנִים וּינַפְּצוּ אוֹתוֹ וְטָחִין בּוֹ הַכְּתָלִים בְּסִיד, וְהוּא לָבָן מְאֹד, וְטוֹב מִן הַסִּיד לָטוּחַ עַל הַקִּירוֹת, וְכֵן כָּתוּב: עַל גִּירָא דִּי כְתַל הֵיכְלָא (דָּנִיֵּאל ה׳, ה׳.), וְעַל כֵּן יֵחֵס בּוֹ הַמָּן, שֶׁהוּא לָבָן וּמְפֻזָּר עַל הָאָרֶץ כַּגִּיר הַמְנֻפָּץ. וְאֻנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּמִלַּת כְּפוֹר בִּשְׁנֵי פָּנִים, עֲשָׂאוֹ תְּחִלָּה מִן: וְכָפְרָתָ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמֵחוּץ בַּכֹּפֶר (בְּרֵאשִׁית ו׳, י״ד.), וְלָכֵן אָמַר ״כְּגִיר״, שֶׁבּוֹ טָחִין וּמְכַסִּים, וַעֲשָׂאוֹ עוֹד מִן ״כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר״ (תְּהִלִּים קמ״ז, ט״ז.), שֶׁהוּא הַקֶּרַח הַדַּק הַיּוֹרֵד בַּקֹּר, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם וְקֶרַח בְּלֵילָה (בְּרֵאשִׁית ל״א, מ׳.): וּגְלִידָא נָחֵת עֲלֵי בְּלֵילְיָא. וּמִמֶּנּוּ מִינִים, וְהָאֶחָד יִקָּרֵא גְּלִיד, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה מִקְוָאוֹת (ז׳, א׳.): אֵלּוּ מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין הַשֶּׁלֶג וְהַבָּרָד וְהַכְּפוֹר וְהַגְּלִיד. וְכֵן יִתְרְגֵּם אֻנְקְלוֹס בִּשְׁנֵי פָּנִים בִּכְתוּבִים רַבִּים.

אֲבָל בַּנֻּסְחָאוֹת הַבְּדוּקוֹת מִן הַתַּרְגּוּם כָּתוּב בָּהֶן ״דַּעְדַּק דְּגִיר כִּגְלִידָא עַל אַרְעָא״, וּפֵרוּשׁוֹ: עָשׂוּי חֲמָרִים חֲמָרִים כִּגְלִיד עַל אַרְעָא, וְהוּא הָאֱמֶת, שֶׁאִם הָיָה מִלְּשׁוֹן גִּיר הָיָה מְתֻרְגָּם ״כְּגִירָא דִּגְלִידָא״, כִּי כֵּן דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן הַהוּא.

(טו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה:

טו וַחֲזוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי מַנָּא הוּא אֲרֵי לָא יְדָעוּ מָה הוּא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן הוּא לַחְמָא דִּיהַב יְיָ לְכוֹן לְמֵיכָל:

רס״י◄ **מָן הוּא** • הֲכָנַת מָזוֹן הוּא, כְּמוֹ (דניאל א): ״וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ״. **כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא** • שֶׁיִּקְרָאוּהוּ בִּשְׁמוֹ.

(טז) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלֹו תִּקָּחוּ:

טז דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְקוּטוּ מִנֵּהּ גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵהּ עֻמְרָא לְגַלְגַּלְתָּא מִנְיַן נַפְשָׁתֵיכוֹן גְּבַר לְדִי בְמַשְׁכְּנֵהּ תִּסְבּוּן:

רס״י◄ **עֹמֶר** • שֵׁם מִדָּה. **מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם** • כְּפִי מִנְיַן נְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ לְאִישׁ בְּאָהֳלוֹ, תִּקְחוּ עֹמֶר לְכָל גֻּלְגֹּלֶת.

(יז) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט:

יז וַעֲבָדוּ כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקָטוּ דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעֵר:

רס״י◄ **הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט** • יֵשׁ שֶׁלִּקְטוּ הַרְבֵּה, וְיֵשׁ שֶׁלִּקְטוּ מְעַט, וּכְשֶׁבָּאוּ לְבֵיתָם וּמָדְדוּ בָּעֹמֶר, אִישׁ אִישׁ מַה שֶׁלִּקְטוּ, וּמָצְאוּ שֶׁהַמַּרְבֶּה לִלְקֹט, לֹא הֶעְדִּיף עַל עֹמֶר לְגֻלְגֹּלֶת אֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ, וְהַמַּמְעִיט לִלְקֹט, לֹא מָצָא חָסֵר מֵעֹמֶר לְגֻלְגֹּלֶת, וְזֶהוּ נֵס גָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ.

(יח) וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ:

יח וּכְלוּ בְעֻמְרָא וְלָא אוֹתַר דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעֵר לָא חַסִּיר גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵהּ לְקָטוּ:

(יט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר:

יט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן אֱנָשׁ לָא יַשְׁאַר מִנֵּהּ עַד צַפְרָא:

(כ) וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:

כ וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה וְאַשְׁאָרוּ גֻּבְרַיָּא מִנֵּהּ עַד צַפְרָא וּרְחֵשׁ רִיחֲשָׁא וּסְרִי וּרְגֵז עֲלֵיהוֹן מֹשֶׁה:

רס״י◄ **וַיּוֹתִירוּ אֲנָשִׁים** • (שמות רבה) דָּתָן וַאֲבִירָם. **וַיָּרֶם תּוֹלָעִים** • לְשׁוֹן רִמָּה. **וַיִּבְאַשׁ** • הֲרֵי זֶה מִקְרָא הָפוּךְ: שֶׁבַּתְּחִלָּה הִבְאִישׁ וּלְבַסּוֹף הִתְלִיעַ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בוֹ״, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל הַמַּתְלִיעִים. רמב״ן

(כא) וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס:

כא וּלְקָטוּ יָתֵהּ בִּצְפַר בִּצְפַר גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵהּ וּמָה דְּמִשְׁתְּאַר מִנֵּהּ עַל אַפֵּי חַקְלָא כַּד חֲמָא עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא פָּשַׁר:

רס״י◄ **וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס** • הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה נִמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה נְחָלִים וְשׁוֹתִין מִמֶּנּוּ אֵילִים וּצְבָאִים, וְאֵמוֹת הָעוֹלָם צָדִין מֵהֶם וְטוֹעֲמִים בָּהֶם טַעַם מָן וְיוֹדְעִים מַה שִּׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (מכילתא). **וְנָמָס** • פָּשַׁר, לְשׁוֹן פּוֹשְׁרִין, עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ מִתְחַמֵּם וּמַפְשִׁיר. **וְנָמָס** • דישטנ״פריר, וְדֶגְמָתוֹ בְּסַנְהֶדְרִין בְּסוֹף ד׳ מִיתוֹת.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) **וַיָּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ.** הֲרֵי זֶה מִקְרָא הָפוּךְ, שֶׁבַּתְּחִלָּה הִבְאִישׁ וּלְבַסּוֹף הִתְלִיעַ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בוֹ (פָּסוּק כ״ד.). וְכֵן הוּא הַדֶּרֶךְ לְכָל דָּבָר שֶׁהוּא מִן הַמַּתְלִיעִים. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאִלּוּ הָיָה הַמָּן מַתְלִיעַ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הַמַּתְלִיעִים, הָיָה הַדָּבָר כֵּן, אֲבָל זֶה שֶׁהִתְלִיעַ בְּדֶרֶךְ נֵס יִתְּכֵן שֶׁהֵרִים תּוֹלָעִים תְּחִלָּה, וְאֵין צֹרֶךְ שֶׁנֵּהָפֵךְ הַמִּקְרָא. וְעוֹד, כִּי הַכָּתוּב שֶׁאָמַר: וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בוֹ, הוּא הַמּוֹכִיחַ כֵּן, כִּי אִלּוּ לֹא הָיָה מֵרִים תּוֹלָעִים עַד אֲשֶׁר עָלָה בְּאִשּׁוֹ תְּחִלָּה, כְּשֶׁאָמַר: וְלֹא הִבְאִישׁ, כְּבָר הִבְטִיחָנוּ שֶׁלֹּא הָיְתָה בוֹ רִמָּה, וְלָמָּה יִכְפֹּל אַחֲרֵי כֵן: וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בוֹ. אֲבָל אִם הֵרִים תּוֹלָעִים תְּחִלָּה כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, הַצָּרוּךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה לֹא הִבְאִישׁ וְגַם לֹא עָלְתָה בוֹ רִמָּה כְּלָל. וְאַף מִן הַמַּתְלִיעִים בַּטֶּבַע לֹא יִבְאַשׁוּ רַק הַחַמִּים וְלַחִים מֵהֶם, אֲבָל הַיְבֵשִׁים יָרוּמוּ תּוֹלָעִים וְלֹא יִבְאַשׁוּ כְּלָל כָּעֵצִים הַמַּתְלִיעִים וְהַפֵּרוֹת הַמְּרִימִים תּוֹלָעִים בְּאִבֵּיהֶן אוֹ אַחֲרֵי כֵן, וְסִפֵּר הַכָּתוּב שֶׁגַּם זֶה הִבְאִישׁ בְּנֵס. וּבְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה אָמְרוּ (כ״ה, י״ד.) וְכִי יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁבַּתְּחִלָּה עוֹשֶׂה תּוֹלָעִים וְאַחַר כָּךְ מַבְאִישׁ, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּקֵּשׁ לְהַרְאוֹת מַעֲשֵׂיהֶם לַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יָרִיחוּ אֶת רֵיחוֹ בָּעֶרֶב וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה כָּל הַלַּיְלָה שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל תּוֹלָעִים, מִיָּד וַיִּקְצֹף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה.

(כב) וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה:

כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְקָטוּ לַחְמָא עַל חַד תְּרֵין תְּרֵין עֻמְרִין לְחַד וַאֲתוֹ כָּל רַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא וְחַוִּיאוּ לְמֹשֶׁה:

רש״י ◄ **לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה** • כְּשֶׁמָּדְדוּ אֶת לְקִיטָתָם בְּאָהֳלֵיהֶם, מָצְאוּ כִּפְלַיִם, שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: לֶחֶם מְשׁוּנֶה, אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּנָּה לְשֶׁבַח בְּרֵיחוֹ וְטַעְמוֹ. (מכילתא) (שֶׁאִם לְהַגִּיד שֶׁשְּׁנַיִם הָיוּ, וַהֲלֹא כְּתִיב שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד? אֶלָּא מְשֻׁנֶּה בְּטַעַם וָרֵיחַ). **וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה** • שְׁאָלוּהוּ: מַה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם? וּמִכָּאן יֵשׁ לִלְמֹד שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיד לָהֶם מֹשֶׁה פָּרָשַׁת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוָּה לוֹמַר לָהֶם: ״וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ וְגוֹ׳״ עַד שֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת זֹאת, אָמַר לָהֶם: ״הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳״ שֶׁנִּצְטַוֵּיתִי לוֹמַר לָכֶם, וּלְכָךְ עָנָשׁוֹ הַכָּתוּב, שֶׁאָמַר לוֹ: ״עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם״ וְלֹא הוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל.

(כג) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֹפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר:

כג וַאֲמַר לְהוֹן הוּא דִּי מַלִּיל יְיָ שְׁבָתָא שְׁבַת קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ מְחָר יָת דִּי אַתּוּן עֲתִידִין לְמֵפָא אֱפוֹ וְיָת דִּי אַתּוּן עֲתִידִין לְבַשָּׁלָא בַּשִּׁילוּ וְיָת כָּל מוֹתְרָא אַצְנְעוּ לְכוֹן לְמַטְרַת עַד צַפְרָא:

רש״י ◄ **אֶת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ** • מַה שֶּׁאַתֶּם רוֹצִים לֶאֱפוֹת בַּתַּנּוּר, אֹפוּ הַיּוֹם, הַכֹּל לִשְׁנֵי יָמִים, וּמַה שֶּׁאַתֶּם צְרִיכִים לְבַשֵּׁל מִמֶּנּוּ בְּמַיִם, בַּשְּׁלוּ הַיּוֹם. לְשׁוֹן אֲפִיָּה נוֹפֵל בְּלֶחֶם, וּלְשׁוֹן בִּשּׁוּל בְּתַבְשִׁיל. **לְמִשְׁמֶרֶת** • לִגְנִיזָה. רמב״ן

(כד) וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ:

כד וְאַצְנְעוּ יָתֵהּ עַד צַפְרָא כְּמָא דִּפְקִיד מֹשֶׁה וְלָא סְרִי וְרִיחָשָׁא לָא הֲוָה בֵּהּ:

(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה:

כה וַאֲמַר מֹשֶׁה אִכְלוּהִי יוֹמָא דֵין אֲרֵי שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ יוֹמָא דֵין לָא תַשְׁכְּחֻנֵּהּ בְּחַקְלָא:

רש״י ◄ **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלוּהוּ הַיּוֹם וְגוֹ׳** • (מכילתא) שַׁחֲרִית, שֶׁהָיוּ רְגִילִים לָצֵאת וְלִלְקֹט, בָּאוּ לִשְׁאֹל: אִם נֵצֵא אִם לָאו? אָמַר לָהֶם: אֶת שֶׁבִּיְּדְכֶם אִכְלוּ. לָעֶרֶב חָזְרוּ לְפָנָיו וּשְׁאָלוּהוּ: מַהוּ לָצֵאת? אָמַר לָהֶם: ״שַׁבָּת הַיּוֹם״. רָאָה אוֹתָם דּוֹאֲגִים שֶׁמָּא פָּסַק הַמָּן וְלֹא יֵרֵד עוֹד, אָמַר לָהֶם: הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הַיּוֹם? ״הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ״, אֲבָל מָחָר תִּמְצָאוּהוּ.

(כו) שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ:

כו שִׁתָּא יוֹמִין תִּלְקְטֻנֵּהּ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא לָא יְהֵי בֵּהּ:

רש״י ◄ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת** • שַׁבָּת הוּא, הַמָּן לֹא יִהְיֶה בּוֹ, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְרַבּוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים וְיָמִים טוֹבִים (מכילתא).

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) **אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ.** פֵּרַשׁ רַשִׁ״י: מַה שֶּׁאַתֶּם רוֹצִים לֶאֱפוֹת בַּתַּנּוּר אוֹ לְבַשֵּׁל בְּמַיִם אֹפוּ וּבַשְּׁלוּ הַיּוֹם לִשְׁנֵי יָמִים. וְאִם כֵּן יֹאמַר: אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ מִשְּׁנֵי הָעֹמֶר אֲשֶׁר בְּיֶדְכֶם אֹפוּ הַיּוֹם, וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ מִשְּׁנֵיהֶם בַּשֵּׁלוּ עַתָּה, וְאֵת כָּל הָעֹדֵף לָכֶם מִשָּׁבְעֲכֶם הַיּוֹם הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר. וּבַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר רָאוּ שֶׁלֹּא הִבְאִישׁ בָּאוּ לְפָנָיו כִּי לֹא רָצוּ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהִתִּיר לָהֶם לְהַנִּיחוּ עַד הַבֹּקֶר. וּבַבֹּקֶר הִתִּיר לָהֶם אִכְלֻהוּ הַיּוֹם הַזֶּה בִּלְבַד, כִּי עַל כֵּן אָמַרְתִּי לְהַנִּיחוּ לְמִשְׁמֶרֶת. וְהוֹדִיעָם בְּטַעַם הַמִּצְוָה כִּי הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה, כִּי הַשֵּׁם יַעֲשֶׂה כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁהוּא שַׁבָּת קֹדֶשׁ לַה׳. וּמַה שֶּׁאָמַר: וְאֵת כָּל הָעֹדֵף, יִתֵּכֶן שֶׁלֹּא יִתֵּן לָהֶם מִדָּה בֶּזֶה, אֲבָל יֹאכְלוּ כִּרְצוֹנָם בַּשִּׁשִּׁי, כִּי הָעוֹדֵף יַסְפִּיק לְשַׁבָּת כִּי בִּרְכַּת ה׳ הִיא.

וְר״א אָמַר: אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ כְּמִנְהָגָם אֹפוּ לָכֶם הַיּוֹם, וְהוּא הָעֹמֶר הַיָּדוּעַ לָהֶם, וְאֵת כָּל הָעֹדֵף שֶׁהוּא הָעֹמֶר הַשֵּׁנִי הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר, וְלֹא הִגִּיד מַה יַּעֲשׂוּ מִמֶּנּוּ, וּבַבֹּקֶר אָמַר לָהֶם אִכְלֻהוּ הַיּוֹם. וְאִם כֵּן יֹאכְלוּהוּ בְּשַׁבָּת חַי מִבְּלִי שֶׁיֹּאפוּ אוֹ יְבַשְּׁלוּ בְּפָרוּר וְעָשׂוּ מִמֶּנּוּ עֻגּוֹת כְּמִנְהָגָם. וְהָרִאשׁוֹן יוֹתֵר נָכוֹן, וְכֵן דַּעַת אֶנְקְלוּס.

(כז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃

כז וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה נְפָקוּ מִן עַמָּא לְמִלְקָט וְלָא אַשְׁכָּחוּ׃

(כח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתֹרֹתָי׃

כח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אֵימָתַי אַתּוּן מְסָרְבִין לְמִטַּר פִּקּוּדַי וְאוֹרָיָתִי׃

רש״י◄ **עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם** • מָשָׁל הֶדְיוֹט הוּא: בַּהֲדֵי הוּצָא לָקֵי כְּרָבָא, עַל יְדֵי הָרְשָׁעִים, מִתְגַּנִּין הַכְּשֵׁרִין (ב״ק צב)•

(כט) רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃

כט חֲזוֹ אֲרֵי יְיָ יְהַב לְכוֹן שַׁבְּתָא עַל כֵּן הוּא יָהֵב לְכוֹן בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְחֵם תְּרֵין יוֹמִין תִּיבוּ אֱנָשׁ תְּחוֹתוֹהִי לָא יִפּוֹק אֱנָשׁ מֵאַתְרֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃

רש״י◄ **רְאוּ** • בְּעֵינֵיכֶם כִּי ה׳ בִּכְבוֹדוֹ מַזְהִיר אֶתְכֶם עַל הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי גַּם נַעֲשָׂה בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת לָתֵת לָכֶם לֶחֶם יוֹמַיִם. **שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו** • מִכָּאן סָמְכוּ חֲכָמִים ד׳ אַמּוֹת לַיּוֹצֵא חוּץ לַתְּחוּם, ג׳ לְגוּפוֹ וְא׳ לְפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם. **אַל־יֵצֵא וְגוֹ׳** • אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁל תְּחוּם שַׁבָּת, וְלֹא בִּמְפֹרָשׁ, שֶׁאֵין תְּחוּמִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְעִקָּרוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל לוֹקְטֵי הַמָּן נֶאֱמַר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כז עמ׳ 39)

אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁל תְּחוּם שַׁבָּת . . וְעִקָּרוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל לוֹקְטֵי הַמָּן נֶאֱמַר (רש״י טז, כט)

יֵשׁ לְבָאֵר הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לְפָרֵשׁ שֶׁהַפָּסוּק מְדַבֵּר בְּדִין תְּחוּם שַׁבָּת, אַף שֶׁעִקַּר הַכָּתוּב קָאֵי בְּלוֹקְטֵי הַמָּן: אִם כַּוָּנַת הַכָּתוּב הָיְתָה **רַק** לְלוֹקְטֵי הַמָּן, הוֹל״ל ״אַל יֵצֵא אִישׁ **לִלְקֹט**״ (אוֹ כֵּיוֹצֵא בָּזֶה). וּמִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּלָשׁוֹן סְתָמִי ״אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ״ מוּכָח שֶׁהַתּוֹרָה רוֹצָה גַּם לִרְמֹז לְדִין **כְּלָלִי**, לֹא רַק בְּקֶשֶׁר לְלוֹקְטֵי הַמָּן – דִּין תְּחוּם שַׁבָּת.

(ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃

ל וְנָחוּ עַמָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃

(לא) וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בִּדְבָשׁ׃

לא וּקְרוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמֵהּ מָן וְהוּא כְּבַר זְרַע גַּדָּא חִוָּר וְטַעֲמֵהּ כְּאִסְקְרִיטָנָן בִּדְבָשׁ׃

רש״י◄ **וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן** • עֵשֶׂב שֶׁשְּׁמוֹ קוליינדר״י וְזֶרַע שֶׁלּוֹ עָגֹל וְאֵינוֹ לָבָן, וְהַמָּן הָיָה לָבָן וְאֵינוֹ נִמְשָׁל לְזֶרַע גַּד, אֶלָּא לְעִנְיַן הָעִגּוּל, כְּזֶרַע גַּד הָיָה וְהוּא לָבָן. **כְּצַפִּיחַת** • בָּצֵק שֶׁמְּטַגְּנִין אוֹתוֹ בִּדְבַשׁ וְקוֹרִין לוֹ אִסְקְרִיטָנָן בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס.

(לב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

לב וַאֲמַר מֹשֶׁה דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ מְלֵי עֻמְרָא מִנֵּהּ לְמַטְרָא לְדָרֵיכוֹן בְּדִיל דְּיֶחֱזוּן יָת לַחְמָא דִּי אוֹכָלִית יָתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַפָּקוּתִי יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש״י◄ **לְמִשְׁמֶרֶת** • לִגְנִיזָה. **לְדֹרֹתֵיכֶם** • בִּימֵי יִרְמִיָּהוּ כְּשֶׁהָיָה יִרְמִיָּהוּ מוֹכִיחָם: ״לָמָּה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה״? וְהֵם אוֹמְרִים: נַנִּיחַ מְלַאכְתֵּנוּ וְנַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, מֵהֵיכָן נִתְפַּרְנֵס? הוֹצִיא לָהֶם צִנְצֶנֶת הַמָּן, אָמַר לָהֶם: ״אַתֶּם, רְאוּ דְּבַר ה׳״. ״שִׁמְעוּ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״רְאוּ״, בָּזֶה נִתְפַּרְנְסוּ אֲבוֹתֵיכֶם. הַרְבֵּה שְׁלוּחִין יֵשׁ לוֹ לַמָּקוֹם לְהָכִין מָזוֹן לִירֵאָיו.

(לג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֵן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃

לג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן סַב צְלוֹחִית חְדָא וְהַב תַּמָּן מְלֵי עֻמְרָא מָן וְאַצְנַע יָתֵהּ קֳדָם יְיָ לְמַטְרַת לְדָרֵיכוֹן׃

רש״י◄ **צִנְצֶנֶת** • צְלוֹחִית שֶׁל חֶרֶס, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי ה׳** • לִפְנֵי הָאָרוֹן, וְלֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֹהֶל מוֹעֵד, אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב כָּאן בְּפָרָשַׁת הַמָּן.

(לד) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת׃

לד כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַצְנְעֵהּ אַהֲרֹן קֳדָם סַהֲדוּתָא לְמַטְרָא׃

(לה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃

לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲכָלוּ יָת מַנָּא אַרְבְּעִין שְׁנִין עַד דְּמִיתֵיהוֹן לְאַרְעָא יָתְבָתָא יָת מַנָּא אֲכָלוּ עַד דְּאָתוֹ לִסְיָפֵי אַרְעָא דִכְנָעַן׃

רש"י◄ **אַרְבָּעִים שָׁנָה** • וַהֲלֹא חָסֵר ל' יוֹם, שֶׁהֲרֵי בְּט"ו בְּאִיָּר יָרַד לָהֶם הַמָּן תְּחִלָּה וּבְט"ו בְּנִיסָן פָּסַק, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע ה) "וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת"? אֶלָּא מַגִּיד שֶׁהָעוּגוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, טָעֲמוּ בָּהֶם טַעַם מָן. **אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת** • לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. (קידושין לח) (סְפָרִים אֲחֵרִים: שֶׁאוֹתָהּ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, מְיֻשֶּׁבֶת וְטוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ג) "אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן", וְתַרְגּוּם שֶׁל נוֹשָׁבֶת, יָתְבָתָא, רָצָה לוֹמַר: מְיֻשֶּׁבֶת. רַשִׁ"י יָשָׁן). **אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן** • בִּתְחִלַּת הַגְּבוּל קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, וְהוּא עֲרָבוֹת מוֹאָב. נִמְצָאוּ מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה? אֶלָּא בְּעֲרָבוֹת מוֹאָב, כְּשֶׁמֵּת מֹשֶׁה בְּז' בַּאֲדָר פָּסַק הַמָּן מִלֵּירֵד, וְנִסְתַּפְּקוּ מִמָּן שֶׁלָּקְטוּ בּוֹ בַּיּוֹם עַד שֶׁהִקְרִיבוּ הָעֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה): "וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח".

(לו) וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃

לו וְעֻמְרָא חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין הוּא׃

רש"י◄ **עֲשִׂרִית הָאֵיפָה** • הָאֵיפָה שָׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסְּאָה ו' קַבִּין, וְהַקַּב ד' לוֹגִין, וְהַלּוֹג שִׁשָּׁה בֵּיצִים, נִמְצָא עֲשִׂרִית הָאֵיפָה, מ"ג בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, וְהוּא שִׁעוּר לְחַלָּה וְלִמְנָחוֹת.

◆ שבת קודש י"א שבט ◆

יז (א) וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתּוֹת הָעָם׃ רמב"ן

א וּנְטָלוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּדְבְּרָא דְסִין לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּשְׁרוֹ בְּרְפִידִים וְלֵית מַיָּא לְמִשְׁתֵּי עַמָּא׃

(ב) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תִּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃

ב וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ הָבוּ לָנָא מַיָּא וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מָה אַתּוּן נָצָן עִמִּי מָה מְנַסּוּן אַתּוּן קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ **מַה תְּנַסּוּן** • לוֹמַר הֲיוּכַל לָתֵת מַיִם בְּאֶרֶץ צִיָּה?.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א־ב) **וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים.** יֹאמַר "שֶׁנָּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִין שֶׁחָנוּ שָׁם בְּנָסְעָם מֵאֵלִים", וְהָלְכוּ לְמַסָּעִים רַבִּים שֶׁעָשׂוּ עַל פִּי הַשֵּׁם, וְאַחֲרֵי כֵן חָנוּ בִּרְפִידִים

וְאָמַר זֶה דֶּרֶךְ קְצָרָה, כִּי בְּנָסְעָם תְּחִלָּה מִמִּדְבַּר סִין חָנוּ בְּדָפְקָה, וְאַחֲרֵי כֵן בְּאָלוּשׁ, וּמֵאָלוּשׁ לִרְפִידִים (בַּמִּדְבָּר ל"ג, י"ב־י"ד.), וְזֶה טַעַם לְמַסְעֵיהֶם, כִּי הָיוּ לָהֶם מַסָּעִים מִמִּדְבַּר סִין אֶל רְפִידִים, וְלֹא בָּאוּ שָׁם בַּמַּסָּע הָרִאשׁוֹן, אֲבָל לֹא בָּא עַתָּה אֶלָּא לְפָרֹשׁ תְּלוּנוֹתָם, כִּי בִּתְחִלַּת בּוֹאָם בַּמִּדְבָּר הַהוּא יִלּוֹנוּ עַל הַלֶּחֶם וְעַתָּה יָרִיבוּ עַל הַמַּיִם.

וְאֵין מַיִם לִשְׁתּוֹת הָעָם. כַּאֲשֶׁר בָּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַהוּא וְלֹא מָצְאוּ שָׁם עֵינוֹת מַיִם, מִיָּד עָשׂוּ מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה. וְזֶה טַעַם: וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה, כִּי הַתְּלוּנוֹת בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "וַיִּלּוֹנוּ" הִיא תַּרְעֹמֶת, שֶׁהָיוּ מִתְרַעֲמִים עַל עִנְיָנָם לֵאמֹר מַה נַּעֲשֶׂה, מַה נֹּאכַל, וּמַה נִּשְׁתֶּה, אֲבָל "וַיָּרֶב" שֶׁעָשׂוּ עִמּוֹ מְרִיבָה מַמָּשׁ, וּבָאוּ עָלָיו לֵאמֹר: תְּנוּ לָנוּ מַיִם אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ, כִּי עֲלֵיכֶם הַדָּבָר וְדָמֵינוּ עֲלֵיכֶם. וּמֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: מַה תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה תְּנַסּוּן אֶת ה', כִּי הָרִיב הַזֶּה לְנַסּוֹת אֶת ה' הוּא הֲיוּכַל תֵּת לָכֶם מַיִם, כִּי אִם תַּחֲרִישׁוּ מֵעָלַי וְתִתְפַּלְּלוּ אֵלָיו אוּלַי יַעֲנֶה אֶתְכֶם. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר בְּלִבָּם לְנַסּוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַר, וְעַל נַסּוֹתָם אֶת ה' לֵאמֹר הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן (פָּסוּק ז'.), וְאָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו, וְעָמְדוּ יוֹם אוֹ יוֹמַיִם מִסְתַּפְּקִים בַּמַּיִם שֶׁבִּכְלֵיהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן: וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה, כְּעִנְיַן הַתַּרְעוֹמוֹת אֲשֶׁר הֵמָּה עוֹשִׂים בְּכָל מָקוֹם לְבַקֵּשׁ דָּבָר, שֶׁיֹּאמְרוּ: לָמָּה זֶה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְכִרְאוֹת מֹשֶׁה כִּי צָמְאוּ הִתְפַּלֵּל לַשֵּׁם וְהִגִּיד לְפָנָיו צָרָתוֹ בַּמְּרִיבָה שֶׁעָשׂוּ עִמּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה. וְר"א אָמַר כִּי הָיוּ שְׁתֵּי כִּתּוֹת, הָאַחַת "מְרִיבָה" וְהָאַחַת "מְנַסָּה" אֶת ה' (פָּסוּק ב'.), וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁאָמַרְתִּי.

(ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמָּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא: רמב"ן

ג וּצְחִי תַּמָּן עַמָּא לְמַיָּא וְאִתְרַעַם עַמָּא עַל מֹשֶׁה וַאֲמַר לְמָא דְנַן אַסֵּקְתָּנָא מִמִּצְרַיִם לְקַטָּלָא יָתִי וְיָת בְּנַי וְיָת בְּעִירַי בְּצָחוּתָא:

(ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי:

ד וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר מָה אֶעְבֵּד לְעַמָּא הָדֵין עוֹד זְעֵיר פּוֹן וְיִרְגְּמֻנִי:

רש"י◄ **עוֹד מְעַט** • אִם אַמְתִּין עוֹד מְעַט, וּסְקָלֻנִי.

(ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ:

ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עִבַּר קֳדָם עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְחֵטָרָךְ דִּי מָחֵיתָא בֵּהּ יָת נַהֲרָא סַב בִּידָךְ וְתֵיזֵיל:

רש"י◄ **עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם** • וּרְאֵה אִם יִסְקְלוּךָ, לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז עַל בָּנַי?. **וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל** • לְעֵדוּת, שֶׁיִּרְאוּ שֶׁעַל יָדְךָ הַמַּיִם יוֹצְאִים מִן הַצּוּר, וְלֹא יֹאמְרוּ: 'מַעְיָנוֹת הָיוּ שָׁם מִימֵי קֶדֶם'. **וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר** • מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר"? אֶלָּא שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים עַל הַמַּטֶּה שֶׁאֵינוֹ מוּכָן אֶלָּא לְפַרְעָנוּת: בּוֹ לָקָה פַּרְעֹה וּמִצְרַיִם כַּמָּה מַכּוֹת בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר", יִרְאוּ עַתָּה שֶׁאַף לְטוֹבָה הוּא מוּכָן. רמב"ן

(ו) הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ו הָא אֲנָא קָאֵם קֳדָמָךְ תַּמָּן עַל טִנָּרָא בְּחוֹרֵב וְתִמְחֵי בְטִנָּרָא וְיִפְּקוּן מִנֵּהּ מַיָּא וְיִשְׁתֵּי עַמָּא וַעֲבַד כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי סָבֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וְהִכִּיתָ בַּצּוּר** • עַל הַצּוּר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא בַּצּוּר. מִכָּאן שֶׁהַמַּטֶּה הָיָה שֶׁל מִין דָּבָר חָזָק וּשְׁמוֹ סְנַפִּרִינוֹן וְהַצּוּר נִבְקַע מִפָּנָיו. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנַי בַּצָּמָא.** יַזְכִּירוּ לוֹ בִּתְלוּנָתָם גַּם הַמִּקְנָה, לֵאמֹר לוֹ כִּי הֵם צְרִיכִים מַיִם רַבִּים, וְצָרִיךְ לָתֵת עֵצָה לְכֻלָּם, וּלְכָךְ נֶאֱמַר בַּשֵּׁנִית: וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתִּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם (בַּמִּדְבָּר כ', י"א). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְכִילְתָא כָּאן וַיַּסַּע ו.): הִשּׁוּט בְּהֶמְתָּן לְגוּפָן, אָמְרוּ בְּהֵמָה שֶׁל אָדָם הִיא חַיָּיו, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אִם אֵין בְּהֶמְתּוֹ עִמּוֹ מִסְתַּגֵּף הוּא. וְטַעַם הַזְכִּירָם אֹתִי וְאֶת בָּנַי, וְלֹא אָמְרוּ סְתָם "לְהָמִיתֵנוּ בַּצָּמָא" אוֹ "לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה" שֶׁיִּכְלֹל אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף, כְּמַאֲמָרָם בִּשְׁאָר הַמְקוֹמוֹת (לְעֵיל ט"ז, ג'.), כִּי יַזְכִּירוּ לוֹ הַבָּנִים לְהַרְבּוֹת עָלָיו תְּלוּנָה שֶׁיְּמַהֵר לַדָּבָר, כִּי הַקְּטַנִּים לֹא יִסְבְּלוּ הַצָּמָא כְּלָל וְיָמוּתוּ לְעֵינֵי אֲבִיהֶם, כְּטַעַם: דָּבֵק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חִכּוֹ בַּצָּמָא (אֵיכָה ד', ד'.).

(ה) **עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם.** כְּלָשׁוֹן: הֶעֱבִיר אֹתוֹ לָעָרִים (בְּרֵאשִׁית מ"ז, כ"א.), וְהַעֲבַרְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ בְּאֶרֶץ לֹא יָדַעְתָּ (יִרְמְיָה ט"ו, י"ד.), שֶׁתַּעֲבֹר מֵהֶם אֶל מָקוֹם אַחֵר, אוֹ כְּמוֹ: וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוּשִׁי (שְׁמוּאֵל־ב' י"ח, כ"ג.), וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם (בְּרֵאשִׁית ל"ג, ג'.), שֶׁקָּדַם לָלֶכֶת קֹדֶם לָהֶם. וְעִנְיַן הַכָּתוּב הַזֶּה, כִּי הָעָם הָיוּ בִּרְפִידִים, וְהַצּוּר אֲשֶׁר יָצְאוּ מִמֶּנּוּ הַמַּיִם הָיָה בְּחוֹרֵב, וְהוּא הַר סִינַי, עַל דַּעַת הָרִאשׁוֹנִים (שַׁבָּת פ"ט:), אוֹ מְקוֹם עִיר לִפְנֵי הָהָר קָרוֹב לוֹ עַל דַּעְתִּי, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ עוֹד (לְהַלָּן י"ט, א'. דְּבָרִים א', ו'.). וְהִנֵּה הֵצְרַךְ מֹשֶׁה לְקַדֵּם לִפְנֵי הָעָם לַעֲבֹר מֵרְפִידִים אֶל חוֹרֵב כְּמַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ פַּרְסָאוֹת, רָחוֹק מִן הַמַּחֲנֶה לִפְנֵיהֶם, וְעַל כֵּן אָמַר לוֹ: עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָלָכְתָּ, כְּלוֹמַר שֶׁתֵּלֵךְ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ עַל הַצּוּר בְּחוֹרֵב. **וְהִנֵּה** הִכָּה בַּצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם, וְלֹא סִפֵּר הַכָּתוּב: וַתִּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם כַּאֲשֶׁר בַּשֵּׁנִיָּה (בַּמִּדְבָּר כ', י"א.), אֲבָל בְּיָדוּעַ שֶׁעָשׂוּ כֵּן. וּבָרוּר הוּא שֶׁלֹּא הָלְכוּ הָעָם אֶל חוֹרֵב לִשְׁתּוֹת, כִּי לֹא בָּאוּ לִפְנֵי הַר סִינַי עַד אַחֲרֵי כֵן בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי (לְהַלָּן י"ט, א'.), אֲבָל שָׁלְחוּ שָׁם נַעֲרֵיהֶם וּבְהֶמְתָּם לִשְׁאֹב מַיִם וּלְהָבִיא לָהֶם כְּמִנְהַג הַמַּחֲנוֹת. וְקָרוֹב אֵלַי שֶׁיָּצְאוּ מַיִם מִן הַצּוּר בְּחוֹרֵב, מַיִם קָרִים נוֹזְלִים, הָלְכוּ אֶל רְפִידִים, וְשָׁם שָׁתוּ אוֹתָם, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסֶּלַע וַיּוֹרֶד כְּנַהֲרוֹת מָיִם (תְּהִלִּים ע"ח, ט"ז.), וְכָתוּב פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר (שָׁם ק"ה, מ"א.). וּמַה שֶּׁאָמַר: הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ (שָׁם ע"ח, כ'.), גַּם הוּא עַל הַצּוּר הַזֶּה בְּחוֹרֵב עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט. **וְהַסֶּלַע** הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר הָיָה בְּקֶדֶשׁ נִבְקַע בּוֹ כְּמוֹ בְּאֵר נוֹבֵעַ מַיִם, וְעַל כֵּן אָמַר: הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר ה' לְמֹשֶׁה (בַּמִּדְבָּר כ"א, ט"ז.), וְאָמְרוּ בַּשִּׁירָה: בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים (שָׁם כ"א, י"ח.), כִּי הָיָה כְּמוֹ בְּאֵר חֲפוּרָה, וְלָכֵן אָמַר שָׁם וַתִּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם (שָׁם כ', י"א.), שֶׁשָּׁתוּ מִיָּד שָׁם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם, אֲבָל כָּאן הָיוּ נְהָרוֹת שׁוֹטְפִים מִמֶּנּוּ וְשׁוֹתִין בְּבָתֵּיהֶם לִרְצוֹנָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַכֹּל בְּאֵרָה שֶׁל מִרְיָם, כְּקַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ (מד"ר א', כ'.), יִתְכַּן שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן וְכָל הָאַרְבָּעִים שָׁנָה מוֹשֵׁךְ מַיִם כִּנְהָרוֹת שׁוֹטְפוֹת, וּבַפַּעַם הַשֵּׁנִית מִפְּנֵי הָעֹנֶשׁ אֲשֶׁר הָיָה שָׁם נַעֲשָׂה כְּמוֹ בְּאֵר חֲפוּרָה מְלֵאָה מַיִם חַיִּים.

וְטַעַם וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ, בְּצוּוּי לְאַהֲרֹן. וְהִזְכִּיר בּוֹ מַכַּת הַיְאוֹר, וְלֹא אָמַר "וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נָהֲפַךְ לְנָחָשׁ", אוֹ "וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ בּוֹ אֶת הָאוֹתוֹת", לְהַזְכִּיר בּוֹ פֶּלֶא, כִּי אָז הָפַךְ הַמַּיִם לְדָם וְהֵסִיר אוֹתָם מִטִּבְעָם, וְעַתָּה יָבִיא מַיִם בְּצוּר הַחֲלָמִישׁ, וְהִנֵּה יַעֲשֶׂה בּוֹ דָּבָר וְהָפְכוֹ.

(ו) **הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב.** בַּעֲבוּר כִּי הַפֶּלֶא בַּמַּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה עַתָּה הָיָה קָבוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּאֵר עִמָּהֶם כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר

(ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם אֶת־יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן:

ז וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא נִסֵּיתָא וּמַצּוּתָא עַל דִּנְצוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנַסִּיאוּ קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הַאִית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אִם לָא:

(ח) וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם:

ח וַאֲתָא עֲמָלֵק וַאֲגַח קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם:

רש"י◄ **וַיָּבֹא עֲמָלֵק וְגוֹ'** • סָמֹךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְמִקְרָא זֶה, לוֹמַר: "תָּמִיד אֲנִי בֵּינֵיכֶם וּמְזֻמָּן לְכָל צָרְכֵיכֶם וְאַתֶּם אוֹמְרִים "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן"?, חַיֵּיכֶם, שֶׁהַכֶּלֶב בָּא וְנוֹשֵׁךְ אֶתְכֶם וְאַתֶּם צוֹעֲקִים אֵלַי וְתֵדְעוּ הֵיכָן אֲנִי. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְיָצָא לַדֶּרֶךְ. הָיָה אוֹתוֹ הַבֵּן רוֹאֶה חֵפֶץ וְאוֹמֵר: אַבָּא, טֹל חֵפֶץ זֶה וְתֵן לִי, וְהוּא נוֹתֵן לוֹ, וְכֵן שְׁנַיָּה וְכֵן שְׁלִישִׁית. פָּגְעוּ בְּאָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן: 'רָאִיתָ אֶת אַבָּא'? אָמַר לוֹ אָבִיו: 'אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי'? הִשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו וּבָא הַכֶּלֶב וּנְשָׁכוֹ.

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:

ט וַאֲמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנָא גֻּבְרַיָּא וּפוּק אֲגַח קְרָבָא בַּעֲמָלֵק מְחָר אֲנָא קָאֵם עַל רֵישׁ רָמְתָא וְחֻטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵּהּ נְסִין מִן קֳדָם יְיָ בִּידִי:

רש"י◄ **בְּחַר לָנוּ** • לִי וּלְךָ, הִשְׁוָהוּ לוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: "יְהִי כְּבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ". וּ"כְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ", מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי" וַהֲלֹא אַהֲרֹן גָּדוֹל מֵאָחִיו הָיָה וְעוֹשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ כְּרַבּוֹ. "וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם", מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם יא) "אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם". כֵּלֵם מִן הָעוֹלָם, חַיָּבִין הֵם כְּלָיָה. הַמּוֹרְדִים בְּךָ כְּאִלּוּ מָרְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. **וְצֵא הִלָּחֵם** • צֵא מִן הָעָנָן וְהִלָּחֵם בּוֹ (מכילתא). **מָחָר** • בְּעֵת הַמִּלְחָמָה אָנֹכִי נִצָּב. **בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים** • גִּבּוֹרִים וְיִרְאֵי חֵטְא שֶׁתְּהֵא זְכוּתָן מְסַיַּעְתָּן. דָּבָר אַחֵר: בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, שֶׁיּוֹדְעִין לְבַטֵּל כְּשָׁפִים, לְפִי שֶׁבְּנֵי עֲמָלֵק מְכַשְּׁפִים הָיוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 94)

גִּבּוֹרִים וְיִרְאֵי חֵטְא (רש"י יז, ט)

מַתְחִיל וּמְבָאֵר "בְּחַר לָנוּ"; לְאַחַר מִכֵּן "וְצֵא הִלָּחֵם"; לְאַחַר מִכֵּן "מָחָר"; וּבַסּוֹף חוֹזֵר לְפָרֵשׁ "בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים". וְטַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל "וְצֵא הִלָּחֵם" פֵּרֵשׁ "צֵא מִן הֶעָנָן וְהִלָּחֵם בּוֹ", וְעַל "מָחָר" מְפָרֵשׁ "בְּעֵת הַמִּלְחָמָה". וּלְאַחֲרֵי שֶׁבְּמִלְחָמָה זוֹ הָיָה צָרֵךְ הֵן בְּמִלְחֶמֶת יְהוֹשֻׁעַ וְהֵן בִּתְפִלַּת מֹשֶׁה, מוּבָן שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁנִּבְחֲרוּ לַמִּלְחָמָה ("בְּחַר לָנוּ – לִי וּלְךָ") הָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת גַּם גִּבּוֹרִים וְגַם יְרֵאֵי חֵטְא. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (מד"ר א', כ'.), בַּעֲבוּר זֶה נִגְלֵית עָלָיו הַשְּׁכִינָה בַּמָּקוֹם הַהוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּמָּן: וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' (לְעֵיל ט"ז, ז'.), בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ פֶּלֶא קַיָּם.

(ט-י) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ.** נִרְאֶה מִכָּאן כִּי מֹשֶׁה מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ לְפָנָיו הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן כָּתוּב: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם (לְהַלָּן ל"ב, י"ז.). וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר בְּעִנְיַן הַמְרַגְּלִים: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ (בַּמִּדְבָּר י"ג, ט"ז.), לְמִבְּרֵאשׁוֹנָה יְדַבֵּר, הוֹדִיעֲנוּ כִּי זֶה הוֹשֵׁעַ בִּן נוּן אֲשֶׁר בָּחְרוּ בַּמְרַגְּלִים הוּא אֲשֶׁר קָרָאוֹ מֹשֶׁה יְהוֹשֻׁעַ. וּכְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סוֹטָה ל"ד:) שֶׁאָמַר יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, לְהַגִּיד כִּי בַּעֲבוּר זֶה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא עָתִיד לְלֶכֶת עִם הַמְרַגְּלִים קָרָא לוֹ הַשֵּׁם הַזֶּה. אוֹ נֹאמַר כִּי אָז קָבַע לוֹ מֹשֶׁה אוֹתוֹ הַשֵּׁם בִּפְנֵי הָעֵדָה שֶׁלֹּא יִקְרָא שְׁמוֹ עוֹד הוֹשֵׁעַ וְיִהְיֶה שְׁמוֹ יְהוֹשֻׁעַ.

וְהַטַּעַם שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק, בַּעֲבוּר "שֶׁיִּתְפַּלֵּל הוּא בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה", וְעָלָה שָׁם כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּלְחָמִים וְיָשִׂים עֵינוֹ עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה, וְגַם הֵם יִרְאוּ אוֹתוֹ פּוֹרֵשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמַיְמָה וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה וְיִבְטְחוּ בּוֹ וְיוֹסִיפוּ אֹמֶץ וּגְבוּרָה. וּבְפִרְקֵי ר' אֱלִיעֶזֶר (פֶּרֶק מ"ד.) עוֹד: כָּל יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ חוּץ לְאָהֳלֵיהֶם וְרָאוּ אֶת מֹשֶׁה כּוֹרֵעַ עַל בִּרְכָּיו וְהֵם כּוֹרְעִים עַל בִּרְכֵיהֶם, נוֹפֵל פָּנָיו אַרְצָה וְהֵם נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם אַרְצָה, פּוֹרֵשׂ אֶת יָדָיו לַשָּׁמַיִם וְהֵם פּוֹרְסִים אֶת יְדֵיהֶם לַשָּׁמַיִם, כְּשֵׁם שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר מִתְפַּלֵּל כָּךְ כָּל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו, וְהִפִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ (עכ"ל). וְאִם כֵּן יִהְיֶה טַעַם וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר עָלָה עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה וְרָאָה אֶת עֲמָלֵק נָטָה יָדוֹ בַּמַּטֶּה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת דֶּבֶר וְחֶרֶב וְאָבְדָן, כָּעִנְיָן הַנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ: נְטֵה בַכִּידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדְךָ אֶל הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה (יְהוֹשֻׁעַ ח', י"ח.), כִּי בְּעֵת הֱיוֹתוֹ מִתְפַּלֵּל וְכַפָּיו פְּרוּשׂוֹת הַשָּׁמַיִם לֹא יִתְפֹּשׂ בְּיָדוֹ דָּבָר. **וְהָיָה** כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה עֲמָלֵק גּוֹי אֵיתָן וְחָזָק מְאֹד, וְיִשְׂרָאֵל אֵינָם מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה וְלֹא רָאוּ אוֹתָהּ מֵעוֹלָם, כַּאֲשֶׁר אָמַר: פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה (לְעֵיל י"ג, י"ז.), וְהוּא עָיֵף וְיָגֵעַ כַּכָּתוּב בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דְּבָרִים כ"ה, י"ח.), עַל כֵּן פָּחַד מֵהֶם וְהֶצְרֵךְ לְכָל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת. וְיִתָּכֵן שֶׁפָּחַד מֹשֶׁה פֶּן יִתְגַּבֵּר בְּחַרְבוֹ מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ עַם נוֹחֵל הַחֶרֶב מִבְּרִכַּת הַזָּקֵן שֶׁאָמַר לוֹ וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בְּרֵאשִׁית כ"ז, מ'.), כִּי הַמִּלְחָמָה מִן הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת הִיא הָרִאשׁוֹנָה וְהָאַחֲרוֹנָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי עֲמָלֵק מִזֶּרַע עֵשָׂו (שָׁם ל"ו, י"ב.), וּמִמֶּנּוּ בָּאָה אֵלֵינוּ הַמִּלְחָמָה בְּרֵאשִׁית הַגּוֹיִם, וּמִזַּרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָיָה לָנוּ הַגָּלוּת וְהַחֻרְבָּן הָאַחֲרוֹן, כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ע"ז ב':) שֶׁאֲנַחְנוּ הַיּוֹם בְּגָלוּת אֱדוֹם, וְכַאֲשֶׁר יִנָּצֵח הוּא, וַיְחֻלַּשׁ הוּא וְעַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ, מִמֶּנָּה נִוָּשַׁע לְעוֹלָם, כַּאֲשֶׁר אָמַר:

(י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה:

יְ וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דַאֲמַר לֵהּ מֹשֶׁה לַאֲגָחָא קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ רָמְתָא:

רס"י ◄ **וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר** • מִכָּאן לְתַעֲנִית שֶׁצְּרִיכִים שְׁלֹשָׁה לַעֲבֹר לִפְנֵי הַתֵּבָה, שֶׁבְּתַעֲנִית הָיוּ שְׁרוּיִים. **חוּר** • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְכָלֵב בַּעֲלָהּ.

(יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק:

יא וַהֲוִי כַּד יְרִים מֹשֶׁה יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד מַנַּח יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית עֲמָלֵק:

רס"י ◄ **כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ** • "וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה נוֹצְחוֹת הָיוּ הַמִּלְחָמָה וְכוּ'"? כִּדְאִיתָא בְּר"ה. רמב"ן

(יב) וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:

יב וִידֵי מֹשֶׁה יְקָרָא וּנְסִיבוּ אַבְנָא וְשַׁוִּיאוּ תְּחוֹתוֹהִי וִיתֵב עַלַּהּ וְאַהֲרֹן וְחוּר סַעְדָּן בִּידוֹהִי מִכָּא חַד וּמִכָּא חַד וַהֲוָה יְדוֹהִי פְּרִיסָן בִּצְלוֹ עַד דְּעַל שִׁמְשָׁא:

רס"י ◄ **וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים** • בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַצֵּל בְּמִצְוָה וּמִנָּה אַחֵר תַּחְתָּיו, נִתְיַקְּרוּ יָדָיו. **וַיִּקְחוּ** • אַהֲרֹן וְחוּר. **אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו** • וְלֹא יָשַׁב לוֹ עַל כָּר וְכֶסֶת. אָמַר: 'יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, אַף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר'. **וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה** • וַיְהִי מֹשֶׁה יָדָיו בֶּאֱמוּנָה פְּרוּשׂוֹת הַשָּׁמַיִם בִּתְפִלָּה נֶאֱמָנָה וּנְכוֹנָה. **עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ** • שֶׁהָיוּ עֲמָלֵקִים מְחַשְּׁבִין אֶת הַשָּׁעוֹת בְּאִיצְטְרוֹלוֹגְיָא"ה בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הֵם נוֹצְחִים, וְהֶעֱמִיד לָהֶם מֹשֶׁה חַמָּה וְעִרְבֵּב אֶת הַשָּׁעוֹת. רמב"ן

(יג) וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב:

יג וְתַבַּר יְהוֹשֻׁעַ יָת עֲמָלֵק וְיָת עַמֵּהּ לְפִתְגָם דְּחָרֶב:

רס"י ◄ **וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ** • (תנחומא) חָתַךְ רָאשֵׁי גִּבּוֹרָיו וְלֹא הִשְׁאִיר אֶלָּא חַלָּשִׁים שֶׁבָּהֶם וְלֹא הֲרָגָם כֻּלָּם. מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁעָשׂוּ עַל פִּי הַדִּבּוּר שֶׁל שְׁכִינָה.

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתַב דָּא דּוּכְרָנָא בְּסִפְרָא וְשַׁוִּי קֳדָם יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי מִמְחָא אֶמְחֵי יָת דּוּכְרָנָא דַּעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא:

רס"י ◄ **כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן** • שֶׁבָּא עֲמָלֵק לְהִזְדַּוֵּג לְיִשְׂרָאֵל קֹדֶם לְכָל הָאֻמּוֹת (מכילתא). **וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ** • הַמַּכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, שֶׁיְּצַוֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל לְשַׁלֵּם לוֹ אֶת גְּמוּלוֹ, כָּאן נִרְמַז לוֹ לְמֹשֶׁה שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. **כִּי מָחֹה אֶמְחֶה** • לְכָךְ אֲנִי מַזְהִירְךָ כֵּן, כִּי חָפֵץ אֲנִי לִמְחוֹתוֹ. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה (עוֹבַדְיָה א', כ"א.). וְהִנֵּה כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם בָּרִאשׁוֹנָה יַעֲשׂוּ אֵלִיָּהוּ וּמְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף עִם זַרְעָם, עַל כֵּן הִתְאַמֵּץ מֹשֶׁה בַּדָּבָר.

(יא) **וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ.** עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, כַּאֲשֶׁר הֵנִיחַ יָדוֹ בְּאֹנֶס מִפְּנֵי כֹּבֶד יָדָיו רָאָה "שֶׁגָּבַר עֲמָלֵק", וְצִוָּה לְאַהֲרֹן וְחוּר שֶׁיִּתְמְכוּ בָּהֶם וְלֹא יָנִיחֵם עוֹד. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (סֵפֶר הַבָּהִיר אות קל"ח.) וְכִי מֹשֶׁה הָיָה עוֹשֶׂה שֶׁיִּגְבַּר עֲמָלֵק עָלָיו, אֶלָּא אָסוּר לְאָדָם לִשְׁהוֹת שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת כַּפָּיו פְּרוּשׂוֹת הַשָּׁמַיִם.

(יב) **וְעַתָּה וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה,** "שֶׁהָיוּ עוֹמְדוֹת וְקַיָּמוֹת בְּרוֹמְמוּתָן", כְּלָשׁוֹן: וַאֲמָנָה עַל הַמִּשְׂרָרִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ (נְחֶמְיָה י"א, כ"ג.), וְכֵן, אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה (שָׁם י', א'.), דָּבָר קַיָּם בַּבְּרִית, וְכֵן, הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן (ע"פ יְשַׁעְיָה כ"ב, כ"ג.), חָזָק.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, נָשָׂא עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת לְרוּם הַשָּׁמַיִם לְרַמֵּז עַל עֶשֶׂר סְפִירוֹת לְדַבְקָה בֶּאֱמוּנָה הַנִּלְחָם לְיִשְׂרָאֵל, וּבְכָאן נִתְבָּאֵר עִנְיַן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים וְסוֹדוֹ.

(יד) **כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר.** אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי הוּא סֵפֶר נוֹדָע, וְהוּא "סֵפֶר מִלְחֲמוֹת ה'" (בַּמִּדְבָּר כ"א, י"ד.), וְכָתוּב בּוֹ הַמִּלְחֲמוֹת שֶׁעָשָׂה הַשֵּׁם בַּעֲבוּר יְרָאָיו, וְיִתְּכַן שֶׁהָיָה מִימוֹת אַבְרָהָם. וְאֵין בִּדְבָרָיו אֵלֶּה רַק תּוֹאֲנָה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי בַּסֵּפֶר יִרְמֹז לְסֵפֶר הַתּוֹרָה, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: לְקַחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה (דְּבָרִים ל"א, כ"ו.), יֹאמַר: כְּתֹב זֹאת בְּסֵפֶר תּוֹרָתִי "שֶׁיִּזְכְּרוּ" בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק, כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זִכְרוֹ וְנָתַתִּי נִקְמָתִי בּוֹ בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל. וְזוֹ הִיא הַמִּצְוָה שֶׁכָּתוּב לָנוּ בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דְּבָרִים כ"ה, י"ז.): זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק.

וְאָמַר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, לְצַוּוֹתוֹ לְהַזְכִּיר לְיִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר בָּאָה לָהֶם עַל יָדוֹ, כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וָעֵד, וְיִרְמֹז כִּי

(טו) **וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה נִסִּי:**

טו **וּבְנָא מֹשֶׁה מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֻדָּם יְיָ דַּעֲבַד לֵהּ נִסִּין:**

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ** • שֶׁל מִזְבֵּחַ. **ה' נִסִּי** • הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה לָנוּ כָּאן נֵס גָּדוֹל. לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא הַמַּזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ זוֹכֵר אֶת הַנֵּס שֶׁעָשָׂה הַמָּקוֹם. ה' הוּא נֵס שֶׁלָּנוּ.

(טז) **וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר:**

טז **וַאֲמַר בִּשְׁבוּעָה אֲמִירָא דָא מִן קֻדָּם דְּחֵילָא דִשְׁכִנְתֵּהּ עַל כָּרְסֵי יְקָרֵהּ דְּעָתִיד דְּאִתְּגַח קְרָבָא קֻדָּם יְיָ בִּדְבֵית עֲמָלֵק לְשֵׁצָיוּתְהוֹן מִדָּרֵי עָלְמָא: פ פ פ**

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר** • מֹשֶׁה. **כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ** • יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּרְמָה לִישָׁבַע בְּכִסְאוֹ, לִהְיוֹת לוֹ מִלְחָמָה וְאֵיבָה בַּעֲמָלֵק עוֹלָמִית. וּמַהוּ כֵּס וְלֹא נֶאֱמַר כִּסֵּא, וְאַף הַשֵּׁם נֶחֱלַק לְחֶצְיוֹ? נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין שְׁמוֹ שָׁלֵם וְאֵין כִּסְאוֹ שָׁלֵם עַד שֶׁיִּמָּחֶה שְׁמוֹ שֶׁל עֲמָלֵק כֻּלּוֹ, וּכְשֶׁיִּמָּחֶה שְׁמוֹ, יִהְיֶה הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח" — זֶהוּ עֲמָלֵק שֶׁכָּתוּב בּוֹ: (עמוס א) "וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח". (תהלים שם) "וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה", מַהוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו? "וַה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב", הֲרֵי הַשֵּׁם שָׁלֵם, "כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ", הֲרֵי הַכִּסֵּא שָׁלֵם: **רמב"ן**

קי"ו פסוקים, י"ד אמונ"ה סימן. סנא"ה סימן. חסלת פרשת בשלח

הפטרה לפרשת בשלח נדפסה בעמ' קעט

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַחֲרֵי שֶׁיֵּרְשׁוּ הָאָרֶץ יִמְחוּ אוֹתוֹ, כִּי מִצְוָה עֲלֵיהֶם תְּחִלָּה לְהַכְרִית שִׁבְעַת הַגּוֹיִם וְיִנְחֲלוּ הָאָרֶץ, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ וּגוֹ' (שָׁם כ"ה, י"ט.), וְאִם הָיָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן כֵּן, הָיָה מַזְהִירָם לְמָחוֹת אוֹתוֹ, אֲבָל נִשְׁאַר הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ בְּיָמָיו הַרְבֵּה מְאֹד (יְהוֹשֻׁעַ י"ג, א'.), וְלֹא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ עַד מְלוֹךְ שָׁאוּל.

(טז) **כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ.** "יָדוֹ" שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּרְמָה לִשָּׁבַע "בְּכִסְאוֹ" לִהְיוֹת לוֹ מִלְחָמָה וְאֵיבָה בַּעֲמָלֵק "עוֹלָמִית". וּמַהוּ כֵּס וְלֹא נֶאֱמַר כִּסֵּא, וְאַף הַשֵּׁם נֶחֱלַק לְחֶצְיוֹ, נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם וְאֵין הַשֵּׁם מָלֵא עַד שֶׁיִּמַּח שְׁמוֹ שֶׁל עֲמָלֵק בֶּן עֵשָׂו, וּמִשְּׁנִמְחָה שְׁמוֹ יִהְי שֵׁם ה' מָלֵא וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח (תְּהִלִּים ט', ז'.), זֶהוּ עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח (עָמוֹס א', י"א.), אֲבַד זִכְרָם הֵמָּה (תְּהִלִּים ט', ז'.), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: וַה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב (שָׁם ח'.), הֲרֵי הַשֵּׁם מָלֵא, כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ (שָׁם), הֲרֵי כִּסֵּא שָׁלֵם. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וּמִדְּרַשׁ חֲכָמִים הוּא (תַּנְחוּמָא תֵּצֵא ט"ו.).

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים (הָרַאב"ע) כִּי כַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה יָד עַל כִּסֵּא ה' תִּהְיֶה מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק, וְכֵן תִּהְיֶה מִדֹּר לְדֹר. וְהָעִנְיָן, כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה "מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא ה'" "יִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק", וְהוּא רֶמֶז לְשָׁאוּל הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן, וְכֵן מִדֹּר דֹּר, לֵאמֹר כִּי כָּל מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִלָּחֵם בָּהֶם עַד שֶׁיִּמָּחוּ. וְגַם זֶה מִדְּרַשׁ הַגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין כ':): כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר, הֲרֵי לְהַעֲמִיד עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ תְּחִלָּה, וְאֵין כֵּס יָהּ אֶלָּא "מֶלֶךְ", שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה (ד"ה־א' כ"ט, כ"ג.), כְּדְאִיתָא בְּפֶרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (סַנְהֶדְרִין כ':). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נָכוֹן הוּא.

וְע"ד הָאֱמֶת, כִּי הַיָּד אֲשֶׁר עַל כִּסֵּא יָהּ, וְהִיא מִלְחָמָה לַה', הוֹיָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר, כִּי מִדַּת הַדִּין שֶׁל מַעְלָה תִּהְיֶה בּוֹ לִמְחוֹתוֹ לְעוֹלָם מִדֹּר דֹּר. וּמִדְּרַשׁ חֲכָמִים (תַּנְחוּמָא תֵּצֵא ט"ו.) בַּשֵּׁם הַמָּלֵא וּבַכִּסֵּא הַשָּׁלֵם יִרְמֹז לָזֶה.

וְטַעַם הָעֹנֶשׁ שֶׁנֶּעֱנַשׁ עֲמָלֵק יוֹתֵר מִכָּל הָעַמִּים, בַּעֲבוּר כִּי כָּל הָעַמִּים שָׁמְעוּ וַיִּרְגְּזוּן (לְעֵיל ט"ו, י"ד.), וּפְלֶשֶׁת אֱדוֹם וּמוֹאָב וְיוֹשְׁבֵי כְּנַעַן נָמוֹגוּ (שָׁם ט"ו.) מִפְּנֵי פַּחַד ה' וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ, וַעֲמָלֵק בָּא מִמֶּרְחָק כְּמִתְגַּבֵּר עַל הַשֵּׁם, וּלְכָךְ אָמַר בּוֹ: וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים (דְּבָרִים כ"ה, י"ח.), וְעוֹד כִּי הוּא נִין עֵשָׂו וְקָרוֹב לָנוּ, עוֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ.

אגרות קודש

[כ' שבט תשי"ט]

... במש"כ ע"ד יום גזיזת השערות כיון שיום ההולדת חל בר"ח.

הנה ידוע ע"פ צוואת ר"י החסיד שאין לגלח בר"ח.

ואף דלכאורה יש לומר: א) דהיינו דוקא גילוח (כל' הצוואה. וכ"ה במג"א סר"ס), אבל להסתפר מותר. ב) דשאני תספורת ג' שנים דדבר גדול הוא במנהג ישראל - כל' כ"ק מו"ח אדמו"ר, ועייג"כ שע"ת לשו"ע או"ח סו"ס תקל"א -

הנה כיון דל' אדה"ז (סר"ס ס"א) הוא להסתפר, ושהוא מפני חשש סכנה (ולא - איסור), והתספורת לא הוי מצוה ממש (עיין שו"ע אדה"ז או"ח סתנ"ה סט"ו-טז) - מידי ספק לא יצא ולדעתי יש לעשותה (תיכף) לאחר ר"ח.

שיעורי תהלים לשבת פרשת בשלח

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ה' שבט מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום רביעי - ח' שבט** מפרק מד עד סוף פרק מח
יום שני - ו' שבט מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום חמישי - ט' שבט** מפרק מט עד סוף פרק נד
יום שלישי - ז' שבט מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום שישי - י' שבט** מפרק נה עד סוף פרק נט
שבת קודש - י"א שבט פרק כ מפרק ס עד סוף פרק סה	

יום ראשון ה' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 50, פרק כ והנה... עד עמ' כו, המלובש בהם.

פֶּרֶק כ. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, כיצד "קרוב מאד" לכל אחד מישראל, לקיים תורה ומצוות מתוך רגש של אהבת ה' ויראת ה' – באמצעות האהבה המסותרת שבו להקב"ה, אהבה מסותרת זו היא בחינת ה"חכמה" שבנפש האלקית, בה שורה אור אין סוף ברוך הוא, ומשם נובע הכוח ביהודי למסור את נפשו ולא להיפרד ולהיינתק חס ושלום מהקב"ה.

אם היהודי היה מרגיש, שעל־ידי עבירה, הוא ניתק ונפרד מהקב"ה, לא היה עובר על **שום** עבירה. אך, אין הוא מרגיש בכך, נדמה לו, שגם בשעה שהוא חוטא, הוא נשאר יהודי כפי שהיה. ואילו – כשבאים לכפות עליו לכפור בהקב"ה ולעבוד עבודה זרה – הוא מרגיש שרוצים לנתק ולהפריד אותו מהקב"ה, ואז הוא מוסר את נפשו. בכוח זה של מסירות נפש, הוא אכן יכול להישמר **מכל** עבירה ולקיים **כל** המצוות. אך, כיצד יש באותו כוח של מסירות נפש, שלא לעבוד עבודה זרה, להשפיע גם ביחס לעבירות אחרות? וכיצד יש גם בכוחו להביא לקיום כל המצוות, – יוסברו הדברים בפרקים הבאים על יסוד הנחה שכל מצוות־העשה קשורות במצות האמונה ואחדות ה' – "אנכי ה' אלקיך": וכל מצוות־לא־תעשה קשורות ב"לא־תעשה" של עבודה זרה – "לא יהיה לך אלקים אחרים" –, בכך יובהר, כיצד אפשר לנצל את הכוח של מסירות נפש לשמירת כל מצוות ה"עשה" וה"לא־תעשה".

וְהִנֵּה מוּדַעַת זֹאת – ידוע הדבר, **לַכֹּל, כִּי מִצְוֹת** – העשה של אמונה ואחדות ה', **וְאַזְהָרַת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהֵם שְׁנֵי דִּבְּרוֹת הָרִאשׁוֹנִים,** – מעשרת הדיברות, **"אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ"**[1], – "אנכי ה' אלקיך" – מצות העשה של אמונה ואחדות ה', "לא יהי' לך" – מצות הלא־תעשה של עבודה זרה, **הֵם כְּלָלוּת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ;** – הן כוללות את כל התורה כולה. **כִּי דִּבּוּר "אָנֹכִי" כּוֹלֵל כָּל רְמָ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" כּוֹלֵל כָּל שְׁסָ"ה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה,** – שתי מצוות אלו, הן ה"כלל", וכל שאר המצוות, הן "פרטים" מאותו "כלל". **וְלָכֵן שָׁמַעְנוּ "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" לְבַד מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּמַאֲמַר רַז"ל**[2], – "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו", **מִפְּנֵי שֶׁהֵם** – שתי דיברות אלו, **כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.** – הרי, ששמענו "מפי הגבורה", מפיו של הקב"ה, את **כל** התורה כולה, מאחר ששתי דיברות אלו הן ה"כלל" האוצר בתוכו את כל ה"פרטים" – כל התורה. בכך – שכל מצוות־העשה קשורות במצות־העשה של אמונה, וכל מצוות הלא־תעשה קשורות בלא־תעשה של עבודה זרה – יובן ממילא, שאת הכוח של מסירות נפש, לשמור על האמונה ולהתנגד לעבודה זרה, אפשר לנצל גם לקיום **כל** המצוות, ולהימנעות **מכל** העבירות. יש, כמובן, להסביר: איזו שייכות מיוחדת יש בין כל העבירות, לעבודה זרה? – הקשר שבין כל המצוות ל"אמונה" מובן, כפי שמוסבר במכילתא[3], משל למלך שבא לארץ ואנשיה בקשוהו לגזור עליהם גזירות. ענה להם המלך: תחלה קבלו עליכם את מלכותי, ולאחר מכן אגזור עליכם גזירות. כך מובן גם ביחס למצות "אנכי ה' אלקיך" – בה מצווה כל אחד מישראל לקבל על עצמו עול מלכות שמים – שהיא משמשת בהקדמה וכיסוד לכל המצוות שהקב"ה מצוה את בני ישראל. אך, לא ברור עדיין, השייכות המיוחדת בין כל מצוות "לא־תעשה", ל"לא־תעשה" של עבודה זרה. ויוסברו הדברים להלן: משמעות "אחדות ה'" איננה רק שישנו בורא אחד, אלא גם שאין **דבר** שמחוץ להקב"ה, כי הכל בטל ומיוחד עם הקב"ה. ממילא כשאדם עובר עבירה – דבר שהוא נגד רצונו של הקב"ה, ובכך הוא מנתק את עצמו מהקב"ה ומרגיש את עצמו ל"יש" ו"דבר נפרד" מאלקות – גם זו נקראת עבודה זרה, וכפי שרבנו הזקן יסביר זאת להלן: **וּלְבֵאֵר הֵיטֵב עִנְיָן זֶה,** – התייחסות כל העבירות ל"עבודה זרה", **צָרִיךְ לְהַזְכִּיר תְּחִלָּה בִּקְצָרָה עִנְיָן וּמָהוּת אַחְדּוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנִּקְרָא "יָחִיד וּמְיֻחָד",** – משמעות הביטוי "יחיד ומיוחד" לגבי הקב"ה, היא: כי במושג "אחדות ה' " אפשר לומר שהוא אלוקה אחד, בורא יחיד, כן אפשר לומר שהקב"ה הוא אחד פשוט ולא מורכב – וכך הלאה, ואילו בביטוי זה מודגש ענין נוסף באחדות ה' כדלהלן: **"וְכֹל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא",** – כולם הרי מאמינים, שהקב"ה הוא אחד לבדו, גם אחרי שברא את כל העולמות וכל הנבראים, **כְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם מַמָּשׁ, שֶׁהָיָה הוּא לְבַדּוֹ,** – שום דבר חוץ ממנו, הרי לא היה – כך גם אחרי שברא את העולם – קיים רק הוא בלבד. **וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[4]**: "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא כּוּ'",** – בעצם, היה צריך לומר: "אתה עד שלא נברא העולם ואתה משנברא" – מה אומרת לנו המלה "הוא" שנזכרת כאן פעמיים? – אלא הן מציינות: **הוא – הוא,** אותו אחד ויחיד, **פְּרוּשׁ** – משמעות (ציון) המלה "הוא", היא: **"הוּא" מַמָּשׁ – הוּא** שהיה לפני שנברא העולם, אותו אחד בדיוק **הוא** לאחר שנברא העולם, **בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי, כִּדְכְתִיב**[5]**: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי".** – מלפני הבריאה ועד אחרי הבריאה – עם בריאת העולמות, לא נשתנה שום

ליקוטי אמרים

פרק כ והנה מודעת זאת לכל כי מצות ואזהרת ע"ז שהם שני דברות הראשונים אנכי ולא יהיה לך הם כללות כל התורה כולה. כי דבור אנכי כולל כל רמ"ח מצות עשה. ולא יהיה לך כולל כל שס"ה מצות ל"ת ולכן שמענו אנכי ולא יהיה לך לבד מפי הגבורה כמארז"ל מפני שהם כללות התורה כולה. ולבאר היטב ענין זה צריך להזכיר תחלה בקצרה ענין ומהות אחדותו של הקב"ה שנקרא יחיד ומיוחד וכל מאמינים שהוא לבדו הוא כמו שהיה קודם שנברא העולם ממש שהיה הוא לבדו וכמ"ש אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא כו' פי' הוא ממש בלי שום שינוי כדכתיב אני ה' לא שניתי כי

---

1. שמות כ, ב. **2.** מכות כד, א. **3.** מכילתא שמות כ, ב. **4.** בתפילת שחרית. **5.** מלאכי ג, ו.

דבר באחדותו האבסולוטית של הקב"ה; בבריאת העולמות – לא נוסף שום דבר, כפי שרבנו הזקן מסביר: **כִּי עוֹלָם הַזֶּה וְכֵן כָּל הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים - אֵינָן פּוֹעֲלִים שׁוּם שִׁנּוּי בְּאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּהִבָּרְאָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָיָה "הוּא לְבַדּוֹ הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד" קֹדֶם הִבָּרְאָם, כֵּן "הוּא לְבַדּוֹ הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד" אַחַר שֶׁנִּבְרָאָם,** – כיצד אכן הדברר? לכאורה, הרי נוספו עולמות ונבראים, שלא היו קודם? אלא – **מִשּׁוּם דְּכֻלָּא כַּמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב,** – לגבי הקב"ה אין ערך לשום דבר, וכולם הם, **וּכְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ.** – להלן יוסבר, **איך** לגבי הקב"ה כל הבריאה היא כאילו איננה קיימת כלל; הבריאה כולה נוצרה וקיימת מדיבורו של הקב"ה; והרי גם בבני אדם אנו רואים, שאין שום ערך לדיבור אחד של האדם לגבי עצם כוח הדיבור של הנפש, שיכול לדבר מלים ללא סוף – איזה ערך יש למלה אחת, או לכמה מלים, לגבי הכוח לדבר בלי סוף, כל שכן וודאי הדבר שאין לאותו דיבור שום ערך לגבי כוח המחשבה, שממנו נובע הדיבור; ועל אחת כמה וכמה – לגבי עצם הנפש שבאדם; כל שכן ועל אחת כמה וכמה בלי השוואה כלל, כשמדובר לגבי הקב"ה, שאינו מוגבל כלל, איזה ערך יש לגביו, לאותו דיבור שממנו נבראו וקיימים כל העולמות והנבראים. וכך אומר רבנו הזקן: **כִּי הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְהַיּוֹתָם וְקִיּוּמָם הַמְקַיְּמָם שֶׁלֹּא יַחֲזְרוּ לִהְיוֹת אַיִן וָאֶפֶס כְּשֶׁהָיָה,** – שכן, כפי שיוסבר להלן ב"תניא", אינה דומה בריאת העולם לעיבוד ויצירת כלי על־ידי בשר ודם: כלי יכול להתקיים בצורתו ובתבניתו גם אחרי שיוצרו מושך את ידיו ממנו. ואילו בבריאה שונה הדבר: מאחר שהנברא נוצר מ"**אין**" ל"**יש**", מן ההכרח שהכוח האלקי יברא ויחייה אותו תמיד מחדש – לולא כוח אלקי זה, היה הנברא חוזר לאין ואפס. יצירה זו, החיות והקיום של כל העולמות והנבראים, **אֵינוֹ אֶלָּא דְּבַר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הַמְלֻבָּשׁ בָּהֶם.** – בעולמות ובנבראים.

ליקוטי אמרים

עוה"ז וכן כל העולמות העליונים אינן פועלים שום שינוי באחדותו ית' בהבראם מאין ליש שכמו שהיה הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד קודם הבראם כן הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד אחר שבראם משום דכולא קמיה כלא חשיב וכאין ואפס ממש כי התהוות כל העולמו' עליונים ותחתונים מאין ליש וחיותם וקיומם המקיימם שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיה אינו אלא דבר ה' ורוח פיו ית' המלובש בהם.

יום שני ו' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כו, ולמשל כמו... עד עמ' 52, העולם:

וּלְמָשָׁל, כְּמוֹ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבּוּר אֶחָד, שֶׁדִּבּוּר זֶה לְבַדּוֹ – הוא, **כְּלָא מַמָּשׁ אֲפִלּוּ לְגַבֵּי כְּלָלוּת נַפְשׁוֹ הַמְדַבֶּרֶת,** – הנפש שהיא המקור של כוח הדיבור, **שֶׁהוּא** – כוח הדיבור, **בְּחִינַת לְבוּשׁ הָאֶמְצָעִי שֶׁלָּהּ,** – של הנפש. בשלשה לבושי הנפש, מהווה המחשבה ה"לבוש" העליון ביותר; כוח המעשה – ה"לבוש" התחתון ביותר; וכוח הדיבור – ה"לבוש" האמצעי, **שֶׁהוּא כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלָּהּ,** – והרי דיבור אחד אין לו שום ערך בהשוואה לכוח הדיבור כולו, **שֶׁיָּכוֹל** – כוח הדיבור של הנפש, **לְדַבֵּר דִּבּוּרִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית;** – שכן, העובדה שבאמת יש גבול לדיבוריו של האדם, נובעת מכך שחלקי גוף האדם בהם תלוי דיבור האדם, נחלשים מרוב דיבור ומאבדים את כושרם. אך מבחינת **כוח** הנפש, מסוגל האדם לדבר בלי סוף – ואיזה ערך, איפוא, יש לדיבור אחד, לנוכח כוח אין־סופי זה של מלים?! **וְכָל שֶׁכֵּן** – שאין ערך לדיבור אחד, **לְגַבֵּי בְּחִינַת לְבוּשׁ הַפְּנִימִי שֶׁלָּהּ** – של הנפש, **שֶׁהוּא הַמַּחֲשָׁבָה,** – הכוח לחשוב, שהוא ה"לבוש" **הפנימי** של הנפש – הנפש מאוחדת יותר עם המחשבה, **שֶׁמְּמֻנָּה** – מהמחשבה, **נִמְשְׁכוּ הַדִּבּוּרִים** – שכן, האדם מדבר את מה שהוא חושב, **וְהִיא חַיּוֹתָם;** – ומאחר שהמחשבה עדינה יותר מאשר הדיבור, וקשורה יותר עם הנפש – ודאי שאין שום ערך לדיבור אחד לגבי המחשבה, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְגַבֵּי מָהוּת וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֵן עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל: חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת כו',** – בהשוואה ללבושי הנפש, מחשבה, דיבור ומעשה, נקראים עשר בחינות וכוחות אלה של הנפש (חכמה, בינה, דעת, (והמדות:) חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות) – **עצמות** הנפש, **שֶׁמֵּהֶן** – מ"שכל" ו"מדות" הנפש, **נִמְשְׁכוּ אוֹתִיּוֹת מַחֲשָׁבָה זוֹ הַמְלֻבָּשׁוֹת בְּדִבּוּר זֶה כְּשֶׁמְּדַבֵּר,** – שכן, האדם חושב או על ענין שכלי, או על ענין הקשור לרגשי המדות – ומה שהוא חושב, הוא, לאחר מכן, מדבר, **כִּי הַמַּחֲשָׁבָה הִיא גַּם כֵּן בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ הַדִּבּוּר, רַק שֶׁהֵן** – אותיות המחשבה, **רוּחָנִיּוֹת וְדַקּוֹת יוֹתֵר.** – אותיות הדיבור מגושמות יותר מאשר אותיות

ליקוטי אמרים

ולמשל כמו בנפש האדם כשמדבר דבר אחד שדבור זה לבדו כלא ממש אפי' לגבי כללות נפשו המדברת שהוא בחי' לבוש האמצעי שלה שהוא כח הדבור שלה שיכול לדבר דבורי' לאין קץ ותכלית וכ"ש לגבי בחי' לבוש הפנימי שלה שהוא המחשבה שממנה נמשכו הדבורים והיא חיותם וא"צ לומר לגבי מהות ועצמות הנפש שהן עשר בחינותיה הנ"ל חב"ד כו' שמהן נמשכו אותיות מחשבה זו המלובשות בדבור זה כשמדבר כי המחשבה היא ג"כ בחי' אותיות כמו הדבור רק שהן רוחניות ודקות יותר

המחשבה, אך בכל זאת יש דמיון בין הדיבור לבין המחשבה – בכך ששניהם מורכבים מ"אותיות", **אֲבָל עֲשֶׂר בְּחִינוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת כו'**, הֵן שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַמַּחֲשָׁבָה, – כמוזכר לעיל, **וְאֵין בָּהֶם** – בכוחות ה"שכל" וה"מדות", **בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת עֲדַיִן קוֹדֶם שֶׁמִּתְלַבְּשׁוֹת בְּלִבּוּשׁ הַמַּחֲשָׁבָה.** – רק לאחר מכן, כשהאדם חושב בכוח מחשבתו אודות ה"שכל" או אודות הדברים שהוא מתרגש מהם – מופיעות האותיות. מאחר ש"שכל" ו"מדות" הם בכלל למעלה מאותיות – בודאי ובודאי שאין לגביהם שום ערך לדיבור אחד. להלן מסביר רבנו הזקן, איך בשכל ובמדות אין עדיין אותיות: **לְמָשָׁל, כְּשֶׁנּוֹפֶלֶת אֵיזוֹ אַהֲבָה וְחֶמְדָּה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, קוֹדֶם שֶׁעוֹלָה מֵהַלֵּב אֶל הַמּוֹחַ לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר בָּהּ - אֵין בָּהּ** – בחמדת הלב, **בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת עֲדַיִן, רַק חֵפֶץ פָּשׁוּט וַחֲשִׁיקָה בַּלֵּב אֶל הַדָּבָר הַהוּא הַנִּחְמָד אֵצְלוֹ. וְכָל שֶׁכֵּן קוֹדֶם שֶׁנִּפְלָה הַתַּאֲוָה וְהַחֶמְדָּה בְּלִבּוֹ לְאוֹתוֹ דָּבָר, רַק הָיְתָה בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ וְשִׂכְלוֹ** – בינה, **וִידִיעָתוֹ,** – כוח הדעת, **שֶׁהָיָה נוֹדֵעַ אֵצְלוֹ אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁהוּא נֶחְמָד וְנָעִים וְטוֹב וְיָפֶה לְחַשְּׁגוֹ וְלִדְבֵּק בּוֹ, כְּגוֹן: לִלְמֹד אֵיזוֹ חָכְמָה, אוֹ לֶאֱכֹל אֵיזֶה מַאֲכָל עֶרֶב** – הרי, כשהחמדה לדבר לא באה עדיין לידי ביטוי רגשי, רק בשכלו "תפס" והשיג את ה"טוב" שבאותו דבר – ודאי שבאותה הבנה אין עדיין אותיות. **רַק לְאַחַר שֶׁכְּבָר נָפְלָה הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה בְּלִבּוֹ בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ וְשִׂכְלוֹ וִידִיעָתוֹ,** – אחרי שלפני כן היתה החמדה ב"כוח השכל" וממנו נוצרה החמדה בלב, **וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה וְעָלְתָה** – החמדה, **מֵהַלֵּב לַמֹּחַ לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר בָּהּ אֵיךְ לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל לְהַשִּׂיג הַמַּאֲכָל אוֹ לְמִידַת הַחָכְמָה בְּפֹעַל** – או ללמוד את החכמה, שהוא חומד אותה, בפועל, **הֲרֵי בְּכָאן** – רק אז, כשהוא חושב איך לממש את תאוותו על־ידי השגת המאכל, או לימוד חכמה זו או אחרת, **נוֹלְדָה בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת בְּמֹחוֹ, שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת כִּלְשׁוֹן עַם וְעָם** – כשפת כל עם, **הַמְדַבְּרִים וְהַמְהַרְהֲרִים בָּהֶם** – באותן אותיות, **כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם:** – כל אחד חושב והוגה באותיות השפה שהוא רגיל לדבר בה. אך, לפני שהחמדה חוזרת ועולה מהלב למוח, לחשוב במימושה המעשית – אלא היא שרויה במצב של עיצוב בתור "מדה", בתחילה במוח ולאחר מכן בלב – אין לחמדה עדיין ביטוי באותיות; יש בכך אז משום הרגשה בלבד וממילא אין אז מקום לכל הבדל בין השפות השונות. בהתאם לאמור, מובן מה שלמדנו, שאין ערך כלל לדיבור אחד בהשוואה ל"שכל" ול"מדות", הנחשבים ל"עצמות" הנפש של האדם. ובודאי שאין שום ערך כלל לדיבור, בו נבראו ומתקיימים העולמות, לגבי הקב"ה, שאינו מוגבל כלל. הרי, שכל העולמות והנבראים, שבריאתם, חיותם וקיומם בא מהדיבור – הם כאין וכאפס לגבי הקב"ה, ואינם "פועלים", משום כך, **שום** שינוי באחדותו של הקב"ה.

ליקוטי אמרים

אבל עשר בחי' חב"ד כו' הן שרש ומקור המחשבה ואין בהם בחי' אותיות עדיין קודם שמתלבשות בלבוש המחשבה. למשל כשנופלת איזו אהבה וחמדה בלבו של אדם קודם שעולה מהלב אל המוח לחשב ולהרהר בה אין בה בחי' אותיות עדיין רק חפץ פשוט וחשיקה בלב אל הדבר ההוא הנחמד אצלו וכ"ש קודם שנפלה התאוה והחמדה בלבו לאותו דבר רק היתה בכח חכמתו ושכלו וידיעתו שהיה נודע אצלו אותו דבר שהוא נחמד ונעים וטוב ויפה להשיגו ולידבק בו כגון ללמוד איזו חכמה או לאכול איזו מאכל ערב רק לאחר שכבר נפלה החמדה והתאוה בלבו בכח חכמתו ושכלו וידיעתו ואח"כ חזרה ועלתה מהלב למוח לחשב ולהרהר בה איך להוציא תאותו מכח אל הפועל להשיג המאכל או למידת החכמה בפועל הרי בכאן נולדה בחי' אותיות במוחו שהן אותיות כלשון עם ועם המדברים והמהרהרים בהם כל ענייני העולם:

יום שלישי ז' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 52, פרק כא והנה... עד עמ' כז, שבלב.

פֶּרֶק כא. וְהִנֵּה, מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם[1]; – שונה לגמרי ה"מושג" כפי שהוא מתבטא באדם, מאותו "מושג" עצמו כפי שמשתמשים בו ביחס להקב"ה: **שֶׁהָאָדָם כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבּוּר, הֲרֵי הֶבֶל הַדִּבּוּר שֶׁבְּפִיו** – בשעה שהוא מדבר, **הוּא מֻרְגָּשׁ, וְנִרְאֶה דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ** – של הדיבור, **שֶׁהֵן עֶשֶׂר בְּחִינוֹת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ.** – כלומר "שכל" ו"מדות", שכפי שהוסבר בפרק הקודם הם שורש הדיבור; ומאחר שהדיבור מובדל משורשו, הוא יכול להיראות כ"מציאות" (כדבר), לעצמו, למרות שכשהוא נמצא בשורשו, הוא בטל לגמרי ואין לו שום ערך. כך הדבר ביחס לדיבורו של האדם. **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵין דִּבּוּרוֹ מֻבְדָּל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ**

ליקוטי אמרים

פרק כא והנה מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם שהאדם כשמדבר דבור הרי הבל הדבור שבפיו הוא מורגש ונראה דבר בפני עצמו מובדל משרשו שהן עשר בחי' הנפש עצמה אבל הקב"ה אין דבורו מובדל ממנו ית' ח"ו כי אין דבר חוץ

---

1. ברכות מ, א.

חַס וְשָׁלוֹם, כִּי אֵין דָּבָר חוּץ מִמֶּנּוּ, וְלֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ[2], – אין שום מקום (או מדריגה) שהוא פנוי ממנו, מהקב"ה. הרי, בכל מקום בו קיים דיבורו של הקב"ה, באותו מקום עצמו נמצא הקב"ה, והדיבור נמצא תמיד **בתוך** שורשו. **וְלָכֵן אֵין דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּדִבּוּרֵנוּ חַס וְשָׁלוֹם** – "דיבור" האדם, בשעת דיבורו, נפרד משורשו ונראה כ"מציאות" לעצמו, גם בעיני האדם המדבר. אך, דיבורו של הקב"ה בטל תמיד לשורשו. [**כְּמוֹ** – שמובן הדבר, **שֶׁאֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ** – של הקב"ה, **כְּמַחֲשַׁבְתֵּנוּ, כְּדִכְתִיב**[3]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם", וּכְתִיב**[4]: **"כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וְגוֹ"**]. – והפסוק מסיים: "ומחשבותי ממחשבותיכם". הרי, כשם שאנו מוצאים שמחשבתו של הקב"ה היא סוג מחשבה אחר לגמרי כך אנו גם מבינים, שדיבורו של הקב"ה שונה לגמרי מהדיבור שלנו. אלא, אם כך הדבר שדיבורו של הקב"ה אינו נפרד ממנו, מדוע קוראים לו "דיבור"? כל ענין שלמעלה שאנו רוצים להבין, אנו משיגים אותו לפי המושגים שלנו, מעצמנו ובשרנו. אנו רואים באדם שהמלים שהוא מדבר – נפרדות ממנו, ולכן הן יכולות להגיע לזולת; שונה הדבר באותיות המחשבה המאוחדות עם האדם עצמו, ונעלמות מהזולת. בהתאם לכך אין מושג הדיבור שבאדם נותן לנו תמונה מענין הדיבור כמו שהוא למעלה – מאחר, שלמעלה גם הדיבור אינו מובדל משורשו – מדוע, איפוא, אנו קוראים לו בשם "דיבור"? הדברים יוסברו להלן, שישנן שתי תכונות בדיבור: א) הכוח לגלות לזולת מה שמוסתר במחשבתו של המדבר, ב) עובדת היפרדותו משורשו. **ורק** בגלל תכונתו הראשונה – לגלות לזולת את המוסתר במחשבתו של המדבר – הוא נקרא למעלה בשם "דיבור" – גילויו של האור האלקי לעולמות ולנבראים. **וְלֹא נִקְרָא דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁם "דִּבּוּר"** רַק **עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁדִּבּוּר הַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּאָדָם הוּא מְגַלֶּה לַשּׁוֹמְעִים מַה שֶּׁהָיָה צָפוּן וְנֶעְלָם בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, כָּךְ לְמַעְלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, יְצִיאַת הָאוֹר וְהַחִיּוּת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי** – בתחילה היו האור והחיות בהעלם, ועתה הם בהתגלות, **לִבְרֹא עוֹלָמוֹת וּלְהַחֲיוֹתָם,** – לפני שה"אור" וה"חיות" היו בהתגלות לא היו עולמות בנמצא, רק אחרי התגלות ה"אור" וה"חיות", נבראים ומתקיימים עולמות – הרי, התגלות זו **נִקְרָא בְּשֵׁם "דִּבּוּר".** – שכן, גם למעלה יש בכך משום התגלות לזולת, כלומר, שיהיו עולמות ונבראים המרגישים עצמם כמו זולת, כדבר נוסף. **וְהֵן הֵן עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת** – הכתובים בתורה, **שֶׁבָּהֶן** – ועל ידן, **נִבְרָא הָעוֹלָם**[5], – עשרה המאמרות מהווים התגלות האור והחיות האלקית, לברוא עולמות ונבראים. עיין "שער היחוד והאמונה" סוף פרק ד. **וְכֵן** – גם ב"דיבור" אחר שאינו כדי לברוא עולמות ולהחיות, כלומר – **שֶׁאֶר כָּל הַתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים** – שבנוסף לעשרה מאמרות, נקראים בשם "דיבור", כי הם הרי התגלו, **שֶׁהִשִּׂיגוּ הַנְּבִיאִים בְּמַרְאֵה נְבוּאָתָם.** – יש בהם משום התגלות האור האלקי לנביאים. ומחמת ענין ה"התגלות", קוראים להם בשם "דיבור", כמו שזה בכל דיבור למטה. אך, ענין **הפירוד** שקיים בדיבורו של האדם – אינו בנמצא בדיבור שלמעלה. **וַהֲרֵי דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ כְּבִיכוֹל מְיֻחָדוֹת עִמּוֹ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם** – לפני שהוא חושב ומדבר אותם בפועל, **בְּעוֹדָן בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ וְשִׂכְלוֹ, אוֹ בְּתָשׁוּקָה וְחֶמְדָה שֶׁבְּלִבּוֹ, קֹדֶם** – לפני, **שֶׁעָלְתָה מֵהַלֵּב לְמֹחַ לְהַרְהֵר בָּהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת,** – באותיות המחשבה. **שֶׁאָז הָיוּ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר הַזֶּה, הַנִּמְשָׁכוֹת מֵחֶמְדָה וּתְשׁוּקָה זוֹ בְּכֹחַ בַּלֵּב, וּמְיֻחָדוֹת שָׁם בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בְּשָׁרְשָׁן, שֶׁהֵן הַחָכְמָה וְשֵׂכֶל שֶׁבְּמֹחַ וְחֶמְדָה וּתְשׁוּקָה שֶׁבַּלֵּב.** – שהן הם "שורש" המחשבה והדיבור. הרי כשם שזה באדם, **שלפני** שהוא חושב והוגה את האותיות בדיבור – הן מאוחדות כליל בשורשן, כך בדיבור שלמעלה, (גם) **אחרי** ההתגלות – המחשבה והדיבור כביכול מהקב"ה – הם מיוחדים בתכלית עם הקב"ה:

ליקוטי אמרים

ממנו ולית אתר פנוי מיני' ולכן אין דבורו ית' כדבורינו ח"ו [כמו שאין מחשבתו כמחשבתינו כדכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכתיב כן גבהו דרכי מדרכיכם וגו'] ולא נקרא דבורו ית' בשם דבור רק עד"מ כמו שדבור התחתון שבאדם הוא מגלה לשומעים מה שהיה צפון ונעלם במחשבתו כך למעלה בא"ס ב"ה יציאת האור והחיות ממנו ית' מההעלם אל הגילוי לברוא עולמות ולהחיותם נק' בשם דבור והן הן עשרה מאמרות שבהן נברא העולם וכן שאר כל התורה נביאים וכתובים שהשיגו הנביאים במראה נבואתם. והרי דבורו ומחשבתו כביכול מיוחדות עמו בתכלית היחוד ד"מ כמו דבורו ומחשבתו של אדם בעודן בכח חכמתו ושכלו או בתשוקה וחמדה שבלבו קודם שעלתה מהלב למוח להרהר בה בבחי' אותיות שאז היו אותיות המחשבה והדבור הזה הנמשכות מחמדה ותשוקה זו בכח בלב ומיוחדות שם בתכלית היחוד בשרשן שהן החכמה ושכל שבמוח וחמדה ותשוקה שבלב.

---

2. תקוני זהר תקון נ"ז (דף צ"א עמוד ב). **3.** ישעי' נה, ח. **4.** שם נה, ט. **5.** אבות פרק ה. משנה א.

יום רביעי ח' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כז, וככה ממש... עד עמ' כז, ממש:

וְכָכָה מַמָּשׁ, דֶּרֶךְ מָשָׁל, מְיֻחָדוֹת דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, גַּם אַחַר שֶׁיָּצָא דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ אֶל הַפֹּעַל בִּבְרִיאוֹת הָעוֹלָמוֹת, – הוא מאוחד אז עם הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁהָיָה מְיֻחָד עִמּוֹ קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין שׁוּם שִׁנּוּי כְּלָל לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ** – בין לפני הבריאה לבין אחרי הבריאה, **אֶלָּא** – השינוי הוא רק **אֶל** – לגבי, **הַבְּרוּאִים הַמְקַבְּלִים חִיּוּתָם מִבְּחִינַת דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ** – השינוי מתבטא בפשטות: בתחילה לא היו ברואים כלל, ולאחר מכן נבראו העולמות והם מקבלים חיותם מהדיבור – וזאת מתיז – **בְּבְחִינַת יְצִיאָתוֹ כְּבָר** – של הדיבור **אֶל הַפֹּעַל בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם** – דיבורו של הקב"ה מתלבש בעולמות, **לְהַחֲיוֹתָם עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַעֲלָה לְעָלוּל** – על־ידי ירידתו ממדריגה עליונה למדריגה מתחתיה. המדריגה העליונה נקראת "עילה", כלומר שהיא "סיבה" (גורם) למדריגה מתחתיה, הנקראת "עלול" – "מסובב" (תוצאה). **וִירִידַת הַמַּדְרֵגוֹת** – על־ידי ירידת הדיבור ממדריגה למדריגה, **בְּצִמְצוּמִים רַבִּים וְשׁוֹנִים,** – המצמצמים את ה"אור" וה"חיות" האלקי של הדיבור, **עַד שֶׁיּוּכְלוּ הַבְּרוּאִים לְקַבֵּל חִיּוּתָם וְהִתְהַוּוּתָם מִמֶּנּוּ** – מדיבורו של הקב"ה, **וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ בַּמְּצִיאוּת,** – שכן, אם ה"חיות" של הדיבור, לא היתה מתצמצמת כל כך, אלא היתה מאירה בהתגלות כפי שהיא, היו הנבראים מאבדים את מציאותם לגמרי לגבי החיות האלקית. ברם, הכוונה העליונה היא הרי, שהנבראים ירגישו עצמם כ"מציאות", ועל־ידי עבודתם העצמית יגיעו להתבטלות לאלקות – לכן על ה"חיות" לעבור צמצומים רבים; וכפי שיוסבר להלן, במה מתבטאת השפעתם של הצמצומים:

וְכָל הַצִּמְצוּמִים הֵם בְּחִינַת "הֶסְתֵּר פָּנִים", – פנימיות החיות האלקית – מסתתרת: **לְהַסְתִּיר וּלְהַעְלִים הָאוֹר וְהַחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִדִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת גִּלּוּי רַב** – שאז היה זה באופן **שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הַתַּחְתּוֹנִים** – הנבראים שבעולמות התחתונים, **לְקַבֵּל** – חיותם, **וְלָכֵן** – מחמת שה"חיות" עוברת דרך הצמצומים הרבים, **גַּם כֵּן נִדְמֶה לָהֶם** – לנבראים, **אוֹר וְחִיּוּת הַדִּבּוּר שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא הַמִּלְבָּשׁ בָּהֶם כְּאִלּוּ הוּא דָּבָר מֻבְדָּל מִמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – מהקב"ה, **רַק שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ דִּבּוּר שֶׁל אָדָם** – נמשך **מִנַּפְשׁוֹ.** – ובסופו של דבר נעשה כדבר נפרד. כך נדמה לנבראים ה"חיות" האלקית של הדיבור שלמעלה, וזאת יען שה"חיות" של הדיבור שלמעלה, מגיעה אליהם אחרי צמצומים רבים, ולגבי הנבראים מסתירים הצמצומים על ה"חיות", ולכן יכול להידמות **להם** שהדיבור שלמעלה דומה לדיבורו של האדם. **אַךְ לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵין שׁוּם צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר וְהַעְלֵם מַסְתִּיר וּמַעְלִים לְפָנָיו, וְ"כַחֲשֵׁכָה** – העלם, **כָּאוֹרָה",** – גילוי, לפני הקב"ה. **כִּדְכְתִיב**[6]**: "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחֲשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְגוֹ'",** – שכן, גם החושך הוא "ממך", מהקב"ה, ולכן אין החושך מסתיר בפני הקב"ה, כפי המפורט להלן, שרק דבר חיצוני וזר בכוחו להסתיר, אך אין בנמצא שום "יש" המסתיר את עצמו עם עצמו, מאחר שהמוסתר והמסתיר הם אותו אחד – כמו שרבנו הזקן אומר: **מִשּׁוּם שֶׁאֵין הַצִּמְצוּמִים וְהַלְּבוּשִׁים דָּבָר נִפְרָד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס וְשָׁלוֹם,** – כמו שלמדנו, שאין שום דבר שיהיה נפרד באמת מהקב"ה, **אֶלָּא כְּהֶרְדֵּן כַּמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מְנֵיהּ וּבֵיהּ**[7]**,** – כאותו צב שלבושו צומח ממנו עצמו. כך גם למעלה, הצמצומים והלבושים – הם עצמם אלקות. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים",** – שם הוי' רומז על "גילוי" – התגלות אלקית, ושם אלקים, הוא הכוח האלקי שב"העלם", להחביא ולהסתיר על אלקות, הרי הם דבר אחד, כלומר: שם אלקים הוא אלקות באותה מדה כמו שם הוי', **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[9]**.** – ממילא לא שייך ששם אלקים יסתיר על הקב"ה, מאחר שהוא עצם אחד עם שם הוי', שהוא כוח של גילוי, **וְלָכֵן קַמֵּיהּ - כְּלָא כְּלָא חָשִׁיב**

ליקוטי אמרים

וככה ממש ד"מ מיוחדות דבורו ומחשבתו של הקב"ה בתכלית היחוד במהותו ועצמותו ית' גם אחר שיצא דבורו ית' אל הפועל בבריאות העולמות כמו שהיה מיוחד עמו קודם בריאת העולמו' ואין שום שינוי כלל לפניו ית' אלא אל הברואים המקבלים חיותם מבחי' דבורו ית' בבחי' יציאתו כבר אל הפועל בבריאת העולמות שמתלבש בהם להחיותם ע"י השתלשלו' מעלה לעלול וירידת המדרגו' בצמצומים רבים ושונים עד שיוכלו הברואים לקבל חיותם והתהוותם ממנו ולא יתבטלו במציאות וכל הצמצומים הם בחי' הסתר פנים להסתיר ולהעלים האור והחיות הנמשך מדבורו ית' שלא יתגלה בבחי' גילוי רב שלא יוכלו התחתונים לקבל ולכן ג"כ נדמה להם אור וחיות הדבור של מקום ב"ה המלובש בהם כאלו הוא דבר מובדל ממהותו ועצמותו ית' רק שנמשך ממנו ית' כמו דבור של אדם מנפשו. אך לגבי הקב"ה אין שום צמצום והסתר והעלם מסתיר ומעלים לפניו וכחשכה כאורה כדכתיב גם חשך לא יחשיך ממך וגו' משום שאין הצמצומים והלבושי' דבר נפרד ממנו ית' ח"ו אלא כהדין קמצא דלבושי' מיניה וביה כמ"ש כי ה' הוא האלהים וכמ"ש במ"א ולכן קמיה כולא כלא חשיב ממש:

---

6. תהלים קלט, יב. 7. בראשית רבה, כא, ה. 8. דברים ד, לה. 9. ראה לקמן שער היחוד והאמונה פרק ו.

מַמָּשׁ: – לפני הקב"ה, הכל נחשב לכלום ממש. שכן, מה שאפשר לנבראים להרגיש עצמם כ"מציאות", נובע מכך, שכלפיהם מהווים הצמצומים והעלמות, הסתרה על ה"אור" וה"חיות" האלקית – דבר זה נותן להם מקום להחשיב את עצמם ל"יש" ול"מציאות" – אך, לגבי הקב"ה אין הצמצומים והעלמות מסתירים כלל, ממילא "כולא קמי' כלא חשיב ממש" – כל המציאות של עולמות ונבראים הם ממש אין ואפס; ואין הם "פועלים" שום שינוי באחדותו ההחלטית של הקב"ה – הוא יחיד ומיוחד אחרי שנבראו העולמות כמו לפני שנבראו. ביחס למה שלמדנו שלגבי הקב"ה אין הצמצום וההעלם מהווים הסתרה, ולכן כל העולמות והנבראים הם אין ואפס לגבי הקב"ה, כאילו אינם במציאות ממש, ורק בנבראים "פועלת" ההסתרה, שיוכלו לקבל את הבריאה כ"מציאות" – מן הראוי להוסיף סיפור קצר מהמגיד מקוזניץ: לפני הסתלקותו אמר המגיד מקוזניץ לבנו: ...אין לי כבר גוף כלל. תפס הבן בידו ואמר לו: אבא, הריני מרגיש שאכן יש לך גוף! ענה לו אביו: – מפני שאתה ממשש עם גוף – לכן אתה מרגיש גוף.. כלומר, לאמיתו של דבר גופו איננו מציאות של גוף כלל, רק זאת, שמחמת שממשמשים עם גוף – מרגישים גוף.

יום חמישי ט' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כז, פרק כב רק... עד עמ' 54, העליון ב"ה.

פֶּרֶק כב. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן שאין דיבורו של הקב"ה דומה לדיבורו של אדם: כשאדם מוציא דיבור מפיו, נראה הדיבור כדבר לעצמו, נפרד משורשו, ה"שכל" שבמוח והתשוקה שבלב. אך, ביחס לדיבורו של הקב"ה לא שייך לומר שהוא נפרד מהקב"ה. כי, הרי לא יתכן דבר שמחוץ להקב"ה. ולכן, דיבורו של הקב"ה מאוחד תמיד בשורשו ובטל אליו. דיבורו של הקב"ה נקרא גם הוא בשם "דיבור", בגלל תכונה אחרת שישנה בדיבור, והיא – לגלות את אשר בהעלם המחשבה. ענין זה של גילוי ההעלם – קיים גם בדיבור שלמעלה. כמו עשרה המאמרות, שבהם נברא העולם, הרי הם התגלות ה"אור" וה"חיות" האלקית לברוא בהם עולמות ונבראים. כך גם שאר הדיבורים האלקיים שבתורה, נביאים וכתובים, הם ההתגלות לנביאים במחזה נבואתם. ואילו ענין הפירוד וה"מציאות" שבדיבור שלמטה – אינו שייך בדיבור שלמעלה. בפרק הבא, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן – התורה הרי קוראת לדיבורו של הקב"ה בשם "דיבור", ומאחר שדיבורו של האדם מייצג את ענין הפירוד, לאור העובדה שהוא נפרד משורשו – עלינו, לכן, לומר שגם בדיבור שלמעלה קיימת תכונה זו. ברם, לא לגבי הקב"ה, כי אם לגבי הנבראים. כלומר: מהדיבור שלמעלה נוצרים נבראים כאלה שבה**רגשתם** הם "מציאות" לעצמם ונפרדים מקדושתו של הקב"ה, והם – ה"קליפות" וה"סטרא אחרא".

רַק שֶׁהַתּוֹרָה דִּבְּרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם[1], **וְנִקְרָא בַּתּוֹרָה דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא בְּשֵׁם "דִּבּוּר" מַמָּשׁ כְּדִבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם,** – שכאמור, יש בדיבורו של האדם, ענין הפירוד משורשו, **לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת כָּךְ הוּא** – שגם בדיבור שלמעלה ישנו ענין הפירוד, אלא שאין זה אמור ביחס שבין הדיבור לגבי הקב"ה, אלא זה מתבטא כך **רק** לגבי הנבראים, כפי שיוסבר להלן, שזה – **דֶּרֶךְ יְרִידַת וְהַמְשָׁכַת הַחִיּוּת** – האלקית, **לַתַּחְתּוֹנִים,** – לנבראים התחתונים, הרי המשכה זו היא **בְּצִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים,** – החיות האלקית מתמעטת יותר ויותר ונהיית מוגבלת מאד, על־ידי הצמצומים הרבים, **מִינִים מְמִינִים שׁוֹנִים,** – סוגי צמצומים שונים, וזאת כדי **לְהַבְרֵאת מֵהֶם בְּרוּאִים רַבִּים, מִינִים מְמִינִים שׁוֹנִים,** – השוני שבסוגי הברואים הרבים, מקורו בצמצומים השונים שבאור וחיות האלקית. **וְכָל כָּךְ גָּבְרוּ וְעָצְמוּ הַצִּמְצוּמִים וְהֶסְתֵּר פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים,** – פנימיות ה"חיות" שלמעלה, נסתרת לגמרי, **עַד שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְהַוּוֹת וּלְהִבְרֵאת גַּם דְּבָרִים טְמֵאִים וּקְלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא,** – לו היו אלה רק צמצומים **רבים** בלבד, אפילו **הרבה מאד** צמצומים, כדי שה"אור" וה"חיות" האלקי יתגלה למטה יותר ויותר, הרי למרות זאת לא היו נבראים מה"אור" – דברים טמאים, קליפות וסטרא אחרא. אלא, על־ידי **התגברות** הצמצומים, כלומר: על־ידי צמצומים כאלה שה"אור" מוסתר בהם לגמרי – יוכלו להיברא דברים טמאים וסטרא אחרא, **וּלְקַבֵּל** – ושהדברים הטמאים יקבלו **חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם מִדְּבַר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים וִירִידַת הַמַּדְרֵגוֹת. וְלָכֵן נִקְרָאִים** – הקליפות, **"אֱלֹהִים אֲחֵרִים", מִפְּנֵי שֶׁיְּנִיקָתָם וְחַיּוּתָם** – שהן יונקות מהקדושה, כי הרי כל דבר מן ההכרח שיקבל חיותו מהקדושה. ברם, יניקת החיות שלהן **אֵינָהּ מִבְּחִינַת "פָּנִים"** – איננה מפנימיות רצונו של הקב"ה, **אֶלָּא מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם"**[2] **דִּקְדֻשָּׁה;** – כלומר: מחיצוניות רצונו של הקב"ה. "פנימיות הרצון" הוא כשרוצים את הדבר עצמו, והוא רצון של תענוג. ואילו "אחוריים" פירושו, "חיצוניות הרצון", שאת הדבר עצמו לא רוצים כי אין בו תענוג, אלא רוצים בו מחמת התועלת שתהיה מכך לגבי דבר אחר שממנו יהיה להם תענוג – ובלשונו של ה"תניא": **וּפֵרוּשׁ**

ליקוטי אמרים

פרק כב רק שהתורה דברה כלשון ב"א ונקרא בתורה דבורו של מקו' ב"ה בשם דבור ממש כדבורו של אדם לפי שבאמת כך הוא דרך ירידת והמשכת החיות לתחתונים בצמצומים רבים ועצומים מינים ממינים שונים להבראות מהם ברואים רבים מינים ממינים שונים וכ"כ גברו ועצמו הצמצומים והסתר פנים העליונים עד שיוכלו להתהוות ולהבראות גם דברים טמאים וקליפות וס"א ולקבל חיותם וקיומם מדבר ה' ורוח פיו ית' בהסתר פנים וירידת המדרגות ולכן נקרא אלהים אחרים מפני שיניקתם וחיותם אינה מבחי' פנים אלא מבחי' אחוריים

---

1. ברכות כב, א. 2. "אחרים" יש בו דמיון מילולי ל"אחוריים".

"אֲחוֹרַיִם", – הוא: **כְּאָדָם הַנּוֹתֵן דָּבָר לְשוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ,** – שלא ברצונו **הישיר**, אלא הוא נותן לו את הדבר מטעם צדדי, שאז צורת הנתינה היא: **שֶׁמַּשְׁלִיכוֹ לוֹ כְּלַאֲחַר כְּתֵפוֹ, כִּי מַחֲזִיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ מְשַׂנְאָתוֹ אוֹתוֹ;** – שכן, תנועת ותנודת הגוף מקורן בתנועה כפי שהיא מתבטאת בנפש; ומאחר שקיימת בנפש שנאה כלפי אותו איש, והנתינה לו היא שלא מתוך רצון אמיתי, אלא מתוך **חיצוניות** רצונו – לכן, זה מתבטא גם בתנועה הגופנית בשעת הנתינה: הוא מפנה את פניו ממנו בשעת מעשה, שכן, **הפנים** הוא המקום בו משתקפת פנימיותו וחיותו של האדם. **כָּךְ** – גם, **לְמַעְלָה, בְּחִינַת "פָּנִים" הוּא פְּנִימִית הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, אֲשֶׁר חָפֵץ ה' לְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְכָל הַקְּרוּב אֵלָיו מִסִּטְרָא דִּקְדֻשָּׁה;** – מצד הקדושה, **אֲבָל הַסִּטְרָא אָחֳרָא וְהַטֻּמְאָה הִיא תּוֹעֶבֶת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא**[3], **וְאֵינוֹ מַשְׁפִּיעַ לָהּ** – ל"סטרא אחרא", **חַיּוּת מִפְּנִימִית הָרָצוֹן** – העליון, **וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר** – נאמר שהקב"ה **חָפֵץ בָּהּ** – ב"סטרא אחרא", **חַס וְשָׁלוֹם, כִּי אִם כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כְּתֵפוּי לְשׂוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ,** – כמי שמשליך דבר לשונאו, מאחורי כתפו, שלא מרצונו הטוב. כך גם השפעת חיות הקדושה לסטרא אחרא – אינה באה מתוך רצון טוב, **רַק כְּדֵי לְהַעֲנִיש** – באמצעות הקליפה, **אֶת הָרְשָׁעִים,** – הנמשכים אחרי הקליפה וה"סטרא אחרא" ומקבלים השפעתם מהן, **וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים דְּאִכַּפְיָין לְסִטְרָא אָחֳרָא;** – המכופפים וכובשים את ה"סטרא אחרא" ומושלים עליה. לשם כך נזקקים ל"סטרא אחרא", כדי שיהיה ענין הבחירה, וכתוצאה מכך העונש המתאים לרשעים והשכר המתאים לצדיקים – משום כך נותנים "חיות" ל"סטרא אחרא". **וְזֶה** – צורה זו של השפעה, **נִקְרָא בְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" דִּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.** – לכן הם נקראים אלקים **אחרים**, כי יניקת ה"חיות" שלהן היא מבחינת **"אחוריים"**.

ליקוטי אמרים

דקדושה ופי' אחוריים כאדם הנותן דבר לשונאו שלא ברצונו שמשליכו לו כלאחר כתפו כי מחזיר פניו ממנו משנאתו אותו כך למעלה בחי' פנים הוא פנימית הרצון העליון וחפצו האמיתי אשר חפץ ה' להשפיע חיות לכל הקרוב אליו מסטרא דקדושה אבל הס"א והטומאה היא תועבת ה' אשר שנא ואינו משפיע לה חיות מפנימית הרצון וחפצו האמיתי אשר חפץ בה ח"ו כ"א כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו שלא ברצונו רק כדי להעניש את הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקי' דאכפיין לס"א וזה נקרא בחי' אחוריים דרצון העליון ב"ה.

יום שישי י' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 54, והנה רצון העליון... עד עמ' כח, תמיד:

וְהִנֵּה, רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בִּבְחִינַת "פָּנִים", – פנימיות הרצון העליון, מה שהקב"ה רוצה את הדבר עצמו, **הוּא מְקוֹר הַחַיִּים הַמְחַיֶּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת, וּלְפִי שֶׁאֵינוֹ** – רצון זה, **שׁוֹרֶה כְּלָל עַל הַסִּטְרָא אָחֳרָא, וְגַם בְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" שֶׁל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן** – המחיה אותן, כאמור, **אֵינוֹ מְלֻבָּשׁ** – בפנימיות, **בְּתוֹכָהּ** – ב"סטרא אחרא", **מַמָּשׁ, אֶלָּא מַקִּיף עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה,** – בלבד, כמו שמקיפים דבר מלמעלה, **לָכֵן** – לכן, **הִיא** – ה"סטרא אחרא", **מְקוֹם הַמִּיתָה וְהַטֻּמְאָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ, כִּי מְעַט מִזֶּעֶר** – המעט מן המעט, **אוֹר וְחַיּוּת, שֶׁיּוֹנֶקֶת וּמְקַבֶּלֶת לְתוֹכָהּ מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" דִּקְדֻשָּׁה שֶׁלְּמַעְלָה, הוּא בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ בְּתוֹכָהּ, בְּסוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[4]. – ש"חיות" הקדושה נמצאת כביכול בגלות בתוך הקליפות, **וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "אֱלֹהִים אֲחֵרִים",** – לא רק מחמת הטעם האמור, שהם מקבלים את "חיותם" מבחינת "אחוריים", כי אם: **שֶׁהִיא עֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ וּכְפִירָה בְּאַחְדוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – הסברת הדברים: בכל נברא נמצאים שני סוגי חיות – א. "חיות" המתלבשת בפנימיותו של הנברא ומתאחדת אתו. חיות אלקית זו, מצומצמת ומותאמת לפי מדתו של הנברא, עד כמה שהוא יכול לקלוט. ב. "חיות" המחיה ומשפיעה בנברא בצורה "מקיפה". חיות אלקית זו, איננה מצומצמת לפי מימדי הנברא ואינה מתלבשת בו; אלא בצורתה היא, כפי שהיא **למעלה** מהתלבשות בנברא – היא משפיעה ומחיה את הנברא. ל"קליפות" ול"סטרא אחרא" גם כן שני סוגי חיות אלה. סוג ה"חיות" השני, בקליפות ו"סטרא אחרא", מאחר שהוא בא אליהן בבחינת "מקיף", אין הוא מפריע ל"מציאותן", הן יכולות להחזיק את עצמן ל"יש", ואינן צריכות להכחיש "חיות" זו, למרות שהן יודעות שהן נבראו מ"חיות" זו (כפי

ליקוטי אמרים

והנה רצון העליון בבחי' פנים הוא מקור החיים המחיה את כל העולמות ולפי שאינו שורה כלל על הס"א וגם בחי' אחוריים של רצון העליון אינו מלובש בתוכה ממש אלא מקיף עליה מלמעלה לכך היא מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו כי מעט מזער אור וחיות שיונקת ומקבלת לתוכה מבחי' אחוריים דקדושה שלמעלה הוא בבחי' גלות ממש בתוכה בסוד גלות השכינה הנ"ל ולכן נקרא בשם אלהים אחרים שהיא ע"ז ממש וכפירה באחדותו של ממ"ה הקב"ה כי מאחר

---

3. דברים יב, לא. **4.** פרק יט.

שנאמר להלן, שהן קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא": הן חושבות את עצמן ל"מציאות", ל"אלקיא", למרות שהן עצמן מכירות שיש להן "אלקא" שברא אותן). מחמת חיות אלקית זו, הן נקראות "אלקים אחרים", מפני שהן מקבלות את חיותן מבחינת אחוריים. ואילו סוג ה"חיות" המתלבש בפנימיות, שאם היו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" מודות ב"חיות" זו, היתה בכך משום סתירה ל"מציאות" שלהן, כי "חיות" זו היא הרי "עצמותו" של הנברא עצמו – "חיות" זו, הן מכחישות לחלוטין, והיא נמצאת בהן בבחינת גלות. בגלל "חיות" זו – הן נקראות "אלקים אחרים", לא רק מפני שהן מקבלות מ"אחוריים", אלא מפני שהן מחזיקות את עצמן ל"עבודה זרה" וכופרות באחדותו של הקב"ה – כפי שיוסבר להלן: **כִּי מֵאַחַר שֶׁאוֹר וְחַיּוּת דִּקְדֻשָּׁה** – ה"חיות" הפנימית, **הוּא בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָהּ - אֵינָהּ בִּטֵּלָה כְּלָל לְגַבֵּי קְדֻשַּׁת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא; וְאַדְרַבָּה, מַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, לוֹמַר: "אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד"[5], וּכְמַאֲמַרִי[6]:** – שאמר פרעה: **"יְאֹר לִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי"**. – ה"יאור" – הנילוס – הוא שלי, ואני עשיתי את עצמי, **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[7], שֶׁנַּפְשׁוֹת הָרוּחַ שֶׁקּוּלָה כַּעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ, כִּי עִקָּר וְשֹׁרֶשׁ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, הוּא מַה שֶּׁנֶּחֱשָׁב** – הוא מחשיב את עצמו, **לְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, נִפְרָד מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל מָקוֹם,** – של הקב"ה, **וְלֹא כְּפִירָה בַּה' לְגַמְרֵי,** – כלומר, גם כשלא כופרים לגמרי בהקב"ה, אלא רק מחשיבים את עצמם לדבר בפני עצמו, כמו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" הנקראות "עבודה זרה", שכפי שלמדנו, הן אינן כופרות בהקב"ה לגמרי, אלא **כִּדְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא**[8] **דְּקָרוּ לֵיהּ "אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא",** – ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא" – הרי שהן מודות בהקב"ה, שהוא **אלקא** דאלקיא, ובכל זאת זה נקרא "עבודה זרה" ו"אלקים אחרים". **אֶלָּא שֶׁגַּם הֵם מַחֲשִׁיבִים עַצְמָם לְיֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּבָזֶה** – במה שהן מחשיבות את עצמן ל"יש", הן **מַפְרִידִים אֶת עַצְמָם מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא, מֵאַחַר שֶׁאֵין** – הן, **בְּטֵלִים לוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל מַה שֶּׁבָּטֵל לוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[9], וְלָכֵן נִקְרָאִים** – הקליפות ו"סטרא אחרא", **"טוּרֵי דְּפִרוּדָא"** – הרי הפירוד, **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ,** – אלה שמחזיקים את עצמם ל"מציאות" ומגביהים את עצמם **כהרים** ומרגישים את עצמם **נפרדים** מהקב"ה. **וַהֲרֵי זוֹ** – יש בכך משום **כְּפִירָה בְּאַחְדּוּתוֹ הָאֲמִתִּית,** – של הקב"ה, שהיא – **דְּכֻלָּא כַּמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב,** – לגבי הקב"ה הכל נחשב לכלום, **וּבָטֵל בֶּאֱמֶת לוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִרְצוֹנוֹ, הַמְּחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ תָּמִיד:** – מאחר שאחדותו האמיתית של הקב"ה היא שהכל בטל אליו, הרי שההיחשבות ל"יש" ול"מציאות" – יש בה משום כפירה באחדותו של הקב"ה. ולכן גסות הרוח שוה ל"עבודה זרה". הרי, שאחרי צמצומים רבים ושונים, נבראו בדיבורו של הקב"ה, נבראים כאלה, כמו "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישים את עצמם כדבר נפרד מהקב"ה. לכן, נקרא הדיבור שלמעלה בתורה, בשם "דיבור", כי ענין הפירוד (המציין את הדיבור שלמטה) קיים גם בדיבור שלמעלה, אלא שהוא רק בשייכות לנבראים ולהרגש **שלהם** כלפי שורשם. ואילו לגבי הקב"ה – אין שום דבר שנפרד ממנו.

ליקוטי אמרים

שאור וחיות דקדושה הוא בבחי' גלות בתוכה אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקב"ה ואדרבה מגביה עצמה כנשר לומר אני ואפסי עוד וכמאמר יאור לי ואני עשיתני ולכן אמרו רז"ל שגסות הרוח שקולה כע"ז ממש כי עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום ולא כפירה בה' לגמרי כדאיתא בגמ' דקרו ליה אלהא דאלהיא אלא שגם הם מחשיבים עצמם ליש ודבר בפני עצמו ובזה מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ב"ה מאחר שאין בטלים לו ית' כי אין קדושה עליונה שורה אלא על מה שבטל לו ית' כנ"ל ולכן נקראי' טורי דפרודא בזה"ק והרי זו כפירה באחדותו האמיתית דכולא קמיה כלא חשיב ובטל באמת לו ית' ולרצונו המחיה את כולם ומהוה אותם מאין ליש תמיד:

יום שבת קודש י"א שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כח, פרק כג ועם כל... עד עמ' 56, ימיהם.

פֶּרֶק כג. למדנו בפרק הקודם, שלגבי הקב"ה אין דבר נפרד ממנו, כי דיבורו של הקב"ה, שבאמצעותו נבראו הנבראים, אינו דומה לדיבורו של האדם: דיבורו של האדם נפרד משורשו; ואילו לגבי הקב"ה, הדיבור מאוחד תמיד אתו. אלא, מאחר שירידת ה"אור" וה"חיות" האלקי, המחיה את הנבראים, היא על־ידי צמצומים רבים והסתרת פנים, כך שפנימיות רצונו של הקב"ה מוסתרת מהנבראים – יכולים **הם**, בהרגש**תם**, להחשיב את עצמם ל"מציאות". ועם התרבות והתגברות הצמצומים – עלולות להיווצר גם "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישות את עצמן כנפרדות לגמרי מהקדושה ומהקב"ה. הרי, שהרגשת הנבראים את עצמם ל"מציאות" נובעת מהעובדה שפנימיות רצונו של הקב"ה מכוסה ומוסתרת מהם. מהאמור מובן שדבר שמאיר בו פנימיות רצונו של הקב"ה בהתגלות – קשור ומאוחד כולו עם הקב"ה, שכן, אין כאן הסתרת פנים, הגורמת שהנברא יוכל להרגיש את עצמו ל"מציאות".

ליקוטי אמרים

פרק כג ועם כל הנ"ל יובן ויבואר היטב בתוספ' ביאור מה שאמרו בזהר דאוריית'

וְעַם כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יוּבָן וְיבוֹאַר הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר מַה

---

5. ישעי' מז, ח. **6.** יחזקאל כט (ט - ג). **7.** סוטה ד, א. **8.** מנחות קי, א. **9.** פרק ו.

שֶׁאָמְרוּ בַּזֹּהַר[1] **דְּ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חַד"**, – תורה והקב"ה הם דבר אחד, **וּבַתִּקּוּנִים**[2] **פֵּרְשׁוּ דְּ"רְמָ"ח פִּקּוּדִין** – שמאתים ארבעים ושמונה מצוות־העשה, **אֵינוּן** – הן, **רְמָ"ח אַבְרִין דְּמַלְכָּא"**. – מאתים ארבעים ושמונה אברי המלך, הקב"ה מלך העולם. משמעות כינוי המצוות בשם "אברין דמלכא" (אברי המלך), היא: כשם שכל אבר הוא כלי לכוח מיוחד בנפש, המתלבש באותו אבר, למשל – העין היא אבר וכלי מיוחד לכוח הראיה, האוזן הוא כלי מיוחד לכוח השמיעה, וכך הלאה – כך כל מצוה, היא כלי מיוחד ל"המשכה" מיוחדת מרצון הקב"ה. המצוות בכללותן הן רצונו של הקב"ה – הקב"ה **רוצה** שבני ישראל יקיימו מצוות – וכל מצוה כשלעצמה, היא כלי מיוחד להמשכה מיוחדת של רצון הקב"ה, הנמשכת ומגיעה למטה על־ידי שיהודי מקיים אותה מצוה שציווה הקב"ה לעשותה. לכן, נקראות המצוות "אברין דמלכא" (אברי המלך). כאן מתבקש, איפוא, הסבר – שהרי מן הנאמר בתיקונים יוצא, שהמצוות (כל ענינה של התורה הוא פירוש והסברת המצוות) הן "אברים דמלכא" **בלבד**, היינו, אף שהאבר, אמנם, מאוחד עם הכוח המלובש בו, אך אין הוא דבר אחד ממש עם אותו כוח: האבר והכוח הם שני דברים נפרדים, ועל אף **התאחדותם** אין הם דבר **אחד** ממש. ואילו ביחס לתורה, נאמר ב"זוהר", שהתורה והקב"ה הם דבר אחד **ממש** – כלומר, **יותר** מאשר התאחדות האברים עם הכוחות. כך מסביר רבנו הזקן את ההבדל בין לימוד תורה לקיום מצוות – **לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן פְּנִימִיּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, הַמְלֻבָּשׁ בְּכָל הָעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַחֲיוֹתָם,** – כלומר: רצונו של הקב"ה בעולמות, שהוא רוצה בקיומם ומחיה אותם באותו רצון – הנה המצוות הן הפנימיות שב**אותו** רצון שיש להקב"ה בעולמות. שכן, מדוע רוצה הקב"ה בכל העולמות? – מפני שהוא רוצה במצוות, שבני ישראל יקיימו מצוות; הקב"ה מתענג, כביכול, ממה שבני ישראל מקיימים מצוות. ומחמת הרצון והתענוג שיש לו מקיום המצוות – הוא מחיה את כל העולמות (הרי זה למשל, כמי שנוסע בדרך רחוקה כדי להרוויח כסף, ברור שבעצם הנסיעה מתבטא רק חיצוניות הרצון – בשעה שהרצון הפנימי, הוא – להרוויח כסף; וגם הריווח איננו עדיין הרצון הפנימי האמיתי, שכן הוא מעוניין בריווח רק כדי לקנות בו את הדרוש לו לחיי נפשו – הרי, שרצונו הפנימי האמיתי הוא בדברים שהוא יקנה באותו כסף, ויתענג מהם. מרצון **זה**, נובע רצונו להרוויח כסף, וממילא גם רצונו לערוך את הנסיעה. כך נבין גם ביחס לעולמות ולמצוות, הקב"ה רוצה בקיום העולמות, מפני שהוא רוצה במצוות. הרי שהמצוות הן הן רצונו ותענוגו הפנימי של הקב"ה, ובגלל רצונו זה במצוות – הוא רוצה גם בעולמות ומחיה אותם). **כִּי כָּל חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – של כל העולמות, **תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁל הַתַּחְתּוֹנִים, כַּנּוֹדָע,** – שעל־ידי שיהודי מקיים מצוה – הוא "ממשיך" חיות ושפע בכל העולמות. **וְנִמְצָא** – הרי, **שֶׁמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת וְקִיּוּמָן הוּא לְבוּשׁ הַפְּנִימִי לִפְנִימִית רְצוֹן הָעֶלְיוֹן,** – של הקב"ה, **שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה** – של המצוות, **נִמְשָׁךְ אוֹר וְחַיּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת.** – הקב"ה רוצה בעולמות, מפני שיש בהם מעשה המצוות, כפי שאמרנו במשל: הדברים אותם יקנה בכסף שירוויח – הם הלבוש הפנימי לרצונו החיצוני. **וְלָכֵן נִקְרָאִים** – המצוות, **"אַבְרֵי דְּמַלְכָּא"**, – אברי המלך, **דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁאַבְרֵי גּוּף הָאָדָם הֵם לְבוּשׁ לְנַפְשׁוֹ וּכְלֵים לְגַמְרֵי אֵלֶיהָ מִכֹּל וָכֹל,** – כמו שאנו רואים **כִּי מִיָּד שֶׁעוֹלֶה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם לִפְשֹׁט יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, הֵן נִשְׁמָעוֹת לִרְצוֹנוֹ תֵּכֶף וּמִיָּד בְּלִי שׁוּם צִוּוּי וַאֲמִירָה לָהֶן,** – לידו או לרגלו, **וּבְלִי שׁוּם שֶׁהִיָּה כְּלָל, אֶלָּא כְּרֶגַע מַמָּשׁ כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ** – באותו רגע ידו ורגלו מבצעות את רצונו, האדם אינו זקוק לשום טיפול ומאמץ של רצונו כדי להפעיל את היד או הרגל ולהשפיע עליהן לבצע את רצונו – זו משמעות המלים "בלי שום ציווי ואמירה", שכן, טיפולו של ה"כוח" להפעלת השפעתו הוא כאילו בדרך של ציווי ומתן פקודה למושפע על ידו שיעשה משהו. כפי שאנו רואים באברים, הרי הם בטלים לחלוטין לנפש ומאוחדים איתה. **כָּךְ דֶּרֶךְ מָשָׁל הַחַיּוּת שֶׁל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת וְקִיּוּמָן,** – לכאורה משמע, שהכוונה כאן ל"חיות" המחיה את העשיה ואת ביצוע המצוה, כלומר: רוח־החיים שבקיום המצוה; לא ה"חיות" שב"מציאות" האתרוג, למשל, אלא ה"חיות" של **מצוות** האתרוג, כפי שה"חיות" שרויה בקיום ובמעשה המצוות,[3] **הוּא** – חיות זו, **בָּטֵל לְגַמְרֵי לְגַבֵּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְלֻבָּשׁ בּוֹ,** – ב"חיות" מעשה המצוות, **וְנַעֲשָׂה**

ליקוטי אמרים

וקב"ה כולא חד ובתיקוני' פירשו דרמ"ח פיקודין אינון רמ"ח אברין דמלכא לפי שהמצות הן פנימיות רצון העליון וחפצו האמיתי המלובש בכל העולמו' העליוני' ותחתוני' להחיותם כי כל חיותם ושפעם תלוי במעשה המצות של התחתוני' כנודע. ונמצא שמעשה המצות וקיומן הוא לבוש הפנימי לפנימית רצון העליון שממעשה זה נמשך אור וחיות רצון העליון להתלבש בעולמות ולכן נקרא' אברי דמלכא ד"מ כמו שאברי גוף האדם הם לבוש לנפשו ובטלים לגמרי אליה מכל וכל כי מיד שעולה ברצונו של אדם לפשוט ידו או רגלו הן נשמעות לרצונו תכף ומיד בלי שום צווי ואמירה להן ובלי שום שהייה כלל אלא כרגע ממש כשעלה ברצונו. כך ד"מ החיות של מעשה המצות וקיומן הוא בטל לגמרי לגבי רצון העליון המלובש בו

---

1. חלק א כד, א. **2.** תיקון ל. **3.** כפילות הלשון "מעשה המצוות וקיומן", אפשר היה לכאורה להסביר כך: "החיות של מעשה המצות" - החיות של המצוה הנעשית, החיות של האתרוג למשל: "וקיומן" - קיומו הפיזי של האתרוג (בטלים לרצון העליון). מעיר כאן כ"ק אדמו"ר שליט"א, ש"ממה שכתוב שבאדם המקיים ועושה המצות לא משמע כן" ממה שלהלן מובאים שני הביטויים "מעשה" ו"קיום" ביחס לאדם, שהוא עושה ומקיים - לא משמע ש"קיום" הוא קיומו הפיזי של הדבר בו נעשית המצוה. מהערה זו מובן, ש"מעשה" ו"קיום" המצוות, הם שני אופנים

– אותה "חיות" לוֹ – לרצון העליון, **מַמָּשׁ כְּגוּף לְנִשְׁמָה. וְכֵן הַלְּבוּשׁ הַחִיצוֹן שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבָּאָדָם הַמְקַיֵּם וְעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא כֹּחַ וּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלָּהּ,** – "כוח המעשה" של הנפש האלקית, המשפיע ומפעיל את הפעולות המעשיות של כל מה שציווה הקב"ה לעשות – נקרא "לבוש החיצוני של הנפש האלקית", בהשוואה לכוחות הדיבור והמחשבה, שהם לבושים פנימיים יותר מאשר "כוח המעשה" הפועל בדבר זר. הרי, כוח מעשה זה **הוּא מִתְלַבֵּשׁ בְּחִיּוּת שֶׁל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה, וְנַעֲשָׂה גַּם כֵּן כְּגוּף לְנִשְׁמָה לְרְצוֹן הָעֶלְיוֹן** – כוח המעשה מתאחד עם הרצון העליון באותה מדה שהגוף מתאחד עם הנשמה, **וּכְמוֹ אֵלּוּ** – לרצון העליון, **לְגַמְרֵי. וְעַל כֵּן, גַּם אֲבְרֵי גּוּף הָאָדָם הַמְקַיְּמִים הַמִּצְוָה, שֶׁכֹּחַ וּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מְלֻבָּשׁ בָּהֶם** – באברים, **בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה וְקִיּוּם הַמִּצְוָה,** – על־ידי האברים, **הֵם** – האברים, **נַעֲשׂוּ מֶרְכָּבָה מַמָּשׁ לְרְצוֹן הָעֶלְיוֹן, כְּגוֹן: הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה לַעֲנִיִּים, אוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה אַחֶרֶת,** – בשעה שהיד עוסקת בקיום מצוה, היא הופכת לבחינת "מרכבה" לרצון העליון, כלומר: היא מתבטלת לגמרי לרצון העליון. ברם, אין היד הגשמית בטלה ומאוחדת, באותו מעמד, לרצון העליון, באותה מדה כפי שזה בכוח המעשה של הנפש האלקית, שכאמור, התאחדותו עם הרצון העליון היא כהתאחדות הגוף עם הנשמה – הרבה יותר מאשר התאחדות ה"מרכבה" עם ה"רוכב". שכן, גוף ונפש, למרות שהם שני "עצמים" שונים ורחוקים אחד מהשני – גשמיות ורוחניות – הם בכל זאת מתאחדים באחדות מלאה, הגוף כל כך בטל ונשלט על־ידי הנפש, שאין שום חלק בגוף, אף הקטן ביותר, שלא יהיה חדור ב"חיות" הנפש, וכל קורט "חיות" של הנפש בגוף, הופך לחיים גופניים. כך גם – ביטולו ויחודו של **כוח** המעשה לגבי הרצון העליון. לעומת זאת, היד הגשמית עצמה, שעושה את המצוה, היא רק בבחינת "מרכבה" לרצון העליון. "מרכבה" אכן בטלה לגמרי ל"רוכב", אך, בכל זאת איננה מאוחדת אתו. וכפי שזה ביחס ל"יד" שעושה מצוה – כך הוא גם ביחס לשאר האברים – **וְרַגְלַיִם הַמְהַלְּכוֹת לְדָבָר מִצְוָה, וְכֵן הַפֶּה וְלָשׁוֹן שֶׁמְּדַבְּרִים דִּבְרֵי תּוֹרָה, וְהַמֹּחַ שֶׁמְּהַרְהֵר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם וּבְגֻדְּלַת ה' בָּרוּךְ־הוּא.** – הרי כשאותם אברים עוסקים בקיום מצוות, הם בטלים לגמרי, כ"מרכבה", לרצון העליון שבתוך אותן מצוות. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[4]: "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה",** – משום, **שֶׁכָּל אֵבְרֵיהֶם כֻּלָּם הָיוּ קְדוֹשִׁים וּמְבֻדָּלִים מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נַעֲשׂוּ מֶרְכָּבָה** – לשום דבר, **רַק לְרְצוֹן הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ כָּל יְמֵיהֶם:** – מה שחכמינו ז"ל מציינים את האבות כ"מרכבה" אל הקב"ה, הרי זה מחמת שכל חלקי גופם, היו תמיד בטלים ומסורים לחלוטין להקב"ה – לכן הם מייצגים את הבחינה התמידית והמלאה של "מרכבה". ואילו ביחס לבני ישראל, שאינם במדריגת האבות, אפשרי הדבר שאותו אבר, שבשעה אחת הוא "מרכבה" לרצון העליון – יהיה בשעה אחרת "מרכבה" לדבר שאינו כפי הרצון העליון. ואם כן הרי זה רק באופן חלקי ולעתים מסויימות בלבד: **בשעה** שהוא מקיים מצוה, בטל, האבר שעושה את המצוה, לרצון הקב"ה בבחינת "מרכבה". עד כאן דובר אודות שני אופני הביטול לרצון העליון: א) ביטול כמו "מרכבה" ל"רוכב" (= האברים הגשמיים המקיימים מצוות). ב) ביטול ויחוד כמו גוף ונשמה (= כוח המעשה בשעת קיום המצוות). להלן יוסבר, שקיימת התאחדות עליונה יותר עם הרצון העליון, והיא – יחודם של הלבושים **הפנימיים** עם התורה.

ליקוטי אמרים

ונעשה לו ממש כגוף לנשמה. וכן הלבוש החיצון של נפש האלהית שבאדם המקיים ועושה המצוה שהוא כח ובחי' המעשה שלה הוא מתלבש בחיות של מעשה המצוה ונעשה ג"כ כגוף לנשמה לרצון העליון ובטל אליו לגמרי ועל כן גם אברי גוף האדם המקיימים המצוה שכח ובחי' המעשה של נפש האלהית מלובש בהם בשעת מעשה וקיום המצוה הם נעשו מרכבה ממש לרצון העליון כגון היד המחלקת צדקה לעניים או עושה מצוה אחרת. ורגלים המהלכות לדבר מצוה וכן הפה ולשון שמדברי' דברי תורה והמוח שמהרהר בד"ת וי"ש ובגדולת ה' ב"ה. וזהו שארז"ל האבות הן הן המרכבה שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מענייני עוה"ז ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם:

בביצוע המצוה: מעשה - פעולת עשיית המצוה, המביאה לביצוע המעשי של המצוה, למשל: ההתעטפות בטלית, הנחת ה"של ראש" על הראש, וכדומה; קיום - כשהמצוה כבר נעשית ומתקיימת בפועל; כשהוא כבר לבוש בטלית ובתפילין, כשהוא יושב כבר בסוכה, וכדומה. או אפשר שהכוונה ב"קיום" היא, שישנן מצוות שקיומן אינה קשורה ל"מעשה", בעשייה ממשית (כמו שהדבר בהרבה מצוות, במיוחד במצוות־לא־תעשה, שהן גם "כאילו עשה"), ואלה הם שני הביטויים: "מעשה" ו"קיום" המצוה. אך עדיין יש להבין את המלה "הוא" (בטל לגמרי...), כמו גם את המלה (המלובש) "בו" - אם הכוונה למלה "חיות", היה לכאורה צריך להשתמש כאן בלשון נקבה? ומדוע משנה רבנו הזקן את הסדר להלן: "המקיים" ולאחר מכן "עושה"? 4. בראשית רבה מז, ו.

יום ראשון

יום שני — **ה שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בא, שני עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: וזה כל . . . הרמ״ז שם.

א מענש דארף מרבה זיין אין זאָגען אותיות התורה (זאָגען תהלים, חזר׳ן משניות) ווען און וואו ער קען, בכדי צו שטאַרקען דעם קיום העולם, בכדי מציל צו זיין זיך פון חיבוט הקבר און כף הקלע, און זוכה צו זיין צו אלע העכסטע גילוים.

הָאָדָם צָרִיךְ לְהַרְבּוֹת בַּאֲמִירַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה (לוֹמַר תְּהִלִּים, לְשַׁנֵּן מִשְׁנָיוֹת) מָתַי וְהֵיכָן שֶׁיָּכוֹל, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת קִיּוּם הָעוֹלָם, בִּכְדֵי לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר וְכַף הַקֶּלַע, וְלִזְכּוֹת לְכָל הַגִּלּוּיִים הַנִּפְלָאִים בְּיוֹתֵר.

יום שני

יום שלישי — **ו שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בא, שלישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: והיא בחי׳ . . . כמ״ש במ״א.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] כּוֹתֵב שֶׁשָּׁמַע בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁכָּל הַמְחַבְּרִים עַד הַטַּ״ז וְהַשַּׁ״דְ [=הַ״טּוּרֵי זָהָב״ וְהַ״שְׁפָתֵי כֹהֵן״, בֵּאוּרִים עַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ], וְהֵם בִּכְלָל, עָשׂוּ הַחִבּוּרִים שֶׁלָּהֶם בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְעִנְיַן רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אִיתָא בְּקָרְבַּן הָעֵדָה סוֹף פֶּרֶק ג׳ דִּשְׁקָלִים, שֶׁזֶּהוּ שֶׁמְּגַלִּים לוֹ רָזֵי תּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ מִבְּחִינַת הֶעְלֵם דְּחָכְמָה.

יום שלישי

יום רביעי — **ז שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בא, רביעי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: פרק יח. ולתוספות . . . 46 גם דחילו.

בְּהִיוֹת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנָה – לָמַד חָכְמַת הַהַנְדָּסָה וְהַתְּכוּנָה. בֶּן עֶשֶׂר – סִדֵּר לוּחַ עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁנֵים עָשָׂר – נִזְדַּמֵּן שֶׁלִּמֵּד בָּרַבִּים הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ לְהָרַמְבַּ״ם, וְלֹא מָצְאוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ.

יום רביעי

יום חמישי — **ח שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בא, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: והענין . . . כד גלגולים.

בִּפְרָט בַּזְּמַן הַזֶּה אֲשֶׁר בְּחַסְדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אָנוּ עוֹמְדִים עַל סַף הַגְּאֻלָּה, עָלֵינוּ לְהִתְאַמֵּץ בְּכָל מִינֵי אִמּוּץ, לְחַזֵּק כָּל עִנְיְנֵי הַדָּת בְּהִדּוּר מִצְוָה, וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּנְהָגִים מִבְּלִי לְוַתֵּר אַף כָּל

שֶׁהוּא, וּמִצְוָה וְחוֹבָה עַל כָּל רַב בְּיִשְׂרָאֵל, לְהוֹדִיעַ לִקְהַל עֲדָתוֹ כִּי הַצָּרוֹת וְהַיִּסּוּרִים חֶבְלֵי מָשִׁיחַ הֵמָּה, וְה' אֱלֹקֵינוּ דּוֹרֵשׁ מֵאִתָּנוּ תְּשׁוּבָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁלֹּא נְעַכֵּב בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

יום חמישי

יום ששי — **ט שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בא, ששי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: הנה החכמה . . . ומובן.

כְּשֶׁסִּיֵּם אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] הַשַּׁ"ס בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית, אָמַר מַאֲמַר דַא"ח, וְתָכְנוֹ – מַהוּ "הַדְּרָן".

בִּשְׁנַת הָאֲבֵלוּת אַחֲרֵי אִמּוֹ סִיֵּם אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] שַׁ"ס מִשְׁנָה לְסוֹף י"א חֹדֶשׁ, וּלְיוֹם הַיאָרְצַייט [=יוֹם הַשָּׁנָה] – כָּל הַשַּׁ"ס.

יום ששי

שבת — **י שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: פרק יט. ולתוספות . . . בלב כלל.

תו"א ד"ה למען תהי' סוף סעיף המתחיל אמנם, "לא ישבות יומם מלראות" צ"ל "לא ישבות יומם ולילה מלרצות".

אמי זקנתי (הרבנית מרת רבקה נ"ע) בהיותה כבת שמונה עשרה שנה – בשנת תרי"א – חלתה, וציוה הרופא אשר תאכל תיכף בקומה משנתה, אמנם היא לא חפצה לטעום קודם התפלה, והיתה מתפללת בהשכמה, ואחר התפלה היתה אוכלת פת שחרית. כשנודע הדבר לחותנה אדמו"ר הצ"צ, אמר לה: א איד דארף זיין געזונד און א בעל כח. אויף מצות שטייט וחי בהם, איז דער טייטש וחי בהם, מען דארף אריינברייגגען א חיות אין מצות. בכדי אז מען זאל קענען אריינברייגגען א חיות אין מצות, מוז מען זיין א בעל כח און זיין בשמחה. וסיים: דו דארפסט ניט זיין קיין ניכטערע. בעסער עסען צוליב דאווענען ווי דאווענען צוליב עסען. ובירכה באריכות ימים, – (נולדה בשנת תקצ"ג ונפטרה י' שבט תרע"ד). –

מאמר זה אמר אאמו"ר לאחד על יחידות, והוסיף: און מען דארף עס טאָן בשמחה.

"תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְמַעַן תִּהְיֶה" סוֹף סָעִיף הַמַּתְחִיל "אָמְנָם": "לֹא יִשְׁבּוֹת יוֹמָם מִלִּרְאוֹת", צָרִיךְ לִהְיוֹת "לֹא יִשְׁבּוֹת יוֹמָם וָלַיְלָה מִלִּרְצוֹת".

אִמִּי זְקֵנְתִּי (הָרַבָּנִית מָרַת רִבְקָה נִשְׁמָתָהּ עֵדֶן), בִּהְיוֹתָהּ כְּבַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה – בִּשְׁנַת תרי"א – חָלְתָה, וְצִוָּה הָרוֹפֵא אֲשֶׁר תֹּאכַל תֵּכֶף בְּקוּמָהּ מִשְּׁנָתָהּ, אָמְנָם הִיא לֹא חָפְצָה לִטְעֹם קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וְהָיְתָה מִתְפַּלֶּלֶת בְּהַשְׁכָּמָה, וְאַחַר הַתְּפִלָּה הָיְתָה אוֹכֶלֶת פַּת שַׁחֲרִית. כְּשֶׁנּוֹדַע הַדָּבָר לְחוֹתְנָהּ, אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק", אָמַר לָהּ: יְהוּדִי צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּרִיא וּבַעַל כֹּחַ. עַל מִצְוֹת נֶאֱמַר "וָחַי בָּהֶם", הַפֵּרוּשׁ וָחַי בָּהֶם; יֵשׁ לְהַחְדִּיר חַיּוּת בַּמִּצְוֹת. בִּכְדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְהַכְנִיס חַיּוּת בַּמִּצְוֹת, חַיָּבִים לִהְיוֹת בַּעַל כֹּחַ וְלִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה. וְסִיֵּם: אֵינֶךָ צְרִיכָה לִהְיוֹת 'עַל בֶּטֶן רֵיקָה'. עָדִיף לֶאֱכֹל כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל, מִלְּהִתְפַּלֵּל כְּדֵי לֶאֱכֹל. וּבֵרְכָהּ בַּאֲרִיכוּת יָמִים, – (נוֹלְדָה בִּשְׁנַת תקצ"ג, וְנִפְטְרָה י שְׁבָט תרע"ד). –

מַאֲמָר זֶה אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] לְאֶחָד עַל יְחִידוּת, וְהוֹסִיף: וְיֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת בְּשִׂמְחָה.

שבת קודש יום ראשון **יא שבט** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בשלח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק כ. והנה . . . כו וכאפס ממש.

דער סדר פון טאָג הויבט זיך אָן מיט מודה אני, און דאָס זאָגט מען פאַר נעגעל וואסער אפילו בידים טמאות, וואָרום כל הטומאות שבעולם זיינען ניט מטמא דעם מודה אני פון א אידען. ער קען זיין א חסר בזה או בזה, אָבער דער מודה אני בלייבט גאנץ.

סֵדֶר הַיּוֹם מַתְחִיל בְּ"מוֹדֶה אֲנִי", וְאוֹמְרִים זֹאת לִפְנֵי נְטִילַת יָדַיִם אֲפִלּוּ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת, שֶׁכֵּן כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינָן מְטַמְּאוֹת אֶת הַ"מוֹדֶה אֲנִי" שֶׁל יְהוּדִי. הוּא יָכוֹל לִהְיוֹת חָסֵר בָּזֶה אוֹ בָּזֶה, אַךְ הַ"מוֹדֶה אֲנִי" נוֹתָר שָׁלֵם.

אגרות קודש

ב"ה, טו"ב שבט, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו והפ"נ ליום ההילולא.

ויהי רצון אשר כיון שהשגחה העליונה זיכהו והצליחתו והעמידתו על חלק היפה - להיות מהפועלים (פעלא דיממא, כלשון רז"ל וכביאור אדמו"ר הצ"צ) במוסדות בעל ההילולא,

שבודאי זהו מוסיף עוד יותר בהתעוררות ר"ר ע"י בעל ההילולא,

יוסיף זה כו"כ בברכות השי"ת בכל המצטרך לו.

והרי ברכתו של הקב"ה שתי המעלות בה, מעלת הברכה ומעלת התפלה,

כמבואר בד"ה אמר ריב"ל כו' ואברכה מברכיך (תחלת ספר המאמרים תרכ"ט).

בברכה לקביעות בעבודת הקדש האמורה, וכהוראת רבנו הזקן, קביעות בזמן ובעיקר - קביעות בנפש.

שעי"ז פועלים הקביעות גם בהמושפעים והמחונכים - וקבוע - לא בטיל.

ויהי רצון שגם זה יהי' בהצלחה גדולה, ובאופן דופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, ועד לנחלה בלי מצרים.

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

חזקת בירור

יום ראשון ה' שבט ה'תשע"ב

הלכות טוען ונטען פרק ח, הלכה א: כָּל הַמַּטַּלְטְלִין בְּחֲזָקַת זֶה שֶׁהַן תַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא הַתּוֹבֵעַ עֵדִים שֶׁהַמַּטַּלְטְלִין הַלָּלוּ יְדוּעִין לוֹ.

מהי משמעותה של חזקה זו?

ה'אבן האזל' (ה"ז) מסביר שחזקה זו, שכל מה שביד אדם הוא שלו, היא חזקת בירור. כלומר, חזקה שמבררת את המציאות, כי בדרך כלל החפצים שאדם מחזיק בהם הם שלו. ואנו כה בטוחים בהנחה הזו, שלא אומרים 'מיגו' כדי להוציא מחזקה זו, שכוחה נובע מתוך עיקרון היסוד ש"המוציא מחברו עליו הראיה". כשאדם מחזיק בחפץ, יש הסתברות גבוהה ביותר שהחפץ שלו והמבקש לערער על כך – חובת ההוכחה מוטלת עליו.

מעין זה כתב ה'נודע ביהודה' (מהדו"ק אבהע"ז סימן לז) לגבי אדם שנעלם ומצאו גופת אדם בלתי ניתנת לזיהוי, אך אם לשפוט לפי הבגדים בוודאי שזהו הנעדר, והפוסקים דנו האם להתיר אשה מעגינותה לפי זיהוי על פי הבגדים, כי אם כל דבר שתחת יד אדם הוא שלו, גם כל דבר שהיה של פלוני ונמצא עליו, מוכיח שהוא פלוני.

וכתב על כך ה'נודע ביהודה': "זו חזקה אלימתא, דכל מה שנמצא אצל אדם הוא שלו וחזקה זו מהני אפילו נגד מיגו... ומעתה מצד הסברא נראה לומר שחזקה זו, [של] כל מה שנמצא אצל אדם [הוא שלו], אלים טפי [חזק יותר] מחזקת אשת איש, שהרי חזקה זו עדיפה ממיגו... וחזקת אשת איש לא מועילה במקום מיגו... ".

כלומר, עומדות בפנינו שתי חזקות סותרות: מצד אחד חזקת אשת איש ומצד שני חזקת "כל דבר שתחת יד אדם שלו", וה'נודע ביהודה' מוכיח שחזקת אשת איש חלשה מחזקת מטלטלין, כיון שחזקת מטלטלין מועילה כנגד מיגו, ואילו חזקת אשת איש אינו מועילה כנגד מיגו, ולכן חזקת המטלטלין גוברת ונוכל להתיר את העגונה להינשא.

חזקת שלש שנים בקרקעות

יום שני ו' שבט ה'תשע"ב

הלכות טוען ונטען, פרק יא הלכה ב: אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁאָכַל פֵּרוֹת כַּרְקַע שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת .. מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיַד רְאוּבֵן.. מִפְּנֵי שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְשִׁמְעוֹן: אִם אֱמֶת אַתָּה טוֹעֵן שֶׁלֹּא מָכַרְתָּ וְלֹא נָתַתָּ, לָמָּה הָיָה זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה בְּכַרְקָעֶךָ.

ולהלן מוסיף ומבאר הרמב"ם (בהלכה ד): מפני שבתוך שלש השנים אומרים למערער: אם אמת הדבר שמכר לך או נתן לך במתנה למה לא נזהרת בשטר שלך? אבל אין אדם נזהר בשטר אלא עד שלש שנים, וכיון שרואה שאין אדם ממחה בו – שוב אינו נזהר.

ולפי זה עיקר הטעם לחזקת שלש שנים הוא שתיקת המערער שלא מיחה, ומאחר שלא מיחה אומרים לו הואיל ולא מחית הפסדת על עצמך, ורגלים לדבר שמכרת כיון ששתקת ולא מחית.

והריטב"א כתב, כי כיון שהמערער לא מיחה, דין הוא שתהיה החזקה ראיה אף בתוך שלש שנים, אלא שבתוך שלש שנים חזקתו רעועה, שהמערער טוען לו הראה שטרך, אבל לאחר שלש, שאין אדם נזהר בשטרו, נתקיימה החזקה.

ויש ראשונים (רש"י כתובות יז, ב. ולדעת הקצות החושן סי' קמ סק"ב כ"ה גם דעת הרמב"ם) שאומרים כי מאחר שאין אדם נזהר בשטרו יותר משלש שנים, תיקנו חכמים למחזיק בקרקע שמשאכלה שלש שנים בלא ערעור נאמן לומר לקחתיה ואבד ממני השטר. והמערער חייב למחות בתוך שלש, מאחר שאין אדם נזהר בשטרו יותר מכך (אנצ. תלמודית ערך חזקת קרקעות).

מתי מצטרפים העדים?

יום שלישי ז' שבט ה'תשע"ב

הלכות טוען ונטען פרק טו, הלכה ב: הֵעִיד הָאֶחָד שֶׁאָכְלָה זֶה שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שְׁלִישִׁית וַחֲמִישִׁית, וְהַשֵּׁנִי מֵעִיד שֶׁאָכְלָה שְׁנִיָּה וּרְבִיעִית וְשִׁשִּׁית – אֵין עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת; שֶׁבַּשָּׁנָה שֶׁמֵּעִיד בָּהּ זֶה לֹא הֵעִיד בָּהּ זֶה.

יש אומרים שמדובר דווקא כאשר העדים מכחישים זה את זה, היינו שהאחד מעיד שאכלה שנה ראשונה שלישית וחמישית, ובשניה ורביעית ושישית הוביר (כדרך בעלי שדות שעושים הפסקה של שנה כדי שבשנה הבאה השדה תתן יבול מוגדל), ומכחיש את השני שאומר שאכלה בשניה רביעית ושישית, אך אם אינם מכחישים זה את זה אלא שכל אחד מעיד על שנים אחרות, עדותם מצטרפת (תוספות ד"ה אלא ב"ב נו, ב).

אך הטור (חו"מ סי' קמה) כתב שאין זו חזקה, כי אף אחד מהם אינו מעיד על ג' שנים רצופות, ורק אם אחד מעיד על ראשונה שניה ושלישית והשני מעיד על רביעית חמישית ושישית, הרי זו חזקה.

ולכאורה קשה על כך מדברי הטור עצמו (סי' קמ סי"ב), שאפילו אם ששה עדים מעידים על שש שנים נפרדות עדותם מצטרפת, כאילו היו שני עדים שכל אחד מהם מעיד על שלוש שנים רצופות, ואם כן מה החיסרון בכך שאותו עד המעיד על הראשונה מעיד גם על השלישית והחמישית ובמה יגרע משה עדים נפרדים שעדותם מצטרפת?

ומבאר ב'נתיבות המשפט' (סי' קמה סק"ב):

שני עדים מצטרפים להוצאת ממון משום שאף אם יתכן שאחד משקר, אין סבירות להניח ששנים משקרים. ולכן כאשר שניהם מעידים על אותו דבר עדותם מתקבלת, כי אם נניח שהדבר לא אירע הרי שניהם משקרים.

ולכן כאשר אחד מעיד על שנים א' ב' ג' והשני מעיד על שנים ד' ה' ו' עדותם מצטרפת, כי אפילו אם נקבל רק דברי

אחד מהם יש כאן שלוש שנים רצופות. וכן בששה עדים שכל אחד מעיד על שנה אחת, לא יתכן לומר שלא החזיק כלל שלוש שנים רצופות כי אם כן יותר מעד אחד העיד שקר, אבל באחד מעיד על שנים א' ג' ה' והשני על שנים ב' ד' ו', גם אם יתכן שאחד מהם משקר כבר אין כאן חזקה, כי אפילו אם עדות השני נכונה יש כאן ג' שנים שאינן רצופות, ובמקרה זה אין עדותם מצטרפת.

ירושה באיסורי הנאה

יום רביעי ח' שבט ה'תשע"ב

הלכות נחלות פרק א, הלכה א: סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא: מִי שֶׁמֵּת – יִירָשׁוּהוּ בָּנָיו, וְהֵם קוֹדְמִין לַכֹּל.

האם איסורי הנאה עוברים בירושה?

לדעת הרשב"א (נדרים פה, א) אין בעלות על איסורי הנאה וכל אדם יכול לקחת אותם מהבעלים בעל כרחם. אך הר"ן (שם מז, א ד"ה והוי) סובר שיש בעלות על איסורי הנאה, ולכן, המודר הנאה מנכסים מסוימים שנפלו לו בירושה – זוכה בהם, ובעלי חובו יכולים לבוא ולפרוע חובם מנכסים אלו.

והאחרונים דנו במי שמת בערב פסח אחר חצות והשאיר חמץ שלא ביטלו ולא ביערו – האם חייבים יורשיו לבערו:

ה'חק יעקב' (או"ח סי' תלה סק"ב) כתב שאין היורשים חייבים לבערו מעיקר הדין (אלא ש"טוב לבערו כיוון שכבר נאסר בהנאה ולמה להם לקיימו", אך אין לברך על הבדיקה והביעור). וכן כתב ה'נודע ביהודה' (או"ח מהדו"ק סי' כ), שחמץ בזמן איסורו עשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא', אבל אינו שלו להורישו. ולדעתם, איסורי הנאה אין להם דמים ואין בהם זכות בעלות, ולכן לא שייך בהם דין ירושה.

אך לדעת אדמו"ר הזקן (או"ח סי' תלה קו"א ב) חייבים היורשים לבערו מן התורה, כי יש דין ירושה גם בדבר האסור בהנאה, גם אם אינו ממון.

וראיה לדבר מדין המובא בטור ושולחן ערוך (יור"ד סי' רסז סע' ס"ד):

המפקיר עבד כנעני צריך לכתוב לו גט שחרור. ואם מת האדון קודם שישחררו, צריכים יורשיו לכתוב לו גט שחרור, כי אף שנפקע מעבד זה הקנין הממוני שהרי הפקירו, עדיין יש עליו את קנין האיסור שנפקע רק על ידי גט שחרור (ראה קדושין יז, ב). מכאן שאדם יכול להוריש איסור לבנו, כשם שבעבד אין בעלות ממונית אך יש בו דין קנין איסור גם ללא בעלות ממונית.

גם ה'אבני מילואים' (סי' צה סק"ה הע' ב) נקט בפשיטות שיורש מן התורה זוכה בדבר האסור עליו. וההסבר: ירושה אינה צריכה קנין והיא באה מאליה, כי היורש נכנס במקום המוריש.

ספק מי היורש

יום חמישי ט' שבט ה'תשע"ב

הלכות נחלות פרק ה, הלכה ד: יְכָמָה שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים... וְיָלְדָה בֵּן, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, זֶה הַסָּפֵק אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן הַמֵּת אֲנִי וְאִירַשׁ אֶת נִכְסֵי אָבִי כֻּלָּן... וְהַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בְּנִי אַתָּה, וְאִמְּךָ רְאוּיָה לְיַבֵּם, וְאֵין לְךָ בְּנִכְסֵי אָחִי כְּלוּם ... חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה.

והקשה הרא"ש (יבמות פ"ד סי"ח): למה חולקים, והרי היבם מוחזק בנכסי המת בהיותו אחיו, כי גם ללא היבום הוא יורשו בוודאי, ואילו הבן אינו אלא ספק יורש ואין הספק יכול להוציא מידי הוודאי?

ותירץ: מדובר במקרה שהסבא (אביהם של המת והיבם) בחיים והוא היורש את בנו המת (ולא האח היבם), והיבם יכול לזכות בנכסי אחיו רק מכח הייבום ובו אין הוא מוחזק יותר מהבן, ולכן זהו ממון המוטל בספק וחולקין. אבל כאשר הסבא אינו בחיים אכן היבם יורש את כל נכסי אחיו המת.

אבל הרמב"ם כאן כתב שהבן והיבם חולקין בנכסי המת ולא הזכיר דבר לגבי הסבא, ומשמע שגם אם הסבא אינו בחיים זהו ממון המוטל בספק. ומדוע אין היבם נחשב יורש וודאי של אחיו וזוכה בכל הירושה (לחם משנה)?

ומבאר המהרש"א (יבמות לז, ב, ד"ה והגמרא):

גם כשהסבא אינו בחיים אין היבם נחשב יורש וודאי, שהרי לטענת הבן הוא היורש את המת ולא הסבא (כי האב יורש את בנו רק אם אין לבן זרע), ואם כן הסבא צריך להוכיח שהבן אינו זרע המת אלא זרע אחיו היבם, וכיון שהדבר ספק חולקים (וכ"כ הבית שמואל אה"ע סי' קס"ג ס"ק ד).

וה'קרני ראם' (על המהרש"א שם) מצדד בשיטת הרא"ש, שכאשר הסבא אינו בחיים מוחזק היבם כיורשו של אחיו כי היבם ירש אותו מיד שמת קודם שהתעורר ספק בדבר. ואדרבה, כיון שלא הוכר העובר של היבמה, מסתבר שהמת לא הניח בן ואחיו הוחזק כיורשו, וכעת שבן היבם בא ומערער על כך, אין מוציאים מחזקת היבם.

מתי חוששים למיתה?

יום שישי י' שבט ה'תשע"ב

הלכות נחלות פרק ח, הלכה ב: וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מוֹרִידִין זוֹ הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת לַנְּכָסִים – שֶׁמָּא מֵתָה הַזְּקֵנָה, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשׁ נְכָסִים אֵלּוּ לַקָּטָן, וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכְסֵי קָטָן.

השולח גט ביד שליח, אפילו אם היה הבעל חולה או זקן, יכול השליח לתת את הגט לאישה ואין חוששים שמא בינתיים מת הבעל, כי כל זמן שלא נודע שמת מעמידים אותו על חזקתו הקודמת שהוא חי. וכן אשת כהן שהלך בעלה למדינת הים רשאית לאכול בתרומה ואינה חוששת שמא מת בעלה (גיטין כח, א).

ולפי זה קשה: מדוע כאן יש לחשוש שמתה הסבתא ואין מסתמכים על חזקת חיים?

ותירצו התוספות (ב"מ לט, ב ד"ה דלמא): לגבי גט הקילו חכמים

להעמיד את הבעל בחזקת חיים, כי אם מת קודם שגירש הרי אם אין לו בנים האישה נאסרת לכל העולם עד שתתייבם, וכן הקילו לטובת האשה שתוכל לאכול בתרומה, אך בנכסי יתומים החמירו יותר משאר דיני התורה, ולכן חששו שמא מתה הזקנה, ואין להוריד קרוב לנכסי קטן.

ועוד תירצו, שכיון שנשבו יש לחשוש יותר למיתה כיון שמייסרים אותם בשבי.

והרמב"ן (גיטין שם) תירץ: לגבי כל דיני התורה אין חוששים למיתה אך בעניינים הנוגעים לבית דין, כגון להוריד את הקרוב לנכסי השבוי, על בית דין לדקדק ולחשוש לכל האפשרויות, ולכן אין סומכים על חזקת חיים.

ויש מתרצים, לפי דברי הגמרא (גיטין שם) שאף שאין לחשוש למיתה, כאשר הדיון הוא לגבי העתיד יש לחשוש שמא ימות שהרי חזקת חיים אין משמעה שלא ימות לעולם. ולכן אין להוריד קרוב לנכסיה שמא תמות אחר כך, כשהקטן עדיין לא הגדיל, ויהיה הקרוב מוחזק בנכסי קטן.

(חדושי ר' מאיר שמחה, ב"מ שם)

גדול האחים

שבת קודש י"א שבט ה'תשע"ב

הלכות נחלות פרק ט, הלכה טו: גְּדוֹל הָאַחִין שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין נָאִים, אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין — הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת.

אם נפלה ירושה לכל האחים, והגדול שבהם (לאו דווקא בגיל, אלא מי שעסקי הבית מתנהלים על פיו – ראה מאירי ב"ק יא, ב) לבש בגדים נאים על חשבון הנכסים שנפלו בירושה, מה שעשה עשוי שהרי יש תועלת לשאר האחים מכך שהוא לבוש יפה שהרי עומד הוא במקום אביהם, וכשהוא לבוש יפה דבריו יותר נשמעים (אבל שאר האחים חולקים בשווה).

ונחלקו ראשונים במשמעות דין זה:

לפי דעה אחת, רק בדיעבד "מה שעשה עשה", היינו שאם כבר עשה אינו צריך להחזיר את דמי הבגדים, אבל לכתחילה אינו מתלבש מתפיסת הבית, ואל יזלזל בממון אחיו (רשב"ם ב"ב קלט, א).

ולפי הדעה השנייה, גדול האחים רשאי להתלבש על חשבון הנכסים מלכתחילה ואינו גרוע מאפוטרופוס שגם הוא רשאי לעשות כך לכתחילה. וחכמים נתנו את ההיתר בלשון "מה שעשה עשה" שמשמעו בדיעבד כי שאר האחים שהתלבשו על חשבון הירושה חייבים להחזיר גם בדיעבד.

וכתב ה'שלחן ערוך' (חו"מ רפו, ב) שמדיוק לשון הרמב"ם "הרי זה לובש" משמע שגם לדעתו גדול האחים רשאי לעשות זאת לכתחילה, ולא רק שאם עשה אינו צריך להחזיר (רא"ש ב"ב שם. טור ושו"ע חו"מ סי' רפו).

(אנציקלופדיה תלמודית ערך גדול האחים)

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' ב

של אדם שמשתנה כשהוא בן חמש ובן עשרים ובן ששים, שאין הולכים בזה אחר מנין שנות העולם, אלא מעת לעת מזמן לידתו של אותו אדם. **וְרַב יוֹסֵף אָמַר, לְפַרְקִין דְּיוֹצֵא דּוֹפֶן** – לענין האמור בפרק יוצא דופן, במסכת נדה (מה:), שילד בן שתים עשרה שנה וילדה בת אחת עשרה שנה נדריהם נבדקים, שאם יודעים לשם מי נדרו נדריהם חלים, ובן שלש עשרה ובת שתים עשרה נדריהם קיימים. וכן נאמרו שם דינים רבים נוספים התלויים בשנותיהם של בן ובת, ולגבי כולם אין הולכים אחר מנין שנות העולם, אלא מעת לעת מזמן לידתם.

הגמרא מבררת האם יש כאן מחלוקת: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מִי פָּלִיגִיתוּ** – האם אתה ורב חולקים, שלדבריך בערכין אין מונים את השנים מעת לעת, ואילו לדברי רב בדינים שנאמרו בפרק יוצא דופן אין מונים את השנים מעת לעת.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **לֹא** – אין אנו חולקים, אלא **אֲנָא אַמְרֵי חֲדָא, וְהוּא אָמַר חֲדָא** – אני אמרתי דין אחד שלגביו מונים את השנים מעת לעת, ורב אמר דין אחר שלגביו מונים את השנים מעת לעת, אך כל אחד מודה לדברי חבירו.

מוכיחה זאת הגמרא: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** – כך גם מסתבר לומר, שאין כאן מחלוקת. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פָּלִיגִי** – שאם תעלה בדעתך לומר שהם חולקים, **מַאן דְּאָמַר** – ורב שאמר ששנותיהם של בן ובת הן מעת לעת **לַעֲרָכִין, לֹא אָמַר** שהן מעת מעת לְענין הדינים האמורים בפרק **יוֹצֵא דּוֹפֶן**. אם כך קשה, **וְהָאָמַר רַב** – והרי רב עצמו אמר בפרק יוצא דופן (שם מז:), **הִילְכְתָא כְּבוּלָּה פִּירְקָא** – שההלכה בכל הדינים האמורים בפרק זה ששנות הבן והבת הן **מֵעֵת לְעֵת.**

הגמרא מבררת מדוע באמת נקטו רב ורב יוסף שני דינים שונים בביאור 'שבבן ושבבת': **וְאֶלָּא, לְמַאן דְּאָמַר** – לרב, שאמר שכוונת הברייתא **לַעֲרָכִין, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר** שכוונתה לְענין הדינים האמורים בפרק **יוֹצֵא דּוֹפֶן**, והרי הוא סובר גם שם שיש צורך שיהיו הזמנים מעת לעת. משיבה הגמרא: הסתבר לרב לפרש את השנים 'שבבן ושבבת' **דּוּמְיָא דְּהָנָךְ** – בדומה לשאר השנים המוזכרות בברייתא, **מַה הָנָךְ דִּכְתִיבָא, אַף הָנָךְ דִּכְתִיבָא** – כשם ששאר השנים המוזכרות בברייתא כתובות בתורה, אף שנים 'שבבן ושבבת' כתובות בתורה, והיינו לענין ערכין, שכן השנים שבפרק יוצא דופן אינן כתובות בפירוש בתורה.

ממשיכה הגמרא ומבארת: **וְאִידָךְ** – ורב יוסף, אינו מבאר השנים 'שבבן ושבבת' לענין ערכין, כיון **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיבָא** – אם תעלה בדעתך לבאר את הברייתא בשנים הכתובות בתורה, כלומר בערכין, אם כן תקשה לשון הברייתא, **הַאי** – וכי הלשון המתאימה היא **'שֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת'**,

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ה'־י"א שבט ה'תשע"ב

יום ראשון ה' שבט ה'תשע"ב

הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

א. הַמּוֹדֶה בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁיֵּשׁ לִפְלוֹנִי אֶצְלוֹ מָנֶה, וְאָמַר לָהֶן בְּדֶרֶךְ הוֹדָיָה[2], לֹא דֶּרֶךְ שִׂיחָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר: אַתֶּם עֵדַי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַתּוֹבֵעַ עִמּוֹ - הֲרֵי זֶה עֵדוּת[3]. תְּבָעוֹ בַּדִּין, אִם אָמַר: לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[4], וּמְשַׁלֵּם עַל פִּיהֶם. וְאִם הָיָה עֵד אֶחָד - נִשְׁבָּע[5]. הוֹאִיל וְאָמַר דֶּרֶךְ הוֹדָיָה[6]. טָעַן כְּשֶׁבָּאוּ אֵלּוּ הָעֵדִים וְאָמַר: שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמִי הוֹדַיְתִּי - נֶאֱמָן וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת. וְאִם כְּשֶׁהוֹדָה בִּפְנֵיהֶם הָיָה הַתּוֹבֵעַ עִמּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁאֵינִי עָשִׁיר הוֹדַיְתִּי[7]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנְּתַנּוּ[8] - נֶאֱמָן וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת.

ב. כָּל הַמּוֹדֶה[9] בִּפְנֵי שְׁנַיִם - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וְלוֹמַר: מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הוֹדָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה[10], אֲבָל מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן בְּהוֹדַאת פִּיו. שֶׁכָּל הָאוֹמֵר בְּדֶרֶךְ הוֹדָיָה - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר: אַתֶּם עֵדַי. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין[11], אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לוֹ[12]. וּצְרִיכִין לְהַמְּלֵךְ בּוֹ[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְכֵן אִם הוֹדָה בְּבֵית דִּין אַחַר שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאַר[15] - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ בֵּית דִּין מַכִּירִין[16] אֶת שְׁנֵיהֶם[17], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲרִימוּ שְׁנֵיהֶם לְחַיֵּב אִישׁ אַחֵר.

ג. בֵּית דִּין[18] שֶׁל שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין מֵעַצְמָן בַּמָּקוֹם הַקָּבוּעַ לָהֶן, וּבָא הַתּוֹבֵעַ וְקָבַל לִפְנֵיהֶם[19], וְשָׁלְחוּ שָׁלִיחַ אֵצֶל הַנִּתְבָּע, וּבָא וְהוֹדָה בִּפְנֵיהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לְבַעַל דִּינוֹ. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ קְבוּעִין וְלֹא שָׁלְחוּ לוֹ, אֲפִלּוּ קִבֵּץ אוֹתָן וְהוֹשִׁיב הַשְּׁלֹשָׁה וְהוֹדָה בִּפְנֵיהֶן וְאָמַר לָהֶן: הֱווּ עָלַי דַּיָּנִין, וּבָא אַחַר כָּךְ הַתּוֹבֵעַ וְאָמַר: כִּתְבוּ לִי הוֹדָיָתִי - אֵין כּוֹתְבִין[20]; שֶׁמָּא יִתֵּן לוֹ[21] וְנִמְצָא זֶה תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ בַּשֶּׁטֶר[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִטַּלְטְלִין; אֲבָל[23] אִם הוֹדָה בַּקַּרְקָעוֹת[24], אֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ וְלֹא אָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וּתְנוּ - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין; שֶׁאֵין כָּאן לָחֹשׁ שֶׁמָּא יִתֵּן לוֹ וְנִמְצָא תּוֹבְעוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[25].

ד. שְׁטַר הוֹדָיָה[26] שֶׁיָּצָא[27], וְלֹא הָיָה כָּתוּב בּוֹ: אָמַר לָנוּ כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאִלּוּ לֹא אָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ - לֹא הָיוּ נוֹתְנִין. הָיָה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דיני הודאה ("אודיתא" בלשון הגמרא), ודין נתחייב ממון או שבועה וציווהו בית דין על כך ואמרו צא תן לו או הישבע לו ויצא וחזר ואמר פרעתי או נשבעתי, ודין טוען וחוזר וטוען טענה אחרת. 2) כגון, שאמר הריני מודה בפניכם. 3) כשאמר אתם עדי אין אומרים שמא אינם זוכרים כראוי, מפני שזה הטיל עליהם להעיד (ראה פרק ו הלכה ו). 4) ואינו נאמן לומר משטה הייתי בך. 5) לפי הכלל, שכל מקום ששניים מחייבים ממון - אחד מחייבו שבועה (והרז"ה בהמאור הגדול סנהדרין כט. כתב, שעד אחד בהודאה אינו כלום. ראה טור חושן משפט סימן פא). 6) שנינו בסנהדרין שם: "הוא אמר לנו שהוא חייב לפלוני מנה ... לא אמר כלום עד שיאמר: בפנינו הודה לו", ומפרש רבינו שם: "שאמר לנו הוו עלי עדים או אמר לנו דרך הודאה ומסירת עדים". "אמר" - משמע דרך שיחה וסיפור דברים. ומה שאמרו בגמרא שם "מסייע ליה לרב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדי". היינו, כשלא אמר הריני מודה בפניכם, אבל דרך הודאה נידון כאתם עדי. וכן כתב הטור בשם רבינו מאיר הלוי. ובכסף משנה מביא הוכחה לדין זה מירושלמי סנהדרין פרק ג (ראה שם). 7) טענת שלא להשביע מתקבלת רק כשהודה שלא בפני התובע, אבל לא כשתבעו והודה. בתוספות שם דיבור המתחיל כך, הוכיחו זאת ממה שאמרו בבבא בתרא (קעה.) אין אדם משטה בשעת מיתה, ומשום כך אם הודה בשעת מיתה מחוייבים היורשים לשלם, וקשה למה אין אומרים שלא להשביע את בניו כך. ומבארים בתוספות שם שהמדובר כשתבעו. (בכסף משנה סוף הלכה ו מעיר שרבינו סותר דברי עצמו בפרק הקודם הלכה ח: "וכן האומר לחבירו בפני עדים: מנה לי בידך - ואמר לו: הן וכו' אבל אם טען ואמר משטה הייתי בו וכו' או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי - פטור ונשבע היסת". ומיישב בדוחק, שדין שלא להשביע לא נאמר על בבא "וכן האומר" ונמשכת רק לטוען משטה או "לא היו דברים מעולם" בלבד). 8) פרעתי. 9) נתבאר בהלכה הקודמת. 10) שלושה הם כבית דין. 11) שטר הודאה. 12) שם כט: 13) אחר שכתבו צריכים לשאול שנית את הלווה אם למסור. 14) בפרק י"א מהלכות מלוה ולווה הלכה א. 15) בהלכה הבאה. 16) משנה בבא בתרא קסז: 17) המלוה והלווה. לא נתברר מה אפשר להערים כשאין מכירים את המלוה. ראה מה שכתבנו בזה בהלכות מלוה ולווה פרק כ"ד הלכה ג. 18) סנהדרין שם. 19) התלונן שהלווה לפלוני כסף ואינו משלם. 20) כמר בר רב אשי שם. וכן פסק הרי"ף שם והוסיף, שזו היא גם דעת רב האי גאון. וכן כתבו בתוספות שם דיבור המתחיל מר בשם רבינו חננאל. (בפירושו של רבינו חננאל הנדפס בגמרות שלנו כתוב: "ולית הלכתא כמר בר רב אשי (ואין הלכה כמר בר רב אשי)" ובהגהה שם: "ואולי טעות סופר היא, וצריך להיות וקיימא לן כמר בר רב אשי"). 21) שמא ישלם לו הלווה שלא בעדים. 22) ולא יהיה הלווה נאמן לטעון פרעתי, אבל כשהודה בפני בית דין, יש להודאה זו תוקף שטר ואפילו לא יכתבו אינו נאמן לטעון פרעתי, ולפיכך אין הלווה מפסיד כלום על ידי הכתיבה. 23) שם. 24) היה מוחזק בקרקע והודה לתובע שקרקע זה הוא רכושו של התובע (רש"י שם). 25) שהרי תבעו חלקת שדה מסויימת. 26) שם. 27) מתחת יד המלוה וכתוב בו שההודאה הייתה בפני בית דין.

1 כָּתוּב בַּשֻּׁטָּר: הוֹדָה פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ בֵּית דִּין, אִם אֵין כָּתוּב
2 בּוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה, אוֹ דְּבָרִים שֶׁשּׁוֹמְעִין מִכְּלָלָן[28] שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה
3 - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא שְׁנַיִם הָיוּ, וְטָעוּ וְדִמּוּ שֶׁהַהוֹדָיָה בִּשְׁנַיִם
4 הוֹדָיָה בְּבֵית דִּין[29], וּלְפִיכָךְ אֵין דָּנִין בּוֹ דִּין שְׁטָר[30].
5 **ה.** כְּבָר בֵּאַרְנוּ[31], שֶׁהוֹדָיָה בְּבֵית דִּין אוֹ עֵדוּת בְּבֵית דִּין -
6 כְּמִלְּוָה הַכְּתוּבָה בִּשְׁטָר[32], וּלְפִיכָךְ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לְבַעַל
7 דִּינוֹ[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא קִבֵּל אֶת הַדִּין עַד
8 שֶׁשָּׁלְחוּ וֶהֱבִיאוּהוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34]; אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לַדִּין,
9 וְתָבַע אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ וְאָמַר: מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְאָמַר לוֹ
10 הַנִּתְבָּע: הֵן יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי, בֵּין שֶׁאָמְרוּ הַדַּיָּנִין: חַיָּב אַתָּה לִתֵּן
11 לוֹ[35], בֵּין שֶׁאָמְרוּ: צֵא תֵּן לוֹ, וְיָצָא[36] וְאָמַר: פָּרַעְתִּי[37] -
12 נֶאֱמָן[38], וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת שֶׁפָּרָעוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הַתּוֹבֵעַ חָזַר
13 לַדַּיָּנִים[39] וְאָמַר: כְּתֹבוּ לִי הוֹדָיָתִי - אֵין כּוֹתְבִין לוֹ, שֶׁמָּא
14 פְּרָעוֹ[40]. וְכֵן[41] מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין, וְיָצָא וְאָמַר:
15 נִשְׁבַּעְתִּי - נֶאֱמָן, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע[42]. הָיוּ
16 הָעֵדִים[43] מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע - הֶחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתָהּ
17 שְׁבוּעָה, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן לְעוֹלָם לוֹמַר נִשְׁבַּעְתִּי, עַד שֶׁיּוֹדֶה לוֹ
18 בַּעַל דִּינוֹ אוֹ יָבִיא עֵדִים שֶׁנִּשְׁבַּע בִּפְנֵיהֶם.
19 **ו.** שְׁנַיִם[44] שֶׁבָּאוּ לַדִּין, וְנִתְחַיֵּב הָאֶחָד לַשֵּׁנִי, וְאָמְרוּ לוֹ[45]:
20 צֵא וְתֵן לוֹ, וְיָצָא, וְחָזַר וְאָמַר: פָּרַעְתִּי, וְעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ
21 שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ[46] - הֶחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתוֹ מָמוֹן[47]. אָמְרוּ לוֹ: חַיָּב
22 אַתָּה לִתֵּן לוֹ[48], וְיָצָא, וְחָזַר וְאָמַר: פָּרַעְתִּי, וְעֵדִים מְעִידִין
23 אוֹתוֹ שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ - לֹא הֶחְזַק כַּפָּרָן; שֶׁזֶּה נִשְׁמָט מֵהֶן[49] עַד
24 שֶׁיַּחְקְרוּ דִּינוֹ[50]. לְפִיכָךְ, אִם חָזַר פַּעַם אַחֶרֶת וְטָעַן שֶׁפְּרָעוֹ
25 זֶה הַמָּמוֹן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים
26 שֶׁמַּכְחִישִׁין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁפְּרָעוֹ,
27 וְנִפְטָר. לְפִיכָךְ הָיוּ בְּקִיאֵי הַדַּעַת שֶׁבִּסְפָרַד, כְּשֶׁיּוֹדֶה הַלְּוֶה
28 אוֹ כְּשֶׁיִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין, אוֹמֵר לוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין:
29 הֱיוּ עָלַי עֵדִים שֶׁלֹּא יִפְרָעֵנִי אוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע לִי אֶלָּא בִּפְנֵי
30 עֵדִים[51].
31 **ז.** מִי שֶׁהוֹדָה[52] בְּבֵית דִּין: שֶׁאֲנִי חַיָּב לְזֶה הַתּוֹבֵעַ מָנֶה,
32 וְאַחַר כָּךְ אָמַר: נִזְכַּרְתִּי שֶׁפָּרַעְתִּי לוֹ חוֹבוֹ זֶה שֶׁהוֹדֵיתִי בּוֹ,
33 וַהֲרֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה עֵדוּת מוֹעֶלֶת וְעוֹשִׂין עַל פִּיהֶם[53];
34 שֶׁהֲרֵי לֹא הִכְחִישׁ עֵדָיו[54], וְאֵינוֹ כְּאוֹמֵר: לֹא לָוִיתִי מֵעוֹלָם[55].
35 **ח.** יֵשׁ[56] לַטּוֹעֵן[57] בְּבֵית דִּין לַחֲזוֹר וְלִטְעֹן טַעֲנָה אַחֶרֶת
36 לְהַכְחִישׁ הַטַּעֲנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְסוֹמְכִין עַל טַעֲנָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה.
37 וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֲמַתְלָא[58] לַטַּעֲנָה הָרִאשׁוֹנָה[59]. וְאַף עַל
38 פִּי שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין וְחָזַר - יֵשׁ לוֹ לַחֲזוֹר וְלִטְעֹן וּלְהַפֵּךְ כָּל
39 הַטְּעָנוֹת שֶׁיִּרְצֶה, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁיָּבוֹאוּ
40 עֵדִים וַיַּכְחִישׁוּ טַעֲנָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה שֶׁסָּמַךְ עָלֶיהָ - אֵינוֹ יָכוֹל
41 לְהַשִּׁיאוֹ[60] לְטַעֲנָה אַחֶרֶת, אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן אֲמַתְלָא לַטַּעֲנָה
42 שֶׁסָּמַךְ עָלֶיהָ[61], וְיֵשׁ בְּמַשְׁמָעָהּ[62] כְּמוֹ שֶׁהִשִּׁיא בְּזֹאת הַטַּעֲנָה

28) שיש להבין מהם. 29) במסקנא שם (ל.): "חיישינן לבית דין טועין". 30) אין גובים בו הלקוחות ונאמן הלווה לטעון - פרעתי. 31) בפרק י"א מהלכות מלוה ולווה הלכה א. 32) גובה מן הלקוחות ואין הלווה נאמן לומר פרעתי. 33) למלוה, שהרי השטר אינו מוסיף למלוה זכות יתירה. 34) בהלכה ג. 35) הודיעו לו את הדין, אבל לא ציוו עליו בפירוש לשלם. 36) וקיבל עליו את הדין (רי"ף). 37) אחר שחוייבתי בבית הדין. 38) כרב זביד בבבא מציעא יז. 39) ואין הנתבע עימו. 40) וכן פסק הרי"ף כאן. 41) בגמרא שם אמר רב יוחנן: "היה חייב לחבירו שבועה בבית דין ואמר נשבעתי, והעדים מעידים אותו שלא נשבע, וחזר ואמר נשבעתי (אחר שהוכחש על ידי העדים) - הוחזק כפרן לאותה שבועה וחייב להישבע (בפני עדים). במימרא זו דייק הרי"ף (בהלכותיו שם) שאם לא הוחזק כפרן לאותה שבועה - נאמן. 42) בנימוקי יוסף כאן כתב בשם רב האי גאון שהמדובר במחוייב שבועת היסת, אבל במחוייב שבועת התורה, כגון מודה במקצת, משביעים אותו היסת שנשבע שבועת התורה. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א. וכתב עוד שם שכל זה נאמר בנשבעים ונפטרים, אבל נשבעים ונוטלים - צריכים להביא ראייה שנשבעו. 43) מבואר בתחילת ההערה הקודמת. 44) גמרא שם. 45) בית הדין לנתבע. 46) מעידים, שלא זזה ידם מתחת יד התובע או הנתבע ולא ראו שפרע. 47) ואינו נאמן לומר פרעתי אחר שנתחייבתי שנית על ידי בית דין. 48) הודיעוהו את הדין ולא אמרו בלשון ציווי: תן לו. 49) כוונתו להשתמט ולדחות את הפירעון לפי שעה. 50) ימשיכו לעסוק במשפט זה, הואיל ולא הטילו עליו צו החלטי, ואולי יזכוהו. 51) רבינו לשיטתו (בהלכות מלוה ולווה פרק ט"ו הלכה א), שאפילו לאחר מתן מעות מועיל תנאו של המלוה, שלא יפרע אלא בעדים (ראה הערות שם). 52) לא נמצא מקור מפורש בגמרא לדין זה, וסברת עצמו היא (מגיד משנה). 53) ואין אנו אומרים בזה הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. 54) שהרי חזר בו לפני שהעידו העדים. 55) ובאו עדים שלווה ופרע שאמרנו בפרק הקודם הלכה ו, שהאומר לא לוויתי כאומר לא פרעתי וחייב לשלם. [רבים ראו בדין זה סתירה לדברי עצמו (בפרק י"ד מהלכות מלוה ולווה הלכה ד) באומר פרעתי מחצה ועדים מעידים שפרעו כולו, שפסק שם שיישבע כמודה במקצת, ולמה לא יחזור בו ויטען פרעתי כולו כדברי העדים? בשלמא כשהכחיש ואמר לא היו דברים מעולם - אינו נאמן לומר פרעתי משום שהוחזק כפרן (ראה פרק ו הלכה ו) אבל כשטוען פרעתי מחצה הרי לא הוחזק כפרן? במגיד משנה מתרץ, שם המדובר כשהלווה עומד בטענתו, שפרע רק מחצה]. 56) רשאי. 57) בבא בתרא לא. 58) הסבר למה טען תחילה טענה אחרת. [=אמתלא - אמת לא]. 59) בגמרא שם המדובר כשנתן אמתלא. וברי"ף שם כתב בפירוש: "והוא דיהיב אמתלא לטענתיה". אולם רבינו מפרש, שאין צורך באמתלא, אלא כשבאו עדים והכחישו טענתו הראשונה כמו במעשה שהובא בגמרא שם, אבל כל זמן שלא הוכחשה טענתו הראשונה על ידי עדים יכול לחזור בו מטענתו. וכתב בנימוקי יוסף שם, ששיטת רבינו זהה עם דעת רבו הר"י מיגאש, שכל ההגבלות שנאמרו בגמרא שם, נאמרו רק כשהוכחשה טענתו על ידי עדים. 60) פירוש, להפנותו (ראה משנה עבודה זרה כט: "השיאו לדבר אחר" ותוספות שם לד: דיבור המתחיל השיאו). 61) כרי"ף שהבאנו למעלה. 62) של הטענה הקודמת. במעשה בגמרא שם טען אחד שדה זו של אבותי היא, ובאו עדים שהיא רכושם של אבות בעל דינו, ופירש הראשון, שהתכוון לומר: אני בטוח כל כך בבעלותי על שדה זו כאילו ירשתי אותה מאבותי.

הָאַחֶרֶת. וְהוּא שֶׁלֹּא יָצָא מִבֵּית דִּין; אֲבָל אִם יָצָא מִבֵּית דִּין - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִטְעֹן אַחַר שֶׁבָּאוּ עֵדִים; שֶׁמָּא אֲנָשִׁים רָעִים לִמְּדוּהוּ טְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר[63]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא הַתּוֹבֵעַ עֵדִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין הַלָּלוּ יְדוּעִין לוֹ. כֵּיצַד? בֶּגֶד זֶה אוֹ כְּלִי זֶה שֶׁבְּיָדְךָ אוֹ שֶׁבְּתוֹךְ בֵּיתְךָ שֶׁלִּי הוּא, אוֹ הִפְקַדְתִּיהוּ אֶצְלְךָ אוֹ הִשְׁאַלְתִּיהוּ לְךָ, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁהֵן יוֹדְעִין אוֹתוֹ מִקֹּדֶם בִּרְשׁוּתִי, וְהִנִּתְבַּע אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי אוֹ נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה - הֲרֵי זֶה הַנִּתְבָּע נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר.

ב. טָעַן שֶׁהוּא מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ - יָכוֹל לִטְעֹן עַד כְּדֵי דָּמָיו, וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, כְּגוֹן בְּגָדִים וּפֵרוֹת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ הַבַּיִת וּדְבָרִים שֶׁל סְחוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִשְׁאִילוֹ כְּלִי זֶה וְלֹא הִשְׁכִּירוֹ לוֹ בְּעֵדִים - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת בַּעֲלֵיהֶן. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁהָיָה לוֹ כְּלֵי הָעֲשׂוּי לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, וְיֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁהוּא יָדוּעַ לוֹ, וַהֲרֵי אוֹתוֹ הַכְּלִי תַּחַת יַד שִׁמְעוֹן, וּרְאוּבֵן טוֹעֵן שֶׁהוּא שָׁאוּל אוֹ שָׂכוּר, וְשִׁמְעוֹן טוֹעֵן: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אַתָּה נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה, אַתָּה מִשְׁכַּנְתּוֹ בְּיָדִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן; אֶלָּא רְאוּבֵן נוֹטֵל כְּלִיו, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת עַל טַעֲנַת שִׁמְעוֹן. וַאֲפִלּוּ מֵת שִׁמְעוֹן - הֲרֵי רְאוּבֵן נוֹטֵל כְּלִיו. וְהוֹרוּ הַגְּאוֹנִים: שֶׁיִּשָּׁבַע הֶסֵּת, שֶׁטּוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה כְּלִי זֶה נִרְאֶה וְעוֹמֵד בְּיַד שִׁמְעוֹן; אֲבָל אִם רְאוּבֵן טָעַן וְאָמַר לְשִׁמְעוֹן: כְּלִי פְּלוֹנִי יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ וְשָׂכוּר הוּא, הוֹצִיאוֹ אֵלַי, וַהֲרֵי יֵשׁ לִי עֵדִים שֶׁהוּא יָדוּעַ לִי, וְאָמַר לוֹ שִׁמְעוֹן: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אַתָּה נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה - נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע שִׁמְעוֹן הֶסֵּת וְנִפְטָר. מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְאֵין בְּיָדִי כְּלוּם, נֶאֱמָן לוֹמַר: שֶׁיֶּשְׁנוֹ אֶצְלִי וְאַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי.

ה. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲמוּרִים אֶלָּא שֶׁהָיָה בַּעַל הַכְּלִי טוֹעֵן: אֲנִי הִפְקַדְתִּיו אֶצְלְךָ אוֹ הִשְׁאַלְתִּיהוּ אֶצְלְךָ; אֲבָל אִם טָעַן: שֶׁכְּלִי זֶה הָיָה שֶׁלִּי וְנִגְנַב אוֹ אָבַד אוֹ נִגְזַל, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהוּא יָדוּעַ לוֹ, וְזֶה שֶׁתַּחַת יָדוֹ אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲבָל אַחֵרִים מְכָרוּהוּ לִי אוֹ נְתָנוּהוּ לִי בְּמַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִדְּבָרִים שֶׁעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר - מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בְּיַד זֶה שֶׁהוּא בְּיָדוֹ, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע כְּלָל, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ טוֹעֵן.

ו. יָצָא לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים חֲזָקָה מִכְּלֵיהֶן שֶׁנִּגְנְבוּ - יִשָּׁבַע זֶה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמֶּה הוֹצִיא וְיִטֹּל, וַיַּחֲזֹר הַכְּלִי לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּנֵבָה. טָעַן: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי אוֹ נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה, אִם לֹא הָיָה מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת, וַיַּעֲמֹד הַכְּלִי בְּיָדוֹ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִטַּלְטְלִין בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: שֶׁלְּקוּחִין הֵן בְּיָדִי, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת וְיִפָּטֵר, אִם אָמַר: שֶׁלְּךָ הֵן, אֲבָל חַיָּב אַתָּה לִי כָּךְ וְכָךְ - יִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין.

ז. מִי שֶׁהָיוּ בְּיָדוֹ דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה וְאָמַר לוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהֵם שֶׁלְּךָ, אֲבָל פְּלוֹנִי מְכָרָם לִי אוֹ נְתָנָם לִי בְּמַתָּנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדוֹ. אֲפִלּוּ הֵבִיא זֶה עֵדִים שֶׁהָיוּ יְדוּעִין לוֹ. שֶׁאָדָם עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו.

ח. טָעַן זֶה עָלָיו וְאָמַר: שֶׁאֲנִי הִשְׁכַּרְתִּים לְךָ אוֹ הִשְׁאַלְתִּים לְךָ - מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדוֹ. וְאִם הָיוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁלֹּא הִשְׁאִיל לוֹ וְלֹא הִשְׁכִּיר לוֹ, אֶלָּא מִפְּלוֹנִי לָקַח, וַיַּעֲמִיד כֵּלָיו בְּיָדוֹ.

ט. אַל תִּטְעֶה בֵּין דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר לִדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, כְּמוֹ שֶׁטָּעוּ רַבִּים וּגְדוֹלִים. שֶׁכָּל הַדְּבָרִים רְאוּיִין לְהַשְׁאִיל וְדַרְכָּן לְהַשְׁאִיל, אֲפִלּוּ חֲלוּקוֹ שֶׁל אָדָם וּמַצָּעוֹ וּמִטָּתוֹ רְאוּיִין לְהַשְׁאִיל; אֲבָל דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר הֵם הַכֵּלִים שֶׁבְּנֵי אוֹתָהּ מְדִינָה עוֹשִׂין אוֹתָן מִתְּחִלַּת עֲשִׂיָּתָן כְּדֵי לְהַשְׁאִילָן וּלְהַשְׁכִּירָן וְלִטֹּל שְׂכָרָן, וַהֲרֵי הֵן לְבַעְלֵיהֶן. כְּמוֹ קַרְקַע, שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ וְהַגּוּף קַיָּם, כָּךְ אֵלּוּ הַכֵּלִים עִקַּר עֲשִׂיָּתָן כְּדֵי לְהָנוֹת בִּשְׂכָרָן. כְּגוֹן הַיּוֹרוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁמְּבַשְּׁלִין בָּהֶן בְּבֵית הַמִּשְׁתָּאוֹת, וּכְגוֹן כְּלֵי נְחֹשֶׁת הַטּוּחַ בְּזָהָב שֶׁשּׁוֹכְרִין אוֹתוֹ לַכַּלָּה לְהִתְקַשֵּׁט בּוֹ. שֶׁעֲשִׂיַּת אֵלּוּ הַכֵּלִים אֵינָן לִמְכִירַת עַצְמָן, וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בַּעַל הַבַּיִת בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא לְהַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים כְּדֵי לֵהָנוֹת כְּנֶגְדָּן, אוֹ לְהַשְׁכִּירָן וְלִטֹּל שְׂכָרָן. וְכֵן אִם הָיָה לְאָדָם מִשְׁאָר הַכֵּלִים, וְיֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁהוּא מַשְׁכִּירוֹ תָּמִיד וּמַשְׁאִילוֹ, וְהֵחֲזַק לוֹ שֶׁהוּא לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר - הֲרֵי הֵן כְּכֵלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר.

י. וּכְלֵי שֶׁהָפְסְדוּ מְרֻבֶּה מִשְׁכָּרוֹ, וּבְנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עָלָיו שֶׁלֹּא יַשְׁאִילוּהוּ - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, כְּגוֹן סַכִּין שֶׁל שְׁחִיטָה. לְפִיכָךְ, אֲפִלּוּ בָּאוּ בְּנֵי אָדָם וְהֵעִידוּ שֶׁהִשְׁאִילוֹ אוֹ הִשְׁכִּירוֹ זֶה - אֵין מְבַטְּלִין בָּהֶן חֶזְקָתָן, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּכָל הַכֵּלִים. רָאָיָה לִדְבָרֵינוּ: שֶׁהֲרֵי רָבָא הוֹצִיא זוֹג שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ הַסַּרְבָּל וְסֵפֶר הַגָּדָה בִּדְבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר, וְלוּלֵי שֶׁנִּתְבָּרֵר לוֹ בְּעֵדִים שֶׁהֵן מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִים לְהַשְׁאִיל לֹא הוֹצִיא מִתַּחַת יְדֵי יְתוֹמִים. הָא שְׁאָר הַזּוּגוֹת וּשְׁאָר הַסְּפָרִים - אֵינָן בִּכְלַל דִּין זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר. וְדָבָר זֶה עִקָּר גָּדוֹל בַּדִּין, וְהוּא דָּבָר שֶׁל טַעַם שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו וְלָדוּן בּוֹ, וּבְרוּר הוּא לְמוֹצְאֵי דַעַת, וְרָאוּי לַדַּיָּן לָשׂוּם אוֹתוֹ לְנֶגֶד עֵינָיו וְלֹא יִלּוֹז.

63) גמרא שם. 1) מבאר דיני חזקה במטלטלין העשויים להשאיל ולהשכיר ושאינם עשויים לכך.

מתוך מהדורת וגשל

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

א. הָאֵמָן - אֵין לוֹ חֲזָקָה בַּכֵּלִים שֶׁתַּחַת יָדוֹ. אֶחָד כֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר וְאֶחָד שְׁאָר כֵּלִים. כֵּיצַד? רָאָה כִּלְיוֹ בְּיַד הָאֵמָן, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהֵן יוֹדְעִין שֶׁהַכְּלִי זֶה שֶׁלּוֹ, וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: לְתַקֵּן נְתַתִּי לְךָ, וְהָאֵמָן אוֹמֵר: לֹא בָּא לְיָדִי אֶלָּא בִּמְכִירָה אוֹ מַתָּנָה, אוֹ שֶׁטָּעַן: אַתָּה נְתַתּוֹ לִי, אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי אַחַר שֶׁבָּא לְיָדִי לְתַקְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּסָרוֹ לוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - בַּעַל הַכְּלִי נֶאֱמָן, וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיַּד הָאֵמָן, וְיִשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת עַל טַעֲנָתוֹ. וְיֵשׁ גְּאוֹנִים שֶׁדָּנוּ: אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיא בַּעַל הַבַּיִת עֵדִים שֶׁזֶּה הַכְּלִי שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל וְרָאָה כִּלְיוֹ בְּיַד הָאֵמָן, וַהֲרֵי הָאֵמָן מוֹדֶה לוֹ שֶׁהָיָה שֶׁלּוֹ וּמְכָרוֹ לוֹ - נֶאֱמָן. אֲבָל אִם אָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וְשֶׁלִּי הוּא הַכְּלִי - נֶאֱמָן הָאֵמָן וְנִשְׁבַּע הֶסֵּת. וְאִם הֵבִיא בַּעַל הַבַּיִת עֵדִים שֶׁהַכְּלִי הַזֶּה יָדוּעַ לוֹ - אֵין הָאֵמָן נֶאֱמָן. וְדִין זֶה פֶּלֶא הוּא בְּעֵינַי.

ב. לֹא רָאָה הַכְּלִי בְּיַד הָאֵמָן, אֶלָּא טָעַן וְאָמַר: כְּלִי פְּלוֹנִי נְתַתִּיו לוֹ לְתַקֵּן, וְהָאֵמָן אוֹמֵר: חָזַרְתָּ וּמְכַרְתּוֹ אוֹ נְתַתּוֹ לִי - הָאֵמָן נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר, מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ מְסָרוֹ לְתַקֵּן בְּעֵדִים - הָאֵמָן נֶאֱמָן, מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: הֶחֱזַרְתִּי; שֶׁהַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּעֵדִים. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּע הָאֵמָן הֶסֵּת וְנִפְטָר, וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא הַכְּלִי. וְאִם הוֹצִיאוֹ, הוֹאִיל וְנִרְאָה - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת מֵבִיא עֵדִים שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ וְנוֹטְלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּסָרוֹ לוֹ בְּלֹא עֵדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם טָעַן הָאֵמָן וְאָמַר: שְׁתַּיִם קָצַצְתָּ לִי בִּשְׂכָרִי, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: לֹא קָצַצְתִּי לְךָ אֶלָּא אַחַת, אִם הָיָה הַכְּלִי נִרְאֶה בְּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וְהָאֵמָן אֵין לוֹ בּוֹ חֲזָקָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהוּא לָקוּחַ בְּיָדוֹ, הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ עַל הַקָּצִיצָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׂכִירוּת, וְנוֹתֵן; וְאִם אֵין הַכְּלִי נִרְאֶה בְּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וְהָאֵמָן נֶאֱמָן לוֹמַר: לָקוּחַ הוּא בְּיָדִי, יָכוֹל לִטְעֹן עַד כְּדֵי דָּמָיו, וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל, כְּדֶרֶךְ כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. אֵמָן שֶׁיָּרַד מֵאֱמָנוּתוֹ, וּבָן הָאֵמָן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל אָדָם, וְיֵשׁ לָהֶן חֲזָקָה בְּכָל הַמִּטַּלְטְלִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. מִי שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי בַּעַל הַבַּיִת, וְיָצָא וְכֵלִים טְמוּנִין תַּחַת כְּנָפָיו, וְהָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ, וּלְאַחַר זְמַן תְּבָעוֹ בַּעַל הַבַּיִת וְאָמַר לוֹ: הַחֲזֵר לִי כֵּלַי שֶׁהִשְׁאַלְתִּיךָ, וַהֲרֵי הָעֵדִים, וְהוּא אוֹמֵר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן; וְנִשְׁבָּע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת עַל טַעֲנָתוֹ שֶׁלֹּא מְכָרָן וְלֹא נְתָנָן, וְיַחֲזִירוּ בֵּית דִּין הַכֵּלִים לְבַעַל הַבַּיִת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבַעַל הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכֵּלִים תַּחַת כְּנָפָיו אֵין דַּרְכּוֹ לְהַצְנִיעַ, וְאוֹתָן הַכֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַצְנִיעָן; לְפִיכָךְ חַיָּב לְהַחֲזִיר, לְפִי שֶׁלֹּא הִצְנִיעָן אֶלָּא לִכְפֹּר בָּהֶן. אֲבָל בַּעַל הַבַּיִת הֶעָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה צָנוּעַ וְאֵין דֶּרֶךְ אוֹתָן הַכֵּלִים לְהַטְמִינָן תַּחַת הַכְּנָפַיִם - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁהֵן לְקוּחִין בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם יָצָא בָּהֶן מְגֻלִּין בִּפְנֵי עֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן לוֹמַר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי; שֶׁמָּא נִצְטָרְכוּ לוֹ מָעוֹת וּמָכַר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִים לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר; אֲבָל דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר - לְעוֹלָם הֵן בְּחֶזְקַת בַּעֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָן מְגֻלִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁזֶּה הַכְּלִי הֶעָשׂוּי לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר בִּלְבַד יָדוּעַ הוּא לוֹ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיַּד זֶה עַל כָּל פָּנִים, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁמְּכָרוֹ לוֹ אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה, כְּדִין קַרְקָעוֹת.

ה. אֲפִלּוּ מֵת זֶה שֶׁהַכְּלִי תַּחַת יָדוֹ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ בְּלֹא שְׁבוּעָה; שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין לְאָבִיו לִטְעֹן שֶׁלְּקָחוֹ אוֹ שֶׁהוּא מַשְׁכּוֹן, כָּךְ אֵין זֶה יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ. וְאִם טָעַן הַיּוֹרֵשׁ טַעֲנַת וַדַּאי וְאָמַר: בְּפָנַי נְתָנוֹ לְאָבִי אוֹ מְכָרוֹ לוֹ - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת, כִּשְׁאָר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ מִי שֶׁהוֹרָה: שֶׁיִּשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת, וְאַחַר כָּךְ יַחֲזִיר כִּלְיוֹ מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ. וְאֵין דַּעְתִּי נוֹטָה לָזֶה.

ו. מִי שֶׁלָּקַח קַרְדֹּם וְאָמַר: הֲרֵינִי הוֹלֵךְ לִגְזֹר דִּקְלוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי שֶׁמְּכָרוֹ לִי, וְכָרַת הַדֶּקֶל - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ; שֶׁאֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו וְכוֹרֵת אִילָן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם טָעֲנוּ הַבְּעָלִים שֶׁלֹּא מְכָרוּהוּ - נִשְׁבָּע זֶה הַכּוֹרֵת הֶסֵּת שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וְנִפְטָר. וְכֵיוָן שֶׁנִּכְרַת - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל הַמִּטַּלְטְלִין. וְכָן הַיּוֹרֵד לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם, וְהַבְּעָלִים טוֹעֲנִין שֶׁזֶּה יָרַד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְגַזְלָן הוּא וְאָכַל, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁאָכַל, וְהַיּוֹרֵד אוֹמֵר: בִּרְשׁוּתְךָ יָרַדְתִּי לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה הָאוֹכֵל נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת עַל כָּךְ; חֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו וְאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁהַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת בַּעֲלֵיהֶן, אֵין הַפֵּרוֹת בְּחֶזְקַת הַבְּעָלִים; שֶׁאֵין אָדָם מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁדֵּהוּ בִּשְׁטָר כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר לָזֶה שֶׁאָכַל: הָבֵא שִׁטָּרְךָ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם אָכַל פֵּרוֹתֶיהָ שָׁנִים רַבּוֹת - שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לְקוּחָה הִיא בְּיָדִי, נֶאֱמָן לוֹמַר: לְפֵרוֹת יָרַדְתִּי, וְיִשְׁבַּע הֶסֵּת.

ז. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ אוֹחֲזִין בִּכְלִי אֶחָד, אוֹ שֶׁהָיוּ רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה אַחַת, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג, אוֹ יוֹשְׁבִין בְּצַד עֲרֻמָּה שֶׁל חִטִּים וּמֻנָּחוֹת בְּסִמְטָא אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם, זֶה אוֹמֵר: הַכֹּל שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר: הַכֹּל שֶׁלִּי - כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁאֵין לוֹ בְּזֶה הַדָּבָר פָּחוֹת מֶחְצְיוֹ, וְיַחְלְקוּ. וּשְׁבוּעָה זוֹ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד תּוֹפֵס בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְנוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה.

ח. זֶה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר: חֶצְיָהּ שֶׁלִּי - הָאוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מִשְּׁלִשָׁה חֲלָקִים, וְהָאוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵרְבִיעַ, וְזֶה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין אומן שאין לו חזקה ודין בני אומן, ודין יוצא מבית חבירו וכלים טמונים תחת כנפיו, ודין אומר אלך ואכרות דקל של פלוני או אוכל פירות שדה, ודין שניים אוחזין בטלית או רוכבים על גבי בהמה, וכל אחד טוען שהם שלו.

מתוך מהדורת וגשל

נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְזֶה נוֹטֵל רְבִיע. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְכָל הַנִּשְׁבָּעִין לִטֹּל, בֵּין שְׁבוּעָה קַלָּה בֵּין שְׁבוּעָה חֲמוּרָה, שֶׁאֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל מַה שֶּׁטּוֹעֵן, אֶלָּא עַל מַה שֶּׁנּוֹטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁטּוֹעֵן יוֹתֵר.

ט. הָיוּ שְׁנַיִם אֲדוּקִין בְּטַלִּית, זֶה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ שֶׁלִּי - זֶה נוֹטֵל עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְזֶה נוֹטֵל עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה אַחַר שֶׁנִּשְׁבָּעִין. וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד לְגַלְגֵּל עַל חֲבֵרוֹ, שֶׁכָּל מַה שֶּׁנָּטַל - כַּדִּין נָטַל.

י. הָיָה זֶה אוֹחֵז בַּחוּטִין שֶׁבִּשְׂפַת הַטַּלִּית, וְזֶה בַּחוּטִין שֶׁבַּשָּׂפָה הָאַחֶרֶת - חוֹלְקִין כֻּלָּהּ בְּשָׁוֶה אַחַר שֶׁנִּשְׁבָּעִין. וְכָל חֵלֶק הָאֲמוּרָה כָּאן - בְּדָמִים, לֹא שֶׁיַּפְסִידוּ עַצְמוֹ שֶׁל כְּלִי אוֹ שֶׁל טַלִּית אוֹ שֶׁיָּמִיתוּ הַבְּהֵמָה.

יא. הָיָה אוֹחֵז הָאֶחָד אֶת כֻּלָּהּ, וְזֶה מִתְאַבֵּק עִמּוֹ וְנִתְלֶה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת הָאוֹחֵז אֶת כֻּלָּהּ.

יב. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם אֲדוּקִין בָּהּ, וּשְׁמָטָהּ הָאֶחָד מִיַּד חֲבֵרוֹ בְּפָנֵינוּ, וְשָׁתַק הַשֵּׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְצָוַח - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ; כֵּיוָן שֶׁשָּׁתַק בַּתְּחִלָּה, הֲרֵי זֶה כְּמוֹדֶה לוֹ. חָזַר הַשֵּׁנִי וּתְקָפָהּ מֵרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹן (לא) צָוַח מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף - חוֹלְקִין.

יג. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם אֲדוּקִין בַּטַּלִּית, וְאָמַרְנוּ לָהֶם: צְאוּ וְחַלְקוּ אֶת דְּמֶיהָ, יָצְאוּ וְחָזְרוּ וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יַד אֶחָד מֵהֶן, זֶה טוֹעֵן הוֹדָה וְנִסְתַּלֵּק מִמֶּנָּה, וְזֶה טוֹעֵן: שֶׁמְּכַרְתִּיו לוֹ, אוֹ נִתְגַּבֵּר עָלַי וַחֲטָפָהּ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע זֶה שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְיִפָּטֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שני ו' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

א. בְּהֵמָה[2] אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינָהּ שְׁמוּרָה, אֶלָּא מְהַלֶּכֶת בְּכָל מָקוֹם וְרוֹעָה - אֵינָהּ בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁתְּפָסָהּ[3], מֵאַחַר שֶׁהִיא יְדוּעָה לַבְּעָלִים. כֵּיצַד? הֵבִיא הַתּוֹבֵעַ עֵדִים שֶׁהַבְּהֵמָה הַזֹּאת יְדוּעָה לוֹ[4], וְזֶה הַתּוֹפֵס טוֹעֵן: אַתָּה נְתַתָּהּ לִי, אַתָּה מְכַרְתָּהּ לִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁאֵין הֲיוֹתָהּ תַּחַת יָדוֹ רְאָיָה, שֶׁהֲרֵי הִיא[5] הָלְכָה מֵעַצְמָהּ וְנִכְנְסָה בִּרְשׁוּתוֹ. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תַּחֲזֹר הַבְּהֵמָה לִבְעָלֶיהָ, וְיִשָּׁבַע[6] הֶסֵּת עַל טַעֲנָה זוֹ.

ב. הָיְתָה הַבְּהֵמָה שְׁמוּרָה[7] אוֹ מְסוּרָה לְרוֹעֶה[8], אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא זֶה[9] עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁהִיא תַּחַת יָדוֹ; וְאִם טָעַן: אַתָּה מְכַרְתָּהּ אוֹ נְתַתָּהּ לִי - יִשָּׁבַע הַתּוֹפֵס הֶסֵּת שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְיִפָּטֵר[10].

ג. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁתָּפַס בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁמוּרָה אוֹ בְּיַד רוֹעֶה, וְהַבְּעָלִים טוֹעֲנִין: הִיא יָצְאַת מֵעַצְמָהּ וּבָאָה אֶצְלְךָ, אוֹ פִּקָּדוֹן הִיא בְּיָדְךָ, אוֹ שְׁאוּלָה הִיא לְךָ, וְהַתּוֹפֵס אוֹמֵר: כֵּן הוּא, אֵינָהּ שֶׁלִּי, אֲבָל אַתָּה חַיָּב לִי כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אַתָּה מִשְׁכַּנְתָּהּ בְּיָדִי עַל כָּךְ וְכָךְ, אוֹ הִזַּקְתָּ אוֹתִי נֶזֶק שֶׁאַתָּה חַיָּב לְשַׁלֵּם כָּךְ וְכָךְ - יָכוֹל לִטְעֹן עַד כְּדֵי דָּמֶיהָ, מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לְקוּחָה הִיא בְּיָדִי[11]. וְיִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[12] וְיִטֹּל.

ד. וְכֵן הָעֲבָדִים[13] שֶׁיְּכוֹלִין לְהַלֵּךְ - אֵינָן בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֵבִיא הַטּוֹעֵן עֵדִים שֶׁזֶּה יָדוּעַ שֶׁהוּא עַבְדּוֹ, וְהַלָּה טוֹעֵן: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אַתָּה נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן; וַיְחַזֵּר הָעֶבֶד לִבְעָלָיו, וְיִשָּׁבַע הַטּוֹעֵן[14] שֶׁלֹּא מָכַר וְלֹא נָתַן. הֵבִיא זֶה הַנִּטְעָן שֶׁתָּפַס הָעֶבֶד עֵדִים שֶׁיֵּשׁ לְזֶה הָעֶבֶד אֶצְלוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת מִיּוֹם לְיוֹם, וְהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲבָדִים מְשַׁמְּשִׁין אֶת רַבָּן, הוֹאִיל וְלֹא מִחָה בּוֹ בְּכָל אֵלּוּ הַשָּׁנִים - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[15], וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ בְּיָדוֹ אַחַר שֶׁיִּשָּׁבַע הֶסֵּת שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה. אֲבָל עֶבֶד קָטָן[16], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו מִפְּנֵי קַטְנוּתוֹ - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין, וְכָל מִי שֶׁיִּהְיֶה בִּרְשׁוּתוֹ - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר שהגודרות (בעלי חיים שאינם שמורים, אלא הולכים ממקום למקום ורועים) אין להם חזקה, ודין שניים טוענים לבעלות על ספינה. 2) בבא בתרא לו. 3) מימרא של ריש לקיש: הגודרות (צאן שדרכם ללכת ולחפש לעצמם מזון בכל מקום שימצאו) אין להם חזקה. 4) ידוע הדבר שהיא שלו. 5) שאין לשלול שכך היה. 6) בעל הבהמה. 7) דרכו של בעליה לשמור עליה. 8) שמוציא אותה למקום מרעה ומשגיח עליה. 9) שהיא ידועה לו. 10) בגמרא שם במעשה שהיה, שעיזים הזיקו תבואה של אחרים ובא הניזק ותפס את העיזים ותבע תשלום הנזק. ופסק אביו של שמואל, שהוא נאמן לתבוע עד כדי שוויים של העיזים במיגו שיכול לטעון מכרתם לי. והקשו בגמרא מדברי ריש לקיש שהבאנו למעלה (הלכה א), ותירצו שעיזים מסורים לרועה. ומכאן, שבבהמה מסורה לרועה יכול המחזיק לטעון מכרתה לי. 11) נתבאר כמו שכתב בהלכה ו ובהלכה ז, ומשמע שמכירה בעדים בלא שטר גם כן נחשבת כמחאה, מהאמור בהלכה הקודמת. 12) בהדינים הקודמים כתב רבינו שנשבע היסת ובנידון כאן הוטל עליו שבועה כעין של תורה. טעמו של ההבדל ביאר רבינו בפרק י"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג: כשהוא טוען שהבהמה עצמה היא שלו והוא מוחזק בה - ועליו להישבע וליטול - משביעים אותו כעין של תורה כדין נשבע ונוטל. 13) שם כח. שנינו: והעבדים ... "חזקתן שלוש שנים" ובגמרא שם לו. הקשו מכאן על ריש לקיש שאמר: הגודרות אין להן חזקה (ראה למעלה הלכה א) והרי עבדים דרכם ללכת לכל מקום בלי שמירה? ומפרש רבא: "אין להן חזקה לאלתר, אבל יש להן חזקה אחר שלוש שנים". 14) שבועת היסת. 15) הנתבע נאמן כמו בהחזיק בקרקע שלוש שנים והבעלים לא מיחו, כמו שנתבאר לקמן פרק י"א הלכה ג (ראה הערתנו שם). [מלשון הגמרא משמע, שגם גודרות יש להן חזקה לאחר שלוש שנים (וכן כתב שם הרשב"ם בפירוש, וכן פסק הטור חושן משפט סימן קלה, ראה בית חדש שם). ורבינו לא חילק בבהמה בין לאלתר ובין שלוש שנים. ומזה למד במגיד משנה, שאין לבהמה חזקה לעולם. ומעיר, שלשון המשנה מסייעתו, שהרי לא הזכירה כלל בהמה בין אלה שחזקתם שלוש שנים. הוא מפרש מה שאמר רבא: "אבל יש להן חזקה אחר שלוש שנים" הכוונה לעבדים (בגמרא השתמשו גם בלשון זכר באות נון לרבים)]. 16) שאינו יכול ללכת ממקום למקום. ומשמיענו רבא, שאין חוששים שמא הביאה אותו אימו לביתו של הנתבע והלכה

ה. הַטּוֹעֵן[17] אֶת חֲבֵרוֹ וְאָמַר: בֶּגֶד אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עֶבֶד זֶה שֶׁבְּיָדְךָ שֶׁלִּי הוּא, אוֹ שָׁאוּל אוֹ גָּזוּל, אוֹ הִפְקַדְתִּיו אֶצְלְךָ אוֹ שָׂכוּר לְךָ, וְהַנִּטְעָן אָמַר: לֹא כִּי, אֶלָּא זֶה מָמוֹנִי וִירֵשָׁתִי, וְהֵבִיא הַטּוֹעֵן עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהֵן יוֹדְעִין שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ אוֹ הָעֶבֶד אוֹ הַבְּהֵמָה יְדוּעָה שֶׁהִיא הָיְתָה לָזֶה, חָזַר הַנִּטְעָן וְאָמַר: כֵּן הָיָה שֶׁלְּךָ, אֲבָל אַתָּה נְתַתּוֹ לִי אוֹ מְכַרְתּוֹ לִי, וְזֶה שֶׁאָמַרְתִּי יֵרֵשָׁתִי - לֹא שֶׁיְּרַשְׁתִּיו מֵאֲבוֹתַי, אֶלָּא שֶׁהוּא שֶׁלִּי כְּאִלּוּ יְרַשְׁתִּיו - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת. שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ[18], שֶׁיֵּשׁ לַטּוֹעֵן לַחֲזוֹר לִטְעֹן דָּבָר הַנִּשְׁמָע[19].

ו. סְפִינָה[20] וְכַיּוֹצֵא בָהּ שֶׁהָיוּ שְׁנַיִם נֶחֱלָקִין עָלֶיהָ, זֶה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר: כֻּלָּהּ שֶׁלִּי[21], וּבָאוּ לְבֵית דִּין וְאָמַר[22] אֶחָד: תִּפְסוּהָ עַד שֶׁאָבִיא עֵדִים[23] - אֵין תּוֹפְסִין אוֹתָהּ[24]. וְאִם תְּפָסוּהָ בֵּית דִּין, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא עֵדִים, וְאָמַר: הַנִּיחוּהָ בֵּינֵינוּ, וְכָל הַמִּתְגַּבֵּר יִטֹּל, כְּשֶׁהָיָה דִּינָהּ מִקֹּדֶם - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן[25]; וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ בֵּית דִּין מִיָּדָן עַד שֶׁיָּבִיאוּ עֵדִים אוֹ עַד שֶׁיּוֹדוּ זֶה לָזֶה אוֹ יַחְלְקוּ בִּרְצוֹנָם וּבִשְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[26].

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

א. כָּל הַקַּרְקָעוֹת הַיְדוּעוֹת לְבַעְלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה תַּחַת יַד אֲחֵרִים - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת בַּעְלֵיהֶן. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחָצֵר כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעָם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּחַצְרוֹתֵיהֶן: דָּר בָּהּ, וּמַשְׁכִּירָהּ לַאֲחֵרִים, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר, וְאַחַר זְמַן בָּא שִׁמְעוֹן וְטָעַן עָלָיו וְאָמַר לוֹ: חָצֵר זוֹ שֶׁתַּחַת יָדְךָ שֶׁלִּי הִיא, וּשְׁכוּרָה הִיא בְּיָדְךָ אוֹ שְׁאוּלָה, וֶהֱשִׁיבוֹ רְאוּבֵן: שֶׁלְּךָ הָיְתָה, וְאַתָּה מְכַרְתָּהּ לִי אוֹ נְתַתָּהּ לִי בְּמַתָּנָה, אִם אֵין עֵדִים לְשִׁמְעוֹן שֶׁהָיְתָה יְדוּעָה לוֹ - נִשְׁבָּע רְאוּבֵן הֶסֵּת וְיַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל אִם הֵבִיא שִׁמְעוֹן עֵדִים שֶׁחָצֵר זוֹ שֶׁלּוֹ הָיְתָה - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת שִׁמְעוֹן, וְאוֹמְרִין לִרְאוּבֵן: הָבֵא רְאָיָה שֶׁמְּכָרָהּ לְךָ אוֹ נְתָנָהּ לָךְ; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה, וּמַחֲזִירִין אוֹתָהּ לְשִׁמְעוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאוּבֵן מוֹדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁהִיא הָיְתָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ עֵדִים לְשִׁמְעוֹן.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּצְרִיכִין רְאוּבֵן לְהָבִיא רְאָיָה אוֹ יִסְתַּלֵּק? בְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ זְמַן מְרֻבֶּה; אֲבָל אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁאָכַל פֵּרוֹת קַרְקַע שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת, וְנֶהֱנָה בְּכֻלָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּהֱנִין כָּל אָדָם בְּאוֹתָהּ קַרְקַע, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לַבְּעָלִים הָרְאשׁוֹנִים שֶׁיֵּדְעוּ בָּזֶה שֶׁהֶחֱזִיק וְלֹא מִחוּ בּוֹ - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיַד רְאוּבֵן, וְיִשְׁבַּע רְאוּבֵן הֶסֵּת שֶׁמִּכָּרָהּ לוֹ שִׁמְעוֹן אוֹ נְתָנָהּ לוֹ וְיִפָּטֵר. מִפְּנֵי שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְשִׁמְעוֹן: אִם אֱמֶת אַתָּה טוֹעֵן שֶׁלֹּא מָכַרְתָּ וְלֹא נָתַתָּ, לָמָּה הָיָה זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה בְּקַרְקָעֲךָ, וְאֵין לְךָ עָלָיו לֹא שְׁטַר שְׁכִירוּת וְלֹא שְׁטַר מַשְׁכּוֹנָה, וְלֹא מִחִיתָ בּוֹ. טָעַן וְאָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אֵלַי הַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי הָיִיתִי בִּמְדִינָה רְחוֹקָה - אוֹמְרִים: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְיָדְךָ הַדָּבָר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים; וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְךָ הָיָה לְךָ לִמְחוֹת בִּפְנֵי עֵדִים, וְתוֹדִיעַ אוֹתָם: שֶׁפְּלוֹנִי גָּזַל אוֹתִי וּלְמָחָר אֶתְבָּעֶנּוּ בַּדִּין; הוֹאִיל וְלֹא מִחִיתָ, אַתָּה הִפְסַדְתָּ עַל עַצְמְךָ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה מִלְחָמָה וְשִׁבּוּשׁ דְּרָכִים בֵּין הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ רְאוּבֵן וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ שִׁמְעוֹן, אֲפִלּוּ אֲכָלָהּ רְאוּבֵן עֶשֶׂר שָׁנִים - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחַת יָדוֹ וְחוֹזֶרֶת לְשִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי שֶׁזֶּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַרְקָעִי.

ג. הֵבִיא רְאוּבֵן עֵדִים שֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן בָּא בְּכָל שָׁנָה וְעוֹמֵד בְּמָקוֹם זֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ פָּחוֹת - אוֹמְרִים לְשִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי מָה לֹא מִחִיתָ כְּשֶׁבָּאתָ? אִבַּדְתָּ זְכוּתְךָ. טָעַן שִׁמְעוֹן וְאָמַר: טָרוּד הָיִיתִי בַּשּׁוּק, וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁזֶּה בְּתוֹךְ חֲצָרִי - הֲרֵי זוֹ טַעֲנָה; שֶׁכָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם יִהְיֶה אָדָם טָרוּד בַּשּׁוּק. וְאִם עָמַד יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא מִחָה - אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהַדִּין זֶה אֵינוֹ אֶלָּא בַּכְּפָרִים, שֶׁהָעָם טְרוּדִין בַּשְּׁוָקִים שֶׁלָּהֶן.

ד. וּמִפְּנֵי מָה אֵין אוֹמְרִין לִרְאוּבֵן: אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁמָּכַר לְךָ אוֹ נָתַן לְךָ בְּמַתָּנָה, לָמָּה לֹא נִזְהַרְתָּ בַּשְּׁטָר שֶׁלְּךָ? מִפְּנֵי

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

ושכחה אותו. 17) שם לא. מעשה שהיה, ופסק עולא טוען וחוזר וטוען ובמסקנא אמרו: הלכתא טוען וחוזר וטוען. 18) למעלה פרק ז הלכה ח. 19) שאפשר לפרש כך טענתו הראשונה שהוכחשה על ידי העדים. ושם נתבאר, שכל זמן שלא באו עדים והכחישו טענתו האחרונה וגם לא יצא מבית הדין - יכול הוא לחזור ולטעון טענה אחרת ואפילו היא מכחישה לגמרי טענתו הראשונה. וכאן קיצר וסמך על מה שביאר שם. 20) שם לד: 21) ואין אחד מהם מוחזק בה. ולקמן בפרק ט"ו הלכה ד יתבאר, שבכל מקום שאין אדם מחזיק בדבר שנטענים עליו - מניחים את הדבר בידיהם "וכל המתגבר ירד בה (בשדה הנטענת) ויהיה האחר המוציא מידו ועליו הראייה" (לשון רבינו שם. וראה מה שכתבנו בזה למעלה פרק ט הלכה ז). [דין זה ידוע בתלמוד ופוסקים כחוק: "כל דאלים - גבר"]. 22) להדיינים. 23) כדי שלא יתפוס אותה בינתיים השני, וקשה יהיה להוציאה מידו. 24) ואם הסכימו שניהם - רשאים הדיינים לתפוס (כסף משנה). 25) אפילו שניהם מסכימים ואפילו אם תפסוה בית דין שלא בהסכמת שניהם ושלא כדין תפסו - אין מוציאים מתחת ידם, שכל דבר שבא ליד בית דין - בין ברשות בין שלא ברשות - אין להוציא עד שיתברר הדבר בעדים או בהוכחה אחרת (שם בשם הר"ן). והרא"ש בתשובותיו כלל עז אות א כתב, שהתופס חייב להישבע שכדין תפס, ואינו יכול לטעון הרי זכיתי בזה בתוקף החלטת בית דין, שפסקו: כל דאלים גבר. ונימוקו: הדבר עדיין מוטל בספק, כי בית הדין לא קבע שזה התופס בעליו החוקי של הדבר הנטען, אלא שלא יכול לברר מי הם הבעלים - הניחוהו לפניהם. 26) למעלה פרק ט הלכה ז בדין שניהם מוחזקים. [לא נתברר לי פירושה של שבועה זו. בכל שלושת המקרים האלה: עדים, הודאה או הסכם הדדי למה מטילים עליהם שבועה. ונראה שהמלה "ובשבועה" נמשכת לבבא האחרונה בלבד וכוונת רבינו, שאם הסכימו שניהם לחלוקה, כדי שלא יישאר ביד בית הדין - מוציא בית הדין לפועל את החלוקה וכל אחד יכול לדרוש שהשני יישבע שלא נטל דבר שאינו שלו]. 1) מבאר דין חזקת קרקעות, ודין המחאה.

מתוך מהדורת וגשל

שֶׁאֵין אָדָם נִזְהָר בִּשְׁטָרוֹ וְהוֹלֵךְ כָּל יָמָיו, וַחֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם נִזְהָר בִּשְׁטָר אֶלָּא עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכֵיוָן שֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵין אָדָם מְמַחֶה בּוֹ - שׁוּב אֵינוֹ נִזְהָר.

ה. הֲרֵי שֶׁמִּחָה שִׁמְעוֹן בִּמְדִינָה רְחוֹקָה, מִפְּנֵי מָה לֹא יִטְעַן רְאוּבֵן וְיֹאמַר: לֹא שָׁמַעְתִּי שֶׁמִּחָה בִּי כְּדֵי שֶׁאֶזְהַר בַּשְּׁטָר? מִפְּנֵי שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: חֲבֵרְךָ יֵשׁ לוֹ חָבֵר, וַחֲבֵרוֹ יֵשׁ לוֹ חָבֵר, וַחֲזָקָה שֶׁהִגִּיעַ אֵלֶיךָ הַדָּבָר; וְכֵיוָן שֶׁיָּדַעְתָּ שֶׁמִּחָה בְּךָ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אִם בֶּאֱמֶת הָיָה לְךָ שְׁטָר וְלֹא נִזְהַרְתָּ בּוֹ, אַתָּה הִפְסַדְתָּ עַל עַצְמְךָ.

ו. לְפִיכָךְ, אִם מִחָה שִׁמְעוֹן בִּפְנֵי עֵדִים וְאָמַר לָהֶם: אַל תּוֹצִיאוּ דָבָר זֶה מִפִּיכֶם - אֵין זֶה מֶחָאָה. אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים מֵעַצְמָן: אֵין דָּבָר זֶה יוֹצֵא מִפִּינוּ - הֲרֵי גַּם זוֹ מֶחָאָה; שֶׁהַדָּבָר שֶׁאֵין אָדָם מְצַוֶּה עָלָיו אוֹמְרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה. וְכֵן אִם צִוָּה לְעֵדִים וְאָמַר לָהֶם: אַל תּוֹדִיעוּהוּ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ הֵן מֵעַצְמָן: אֵין אָנוּ מוֹדִיעִין אוֹתוֹ - גַּם זוֹ מֶחָאָה הִיא; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מוֹדִיעִין אוֹתוֹ, מוֹדִיעִין הֵם לַאֲחֵרִים, וְדָבָר זֶה יַגִּיעַ אֵלָיו.

ז. כֵּיצַד הַמֶּחָאָה? אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲצֵרִי אוֹ בְּשָׂדִי גַּזְלָן הוּא, וְלֶעָתִיד אֲנִי תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ בַּדִּין. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶם: שְׁכוּרָה הִיא בְּיָדוֹ אוֹ מַשְׁכּוֹנָה, וְאִם יִטְעַן עָלַי שֶׁמָּכַרְתִּי אוֹ נָתַתִּי, אֲנִי תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ בַּדִּין, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ מֶחָאָה. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מִחָה בִּמְדִינָה זוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זֶה. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶן: פְּלוֹנִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲצֵרִי גַּזְלָן הוּא - אֵין זוֹ מֶחָאָה; שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן אוֹמֵר: כְּשֶׁשָּׁמַעְתִּי אָמַרְתִּי שֶׁמָּא חֵרֵף אוֹתִי בִּלְבַד, וּלְפִיכָךְ לֹא נִזְהַרְתִּי בִּשְׁטָרִי.

ח. מֶחָאָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם - מֶחָאָה; וְכוֹתְבִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם כְּתֹבוּ. וְכֵיוָן שֶׁמִּחָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִמְחוֹת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. אֲבָל צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּין מֶחָאָה לְמֶחָאָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִמְחוֹת בְּסוֹף כָּל שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְאִם מִחָה, וְעָמַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ מִחָה - אֵינָהּ מֶחָאָה.

ט. הֵבִיא רְאוּבֵן עֵדִים, שֶׁזֶּה שִׁמְעוֹן בַּעַל הַשָּׂדֶה קִבֵּץ פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ וּנְתָנָם לוֹ - תַּעֲמֹד הַשָּׂדֶה בְּיַד רְאוּבֵן, וַאֲפִלּוּ טָעַן שֶׁשִּׁמְעוֹן מְכָרָהּ לוֹ אוֹ נָתַן לוֹ הַיּוֹם; שֶׁאִלּוּ לֹא מָכַר אוֹ נָתַן, לֹא הָיָה מְשַׁמֵּשׁ אֶת רְאוּבֵן בְּשָׂדֶה זוֹ וְנוֹתֵן לוֹ פֵּרוֹתֶיהָ.

י. טָעַן שִׁמְעוֹן וְאָמַר: אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר, וּלְפֵרוֹת הוֹרַדְתִּיו, וְשֶׁלּוֹ הָיוּ הַפֵּרוֹת, אֲבָל הַגּוּף לֹא מָכַרְתִּי - נֶאֱמָן, וְחוֹזֵר לְשִׁמְעוֹן; אֶלָּא אִם כֵּן אֲכָלָהּ רְאוּבֵן בְּפָנָיו שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא מִחָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

א. שָׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁאָמַרְנוּ - מִיּוֹם לְיוֹם. אֲפִלּוּ הָיוּ חֲסֵרִים יוֹם אֶחָד - לֹא הֶחֱזִיק, וּמְסַלְּקִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקָעוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין פֵּרוֹת תָּמִיד, כְּגוֹן הַבָּתִּים וְהַחֲצֵרוֹת, וְהַבּוֹרוֹת וְהַשִּׂיחִין וְהַמְּעָרוֹת, וְהַחֲנֻיּוֹת וְהַפֻּנְדְּקוֹת וְהַמֶּרְחֲצָאוֹת, וְהַשּׂוֹבָכוֹת וּבָתֵּי הַבַּדִּין, וּשְׂדֵה בֵּית הַשַּׁלְחִין שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתָהּ תָּמִיד וְזוֹרְעִין בָּהּ וְנוֹטְעִין, וְהַגִּנּוֹת וְהַפַּרְדֵּסִין, וְכֵן עֲבָדִים הַמְהַלְּכִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל שְׂדֵה הַבַּעַל, שֶׁהִיא שׁוֹתָה מִמֵּי גְּשָׁמִים בִּלְבַד, וּשְׂדֵה אִילָן - אֵינָהּ מִיּוֹם לְיוֹם; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָכְלוּ שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת מִמִּין אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים. כֵּיצַד? הָיְתָה שְׂדֵה תְּמָרִים וְגָדַר שָׁלֹשׁ גְּדִירוֹת, אוֹ שְׂדֵה עֲנָבִים וּבָצַר שָׁלֹשׁ בְּצִירוֹת, אוֹ שְׂדֵה זֵיתִים וּמָסַק שָׁלֹשׁ מְסִיקוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְהֶחֱזִיק. וַאֲפִלּוּ הָיוּ הָאִילָנוֹת רְצוּפִין וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן הַרְחָקָה כָּרָאוּי, שֶׁהֲרֵי סוֹפָן לִיבַשׁ, הוֹאִיל וְאוֹכְלָן שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת - הֶחֱזִיק.

ב. הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה דָר בְּחָצֵר זוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ שֶׁהִשְׁכִּירָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. טָעַן בַּעַל הֶחָצֵר וְאָמַר: שֶׁמָּא לֹא שָׁכַן בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, אוֹ שֶׁמָּא אֵלּוּ שֶׁהִשְׁכִּירָהּ לָהֶם לֹא שָׁכְנוּ בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ טַעֲנָה; וְאוֹמְרִים לַמַּחֲזִיק: אוֹ תָּבִיא עֵדִים שֶׁשָּׁנִים אֵלּוּ גְּמוּרוֹת בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה אוֹ הִסְתַּלֵּק. אֲפִלּוּ בָּאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ: לָנוּ הִשְׁכִּיר וְאָנוּ דָּרְנוּ בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְטָעַן בַּעַל הַשָּׂדֶה וְאָמַר: יָבִיאוּ עֵדִים שֶׁדָּרוּ בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה - צְרִיכִין אֵלּוּ הַשּׂוֹכְרִין לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁדָּרוּ בָּהּ תָּמִיד; שֶׁזֶּה הַדָּבָר תָּלוּי בָּהֶן, וְאֵין תָּלוּי בְּטַעֲנַת הַמַּחֲזִיק כְּדֵי שֶׁיַּעִידוּ לוֹ.

ג. הָיָה זֶה הַמַּחֲזִיק אוֹ הָעֵדִים שֶׁדָּרוּ בָּהּ מִן הָרוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טוֹעֲנִין אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה, וּכְשֶׁיָּבִיא עֵדֵי חֲזָקָה, אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא עֵדִים שֶׁהָיִיתָ מַחֲזִיק בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּחֲצֵרוֹת וּבָתִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהֵן עֲשׂוּיוֹת לְדוּר בְּתוֹכָן בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה; אֲבָל הַחֲנֻיּוֹת שֶׁל תַּגָּרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאֵין דָּרִין בָּהֶן אֶלָּא בַּיּוֹם - כֵּיוָן שֶׁדָּר בָּהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים בַּיּוֹם הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה.

ד. שָׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁאָמַרְנוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ רְצוּפוֹת זוֹ אַחַר זוֹ. הֲרֵי שֶׁהֶחֱזִיק בְּשָׂדֶה וּזְרָעָהּ שָׁנָה וְהוֹבִירָהּ שָׁנָה וּזְרָעָהּ שָׁנָה וְהוֹבִירָהּ שָׁנָה, אֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן כַּמָּה שָׁנִים - לֹא הֶחֱזִיק. הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְהוֹבִיר, אַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָתָן זוֹרְעִין שָׁנָה אַחַר שָׁנָה וּמִקְצָתָן זוֹרְעִין שָׁנָה וּמוֹבִירִין שָׁנָה - הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: לֹא הוֹבַרְתִּי אוֹתָהּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתַּעֲשֶׂה הַרְבֵּה בִּשְׁנַת הַזְּרִיעָה.

ה. שְׁנֵי שֵׁתָּפִין שֶׁהֶחֱזִיקוּ בְּשָׂדֶה שֵׁשׁ שָׁנִים, הָאֶחָד אֲכָלָהּ רִאשׁוֹנָה וּשְׁלִישִׁית וַחֲמִישִׁית, וְהַשֵּׁנִי אֲכָלָהּ שְׁנִיָּה וּרְבִיעִית וְשִׁשִּׁית - לֹא עָלְתָה חֲזָקָה לְאֶחָד מֵהֶם; שֶׁהֲרֵי בַּעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָאִיתִי וְלֹא שָׁמַעְתִּי שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ אָדָם אֶחָד שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, מִפְּנֵי זֶה לֹא מִחִיתִי. לְפִיכָךְ, אִם כָּתְבוּ אֵלּוּ הַשֵּׁתָּפִין שְׁטָר בֵּינֵיהֶן שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה - כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים עָלְתָה לָהֶן חֲזָקָה; שֶׁהַשְּׁטָר יֵשׁ לוֹ קוֹל, וְהוֹאִיל וְלֹא מִחָה - אִבֵּד זְכוּתוֹ. וְהוּא הַדִּין לְעֶבֶד שֶׁהֶחֱזִיקוּ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין אכילת שני חזקה וכמה הם שני חזקה. ודין מחזיק בחלק אחד שלא החזיק בכל, ודין אחד החזיק בקרקע ואחד בפירות.

בּוֹ שְׁנַיִם, וְנִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, אִם כָּתְבוּ שְׁטָר בֵּינֵיהֶן - הֲרֵי הֶחֱזִיקוּ.

ו. אֲכָלָהּ שָׁנָה זֶה הַמַּחֲזִיק וּמִכָּרָהּ, וַאֲכָלָהּ הַלּוֹקֵחַ שָׁנָה וּמָכַר לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי, וַאֲכָלָהּ שָׁנָה: אִם מָכְרוּ זֶה לָזֶה בִּשְׁטָר - שְׁלָשְׁתָּן מִצְטָרְפִין, וַהֲרֵי זוֹ חֲזָקָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִחָה; וְאִם מָכְרוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁטָר - אֵינָהּ חֲזָקָה; שֶׁהַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים אוֹמְרִים: כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָמַד בָּהּ אִישׁ אֶחָד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, לֹא הֵצַרְכְּתִי לִמְחוֹת.

ז. אֲכָלָהּ הָאָב שָׁנָה, וְהַבֵּן שְׁתַּיִם; הָאָב שְׁתַּיִם, וְהַבֵּן שָׁנָה; הָאָב שָׁנָה, וְהַבֵּן שָׁנָה, וְהַלּוֹקֵחַ מִן הַבֵּן שָׁנָה - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. וְהוּא שֶׁלָּקַח בִּשְׁטָר.

ח. אֲכָלָהּ בִּפְנֵי הָאָב, שֶׁהָיָה בַּעַל הַשָּׂדֶה, שָׁנָה, וּבִפְנֵי בְּנוֹ שְׁתַּיִם; אוֹ בִּפְנֵי הָאָב שְׁתַּיִם, וּבִפְנֵי הַבֵּן שָׁנָה; אוֹ בִּפְנֵי הָאָב שָׁנָה, וּבִפְנֵי בְּנוֹ שָׁנָה, וּבִפְנֵי לוֹקֵחַ מִן הַבֵּן שָׁנָה - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. וְהוּא שֶׁמָּכַר הַבֵּן זוֹ הַשָּׂדֶה בִּכְלַל שְׁדוֹתָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא הִכִּיר הַמַּחֲזִיק שֶׁנִּמְכְּרָה וּלְפִיכָךְ לֹא נִזְהַר בִּשְׁטָרוֹ; אֲבָל אִם מָכַר הַבֵּן שָׂדֶה זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ - אֵין לְךָ מֶחָאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ.

ט. נָרָהּ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, אֲפִלּוּ כַּמָּה שָׁנִים, הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנָה בָּהּ - אֵינָהּ חֲזָקָה. וְכֵן אִם פָּתַח בָּהּ שְׁבִילֵי הַמַּיִם וּפִתֵּחַ וְשִׁדֵּד בִּלְבַד, הוֹאִיל וְלֹא אָכַל פֵּרוֹת - אֵינָהּ חֲזָקָה.

י. זְרָעָהּ וְלֹא הִרְוִיחַ כְּלוּם, אֶלָּא זָרַע כּוֹר וְאָסַף כּוֹר - לֹא הֶחֱזִיק, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶהֱנָה.

יא. אֲכָלָהּ שַׁחַת - לֹא הֶחֱזִיק. וְאִם הָיָה הַמָּקוֹם דַּרְכָּן לִזְרֹעַ לְשַׁחַת מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו יְקָרִין - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה.

יב. אֲכָלָהּ עָרְלָה שְׁבִיעִית וְכִלְאַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱנָה בַּעֲבֵרָה - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה.

יג. הָיָה הַמָּקוֹם שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ סֶלַע אוֹ חַלָּמִישׁ, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִזְרִיעָה - צָרִיךְ לֵהָנוֹת בּוֹ בְּדָבָר הָרָאוּי לוֹ, כְּגוֹן שֶׁיִּשְׁטַח בּוֹ הַפֵּרוֹת אוֹ יַעֲמִיד בּוֹ בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם לֹא נֶהֱנָה בּוֹ בְּכָל אוֹתָן הַשָּׁלֹשׁ שָׁנִים בְּדָבָר הָרָאוּי לוֹ - לֹא הֶחֱזִיק.

יד. הָיָה מַעֲמִיד בְּהֵמָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם מֵחָצֵר חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מְגַדֵּל שָׁם תַּרְנְגוֹלִין, אוֹ מַעֲמִיד שָׁם תַּנּוּר וְכִירַיִם וְרֵחַיִם, אוֹ שֶׁנָּתַן שָׁם זִבְלוֹ, בֵּין שֶׁהֶעֱמִיד שָׁם מְחִיצָה בֵּין שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד, אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בִּדְבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שָׁלֹשׁ שָׁנִים בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְטָעַן עַל בַּעַל הֶחָצֵר וְאָמַר: אַתָּה נָתַתָּ לִי מָקוֹם זֶה אוֹ מְכַרְתּוֹ לִי - הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה.

טו. שָׂדֶה שֶׁהִיא מַקֶּפֶת גָּדֵר, וּבָא זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ וְזָרַע חוּץ לַגָּדֵר וְנֶהֱנָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שָׁמוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲכָלוֹ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה - לֹא עָלְתָה לוֹ חֲזָקָה. שֶׁהַבְּעָלִים טוֹעֲנִין וְאוֹמְרִין: כֵּיוָן שֶׁרָאִינוּ שֶׁזּוֹרֵעַ בְּמָקוֹם מֻפְקָר, אָמַרְנוּ: כָּל מַה שֶׁזָּרַע - חַיַּת הַשָּׂדֶה תֹּאכְלֶנּוּ, וּלְפִיכָךְ לֹא מִחִיתִי. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַזּוֹרֵעַ מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שָׁמוּר, אֶלָּא רֶגֶל חַיָּה וְיַד כָּל אָדָם מְצוּיִין בּוֹ.

טז. אֲכָלָהּ כֻּלָּהּ חוּץ מִבֵּית רֹבַע - הֶחֱזִיק בְּכֻלָּהּ חוּץ מֵאוֹתוֹ בֵּית רֹבַע שֶׁלֹּא נֶהֱנָה בוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה חַלָּמִישׁ בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה, הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כָּרָאוּי לוֹ - אֵין לָזֶה בּוֹ חֲזָקָה.

יז. הֶחֱזִיק אֶחָד בָּאִילָנוֹת וְאָכַל פֵּרוֹתֵיהֶן, וְאֶחָד הֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע וּזְרָעָהּ וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם טוֹעֵן: שֶׁהַכֹּל שֶׁלִּי וַאֲנִי לְקַחְתִּיו - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּאִילָנוֹת וַאֲכָלָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים - יֵשׁ לוֹ הָאִילָנוֹת וְקַרְקַע שֶׁצְּרִיכִין לוֹ, וְהוּא כִּמְלוֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לְכָל אִילָן וְאִילָן, וְזֶה שֶׁהֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע - יֵשׁ לוֹ שְׁאָר הַקַּרְקַע.

יח. וְכֵן הָאוֹכֵל כָּל פֵּרוֹת אִילָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְטָעַן עַל בַּעַל הָאִילָן: אַתָּה מָכַרְתָּ לִי אִילָן זֶה וְקַרְקָעוֹ - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ קַרְקַע כְּעֵבִי הָאִילָן עַד הַתְּהוֹם.

יט. שָׂדֶה אִילָן שֶׁהָיוּ בּוֹ שְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת בְּתוֹךְ בֵּית שָׁלֹשׁ סְאִין, וְאָכַל עֲשָׂרָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וַעֲשָׂרָה בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה, וַעֲשָׂרָה בְּשָׁנָה שְׁלִישִׁית - הֶחְזַק בַּכֹּל. וְהוּא שֶׁהָיוּ עֲשָׂרָה שֶׁאָכַל מְפֻזָּרוֹת בְּכָל בֵּית הַשָּׁלֹשׁ סְאִין, וְלֹא הוֹצִיאוּ שְׁאָר הָאִילָנוֹת פֵּרוֹת; אֲבָל אִם הוֹצִיאוּ שְׁאָר הָאִילָנוֹת פֵּרוֹת וְלֹא אָכַלָן - לֹא הֶחְזַק אֶלָּא בַּמָּה שֶׁאָכַל.

כ. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָכַל הוּא מִקְצָת הַפֵּרוֹת וּבָזְזוּ הָעָם שְׁאָר הַפֵּרוֹת; אֲבָל אִם מַנִּיחַ פֵּרוֹתֵיהֶן עֲלֵיהֶן, הוֹאִיל וְאָכַל אִילָן מִכָּאן וְאִילָן מִכָּאן מִכָּל הַשָּׂדֶה - הֶחֱזִיק בְּכָל הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָסַף כָּל פֵּרוֹתֶיהָ.

יום שלישי ז' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

א. וְאֵלּוּ[2] שֶׁאֵין מַעֲמִידִין הַקַּרְקַע בְּיָדָן אַף עַל פִּי שֶׁאֲכָלוּם שָׁלֹשׁ שָׁנִים: הָאֵמָנִין[3] וְהָאַרִיסִין[4] וְהָאַפּוֹטְרוֹפִּין וְהַשֻּׁתָּפִין, וְהָאִישׁ בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, וְהָאִשָּׁה בְּנִכְסֵי בַּעְלָהּ, וּבֵן בְּנִכְסֵי אָבִיו, וְהָאָב בְּנִכְסֵי הַבֵּן[5]. שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה, לְפִיכָךְ אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מִחוּ בָּהֶן הַבְּעָלִים. אֶלָּא תַּחֲזֹר הַקַּרְקַע לַבְּעָלִים שֶׁהֵבִיאוּ רְאָיָה שֶׁזֹּאת הַקַּרְקַע יְדוּעָה לָהֶן, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת[6] שֶׁלֹּא מָכְרוּ וְשֶׁלֹּא נָתְנוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[7].

ב. וְכֵן[8] רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן[9] וְהַגַּזְלָן וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין אלה שאין להם חזקה, כגון האומנים והשותפים. 2) משנה בבא בתרא מב. 3) שמקבלים בניינים לתקנם או בונים בתים שלמים על מגרשים של אחרים בשכר. [רשב"ם מפרש המשנה, במטלטלין שמעמידים אותם בחזקת האדם שהם תחת ידו (דיניה מבוארים למעלה פרק ט). ורבינו גרשום בפירוש הנדפס בגליונות הגמרא שבידינו מפרש גם כן שהמדובר במטלטלין, ומלמדת המשנה, שאפילו היו הכלים בידיהם שלוש שנים אין להם חזקה. ובהגהות מיימוניות כאן אות א, כתב, שרבינו גרשום אינו גורס "האומנין" במשנתנו, ומי שגורס מתכוון לעבד שמסרו רבו לאומן ללמדו אומנות, ועבדים דינם כקרקעות ומכאן שהוא מפרש משנתנו בקרקעות, ולא כהגירסא בספרים שבידינו]. 4) חוכרי שדות על מנת לקבל חלק מהיבול - אחוז מסויים או מידה קבועה. 5) לקמן מבאר רבינו בפרטות דיניהם של כל אלה שמנה כאן. 6) שלא מכר. 7) למעלה פרק ט הלכה א בדין חזקת מטלטלין. 8) שם לו. 9) אותה התקופה שבה אמרו דין זה.

- אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי זְרוֹעַ[10]. וְכֵן חֵרֵשׁ
שׁוֹטֶה וְקָטָן - אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם טַעֲנָה[11]
כְּדֵי שֶׁתַּעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּיָדָן, אֶלָּא תַּחֲזֹר לַבְּעָלִים. וְכֵן הַמַּחֲזִיק
בְּנִכְסֵיהֶן[12] - אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה.

ג. כֵּיצַד אֵין מַעֲמִידִין אֶת הַקַּרְקַע בְּיָדָן? רְאוּבֵן שֶׁאָכַל שְׂדֵה
שִׁמְעוֹן שְׁנֵי חֲזָקָה, וְהוּא טָעַן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ, וְהֵבִיא
שִׁמְעוֹן עֵדִים שֶׁהִיא יְדוּעָה לוֹ, וְכֵן הֵבִיא עֵדִים שֶׁרְאוּבֵן יָדוּעַ
שֶׁהוּא שֵׁתָּפוֹ אוֹ אֲרִיסוֹ אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹסוֹ, וּמִפְּנֵי זֶה לֹא מִחָה
- תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לְשִׁמְעוֹן, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת שֶׁלֹּא מָכַר וְלֹא נָתַן.
וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָרָן[13]. אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא שִׁמְעוֹן רְאָיָה
שֶׁרְאוּבֵן הָיָה שֵׁתָּף אוֹ אָרִיס, אֶלָּא רְאוּבֵן הוֹדָה מֵעַצְמוֹ
וְאָמַר: הֵן הוּא שֵׁתָּפִי וּמָכַר לִי, הוֹאִיל וְאָכַל שְׁנֵי חֲזָקָה,
וְיָכוֹל לוֹמַר: לֹא הָיָה שֵׁתָּפִי מֵעוֹלָם - חֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[14] כִּשְׁאָר
כָּל אָדָם.

ד. הָאֲמָנִין כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ בוֹנִין בָּהּ אוֹ מְתַקְּנִין אוֹתָהּ
שָׁנִים רַבּוֹת. יָרְדוּ מֵאֲמָנוּתָן[15], אִם אָכְלוּ אוֹתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים
מֵאַחַר שֶׁיָּרְדוּ מֵאֲמָנוּתָן - יֵשׁ לָהֶן חֲזָקָה[16].

ה. הָאֲרִיסִין[17] כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָרִיס לְאָבִיו[18] שֶׁל בַּעַל
הַשָּׂדֶה אוֹ לְאַנְשֵׁי מִשְׁפַּחְתּוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא אָרִיס שֶׁל בָּתֵּי
אָבוֹת[19], אֵין מְמַחִין הַבְּעָלִים בְּיָדוֹ[20]. אֲבָל אִם זֶה הוּא
שֶׁנַּעֲשָׂה אָרִיס תְּחִלָּה[21], הוֹאִיל וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ שְׁנֵי חֲזָקָה -
מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ; וְאוֹמְרִין לַבְּעָלִים: הֵיאַךְ אָכַל שָׁנָה
אַחַר שָׁנָה וְלֹא מִחִיתָ בּוֹ.

ו. אָרִיס[22] שֶׁל בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁהוֹרִיד אֲרִיסִין תַּחַת יָדוֹ[23] - יֵשׁ
לוֹ חֲזָקָה; שֶׁאֵין מוֹרִידִין אֲרִיסִים אֲחֵרִים[24] לְנִכְסֵי אָדָם וְהוּא
שׁוֹתֵק. אֲבָל אִם חִלֵּק לַאֲרִיסִין אֲחֵרִים שֶׁהָיוּ בָּהּ - אֵין לוֹ
חֲזָקָה; שֶׁמָּא מְמֻנֶּה עַל הָאֲרִיסִין עָשׂוּ אוֹתוֹ[25]. וְאָרִיס[26] שֶׁיָּרַד
מֵאֲרִיסוּתוֹ[27] וַאֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים מֵאַחַר שֶׁיָּרַד - הֶחֱזִיק[28].

ז. הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין כֵּיצַד? בֵּין שֶׁהָיָה אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל שָׂדֶה
זוֹ בֵּין עַל שְׂאָר נְכָסִים, בֵּין שֶׁמִּנּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין[29] בֵּין שֶׁמִּנָּה
אוֹתָם אָבִי יְתוֹמִים[30], וְגָדְלוּ הַיְתוֹמִים וְהִנִּיחוּ אוֹתָן[31], בֵּין
שֶׁמִּנָּה אָדָם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הוֹצָאָתוֹ וְהַכְנָסָתוֹ, הוֹאִיל וְהֵן
מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּרְשׁוּת - אֵין לָהֶן חֲזָקָה[32]. עָבְרוּ הָאַפּוֹטְרוֹפִּין
מִמִּנּוּיָן, וְאָכְלוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אַחַר שֶׁעָבְרוּ - חֲרֵי זוֹ חֲזָקָה[33].

ח. הַשֻּׁתָּפִין[34] כֵּיצַד? אִם הָיָה שֵׁתָּף בְּשָׂדֶה זוֹ, וְאֵין בָּהּ דִּין
חֲלֻקָּה[35], אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֶת כֻּלָּהּ הָאֶחָד מֵהֶן כַּמָּה שָׁנִים
- חֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת שְׁנֵיהֶם[36]. וְאִם יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, וַאֲכָלָהּ
הָאֶחָד כֻּלָּהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה[37]; שֶׁחֲרֵי אוֹמֵר

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

10) אנשים תקיפים ובעל השדה מפחד למחות בהם. [בגמרא שם אמרו: הני דבי ריש גלותא לא מחזקי בן ולא מחזיקינן בהו (=אלה מבית ראש הגולה אין להם חזקה בנכסינו ואין לנו חזקה בנכסיהם). הדין הראשון ונימוקו כתב רבינו כאן ודילג לגמרי על הדין השני. והרשב"ם שם מנמק את הדין השני, משום שיש להם הרבה קרקעות ואינם יכולים לעבד את כולם, אינם מקפידים שאחרים יעבדום וישביחום, וכשירצו יוציאום מידי המחזיקים בכוח אף על פי שלא מיחו. **11)** טענתם אינה נחשבת כטענת גדול בריא, והרי אמרו: חזקה שאין עימה טענה אינה חזקה. [ובמגיד משנה בשם יש מפרשים מנמק, שחזקה מועילה משום שבעל השדה לא מיחה, ואין מוחים בקטן]. (ראה למעלה פרק י"ב הלכה ז). לא נמצא מקור מפורש בגמרא לדין זה. והרמב"ן והרשב"א חולקים על רבינו וסוברים שחזקת קטן היא חזקה. **12)** מימרא של רבא, בבא מציעא לט. **13)** לכל אלה שנמנו למעלה. **14)** במיגו, מתוך שיכול היה לטעון אינני שותף שלך. **15)** ברייתא שם מז. **16)** אפילו בבית שנמסר לידו לפני שירד מאומנתו (ראה למעלה פרק ט הלכה ג בדין חזקת מטלטלין). **17)** שם מו: **18)** אריס קבוע במשך שנים רבות. **19)** משפחות. **20)** אין הבעלים מקפידים שיאכל כל הפירות שלוש שנים ואחר כך יאכלו הם שלוש שנים או יותר כפי שהותנה ביניהם. בגמרא שם הקשו, למה אריס אין לו חזקה כשאכל כל הפירות שלוש שנים, הרי יכול הוא לטעון: כשהייתי אריס נטלתי חלק מהפירות. ועכשיו, כשנטלתי הכול שלוש שנים - למה לא מחית? ומתרץ רבי יוחנן: "באריסי בתי אבות". ופירש רבינו כמבואר כאן. **21)** פעם ראשונה במשפחתו. **22)** מימרא של רב נחמן שם. **23)** בגמרא שם: "תחתיו", כלומר, מסר להם את כל האריסות וסילק ידיו מטיפול בשדה. **24)** והוא מתעסק גם כן בחלק מן השדה. **25)** הבעלים, ונתנו לו רשות להוריד גם אריסים אחרים שיעבדו בהשגחתו ובאחריותו. **26)** ברייתא שם מז. **27)** הפסיק מלהתעסק באריסות. **28)** אפילו כשקיבל באריסות לפני שירד מאריסותו. **29)** על נכסי יתומים. **30)** כל שכן הוא שמינוהו בית דין (מגיד משנה. ונראה כוונתו: שהרי בית דין בודקים יפה מהימנותו של אדם לפני שמוסרים לידו נכסי יתומים ואם אין מאמינים לו כל שכן שאין מאמינים לאפוטרופוס שמונה על ידי אביהם, שאינו בודק כל כך). **31)** השאירו את הנכסים בידי האפוטרופוס. **32)** לקמן (פרק יד הלכה ז) כותב רבינו: "אין מחזיקים (איש נכרי שאינו אפוטרופוס) אפילו הגדיל ... עד שיאכל שלוש שנים רצופות אחר שיגדיל", ומכאן, שאפוטרופוס שברשות ירד - אין לו חזקה אפילו כשיאכל שלוש שנים אחר שיגדיל, שאם לא כן, מה הוא ההבדל בין אפוטרופוס לשאר בני אדם, ולמה הוצרך כאן לטעם שמשתמשים ברשות? (מקור דין זה בבבא מציעא לט:) (ראה רש"י שם ולחם משנה כאן) ולקמן פרק י"ד הלכה ז יתבאר עוד, ראה הערותינו שם). **33)** בגמרא שם נאמר דין זה לגבי אומנים ואריסים, ומהם למד רבינו לאפוטרופוס. **34)** בבא בתרא מב: **35)** שדה קטנה, שאם יחלקוה לא יהיה כל חלק ראוי לעיבוד רגיל (בפרק א מהלכות שכנים הלכה ד מבאר רבינו שיעורם של קרקעות שונים שאין בהם דין חלוקה, ראה שם). **36)** השותף יכול לטעון הסכמתי שאתה תאכל שלוש או ארבע שנים שדה קטנה זו, ואחר כך אני אוכל תקופה דומה, משום שהיבול קטן ולא רצוי לחלקו לשני חלקים. **37)** בגמרא שם עמדו על הסתירה שבדברי שמואל, שבמקום אחד אמר שותף אין לו חזקה ובמקום אחר אמר שיש לו חזקה, ותירץ רבינא, כאן כשיש בה דין חלוקה, וכאן כשאין בה, [בגמרא שם משמע ששמואל לא גרס במשנה: "השותפין"]. מלשונו של רבינו שכתב "ואם יש בה דין חלוקה ואכלה האחד כולה שני חזקה", משמע ששני תנאים כאן: א. שיש בה דין חלוקה; ב. שאכלה כולה, אבל אם אכל חצייה אין זו חזקה, אפילו יש בה דין חלוקה, וכן אם אכלה כולה ואין בה דין חלוקה.

לְשַׁתָּפוֹ: אִם בֶּאֱמֶת שֶׁלֹּא מָכַרְתָּ וְלֹא נָתַתָּ, הֵיאַךְ אָכַלְתִּי אֶת כֻּלָּהּ וְאַתָּה שׁוֹתֵק וְלֹא מִחִיתָ כָּל שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים? וְכֵן הָאִישׁ[38] שֶׁאָכַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ שְׁנֵי חֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאֵין לוֹ פֵּרוֹת בְּנִכְסֶיהָ[39], וַאֲפִלּוּ הִתְנָה עִמָּהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה[40], וְאַחַר כָּךְ אָכַל וּבָנָה וְהָרַס[41] וְעָשָׂה כָּל מַה שֶׁעָשָׂה; וְכֵן הָאִשָּׁה[42] שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת בְּנִכְסֵי בַּעְלָהּ וְנִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן כְּחֶפְצָהּ כַּמָּה שָׁנִים, אַף עַל פִּי[43] שֶׁיִּחֵד לָהּ שָׂדֶה בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וְאָכְלָה שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת - אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה[44]. וְכֵן הַבֵּן[45] שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנֶחְשָׁב בִּכְלַל בְּנֵי בֵּיתוֹ, אִם אָכַל נִכְסֵי אָבִיו שְׁנֵי חֲזָקָה, וְכֵן הָאָב שֶׁאָכַל נִכְסֵי בְּן זֶה שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עָלָיו שְׁנֵי חֲזָקָה - אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה[46].

ט. וּבֵן[47] שֶׁפֵּרַשׁ[48] מֵאָבִיו, וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אֲפִלּוּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[49] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל אָדָם[50].

י. רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת[51] שֶׁהָיוּ בִּימֵי חֲכָמִים, לְפִי שֶׁהָיָה בָּהֶן כֹּחַ לִרְדּוֹת אֶת הָעָם - אֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה. וְכֵן אַחֵר שֶׁהֶחֱזִיק בְּנִכְסֵיהֶן, אֲפִלּוּ אָכַל כַּמָּה שָׁנִים - אֵין אֲכִילָתוֹ רְאָיָה. לְפִי שֶׁאֵינָן מְמַחִין, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן תַּקִּיפָה, כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצוּ מְסַלְּקִין זֶה מִמֶּנָּה. אֲבָל נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת[52] שֶׁלֹּא מָכְרוּ וְשֶׁלֹּא נָתְנוּ. וְאִם הֵן הֶחֱזִיקוּ בְּנִכְסֵי אַחֵר, וְאָמַר שֶׁלֹּא מָכַר - נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁלֹּא מָכַר לָהֶן וְלֹא נָתַן לָהֶם.

יא. הַגַּזְלָן כֵּיצַד[53]? מִי שֶׁהֶחֱזִיק גַּזְלָן עַל שָׂדֶה זוֹ, אוֹ מִי שֶׁהֶחֱזִיקוּ אֲבוֹתָיו[54] שֶׁהֵן הוֹרְגִין נְפָשׁוֹת עַל עִסְקֵי מָמוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל שָׂדֶה זוֹ כַּמָּה שָׁנִים - לֹא הֶחֱזִיק, וְתַחֲזֹר שָׂדֶה לַבְּעָלִים.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

א. כָּל אֵלּוּ שֶׁאֵין אֲכִילָתָן רְאָיָה, אִם הֵבִיאוּ עֵדִים שֶׁמָּכְרוּ לָהֶם הַבְּעָלִים שָׂדֶה זוֹ אוֹ נְתָנוּהָ לָהֶן בְּמַתָּנָה - רְאָיָתָן רְאָיָה, חוּץ מִן הַגַּזְלָן וְהַבַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ. בְּאֵי זֶה נְכָסִים אָמְרוּ? בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ, וּבְשָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ, וּבְשָׂדֶה שֶׁנָּתַן לָהּ בְּשׁוּם מִשְׁלוֹ; אֲבָל בְּנִכְסֵי מְלוֹג - יֵשׁ לוֹ רְאָיָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת.

ב. כֵּיצַד הַגַּזְלָן אֵין לוֹ רְאָיָה? כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק גַּזְלָן עַל שָׂדֶה זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה שֶׁהוֹדָה הַבַּעַל בִּפְנֵי עֵדִים שֶׁמָּכַר לוֹ שָׂדֶה זוֹ וְלָקַח דָּמִים, וְהַבְּעָלִים אוֹמְרִים: לֹא מָכַרְנוּ לְךָ, אֶלָּא מִפְּנֵי הַיִּרְאָה הוֹדִינוּ לוֹ - מוֹצִיאִין אֶת הַשָּׂדֶה מִיָּדוֹ, וְאֵין לוֹ כְּלוּם. וְאִם הֵעִידוּ הָעֵדִים שֶׁבִּפְנֵיהֶם מָנָה לוֹ כָּךְ וְכָךְ - מוֹצִיאִין אֶת הַשָּׂדֶה מִיַּד הַגַּזְלָן, וּמַחֲזִירִין לוֹ הַבְּעָלִים אֶת הַדָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה.

ג. בֶּן הָאֵמָן וּבֶן הָאָרִיס וּבֶן הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁאָכְלוּ שָׂדֶה זוֹ שְׁנֵי חֲזָקָה: אִם טָעֲנוּ שֶׁהַבְּעָלִים מָכְרוּ לָהֶן אוֹ נָתְנוּ לָהֶן - יֵשׁ לָהֶן חֲזָקָה; וְאִם טָעֲנוּ שֶׁהִיא יְרֵשָׁה לָהֶן מֵאֲבִיהֶם שֶׁאֲכָלוּהָ שְׁנֵי חֲזָקָה - אֵין לָהֶן חֲזָקָה. וְאִם הֵבִיאוּ עֵדִים, שֶׁהוֹדוּ הַבְּעָלִים לַאֲבִיהֶן שֶׁמְּכָרוּהָ לָהֶן אוֹ נְתָנוּהָ - מַעֲמִידִין אֶת הַשָּׂדֶה בְּיָדָן.

ד. בֶּן הַגַּזְלָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה שֶׁהוֹדוּ הַבְּעָלִים לְאָבִיו שֶׁמָּכַר - אֵינָהּ רְאָיָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל בֶּן בֶּן הַגַּזְלָן, אֲפִלּוּ בָּא בְּטַעֲנַת אָבִיו - יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה; בָּא בְּטַעֲנַת אֲבִי אָבִיו - אֵין לוֹ חֲזָקָה.

ה. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ אֲכָלָהּ כַּמָּה שָׁנִים - אֵין אֲכִילָתוֹ רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא שְׁטָר - תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים בְּלֹא שׁוּם שְׁבוּעָה, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל. וְיִשְׂרָאֵל הַבָּא מֵחֲמַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵין אֲכִילָתוֹ רְאָיָה.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

[בטור חושן משפט סימן קמט מביא שיטת רבינו חננאל, שלרבינא אין כל הבדל בין אכלה כולה לאכלה חצייה, וקובעת רק העובדא אם יש בה דין חלוקה. והרי"ף דעתו כשיטת רבינו שהרי כתב: "בדאית (כשיש) בה דין חלוקה וקא נחית (וירד) לכולה". ראה בית יוסף חושן משפט שם]. 38) משנה שם מב. וגמרא מט. 39) כשלא התנה כך אינו צריך להשמיענו שאין לו חזקה, שהרי הבעל אוכל פירות נכסי האשה מן הדין ואכילתו אינה הוכחה שקנה את השדה. 40) ותנאי זה, אם הותנה לפני הנישואין, מועיל, כרב כהנא שם מט. ומשמיענו רבינו, שאף על פי שהסתלק לגמרי מכל זכות שהיא בנכסי אשתו - אין לו חזקה כשאכל פירות, משום שיכולה לטעון למען שלום בית לא מחיתי. (פרטי דין וויתור הבעל על זכויותיו בנכסי אשתו מבוארים בפרק כ"ג מהלכות אישות. ראה שם וראה סמ"ע חושן משפט סימן קמט סעיף קטן י, יא ויב). 41) לטובת הנכסים, אבל אם הזיק וקלקל את הקרקע, צריכה למחות, כרב שם (נ:): כגון שחפר בשדה בורות שיחין ומערות. ואם לא מיחתה - יש לו חזקה. [במגיד משנה פירש דברי רבינו בקלקל ואף על פי כן אין לו חזקה, ומזה הסיק שרבינו לא פסק כרבא אלא כרב יוסף. אולם אין הוכחה מכרעת מדברי רב יוסף שם, שבחפר בה בורות והזיק אינה צריכה למחות, שהרי אפשר שהוא רק מפרש דבריו של רב באופן אחר, ולמה לנו לקבוע מחלוקת בין הרב והתלמיד (רב יוסף הוא רבו של רבא)]. 42) משנה שם מב. 43) גמרא שם נא. 44) שהבעל אינו מקפיד כשאשתו נוטלת למזונותיה יותר מזה שקצב לה. 45) משנה שם מב. 46) שאין דרכם להקפיד זה על זה. ורשב"ם שם מפרש, שהם כאפוטרופוסים זה לזה. 47) שם מז. 48) עזב את בית אביו ואינו מתעסק בנכסיו. שם נב. אמרו: והלכתא חלקו - לא (פירוש: לא אמרו אין לו חזקה). 49) שם מז: כרבי זירא שאמר בשם שמואל: "כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת (=ספק גירושין) בעלה חייב במזונותיה". 50) בתוספות שם דיבור המתחיל מגורשת כתבו, שהמדובר כשייחד לה שדה למזונותיה והיא אכלה גם משדות אחרות. 51) נתבאר בהלכה ב. 52) נתבאר כבר כמה פעמים, שנשבעים היסת בתביעות של קרקעות. 53) שם מז. אמר רב יוחנן: "כגון שהוחזק על שדה זו בגזלנותא" כלומר, אם הוחזק פעם כגזלן על אותה שדה והוציאוה מידו - אין לו לעולם חזקה על אותה שדה (טור שם). 54) אף על פי שהוא עצמו לא הוחזק בכך. רב חסדא שם: "כגון דבית פלוני שהורגין על עסקי ממון". מובן שאין להם חזקה על שום קרקע בעולם. ופסק רבינו כשניהם - כרב יוחנן וכרב חסדא, וכן כתב הרשב"ם שם: וקיימא לן כתרווייהו (והלכה כשניהם). 1) מבאר דין אלה שאין אכילתם ראייה אם הביאו עדים שמכרו להם, ודין הגוי שאין אכילתו ראייה, ודין בורח שאין מחזיקים בנכסיו, ודין חזקה בנכסי אשת איש, ודין חזקה שאין

ו. טָעַן זֶה הַיִּשְׂרָאֵל הַבָּא מֵחֲמַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאָמַר: בְּפָנַי לְקָחָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁמָּכַר לִי מִזֶּה הַיִּשְׂרָאֵל הַמְעַרְעֵר עָלַי - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת עַל כָּךְ; מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: אֲנִי לְקַחְתִּיהָ מִמְּךָ וַהֲרֵי אֲכַלְתִּיהָ שְׁנֵי חֲזָקָה, יָכוֹל לוֹמַר: מִפְּלוֹנִי לְקַחְתִּיהָ שֶׁבְּפָנַי לְקָחָהּ מִמְּךָ.

ז. אֵין מַחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי קָטָן וַאֲפִלּוּ הִגְדִּיל. כֵּיצַד? אֲכָלָהּ בְּפָנָיו כְּשֶׁהוּא קָטָן שָׁנָה אַחַת, וּשְׁתַּיִם אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְטָעַן: אַתָּה מָכַרְתָּ לִי, אַתָּה נָתַתָּ לִי - אֵין זֶה כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאכַל שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת אַחַר שֶׁהִגְדִּיל.

ח. מִי שֶׁהֶחֱזִיק בְּנִכְסֵי קָטָן שָׁנִים רַבּוֹת, וְטָעַן וְאָמַר: מַשְׁכּוֹנָה הֵן בְּיָדִי, וְיֵשׁ לִי חוֹבָה עֲלֵיהֶן כָּךְ וְכָךְ, הוֹאִיל וְאִלּוּ רָצָה אָמַר: לְקוּחִים הֵן בְּיָדִי - נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מֵחֲזֶקֶת שֶׁהָיָה לְאָבִיו שֶׁל זֶה; וַהֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִשִּׁבְחָהּ מַה שֶּׁטָּעַן, וְתַחֲזֹר לַיְתוֹמִים. אֲבָל אִם יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא שֶׁל יְתוֹמִים - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי אֵין מַחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי קָטָן; וְתַחֲזֹר הַשָּׂדֶה וְכָל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל לַיְתוֹמִים, עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וַיַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן דִּין.

ט. אֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: לְקוּחָה הִיא בְּיָדִי מֵאֲבִיהֶן, נֶאֱמָן לוֹמַר: חוֹב יֵשׁ לִי עַל אֲבִיהֶן, וְגוֹבֶה אוֹתוֹ מִן הַפֵּרוֹת. וְגוֹבֵהוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה, מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: שֶׁלִּי הֵן.

י. בּוֹרַח שֶׁבָּרַח מֵחֲמַת סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ מְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ - אֵין מַחֲזִיקִין בִּנְכָסָיו. אֲפִלּוּ אָכַל הַמַּחֲזִיק כַּמָּה שָׁנִים וְטָעַן שֶׁלָּקַח - אֵין אֲכִילָתוֹ רְאָיָה. וְאֵין אוֹמְרִים לְבַעַל הַשָּׂדֶה: לָמָּה לֹא מִחִיתָ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בְּנַפְשׁוֹ. אֲבָל הַבּוֹרֵחַ מֵחֲמַת מָמוֹן - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם, וְאִם לֹא מִחָה - מַחֲזִיקִין בִּנְכָסָיו.

יא. מַחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי אֵשֶׁת אִישׁ. כֵּיצַד? אֲכָלָהּ מִקְצָת שְׁנֵי חֲזָקָה בְּחַיֵּי הַבַּעַל וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים אַחַר מִיתַת הַבַּעַל, וְטָעַן וְאָמַר: מְכַרְתָּהּ לִי אַתְּ וּבַעֲלִיךְ - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ; מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: מִמֵּךְ לְקַחְתִּיהָ אַחַר מוֹת בַּעֲלִיךְ, שֶׁהֲרֵי אֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה אַחַר מִיתַת הַבַּעַל וְלֹא מִחָת בּוֹ. אֲבָל אִם אֲכָלָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ כַּמָּה שָׁנִים, וְלֹא אֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - אֵין לוֹ חֲזָקָה.

יב. כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה - אֵינָהּ חֲזָקָה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁאָכַל פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ כַּמָּה שָׁנִים, וּבָא הַמְעַרְעֵר וְאָמַר לוֹ: מֵאַיִן לְךָ שָׂדֶה זוֹ? שֶׁלִּי הוּא! הֶשִׁיבוֹ וְאָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁל מִי הִיא, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא אָמַר לִי אָדָם כְּלוּם יָרַדְתִּי לְתוֹכָהּ - אֵין זוֹ חֲזָקָה, שֶׁהֲרֵי לֹא טָעַן שֶׁלְּקָחָהּ וְלֹא שֶׁנִּתְּנָהּ לוֹ וְלֹא שֶׁיָּרְשָׁהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא טָעַן, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ עַד שֶׁיָּבִיא זֶה הַמְעַרְעֵר עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ. הֵבִיא עֵדִים - תַּחֲזֹר לוֹ הַשָּׂדֶה, וּמוֹצִיאִין מִזֶּה כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאֵין פּוֹתְחִין לְזֶה הַמַּחֲזִיק תְּחִלָּה, וְאֵין אוֹמְרִים: שֶׁמָּא שְׁטָר הָיָה לְךָ וְאָבַד, עַד שֶׁיִּטְעַן מֵעַצְמוֹ; וְאִם לֹא טָעַן - יַחֲזִיר כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְכֵן הָאוֹכֵל שְׁנֵי חֲזָקָה מֵחֲמַת שֶׁיֵּשׁ שְׁטָר בְּיָדוֹ, וְנִמְצָא הַשִּׁטָּר בָּטֵל - בָּטְלָה הַחֲזָקָה, וְתַחֲזֹר הַשָּׂדֶה עִם כָּל הַפֵּרוֹת לַבְּעָלִים.

יג. הַבָּא מֵחֲמַת יְרֻשָּׁה - צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁדָּר אָבִיו בְּשָׂדֶה זוֹ אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, וְכֵיוָן שֶׁאֲכָלָהּ הוּא שָׁלֹשׁ שָׁנִים מֵחֲמַת אָבִיו - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ. אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה שֶׁדָּר בָּהּ אָבִיו כְּלָל - תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה וְכָל הַפֵּרוֹת לַמְעַרְעֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ טוֹעֵן עָלָיו שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן לוֹ, וְלֹא נוֹדְעָה קַרְקַע זוֹ לַאֲבוֹתָיו. הֵבִיא רְאָיָה שֶׁנִּרְאָה בָּהּ אָבִיו - אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁמָּא בָּא לְבַקֵּר אוֹתָהּ וְלֹא קְנָאָהּ; אֶלָּא צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁדָּר אָבִיו בָּהּ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד.

יד. הֲרֵי שֶׁאָכַל שָׂדֶה זוֹ שָׁנִים רַבּוֹת, וּבָא הַמְעַרְעֵר וְאָמַר לוֹ: מַה לְּךָ וּלְשָׂדֶה זוֹ? הוֹדָה וְאָמַר לוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהָיְתָה שֶׁלְּךָ, אֲבָל פְּלוֹנִי מְכָרָהּ לִי וְהוּא לְקָחָהּ מִמְּךָ, וְאָמַר לוֹ הַמְעַרְעֵר: פְּלוֹנִי שֶׁמָּכַר לְךָ גַּזְלָן הוּא, הוֹאִיל וְהוֹדָה שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְשֶׁלֹּא לְקָחָהּ מִמֶּנּוּ - תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה וְכָל הַפֵּרוֹת לַמְעַרְעֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה הַמְעַרְעֵר עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הֵבִיא זֶה הַמַּחֲזִיק עֵדִים, שֶׁפְּלוֹנִי שֶׁמָּכַר לוֹ דָּר בָּהּ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: בְּפָנַי לָקַח מִמְּךָ וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ לִי - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ טַעֲנָה עִם חֶזְקָתוֹ, וְאִלּוּ רָצָה טָעַן וְאָמַר: מִמְּךָ לְקַחְתִּיהָ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲזָקָה.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

א. מִי שֶׁעִרְעֵר עַל שָׂדֶה זוֹ, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהִיא יְדוּעָה לוֹ, וְהֵבִיא זֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ שְׁטָר שֶׁלְּקָחָהּ מִמֶּנּוּ, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - אוֹמְרִים לוֹ בַּתְּחִלָּה: קַיֵּם שִׁטָּרְךָ. אִם נִתְקַיֵּם - הֲרֵי טוֹב, וְיִדּוֹן בַּשִּׁטָּר; וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ - סוֹמְכִין עַל עֵדֵי חֲזָקָה, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת שֶׁלְּקָחָהּ.

ב. עֵדֵי הַחֲזָקָה שֶׁהֵעִיד אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁאֲכָלָהּ חֹמֶשׁ שְׁנֵי חֲזָקָה, וְהַשֵּׁנִי הֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שְׁעוֹרִים - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת; שֶׁאֵין הָעֵד מְדַקְדֵּק בָּזֶה. הֵעִיד הָאֶחָד שֶׁאֲכָלָהּ זֶה שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שְׁלִישִׁית וַחֲמִישִׁית, וְהַשֵּׁנִי מֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנִיָּה וּרְבִיעִית וְשִׁשִּׁית - אֵין עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת; שֶׁבַּשָּׁנָה שֶׁמֵּעִיד בָּהּ זֶה לֹא הֵעִיד בָּהּ זֶה. וְתַחֲזֹר הַקַּרְקַע וְהַפֵּרוֹת.

ג. מִי שֶׁיָּרַד לְשָׂדֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא יוֹרֵשׁ וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְנִמְצָא יוֹרֵשׁ אַחֵר שֶׁהוּא קָרוֹב מִמֶּנּוּ וְרָאוּי לְיָרְשָׁהּ, בֵּין שֶׁנִּמְצָא בְּעֵדִים בֵּין שֶׁהוֹדָה לוֹ זֶה שֶׁיָּרַד תְּחִלָּה - חַיָּב לְהַחֲזִיר כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל.

ד. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ עוֹרְרִין עַל הַשָּׂדֶה, זֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי, וְאֵין לְאֶחָד מֵהֶן רְאָיָה, אוֹ שֶׁהֵבִיא כָּל אֶחָד מֵהֶם עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל אֲבוֹתָיו, אוֹ שֶׁהֵבִיא כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם

עימה טענה, ודין בא מחמת ירושה או טוען קניתי מפלוני שקנה ממך. 1) מבאר דין עורר על השדה והמחזיק יש לו שטר וגם אכל שני חזקה, ודין עדי חזקה אימתי מצטרפים לעדות ואימתי אין מצטרפים, ודין זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי, ודין הלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו.

עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בָּהֶן אֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם עַצְמָן שֶׁהֵעִידוּ בָּהֶן אֵלּוּ - מַנִּיחִין אוֹתָהּ בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמִּתְגַּבֵּר יֵרֵד בָּהּ, וְיִהְיֶה הָאַחֵר מוֹצִיא מִיָּדוֹ וְעָלָיו הָרְאָיָה. וְאִם בָּא שְׁלִישִׁי וְתָקַף עֲלֵיהֶן וְיָרַד לְתוֹכָהּ - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה.

ה. הֵבִיא הָאֶחָד עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתָיו וְשֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ, וְהֵבִיא הָאַחֵר עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ - נִמְצֵאת עֵדוּת הַחֲזָקָה שֶׁל שְׁנֵיהֶם מְכַחֶשֶׁת, מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיַד זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי הַחֲזָקָה שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתָיו, וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ. חָזַר הַשֵּׁנִי וְהֵבִיא אַף הוּא עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתָיו, שֶׁהֲרֵי נִמְצֵאת גַּם עֵדוּת זוֹ מְכַחֶשֶׁת - חוֹזְרִין בֵּית דִּין וּמְסַלְּקִין מִמֶּנָּה אַף הָרִאשׁוֹן, וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ בְּיַד שְׁנֵיהֶם, וְכָל הַמִּתְגַּבֵּר יֵרֵד בָּהּ.

ו. זֶה אוֹמֵר שֶׁל אֲבוֹתַי, וְזֶה אוֹמֵר שֶׁל אֲבוֹתַי, זֶה הֵבִיא עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתָיו, וְזֶה הֵבִיא עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - תַּחֲזֹר לָזֶה שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתָיו, וַיַּחֲזִיר הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל; שֶׁהֲרֵי לֹא טָעַן כְּלוּם, וְאֵין אֲכִילָתוֹ רְאָיָה, שֶׁכָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה עַל הַבְּעָלִים - אֵינָהּ כְּלוּם. חָזַר זֶה הַמַּחֲזִיק וְאָמַר: כֵּן שֶׁל אֲבוֹתֶיךָ הָיְתָה, וְאַתָּה מְכַרְתָּהּ לִי, וְזֶה שֶׁטָּעַנְתִּי תְּחִלָּה שֶׁהִיא שֶׁל אֲבוֹתַי - כְּלוֹמַר, שֶׁאֲנִי סוֹמֵךְ עָלָיהָ וַהֲרֵי הִיא שֶׁלִּי כְּשֶׁל אֲבוֹתַי, אוֹ שֶׁאָמַר: שֶׁל אֲבוֹתַי שֶׁלְּקַחוּהָ מֵאֲבוֹתֶיךָ - הֲרֵי זוֹ טַעֲנָה נְכוֹנָה, שֶׁהֲרֵי נָתַן אֲמַתְּלָא לִדְבָרָיו הָרִאשׁוֹנִים, וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ. וְאִם טָעַן בַּתְּחִלָּה וְאָמַר: שֶׁל אֲבוֹתַי וְלֹא שֶׁל אֲבוֹתֶיךָ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ בְּטַעֲנָה זוֹ הָאַחֶרֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. רְאוּבֵן שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ שָׂדֶה, וּבָא שִׁמְעוֹן וְעִרְעֵר עָלָיו, וְאָמַר רְאוּבֵן: שָׂדֶה זוֹ מִלְּוִי קָנִיתִיהָ וְאָכַלְתִּי אוֹתָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה, אָמַר לוֹ שִׁמְעוֹן: וַהֲלוֹא שְׁטָר זֶה מְקֻיָּם בְּיָדִי שֶׁאֲנִי לְקַחְתִּיהָ מִלְּוִי מֵהַיּוֹם אַרְבַּע שָׁנִים, חָזַר רְאוּבֵן וְאָמַר: וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁשָּׁלֹשׁ שָׁנִים בִּלְבַד יֵשׁ לִי מִשֶּׁקְּנִיתִיהָ? שָׁנִים רַבּוֹת יֵשׁ לִי מִשֶּׁלְּקַחְתִּיהָ, וַאֲנִי קְדַמְתִּיךָ - הֲרֵי טַעֲנַת רְאוּבֵן טַעֲנָה; שֶׁאָדָם קוֹרֵא לְשָׁנִים רַבּוֹת שְׁנֵי חֲזָקָה. לְפִיכָךְ, אִם הֵבִיא רְאוּבֵן עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁנִּמְצָא שֶׁאָכַל שְׁנֵי חֲזָקָה קֹדֶם שֶׁלְּקָחָהּ שִׁמְעוֹן - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיָדוֹ. אֲבָל אִם אֲכָלָהּ פָּחוֹת מִשֶּׁבַע שָׁנִים - תַּחֲזֹר לְשִׁמְעוֹן; שֶׁאֵין לְךָ מֻחְאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁהֲרֵי מְכָרָהּ קֹדֶם שֶׁהֶחֱזִיק רְאוּבֵן.

ח. זֶה אוֹמֵר שֶׁל אֲבוֹתַי וְהֵבִיא עֵדִים, וְזֶה אוֹמֵר שֶׁל אֲבוֹתַי וְאֵין לוֹ עֵדִים - תַּחֲזֹר לָזֶה שֶׁהֵבִיא עֵדִים. וּמוֹצִיאִין מִזֶּה כָּל פֵּרוֹת שֶׁהוֹדָה בָּהֶן שֶׁאֲכָלָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו עֵדִים שֶׁאָכַל; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר שֶׁמִּחֲמַת אֲבוֹתָיו אָכַל, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁהָיָה שֶׁל אֲבוֹתָיו אָכַל, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ט. הֵבִיא הַמְעַרְעֵר עֵדִים שֶׁזּוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ טוֹעֵן: מִמְּךָ לְקַחְתִּיהָ וַהֲרֵי שְׁטָרִי, וְהוֹצִיא שְׁטָר מְקֻיָּם, טָעַן הַמְעַרְעֵר שֶׁהוּא מְזֻיָּף, וְהוֹדָה בַּעַל הַשְּׁטָר וְאָמַר: כֵּן הוּא, אֲבָל הָיָה לִי שְׁטָר כָּשֵׁר וְאָבַד, וְלָקַחְתִּי זֶה שֶׁבְּיָדִי כְּדֵי לְאַיֵּם עָלָיו שֶׁיּוֹדֶה שֶׁמָּכַר לִי בֶּאֱמֶת, הוֹאִיל וְאִלּוּ רָצָה הָיָה אוֹמֵר בִּשְׁטָרוֹ, שֶׁהֲרֵי מְקֻיָּם הוּא - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְאֵין מוֹצִיאִין אֶת הַשָּׂדֶה מִתַּחַת יָדוֹ, וְיִשְׁבַּע הֶסֵּת.

י. הֵבִיא הַמְעַרְעֵר עֵדִים שֶׁזּוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ טוֹעֵן: מִמְּךָ לְקַחְתִּיהָ וַאֲכַלְתִּיהָ שְׁנֵי חֲזָקָה, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה, טָעַן הַמְעַרְעֵר וְאָמַר: הֵיאַךְ תִּטְעַן שֶׁלָּקַחְתָּ מִמֶּנִּי הַיּוֹם שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן לֹא הָיִיתִי בִּמְדִינָה זוֹ - מַצְרִיכִין זֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ לְהָבִיא רְאָיָה, שֶׁזֶּה פְּלוֹנִי שֶׁמְּעַרְעֵר הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁטּוֹעֵן שֶׁמָּכַר לוֹ בּוֹ, אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְכֹּר. וְאִם לֹא הֵבִיא - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ.

יא. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְאָבְדָה דַּרְכּוֹ שָׁדֵהוּ, בֵּין שֶׁהָיוּ אַרְבַּע הַשָּׂדוֹת הַמַּקִּיפוֹת אוֹתָהּ לְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים, בֵּין שֶׁהָיוּ הָאַרְבַּע שָׂדוֹת קְנוּיוֹת מֵאֶחָד - הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹחֲהוּ וְאוֹמֵר: שֶׁמָּא דַּרְכּוֹ שֶׁלְּךָ עַל חֲבֵרִי הוּא. לְפִיכָךְ יִקְנֶה לוֹ דַּרְכּוֹ בְּמִאָה מָנֶה אוֹ יִפְרַח בָּאֲוִיר. וְכֵן אִם הָיוּ אַרְבַּע הַשָּׂדוֹת לְאִישׁ אֶחָד שֶׁקָּנָה אוֹתָן מֵאַרְבָּעָה - אֵין לוֹ עָלָיו דַּרְכּוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: עַתָּה אִם אַחֲזִיר לְכָל אֶחָד שְׁטָרוֹ - אֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲבֹר עַל אֶחָד מֵהֶן, וַאֲנִי קָנִיתִי מִכָּל אֶחָד מֵהֶן כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לוֹ. אֲבָל אִם הָיָה בַּעַל אַרְבַּע שָׂדוֹת הַמַּקִּיפוֹת אִישׁ אֶחָד, וְהוּא בַּעַל הַמָּצָר שֶׁלָּהּ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: מִכָּל מָקוֹם דַּרְכִּי עָלֶיךָ; וְיֵלֵךְ לוֹ בַּקָּצָרָה בְּאֵי זוֹ שָׂדֶה שֶׁיִּרְצֶה בַּעַל הַשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ וְאוֹמֵר: זוֹ הִיא דַּרְכִּי - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה.

יום רביעי ח' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

א. רְאוּבֵן[2] שֶׁמָּכַר לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה, וְהָיָה לֵוִי מֵעֵדֵי הַשְּׁטָר, וּבָא לֵוִי לְעַרְעֵר עַל הַשָּׂדֶה וְלִטְעֹן שֶׁרְאוּבֵן גָּזַל אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל רְאָיוֹת שֶׁיָּבִיא עַל אוֹתָהּ שָׂדֶה, וַהֲרֵי אִבֵּד כָּל זְכוּתוֹ[3]; שֶׁאוֹמְרִים לוֹ: הֵיאַךְ תָּעִיד עַל הַמֶּכֶר וְתָבוֹא וּתְעַרְעֵר. וְכֵן[4] אִם הֵעִיד לֵוִי בִּשְׁטָר שֶׁכָּתוּב

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין עורר על השדה והוא חתום כעד על שטר המכר, עשאה סימון גבול לאחר, ודין עורר על השדה ואחר הביא עד שאכלה שני חזקה וטען המערער בגזל אכלת או הביא שני עדים שאכלה שנתיים, וכלל שם איסור לטעון טענת שקר לעוות הדין, כמו שאמרה תורה: "מדבר שקר תרחק". 2) משנה כתובות קט. 3) במשנה שם נחלקו אדמון וחכמים בדין זה. אדמון אומר: "יכול הוא שיאמר: השני נוח לי הראשון קשה הימנו" (פירוש, נוח לי להתדיין עם הלוקח ולהוציא מידו, והגזלן הוא אלם וקשה להוציא מידו). "וחכמים אומרים: איבד את זכותו". והלכה כחכמים. 4) במשנה: "עשאה סימן לאחר איבד את זכותו". ונראה שרבינו מפרש: "עשאה" ראובן המוכר עשה שדה זו, "סימן לאחר", היינו, מכר שדה אחרת לשמעון וכתב בשטר מצד פלוני גובלת שדה שלי, ולוי חתום על השטר, ואחר זמן בא ומערער. וכן פירש רש"י שם. ובתוספות שם דיבור המתחיל עשאה כתבו: "משמע

מתוך מהדורת וגשל

בוֹ: הַשָּׂדֶה פְּלוֹנִי שֶׁל רְאוּבֵן מִצַּד מִזְרָח אוֹ מַעֲרָב, הוֹאִיל וְעָשָׂה הַשָּׂדֶה סִימָן לְאַחֵר וְהֵעִיד בַּשְּׁטָר - אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְעַרְעֵר; שֶׁאוֹמְרִים לוֹ: הֵיאַךְ תָּעִיד בִּשְׁטָר זֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ הַשָּׂדֶה הַזֹּאת מִצַּד פְּלוֹנִי וְתַחֲזוֹר וּתְעַרְעֵר עָלֶיהָ.

ב. טָעַן[5] הָעֵד וְאָמַר: תֵּלֶם אֶחָד הוּא שֶׁעָשִׂיתִי סִימָן וְלֹא כָּל הַשָּׂדֶה, וְאוֹתוֹ הַתֵּלֶם הַסָּמוּךְ לַמֶּצֶר בִּלְבַד הוּא שֶׁל רְאוּבֵן - חֲרֵי זוֹ טַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת[6], וְיֵשׁ לוֹ[7] לְעַרְעֵר עַל כָּל הַשָּׂדֶה חוּץ מֵאוֹתוֹ הַתֵּלֶם[8]. וְאֵין כָּל הַדְּבָרִים אֲמוּרִים אֶלָּא בְּאֶחָד מֵעֵדֵי הַשְּׁטָר שֶׁבָּא לְעַרְעֵר; אֲבָל הַדַּיָּן[9] שֶׁקִּיֵּם הַשְּׁטָר[10] - יֵשׁ לוֹ לְעַרְעֵר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מָה הָיָה כָּתוּב בַּשְּׁטָר. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַדַּיָּנִין לְקַיֵּם הַשְּׁטָר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קְרָאוּהוּ[11], אֲבָל הָעֵדִים אֵין חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן קְרָאוּהוּ כֻּלּוֹ וִידַקְּדָקוּ בּוֹ[12].

ג. בָּא שִׁמְעוֹן[13] וְנִמְלַךְ בְּלֵוִי וְאָמַר לוֹ: הֲרֵינִי קוֹנֶה שָׂדֶה פְּלוֹנִית מֵרְאוּבֵן, וּבַעֲצָתְךָ אֶקְנֶה אוֹתָהּ; אָמַר לוֹ לֵוִי: לֵךְ וּקְנֵה אוֹתָהּ, טוֹבָה הִיא - יֵשׁ לוֹ לְלֵוִי לְעַרְעֵר עָלֶיהָ, וְלֹא אִבֵּד זְכוּתוֹ[14]; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה[15], וְיֵשׁ לוֹ לוֹמַר: רְצוֹנִי הָיָה שֶׁתֵּצֵא מִתַּחַת יַד רְאוּבֵן, שֶׁהוּא אַלָּם, כְּדֵי שֶׁאֶתְבָּעֶנָּה בַּדִּין וְאֶקַּח שָׂדֶה.

ד. רְאוּבֵן[16] שֶׁעִרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן, וְשִׁמְעוֹן אָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח, אֶלָּא שָׂדֶה זוֹ מִלֵּוִי לְקַחְתִּיהָ[17], וַהֲרֵי עֵדִים שֶׁאֲכַלְתִּיהָ שְׁנֵי חֲזָקָה, אָמַר לוֹ רְאוּבֵן: וַהֲלוֹא עֵדִים יֵשׁ לִי שֶׁבָּעֲרֵב בָּאתָ אֵלַי וְאָמַרְתָּ לִי: מְכֹר לִי שָׂדֶה זוֹ - אֵין זוֹ רָאיָה; וְיֵשׁ לוֹ לְשִׁמְעוֹן לוֹמַר: רָצִיתִי לִקְנוֹת מִמְּךָ[18], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַרְעֵר וְלֹא תַּטְרִיחֵנִי בַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הָיָה שֶׁלְּךָ אוֹ אֵינָהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם לֹא טָעַן שִׁמְעוֹן טַעֲנָה זוֹ - אֵין טוֹעֲנִין לוֹ[19].

ה. רְאוּבֵן שֶׁעִרְעֵר[20] וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁשָּׂדֶה זוֹ שֶׁלּוֹ, וְשִׁמְעוֹן שֶׁבְּתוֹכָהּ טוֹעֵן: אַתָּה מְכַרְתָּהּ לִי וַאֲכַלְתִּיהָ שְׁנֵי חֲזָקָה, וּרְאוּבֵן אָמַר: בְּגָזֵל אֲכַלְתָּ, בֵּין שֶׁלֹּא הָיוּ עֵדִים שֶׁאָכַל כְּלָל, בֵּין שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד שֶׁאָכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים[21] - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: שֶׁלִּי אֲכַלְתִּי, וְאֵין עָלָיו עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ בַּפֵּרוֹת, שֶׁהֲרֵי מֵעַצְמוֹ הוֹדָה[22]; וְזֶה הָעֵד שֶׁהֵעִיד שֶׁאָכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים - לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל אוֹכֵל הוּא בָּא[23], וְאִלּוּ הָיָה עִמּוֹ אַחֵר - הָיְתָה הַשָּׂדֶה עוֹמֶדֶת בְּיָדוֹ[24]. לְפִיכָךְ: יִשְׁבַּע רְאוּבֵן הֶסֵּת שֶׁלֹּא מָכַר וְתַחֲזוֹר לוֹ הַשָּׂדֶה, וְיִשְׁבַּע שִׁמְעוֹן הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לוֹ כְּלוּם בַּפֵּרוֹת שֶׁאָכַל[25] וְיִפָּטֵר.

ו. הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים[26] מְעִידִים עַל שִׁמְעוֹן שֶׁאָכָלָהּ פָּחוֹת מִשְּׁנֵי חֲזָקָה - יַחֲזִיר כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וַאֲפִלּוּ הָיָה עֵד אֶחָד - חַיָּב לְהַחֲזִיר עַל פִּיו; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ הָעֵד[27], אֶלָּא אוֹמֵר: אֱמֶת הֵעִיד וְאָכַלְתִּי שְׁתֵּי שָׁנִים[28] וְשֶׁלִּי אֲכַלְתִּי, נִמְצָא מְחַיָּב שְׁבוּעָה[29] וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, וּמְשַׁלֵּם[30].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

מתוך הלשון דאעורר קאי" פירוש, שהמערער עצמו מכר שדה אחרת וכתב בשטר: מצד פלוני שדה של ראובן - אינו יכול לערער עליה. [במגיד משנה מפרש, שרבינו קיבל פירושם של התוספות, ומתוך כך נדחק לתרץ למה לא הביא כלל את דברי המשנה. וקשה להבין מה דחקו לפירוש זה, שהתוספות עצמם מפקפקים קצת בנכונותו ומביאים ראייה לפירוש רש"י מן הירושלמי]. ובזה - בין לפירושו של רש"י ובין לפירושם של התוספות - גם אדמון מודה שאיבד את זכותו, שהרי אין כאן מקום לטענה: השני נוח לי וכו'. 5) שם עמוד ב. 6) המתקבלת על הדעת. 7) הזכות. מימרא של רב יוחנן שם. 8) ונותן לו תלם שאפשר לזרוע בו תשעה קבים תבואה, שפחות מזה אינה נקראת "שדה" (מגיד משנה בשם הרמב"ן, וכן כתב גם רבינו יונה ור"ן, הובאו בטור חושן משפט סימן קמז). 9) כאביי שם. 10) שאישר את חתימת העדים. 11) תפקידם הוא רק לבדוק אם החתימות אינן מזוייפות. 12) שהרי הם מעידים על כל הכתוב בשטר. 13) בבא בתרא ל: 14) רבא שם. 15) בגמרא שם מבואר, שחכמים לא אמרו "איבד את זכותו" אלא כשעשה מעשה (חתם על השטר) ובשביל נוחיות אין אדם עושה מעשה, אבל קורה לפעמים, שאדם מוציא דיבור מפיו לשם נוחיות, ולפיכך חכמים מודים בזה לאדמון. [כתב רשב"ם שם, שאפילו אכלה הלוקח שני חזקה מוציאים מידו, כשאינו מביא ראייה שהמוכר אכלה יום אחד, משום שזו חזקה שאין עימה טענה, שהרי הלוקח מודה שלא קנאה מיד המערער, וכוחה של חזקה אינה יפה מכוח שטר, ובמקום ששטר (מיד הגזלן) אינו מועיל - גם חזקה אינה מועילה (ראה למעלה פרק ט"ו הלכה ו). 16) שם. 17) והביא עדים שלוי אכלה יום אחד, שאם לא כן - הרי זו חזקה שאין עימה טענה כמו שנתבאר בהלכה הקודמת (רא"ש שם). 18) בדמים מועטים. 19) במעשה שהובא בגמרא שם טען הלוקח עצמו טענה זו. 20) שם לג: 21) ועד אחד מחייב שבועה מן התורה וכאן אינו יכול להישבע, וכלל בידינו: מתוך שאינו יכול להישבע משלם - אף על פי כן אינו חייב להחזיר הפירות. 22) ברשב"ם שם מפרש, שנאמן במיגו שיכול לומר לא אכלתי, ומה שאמרתי בתחילה; "אכלתי" - התכוונתי להנאה מועטת מאוד שמספיקה לשם חזקה (וראה למעלה פרק י"ב הלכה י). ובטור חושן משפט סימן קמה מנמק: שאם נאמין לו שאכל הפירות אין להוציא מידו הקרקע שהרי החזיק בו (ראה הערות למעלה פרק ט"ו הלכה ב). [בשולחן ערוך שם סעיף ג הביא נימוקו של הטור בלבד, ומזה מסיק הש"ך שם סעיף קטן ב, שאם טען המחזיק קניתיה ואכלתיה שנתיים - צריך להחזיר הפירות, אפילו אין עדים, שהרי אפילו אכל - לא החזיק. ומדברי רבינו לקמן הלכה ו שכתב: "ואפילו היה עד אחד" יש ללמוד, שאם אין עד כלל אינו חייב להחזיר]. 23) שאם נקבל עדותו יזכה המחזיק גם בקרקע ואין זה מתקבל על הדעת שעדות הבאה לזכותו - תחייבו. 24) ולא שייך כאן הכלל: שכל מקום ששניים מחייבים אותו ממון - אחד מחייבו שבועה, שהרי שניים לא היו מחייבים אותו. 25) אפשר שקנה הפירות ושילם לתובע מחירם, ואפשר שלא אכל כלל, אבל אין משביעים אותו שקנה השדה ומשלו אכל, שאם נשביענו כך, הרי אחד מהם נשבע לשקר. ועוד: אם נקבל טענתו הרי יש להעמיד הקרקע בידו. 26) שם. 27) כשמכחישו נשבע שבועה של תורה ונפטר. 28) הכוונה, שמודה לעד שאכל שתי שנים, אבל הוא עצמו טוען שאכל יותר (במעשה שהובא בגמרא טען המחזיק שאכל שני חזקה). 29) לפי הכלל שבידינו: כל מקום ששניים מחייבים ממון, אחד מחייבו שבועה (ראה למעלה הלכה ה). 30) פירות שתי השנים, אבל פירות שנה שלישית אינו מחזיר מפני שני הנימוקים שנאמרו בהלכה

מתוך מהדורת וגשל

ז. כָּל הַמְחַיֵּב לְהַחֲזִיר הַפֵּרוֹת, אִם לֹא הָיוּ יְדוּעִין וְאֵין בֵּית דִּין יְכוֹלִין לְשַׁעֵר אוֹתָן כְּשַׁעַר הַבָּתִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהוּא יָדוּעַ, אֶלָּא הָיוּ פֵּרוֹת אֵילָן אוֹ פֵּרוֹת שָׂדֶה שֶׁאֵינָן יְדוּעִין, הוֹאִיל וְאֵין כָּאן טַעֲנָה וַדָּאִית - יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁיּוֹדֶה בּוֹ שֶׁאָכָלוֹ. וּמַחֲרִימִין[31] עַל מִי שֶׁאָכַל יוֹתֵר וְלֹא יְשַׁלֵּם.

ח. כָּל הַמַּחֲזִיר[32] קַרְקַע מִתַּחַת יָדוֹ, אִם הִשְׁכִּירָהּ לַאֲחֵרִים כְּשֶׁהָיָה מַחֲזִיק בָּהּ, וְהָיוּ הַשּׁוֹכְרִין קַיָּמִין - מוֹצִיאִין מֵהֶן הַשָּׂכָר פַּעַם שְׁנִיָּה וְנוֹתְנִין לְבַעַל הַקַּרְקַע[33], וְחוֹזְרִין וְתוֹבְעִין זֶה שֶׁהִשְׁכִּיר לָהֶם מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

ט. אָסוּר לְאָדָם[34] לִטְעֹן טַעֲנַת שֶׁקֶר, כְּדֵי לְעַוֵּת הַדִּין אוֹ כְּדֵי לְעַכְּבוֹ. כֵּיצַד? הָיָה נוֹשֶׁה[35] בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה - לֹא יִטְעָנֶנּוּ מָאתַיִם כְּדֵי שֶׁיּוֹדֶה בְּמָנֶה וְיִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה[36]. הָיָה נוֹשֶׁה מָנֶה[37] וּטְעָנוֹ מָאתַיִם[38] - לֹא יֹאמַר: אֶכְפֹּר הַכֹּל בְּבֵית דִּין וְאוֹדֶה לוֹ בְּמָנֶה בֵּינִי לְבֵינוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה[39].

י. הָיוּ שְׁלֹשָׁה[40] נוֹשִׁין מָנֶה בְּאֶחָד, וְכָפַר בָּהֶן - לֹא יִהְיֶה אֶחָד תּוֹבֵעַ וּשְׁנַיִם מְעִידִים, וּכְשֶׁיּוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ יַחֲלֹקוּ[41]. וְעַל דְּבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הִזְהִיר הַכָּתוּב וְאָמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק.

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהִיא: דִּין סֵדֶר נְחָלוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

א. סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא: מִי שֶׁמֵּת - יִירָשׁוּהוּ בָּנָיו, וְהֵם קוֹדְמִין לַכֹּל. וְהַזְּכָרִים קוֹדְמִין לַנְּקֵבוֹת.

ב. בְּכָל מָקוֹם אֵין לַנְּקֵבָה עִם הַזָּכָר יְרֻשָּׁה. אִם אֵין לוֹ בָּנִים - יִירָשֻׁנּוּ אָבִיו. וְאֵין הָאֵם יוֹרֶשֶׁת אֶת בָּנֶיהָ. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה.

ג. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה - יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ קוֹדְמִין. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה: אִם הִנִּיחַ בֵּן - יוֹרֵשׁ הַכֹּל; לֹא נִמְצָא לוֹ בֵּן בָּעוֹלָם - מְעַיְּנִין בְּזַרְעוֹ שֶׁל בֵּן: אִם נִמְצָא לִבְנוֹ זֶרַע, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, אֲפִלּוּ בַּת בַּת בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם - הִיא תִּירַשׁ אֶת הַכֹּל; לֹא נִמְצָא לוֹ זֶרַע בֵּן - חוֹזְרִין אֶצֶל הַבַּת. הָיְתָה לוֹ בַּת - תִּירַשׁ אֶת הַכֹּל; לֹא נִמְצֵאת לוֹ בַּת בָּעוֹלָם - מְעַיְּנִין עַל זֶרַע הַבַּת: אִם נִמְצָא לָהּ זֶרַע, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, עַד סוֹף הָעוֹלָם - הוּא יוֹרֵשׁ הַכֹּל; לֹא נִמְצָא לָהּ זֶרַע בַּת - חוֹזֶרֶת הַיְרֻשָּׁה לְאָבִיו. לֹא הָיָה אָבִיו קַיָּם - מְעַיְּנִין עַל זֶרַע הָאָב, שֶׁהֵן אַחֵי הַמֵּת: נִמְצָא לוֹ אָח אוֹ זֶרַע אָח - יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל; וְאִם לָאו - חוֹזְרִין אֵצֶל אָחוֹת. נִמְצֵאת לוֹ אָחוֹת אוֹ זַרְעָהּ - יוֹרֵשׁ הַכֹּל; וְאִם לֹא נִמְצָא לוֹ זֶרַע אַחִים וְלֹא זֶרַע אָחוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לָאָב זֶרַע - תַּחֲזֹר הַיְרֻשָּׁה לַאֲבִי הָאָב. לֹא הָיָה אֲבִי הָאָב קַיָּם - מְעַיְּנִין עַל זֶרַע שֶׁל אֲבִי הָאָב, שֶׁהֵן אַחֵי אָבִיו שֶׁל מֵת. וְהַזְּכָרִים קוֹדְמִין לַנְּקֵבוֹת, וְזַרְעָן שֶׁל זְכָרִים קוֹדְמִין לַנְּקֵבוֹת, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַדִּין בְּזַרְעוֹ שֶׁל מֵת עַצְמוֹ. לֹא נִמְצְאוּ אַחִים לְאָבִיו, לֹא הֵם וְלֹא זַרְעָן - תַּחֲזֹר הַיְרֻשָּׁה לַאֲבִי אֲבִי הָאָב. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת נַחֲלָה מְמַשְׁמֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת עַד רְאוּבֵן. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הַבֵּן קוֹדֵם לַבַּת, וְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין לַבַּת. וְהַבַּת קוֹדֶמֶת לַאֲבִי אָבִיהָ, וְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכָהּ קוֹדְמִין לַאֲבִי אָבִיהָ. וַאֲבִי הַמֵּת קוֹדֵם לַאֲחֵי הַמֵּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ. וְהָאָח קוֹדֵם לָאָחוֹת, וְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל אָח קוֹדְמִין לָאָחוֹת. וְאָחוֹת קוֹדֶמֶת לַאֲבִי אָבִיהָ, וְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכָהּ קוֹדְמִין לַאֲבִי אָבִיהָ. אֲבִי הָאָב קוֹדֵם לַאֲחֵי הָאָב שֶׁל מֵת. וַאֲחֵי אָבִיו קוֹדְמִין לַאֲחוֹת אָבִיו, וְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ שֶׁל אֲחֵי אָבִיו קוֹדְמִין לַאֲחוֹת אָבִיו. וַאֲחוֹת אָבִיו קוֹדֶמֶת לַאֲבִי אָבִיו שֶׁל מֵת, וְכֵן כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכָהּ שֶׁל אֲחוֹת אָבִיו קוֹדְמִין לַאֲבִי אָבִי אָבִיו. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה עַד רֹאשׁ הַדּוֹרוֹת. לְפִיכָךְ אֵין לְךָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין.

ד. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בַּת וּבַת הַבֵּן, וַאֲפִלּוּ בַּת בַּת בַּת הַבֵּן עַד סוֹף כַּמָּה דּוֹרוֹת - הִיא קוֹדֶמֶת, וְתִירַשׁ הַכֹּל, וְאֵין לַבַּת כְּלוּם. וְהוּא הַדִּין לְבַת הָאָח עִם הָאָחוֹת, וּלְבַת בֶּן אַחִי אָבִיו עִם אַחוֹת אָבִיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ה. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים, וּמֵתוּ הַשְּׁנֵי בָּנִים בְּחַיָּיו, וְהִנִּיחַ הַבֵּן הָאֶחָד שְׁלֹשָׁה בָּנִים, וְהִנִּיחַ הַבֵּן הַשֵּׁנִי בַּת אַחַת, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַזָּקֵן - נִמְצְאוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי בָּנָיו יוֹרְשִׁין חֲצִי הַנַּחֲלָה, וּבַת בְּנוֹ יוֹרֶשֶׁת הַחֲצִי; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ חֵלֶק אָבִיו. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקִין בְּנֵי הָאַחִים וּבְנֵי אַחֵי הָאָב עַד רֹאשׁ הַדּוֹרוֹת.

ו. מִשְׁפַּחַת הָאֵם אֵינָהּ קְרוּבָה מִשְׁפָּחָה, וְאֵין יְרֻשָּׁה אֶלָּא לְמִשְׁפַּחַת הָאָב. לְפִיכָךְ: הָאַחִים מִן הָאֵם - אֵין יוֹרְשִׁין זֶה

הקודמת (ראה טור שם). [דין זה, שכל המחוייב שבועה ואינו יכול להישבע - משלם, מבואר כמה פעמים בש"ס וידוע בשם: "נסכא דרב אבא", משום שרב אבא אמר כלל זה (שבועות לב:) במעשה שאחד חטף חתיכת כסף מהותכה (בלשון הגמרא: "נסכא") וטען אמנם חטפתי אבל שלי היא, ועד אחד העיד שחטף. ופסק רב אבא שחייב לשלם]. 31) מתקנת הגאונים, ואין מחייבים את הנתבע שבועה, משום שאין נשבעים היסת על טענת שמא. ולזה התכוון רבינו באמרו: הואיל ואין כאן טענה וודאית. 32) בבא בתרא כט. 33) בגמרא שם אמרו, שהשוכרים מן המחזיק אינם כשרים להעיד שדרו בבית שלוש שנים בשכירות, משום שהם נוגעים בעדותם, שאם יחזור הבית לבעליו הראשונים יחוייבו לשלם להם דמי שכירות פעם שנייה. 34) שבועות לא. 35) יש הבדל בין "נושה" ל"תובע"; "נושה" משמעותו - תביעה אמיתית. ו"תובע", כולל כל סוג תביעה שהיא, - צודקת ובלתי צודקת. 36) ואגלגל עליו טענות אחרות, שאין בית דין משביעים עליהם. 37) והנתבע מוכן לשלם לו המנה. 38) טענת שקר. 39) ויגלגל עלי שבועה ממקום אחר ואפילו לאחר שתיקנו חכמים שבועת היסת לכופר הכול ויוכל לגלגל, מעדיף אדם להישבע שבועה קלה משבועה חמורה. נימוקים אלה נאמרו בברייתא שם. 40) שם. 41) את הכסף המגיע להם מן הדין. 1) מבאר דין סדר נחלות.

מתוך מהדורת וגשל

אֶת זֶה, וְאַחִין מִן הָאָב - יוֹרְשִׁין זֶה אֶת זֶה. וְאֶחָד אָחִיו שֶׁהוּא מֵאָבִיו בִּלְבַד אוֹ אָחִיו מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ.

ז. כָּל הַקְּרוֹבִין בַּעֲבֵרָה יוֹרְשִׁין כַּכְּשֵׁרִים. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מַמְזֵר אוֹ אָח מַמְזֵר - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁאָר בָּנִים וְכִשְׁאָר אַחִים לְנַחֲלָה. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ בֵּן לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ יוֹרֵשׁ כְּלָל.

ח. הָאִשָּׁה אֵינָהּ יוֹרֶשֶׁת בַּעְלָהּ כְּלָל, וְהַבַּעַל יוֹרֵשׁ אֶת כָּל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהוּא קוֹדֵם לַכֹּל בִּירֻשָּׁתָהּ. אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְטַנָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל חֵרֵשׁ - הוּא יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ.

ט. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת, שֶׁאֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ עַד שֶׁתִּכָּנֵס בִּרְשׁוּתוֹ, וְשֶׁאֵין הַפִּקֵּחַ יוֹרֵשׁ אֶת הַחֵרֶשֶׁת שֶׁנִּשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא חֵרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ נִתְפַּקְּחָה. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ, שֶׁהוּא יוֹרֵשׁ אֶת נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ שֶׁבָּאוּ לִרְשׁוּתָהּ וְהֶחֱזִקוּ, בֵּין נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ בִּנְדוּנְיָתָהּ בֵּין נְכָסִים שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה לוֹ. וּמִי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה סְפֵק גֵּרוּשִׁין וָמֵתָה - אֵין הַבַּעַל יוֹרְשָׁהּ.

י. בַּעַל שֶׁנָּשָׂא קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוּן - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן שׁוּם אִישׁוּת. וְכֵן שׁוֹטֶה שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת אוֹ פִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא שׁוֹטָה - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים לָהֶן נִשּׂוּאִין.

יא. בַּעַל שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ אוֹ אֶחָד מִן הַמּוֹרִישִׁין אוֹתָהּ - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן; אֶלָּא יוֹרֵשׁ אוֹתָן זַרְעָהּ, אִם הָיָה לָהּ זֶרַע, אוֹ תַּחֲזוֹר הַיְרֻשָּׁה לְמִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ. שֶׁאֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ נְכָסִים הָרְאוּיִין לָבוֹא לְאַחַר מִכָּאן, אֶלָּא לִנְכָסִים שֶׁכְּבָר בָּאוּ לִיְרֻשָּׁה קֹדֶם שֶׁתָּמוּת.

יב. וְכֵן אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא בַּקֶּבֶר, כְּשֶׁאֵר הַיּוֹרְשִׁין שֶׁל מִשְׁפַּחַת הָאָב. כֵּיצַד? בַּעַל שֶׁמֵּת וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְהַבַּעַל הָיָה קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשָּׁתָהּ, כָּךְ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יִקְדְּמוּ לִשְׁאָר יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה; אֶלָּא יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ הֵם הַיּוֹרְשִׁים אוֹתָהּ, אִם מֵתָה אַחַר בַּעְלָהּ.

יג. וְכֵן אֵין הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אִמּוֹ בַּקֶּבֶר כְּדֵי לְהַנְחִיל לְאֶחָיו מֵאָבִיו. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִמּוֹ - אֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְאִלּוּ הָיָה הַבֵּן קַיָּם הָיָה קוֹדֵם, אַף יוֹרְשִׁין שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין לְיוֹרְשֶׁיהָ שֶׁל אִשָּׁה זוֹ, וְנִמְצְאוּ אֶחָיו מֵאָבִיו יוֹרְשִׁין אֶת אִמּוֹ שֶׁל זֶה אַחַר מוֹתוֹ שֶׁל זֶה; אֶלָּא זֶרַע בְּנָהּ הוּא שֶׁיִּירָשֶׁנָּה, אִם הָיָה לוֹ זֶרַע, וְאִם אֵין לוֹ זֶרַע - תַּחֲזוֹר יְרֻשָּׁתָהּ לְמִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ. אֲבָל אִם מֵתָה הָאֵם תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן, אֲפִלּוּ הָיָה קָטָן בֶּן יוֹמוֹ וְלֹא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו, הוֹאִיל וְחָיָה אַחַר אִמּוֹ שָׁעָה אַחַת וּמֵת - הֲרֵי זֶה נוֹחֵל אֶת אִמּוֹ וּמַנְחִיל הַנַּחֲלָה לְיוֹרְשָׁיו מִמִּשְׁפַּחַת אָבִיו.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

א. הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם. כֵּיצַד? הִנִּיחַ חֲמִשָּׁה בָּנִים, וְאֶחָד מֵהֶן בְּכוֹר - הַבְּכוֹר נוֹטֵל שְׁלִישׁ הַמָּמוֹן, וְכָל אֶחָד מֵהַאַרְבָּעָה פְּשׁוּטִים נוֹטֵל שְׁתּוּת. הִנִּיחַ תִּשְׁעָה בָּנִים - הֲרֵי (הָאֶחָד) הַבְּכוֹר נוֹטֵל חֲמִישִׁית, וְכָל אֶחָד מִן הַשְּׁמוֹנָה פְּשׁוּטִים נוֹטֵל עֲשִׂירִית. וְכֵן עַל הַחֲלֻקָּה הַזֹּאת חוֹלְקִין לְעוֹלָם.

ב. בְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד אַחַר מִיתַת אָבִיו - אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּיוֹם הִנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו וּגו', כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר. וְאִם יָצָאת פַּדַּחְתּוֹ בְּחַיֵּי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא כָּל רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת אָבִיו - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם.

ג. בְּכוֹר שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, וּפָשׁוּט שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ מְמַעֵט בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים - עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְּׁעַת לֵדָה.

ד. כֵּיצַד אֵינוֹ מְמַעֵט בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה? הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן בְּכוֹר וּשְׁנֵי פְּשׁוּטִים וְזֶה הַטֻּמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר - הַבְּכוֹר נוֹטֵל רְבִיעַ הַמָּמוֹן בְּחֵלֶק הַבְּכוֹרָה, וּכְאִלּוּ אֵין עִמּוֹ אֶלָּא שְׁנֵי הַפְּשׁוּטִים בִּלְבַד, וַחֲצִי וּרְבִיעַ הַנִּשְׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ שְׁנֵי הַפְּשׁוּטִין עִם הַנִּקְרָע וְעִם הַבְּכוֹר בְּשָׁוֶה.

ה. קָטָן בֶּן יוֹם אֶחָד - מְמַעֵט בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה, אֲבָל לֹא הֶעֱבָר. וּבֵן שֶׁנּוֹלַד אַחַר מִיתַת אָבִיו - אֵינוֹ מְמַעֵט בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה.

ו. בֵּן שֶׁנִּסְתַּפֵּק לָנוּ אִם הוּא בְּכוֹר אוֹ פָּשׁוּט, כְּגוֹן שֶׁנִּתְעָרֵב עִם אַחֵר - אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? אִם הֵכִּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ - כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה וְנוֹטְלִין חֵלֶק בְּכוֹרָה עִם אֲחֵיהֶם; וְאִם לֹא הֵכִּרוּ, כְּגוֹן שֶׁיָּלְדוּ בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת - אֵין כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה, וְאֵין כָּאן חֵלֶק בְּכוֹרָה.

ז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים, בְּכוֹר וּפָשׁוּט, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם בְּחַיָּיו וְהִנִּיחוּ בָנִים, הַבְּכוֹר הִנִּיחַ בַּת וְהַפָּשׁוּט הִנִּיחַ בֵּן - הֲרֵי בֶּן הַפָּשׁוּט יוֹרֵשׁ בְּנִכְסֵי הַזָּקֵן שְׁלִישׁ, שֶׁהוּא חֵלֶק אָבִיו, וּבַת הַבְּכוֹר יוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי שְׁלִישִׁים, שֶׁהוּא חֵלֶק אָבִיהָ. וְכֵן הַדִּין בִּבְנֵי הָאַחִין וּבְנֵי אַחֵי הָאָב וּבְכָל הַיּוֹרְשִׁין, אִם הָיָה אָבִי אֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁים בְּכוֹר - נוֹטֵל חֵלֶק בְּכוֹרָה שֶׁלּוֹ זֶה הַיּוֹרֵשׁ מֵחֲמָתוֹ.

ח. אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם. כֵּיצַד? בְּכוֹר וּפָשׁוּט שֶׁיָּרְשׁוּ אִמָּן - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, בֵּין שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְנַחֲלָה בֵּין שֶׁהָיָה פֶּטֶר רֶחֶם.

ט. בְּכוֹר לְנַחֲלָה הוּא הַנּוֹלָד לָאָב רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ. וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הָאֵם. אֲפִלּוּ יָלְדָה כַּמָּה בָנִים, הוֹאִיל וְזֶה רִאשׁוֹן לְאָבִיו - יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם.

י. הַבָּא אַחַר נְפָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּשֶׁהוּא חַי - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לְנַחֲלָה. וְכֵן בֶּן תִּשְׁעָה שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ מֵת - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לְנַחֲלָה. שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית אֹנוֹ, הוּא שֶׁלֹּא נוֹלַד לוֹ קֹדֶם לָזֶה וָלָד שֶׁיָּצָא חַי לַאֲוִיר הָעוֹלָם.

1) מבאר דין הבכור שנוטל פי שניים.

לְפִיכָךְ, בֶּן תִּשְׁעָה שֶׁהוֹצִיא רֹב רֹאשׁוֹ חַי - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ בְּכוֹר.

יא. יוֹצֵא דֹּפֶן וְהַבָּא אַחֲרָיו - שְׁנֵיהֶן אֵינָן בְּכוֹרִים. הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁלֹּא נוֹלַד, וְנֶאֱמַר: וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים; וְהַשֵּׁנִי - שֶׁהֲרֵי קָדְמוֹ אַחֵר.

יב. הָיוּ לוֹ בָּנִים כְּשֶׁהָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִתְגַּיֵּר - אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, וְאֵינוֹ קָרוּי בְּנוֹ - הַבָּא לוֹ אַחֲרָיו מִן הַיִּשְׂרְאֵלִית בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם.

יג. הָיָה הַבְּכוֹר מַמְזֵר - נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת הַבְּכוֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר - זוֹ שֶׁשְּׂנוּאָה בְּנִשּׂוּאֶיהָ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה.

יד. שְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִין עַל הַבְּכוֹר: חַיָּה, וְאִמּוֹ, וְאָבִיו. חַיָּה - מִיָּד; שֶׁאִם אָמְרָה: זֶה יָצָא רִאשׁוֹן - נֶאֱמֶנֶת. אִמּוֹ - כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַלֵּדָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר: זֶהוּ הַבְּכוֹר. אָבִיו - לְעוֹלָם. אֲפִלּוּ אָמַר הָאָב עַל מִי שֶׁלֹּא הֶחְזַק בְּנוֹ כְּלָל: הוּא בְּנִי וּבְכוֹרִי הוּא - נֶאֱמָן. וְכֵן אִם אָמַר עַל הַמֻּחְזָק לָנוּ שֶׁהוּא בְּכוֹרוֹ: אֵינוֹ בְּכוֹר - נֶאֱמָן.

טו. הָאָב שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין. אִם רָמַז אוֹ כָּתַב שֶׁזֶּה בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם.

טז. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁהֵן שָׁמְעוּ אָבִיו שֶׁל זֶה אוֹמֵר דְּבָרִים כָּךְ וְכָךְ, שֶׁהֲרֵי אוֹתָן הַדְּבָרִים יוֹדֵעַ מִכְּלָלָן שֶׁזֶּה בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר הָאָב בְּפֵרוּשׁ: זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי.

יז. שָׁמְעוּ מִן הָאָב שֶׁאָמַר: זֶה בְּנִי בְּכוֹר - אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּעֵדוּת זוֹ; שֶׁמָּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ הוּא, וְלָזֶה נִתְכַּוֵּן הָאָב. עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּנִי בְּכוֹרִי.

יום חמישי ט' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

א. אֵין הַבְּכוֹר[2] נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בִּנְכָסִים הָרְאוּיִין לָבוֹא לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[3], אֶלָּא בִּנְכָסִים הַמֻּחְזָקִין לְאָבִיו שֶׁבָּאוּ לִרְשׁוּתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ[4]. כֵּיצַד? אֶחָד מִמּוֹרִישֵׁי אָבִיו[5] שֶׁמֵּת לְאַחַר מִיתַת אָבִיו - הַבְּכוֹר וְהַפָּשׁוּט יוֹרְשִׁין כְּאֶחָד. וְכֵן אִם הָיְתָה לְאָבִיו מִלְוָה[6] אוֹ הָיְתָה לוֹ סְפִינָה בַּיָּם - יוֹרְשִׁין כְּאֶחָד[7].

ב. הִנִּיחַ[8] לָהֶם פָּרָה מֻשְׁכֶּרֶת אוֹ מֻחְכֶּרֶת[9], אוֹ שֶׁהָיְתָה רוֹעָה בָּאֲפָר[10], וְיָלְדָה[11] - הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ[12] וּבְוֶלְדָהּ פִּי שְׁנַיִם[13].

ג. שָׁחַט[14] אֶחָד מִמַּכִּירֵי אָבִיו[15] בְּהֵמָה, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּמַּתָּנוֹת שֶׁל אוֹתָהּ בְּהֵמָה[16].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין שהבכור אינו נוטל פי שניים אלא במוחזק ולא בראוי ולא בשבח ששבחו נכסים, ודין בכור שמכר קודם חלוקה. 2) משנה בכורות נא: 3) שיפלו לו בירושה אחר מיתתו. 4) משמע שהם נמצאים ברשותו. 5) מאלה שאביו הוא יורש שלהם. 6) בבא בתרא קכה: "אמר רב פפא הילכתא ... ואין הבכור נוטל פי שניים במִלווה". 7) הראב"ד מציין מקור דין ספינה במשנה ערכין (יז:), שם המדובר באדם שאמר ערכי עלי (פירוש: אני מתחייב ליתן להקדש דמי שוויי) או ערך פלוני עלי, וקבעה תורה (ויקרא כז) תשלומים קצובים בהתאם לגיל הנערך כשהמעריך עשיר, ואם הוא עני - נותן כאשר תשיג ידו כפי הערכת הכהן, ואומרת המשנה: "אפילו אביו מת והניח לו ריבוא או ספינתו בים ובאה לו בריבואות אין להקדש בה כלום". ומכאן למד רבינו - לפי דברי הראב"ד - שספינה הנמצאת בים אינה בגדר מוחזקת ולפיכך פסק שאין הבכור נוטל בה פי שניים. 8) ברייתא בבא בתרא קכג: 9) מושכרת היינו שבעל הפרה מקבל סכום קבוע, ומוחכרת - נוטל אחוז מסויים מההכנסות. 10) מקום מיוחד למרעה. 11) אחר מיתת אביו. 12) כשהשמינה. 13) משום ששבח זה בא מאליו. המדובר כשהשוכר נותן מזונותיה, ואין היתומים נושאים בעול הוצאה שהיא. בברייתא (שם קכד.) נחלקו רבי ורבנן בשבח הבא מאליו לאחר מיתת המוריש, רבי אומר: בכור נוטל פי שניים וחכמים אומרים אינו נוטל. ובגמרא מבאר רב פפא, שמשבח הבא מאליו ולא נשתנה שמו של הנכס, כגון דקל דק ונתעבה או שדה שהוצפה ואחר ירידת המים נשארה עליה שכבה של אדמה שמינה וזבל - גם חכמים מודים שנוטל פי שניים. ומשמיענו רבינו שגם מעוברת שילדה אין כאן שינוי (ראה סמ"ע חושן משפט סימן רעח סעיף קטן ו). ובקצות החושן שם סעיף קטן ג מוסר מקור לשיטת רבינו זו, בעבודה זרה מז. גבי בהמה מעוברת שנעשתה בה עבירה (נרבעה על ידי אדם) וילדה, שהוולד אסור להקריבו למזבח, משום שלא חל כל שינוי בגופו: "מעיקרא בהמה וגם עכשיו בהמה שמו, אלא שדלת של רחם אמו הייתה נעולה בפניו). והסתמך רבינו על מקור זה ופסק בפרק א מהלכות גניבה הלכה א, שגנב בהמה מעוברת וילדה - מחזיר הוולד לבעלים, משום שבוולד לא נשתנה כלום, שהרי במקום שיש שינוי פסק שם (הלכה י"ב) שהגנב קנה ואינו מחזיר. ומזה יצא לו (לבעל קצות החושן), שאם נתעברה הבהמה אחר מיתת המוריש - אינו נוטל פי שניים (ראה נתיבות המשפט שם). [הראב"ד משיג על רבינו, שהרי בגמרא שם אמרו, שבברייתא זו רבי אמרה, וחכמים חולקים עליו, ולמה פסק כיחיד נגד רבים? ובמגיד משנה מבאר, שזה שאמרו: "זו דעת רבי" מופרך מדברי רב פפא הנ"ל במסקנא שם, שחכמים מודים שנוטל פי שניים כשאין שינוי בגוף הנכס. וסובר רבינו שבבהמה שילדה אין שינוי, כמבואר למעלה, שאם לא תאמר כן - נמצאים דברי רבינו בהלכה זו סותרים דבריו בהלכה ד: "שבחו מחמת עצמן, נוטל פי שניים". והסמ"ע (שם) קיבל סברה זו. נחלקו הפוסקים האחרונים בדין דמי השכירות. בסמ"ע שם כתב שנוטל שבח הפיטום והוולד, משמע שבשכירות אינו נוטל, וכן משמע גם מלשון רבינו כאן. כנראה מפני שדמי השכירות הם כמִלווה (ראה לחם משנה כאן). ובנתיבות המשפט חושן משפט שם סעיף קטן א מחלק בין דמי השכירות שמלפני מיתת האב ובין אלה המגיעים בעד תקופת השכירות שלאחר מיתתו. הראשונים הם כמִלווה ואינו נוטל, והשניים הם שבח הבא מאליו - ונוטל]. 14) ברייתא שם, דף קכג, עמוד ב. 15) שהיה רגיל ליתן לאביו הכהן את המתנות שציוותה תורה (דברים יח, ג) לתת לכוהנים מכל בהמת חולין שנשחטה, היינו הזרוע והלחיים והקיבה. 16) משום שזכה בהם אביו בחייו, בגמרא שם מבואר, שאפילו אם מת טרם שהורמו המתנות (לפני שנחתכו חלקים אלה מגוף הבהמה) משום, שמתנות שלא הורמו דינם כמו שהורמו.

מתוך מהדורת וגשל

1 **ד.** אֵין הַבְּכוֹר[17] נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר
2 מִיתַת אָבִיו, אֶלָּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ הַשֶּׁבַח בְּדָמִים[18] וְנוֹתֵן הַיָּתֵר[19]
3 לַפָּשׁוּט[20]. וְהוּא שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ הַנְּכָסִים, כְּגוֹן[21] כַּרְמֶל[22] שֶׁנַּעֲשׂוּ
4 שְׁבֶלִים, וְכַפְנִיּוֹת[23] שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּמָרִים[24]; אֲבָל שָׁבְחוּ מֵחֲמַת
5 עַצְמָן וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ, כְּגוֹן אִילָן קָטָן שֶׁגָּדַל וְעָבָה, וְאֶרֶץ
6 שֶׁהֶעֱלָתָה שִׂרְטוֹן[25] - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל בַּשֶּׁבַח פִּי שְׁנַיִם. וְאִם
7 מֵחֲמַת הוֹצָאָה הִשְׁבִּיחַ - אֵינוֹ נוֹטֵל[26].
8 **ה.** אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּמִלְוָה[27], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא
9 בִּשְׁטָר[28], אַף עַל גַּב שֶׁגָּבוּ קַרְקַע בְּחוֹב אֲבִיהֶם[29]. הָיְתָה לָאָב
10 מִלְוָה[30] בְּיַד הַבְּכוֹר - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם,
11 הוֹאִיל וְיֶשְׁנָהּ[31] תַּחַת יָדוֹ, אוֹ לֹא יִטֹּל, הוֹאִיל וּמֵחֲמַת אָבִיו
12 יִירָשֶׁנָּה וַעֲדַיִן לֹא בָּאָה לְיָדוֹ שֶׁל אָבִיו. לְפִיכָךְ יִטֹּל מִמֶּנָּה
13 חֲצִי חֵלֶק בְּכוֹרָה[32].
14 **ו.** בְּכוֹר[33] שֶׁמָּכַר חֵלֶק בְּכוֹרָה קֹדֶם חֲלֻקָּה[34] - מִמְּכָרוֹ קַיָּם,
15 מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַבְּכוֹר חֵלֶק בְּכוֹרָה קֹדֶם חֲלֻקָּה. לְפִיכָךְ, אִם חָלַק
16 עִם אֶחָיו קֹדֶם בְּמִקְצָת נְכָסִים, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין,
17 וְנָטַל חֵלֶק כְּפָשׁוּט[35] - וְתֵר בְּכָל הַנְּכָסִים[36], אֵינוֹ נוֹטֵל
18 בִּשְׁאָרָן אֶלָּא כְּפָשׁוּט[37]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא
19 מִחָה; אֲבָל אִם מִחָה[38] בְּאֶחָיו וְאָמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: עֲנָבִים
20 אֵלּוּ שֶׁאֲנִי חוֹלֵק עִם אַחַי בְּשָׁוֶה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁמְּחַלְּתִּי
21 בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה - הֲרֵי זֶה מֻחְאָה, וְלֹא וִתֵּר בִּשְׁאָר נְכָסִים.
22 וַאֲפִלּוּ מִחָה בַּעֲנָבִים[39] כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִים, וּבְצָרוּם וַחֲלָקוּם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

17) נתבאר באריכות בהלכה הקודמת. 18) אין הפשוט יכול לדרוש קרקע שמחירו כדמי השבח המגיע לו בחלק בכורה בקרקע שנטל הבכור. 19) מחשבים דמי השבח והבכור נוטל חלק בו כאחיו הפשוט ושאר הדמים (היתר) נותן לאחיו. 20) מימרא של רב נחמן בשם שמואל בבא קמא צה: 21) רב פפא בבא בתרא קכד. 22) קנה התבואה לפני שהוציאה שיבולת שהגרגרים גדלים בה. 23) פרי התומר סמוך לנפילת הפריחה. 24) ונשתנה שם הפרי. 25) כשהנהר מציף את השדות הסמוכות גורף איתו רפש וטיט ואחר ירידת המים הם נשארים ומשביחים את הקרקע. 26) גמרא שם. 27) מסקנת הסוגייה שם קכה: "הילכתא ... ואין הבכור נוטל פי שניים במִלווה, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות". 28) שגבייתו בטוחה. 29) וקרקעותיו של הלווה משועבדים למלווה בשטר, וכתב הרשב"ם שם קכה: שבמִלווה על המשכון נוטל פי שניים משום שבעל חוב קונה משכון, והטור שם כתב, שאפילו משכנו בשעת הלוואתו, שאינו קונה המשכון (ראה בבא מציעא פב.) נוטל, וביאר בפרישה שם טעמו של דבר: מדרשתו של רב יצחק (פסחים לא:) שקונה משכון שלא בשעת הלוואה למדנו עד כמה גדול כוחו של שעבוד, ולפיכך אפילו בשעת הלוואה מועיל המשכון שהמִלווה יהא נידון כגבוי וכמצוי, וכפל דברי עצמו בקיצור בסמ"ע שם סעיף קטן כ. ובדומה לזה כתבו התוספות בפסחים שם דיבור המתחיל מדרב יצחק גבי בל ייראה ובל יימצא. וכן בגיטין לז: דיבור המתחיל שאני גבי שמיטת כספים. וכל זה במטלטלין, אבל בקרקע הממושכן אמרו רב פפא ורב הונא בן רב יהושע (בבא מציעא סז.) "האי משכנתא באתרא דמסלקי ... ואין הבכור נוטל בה פי שניים ובאתרא דלא מסלקי ... ובכור נוטל פי שניים". פירוש, ישנם מקומות שממשכנים קרקע, בתנאי, שהמלווה יאכל פירותיו מספר שנים קצוב, ולאחר כך יחזיר הקרקע לבעלים ללא כל תשלום (משכנתא דסורא) או ינכה סכום קצוב לכל זמן קצוב, והלווה משאיר לעצמו זכות לשלם למלווה - לפני גמר התקופה הקצובה מראש - את מותר החוב המגיע לו אחר ניכוי דמי השנים שאכל ולסלקו מן הקרקע (זה נקרא "באתרא דמסלקי") ויש מקומות שאין ללווה זכות זו, אלא הקרקע נשאר ביד המלווה עד סוף הזמן הקצוב (באתרא דלא מסלקי). ומלמדנו רב פפא ורב הונא, שבמקומות המסלקים אין הבכור של המלווה נוטל פי שניים באותו מִלווה, ואף על פי שיש קרקע ממושכנת בידי היתומים. וטעמו של דבר: לא היה לאביהם כל זכות בגוף המשכון אלא שעבוד בלבד, אבל במקום שאין מסלקים - הקרקע כקנוי לו לזמן. והר"י מיגאש (הובא בטור חושן משפט סימן רעח) מבאר, שאפילו במקומות שאין מסלקים - נוטל רק כשמת אביו לפני זמן פירעון, שאז הקרקע היה קנוי לו, אבל כשהגיע זמן פירעון בחיי אביהם אינו נוטל, משום שפקעה זכותו בגוף המשכון. ורבינו כאן לא העיר כלום בדיני משכון לעניין בכור, אולם בהלכות מלווה פרק ז הלכה ד כתב, שאין הבכור נוטל במקום שאין מסלקים. 30) בבא בתרא שם קכו. 31) ברי"ף שם כתב כל השיקול הזה לכאן ולכאן ופסק להלכה: חולקים. ופסק רבינו כמותו, כדרכו. 32) שם אמרו: "במִלווה שעימו פלגי". פירוש, במִלווה שקיבל הבכור מהאב יחלוקו, ובתוספות שם דיבור המתחיל ובמִלווה הסבירו, שדין זה הוא תקנת חכמים מיוחדת, אבל בכל מקום אחר נפסקה הלכה שממון המוטל בספק - המוציא מחבירו עליו הראייה. 33) שם. 34) שם. נחלקו אמוראים בזה, רב פפא אומר בשם רבא: אין לבכור חלק בכורה לפני חלוקה, פירוש, הבכור זוכה בחלק בכורה שלו בשעת חלוקת נכסי האב בין יורשיו, ולפני חלוקה לא זוכה בחלק בכורה שלו בשעת חלוקת נכסי האב בין יורשיו, ולפני חלוקה לא זכה בו כלל, ולפיכך אינו יכול למכור, ורב פפי אומר בשם רבא, שבחלק בכורה זכה מייד עם מיתת אביו. ונפסקה הלכה שם כרב פפי. וחלקו עליו בתוספות שם עמוד ב דיבור המתחיל לא עשה. ודעתם, שחלק הפשיטות יכולים כל האחים למכור, וכן דעת הר"ן שם ונימק, שהרי אמרו (שם סב:) ששותף יכול למכור חלקו בנכסים משותפים, והסכימו לדעתם הטור והבית יוסף שם. ונראה שדעת רבינו כרשב"ם, שהרי כתב: בכור שמכר חלק בכורה וכו' ומשמע שחלק פשיטות אינו יכול למכור. [כתב הרי"ף שם, יש רוצים ללמוד מכאן שבכור נוטל פי שניים במִלווה ואף על פי שלא הגיע לידו, כמו שזכה בחלק בכורה טרם שהגיע לידו. ודחה דעתם ואומר, שיש הבדל מכריע בין שני אלה: מִלווה אינו מוחזק ביד המוריש והתורה אמרה בכל אשר "יימצא" לו - וזה אינו מצוי, אבל חלק הבכורה היה מצוי בידו, ומכל המצוי בידו הוא מוריש לבכור פי שניים. וברור שרבינו קיבל סברתו, שהרי פסק שאינו נוטל במִלווה ואף על פי כן יכול למכור חלק הבכורה לפני חלוקה]. 35) ולא עירער, כמו שיבואר בסמוך. 36) גמרא שם: אמר רב אסי בכור שנטל חלק כפשוט - וויתר. ופירש רב פפי שם, שוויתר על חלק בכורה שבכל הנכסים. 37) דין זה מסקנה ישירה הוא משיטתו שיש לבכור חלק בכורה לפני חלוקה, ולפיכך יכול הוא לוותר עליו כשם שיכול למכרו. ורב פפא שאמר בשם רבא שאין לו לפני חלוקה, חולק גם בדין זה ואומר, שאינו יכול לוותר אלא בחלק בכורה מהנכסים שחלקו. 38) שם. 39) שם.

מתוך מהדורת וגשל

בְּשָׁוֶה - לֹא וִתֵּר בִּשְׁאָר נְכָסִים[40]. אֲבָל אִם דְּרָכוּם, וְחָלַק עִמָּהֶן בְּשָׁוֶה בַּיַּיִן, וְלֹא מִחָה בָּהֶן מִשֶּׁנַּעֲשָׂה יַיִן - וִתֵּר בִּשְׁאָר הַנְּכָסִים[41]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁמִּחָה בַּעֲנָבִים וְחָלַק עִמָּהֶם בְּשָׁוֶה בְּזֵיתִים, שֶׁהֲרֵי וִתֵּר בַּכֹּל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. מִי שֶׁיִּבֵּם[42] אֵשֶׁת אָחִיו - הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסֵי אָחִיו הַמֵּחְזָקִים; וְכָל הָרְאוּיִין לָבוֹא לְאַחַר מִכָּאן - הֲרֵי הוּא בָּהֶן כְּכָל הָאַחִים[43]. שֶׁהֲרֵי בְּכוֹר קָרָא אוֹתוֹ[44] הַכָּתוּב[45], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר[46] אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל מִמֶּנּוּ בָּרְאוּי כְּבַמֵּחְזָק, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל בַּשֶּׁבַח[47] שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו[48] מִשְּׁעַת מִיתָה עַד שְׁעַת חֲלֻקָּתוֹ עִם אֶחָיו בִּנְכָסֵי אָבִיו[49]. וַאֲפִלּוּ הִשְׁבִּיחוּ נְכָסִים אַחַר שֶׁיִּבֵּם[50] וְקֹדֶם שֶׁיַּחְלְקוּ - הֲרֵי הוּא בַּשֶּׁבַח כְּאֶחָד מִן הָאַחִין[51]. אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹטֵל מִן הַנְּכָסִים אֵלּוּ שְׁנֵי חֲלָקִים, חֶלְקוֹ וְחֵלֶק אָחִיו שֶׁיִּבֵּם אִשְׁתּוֹ, הוֹאִיל וּמֵת הָאָב בְּחַיֵּי כֻּלָּן.

ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁכֵנִים[52], שֶׁהַבְּכוֹר נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים שֶׁלּוֹ כְּאֶחָד בְּמֶצֶר[53] אֶחָד[54]. אֲבָל הַיָּבָם[55] שֶׁחָלַק עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי אָבִיו - נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק אָחִיו בְּגוֹרָל[56]; וְאִם עָלָה גוֹרָלוֹ בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת - נוֹטֵל בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת.

ט. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[57] שֶׁמֵּתָה, אֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הָאַחִים מַאֲמָר[58] - מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי מְלוֹג[59] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[60], וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ[61] עִם חֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, הוֹאִיל וְהֵן יִירְשׁוּ כְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[62].

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

א. הָאוֹמֵר: זֶה בְּנִי, אוֹ זֶה אָחִי, אוֹ זֶה אֲחִי אָבִי, אוֹ שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה בַּאֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן מֵחְזָקִין שֶׁהֵן קְרוֹבָיו - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְיִירָשֶׁנּוּ. בֵּין שֶׁאָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא בֵּין שֶׁאָמַר כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע. אֲפִלּוּ נִשְׁתַּתֵּק וְכָתַב בִּכְתַב יָדוֹ שֶׁזֶּה יוֹרְשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין.

ב. הָיֵינוּ מֵחְזָקִין בָּזֶה שֶׁהוּא אָחִיו אוֹ בֶּן דּוֹדוֹ, וְאָמַר: אֵינוֹ אָחִי וְאֵינוֹ בֶּן דּוֹדִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן. אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל מִי שֶׁהֵחֲזַק שֶׁהוּא בְּנוֹ לוֹמַר: אֵינוֹ בְּנִי, וְלֹא יִירָשֶׁנּוּ. וְיִרָאֶה לִי: שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ לַבֵּן בָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלָיו לוֹמַר

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

40) משום שבענבים אלה מיחה כבר כשהיו מחוברים. **41)** יין הוא נכס חדש שלא מיחה בו עדיין ומכיון שנטל בו חלק כפשוט ולא מיחה - גילה דעתו שהוא מוותר על הכל. רב אסי שם אמר: בכור שמיחה - מיחה. ומפרש רבה; בענבים ובצרום זיתים ומסקם, אבל דרכום לא. ופירש הר"י מיגאש על פי רבינו חננאל, שהמדובר בדין וויתור וקיבל רבינו פירושו. [הראב"ד כותב: "יש לנו דרך אחרת בכל זה". כנראה הוא קיבל פירושו של הרשב"ם, שרב אסי התכוון לשבח שהשביחו יתומים (ראה שם)]. **42)** התורה מצווה על אחיו של המת בלי בנים לישא את אלמנתו (דברים כה, ה), ונישואין אלה נקראים "ייבום". ביבמות כד. פירשו מה שאמרה תורה (שם, ו) "יקום על שם אחיו המת" הכוונה לנחלה, שהמייבם יורש את כל נכסי המת] ואין לשאר אחיו בהם כלום. **43)** שם כד: **44)** את המייבם. **45)** ולפיכך, דינו כבכור שאינו נוטל אלא במוחזק. **46)** בגמרא שם, דרשו: "והיה הבכור" - מכאן שמצווה בגדול לייבם, פירוש, הגדול שבאחים צריך לייבם (דרשה זו מוציאה כתוב זה מפשוטו, וכולו נדרש לדינים שונים). **47)** משנה בכורות נב. **48)** כדין בכור לאביו (ראה למעלה הלכה ד). **49)** המייבם יורש כל חלק אחיו המת בנכסי האב, שמת לפני מיתת האח. במשנתנו כתוב סתם: "אין נוטלין בשבח" ומפרש רבינו שהמדובר בנכסי האב שמת לפני מיתת בנו, ובניו לא הספיקו לחלק הירושה עד שמת הבן. ופירושו מוכרח, שהרי נכסי האח המת כולם שלו ואין כאן בעייה של השבח. [במגיד משנה כתב בשם הרמב"ן והרשב"א, שאם מת הבן בחיי האב אין המייבם נוטל חלק אחיו המת בנכסי האב, משום שלא זכה בהם האח והרי הם ראויים ולא מוחזקים והוסיף שגם דעת רבינו כך. ונראה שדייק זאת מסיומה של הלכה זו: "הואיל ומת האב בחיי כולם"]. **50)** וזכה בנכסיו. **51)** מחלוקת אביי ורבא שם ופסק כרבא שהלכה כמותו נגד אביי בכל מקום, חוץ לשש הלכות, וזו אינה מהן. וטעמו: כל דיני ירושת המייבם בנכסי האח כדיני בכור בנכסי אביו (ראה למעלה הלכה ד). **52)** פרק י"ב הלכה ב. **53)** בגבול. **54)** ואף על פי שיש שם סוגי קרקעות שונים, טובים ורעים, ואין אפשרות לתת לו שני חלקים ביחד, אלא אם כן יקבל הוא רק שדה טובה ואחיו רעה - נוטל הבכור במקום אחד, ושמים שוויין ומשלם לאחיו דמים לפי חשבון. והטעם: שני החלקים שהבכור מקבל נידונים כחלק אחד מוגדל. ובשאר שותפים או אחים שבאו לחלוק למדנו שם, שאם חלק אחד טוב וחלק אחד רע - נוטלים בגורל. **55)** בבא בתרא יב: **56)** ובזה אין דינו כבכור, כדרשתו של רבא שם: כתוב בתורה: "והיה הבכור" - הווייתו כבכור ואין חלוקתו כבכור. רש"י שם מנמק: שני החלקים שהיבם מקבל באים משני מורישים, חלק אחד מירושת אביו והשני מירושת אחיו. **57)** אלמנת האח שמת בלי בנים נקראת "שומרת יבם" מפני שהיא שומרת (מחכה) ליבם שיבוא ויישאנה. **58)** מן התורה אין היבם קונה את יבמתו לאשה אלא בביאה, וחכמים תיקנו לה גם קידושי כסף או שטר ונקראים "מאמר", משום שביאה קונה ביבמה בלי כל אמירה, ובכסף או שטר צריך שיאמר הרי את מקודשת וכו' (תוספות יום טוב יבמות פרק ב משנה א). **59)** הנכסים שבעלה המת לא קיבל עליו אחריותם, ותיקנו חכמים, שהבעל אוכל פירותיהם - וגופם נשאר ברשות האשה ומשום שמאמר אינו קניין גמור ביבמה - אין היבם יורש אותה. **60)** הנכסים ששמו אותם בכתובתה והבעל קיבל עליו אחריותם; אם פיחתו - נושא הוא בהפסד, ואם השביחו - השבח שלו. **61)** מאתיים של בתולה ומנה של אלמנה וגרושה שהבעל מחוייב לתת לה עם התוספת שכתב לה מרצונו הטוב. **62)** בהלכות אישות פרק י"ב הלכה ד. נתבאר שם שהטילו חכמים על הבעל הוצאת קבורת אשתו תחת זכותו לרשת כתובתה. **1)** מבאר דין אמר זה בני או זה אחי, או אמר זה בני וחזר ואמר זה עבדי, ושאין קורין עבדים ושפחות אבא פלוני או אמא פלונית, ודין מי שיש לו בן משפחה ונכרית לעניין ירושה, ודין שיורשים בחזקה אף על פי שאין שם עדי ייחוס, ודין אומר זה אחי שאינו נאמן לגבי אחיו הידועים ויטול עימו בחלקו.

אֵינוֹ בְּנִי לְעִנְיַן יִחוּס, וְאֵין מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ מַמְזֵר עַל פִּיו, נֶאֱמָן הוּא לְעִנְיַן יֵרֵשָׁה, וְלֹא יִירָשֶׁנּוּ.

ג. הָאוֹמֵר: זֶה בְּנִי, וְחָזַר וְאָמַר: עַבְדִּי הוּא - אֵינוֹ נֶאֱמָן. אָמַר: עַבְדִּי, וְחָזַר וְאָמַר: בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשַׁמְּשׁוֹ כְּעֶבֶד - נֶאֱמָן; שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר עַבְדִּי - כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא לִי כְּעֶבֶד. וְאִם הָיוּ קוֹרִין לוֹ: עֶבֶד בֶּן מֵאָה זוּז, וְכֵיוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵין אוֹמְרִין אוֹתָן בְּיִחוּד אֶלָּא לַעֲבָדִים - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נֶאֱמָן.

ד. הָיָה עוֹבֵר עַל בֵּית הַמֶּכֶס, וְאָמַר: בְּנִי הוּא זֶה, וְחָזַר אַחַר כָּךְ וְאָמַר: עַבְדִּי - נֶאֱמָן; שֶׁלֹּא אָמַר בְּנִי אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִן הַמֶּכֶס. אָמַר בְּבֵית הַמּוֹכֵס: עַבְדִּי הוּא, וְחָזַר וְאָמַר: בְּנִי הוּא - אֵינוֹ נֶאֱמָן.

ה. הָעֲבָדִים וְהַשִּׁפְחוֹת - אֵין קוֹרִין לָהֶן: אַבָּא פְּלוֹנִי וְאִמָּא פְּלוֹנִית; שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה, וְנִמְצָא זֶה הַבֵּן נִפְגָּם. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הָעֲבָדִים וְהַשִּׁפְחוֹת חֲשׁוּבִין בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ לָהֶן קוֹל, וְכָל הַקָּהָל מַכִּירִין אוֹתָן וְאֶת בְּנֵי וַעֲבָדֵי אֲדוֹנֵיהֶן, כְּגוֹן עַבְדֵי הַנָּשִׂיא - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּר לִקְרוֹת לָהֶן אַבָּא וְאִמָּא.

ו. מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ שִׁפְחָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן וְהָיָה נוֹהֵג בּוֹ מִנְהַג בָּנִים, אוֹ שֶׁאָמַר: בְּנִי הוּא וּמְשֻׁחְרֶרֶת הִיא אִמּוֹ, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אוֹ אָדָם כָּשֵׁר שֶׁהוּא בָּדוּק בִּדְקָדּוּקֵי מִצְוֹת - הֲרֵי זֶה יִירָשֶׁנּוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה, שֶׁהֲרֵי הֶחְזְקָה שִׁפְחָה בְּפָנֵינוּ. וְאִם מִשְּׁאָר הֲדִיוֹטוֹת הוּא, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מִן הַמַּפְקִירִין עַצְמָן לְכָךְ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת עֶבֶד לְכָל דָּבָר, וְאֶחָיו מֵאָבִיו מוֹכְרִין אוֹתוֹ. וְאִם אֵין לְאָבִיו בֵּן חוּץ מִמֶּנּוּ - אֵשֶׁת אָבִיו מִתְיַבֶּמֶת. וְזֶה הוּא הַדִּין שֶׁיֵּרָאֶה לִי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ עַל עִקְּרֵי הַקַּבָּלָה. וְיֵשׁ מִי שֶׁלֹּא חִלֵּק בֵּין כְּשֵׁרִים לִשְׁאָר הָעָם, אֶלָּא לְעִנְיַן שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּהוּ אֶחָיו בִּלְבַד. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֲפִלּוּ לְיוֹרְשׁוֹ לֹא נַחֲלֹק בְּיִשְׂרָאֵל. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה.

ז. כָּל הַיּוֹרְשִׁין יוֹרְשִׁין בַּחֲזָקָה. כֵּיצַד? עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ: שֶׁזֶּה מֻחְזָק לָנוּ שֶׁהוּא בְּנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עֵדֵי יִחוּס וְלֹא יָדְעוּ אֲמִתַּת הַיִּחֻסִין - הֲרֵי אֵלּוּ יוֹרְשִׁין בְּעֵדוּת זוֹ.

ח. יַעֲקֹב שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְלֹא הֶחְזַק לוֹ בֵּן אֶלָּא שְׁנֵיהֶם, תָּפַס רְאוּבֵן לֵוִי מִן הַשּׁוּק וְאָמַר: גַּם זֶה אָחִינוּ הוּא, וְשִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי שִׁמְעוֹן נוֹטֵל חֲצִי הַמָּמוֹן, וּרְאוּבֵן שְׁלִישׁ, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה אַחִין, וְלֵוִי נוֹטֵל שְׁתוּת. מֵת לֵוִי - יַחֲזוֹר הַשְּׁתוּת לִרְאוּבֵן. נָפְלוּ לְלֵוִי נְכָסִים אֲחֵרִים - יְחַלְּקוּ אוֹתָן רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן מוֹדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֵּוִי זֶה אֲחִיהֶן. הִשְׁבִּיחַ הַשְּׁתוּת מֵאֵלָּיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת לֵוִי: אִם שֶׁבַח מַגִּיעַ לַכְּתַפַּיִם הוּא, כְּגוֹן עֲנָבִים שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הַשֶּׁבַח הַזֶּה כִּנְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לוֹ מֵאֲחֵרִים, וְיִחַלְּקוּ בָּהֶן; וְאִם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל רְאוּבֵן לְבַדּוֹ. אָמַר שִׁמְעוֹן: אֵין לֵוִי זֶה אָחִי, וְנָטַל לֵוִי בְּחֵלֶק רְאוּבֵן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת לֵוִי - לֹא יִירַשׁ שִׁמְעוֹן מִמֶּנּוּ כְּלוּם, אֶלָּא רְאוּבֵן לְבַדּוֹ יִירַשׁ הַשְּׁתוּת עִם שְׁאָר נְכָסִים אֲחֵרִים שֶׁהִנִּיחַ לֵוִי. וְהוּא הַדִּין בְּכָל הַיּוֹרְשִׁין שֶׁיּוֹדוּ מִקְצָתָן בְּיוֹרְשִׁין אֲחֵרִים שֶׁלֹּא יוֹדוּ מִקְצָתָן.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. זֶה הַכְּלָל בְּיוֹרְשִׁין: כָּל שְׁנֵי יוֹרְשִׁין שֶׁאֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ וַדַּאי וְהַשֵּׁנִי סָפֵק - אֵין לַסָּפֵק כְּלוּם. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם סָפֵק, שֶׁמָּא זֶהוּ הַיּוֹרֵשׁ אוֹ שֶׁמָּא זֶה הַיּוֹרֵשׁ - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֵּן וְטֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס - הֲרֵי הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל; שֶׁהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס סָפֵק. הִנִּיחַ בָּנוֹת וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - יוֹרְשׁוֹת בְּשָׁוֶה, וַהֲרֵי הוּא כְּאַחַת מִן הַבָּנוֹת.

ב. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת דִּין הַבָּנוֹת עִם הַבָּנִים בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן וּבְפַרְנָסָתָן. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּין - אֵין לַבָּנוֹת אֶלָּא מְזוֹנוֹתֵיהֶן, וְהַבָּנִים יִירְשׁוּ הַכֹּל, וְיִתְפַּרְנְסוּ הַבָּנוֹת בְּעִשּׁוּר נְכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּנָּשְׂאוּ בוֹ לְבַעְלֵיהֶן; וּבִזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מוּעָטִין - אֵין לַבָּנִים כְּלוּם, אֶלָּא הַכֹּל לִמְזוֹן הַבָּנוֹת. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת וְטֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס: בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּין - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין, וְדוֹחִין הַטֻּמְטוּם אֵצֶל הַבָּנוֹת, וְנִזּוֹן כְּמוֹתָן; וּבִזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מוּעָטִין - הַבָּנוֹת דּוֹחוֹת אֶת הַטֻּמְטוּם אֵצֶל הַבָּנִים, וְאוֹמְרוֹת לוֹ: זָכָר אַתָּה, וְאֵין לְךָ עִמָּנוּ מְזוֹנוֹת.

ג. מִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְנִשֵּׂאת, וְיָלְדָה בֵּן, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - אֵין זֶה הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. וְאִם מֵת הַבֵּן - שְׁנֵיהֶן יוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם סָפֵק, שֶׁמָּא זֶה אָבִיו אוֹ זֶה אָבִיו.

ד. יְבָמָה שֶׁלֹּא שָׁהָתָה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְנִתְיַבְּמָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וְיָלְדָה בֵּן, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, זֶה הַסָּפֵק אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן הַמֵּת אֲנִי וְאִירַשׁ אֶת נְכָסֵי אָבִי כֻּלָּן, וְאֵין אַתָּה רָאוּי לְיַבֵּם אוֹתָהּ, שֶׁאֵין אִמִּי בַּת יִבּוּם; וְהַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בְּנִי אַתָּה, וְאִמְּךָ רְאוּיָה לְיַבֵּם, וְאֵין לְךָ בִּנְכְסֵי אָחִי כְּלוּם; הוֹאִיל וְגַם זֶה הַיָּבָם סָפֵק שֶׁמָּא יָבָם הוּא אוֹ אֵינוֹ יָבָם - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. וְכֵן דִּין זֶה הַסָּפֵק עִם בְּנֵי הַיָּבָם בִּנְכְסֵי הַמֵּת שֶׁנִּתְיַבְּמָה אִשְׁתּוֹ: חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, הַסָּפֵק נוֹטֵל מֶחֱצָה וּבְנֵי הַיָּבָם מֶחֱצָה. מֵת הַיָּבָם אַחַר שֶׁחָלַק עִם זֶה הַסָּפֵק, וּבָאוּ בְּנֵי הַיָּבָם הָרְאוּיִים לִירַשׁ אֲבִיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְזֶה הַסָּפֵק לוֹמַר: אִם אֲחִיכֶם אֲנִי, תְּנוּ לִי חֵלֶק בִּירֻשָּׁה זוֹ; וְאִם אֵינִי אֲחִיכֶם, הַחֲזִירוּ לִי הַחֲצִי שֶׁלָּקַח אֲבִיכֶם - אֵין לְזֶה הַסָּפֵק בִּנְכְסֵי אֲבִיהֶן עִמָּהֶן כְּלוּם, וְאֵין מוֹצִיא מִיָּדָן.

ה. סָפֵק וְהַיָּבָם שֶׁבָּאוּ לַחֲלֹק בִּנְכְסֵי הָאָב - הֲרֵי הַיָּבָם יוֹרֵשׁ

1) מבאר דין כלל ביורשים אחד וודאי ואחד ספק, ודין ספק ובני יבם שבאו לחלוק בירושה, ודין יורשים מספק כגון נפל הבית עליו ועל אשתו, עליו ועל אמו, עליו ועל בן בתו או עליו ועל אביו, ואין יודעים מי מת קודם.

מתוך מהדורת וגשל

וַדַּאי, וְזֶה הַסָּפֵק: אִם הוּא בֶּן הַמֵּת - יֵשׁ לוֹ חֲצִי הַמָּמוֹן וּלְזֶה הַיָּבָם חֵצִי, וְאִם הוּא בֶּן הַיָּבָם - אֵין לוֹ כְּלוּם, לְפִיכָךְ הַיָּבָם יוֹרֵשׁ וְיִדָּחֶה הַסָּפֵק. הִנִּיחַ הַיָּבָם שְׁנֵי בָּנִים וַדָּאִין, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם, הֲרֵי הַסָּפֵק אוֹמֵר: אֲנִי בֶּן הַמֵּת, וְיֵשׁ לִי מֶחֱצָה וְלִשְׁנֵיכֶם מֶחֱצָה; וְהַשְּׁנַיִם אוֹמְרִים: אַתָּה אָחִינוּ, וּבֶן הַיָּבָם אַתָּה, וְאֵין לְךָ אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּנִכְסֵי הַזָּקֵן; הַחֲצִי שֶׁמּוֹדֶה לָהֶם בּוֹ - נוֹטְלִין, וְהַשְּׁלִישׁ שֶׁמּוֹדִין הֵן לוֹ - נוֹטֵל, וְהַשְּׁתוּת הַנִּשְׁאָר - חוֹלְקִים אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה, הוּא נוֹטֵל חֶצְיוֹ וּשְׁנֵיהֶם חֶצְיוֹ. מֵת הַסָּפֵק, הֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בְּנִי הוּא וַאֲנִי אִירָשֶׁנּוּ, וַאֲבִי הַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן בְּנִי הַמֵּת הוּא וַאֲנִי אִירָשֶׁנּוּ - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. (מֵת הַיָּבָם, הַסָּפֵק אוֹמֵר: בְּנוֹ אֲנִי וְאִירָשֶׁנּוּ, וַאֲבִי הַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן בְּנִי הָאַחֵר אַתָּה, וְזֶה אָחִי אָבִיךָ הוּא וַאֲנִי אִירָשֶׁנּוּ - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה).

ו. מִי שֶׁנָּפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם הָאִשָּׁה מֵתָה תְּחִלָּה, וְנִמְצְאוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁין כָּל נְכָסֶיהָ, אוֹ הַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה, וְנִמְצְאוּ יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה יוֹרְשִׁין כָּל נְכָסֶיהָ - כֵּיצַד דִּינָם? מַעֲמִידִין נִכְסֵי מְלוֹג בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה; וְהַכְּתֻבָּה, עִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת - בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל; וְחוֹלְקִין בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה נוֹטְלִין חָצְיָן וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חָצְיָן. אֲבָל אִם נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ - מַעֲמִידִין נִכְסֵי הָאֵם בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאֵם, שֶׁהֵם יוֹרְשִׁין וַדָּאִין; אֲבָל יוֹרְשֵׁי הַבֵּן - סָפֵק הֵם, שֶׁאִם מֵת הַבֵּן תְּחִלָּה - אֵין לְאֶחָיו מֵאָבִיו בְּנִכְסֵי אִמָּן כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ז. נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל בֶּן בִּתּוֹ: אִם הָאָב מֵת תְּחִלָּה - בֶּן בִּתּוֹ יִירָשֶׁנּוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי הַבֵּן; וְאִם בֶּן בִּתּוֹ מֵת תְּחִלָּה - אֵין הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אִמּוֹ בַּקֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי הָאָב. לְפִיכָךְ יַחְלְקוּ יוֹרְשֵׁי הָאָב עִם יוֹרְשֵׁי בֶּן הַבַּת. וְכֵן אִם [נִשְׁבָּה] הָאָב וּמֵת בֶּן בִּתּוֹ בַּמְּדִינָה, אוֹ שֶׁנִּשְׁבָּה הַבֵּן וּמֵת אָבִי אִמּוֹ בַּמְּדִינָה - יַחְלְקוּ יוֹרְשֵׁי הָאָב עִם יוֹרְשֵׁי בֶּן הַבַּת.

ח. נָפַל עָלָיו הַבַּיִת וְעַל אָבִיו אוֹ שְׁאָר מוֹרִישִׁין, וְעָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה וּבַעֲלֵי חוֹב, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִין: מֵת הַבֵּן תְּחִלָּה, וְלֹא הִנִּיחַ כְּלוּם, וְאָבַד הַחוֹב, וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת אוֹמְרִים: הָאָב מֵת תְּחִלָּה, וְזָכָה הַבֵּן בִּירֻשָּׁתוֹ, וְיֵשׁ לָנוּ לִגְבּוֹת מֵחֶלְקוֹ - הֲרֵי הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין, וְעַל הָאִשָּׁה וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יֵלְכוּ לָהֶם בְּלֹא כְּלוּם.

ט. דִּין אֵלּוּ שֶׁמֵּתוּ תַּחַת הַמַּפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם, אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לָאֵשׁ, אוֹ שֶׁמֵּתוּ בְּיוֹם אֶחָד וְזֶה בִּמְדִינָה זוֹ וְהָאַחֵר בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - דִּין אֶחָד הוּא; שֶׁבְּכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵין יוֹדְעִין מִי הוּא שֶׁמֵּת תְּחִלָּה.

יום שישי י' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

א. אֵין אָדָם[2] יָכוֹל לְהוֹרִישׁ לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, וְלֹא לַעֲקֹר[3] הַיְרֻשָּׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה מָמוֹן הוּא[4]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת נְחָלוֹת: וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט - לוֹמַר: שֶׁחֻקָּה זוֹ לֹא נִשְׁתַּנְּתָה[5] וְאֵין הַתְּנַאי מוֹעִיל בָּהּ. בֵּין שֶׁצִּוָּה וְהוּא בָּרִיא בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע[6], בֵּין עַל פֶּה בֵּין בִּכְתָב - אֵינוֹ מוֹעִיל.

ב. לְפִיכָךְ[7], הָאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי בְּכוֹרִי לֹא יִטֹּל פִּי שְׁנַיִם, אִישׁ פְּלוֹנִי[8] בְּנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו - לֹא אָמַר כְּלוּם[9]. אִישׁ פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּת[10], בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן - לֹא אָמַר כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[11]. אֲבָל הָיוּ לוֹ יוֹרְשִׁין רַבִּים, כְּגוֹן בָּנִים רַבִּים אוֹ אַחִים אוֹ בָּנוֹת, וְאָמַר כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע: פְּלוֹנִי אָחִי יִירָשֵׁנִי מִכְּלַל אַחַי[12], אוֹ בִּתִּי פְּלוֹנִית תִּירָשֵׁנִי מִכְּלַל בְּנוֹתַי[13] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[14], בֵּין שֶׁאָמַר עַל פֶּה בֵּין שֶׁכָּתַב בִּכְתָב. אֲבָל אִם אָמַר: פְּלוֹנִי בְּנִי יִירָשֵׁנִי לְבַדּוֹ[15]: אִם אָמַר עַל פֶּה - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לִבְנוֹ - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[16], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

ג. אָמַר: פְּלוֹנִי בְּנִי יִירַשׁ חֲצִי נְכָסַי, וּשְׁאָר בָּנַי הַחֲצִי - דְּבָרָיו קַיָּמִין[18]. אֲבָל אִם אָמַר: הַבְּכוֹר יִירַשׁ כַּפָּשׁוּט, אוֹ שֶׁאָמַר: לֹא יִירַשׁ פִּי שְׁנַיִם עִם אֶחָיו - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר[19], כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר שאין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש. 2) משנה בבא בתרא קל. 3) משנה שם קכו: 4) וכלל בידינו שבענייני ממון מועיל כל תנאי (כרבי יהודה קידושין יט: ובכמה מקומות). 5) בכתב יד תימן: לא תישתנה. 6) חולה אנוש. 7) בבא בתרא שם. 8) שם קל. שאין לו כל זכות ליורשו. 9) דיבורו אינו מועיל וכאילו לא אמר כלום. 10) ומכל שכן כשיש לו בן. 11) כל הדומה לזה, כשאומר על מי שאינו יורשו כלל - שיירשנו. 12) הוא היחידי מבין אחיי יירש אותי. 13) ואין לו בנים. 14) כרבי יוחנן בן ברוקה במשנתנו: "אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים", ונפסקה שם הלכה כמותו. וטעמו פירש רבא בגמרא שם: אמר קרא (דברים כא, טז): "והיה ביום הנחילו את בניו" - התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. 15) רבינו מחלק בין בן לבין יורשים אחרים. 16) שם קלא: "אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לבנו הגדול - לא עשהו אלא אפוטרופוס וכו' ואפילו בנו קטן". כלומר, התכוון שבניו יכבדוהו, אבל לא להעבירם מנחלתם. 17) בפרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה ב והלכה ג. לשון שמואל שם: "הכותב כל נכסיו וכו'" ואפשר להבין שהמדובר בלשון מתנה ורבינו כתב "פלוני בני יירשני", שאם נתן בתורת מתנה דבריו קיימים. וההבדל הזה בבן בין הבנים בין אומר בעל פה ובין כתב, אמרו הרי"ף כאן, ומדגיש שזאת היא "הילכתא בלי טעמא (הלכה שלא נמסר נימוקה)" ומסתמך על הגמרא שם קמד. 18) דין זה פשוט, שהרי אפילו אמר יירש כל נכסיי - דבריו קיימים כמבואר בהלכה הקודמת, ונכתב משום הבבא שלאחריה. 19) חציו הראשון של פסוק זה: "והיה ביום הנחילו את בניו" מלמדנו שהאב רשאי להנחיל את יורשיו כרצונו, כמבואר למעלה הלכה ב, ומסופו של הפסוק למדנו, שזכות זו ניתנה לאב רק בחלק הפשיטות לבדו ולא בחלק הבכורה. [הר"י מיגאש, מובא במגיד

מתוך מהדורת וגשל

ד. וְאִם הָיָה בָּרִיא[20] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, לֹא לַבְּכוֹר וְלֹא לְאֶחָד מִשְּׁאָר הַיּוֹרְשִׁין.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[21]? כְּשֶׁאָמַר בִּלְשׁוֹן יֵרֶשָׁה; אֲבָל אִם נָתַן מַתָּנָה - דְּבָרָיו קַיָּמִין. לְפִיכָךְ, הַמְחַלֵּק נְכָסָיו[22] עַל פִּיו לְבָנָיו[23] כְּשֶׁהוּא שְׂכִיב מְרַע[24], רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט לְאֶחָד, וְהִשְׁוָה לָהֶן הַבְּכוֹר - דְּבָרָיו קַיָּמִין[25]. וְאִם אָמַר מִשּׁוּם יֵרֶשָׁה - לֹא אָמַר כְּלוּם[26].

ו. כָּתַב[27] בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף מִשּׁוּם מַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן יֵרֶשָׁה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף - דְּבָרָיו קַיָּמִין. כֵּיצַד? תִּנָּתֵן שָׂדֶה פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי בְּנִי וְיִירָשֶׁנָּה, אוֹ שֶׁאָמַר: יִירָשֶׁנָּה וְתִנָּתֵן לוֹ וְיִירָשֶׁנָּה, אוֹ יִירָשֶׁנָּה וְתִנָּתֵן לוֹ, הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם לְשׁוֹן מַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן יֵרֶשָׁה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף - דְּבָרָיו קַיָּמִין. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שָׂדוֹת[28] לִשְׁלֹשָׁה יוֹרְשִׁין, וְאָמַר: יִירַשׁ פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וְתִנָּתֵן לִפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וְיִירַשׁ פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית - קָנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן יֵרֶשָׁה אֵינוֹ זֶה שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן מַתָּנָה[29]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה בֵּין אֲמִירָה לַאֲמִירָה כְּדֵי דִּבּוּר[30]; אֲבָל אִם שָׁהָה - צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה מְעֹרָב בִּשְׁלָשְׁתָּן.

ז. כֵּיצַד[31]? אִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה בָּאֶמְצַע - יֹאמַר: פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי יִירְשׁוּ שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית שֶׁנְּתַתִּים לָהֶן בְּמַתָּנָה וְיִירָשׁוּם[32]. וְאִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה בַּתְּחִלָּה - יֹאמַר: תִּנָּתֵן שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית[33] לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְיִירָשׁוּם. וְאִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה בַּסּוֹף - יֹאמַר: יִירַשׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית שֶׁנְּתַתִּים לָהֶן בְּמַתָּנָה.

ח. יְרֵשַׁת הַבַּעַל[34], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[35], עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְאֵין הַתְּנַאי[36] מוֹעִיל בָּהּ[37], אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה עִמָּהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[38].

ט. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יוֹרֵשׁ[39] אֶת אָבִיו דְּבַר תּוֹרָה. אֲבָל שְׁאָר יֲרֻשּׁוֹתֵיהֶן - מַנִּיחִין אוֹתוֹ לְפִי מִנְהָגָם.

י. וְהַגֵּר[40] אֵינוֹ יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[41]. תִּקְּנוּ לוֹ שֶׁיִּירַשׁ כְּשֶׁהָיָה, שֶׁמָּא יַחֲזוֹר לְמִרְדּוֹ[42]. וְיָרֵאָה לִי, שֶׁתְּנַאי מוֹעִיל בִּירֻשָּׁה זוֹ[43], הוֹאִיל וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְחַיֵּב לַעֲמֹד בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[44]. וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו הַגֵּר, וְלֹא גֵּר יוֹרֵשׁ אֶת גֵּר[45], לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46].

יא. כָּל הַנּוֹתֵן[47] נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִנִּיחַ הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

משנה כאן, מבאר ששני הדינים האלה: יירש הכל ויירש חצי נכסיי דבריו קיימים - נאמרו כשאין בכור בין הבנים; אבל אם יש בכור ביניהם, ברור, שאינו יכול למעט חלק בכורה, והואיל ובטלה צוואתו לגבי חלק זה, בטלה גם לגבי חלק הפשוטים. והרא"ש והטור (שם) חולקים עליו בחלק הפשוטים ודעתם, שהבכור נוטל כדינו והפשוטים מפסידים לפי חשבון. (ראה לקמן הלכה ד)].

20) בעייה שלא נפשטה שם קלא. ואין מוציאים מיד היורשים מספק (רי"ף שם). [בטור שם מביא דעת רבינו חננאל שגם בריא יכול לשנות בלשון ירושה (עיין שם)]. 21) האמור כאן מכוון גם להלכה א. שאין אדם יכול להוריש למי שאינו ראוי ליורשו וגם להלכה ד בדין בריא. 22) משנה שם קכו: 23) בלשון מתנה. 24) ואינה צריכה קניין, משום שדברי שכיב מרע "ככתובין וכמסורין דמי". 25) התורה לא צימצמה זכותם של בני אדם - בין בריאים בין חולים - להעניק מתנות בחייהם כרצונם, וקבעה רק סדרי ירושה, שאי אפשר לשנותם כמבואר למעלה הלכה א. 26) לשון המשנה ובר"ן שם מביא כמה פירושים למשנה זו. הרשב"ם מפרש, שהמשנה בשיטת חכמים החולקים על רבי יוחנן בן ברוקה וסוברים שאפילו בראוי ליורשו אינו רשאי לשנות. ויש מי שאומר, שדברי הכול היא ומה שאמרה "לא אמר כלום" הכוונה להשוות להם הבכור בלבד ובבכור גם רבי יוחנן בן ברוקה מודה, ולזה הסכים רבינו יונה. והפירוש השלישי: דברי הכול היא וגם לגבי פשוטים לא אמר כלום, מפני שבטלה מקצת הצוואה בטלה כולה. וכן היא דעת הר"י מיגאש, שהבאנו למעלה בהערות להלכה ג. וסגנונה של ההלכה שלפנינו מוכיח שרבינו קיבל את דעת רבו הר"י מיגאש. 27) משנה שם, כפי שנתפרשה בגמרא שם קכט. 28) גמרא שם. 29) גם בשלוש שדות אין הבדל בין בתחילה או באמצע או בסוף, כפירושו של הר"י מיגאש בבא בתרא שם לדברי ריש לקיש, שנפסקה הלכה כמותו נגד רבי יוחנן בדין זה. 30) כדי שאילת שלום תלמיד לרב: "שלום עליך רבי ומורי", שתוך כדי דיבור הוא כדיבור אחד, ולשון מתנה נמשך לכולם. 31) נוסח מעורב בשלושתן שנאמר בסוף הלכה ו. 32) לשונו של ריש לקיש שם. 33) דוגמא זו היא בשתי שדות ושני בני אדם והוא הדין לשלושה או יותר. 34) כתובות פג: 35) מדברי חכמים. 36) אם התנה שלא יירשנה. 37) והוא יורש אותה. 38) פרק כ"ג הלכה ב והלכה ו. למעלה פרק א נתבאר כל זה באריכות. 39) מימרא של רבא קידושין יז: ולמד זה מדרשתו של חזקיה על הכתוב גבי ישראל שנמכר לגוי (ויקרא כה, ג): "וחישב עם קונהו" - ולא עם יורשי קונהו, פירוש, אם מת אדונו הגוי יצא עבדו הישראלי לחירות ללא כל תשלום ליורש. ומכאן למד רבא, שהבן הגוי יורש נכסים אחרים של אביו. ורבי יוחנן (שם יח.) למד זה מהכתוב (דברים ב, ט) "כי לבני לוט נתתי את ער ירושה" ושם מבואר, שרבא לא קיבל לימודו של רבי יוחנן, משום שאפשר לומר שמפני כבודו של אברהם דודו העניק לו הקב"ה זכות ירושה כיוצא מן הכלל. 40) שם. 41) מן התורה אינו יורשו, משום ש"גר שנתגייר כקטן שנולד" ונותקה קורבת בשר עם הוריו. 42) כדי שלא יפסיד את ירושתו. [בתוספות ישנים שם דיבור המתחיל אלא הקשו: מה יועיל אם יחזור בו מגירותו, הלא גר דינו כישראל גמור, שאף על פי שחטא ישראל הוא, ולא יירש? ותירצו: שאינו בקי בדיני ישראל ויחשוב שיירש]. 43) אם התנה לפני שנתגייר, שלא יירש - אינו יורש. 44) יכול הוא לוותר עליה לפני שנתגייר. נתבאר למעלה הלכה ח שתנאו של הבעל בירושת אשתו אינו מועיל, אף על פי שהיא מדבריהם ולפיכך משמיענו כאן, שבירושת הגר מועיל התנאי מטעם האמור. 45) האב ובנו או שני אחים שנתגיירו. והטעם, נתבאר למעלה: שנותקה קורבת בשר הגויית, ושניהם כאילו נולדו ברגע גיורם. 46) הנימוק שאמרנו בגר שאביו נשאר בגיותו איננו שייך כאן שהרי אם יחזור לגיותו גם כן לא יירש את אביו הגר. 47) משנה בבא בתרא קלג:

מתוך מהדורת וגשל

שֶׁאֵין הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲגִין כַּשּׁוּרָה - אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[48], וְזָכוּ הָאַחֵרִים בְּכָל מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶן[49]. מִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁלֹּא יָעִיד אָדָם[50] חָסִיד בְּצַוָּאָה שֶׁמַּעֲבִירִין בּוֹ הַיֵּרֵשָׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ, אֲפִלּוּ מִבֵּן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה לְאָחִיו חָכָם וְנוֹהֵג כַּשּׁוּרָה.

יב. יִשְׂרָאֵל[51] שֶׁהֵמִיר[52] - יוֹרֵשׁ אֶת קְרוֹבָיו הַיִּשְׂרְאֵלִים כְּשֶׁהָיָה[53]. וְאִם רָאוּ בֵּית דִּין לְאַבֵּד אֶת מָמוֹנוֹ וּלְקָנְסוֹ שֶׁלֹּא יִירַשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַזֵּק אֶת יְדֵיהֶם[54] - הָרְשׁוּת בְּיָדָן. וְאִם יֵשׁ לוֹ בָּנִים בְּיִשְׂרָאֵל - תִּנָּתֵן יְרֻשַּׁת אֲבִיהֶן הַמּוּמָר לָהֶן. וְכֵן הַמִּנְהָג תָּמִיד בַּמַּעֲרָב[55].

יג. צוּוּ חֲכָמִים[56], שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם[57] בֵּין הַבָּנִים בְּחַיָּיו אֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי תַּחֲרוּת וְקִנְאָה, כַּאֲחֵי יוֹסֵף עִם יוֹסֵף[58].

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

א. אֵין הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲלִין עַד שֶׁיָּבִיאוּ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁמֵּת מוֹרִישָׁן. אֲבָל אִם שָׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁבָּאוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְשִׁיחִין לְפִי תֻּמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁמַּשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ עַל פִּיהֶם וְנוֹטֵל כְּתֻבָּתָהּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶם.

ב. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין נִכְנָסִין לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ. אָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, וְנִתְיַבְּמָה - הֲרֵי יְבָמָהּ נִכְנָס לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ; שֶׁנֶּאֱמַר: יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת, וַהֲרֵי קָם.

ג. מִי שֶׁטָּבַע בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁטָּבַע בִּפְנֵיהֶם וְאָבַד זִכְרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ לְכַתְּחִלָּה - הֲרֵי הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶם. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים, אוֹ שֶׁרָאוּהוּ צָלוּב וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אוֹ שֶׁנִּדְקַר בַּמִּלְחָמָה וָמֵת, אוֹ שֶׁנֶּהֱרַג וְלֹא הִכִּירוּ פָּנָיו אֲבָל הָיוּ לוֹ סִימָנִים מֻבְהָקִין בְּגוּפוֹ וְהִכִּירוּ אוֹתָם - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אִם אָבַד זִכְרוֹ אַחַר כָּךְ - יוֹרְדִין לַנַּחֲלָה בְּעֵדוּת זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ. שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא מִפְּנֵי אִסּוּר כָּרֵת; אֲבָל לְעִנְיַן מָמוֹן, אִם הֵעִידוּ הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁחֲזָקָתָן לְמִיתָה, וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים וְאָבַד זִכְרוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמַע שֶׁמֵּת - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶן. וְכָזֶה מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם בְּכָל בָּתֵּי דִינִין, וְלֹא שָׁמַעְנוּ מִי שֶׁחָלַק בְּדָבָר זֶה.

ד. שָׁבוּי שֶׁנִּשְׁבָּה, וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת, וְיָרְדוּ יוֹרְשָׁיו לַנַּחֲלָה וְחָלְקוּ אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָן. וְכֵן הַבּוֹרֵחַ מֵחֲמַת סַכָּנָה. אֲבָל הַיּוֹצֵא לְדַעַת שֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, וְיָרְדוּ יוֹרְשָׁיו לְנָכְסָיו וַחֲלָקוּם - מוֹצִיאִין מִיָּדָן, עַד שֶׁיָּבִיאוּ רְאָיָה שֶׁמֵּת מוֹרִישָׁן.

ה. שָׁבוּי שֶׁנִּשְׁבָּה וּבוֹרֵחַ מֵחֲמַת סַכָּנַת נְפָשׁוֹת - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהִתְעַסֵּק בִּנְכָסֵיהֶן. כֵּיצַד עוֹשִׂין? כָּל הַמַּטַּלְטְלִין יִהְיוּ מֻפְקָדִין בְּיַד נֶאֱמָן עַל פִּי בֵּית דִּין, וּמוֹרִידִין לְתוֹךְ הַקַּרְקָעוֹת קְרוֹבִין הָרְאוּיִין לִירֵשָׁה כְּדֵי לַעֲבֹד אֶת הַקַּרְקָעוֹת וּלְהִתְעַסֵּק בָּהֶן עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁמֵּתוּ אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ. וְלִכְשֶׁיָּבוֹא הַשָּׁבוּי וְהַבּוֹרֵחַ - שָׁמִין אֵלּוּ הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּרְדוּ מַה שֶּׁעָשׂוּ וּמַה שֶּׁאָכְלוּ, כְּמִנְהַג כָּל הָאֲרִיסִין שֶׁל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה. וְלָמָּה לֹא יַעֲמִידוּ בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְעוֹלָם, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַבְּעָלִים אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁמֵּתוּ? לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין לְהַעֲמִיד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לִגְדוֹלִים שֶׁהֵן בְּנֵי דַעַת.

ו. נִשְׁבָּה הַשָּׁבוּי וּבָרַח הַמְסֻכָּן, וְהִנִּיחַ קָמָה לִקְצֹר וַעֲנָבִים לִבְצֹר, תְּמָרִים לִגְדֹּר וְזֵיתִים לִמְסֹק - בֵּית דִּין יוֹרְדִים לִנְכָסָיו וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְקוֹצֵר וּבוֹצֵר וְגוֹדֵר וּמוֹסֵק, וּמוֹכֵר הַפֵּרוֹת, וּמַנִּיחִין דְּמֵיהֶן עִם שְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ מוֹרִידִין הַקָּרוֹב לִנְכָסָיו; שֶׁאִם יֵרַד תְּחִלָּה, שֶׁמָּא יִתְלַשׁ אֵלּוּ הַפֵּרוֹת שֶׁהֵן כִּתְלוּשִׁין וְיֹאכַל אוֹתָן. וְהוּא הַדִּין בַּחֲצֵרוֹת וּפֻנְדְּקָיוֹת וַחֲנֻיּוֹת, הָעֲשׂוּיוֹת לְשָׂכָר וְאֵינָן צְרִיכִין עֲבוֹדָה וְלֹא טֹרַח, וְאֵין אָדָם נוֹתֵן אוֹתָן בַּאֲרִיסוּת - אֵין מוֹרִידִין לָהֶם יוֹרֵשׁ; שֶׁהֲרֵי גּוֹבֶה הַשָּׂכָר וְאוֹכֵל. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן גַּבַּאי, וְיִהְיֶה הַשָּׂכָר מֻנָּח בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁמֵּת, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ.

ז. וְאֵין מוֹרִידִין הַקָּרוֹב לְעוֹלָם אֶלָּא לְשָׂדוֹת וּלְגַנּוֹת וּכְרָמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן כְּאָרִיס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסְדוּ וְנִמְצְאוּ בּוּרִים וּנְשַׁמִּים.

ח. מִי שֶׁיָּצָא לְדַעַת וְהִנִּיחַ נְכָסָיו, וְאֵין יָדוּעַ לְהֵיכָן הָלַךְ וְלֹא מָה אֵרַע לוֹ - אֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכָסָיו; וְאִם יָרַד - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וְאֵין בֵּית דִּין צְרִיכִין לְהִטַּפֵּל בּוֹ וּלְהַעֲמִיד לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לֹא לְקַרְקַע וְלֹא לְמִטַּלְטְלִין, שֶׁהֲרֵי לְדַעְתּוֹ יָצָא וְהִנִּיחַ נְכָסָיו. וְכֵיצַד יִהְיֶה דִּין נִכְסֵי זֶה? מִטַּלְטְלִין - יַעֲמִדוּ בְּיַד זֶה שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא זֶה וְיִתְבַּע, אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת וְיִתְבְּעוּ הַיּוֹרְשִׁין.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

48) "אין לחכמים נחת רוח ממעשיו וכו' שכועסים עליו דקא עקר (שעוקר) נחלה דאורייתא" (רש"י שם). פסק כחכמים בניגוד לדעת רבן שמעון בן גמליאל שאמר: אם לא היו בניו נוהגין כשורה - זכור לטוב. רבינו מסתמך על הוראתו של שמואל (שם) לרב יהודה תלמידו. **49)** נתבאר למעלה הלכה ה. שבלשון מתנה דבריו קיימים. **50)** שלא יחתום כעד על צוואה כזו. שמואל הורה כך לרב יהודה. **51)** שם. **52)** החליף דתו, השתמד. **53)** אף על פי שחטא ישראל הוא. בקידושין שם דרשו שגוי יורש את אביו מהכתוב (שם ה): "כי ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר", ודחו לימוד זה משום ש"ישראל מומר שאני". ומכאן שישראל מומר - יורש (את עשיו הגדירו חכמים כישראל מומר). **54)** ידי הממירים. **55)** בארצות אירופה שהן מערבית למצרים, מקום מגורי רבינו. **56)** שבת י: **57)** לא יעדיף. **58)** שכתונת הפסים שנתן לו יעקב גרמה לשנאת אחים חריפה. **1)** מבאר שאין היורשים נוחלים עד שיביאו ראייה שמת מורישם, ודין הורדת קרוב לנכסי שבוי או לנכסי בורח או לנכסי רטושים או נטושין.

ט. וְהַקַּרְקָעוֹת: מִי שֶׁהִנִּיחוֹ שָׁכֵן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ שָׁכָר. וְשָׂדֶה אוֹ כֶּרֶם שֶׁהָיָה בָּהֶן אָרִיס - יִשָּׁאֲרוּ כְּמוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא. וְשָׂדֶה אוֹ כֶּרֶם שֶׁהִנִּיחָם בּוּרִים - יִשָּׁאֲרוּ בּוּרִים; שֶׁהֲרֵי הוּא בִּרְצוֹנוֹ אִבֵּד מָמוֹנוֹ, וַאֲבֵדָה לְדַעַת אֵין אָנוּ מְצַוִּין לְהַחֲזִירָהּ.

י. שָׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת - הֲרֵי בֵּית דִּין מוֹצִיאִין כָּל הַמִּטַּלְטְלִין וּמַנִּיחִין אוֹתָן אֵצֶל נֶאֱמָן עַל פִּיהֶן, וּמוֹרִידִין הַקָּרוֹב לַשָּׁדוֹת וְלַכְּרָמִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן כְּאָרִיס עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁמֵּת אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

א. כְּשֶׁמּוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי הַשָּׁבוּי אוֹ בּוֹרֵחַ אוֹ לְנִכְסֵי הַיּוֹצֵא לְדַעַת שֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת - לֹא יוֹרִידוּ קָטָן, שֶׁמָּא יַפְסִיד הַנְּכָסִים. וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי קָטָן, שֶׁמָּא יִטְעַן וְיֹאמַר: זֶה חֶלְקִי הַמַּגִּיעַ לִי בִּירֻשָּׁתִי. וַאֲפִלּוּ קָרוֹב מֵחֲמַת קָרוֹב אֵין מוֹרִידִין. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי אַחִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְנִשְׁבָּה הַקָּטָן אוֹ בָּרַח - אֵין מוֹרִידִין הַגָּדוֹל לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַקָּטָן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת, וְשֶׁמָּא יַחֲזִיק זֶה הָאָח, וּלְאַחַר שָׁנִים יֹאמַר: זֶה חֶלְקִי שֶׁהִגִּיעַ לִי בִּירֻשָּׁתִי, וּמֵחֲמַת יְרֻשָּׁה בָּאתִי. וַאֲפִלּוּ בֶּן אָחִיו שֶׁל זֶה הַקָּטָן הַנִּשְׁבָּה - אֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ לִנְכָסָיו, שֶׁמָּא יֹאמַר: שֶׁמֵּחֲמַת אָבִי יְרֻשָּׁתִי חֶלֶק זֶה.

ב. לְעוֹלָם אֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי קָטָן, אֲפִלּוּ קָרוֹב מֵחֲמַת אֲחִי הָאֵם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִירַשׁ. הַרְחָקָה יְתֵרָה הִיא זוֹ. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ בֵּינֵיהֶן שְׁטַר חֲלֻקָּה בֵּין בַּבָּתִּים בֵּין בַּשָּׂדוֹת - לֹא יֵרֵד. וַאֲפִלּוּ אָמַר: כִּתְבוּ עָלַי שְׁטַר אֲרִיסוּת - לֹא יֵרֵד; שֶׁמָּא יֹאבְדוּ הַשְּׁטָרוֹת וְיַאַרְכוּ הַיָּמִים וְיִטְעַן וְיֹאמַר שֶׁזֶּה חֵלֶק יְרֻשָּׁה בָּא לוֹ (מֵחֲמָתוֹ אוֹ) מֵחֲמַת מוֹרִישָׁיו. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, שֶׁהָיוּ לָהּ שָׁלֹשׁ בָּנוֹת, וְנִשְׁבֵּית הַזְּקֵנָה הִיא וּבַת אַחַת, וּמֵתָה בַּת שְׁנִיָּה וְהִנִּיחָה בֵּן קָטָן; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מוֹרִידִין זוֹ הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת לַנְּכָסִים - שֶׁמָּא מֵתָה הַזְּקֵנָה, וְנִמְצְאוּ שְׁלִישׁ נְכָסִים אֵלּוּ לַקָּטָן, וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי קָטָן; וְכֵן אֵין מוֹרִידִין לְזֶה הַקָּטָן בַּנְּכָסִים - שֶׁמָּא עֲדַיִן הַזְּקֵנָה בַּחַיִּים, וְאֵין מוֹרִידִין קָטָן לְנִכְסֵי שָׁבוּי. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲמִיד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַחֲצִי שֶׁל קָטָן, מַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל כָּל נִכְסֵי הַזְּקֵנָה. אַחַר זְמַן שָׁמְעוּ שֶׁמֵּתָה הַזְּקֵנָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: תֵּרֵד הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת לִשְׁלִישׁ הַנְּכָסִים, שֶׁהוּא חֵלֶק יְרֻשָּׁתָהּ; וְיֵרֵד הַקָּטָן לִשְׁלִישׁ, שֶׁהוּא חֶלְקוֹ מִנִּכְסֵי הַזְּקֵנָה; וְהַשְּׁלִישׁ שֶׁל בַּת הַשְּׁבוּיָה - מַעֲמִידִין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִפְּנֵי חֵלֶק הַקָּטָן, שֶׁמָּא מֵתָה גַּם הַבַּת הַשְּׁבוּיָה, וְיֵשׁ לְזֶה הַקָּטָן חֲצִי הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שבת קודש י"א שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

א. הָאַחִין[2] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ יְרֻשַּׁת אֲבִיהֶן, אֶלָּא כֻּלָּן מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּיַחַד בַּמֶּה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן - הֲרֵי הֵן כְּשֻׁתָּפִין לְכָל דָּבָר. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין - הֲרֵי הֵן שֻׁתָּפִין בְּנִכְסֵי מוֹרִישָׁן. וְכֹל שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּמָמוֹן זֶה[3] - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[4].

ב. הָיוּ הַיּוֹרְשִׁין[5] גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, וְהִשְׁבִּיחוּ הַגְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים[6] - הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע. אָמְרוּ[7]: רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, וַהֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂין וְאוֹכְלִין[8] - הַשֶּׁבַח שֶׁל מַשְׁבִּיחַ[9]. וְהוּא[10] שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח מֵחֲמַת הוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא הַמַּשְׁבִּיחַ; אֲבָל שָׁבְחוּ נְכָסִים מֵחֲמַת עַצְמָן[11] - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע.

ג. וְכֵן[12] אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֵת הִיא הַיּוֹרֶשֶׁת בִּכְלַל

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מבאר דין שאין מורידין קטן לנכסים אלה, ולא קרוב לנכסי קטן. 1) מבאר דין אחים ששיבחו נכסים שהשבח לאמצע, ודין יורש שהשביח הנכסים ולבא לו אח ממדינה אחרת, ודין אחד מהאחים שמינהו המלך גבאי או סופר, ודין נושא ונותן בבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו, ודין אחד מן האחים ששטר חוב של אביהם יוצא מתחת ידו ודין נטל מכספי הירושה כסף ללמוד תורה או אומנות, ודין מניח בנים גדולים וקטנים שאין הגדולים מתפרנסים פרנסת הקטנים ולא קטנים ניזונים מזונות הגדולים, ודין החזרת שושבינות, ודין גדול האחים שלובש מתפוסת הבית, כדי שיהיו דבריו נשמעים. 2) משנה בבא בתרא קמד. 3) של הירושה. 4) חולקים בשווה. זה נלמד ממעשה של רב ספרא (שם קמד.) שנשא ונתן בממון של ירושה משותפת, ובאו היורשים האחרים ותבעו חלקם ופסק רבא, שאדם גדול כרב ספרא שביטל תלמוד תורה והקדיש זמן וטירחה, בוודאי לצרכי פרנסה נחוצים עשה זאת וכאילו התנה בפירוש, שלעצמו הוא עושה, ותנאי כזה מועיל כמבואר במשנתינו. ומכאן, שבאדם שאינו מסוגו של רב ספרא - השכר לאמצע ואינו יכול לטעון: אני טרחתי והרווחתי - ובשבילי טרחתי, שאנו אומרים שהמשביח מחל ליורשים האחרים את טירחתו. 5) משנה שם קמג: וכביאורו של רבא בגמרא. 6) והקטנים אינם יכולים להשביח. 7) הגדולים לקטנים לפני שהשביחו. 8) נוטלים את השבח. רשב"ם במשנתנו מבאר, שאפילו לא אמרו בפני בית דין אלא בפני עדים - מועיל התנאי. ובמגיד משנה כאן כתב, שכן משמע גם מלשונו של רבינו, שהרי לא התנה שהאמירה צריכה להיות בפני בית דין. [בירושלמי בבא בתרא פרק ט הלכה ג אמר רבי לא (שם תנא או אמורא): אם אמרו בפני בית דין. וכן כתבו בתוספות בבבלי בשם תוספתא (ראה הגהות הב"ח שם). ויש לתמוה על הרשב"ם והרב המגיד שלא הביאו כלל את דברי הירושלמי]. והרא"ש (פרק ט סימן ט) מחלק בין גדולים לקטנים: בקטנים - צריך שיאמר בפני בית דין, שמא יטרחו בית דין וימצאו אדם שישביח גם בשבילם. אבל בגדולים מספיק תנאי בפני עדים. 9) מפני שהאחרים, שאינם משתתפים בהשבחה, מוחלים. ומה שאמרו (בבבא מציעא כב:): "קטנים אינם בני מחילה" היינו במקום שמפסידים. אבל כאן אינם מפסידים כלום, שהרי אינם יכולים להשביח (תוספות שם דיבור המתחיל ואם. וכן כתב הרא"ש שם). 10) בתנאי. 11) כגון שעלה הנהר על גדותיו והציף שדות והעלה עליהן אדמה שמינה או זבל. 12) במשנתנו: "וכן האשה שהשביחה וכו'" וביארו בגמרא (שם קמד.) שהמדובר באשה יורשת. ורבינו הוסיף דוגמאות.

מתוך מהדורת וגשל

1 אַחְיוֹתֶיהָ[13] אוֹ בִּכְלַל בְּנוֹת דּוֹדֶיהָ[14], וְהִשְׁבִּיחָה הַנְּכָסִים -
2 הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע. וְאִם אָמְרָה: רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לִי בַּעְלִי,
3 וַהֲרֵינִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, הִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים מֵחֲמַת הוֹצָאָה - הֲרֵי
4 הַשֶּׁבַח שֶׁלָּהּ.
5 **ד.** מִי שֶׁיָּרַשׁ[15] אֶת אָבִיו, וְהִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים וְנָטַע וּבָנָה, וְאַחַר
6 כָּךְ נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת: אִם קְטַנִּים הֵן -
7 הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע[16]; וְאִם הָיוּ גְּדוֹלִים, הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ
8 לוֹ אַחִין - שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס[17]. וְכֵן אָח שֶׁיָּרַד לְנִכְסֵי קָטָן
9 וְהִשְׁבִּיחַ - אֵין שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס, אֶלָּא הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע, שֶׁהֲרֵי
10 לֹא בִּרְשׁוּת יָרַד.
11 **ה.** אֶחָד מִן הָאַחִין[18] שֶׁלָּקַח מָעוֹת וְעָשָׂה בָּהֶן סְחוֹרָה, אִם
12 הָיָה תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ שָׁעָה אַחַת - הֲרֵי
13 הַשֶּׁכָר שֶׁלּוֹ[19]; שֶׁאֵין זֶה מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ וּמִתְעַסֵּק לְצֹרֶךְ אֶחָיו[20].
14 **ו.** אֶחָד מִן הָאַחִין[21] שֶׁמִּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ גַּבַּאי[22] אוֹ סוֹפֵר שֶׁמַּכְנִיס
15 וּמוֹצִיא בְּמָמוֹן הַמֶּלֶךְ[23], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מֵעֲבוֹדַת
16 הַמְּלָכִים: אִם מֵחֲמַת אֲבִיהֶן מִנָּהוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֲבִיהֶן יָדוּעַ
17 בְּדָבָר זֶה, וְאָמַר[24]: נַעֲמִיד תַּחְתָּיו בְּנוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם
18 הַיְתוֹמִים - הַפְּרָס שֶׁיִּטֹּל וְכָל הַשָּׂכָר שֶׁיִּשְׂתַּכֵּר בָּעֲבוֹדָה לְכָל
19 הָאַחִין. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם בְּיוֹתֵר וְרָאוּי לְמַנּוֹתוֹ[25]. וְאִם מֵחֲמַת
20 עַצְמוֹ מִנּוּהוּ - הֲרֵי זֶה לְעַצְמוֹ[26].
21 **ז.** אֶחָד מִן הָאַחִין[27] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבַּיִת[28], וְקָנָה
22 עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ[29], הִלְוָה לַאֲחֵרִים וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב
23 בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוֵיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בָּהֶן
24 עֲבָדִים אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אָבִי אִמִּי[30], אוֹ
25 מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה[31]
26 שֶׁנָּפְלָה לוֹ יֵרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, אוֹ זָכָה בְּמַתָּנָה[32].
27 וְכֵן[33] הָאִשָּׁה[34] שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהָיוּ
28 אוֹנוֹת, שֶׁהֵן שִׁטְרֵי מִמְכַּר עֲבָדִים וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת, יוֹצְאוֹת עַל
29 שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבוֹתַי - עָלֶיהָ
30 לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלוּ לָהּ לִיֵּרֻשָּׁה[35]. וְכֵן אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

13) כגון ראובן נשא בת שמעון אחיו ומת ראובן בלי בנים ושמעון מת והניח עוד בנות והן קטנות, הרי אלמנתו של ראובן ואחיותיה יורשות את בעלה מכוח אביהן, שהיה יורשו אילמלי היה בחיים. **14)** כגון, שהיו לראובן ושמעון עוד אח, או אחים שהם דודיה ומתו והניחו בנות. ורשב"ם שם מוסיף עוד דוגמא: כגון שאמר בעלה: תירש אשתי בין הבנים. **15)** בבא מציעא לט: ו־מ. **16)** ואינו נוטל חלק כאריס בחלק הירושה של אחיו. כרב חסדא שם במעשה של מרי בר איסק. והטעם, משום שאין מורידים קרוב לנכסי קטן אפילו הוא שבוי (ראה למעלה פרק ח הלכה א) ולפיכך נידון כיורד שלא ברשות בית דין, שאין לו כלום, ואף על פי שלא ידע שיש לו אחים ולא שייך לומר: מחל לאחיו. **17)** נוטל חלק היבול והשבח בחלקם של אחיו, משום שמורידים קרוב לנכסי שבוי או בורח מחמת סכנה ומקבל חלק כאריס (ראה למעלה פרק ז הלכה ד) ואחים אלה שיצאו למדינה רחוקה לפני שמת המוריש - בית דין מטפלים בנכסיהם כמו בנכסי שבוי, שהרי אינם בגדר יוצא לדעת שהשאירו נכסיהם מבלי לדאוג לטיפול בהם (ראה שם הלכה ח) ולפיכך דנים אותו כיורד ברשות בית דין. וכל זה כשלא ידע שיש לו אחים, אבל כשידע אנו אומרים: מכיוון שלא התנה בפני עדים שלטובת עצמו הוא משקיע כסף או טורח רב, מתקבל על הדעת שמחל. כל הדינים שבהלכה זו הם בשיטת הרי"ף בהלכותיו כאן. [בהשגות הראב"ד כתוב: "ואם ידע מה בכך, הלא מורידין קרוב לנכסי שבוי קטן אלא אם כן יצא לדעת ולא ציווה דהיינו רטושין". ברור, שטעות סופר כאן, במקום "קטן" צריך להיות "גדול"]. **18)** מעשה ברב ספרא (בבא בתרא קמד. ראה למעלה הלכה א בהערות). **19)** משמע שכל השכר שלו. והרמב"ן הובא במגיד משנה כאן כתב, שרב ספרא לקח חלקו וגם שכר טירחתו בחלק אחיו כפי מנהג המדינה. [בנימוקי יוסף כאן כתב, שעכשיו אין לנו תלמידי חכמים כרב ספרא וכולם נידונים לעניין זה כאנשים פשוטים. ובבית יוסף חושן משפט סימן רפז מביא שיטת הנימוקי יוסף ואומר: "ואין דבריו נראים לי כלל" (ראה דרכי משה שם). **20)** לצורך עצמו מוטל עליו לטרוח כמו שאמרו: יפה תורה עם דרך ארץ (סמ"ע שם סעיף קטן יג) אבל לא לצורך אחרים, והרי זה כאילו התנה שלצורך עצמו הוא עושה. מכאן יש ללמוד שעיסקא נידונית כטירחה רבה בגופו ממש, שהרי דעת רבינו, שהתנאי מועיל רק בהשקיע כספו או טירחה בגופו ממש (כמו שביארנו למעלה הלכה ב). ואין לומר, שרב ספרא השקיע כסף משלו, שהרי אמרו שם בפירוש: "שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עיסקא (הניח אביו זוזים, לקחם ועשה בהם עסק)", ולא מצאנו בדברי הפוסקים שהמדובר בהשקעות כסף. **21)** ברייתא שם קמד: המדובר באחים שלא חילקו (בית יוסף שם סימן קעז בבדק הבית). וכן משמע מלשון המשנה: "האחין השותפין". **22)** גובה מסים. **23)** ומקבל שכר קצוב או חלק מסויים מההכנסות. **24)** המלך או שריו. **25)** בזכות עצמו. **26)** אפילו אם האב שימש גם כן בתפקיד זה, מכיוון שלא בזכות האב נתמנה. [במשנה שם כתוב: "האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות". ופירשו בגמרא שם: "האי אומנות - לאומנות המלך". ומפירוש זה למד הר"י מיגאש (מובא בטור שם סימן קעז) שבמינוי לאומנות פרטית - הכול לעצמו. ובשם רבינו יונה מובא שם, שאפילו לאומנות המלך נוטל לעצמו רק שכרו כפועל, והשאר חולקים. **27)** מחלוקת רב ושמואל שם נב. **28)** היה מנהל כל ענייני נכסי הירושה המשותפים. **29)** בשטר הקניין כתוב שמו בלבד ואין בו רמז שנקנו בכספי הירושה. **30)** והיורשים האחרים הם אחיו מן האב ולא מן האם, ואין להם חלק באותן המעות. **31)** כרב. אף על פי שבכל מקום הלכה כשמואל בדיני ממונות, פסק רבינו כאן כרב, משום ששנינו כמותו בברייתא (שם:). **32)** רב אמר סתם: "עליו להביא ראייה" ופירש רבה (שם:) כוונתו, שעליו להביא ראייה שיש לו כסף משלו שאינו מנכסי הירושה, ורב ששת פירש שצריך להביא שטר מקויים בבית דין וסומכים אנו על בית דין שבוודאי בדק את כל הפרטים הנוגעים לתוכן השטר - ונמצאו נכונים. ופסק רבינו כרבה. **33)** ברייתא שם. **34)** נשואה. **35)** לא התכוון לומר שעליה להביא ראייה שאותם השטרות נפלו לה לירושה, אלא מספיקה ראייה שנפלה לה ירושה בסכום מספיק לקניית העבדים ולהלוואות הרשומות בשטרות - כמו באחד מן האחים. בגמרא שם משמע שהברייתא מדברת באשה אלמנה המטפלת בנכסי יתומים. ורבינו משמיענו שגם בנשואה בנכסי בעלה הדין כן. ונראה מדברי הגמרא שם שלא כל שכן הוא מנכסי יתומים. [בפרק כ"ב מהלכות אישות הלכה ל כתב רבינו שהאשה נאמנת לומר במתנה

מתוך מהדורת וגשל

נוֹשֶׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים, וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: מִירֵשָׁה נָפְלוּ לִי, אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[36]. וְאִם יֵשׁ לָהּ נְדוּנְיָא[37], וְאָמְרָה: מִנְּדוּנְיָתִי לָקַחְתִּי - נֶאֱמֶנֶת. אֲבָל אִם אֵין לָהּ נְדוּנְיָא וְלֹא הֵבִיאָה רְאָיָה[38] - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִים וּבְאַלְמָנָה שֶׁאֵין חֲלוּקִין בְּעִסְתָּן[39]; אֲבָל אִם הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסְתָּן[40] - שֶׁמָּא מֵעִסְתּוֹ קִמֵּץ[41], וְעַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה[42] שֶׁהֵן מִשֶּׁל אֶמְצַע[43]. וְכֵן אִם מֵת זֶה[44] הַנּוֹתֵן וְהַנּוֹשֵׂא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - עַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסְתָּן.

ט. אֶחָד מִן הָאַחִין[45] שֶׁשְּׁטַר חוֹב[46] יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ[47] - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו נְתָנוֹ לוֹ בִּכְתִיבָה[48] וּמְסִירָה[49], אוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ בּוֹ כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - הֲרֵי הוּא לְאֶמְצַע.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[50]? בְּאַחִין, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן שׁוֹמְטִין[51] זֶה מִזֶּה; אֲבָל אַחַר שֶׁטָּעַן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁקָּנָהוּ מִבְּעָלָיו - גּוֹבֶה בּוֹ[52], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה.

יא. אֶחָד מִן הָאַחִין[53] שֶׁנָּטַל מָאתַיִם זוּז לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ לִלְמֹד אֻמָּנוּת - יְכוֹלִין הָאַחִין לוֹמַר לוֹ: אִם אֵין אַתָּה אֶצְלֵנוּ, אֵין לְךָ מְזוֹנוֹת אֶלָּא לְפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת[54]; שֶׁאֵין הוֹצָאַת מְזוֹנוֹת הָאֶחָד לְבַדּוֹ כְּהוֹצָאַת מְזוֹנוֹתָיו בֵּין רַבִּים.

יב. מִי שֶׁמֵּת[55] וְהִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִים[56] פַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים, וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִים מְזוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים[57], אֶלָּא חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה[58]. נָשְׂאוּ[59] גְּדוֹלִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן - יִשְׂאוּ הַקְּטַנִּים כֵּן מִכְּלַל הַנְּכָסִים, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלֹקוּ. נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן, וְאָמְרוּ הַקְּטַנִּים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן: הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִין[60] כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן[62] לָהֶם אֲבִיהֶם - נָתַן.

יג. הִשִּׂיא הָאָב[63] אֶת בְּנוֹ וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁתֶּה, וְהָיְתָה הַהוֹצָאָה מִשֶּׁל אָב, וְנִשְׁתַּלְּחָה שׁוֹשְׁבִינוּת[64] לְזֶה הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב[65], כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת[66] לְאַחַר מִיתַת הָאָב - חוֹזֶרֶת לָאֶמְצַע[67]. אֲבָל הוֹצִיא הַבֵּן בַּמִּשְׁתֶּה מִשֶּׁלּוֹ[68] - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת אֶלָּא מֵחֵלֶק הַבֵּן שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ בִּלְבַד[69].

יד. הָאָב שֶׁשָּׁלַח[70] שׁוֹשְׁבִינוּת בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו, כְּשֶׁתַּחֲזוֹר

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

נתנו לי, ובמגיד משנה שם מוסר מקור הדין בירושלמי כתובות פרק ו. ואין בזה ניגוד לדין שלפנינו, משום שהמדובר שם כשאינה נושאת ונותנת בתוך הבית]. 36) ואין אנו אומרים, מכיוון שבית דין נותן בה אימון ומוסר לידיה נכסי יתומים והרי היא מתגאה בזה - יש להניח שלא תנצל את האימון לרעת היתומים ולפיכך, נאמין לה בלי ראייה. 37) נכסים שהכניסה לבעלה מבית אביה והם חוזרים לידיה אחר מות בעלה. 38) שם. 39) אינם חלוקים בשום דבר ואפילו מזונותיהם אוכלים ביחד. 40) כל אחד נוטל לצורך פרנסתו מהירושה המשותפת ומנהל משק בית בפני עצמו. 41) צמצם הוצאות משק הבית שלו וחסך סכום זה. 42) מימרא של רב חסדא שם. 43) מנכסים המשותפים. 44) שם עמוד א אמר שמואל: "מודה לי אבא (רב) שאם מת - על האחין להביא ראייה", וטעמו, שאין היתומים יכולים להביא ראייה משום שאינם בקיאים בעיסקי אביהם. אבל על האח מטילים להביא ראייה ואם אינו מביא - יפסיד (רשב"ם שם), בגמרא שם הקשו על דברי שמואל וסיימו "קשיא" (הקושיא נשארה בתוקפה), ואף על פי כן פסק רבינו חננאל (וכן רבינו כאן) כמותו, וביאר: "נקטינן מרבותי ז"ל כל היכא דאמרה גמרא: תיובתא דפלוני - תיובתא, בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי, אבל היכא דעלתה בקושיא, כי הך דשמואל, לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה ברירא להון דבטלה שמועה זו לגמרי, אלא דלא אישתכח פירוקא בהאי שעתא" [=כשמסיימים בגמרא "תיובתא דפלוני תיובתא" הכוונה בטלו דבריו, אבל כשמסיימים "קשיא" הכוונה - לא מצאנו לפי שעה תירוץ לקושייא זו. 45) ברייתא שם קעג. 46) של אביהם שהלווה כסף לפלוני. 47) וטוען - אבא נתנו לי במתנה. 48) שכתב לו שטר מתנה על שטר חוב זה. 49) ומסר לו את השטר. בקידושין מז: נחלקו רבי וחכמים בדין הקנאת שטר; רבי אומר: אותיות (שטר שאינו ממון בעין אלא אותיות) ניקנות במסירה וחכמים מצריכים כתיבה ומסירה. ופסק רבינו כחכמים. 50) בגמרא בבא בתרא שם נחלקו אביי ורבא באדם אחר (לא אח בין אחים) שהוציא שטר חוב שכתוב בו מלווה אחר, והוא טוען שקנה אותו מהמלווה, אביי אומר - צריך להביא ראייה ורבא אומר - אינו צריך ופסק רבינו כרבא. 51) מורים היתר לעצמם לקחת מן הירושה המשותפת שלא מדעת אחיהם (נימוקו של רבא שם). 52) בהלכות מכירה (שם) כתב רבינו, שנאמנותו מצומצמת לגבי המלווה שאינו צריך להחזיר לו את השטר, משום שהוא מוחזק בו, אבל הלווה יכול לטעון: אינך בעל הדברים שלי, הבא ראייה שקנית את השטר בכתיבה ומסירה ואשלם לך וכן היא שיטת רבו הר"י מיגאש. 53) ברייתא וגמרא שם קמד: 54) לפי חשבון הוצאות המזונות כשכולנו בבית אחד וניזונים על שולחן אחד, שמזונות משותפים של כמה אנשים עולים פחות מסיכום הוצאות מזונותיהם כשכל אחד ואחד מתפרנס בנפרד (על פי פירושו של רבינו גרשום. ראה תוספות שם דיבור המתחיל ברכת). 55) משנה שם קלט. כפי שנתפרשה בגמרא שם. 56) הקטנים יכולים לעכב שהגדולים לא יתלבשו ויתכסו מנכסים המשותפים, משום שמלבושי גדולים יקרים יותר משל קטנים מאותו הסוג עצמו. 57) דרכם של קטנים לאכול יותר מגדולים. 58) וכל אחד מוציא מחלקו כמה שהוא רוצה. 59) נשים, והוציאו לצרכי חופה וכדומה מנכסי הירושה לפני החלוקה. 60) מנכסי הירושה המשותפים. 61) בחיי האב. 62) שהרי זה מתנה מחיים. 63) משנה ובברייתא שם קמד: 64) "מנהג פשוט ברוב המדינות, שבזמן שיישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות, כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שמוציא באשתו ובאים אותם הריעים והמיודעים ששלחו לו, ואוכלין ושותין עם החתן בשבעת ימי המשתה או במקצתן - הכל כמנהג המדינה, ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות" (לשון רבינו בפרק א מהלכות זכייה ומתנה הלכה א). ובהלכה ב שם מבואר, שהמקבל את השושבינות מחוייב להחזירה לשולח כשיישא אשה (ראה שם פרטי דין שושבינות). 65) ומובן, שהאב לקח לעצמו את המעות, משום שהוא הוציא משלו לצרכי סעודות הנישואין. 66) כשהשולח נשא אשה ויש להחזיר לו שושבינות. 67) כל האחים משתתפים בהוצאה זו, משום שעל האב מוטל היה להחזיר, וכל בניו מתחלקים בשווה בזכויותיו ובחובותיו. 68) ולקח הוא השושבינות לצרכי ההוצאות. 69) שחובת החזרה מוטלת עליו. זה הכלל: מי שקיבל השושבינות צריך להחזיר שושבינות לשולח כשישא אשה. 70) שם.

הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[71] לְאוֹתוֹ הַבֵּן - הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ[72]. אֲבָל אִם שְׁלָחָהּ הָאָב בְּשֵׁם בָּנָיו סְתָם, כְּשֶׁתַּחֲזוֹר - תַּחֲזוֹר לָאֶמְצַע[73]. וְאֵין זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ[74] עַד שֶׁיִּשְׁמְחוּ עִמּוֹ הַבָּנִים כֻּלָּן; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שׁוֹשְׁבִינִין, שֶׁבְּשֵׁם כֻּלָּן נִשְׁתַּלְּחָה. לְפִיכָךְ, אִם שָׂמַח בְּמִקְצָתָן[75] - מַחֲזִיר חֵלֶק זֶה שֶׁשָּׂמַח עִמּוֹ בִּלְבַד, וַהֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

טו. גְּדוֹל הָאַחִין[76] שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין נָאִים, אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין - הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77].

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

א. שְׁנֵי אַחִים שֶׁחָלְקוּ, וּבָא לָהֶן אָח מִמְּדִינַת הַיָּם, וְכֵן שְׁלִשָׁה אַחִין שֶׁחָלְקוּ, וּבָא בַּעַל חוֹב וְנָטַל חֶלְקוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, אֲפִלּוּ נָטַל זֶה קַרְקַע וְזֶה כְּסָפִים - בָּטְלָה מַחֲלֹקֶת, וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַשְּׁאָר בְּשָׁוֶה.

ב. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ שֶׁיִּתְּנוּ לִפְלוֹנִי דֶּקֶל אוֹ שָׂדֶה מִנְּכָסָיו, וְחָלְקוּ הָאַחִין וְלֹא נָתְנוּ לִפְלוֹנִי כְּלוּם - הֲרֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּטֵלָה. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? נוֹתְנִין מַה שֶּׁצִּוָּה מוֹרִישָׁן, וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וְחוֹלְקִין כַּתְּחִלָּה.

ג. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ - שָׁמִין לָהֶן מַה שֶּׁעֲלֵיהֶן; אֲבָל מַה שֶּׁעַל בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן, שֶׁקָּנוּ לָהֶן מִתְּפִיסַת הַבַּיִת - אֵין שָׁמִין. וְכֵן מַה שֶּׁעַל נְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁכְּבָר זָכוּ בָּהֶן לְעַצְמָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבִגְדֵי חֹל; אֲבָל בְּבִגְדֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד - שָׁמִין מַה שֶּׁעֲלֵיהֶן.

ד. מִי שֶׁהִנִּיחַ יְתוֹמִים, מִקְצָתָן גְּדוֹלִים וּמִקְצָתָן קְטַנִּים, וְרָצוּ לַחֲלֹק בְּנְכָסֵי אֲבִיהֶן כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ הַגְּדוֹלִים חֶלְקָן - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַקְּטַנִּים, וּבוֹרֵר לָהֶן הַחֵלֶק הַיָּפֶה. וְאִם הִגְדִּילוּ - אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת, שֶׁהֲרֵי עַל פִּי בֵּית דִּין חָלְקוּ לָהֶם. וְאִם טָעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוּמָא וּפִחֲתוּ שְׁתוּת - יְכוֹלִין לִמְחוֹת, וְחוֹלְקִין חֲלֻקָּה אַחֶרֶת אַחַר שֶׁהִגְדִּילוּ.

ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ יוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - צָרִיךְ לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיִּהְיֶה מִתְעַסֵּק בְּחֵלֶק הַקָּטָן עַד שֶׁיִּגְדַּל. וְאִם לֹא מִנָּה - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ; שֶׁבֵּית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

ו. צִוָּה הַמּוֹרִישׁ וְאָמַר: יִנָּתֵן חֵלֶק הַקָּטָן לַקָּטָן, וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם מִנָּה הַמּוֹרִישׁ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הַקְּטַנִּים קָטָן אוֹ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמַנִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לֹא אִשָּׁה וְלֹא עֶבֶד וְלֹא קָטָן וְלֹא עַם הָאָרֶץ, שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָשׁוּד עַל הָעֲבֵרוֹת. אֶלָּא בּוֹדְקִין עַל אָדָם נֶאֱמָן וְאִישׁ חַיִל, וְיוֹדֵעַ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּת הַיְתוֹמִים וְטוֹעֵן טַעֲנָתָם, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם כְּדֵי לִשְׁמֹר נְכָסִים וּלְהַרְוִיחַ בָּהֶן, וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל הַקְּטַנִּים. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק בֵּין שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַקָּטָן. אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קָרוֹב - לֹא יֵרֵד לַקַּרְקָעוֹת.

ז. בֵּית דִּין שֶׁהֶעֱמִידוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְשָׁמְעוּ עָלָיו שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹצִיא הוֹצָאוֹת יָתֵר מִדָּבָר שֶׁהָיָה אָמוּד בּוֹ - יֵשׁ לָהֶן לָחוּשׁ לוֹ שֶׁמָּא מִנְּכָסֵי יְתוֹמִים הוּא אוֹכֵל, וּמְסַלְּקִין אוֹתוֹ וּמַעֲמִידִין אַחֵר. אֲבָל אִם מִנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא מְצִיאָה מָצָא. אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא מַפְסִיד נְכָסֵי יְתוֹמִים - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ, הוֹאִיל וּמַפְסִיד. וְהוּא הַדִּין לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְהָיְתָה שְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה, וְהָיָה יָשָׁר וְרוֹדֵף מִצְוֹת, וְחָזַר לְהִיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֶשֶׁד, אוֹ שֶׁפָּרַץ בִּנְדָרִים וּבַאֲבַק גָּזֵל - בֵּית דִּין חַיָּבִים לְסַלֵּק אוֹתוֹ וּלְהַשְׁבִּיעוֹ, וּלְמַנּוֹת לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּשֵׁר. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לַדַּיָּן, שֶׁכָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

ח. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה יוֹתֵר מִדַּי וּמַפְסִיד, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה - אֵין בֵּית דִּין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ מָמוֹנוֹ, וְאֵין מַעֲמִידִין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אֶלָּא אִם כֵּן צִוָּה אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ, שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה כָּשֵׁר וּמַצְלִיחַ, אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ עַד זְמַן מְרֻבֶּה. וְהַשּׁוֹטֶה וְהַחֵרֵשׁ - הֲרֵי הֵן כִּקְטַנִּים, וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

א. מָעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - אֵינָן צְרִיכִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין בָּהֶן? בּוֹדְקִין עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת, וְיִהְיוּ עִדִּית, וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵעַ דִּינֵי תּוֹרָה וּמֵעוֹלָם לֹא קִבֵּל עָלָיו נִדּוּי, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת בְּבֵית דִּין קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהָפְסֵד, וְנִמְצְאוּ הַיְתוֹמִים נֶהֱנִין מִשְׁכַּר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם אֵין לוֹ קַרְקַע - נִתֵּן לָהֶן מַשְׁכּוֹן זָהָב שָׁבוּר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, וְנוֹטְלִין בֵּית דִּין הַמַּשְׁכּוֹן, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהָפְסֵד. וְלָמָּה לֹא יִקְחוּ מַשְׁכּוֹן כֵּלִים שֶׁל זָהָב אוֹ חֲלִי שֶׁל זָהָב? שֶׁמָּא שֶׁל אֲחֵרִים הוּא, וְיִתְּנוּ סִימָן וְיִטְּלוּהוּ אַחַר מוֹתוֹ, אִם יֵדַע הַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה אָמוּד. וְכַמָּה יִפְסְקוּ בַּשָּׁכָר? כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין, אוֹ שְׁלִישׁ הַשָּׁכָר אוֹ חֶצְיוֹ. אֲפִלּוּ רְבִיעַ הַשָּׁכָר לַיְתוֹמִים, אִם רָאוּ שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה לָהֶם - עוֹשִׂין. לֹא מָצְאוּ אָדָם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

71) אחר מיתת האב. 72) שעל מנת כן שלח האב השושבינות בשמו. 73) כולם שותפים בשושבינות, וכל מה שיתקבל כתוצאה מהשושבינות שנשלחה - יחלקו בשווה. 74) אם נשאו מקצתם, איננו חייב להחזיר חלקם. [אפשר גם לפרש באופן אחר: אינו חייב להחזיר כל השושבינות אלא החלק המגיע על פי החשבון לאלה שנשאו]. 75) מקצת האחים והוא השתתף בשמחת נישואיהם. 76) מימרא של רבא, שם קלט. 77) מכספי הירושה המשותפים. 1) מבאר דין אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, ודין המצווה תנו דקל לפלוני וחלקי הירושה ולא נתנו, שבטלה החלוקה, ודין אחים שחלקו מה שעליהם, ודין מינוי אפוטרופוס ליתומים קטנים. 1) מבאר דין מעות יתומים למי מוסרין אותם, ודין מי שיש בידו שכר של יתומים ומתיירא שמא יחמיץ, ודין אפוטרופוס מה יוכל למכור או לקנות לצרכי מצווה ואם פוסקים צדקה מנכסי יתומים.

שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַמָּעוֹת רָחוֹק לְהֶפְסֵד וְקָרוֹב לְשָׂכָר - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹצִיאִין מֵהֶן מְזוֹנוֹת מְעַט, עַד שֶׁיִּקְנוּ לָהֶן בַּמָּעוֹת קַרְקַע, וְיִמְסְרוּ אוֹתוֹ בְּיַד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן.

ב. כָּל הַמְּטַלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים - שֶׁמִּין אוֹתָן וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּבֵית דִּין. וְאִם הָיָה הַשּׁוּק קָרוֹב לַמְּדִינָה - מוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוּק וּמוֹכְרִין אוֹתָן. וְיִצְטָרְפוּ דְּמֵיהֶן עִם הַמָּעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים.

ג. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ שֵׁכָר שֶׁל יְתוֹמִים, אִם יַנִּיחוֹ כָּאן עַד שֶׁיִּמָּכֵר - שֶׁמָּא יַחְמִיץ, וְאִם יוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק - שֶׁמָּא יֶאֱרָעוּ אֹנֶס בַּדֶּרֶךְ, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין בֵּית דִּין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, מוֹסְרִין לוֹ כָּל נִכְסֵי הַקָּטָן, הַקַּרְקַע וְהַמְּטַלְטְלִין שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ. וְהוּא מוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר וְשׁוֹבֵר, וְנוֹטֵעַ וְזוֹרֵעַ, וְעוֹשֶׂה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה שֶׁזֶּה טוֹב לַיְתוֹמִים. וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקֶן וְנוֹתֵן לָהֶן כָּל הַהוֹצָאָה כְּפִי הַמָּמוֹן וּכְפִי הָרָאוּי לָהֶן. וְלֹא יַרְוִיחַ לָהֶן יוֹתֵר מִדַּי, וְלֹא יְצַמְצֵם עֲלֵיהֶם יָתֵר מִדַּי.

ה. כְּשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים - נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן מוֹרִישָׁן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת מַה שֶּׁהִכְנִיס וְהוֹצִיא, אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶן: זֶה הַנִּשְׁאָר. וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁלֹּא גְּזָלָן כְּלוּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמִּנּוּהוּ בֵּית דִּין; אֲבָל אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים וְכֵן שְׁאָר הַמּוֹרִישִׁין - אֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל טַעֲנַת סָפֵק. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס לִלְבֹּשׁ וּלְהִתְכַּסּוֹת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְכֻבָּד וְיִהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לַיְתוֹמִים הֲנָאָה בִּנְכָסֵיהֶן בִּהְיוֹת דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין.

ו. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס לִמְכֹּר בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, שָׂדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל לַיְתוֹמִים. אֲבָל אֵין מוֹכְרִין וּמַנִּיחִין הַמָּעוֹת, וְאֵין מוֹכְרִין שָׂדוֹת לִקַּח עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לִקַּח שָׂדוֹת, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ. אֲבָל מוֹכְרִין שָׂדֶה לִקַּח שְׁוָרִים לַעֲבוֹדַת שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁהַשְּׁוָרִים הֵן עִקַּר כָּל נִכְסֵי שָׂדוֹת.

ז. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּרָחוֹק וְלִגְאֹל בְּקָרוֹב, לִמְכֹּר בְּרָעָה וְלִגְאֹל בְּיָפָה, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ זֶה שֶׁקָּנוּ. וְאֵין רַשָּׁאִין לָדוּן וְלָחוּב עַל מְנָת לִזְכּוֹת לַיְתוֹמִים, שֶׁמָּא לֹא יִזְכּוּ וְנִמְצָא הַחוֹב קַיָּם.

ח. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים לַחֵרוּת, אֲפִלּוּ לִקַּח מִן הָעֶבֶד דָּמִים שֶׁיֵּצֵא לַחֵרוּת. אֲבָל מוֹכְרִין אוֹתָן לַאֲחֵרִים וְלוֹקְחִין מֵהֶן הַדָּמִים עַל מְנָת שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ לַחֵרוּת, וְאוֹתָן הָאֲחֵרִים הֵן שֶׁמְּשַׁחְרְרִין אוֹתָם.

ט. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין נִכְסֵי יְתוֹמִים כְּדֵי לְהַאֲכִילָן, שֶׁאֵין מַאֲכִילִין אֶת הַיְתוֹמִים דָּבָר הָאָסוּר. אֲבָל לֹא יַעַשְּׂרוּ וְלֹא יִתְרְמוּ כְּדֵי לְהַנִּיחַ פֵּרוֹת מְתֻקָּנִין, אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָן טֶבֶל, וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן - יְתַקֵּן.

י. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין עוֹשִׂין לַקָּטַנִּים לוּלָב וְסֻכָּה וְצִיצִית וְשׁוֹפָר, סֵפֶר תּוֹרָה וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת וּמְגִלָּה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִצְבָּה, בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - עוֹשִׂין לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בְּמִצְוָה מִכָּל אֵלּוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְחַנְּכָן. אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶן קִצְבָּה.

יא. וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - בֵּית דִּין פּוֹסְקִין עָלָיו צְדָקָה, אִם הָיָה רָאוּי.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, צָרִיךְ לְחַשֵּׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְדַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר הִרְבֵּה מֵאֲבִיהֶן שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים, שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת וגו', אֲבִי יְתוֹמִים וגו'.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

גְּמַר סֵפֶר שְׁלִשָׁה עָשָׂר, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. הִלְכוֹתָיו חֲמִשָּׁה, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת - שְׁלִשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה - עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת נְחָלוֹת - אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים. פְּתַח פִּיךָ שְׁפָט צֶדֶק, וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ה'־י"א שבט ה'תשע"ב

יום ראשון ה' שבט ה'תשע"ב

הִלְכוֹת עֵדוּת

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים

א. שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁבָּא עֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְעֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְהֵעִידוּ בְּעֵדוּת אֲחֵרֶת - אֵין כָּאן עֵדוּת; שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן שַׁקָּר, וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶן. בָּאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה עֵדוּת, וּבָאָה כַּת זוֹ וְהֵעִידָה עֵדוּת אַחֶרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ - מְקַבְּלִין כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ב. רְאוּבֵן שֶׁהוֹצִיא עַל שִׁמְעוֹן שְׁנֵי שְׁטָרוֹת, אֶחָד בְּמָנֶה וְאֶחָד בְּמָאתַיִם, וְכָפַר שִׁמְעוֹן בִּשְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת, וְעֵדֵי שְׁטָר זֶה כַּת אַחַת מֵאוֹתָן הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִכְחִישׁוּ זוֹ אֶת זוֹ, וְעֵדֵי הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי שִׁמְעוֹן מְשֻׁלָּם מָנֶה, שֶׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה, וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר. יֵרָאֶה לִי, שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר - בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כְּדִין מוֹדֶה בְּמִקְצָת; שֶׁהֲרֵי עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים מְעִידִין בְּמִקְצָת הַמָּמוֹן שֶׁכָּפַר

מתוך מהדורת וגשל

בְּכֻלּוֹ, וְלֹא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהַעֲדָאַת עֵדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל לֵוִי, וְעֵדָיו כַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן, וְהוֹצִיא שִׁמְעוֹן שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְלֵוִי כּוֹפֵר בִּשְׁנֵיהֶן - הֲרֵי רְאוּבֵן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְשִׁמְעוֹן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; שֶׁבְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ אֶצְלוֹ. וּשְׁבוּעָה זוֹ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים, כְּדִין חֲנֻנִי עַל פִּנְקָסוֹ.

ד. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל שִׁמְעוֹן, וְעֵדָיו כַּת אַחַת מֵהֶן, וְהוֹצִיא שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן כּוֹפֵר בּוֹ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הוֹאִיל וְאֵין רְאוּבֵן יָכוֹל לְקַיֵּם אֶחָד מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת - הֲרֵי כָּל שְׁטָר מֵהֶן כְּחֶרֶס, וּשְׁנֵי הַנִּטְעָנִין נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת וְנִפְטָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁבָּאוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת לְהָעִיד כְּאַחַת; אֲבָל כָּל הַמּוֹצִיא שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת כַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ; וְאִם הוֹצִיא אַחַר כָּךְ, בֵּין הוּא בֵּין אַחֵר, שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ, בֵּין מִלְּוֶה הָרִאשׁוֹן בֵּין מֵאַחֵר; שֶׁהֲרֵי כָּל כַּת מִשְּׁתֵּיהֶן בָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה.

ה. מִי שֶׁהֵבִיא עֵדִים וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָן וְהוּזַמּוּ, וְחָזַר וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ וְהוּזַמּוּ, אֲפִלּוּ מֵאָה כַּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ, וְנִמְצֵאת עֵדוּת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מְכֻוֶּנֶת - דָּנִין עַל פִּיהֶן. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזַק זֶה שֶׁטָּעַן טַעֲנָה זוֹ לְהָבִיא עֵדִים שַׁקְרָנִים - הֲרֵי לֹא הֶחְזִקוּ אֵלּוּ הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהֵן מְשַׁקְּרִין. אֲבָל שְׁטָר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר, וְהוּא שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: מִמֶּנּוּ שָׁאַל לְזַיֵּף לוֹ שְׁטָר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר מֵחוֹתְמָיו - אֵין גּוֹבִין בּוֹ לְעוֹלָם. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁאִם בָּאוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר וְהֵעִידוּ הֵן בְּעַצְמָן עַל כְּתַב יָדָן - גּוֹבִין בּוֹ.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

הִלְכוֹת מַמְרִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ לָנוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. ב) שֶׁלֹּא לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם. ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל. ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם. ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתָם. ז) לְכַבְּדָם. ח) לְיָרְאָם. ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו וְאִמּוֹ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

יום שני ו' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הֵם עִקַּר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְהֵם עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה, וּמֵהֶם חֹק וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶן הִבְטִיחָה תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ - חַיָּב לִסְמֹךְ מַעֲשֵׂה הַדָּת עֲלֵיהֶן וְלִשְׁעֹן עֲלֵיהֶן.

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָסוּר מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין; שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמּוֹרֶה עַל דִּבְרֵיהֶם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן וְגוֹמֵר. אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה; וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּם מִפִּי דַּעְתָּם בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וְנִרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁדָּבָר זֶה כָּךְ הוּא; וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעֲשָׂאוּם סְיָג לַתּוֹרָה, וּלְפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, וְהֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - אֵלּוּ הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, שֶׁיּוֹרוּ בָּהֶם לַרַבִּים כְּדֵי לְחַזֵּק הַדָּת וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם; וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ - אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁיִּלְמְדוּ אוֹתָן מִן הַדִּין בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן; מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - זוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ.

ג. דִּבְרֵי קַבָּלָה - אֵין בָּהֶן מַחְלֹקֶת לְעוֹלָם. וְכָל דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחְלֹקֶת - בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלְּמֵדִין מִן הַדִּין, אִם הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּן - הֲרֵי הִסְכִּימוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ בָּהֶן - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין אַחַר הָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, אִם רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ שֶׁיַּנִּיחוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה, וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מִנְהָג זֶה - נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר רֻבָּן, וּמוֹצִיאִין הַדָּבָר אַחַר הָרַבִּים.

ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם, לֹא הָיְתָה מַחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין אוֹ עִם שְׁלוּחָיו עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו - הַכֹּל בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לָהֶן; וְאִם לָאו - הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק לַכֹּל יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָהּ - אוֹמְרִים מִיָּד; אִם לֹא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - דָּנִין בּוֹ בִּשְׁעָתָן, וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיְּסַכִּימוּ כֻּלָּן, אוֹ יַעַמְדוּ לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִים: כָּךְ הֲלָכָה, וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁבָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל רָבְתָה מַחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו; זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר.

ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין, אוֹ עַד שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לָהֶן, בֵּין בִּזְמַן אֶחָד בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה, אֶחָד מְטַהֵר וְאֶחָד מְטַמֵּא, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר, אִם אֵינְךָ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה: בְּשֶׁל תּוֹרָה - הֵלֵךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, בְּשֶׁל סוֹפְרִים - הֵלֵךְ אַחַר הַמֵּקֵל.

יום שלישי ז' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. בֵּית דִּין גָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ, וְדָנוּ דִּין, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר, וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לִסְתּוֹר אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר, וְדָן כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם - אֵינְךָ חַיָּב לָלֶכֶת אֶלָּא אַחַר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ.

ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרָה אוֹ תִּקְּנוּ תַּקָּנָה וְהִנְהִיגוּ מִנְהָג, וּפָשַׁט הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים, וְלַעֲקֹר אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג - אֵינוֹ יָכוֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו. אֲפִלּוּ בָּטַל הַטַּעַם שֶׁבִּגְלָלוֹ גָּזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ הִתְקִינוּ - אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם בְּמִנְיָן, הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד הוּא? זֶה מִנְיָן חַכְמֵי הַדּוֹר, שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָّדוֹל וְלֹא חָלְקוּ בּוֹ.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא אָסְרוּ אוֹתָן כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, אֶלָּא כִּשְׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין לִגְזֹר וּלְאָסְרָן לַעֲשׂוֹת סְיָג, אִם פָּשַׁט אִסּוּרָן בְּכָל [יִשְׂרָאֵל] - אֵין בֵּית דִּין גָּדוֹל אַחֵר יָכוֹל לְעָקְרָן וּלְהַתִּירָן, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים.

ד. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לַעֲקֹר אַף דְּבָרִים אֵלּוּ לְפִי שָׁעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרִאשׁוֹנִים; שֶׁלֹּא יְהוּ גְּזֵרוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁאֲפִלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לְעָקְרוֹ הוֹרָאַת שָׁעָה. כֵּיצַד? בֵּית דִּין שֶׁרָאוּ לְחַזֵּק הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סְיָג כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הָעָם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - מַכִּין וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא כַּדִּין; אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדָּבָר לְדוֹרוֹת וְאוֹמְרִים שֶׁהֲלָכָה כָּךְ הוּא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שָׁעָה לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, כְּדֵי לְהַחֲזִיר רַבִּים לַדָּת אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל מִלְּהִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲחֵרִים - עוֹשִׂין לְפִי מַה שֶּׁצְּרִיכָה הַשָּׁעָה. כְּשֵׁם שֶׁהָרוֹפֵא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ שֶׁל זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה כֻּלּוֹ; כָּךְ בֵּית דִּין מוֹרִים בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים לַעֲבֹר עַל קְצָת מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ [כֻּלָּם]. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה.

ה. בֵּית דִּין שֶׁנִּרְאָה לָהֶן לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ לְהַנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלֵידַע תְּחִלָּה אִם רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהֶן אוֹ אִם אֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד. וּלְעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִّבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ.

ו. הֲרֵי שֶׁגָּזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה, וְדָמוּ שֶׁרֹּב הַקָּהָל יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחַר שֶׁגְּזָרוּהָ פִּקְּפוּ הָעָם בָּהּ וְלֹא פָּשְׁטָה בְּרֹב הַקָּהָל - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה, וְאֵינָן רַשָּׁאִין לָכוּף אֶת הָעָם לָלֶכֶת בָּהּ.

ז. גָּזְרוּ וְדָמוּ שֶׁפָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד הַדָּבָר כֵּן שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה עָמַד בֵּית דִּין אַחֵר וּבָדַק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשֶׁטֶת בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטֵּל, וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּחוֹת מִבֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן.

ח. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְבָרִים - אַל יְמַהֵר לְהַתִּיר דָּבָר שְׁלִישִׁי.

ט. הוֹאִיל וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לִגְזֹר וְלֶאֱסֹר דָּבָר הַמֻּתָּר וְיַעֲמֹד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת, וְכֵן יֵשׁ לָהֶן לְהַתִּיר אִסּוּרֵי תּוֹרָה לְפִי שָׁעָה, מַהוּ זֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה: לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ? שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא לִגְרֹעַ מֵהֶן וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר לְעוֹלָם בְּדָבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. כֵּיצַד? הֲרֵי כָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה הַכָּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר חַיָּה; אֲבָל בְּשַׂר הָעוֹף - מֻתָּר בְּחָלָב מִן הַתּוֹרָה. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וְיַתִּיר בְּשַׂר חַיָּה בְּחָלָב - הֲרֵי זֶה גּוֹרֵעַ; וְאִם יֶאֱסֹר בְּשַׂר הָעוֹף וְיֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגְּדִי וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף. אֲבָל אִם אָמַר: בְּשַׂר הָעוֹף מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה, וְאָנוּ נֶאֱסָר אוֹתוֹ, וְנוֹדִיעַ לָעָם שֶׁהוּא גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר חוֹבָה וְיֹאמְרוּ: הָעוֹף מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ, כָּךְ הַחַיָּה מֻתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשָׁה; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר בְּהֵמָה מֻתֶּרֶת, חוּץ מִן הָעֵז; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר הָעֵז מֻתָּר בַּחֲלֵב פָּרָה אוֹ הַכִּבְשָׂה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ', שֶׁהִיא מִינוֹ; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בַּחֲלֵב הָעֵז שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ מֻתָּר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ'; לְפִיכָךְ נֶאֱסָר כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב, אֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף - אֵין זֶה מוֹסִיף, אֶלָּא עוֹשֶׂה סְיָג לַתּוֹרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום רביעי ח' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - אֵינוֹ זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה; אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, [וּמִיתָתוֹ בְּכָל אָדָם].

ב. מֵאַחַר שֶׁנִּתְפָּרְסֵם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - [מוֹרִידִין אוֹתוֹ] וְלֹא מַעֲלִין. וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם וְהַמּוֹסְרִין וְהַמּוּמָרִין. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה וְלֹא דַּיָּנִים, [אֶלָּא כָּל הַהוֹרֵג אֶחָד מֵהֶן - עָשָׂה מִצְוָה גְּדוֹלָה וְהֵסִיר הַמִּכְשׁוֹל].

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁכָּפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּבִדְבָרִים שֶׁנִּרְאוּ לוֹ, וְהָלַךְ אַחַר דַּעְתּוֹ הַקַּלָּה וְאַחַר שְׁרִירוּת לִבּוֹ, וְכוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה תְּחִלָּה, כְּצָדוֹק וּבַיְתוֹס וְכֵן כָּל הַתּוֹעִים אַחֲרָיו. אֲבָל בְּנֵי הַתּוֹעִים הָאֵלֶּה וּבְנֵי בְנֵיהֶם, שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתָם אֲבוֹתָם, וְנוֹלְדוּ בֵּין הַקְּרָאִים וְגִדְּלוּ אוֹתָם עַל דַּעְתָּם - הֲרֵי הוּא כִּתְינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּינֵיהֶם

וְגִדְּלוּהוּ, וְאֵינוֹ זָרִיז לֶאֱחֹז בְּדַרְכֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּאָנוּס. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע אַחַר כָּךְ [שֶׁהוּא יְהוּדִי, וְרָאָה הַיְּהוּדִים וְדָתָם - הֲרֵי הוּא כְּאָנוּס, שֶׁהֲרֵי גִּדְּלוּהוּ עַל טָעוּתָם]. כָּךְ אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָם הַקָּרָאִים שֶׁטָּעוּ. לְפִיכָךְ רָאוּי לְהַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה, וּלְמָשְׁכָם בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם, עַד שֶׁיַּחְזִרוּ לְאֵיתַן הַתּוֹרָה.

ד. אֲבָל זָקֵן מִמְּרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה וְדָן וּמוֹרֶה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁיָּדוּנוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּאת לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִים עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם, אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָן - גָּזְרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיתָה. וּמִתְוַדֶּה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן וְהֵן דָּנִים, הוּא קִבֵּל וְהֵם קִבְּלוּ - הֲרֵי הַתּוֹרָה חָלְקָה לָהֶם כָּבוֹד. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וּלְהַנִּיחוֹ - אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

ה. אֵין זָקֵן מִמְּרֵא חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין, וְיַחֲלֹק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ בִּתְפִלִּין, וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ, וַיַּחֲלֹק עֲלֵיהֶן וְהֵן יוֹשְׁבִין בִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט - מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָבָר מֻפְלָא.

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין, וְחָלַק, וְשָׁנָה וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כִּדְבָרָיו, אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן. לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ.

ז. מְצָאן חוּץ לִמְקוֹמָן וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם - מְלַמֵּד, שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה. וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, יֵשׁ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְנַדּוֹתָם וּלְהַכּוֹתָן וּלְמָנְעָן מִלְּלַמֵּד, כְּפִי מַה שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶן שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ לְכָךְ.

ח. וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מִמְּרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָבָר וְיוֹרֶה בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה, בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו בֵּין בְּדָבָר שֶׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹתָיו - הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. אוֹמְרִים לָהֶן בֵּית דִּין: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם שָׁמַע וְקִבֵּל - מוּטָב; וְאִם לָאו - בָּאִין כֻּלָּן לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמְרִים לָהֶם גַּם הֵם: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם קִבְּלוּ - יֵלְכוּ לָהֶן; וְאִם לָאו - כֻּלָּן בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה יוֹצֵאת לְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ. וּבֵית דִּין אוֹמֵר לָהֶם: כָּךְ הוּא הַדִּין, וְיוֹצְאִין כֻּלָּן. חָזַר זֶה הֶחָכָם לְעִירוֹ וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא לָמוּד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הוֹרָה לַעֲשׂוֹת אוֹ שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה. אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ שֶׁהוֹרָה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת - גּוֹמְרִין דִּינוֹ לְמִיתָה בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְתוֹפְסִין אוֹתוֹ וּמַעֲלִין אוֹתוֹ מִשָּׁם לִירוּשָׁלַיִם. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיָּצָא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְעַד הָרֶגֶל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ בְּרֶגֶל. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ; מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה. וְאַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה: זָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין, וְהַמֵּסִית, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה; שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר: יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ.

יום חמישי ט' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. זֶה שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן אוֹסְרִים וְהוּא מַתִּיר בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן מַתִּירִין וְהוּא אוֹסֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה. אֲפִלּוּ הוּא הָיָה אוֹמֵר מִפִּי הַקַּבָּלָה, וְאָמַר: כָּךְ קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְהֵן אוֹמְרִים: כָּךְ נִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן, הוֹאִיל וְנָשָׂא וְנָתַן עֲלֵיהֶן בַּדָּבָר, וְעָשָׂה אוֹ שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵם מוֹרִים מִפִּי הַקַּבָּלָה. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה מִן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת וּזְדוֹנוֹ כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִתִּיר הֶחָמֵץ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, אוֹ אֲסָרוֹ בַּהֲנָאָה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב. אֶחָד שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. כֵּיצַד? נֶחְלְקוּ בְּאִשָּׁה זוֹ אִם הִיא עֲרָוָה אִם לָאו, אִם מַרְאֵה דָם זֶה מְטַמֵּא בְּאִשָּׁה אוֹ לֹא, אִם זוֹ טְמֵאָה לֵדָה אוֹ לֹא, אִם זוֹ זָבָה אוֹ לֹא, אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר אוֹ מֻתָּר, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי חוֹלֵק בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵיצַד דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר שָׁנָה, אִם מְעַבְּרִים עַד הַפּוּרִים אוֹ בְּכָל אָדָר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁזֶּה מֵבִיא לִידֵי חָמֵץ בְּפֶסַח. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מִדִּינֵי מָמוֹנוֹת אוֹ בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, כֹּל שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ - כְּדִין נָטַל, וְעַל פִּי בֵּית דִּין נָטַל; וְלִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר פָּטוּר, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיִין לָדוּן, כֹּל שֶׁנָּטַל - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁלּוֹ נָטַל, הַבָּא עָלֶיהָ בְּמַזִּיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, בִּשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת; וְנִמְצָא הַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת, אִם זֶה חַיָּב מַלְקוּת אוֹ אֵינוֹ, אוֹ שֶׁחָלַק בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִים שֶׁלּוֹקִין בִּפְנֵיהֶם - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ לוֹקֶה - חוֹבְלִין הֵם בּוֹ, וְחַיָּבִין לְשַׁלֵּם, וְכֹל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - כְּדִין נוֹטֵל; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר בֶּן מַלְקוּת הוּא, כֹּל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרָכִין אוֹ בַּחֲרָמִין, אִם זֶה חַיָּב לִתֵּן אוֹ אֵינוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן, אִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן

אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּפִדְיוֹן קָדָשִׁים, אִם נִפְדּוּ אוֹ לֹא נִפְדּוּ - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זֶה פִּדְיוֹן, אִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם נָחְלְקוּ בַּעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, אִם אֵלּוּ חַיָּבִין לְהָבִיא אוֹ לֹא - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר חַיָּבִים לְהָבִיא - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם נָחְלְקוּ בְּעָרְלָה. וְכֵן אִם נָחְלְקוּ בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אִם זֶה לָעֲנִיִּים אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה גָּזֵל בְּיַד הָעָנִי, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּגוֹן נִגְעֵי בָשָׂר אוֹ נִגְעֵי בָּתִּים אוֹ נִגְעֵי בְּגָדִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָהוֹר - מֻתָּר לְהִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל קָדָשִׁים; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָמֵא, אִם נִכְנַס אוֹ אָכַל בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת. וְכֵן אִם נָחְלְקוּ בְּטָהֲרַת מְצֹרָע, אִם יֵשׁ לָזֶה טָהֲרָה אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵן אִם נָחְלְקוּ בְּהַשְׁקָאַת סוֹטָה, אִם זוֹ צְרִיכָה לִשְׁתּוֹת אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה, אִם מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לִיבָמָהּ; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָהּ צְרִיכָה - מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - צְרִיכִין לִבְדֹּק וְלַחְקֹר אִם הָיְתָה מַחֲלֹקֶת זוֹ מְבִיאָה לִידֵי דָּבָר זֶה, וְדָבָר זֶה מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֵׁנִי, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה דְּבָרִים, אִם יָבוֹא בַּסּוֹף לְדָבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, בֵּין שֶׁהָיָה הַזָּקֵן מֵקֵל וְהֵן מַחְמִירִין בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מַחְמִיר וְהֵן מְקִלִּין - חַיָּב.

ג. וְאִם לֹא תָּבִיא הַמַּחֲלֹקֶת לִידֵי כָּךְ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. חוּץ מִמִּצְוַת תְּפִלִּין בִּלְבַד. כֵּיצַד? הוֹרָה לְהוֹסִיף טוֹטֶפֶת חֲמִישִׁית בַּתְּפִלִּין וְיַעֲשֶׂנָּה חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּתְּחִלָּה אַרְבָּעָה בָּתִּים כְּהִלְכָתָן זֶה, וְיָבִיא חֲמִישִׁית וִידַבֵּק בַּחִיצוֹן; שֶׁהַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאַוִּיר - תָּמִיד פָּסוּל. וְחִיּוּב זָקֵן מַמְרֵא עַל דָּבָר זֶה - הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם נָחְלְקוּ בִּשְׂאָר מִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָלַק בְּדָבָר מִדִּבְרֵי לוּלָב אוֹ צִיצִית אוֹ שׁוֹפָר, זֶה אוֹמֵר פָּסוּל, וְזֶה אוֹמֵר כָּשֵׁר, זֶה אוֹמֵר יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְזֶה אוֹמֵר לֹא יָצָא, זֶה אוֹמֵר טָהוֹר, וְזֶה אוֹמֵר שֵׁנִי לְטֻמְאָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שישי י' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ - נִסְקָל; שֶׁנֶּאֱמַר: אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל, דָּמָיו בּוֹ. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל בְּחַיֵּיהֶן אוֹ לְאַחַר מִיתָתָן - הֲרֵי זֶה נִסְקָל. וְצָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס.

וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים שֶׁהִגִּיעוּ לִכְלַל הָעֲנָשִׁין.

ב. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין; אֲבָל אִם קִלְּלָם בְּכִנּוּי - פָּטוּר מִן הַסְּקִילָה, וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת כָּל אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל.

ג. וְכֵן הַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל.

ד. אִזְהָרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנוּ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל הָאַזְהָרָה הֲרֵי הִיא בִּכְלַל לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. הוֹאִיל וְהוּא מֵזְהָר שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי אָבִיו בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל.

ה. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק; שֶׁנֶּאֱמַר: מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְצָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְהוּא שֶׁיַּגִּיעוּ לִכְלַל עֲנָשִׁין. אֵינוֹ חַיָּב חֶנֶק עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בָּהֶן חַבּוּרָה - הֲרֵי זֶה כְּמַכֶּה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהַמַּכֶּה אוֹתָן לְאַחַר מִיתָה - פָּטוּר.

ו. מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ - חַיָּב וְנֶהֱרָג. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בְּלֹא חַבּוּרָה, אֶלָּא יָצָאת טִפַּת דָּם בִּפְנִים בָּאֹזֶן וְנִתְחָרֵשׁ.

ז. הַמַּקִּיז דָּם לְאָבִיו, אוֹ שֶׁהָיָה רוֹפֵא וְחָתַךְ לוֹ בָּשָׂר אוֹ אֵבֶר - פָּטוּר. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה. אוֹ לְהוֹצִיא סִלּוֹן מִבְּשַׂר אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - לֹא יוֹצִיא, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה חַבּוּרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת; אֲבָל אִם אֵין שָׁם מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶלָּא הוּא, וַהֲרֵי הֵן מִצְטַעֲרִין - הֲרֵי זֶה מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְשֵׁהוּ לַעֲשׂוֹת.

ח. אַזְהָרָה שֶׁל מַכֵּה אָבִיו מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנוּ, אַזְהָרָה לֹא שֶׁמַּעֲנוּ. הוֹאִיל וְהוּא מֵזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בַּכְּלָל.

ט. שְׁתוּקִי - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו. אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה אִמּוֹ וְאָמְרָה: בֶּן פְּלוֹנִי הוּא - אֵינוֹ נִסְקָל אוֹ נֶחֱנָק עַל פִּיהָ. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - אֵינוֹ חַיָּב לֹא עַל אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ. וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֵּדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - אֵינוֹ חַיָּב עַל מַכַּת אָבִיו וְקִלְלָתוֹ.

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו - אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ.

יא. הַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְהַכּוֹתוֹ. וְלֹא יְבַזֵּהוּ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה, שֶׁהֲרֵי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו. אֶלָּא נוֹהֵג בּוֹ מִקְצָת כָּבוֹד. אֲבָל הָעֶבֶד - אֵין לוֹ יִחוּס, אֶלָּא הֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ.

יב. מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת, אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה וְהֵם יוֹצְאִים לֵהָרֵג - אָסוּר לְהַכּוֹתָן וּלְקַלְּלָם. וְאִם קִלֵּל אוֹ חָבַל בָּהֶן - פָּטוּר. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב, וְנֶהֱרָג עֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הֵן יוֹצְאִין לְמִיתָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְנוֹ; אֲבָל אַחֵר שֶׁבָּא וְהִכָּהוּ וְקִלְּלוֹ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה. וְאִם בִּיְּשׁוֹ - חַיָּב בִּקְנָס הַמְבַיֵּשׁ.

יג. עָבַר אָבִיו וְאִמּוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁלּוֹקִין עָלֶיהָ, וְהָיָה הוּא חַזָּן

מתוך מהדורת וגשל

לִפְנֵי הַדַּיָּנִים - לֹא יַכֶּה אוֹתָם. וְכֵן אִם נִתְחַיְּבוּ נִדּוּי - לֹא יִהְיֶה שָׁלִיחַ לְנַדּוֹתָם. וְלֹא יִדְחַף אוֹתָם וְלֹא יְבַזֶּה אוֹתָם בִּשְׁלִיחוּת בֵּית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְכָךְ וְלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה.

יד. לַכֹּל אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְּלוֹ, חוּץ מִמִּסִּית וּמַדִּיחַ. שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו.

טו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לִבְנוֹ - כָּךְ רָאִינוּ בּוֹ תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה, שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְקַלְלַת אָבִיו, אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - אֵין אֶחָד מֵאֶחָיו שֶׁל נֶהֱרָג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם. וְלֹא עַל הַכָּאָה וְלֹא עַל הַקְּלָלָה בִּלְבַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה, אֶלָּא אַף עַל הַבִּזָּיוֹן. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיָּה - הֲרֵי זֶה אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה: שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקֶּהַת אֵם וְגוֹמֵר. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

יום שבת קודש י"א שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה. וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם. שֶׁקֵּל אוֹתָן הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ. וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְכָתוּב: אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם.

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף - בִּסְקִילָה. הִנֵּה הִשְׁוָה אוֹתָן בְּעֹנֶשׁ. הִקְדִּים אָב לְאֵם לְכָבוֹד, וְהִקְדִּים אֵם לְאָב לְמוֹרָא. לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְמוֹרָא בֵּין לְכָבוֹד.

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא, וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בִּשְׁמוֹ, לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: אַבָּא מָרִי. הָיָה שֵׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אֲחֵרִים - מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם. יַרְאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלֶא, שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן אֶת הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶן לַאֲחֵרִים שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה - מִשֶּׁל הָאָב. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב. וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ - אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן, אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשִׂיַּת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם - לֹא יֹאמַר: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי! פָּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי! אֶלָּא: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! פָּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר אַבָּא; אֶלָּא אוֹמֵר: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד; אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם שָׁוִים.

ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִימֵם, וְלֹא יְצַעֵר בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל גְּזֵרַת הַכָּתוּב וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאן? אֲפִלּוּ הָיָה לוֹבֵשׁ בְּגָדִים חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּפְנֵי הַקָּהָל, וּבָא אָבִיו וְאִמּוֹ וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִימֵם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ. שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה - לֹא הָיָה יָכוֹל לְפָרְכֵס בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם כִּרְצוֹנוֹ.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עֵלּוֹ עַל בָּנָיו וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל, אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל.

י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ - מִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַעְתָּם עַד שֶׁיֵּרָחֵם עֲלֵיהֶן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ, וִיצַוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם.

יא. הַמַּמְזֵר חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר עַל מַכָּתוֹ וְקִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ.

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ - כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי.

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה: אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם

אַחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה. וְתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם.

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם! - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו.

טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אִשֶּׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כְּבוֹד אָבִיו. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת; אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָהּ - אֵינוֹ חַיָּב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוֹד אָבִיו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ה'־י"א שבט ה'תשע"ב

יום ראשון ה' שבט ה'תשע"ב

יום שני ו' שבט ה'תשע"ב

יום שלישי ז' שבט ה'תשע"ב

מצות עשה רמו.

הַמִּצְוָה הָרמ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל-כָּל-דְּבַר-פֶּשַׁע וְגוֹ' אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי-הוּא זֶה" (שמות כב, ח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "כִּי-הוּא זֶה — עַד שֶׁיּוֹדֶה בְּמִקְצָת (חובו — חייב שבועה)". וּבְדִין זֶה נִכְלָל כָּל-מַה שֶׁיִּפּוֹל בֵּין בְּנֵי אָדָם מִן הַטְּעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זֶה עַל זֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֵן הוֹדָאָה וְהַכְּחָשָׁה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' מ(בבא) קַמָּא וּבְרֵישׁ (בבא) מְצִיעָא וּבְפֶרֶק ח', וְגַם בְּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִשְּׁבוּעוֹת. וּמֵעִנְיָן זֶה שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת מְפֻזָּרוֹת בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בַּתַּלְמוּד.

יום רביעי ח' שבט ה'תשע"ב

מצות עשה רמו. רמח.

הַמִּצְוָה הָרמ"ו נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הָרמ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא. (כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

יום חמישי ט' שבט ה'תשע"ב

יום שישי י' שבט ה'תשע"ב

יום שבת קודש י"א שבט ה'תשע"ב

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרמ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא. (כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

המשך ביאור למס' ערכין ליום רביעי עמ' א

על רבי עקיבא וסוברים שאין לדרוש לשון יתירה.

ומבארת הגמרא היכן מצינו שרבי עקיבא סובר כן: **דְּתַנֵּן** במשנה (ב"ב סד.) לגבי המוכר את הבית, שלא מכר בכללו **לֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא** [**אֶת**] **הַדּוּת** – כעין בור, העשוי בנין של אבנים על גבי קרקע, **אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב** לו המוכר שהוא מקנה לו את כל החצר, **עוֹמְקָהּ** באדמה **וְרוּמָהּ** – וגובהה באויר העולם. ומכל מקום, אף שלא מכר לו את הבור והדות, **צָרִיךְ** המוכר **לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ** – לקנות מהלוקח דרך בחצר, שיוכל ללכת לבור ולדות שלו, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא,** כיון שהוא סובר שהמוכר מוכר בעין יפה, ואינו משייר לעצמו דרך. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ** לקנות לו דרך, כיון שבודאי שייר לעצמו זכות ללכת בחצר עד מקום הבור או הדות. **וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בְּזַמַּן שֶׁאָמַר** לו המוכר ללוקח בפירוש שהוא מוכר לו הכל 'חוץ מֵאֵלּוּ' – חוץ מהבור והדות, **שֶׁאֵין צָרִיךְ לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ. אֵלְּמָא** – ומוכח מסיום דברי רבי עקיבא, שדעתו היא **שכֵּיוָן דְּלֹא צָרִיךְ** – כיון שלא היה המוכר צריך להוסיף ולפרש שאינו מוכר את הבור והדות, שהרי בין כך אינם מכורים, **וְקָאָמַר** – והוסיף ואמר זאת בפירוש בעת המכירה, אנו מפרשים **דְּלִטְפּוּיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי** – שכוונתו היתה להוסיף בכך על עיקר הדין, והיינו שמשייר לעצמו אף דרך. **וְהָכָא נַמִּי** – אף כאן, לגבי ערכין, **כֵּיוָן דְּלֹא צָרִיךְ** לומר 'מלא קומתו', אלא די שיאמר 'קומתו', **וְקָאָמַר, לְטָפּוּיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי** – בא להוסיף על משמעות דבריו, ולומר שאינו מתחייב בדבר שהוא ממש כקומתו, אף בעובי, אלא רק בגובהו.

הגמרא מביאה כמה ספיקות בנדרים מעין אלו: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** אמר הנודר **'עוֹמְדִי** עלי', **מַהוּ** – מה עליו להביא להקדש, האם המשמעות היא שיביא שרביט בשיעור קומתו, או לא.

שמואל־ב יט יג־כה

יט יג אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ: יד וְלַעֲמָשָׂא תֹּאמְרוּ הֲלוֹא
עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת יוֹאָב:
טו וַיֵּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה וְכָל־עֲבָדֶיךָ: טז וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ
וַיָּבֹא עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן: יז וַיְמַהֵר
שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ דָּוִד: יח וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ
מִבִּנְיָמִן וְצִיבָא נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמִשֶּׁת עָשָׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
יט וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינָיו (בְּעֵינָיו קרי) וְשִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן: כ וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחְשַׁב־לִּי אֲדֹנִי עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ בַּיּוֹם
אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלִָם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ: כא כִּי יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אָנֹכִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־בָאתִי
הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ:ס כב וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת
לֹא יוּמַת שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן
הַיּוֹם יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי
לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע לוֹ הַמֶּלֶךְ:ס כה וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה
שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו לֹא כִבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם:

רש"י

(יד) ולעמשא. שהוא שר צבא, תאמרו; הלא בן אחותי אתה: **(יח) וצלחו הירדן.** (תרגום:) בקעוהו בתריסהון: **(יט) ועברה העברה.** ספינת המעברה שעוברים בה את עבר רוחב הנחל: **(כא) ראשון לכל בית יוסף.** כל ישראל חטאו לך, ואני יותר מכולם, והנני באתי לבקש מחילה, אם תקבלני, בטוחים כל ישראל שתקבלם, ואם לאו, יהיו יראים לשוב אליך עוד: **(כג) היום יומת איש.** בתמיה, כי היום אני מלך, עד עכשיו הייתי סבור, לא זלזל בי אדם גדול כזה אלא אם כן נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד, אבל עכשיו שהוא מתחרט, ידעתי כי מלך אני: **(כה) ולא עשה רגליו.** לשון תקון הוא, העברת שער שבין הרגלים: **שפמו.** גרנו"ן בלע"ז:

מצודת דוד

(יג) אחי אתם. במקום דוד יאמרו, שהמה לו לאחים מבני שבט אחד, ובהיות כן הראוי להם להקדים, ולא להתאחר: **(יד) עצמי ובשרי.** בן אביגיל אחותי: **כה יעשה וגו'.** הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר, וכמוהו רבים במקרא: **תחת יואב.** כי על שהרג לאבשלום, רצה להעבירו: **(טו) ויט.** בהדברים האלה הטה דוד את לבב כולם, כאשר יטו בנקל לבב איש אחד: **(טז) בא הגלגלה.** התקבצו לגלגל, והיא בעבר הירדן המערבי: **(יז) וימהר שמעי.** מיהר לבוא מכל בית יוסף: **(יח) וצלחו הירדן.** עברו הירדן לפניו, כעבדים לפני האדון: **(יט) ועברה העברה.** רצה לומר: ועוד עשתה העדה ההיא, שעברה הספינה להעביר בה את בית המלך, והם הנשים והטף, וזהו לעשות הטוב בעיניו, להחניפו שימחול לשמעי את מעלו: **בעברו בירדן.** בעת עברו בירדן: **(כ) אל יחשב לי אדוני עון.** במה שהייתי בקושרים לנטות אחרי אבשלום, וכאומר הלא כמעט כולם נטו אחריו, ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם: **ואל תזכור.** אף בדבר הקללה אשר העויתי אני לבדי, שאלתי לבל יזכרם לשומם על לבו: **(כא) כי ידע.** יודע אני בעצמי שחטאתי, ומתחרט אני עליו: **ראשון.** להראות הכנעה גדולה: **לכל בית יוסף.** כל ישראל קרואים בית יוסף, כמו שכתוב (עמוס ה טו): אולי יחנן וגו' שארית יוסף, ועל שכלכלם במצרים, נקראו על שמו: **(כב) התחת זאת.** וכי בעבור הכנעה קטנה כזאת, לא יומת על אשר קלל משיח ה': **(כג) מה לי ולכם.** רצה לומר: מה האיבה אשר בינינו, מה עשיתם לי, ומה עשיתי לכם, אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג לאבד המלוכה על ידי זה, וכי מהראוי שהיום יומת איש בישראל, הלא מכיר אני בדבר, שהוא כאלו היום היתה התחלת מלכותי, ואם אנקום בו, הלא כולם יחשבו שאקח מהם נקם על אשר מרדו בי, ותהיה סיבה לשלא ימליכוני מעתה: **(כד) לא תמות.** בעבור העון הזה: **(כה) ולא עשה רגליו.** לא רחץ רגליו ולא תקן שער שעל השפה וגו', כי נתעצב בצרת דוד:

מצודת ציון

(יד) תמרו. כמו תאמרו באל"ף: **(יח) וצלחו.** ועברו, ודוגמתו (שם יד ו): ותצלח עליו רוח ה': **(יט) העברה.** רוצה לומר ספינה שעוברים בה רוחב המים: **לעביר.** כמו להעביר: **(כ) העוה.** מלשון עון: **(כב) התחת.** האם במקום: **קלל.** מלשון קלות ובזיון: **(כג) לשטן.** למקטרג: **(כה) בן שאול.** אף בן הבן יקרא בן: **עשה.** תקן, וכן (בראשית יח ז): וימהר לעשות אותו: **שפמו.** שער שעל השפה, וכן (ויקרא יג מה): ועל שפם יעטה:

תהלים מא א־ה

מא. א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: ב אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ יְהוָה: ג יְהוָה | יִשְׁמְרֵהוּ
וִיחַיֵּהוּ (כתיב יאשר) וְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו: ד יְהוָה יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי כָּל־מִשְׁכָּבוֹ
הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ: ה אֲנִי־אָמַרְתִּי יְהוָה חָנֵּנִי רְפָאָה נַפְשִׁי כִּי־חָטָאתִי לָךְ:

רש"י

(ב) אל דל. חולה לבקרו כענין שנאמר (ש"א י"ג) מדוע אתה ככה דל דאמנון: **ביום רעה.** זה גיהנם, ובעולם הזה מה שכרו: **(ג) ה' ישמרהו ויחייהו.** למי שמבקרו ומטיב לו: **(ד) על ערש דוי.** ערש לי"ט בלע"ז (דברים ג') והנה ערשו ערש ברזל, כשיחלה גם הוא יסעדנו, מהו על ערש דוי זה יום שביעי של חולי שהוא דוה מאוד כך נדרש באגדת תהלים: **כל משכבו הפכת בחליו.** אף בשעה שחליו כבד עליו שנהפך כל מרגועו ומנוחתו: **(ה) אני אמרתי ה' חנני.** אני אין לי מבקרים לטובה וכשאני צועק מתוך חוליי ואומר ה' חנני וגו' אויבי שמחים עלי ואומרים דבר הרע לי מתי ימות וגו':

מצודת דוד

(ב) משכיל אל דל. הנותן צדקה לדל בהשכל לבל יכלימו: **ביום רעה.** ובגמול זה ימלטהו ה' כשיהיה בעולם עת רעה כי לא תעבור עליו: **(ג) ואשר.** ישובח בכל הארץ הכל יאמרו אשריו: **ואל תתנהו.** אתה ה' הן ידעתי שלא תתנהו ברצון אויביו להשיג בו תאותם: **(ד) ה' יסעדנו.** כשיפול למשכב יסעדנו ה' בהיותו על מטתו בחליו: **הפכת.** בעת חליו תהפכו בכל מקום משכבו מצד אל צד כדרך המשמש את החולה אשר יצטרך למי לסעדו בזה ואמר בדרך משל: **(ה) אני אמרתי.** בעת חליי אמרתי רפאה נפשי ר"ל מחול עוני כי העון הוא חולי הנפש והמחילה היא הרפואה: **כי חטאתי לך.** וצריך אני למחילה שהיא רפואת הנפש וממילא תבוא רפואת הגוף והוא הסעד אשר יסעד את החולה:

מצודת ציון

(ג) ואשר. ישובח והוא מלשון אשרי: **בנפש.** ברצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ב): **(ד) יסעדנו.** מלשון סעד ותמיכה: **ערש.** מטה: **דוי.** מלשון מדוה וחלי:

יהל אור

ב אשרי משכיל אל דל. בירושלמי ס"פ בתרא דפאה. אשרי נותן לדל אין כתיב כאן. אלא אשרי משכיל אל דל הדא דמסתכל במצות כיצד היה ר' יונה עושה כשהי' רואה בן טובים שירד מנכסיו הי' אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואתה פורע מן דהוה נסיב לי' אמר ליה מתנה עכ"ל ועו"ש כה"ג. ויש לומר כי ע"י נותן אל דל ממשיך מדת חסד אכן ע"י משכיל בהנתינה ממשיך אור החכמה בהחסד ובודאי שבחי' החכמה שבחסד היא גבוה הרבה מהחסד עצמו. כי בחכמה שורה אור א"ס. וגם החכמה תחי' בעליה. וכל עיקר העבודה להמשיך מוחין בהמדות והיינו מצד שבמוחין שורה אור א"ס ועמ"ש בד"ה וידבר דעשה"ד המשל מנפש המשכלת כו' שעצמות הנפש מתקשרת בכח השכל כו' כך הוא התקשרות אור א"ס הסוכ"ע בחכמה עילאה. ועמ"ש ע"פ מארז"ל אדם נותן לעני מלא עומסו הקב"ה נותן לו מלא עומסו כו' היינו פרק היד שבו האצבעות שבו מתלבש החכמה שיוכל לכתוב בו דבר שכל והיינו ע"י אדם נותן מלא עומסו שהוא בחי' משכיל אל דל. **קיצור.** משכיל אל דל להמשיך חכמה בחסד:

(ב) **פ"ד** דנדרים ד"מ ע"א אמר רב כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' אין דל אלא חולה (פי' הרא"ש משכיל אל דל משגיח אליו לבקרו ולפקח בצרכיו) שנאמר מדלה יבצעני. ישעי' ל"ח אי נמי מן הדין קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך וגו' אין רעה אלא גיהנם שנאמר כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה משלי י"ו. במא"א אות דל"ת י"ב דל נק' היסוד בהיות בלתי שפע החסדים. והי"נ הביא מהרע"מ ר"פ תשא והדל לא ימעיט דא צדיק וגו'. גם היסוד והמל' נק' דלים כשחסר מהם הזווג וזהו ע"ד ונהר יחרב ויבש כמ"ש בזח"א ד"ו ובזח"ב דקס"ו סע"ב. ועד"ז נק' החולה דל מפני שהחיות הנמשך ומתפשט ברמ"ח אברים הוא בבחי' מיעוט וצמצום. וכמ"ש במא"א אות ח' ל"ה חולה גימט' מ"ט כי משם נמשך החולה בחסרון שער החמשים עכ"ל. ושער החמשים מחבר חו"ב שהם בחי' חיים כמש"ש ס"כ חיים נק' המוחין כו'. וע"כ צ"ל משכיל אל דל להמשיך בו המוחין שהם החיים. והיינו ע"י ביקור חולים שמשגיח ומפקח בצרכיו. יש להעיר לענין לשון ביקור ג"כ מענין הבקר אור, והנה לשון ביקור כמו לא יבקר בין טוב לרע ס"פ בחקתי היינו ענין בירור והפרש הטוב מהרע. ועד"ז ענין ביקור חולים לברר הטוב לו ולהרחיק ממנו הרע ועד"ז הבקר אור שהוא אור מפריש ומברר בין טוב לרע. והנה כתיב תלים כ"ז אחת שאלתי כו' ולבקר בהיכלו וע"ש בפירש"י ג"כ לשון ביקור ובקר ושם פירש ביקור ענין דרישה וזהו כבקרת רועה עדרו יחזקאל ל"ד י"ב ועמ"ש מזה בד"ה הנך יפה רעיתי בתחלתו ועי"ז מעורר כן למעלה שהקב"ה מבקר חולים ומשפיע בהם חיים מחו"ב כו'. ומכ"מ ניצול המבקר מגיהנם ע"י המשכת חו"ב. וכמו בשבת הגיהנם נח. והנה המל' היא חולת אהבה והרפואה ע"ד וירפא את מזבח ה' כמ"ש בזח"א פ' נח דס"ו ע"ב כיון דקריב מלה לדוכתי' אתסי כולא. והמשכה זו זהו בחי' הבקר אור בקר דיוסף ובקר דאברהם. בזח"ג פ' בלק דף ר"ד ע"ב. וע' בזהר פ' קרח דקע"ו ב' ע"פ בקר ויודע ה' ובפ' ויקרא ד"ו ע"א בענין פר בן בקר. ואולי ע"י ביקור חולים ממשיך בחי' זו ולכן ג"כ בבקר מיקל לכל חולי גם למטה וזהו"ע שמש צדקה ומרפא ע"י שמש ומגן ה' אלקים עיין זח"ב פ' שמות דף ג':

קיצור חולה ע"ד ונהר יחרב ויבש ע"כ צריך להמשיך ממעמקים מבחי' משכיל חו"ב וע' לקמן ס"י. וזהו ע"י ביקור חולים:

רש"י

אלא בפה. היו משוררין לפניו: **אם ה' לא יבנה בית וגו'.** כלומר הזהר בעבודתך שתהא לשם שמים שתהא לרצות שאם אינה רצויה אין טורחך עולה לכלום: **שוא עמלו בוניו בו.** בחנם יגעים בבנין שלא יתקיים: **מיקירי ירושלים.** מחשובי ירושלים עושין כך שלא היו ישנים: **אלא שהיו חוטאין.** משחקין אנשים ונשים יחד ובאין לעבירה: **תרגומא.** להאי בגבולים היכא היו חוטאין בנהרדעא: **לפתח חטאת רובץ.** יצה"ר מחטיאו בעל כרחו: **קרא גברא.** מכריז הממונה על הכרוז ואומר עמדו כהנים לעבודתכם כדקתני בברייתא בשמעתין:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ עמ' ב: שנינו במשנה: **וּמַעֲסִיקִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן שְׁחִיטָה (וכו'). תָּנָא** בתוספתא (פ"א ה"ח), **לֹא הָיוּ מַעֲסִיקִין אוֹתוֹ לֹא** על ידי ניגון **בְּנֵבֶל וְלֹא בְּכִנּוֹר,** אף שבכח כלי הזמר להפיג את השינה, משום שאסור לנגן בכלי ביום הכיפורים, **אֶלָּא** היו מעסיקים אותו **בַּפֶּה** - בשירים שהיו משוררים לפניו. **וּמָה הָיוּ אוֹמְרִין** בשירתם, **'אִם ה' לֹא יִבְנֶה בַּיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ',** להזהירו שיעשה את עבודות היום לשם שמים כדי שתהיה עבודתו רצויה לפני המקום, שאם לא תהיה רצויה אינה נחשבת כלל ולשוא כל עמלו.

הברייתא ממשיכה בענין ההשתדלות למנוע שינה מהכהן גדול בליל יום הכיפורים: **מִיַּקִּירֵי** - חשובי **יְרוּשָׁלַיִם, לֹא הָיוּ יְשֵׁנִין כָּל הַלַּיְלָה** של יום הכיפורים, **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע כֹּהֵן גָּדוֹל קוֹל** ה**הֲבָרָה** שלהם **וְלֹא תְּהֵא שֵׁינָה חוֹטַפְתּוֹ. תַּנְיָא אַבָּא שָׁאוּל אָמַר, אַף בַּגְּבוּלִין** - בשאר מקומות מחוץ לירושלים **הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן** לאחר החורבן, שהיו מונעים שינה מעיניהם בליל יום הכיפורים **זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהָיוּ חוֹטְאִין** - משחקים אנשים ונשים יחדיו ובאים לידי עבירה. **אָמַר אַבַּיֵי, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תַּרְגּוּמָא נְהַרְדְּעָא** - תפרש דברי אבא שאול שכוונתו לעיר נהרדעא שהיו נעורים בה בליל יום כיפור ומתוך כך באו לידי עבירה, משום **דְּאָמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ** הנביא **לְרַב יְהוּדָה אֲחוּהַּ דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא, אָמְרִיתוּ אַמַּאי לֹא אָתֵי מָשִׁיחַ** - אומרים אתם ותמהים מדוע עדיין לא בא המשיח, **וְהָא הָאִידְנָא יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי הוּא** - והרי היום הוא יום הכיפורים, **וְאִבַּעוּל כַּמָּה בְּתוּלָתָא בִּנְהַרְדְּעָא** - ונבעלו כמה בתולות בעבירה בנהרדעא ולכן לא בא משיח. ולמדנו מכאן שבנהרדעא באו לידי עבירה ביום הכיפורים. **אָמַר לֵיהּ** רב יהודה לאליהו הנביא, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאי אָמַר** על מעשה זה, **אָמַר לֵיהּ** אליהו הנביא, **'לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ'** - הקדוש ברוך הוא לימד זכות על ישראל שחטאו משום שהיצר הרע אורב להם ומחטיא אותם בעל כורחם. שאל רב יהודה את אליהו הנביא, **וְשָׂטָן מַאי אָמַר** - מה אמר השטן על מעשה זה. **אָמַר לֵיהּ** אליהו הנביא, השטן לא היה יכול לומר ולקטרג כלום משום ש**שָׂטָן בְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי לֵית לֵיהּ רְשׁוּתָא לְאַסְטוּנֵי** - ביום הכיפורים אין לשטן רשות כלל להשטין. מבררת הגמרא: **מִמַּאי** - מנין נלמד שביום הכיפורים אין לו רשות להשטין. מבארת הגמרא: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא,** תיבת **'הַשָּׂטָן' בְּגִמַּטְרִיָּא תְּלַת מֵאָה וְשִׁיתִּין וְאַרְבָּעָה הָוֵי** - שלש מאות שישים וארבעה, ובשנת החמה יש שלש מאות שישים וחמשה ימים, ודורשים מזה, **תְּלָת מְאָה וְשִׁיתִּין וְאַרְבָּעָה יוֹמֵי אִית לֵיהּ רְשׁוּתָא לְאַסְטוּנֵי** - שבשלש מאות שישים וארבעה ימים בשנה יש לו רשות להשטין, אבל יש יום אחד בשנה והוא **בְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי** - יום הכיפורים, שבו **לֵית לֵיהּ רְשׁוּתָא לְאַסְטוּנֵי** - אין לו רשות להשטין.

משנה כתוב בתורה (ויקרא ו ג) 'וְהֵרִים אֶת הֶדֶשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעוֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ'. שבכל יום היה הכהן מרים במחתה אפר מן הקרבנות שנתעכלו על המזבח החיצון, והיה מניח על גבי הרצפה סמוך לכבש. והיא היתה העבודה הראשונה בתחילת היום. משנתינו באה לפרש את ההבדלים שיש בין יום כיפור לשאר ימים בעבודות שיש בשניהם, כגון עבודה זו של תרומת הדשן שאין זמנה שוה בכל הימים:

בְּכָל יוֹם מימות השנה היו **תּוֹרְמִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ בִּקְרִיאַת הַגֶּבֶר** - בעמוד השחר, **אוֹ סָמוּךְ לוֹ** - לקריאת הגבר **בֵּין לְפָנָיו** - לפני קריאת הגבר **בֵּין לְאַחֲרָיו** - אחרי קריאת הגבר. **וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים** היו מקדימים לתרום **מֵחֲצוֹת** הלילה. **וּבָרְגָלִים** שהיו הרבה קרבנות והיו צריכים להקדים הרבה, היו תורמין כבר **מִסּוּף** ה**אַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה** - של הלילה. **וְלֹא הָיְתָה קְרִיאַת הַגֶּבֶר מַגַּעַת** ברגלים **עַד שֶׁהָיְתָה עֲזָרָה מְלֵאָה מִיִּשְׂרָאֵל** שהביאו קרבנותיהם כדי שיוכלו להקריבם מיד לאחר התמיד.

שנינו במשנה: בכל יום היו תורמין בקריאת הגבר. **מַאי קְרִיאַת הַגֶּבֶר** - למי הכוונה גבר. **רַב אָמַר, קָרָא גַּבְרָא** - אדם שהיה ממונה להכריז, ובהגיע הזמן היה מכריז עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם, ובזמן קריאתו היו תורמין את תרומת הדשן.

רַבִּי שִׁילָא אָמַר, קָרָא תַּרְנְגוֹלָא - בזמן קריאת התרנגול בבוקר היתה נעשית תרומת הדשן.

רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, כָּל מִילְּתָא דְּמִיתְאַמְּרָא בְּאַפֵּי תִּלְתָּא – כל דבר שאמר אותו בעל הדבר בפני שלשה בני אדם, **לֵית בָּהּ מִשּׁוּם לִישָׁנָא בִּישָׁא** – אין בפרסומו משום איסור לשון הרע, **מַאי טַעְמָא,** משום **דְּחַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ** – לחברך, ששמע את הדבר, חבר יש לו, **וְחַבְרָא דְּחַבְרָךְ** – ואף לחברו של חברך, ששמע זאת מחברך, **חַבְרָא אִית לֵיהּ** – חבר נוסף יש לו, כלומר, כיון שידע האומר שדבר זה עתיד להתפרסם על ידי אותם שלשה ששמעו אותה, הרי גילה דעתו שאינו מקפיד בפרסום הדבר, ושוב אין באמירתו משום איסור לשון הרע.

הגמרא מביאה עתה כמה אופנים שאסור לומר על השני דבר שבח, מאחר והוא עשוי לגרום לו רעה: **כִּי אֲתָא** – כשבא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר, מַאי דִּכְתִיב** – מה פירוש הפסוק (משלי כז יד) 'מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵּם קִלְלָה תֵּחָשֵׁב לוֹ', מדוע ברכה זו נחשבת כקללה, וביאר רב דימי, **כְּגוֹן דְּמִיקְּלָע לְאוּשְׁפִּיזָא** – שהזדמן אדם למקום שאירחו אותו בחינם, **וְטָרְחוּ קַמֵּיהּ שַׁפִּיר** – וטרחו לפניו יפה, **לְמָחָר נָפִיק יָתִיב בְּשׁוּקָא** – למחרת יוצא אותו אדם ויושב בשוק, **וְאָמַר, רַחֲמָנָא נִיבְרְכֵיהּ לְפִלָּנְיָא** – ה' יברך את אותו אדם שאירח אותי, **דְּהָכִי טָרַח קַמַּאי** – שכל כך טרח לפני להיטיב עימי. ודבר זה גורם **דְּשָׁמְעִין אִינְשֵׁי** – שישמעו דבר זה בני אדם שאינם הגונים, ויבינו מכך שאותו אדם שאירחו הוא עשיר, **וְאָזְלִין וְאָנְסִין לֵיהּ** – וילכו ויאנסו ממנו את ממונו, נמצא שדיבור זה של שבח על אותו אדם, גרם לו נזק, ולכן אסור לאומרו.

הגמרא מביאה אופן נוסף שאסור לספר בטובת חבירו: **תָּנֵי** [–שנה] **רַב דִּימִי אֲחוּהּ** [–אחיו] **דְּרַב סַפְרָא, לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ** יותר מדאי, **שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי סִיפּוּר בְּרָעָתוֹ** של אותו פלוני, לפי שדרך האדם היא שכשהוא מרבה לספר בטובתו, הרי הוא מוסיף ואומר חוץ ממדה רעה מסוימת שיש בו. וכן אחרים אומרים לו, כיצד אתה משבחו כל כך והרי יש בידו מידה רעה מסוימת. ולכן לא ירבה האדם בסיפור דברים טובים על חבירו.

הגמרא מביאה לשון אחרת באופן אמירת דין זה: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש אומרים שלא אמר רב דימי דין זה, אלא כך היה המעשה, **שֶׁרַב דִּימִי, אֲחוּהּ** [–אחיו] **דְּרַב סַפְרָא, חָלַשׁ** – היה חולה, **עָל רַב סַפְרָא לְשַׁיּוּלֵי בֵּיהּ** – בא רב ספרא אחיו לשאול בשלומו, **אָמַר לְהוּ** רב דימי, **תֵּיתֵי לִי** – יבוא לי שכר טוב, כיון **דְּקַיְּימִי כָּל דְּאָמוּר רַבָּנָן** – שקיימתי כל דין שאמרו חכמים. **אָמְרוּ לֵיהּ, הָא מִי מְקַיְּימַת** – האם קיימת דבר זה, שאמרו חכמים **לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי גְּנוּתוֹ. אָמַר לְהוּ** רב דימי, **לֹא שְׁמִיעָא לִי** – לא שמעתי עד עתה דין זה, **וְאִי הָוָה שְׁמִיעָא לִי, קַיְּימְתָּהּ** – ואם הייתי שומע דין זה, הייתי מקיימו.

הגמרא מביאה עוד מימרא בענין נגעים, שבאים מחמת לשון הרע: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, עַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִין,** א. **עַל לָשׁוֹן הָרָע.** ב. **וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים.** ג. **וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא.** ד. **וְעַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת.** ה. **וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ** – גאוה. ו. **וְעַל הַגָּזֵל.** ז. **וְעַל צָרוּת הָעַיִן** – שעינו צרה בשל אחרים, ואינו מהנה את שכניו להשאיל להם את כליו.

הגמרא מבארת עתה מנין נלמד שעל שבעה דברים אלו נגעים באים: **'עַל לָשׁוֹן הָרָע', דִּכְתִיב** (תהלים קא ה) 'מְלַשְׁנִי בַּסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ **אַצְמִית',** ו'מלשני בסתר' הוא האומר לשון הרע, ו'אצמית' הוא מלשון מוחלט, כלומר שיהיה כמצורע מוחלט, וכמו שדרשה הגמרא לעיל (טו:).

'עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים', דִּכְתִיב לאחר שהרג יואב בן צרויה את אבנר בן נר, שקללו דוד המלך ואמר 'וְאַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצוֹרָע' **וגו'** (שמואל ב' ג כט), הרי שמחמת שפיכות דמים שעשה יואב נענש זרעו בצרעת.

'וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא', דִּכְתִיב לגבי גיחזי תלמידו של אלישע, שלאחר שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, סירב ליטול ממנו מתנות על כך, ואילו גיחזי רץ אחריו ואמר לו שאלישע שלחו ליטול בגדים וכסף, 'וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם' (מלכים ב' ה כג), כלומר, הישבע שאלישע שלח אותך וטול שתי ככרות כסף, ונשבע על כך גיחזי ונטל את הכסף מיד נעמן, **וּכְתִיב** לאחר מכן שקיללו אלישע ואמר לו 'וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג' (שם ה כז). הרי שבעון שבועת שוא נענש גיחזי בצרעת.

'וְעַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת', דִּכְתִיב לגבי פרעה מלך מצרים שנטל את שרה אימנו לביתו, 'וַיְנַגַּע ה' **אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים** וגו' גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם' (בראשית יב יז). **'וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ', דִּכְתִיב** לגבי עוזיהו מלך יהודה, 'וּכְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעֹל בַּה' אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת' (דה"י ב' כו טז), ונאמר בהמשך הפרשה (שם כו יט) 'וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ', הרי שמתוך שהתגאה רצה להקטיר קטורת, ומחמת כן נענש בצרעת.

'וְעַל הַגָּזֵל', דִּכְתִיב לגבי נגע צרעת שנעשה באבני הבית, 'וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ **אֶת הַבַּיִת'** (ויקרא יד לו), **תָּנָא** – ועל פסוק זה שנינו בברייתא, **הוּא** – אותו אדם היה **כְּנֵס מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ,** בגזילה, **יָבֹא הַכֹּהֵן וִיפַזֵּר** את **מָמוֹנוֹ,** שיפנו את הבית מכל כליו, הרי שמחמת שהיה אותו אדם גזלן נענש בנגע בביתו.

'וְעַל צָרוּת הָעַיִן', דִּכְתִיב באותה פרשה (שם יד לד–לה) 'וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם, **וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת** [וגו'] וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת', **וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – ושנו בברייתא זו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, מה הוא לשון 'אשר לו הבית', ללמד שהנגעים באים על **מִי שֶׁמְּיוּחָד בֵּיתוֹ** רק **לוֹ,** ואינו מהנה אחרים מנכסיו.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן: **אֵינִי** – וכי כך הוא הדבר, שנגעים באים על לשון הרע, **וְהָא אָמַר רַבִּי עֲנָנִי בַּר שָׁשׁוֹן, לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בִּגְדֵי כְהוּנָּה לְפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת,** שנאמרו בפרשת תצוה (שמות פרקים כח כט) עניני בגדי כהונה יחד עם פרשת קרבנות המילואים, שבהם נחנכו אהרן ובניו לעבודת המקדש, **לוֹמַר לְךָ, מַה קָּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין** על החטאים, **אַף בִּגְדֵי כְהוּנָּה מְכַפְּרִין** על החטאים. ומבאר רבי עניני על מה מכפר כל בגד ומנין לומדים זאת, **כְּתוֹנֶת מְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב** לאחר שמכרו אחי יוסף את יוסף 'וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים **וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם'** (בראשית לז לא), ויש בכך רמז לעתיד לבא, שהכתונת מכפרת על שפיכות דמים, ו'טבילה' שהוזכרה בפסוק היא מלשון כפרה.

מִכְנָסַיִם מְכַפְּרִים עַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב בפרשת בגדי כהונה (שמות כח מב) 'וַעֲשֵׂה לָהֶם **מִכְנְסֵי בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה',** ורמזה התורה בפסוק זה שהמכנסים 'מכסים' ומכפרים על גלוי עריות.

מִצְנֶפֶת מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ – על הגאוותנים, והטעם לכך הוא **כִּדְרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, יָבֹא דָּבָר שֶׁבְּגוֹבַהּ,** והיא המצנפת שעל ראש הכהן הגדול שנמצאת במקום גבוה, **וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה גוֹבַהּ** – על הגאוה.

אַבְנֵט מְכַפֶּרֶת עַל הַרְהוּר הַלֵּב, כיון שכפרתו היא **אַהֲיכָא דְּאִיתֵיהּ** – על המקום שבו הוא נמצא, והיינו על הלב, שעל גביו היו חוגרים את האבנט (**דִּכְתִיב וְהָיָה עַל לֵב אַהֲרֹן**).

הַחוֹשֶׁן מְכַפֵּר עַל הַדַּיָּנִין – אם מעוותים הדיינים את הדין, **דִּכְתִיב** (שמות כח טו) 'וְעָשִׂיתָ חוֹשֶׁן **מִשְׁפָּט',** והיינו שהחושן מכפר על המשפט.

אֵפוֹד מְכַפֵּר עַל עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב לגבי הזמן שלאחר חורבן בית המקדש וגלות ישראל, 'כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה **אֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים'** (הושע ג ד), כלומר, מחמת שאין הכהן לובש את האפוד, יש עון של תרפים, והיינו עבודה זרה.

מְעִיל מְכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרָע, לפי שכך **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא דָּבָר שֶׁבְּקוֹל,** וזהו המעיל שיש בו פעמונים המשמיעים קול, **וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הַקּוֹל** – לשון הרע, שנעשה על ידי קול הדיבור.

צִיץ מְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה עֲזִי פָנִים, כְּתִיב הָכָא, לגבי הציץ, **'וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן'** (שמות כח לח), **וּכְתִיב הָתָם,** כשמוכיח הנביא את ישראל על עזותם, **'וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ** מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם' (ירמיה ג ג), והסירוב להיכלם הוא סימן לעזות פנים. ועל כל פנים מבואר בדברי רבי עניני שהמעיל מכפר על לשון הרע, ואילו רבי יוחנן אמר

המשך בעמוד קסב

רש"י

דמיתאמרא באפי תלתא — שהבעלים אמרוה בפני שלשה, המגלה אותה אינו לשון הרע. שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חרשש, דמידע ידע דסופה להגלות, דדחברך חברא אית ליה, וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיודע. **מברך רעהו בקול גדול וגו'** קללה **תחשב לו** — אותה ברכה קללה היא לו לחבירו. **ושמעין אינשי** — אלמי שהוא עשיר, ואזלי ואנסי ליה לממוניה. לישנא אחרינא: אנסי ליה — שמתאכסנין אצלו אורחין עד שמכלין ממונו. **בא לידי רעתו** — שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי, הוא עצמו אומר: חוץ ממדה רעה זו שבו. או אחרים שומעין שזה משבחו, ואומרים: הלא מדת כך וכך בידו! **צרות העין** — שצרה עינו באחרים, ואינו מהנה שכיניו מכליו על ידי שאלה. **אותו אצמית** — ואוקימנא לעיל דהיינו נגעים. **אל יכרת מבית יואב** — מפני שהרג את אבנר. **הואל** — השבע ששלחך אלישע, וקח כברים. **ובחזקתו גבה לבו וגו'** — בעושרו משתעי. **שייחד ביתו** — כלי תשמישו, שלא השאילם לאחרים. למה נסמכה כו' — בפרשת "ואתה תצוה" נסמכה ענין המילואים לבגדי כהונה. **ויטבלו את הכתנת בדם** — רמז היה להם שטבילת כפרת דמים עולה על ידי כתנת. **אין אפוד ותרפים** — בזמן שאין אפוד — הוי עון תרפים. **שבקול** — פעמוני המעיל נשמעין על מעשה קול, לשון הרע. ואת אמרת נגעים אתו עליה? **אהנו מעשיו** — שנתקוטטו על ידו. ואי קשיא: אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וגילוי עריות, דקאמר לעיל נגעים באין עליהם, והכא תניא דבגדי כהונה מכפרין? תריץ: דהא דתני בגדי כהונה מכפרין — לאו עליה דידיה, אלא על האחרים, שעל ידו נענשין. דבשפיכות דמים כתיב (במדבר לה): "כי הדם הוא יחניף" וגו', ובגילוי עריות כתיב (ויקרא יח): "ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה", אבל לשון הרע לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני. **שבחשאי** — קטורת נעשית בהיכל בחשאי, כדתניא בפרק "הוציאו לו" במסכת יומא (מד,א): פורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה. לשון הרע בחשאי הוא. **קשיא שפיכות דמים וכו'** — דקאמרינן לעיל: בגדי כהונה מכפרין על אחרים, וקא חזינן דעגלה ערופה מכפרת על אחרים. דעל ההורג אינה מכפרת, דקיימא לן בסוטה (מו,ב) שאם נתערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג, מנין שהוא נהרג — תלמוד לומר: "ולארץ לא יכופר" וגו'. **קשיא לשון הרע** — דלעיל דקתני דבגדי כהונה מכפרין. **לא ידיע מאן קטליה** — עגלה מכפרת. **בר קטלא הוא** — וכל כמה דלא מיקטל לא מיכפרי אחריני, דכתיב (במדבר לה): "ולארץ לא יכופר" וגו'. **בצינעא** — דמעשה חשאי קטרת מכפרת. בפרהסיא

תוספות

ובחזקתו גבה לבו וגו' — גבי עוזיה כתוב בדברי הימים כתיב (דברי הימים א ה): "ויוחנן הוליד [את] עזריה (הכהן) [הוא] אשר כיהן (בתוך) בבית אשר בנה (המלך) שלמה [בירושלים]". וצריך עיון: למה כתיב עליו "אשר כיהן" יותר מן האחרים? שהוא מונה שם כל כהנים גדולים אשר שמשו בבית ראשון, והרי מונה לפניו כמה כהנים ולמה כתיב אשר כיהן גבי (עוזיה) [עזריה] יותר מן האחרים? ויש לומר: לפי שהוא הכניס עצמו להתוכח על הכהונה כשבא עוזיה, יותר מן האחרים.

הא דאהנו מעשיו — פירש רש"י: שנתקוטטו על ידו. ואי קשיא: אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וגילוי עריות, דקאמר לעיל: נגעים באין עליהם, והכא תניא דבגדי כהונה מכפרים! תריץ: דהא דתני: בגדי כהונה מכפרים — לאו עליה דידיה, אלא על אחרים. דעל ידי שפיכות דמים נענשים העולם, דכתיב (במדבר לה): "כי הדם הוא יחניף", ובגילוי עריות כתיב: "ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה", אבל לשון הרע לא אשכחן דאיענשי ביה אחריני, לשון רש"י. ולא נהירא, שהרי במסכת שבועות (לט,א) אומר דעל כל העבירות אחרים נענשים עליהם אם יש בידם למחות, ואי אין בידם למחות — אפילו גילוי עריות ושפיכות דמים נמי לא! ואומר רבינו יצחק: דמשפיכות דמים לא קשיא מידי, לפי שיש עליה מיתת בית דין, ובגדי כהונה מכפרין על המיתה, אבל נגעים מיהא באין עליו. עוד יש מפרש: דהאי דמשני התלמוד "הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו" קאי נמי אשפיכות דמים וגילוי עריות. והכי פירושו: אהנו מעשיו — היינו כשהרג ממש, ועליו אין בגדי כהונה מכפרים, אלא נגעים באין עליו. לא אהנו מעשיו, כגון שלא הרג ממש אלא שהלבין פני חבירו ברבים, דקיימא לן (בבא מציעא נח,ב) כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים — ועל זה בגדי כהונה מכפרים. וכן גילוי עריות ממש אהנו מעשיו, ולא אהנו מעשיו — זהו כי הא דאמרינן (שבת נה,ב): מתוך ששהו קיניהן מעלה עליהם כאילו שכבום. [שייך לעמוד הבא] **חם** ליה דליכסוף זרעיה דרב על ידאי — וזהו ענוה שלא לשמה, שהניחו לביישו משום כבוד אביו. וענוה

רבה בר רב הונא: כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, ליית בה משום ליישנא ביישא; מאי טעמא? חברך - חברא אית ליה, וחברא דחברך - חברא אית ליה. כי אתא רב דימי אמר, מאי דכתיב: "מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו"? כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר: "רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי", ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה. תני רב דימי אחוה דרב ספרא: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו - בא לידי רעתו. איכא דאמרי: רב דימי אחוה דרב ספרא חלש, על רב ספרא לשיולי ביה, אמר להו: תיתי לי דקיימי כל דאמר רבנן. אמר ליה: הא מי מקיימת - לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו? אמר להו: לא שמיעא לי, ואי הוה שמיעא לי - קיימתה. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין. על לשון הרע - דכתיב: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית"; על שפיכות דמים - דכתיב: "יאל יכרת מבית יואב זב ומצורע" וגו'; ועל שבועת שוא - דכתיב: "ויאמר נעמן הואל קח ככרים", וכתיב: "ויצרעת נעמן תדבק בך" וגו'; ועל גילוי עריות - דכתיב: "וינגע ה' את פרעה נגעים" וגו'; ועל גסות הרוח - דכתיב: "ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול בה' אלהיו", "והצרעת זרחה במצחו"; ועל הגזל - דכתיב: "וצוה הכהן ופנו את הבית", תנא: הוא כונס ממון שאינו שלו - בא הכהן ויפזר ממונו; ועל צרות העין - דכתיב: "ובא אשר לו הבית", ותנא דבי רבי ישמעאל: מי שמיוחד ביתו לו. איני? והא אמר רבי ענני בר שישון: למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות? לומר לך: מה קרבנות מכפרין - אף בגדי כהונה מכפרין; כתונת מכפרת על שפיכות דמים - דכתיב: "ויטבלו את הכתנת בדם"; מכנסים מכפרים על גילוי עריות - דכתיב: "ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה"; מצנפת מכפרת על גסי הרוח - כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: בא דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה; אבנט מכפרת על הרהור הלב - אהיכא דאיתיה, דכתיב: "והיה על לב אהרן"; חושן מכפר על הדינין - דכתיב: "ועשית חשן משפט"; אפוד מכפר על עבודה זרה - דכתיב: "אין אפוד ותרפים"; מעיל מכפר על לשון הרע - אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול; ציץ מכפר על מעשה עזי פנים - כתיב הכא: "והיה על מצח אהרן", וכתיב התם: "ומצח אשה זונה היה לך"! - לא קשיא: הא - דאהנו מעשיו, הא - דלא אהנו מעשיו, אי אהנו מעשיו - אתו נגעים עליה, אי לא אהנו מעשיו - מעיל מכפר. - והאמר רבי סימון אמר רבי יהושע בן לוי: שני דברים לא מצינו להם בקרבנות כפרה, בדבר אחר מצינו להם כפרה - שפיכות דמים ולשון הרע; שפיכות דמים - בעגלה ערופה, ולשון הרע - בקטורת, דתנא רבי חנינא: למדנו לקטורת שמכפרת, דכתיב: "ויתן את הקטרת ויכפר על העם", ותנא דבי רבי ישמעאל: על מה קטורת מכפרת? על לשון הרע, אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי. קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמים, קשיא לשון הרע אלשון הרע! - שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא: הא - דידיע מאן קטליה, הא - דלא ידיע מאן קטליה. - דידיע מאן קטליה, בר קטלא הוא! - במזיד ולא אתרו ביה. לשון הרע אלשון הרע לא קשיא: הא בצינעא,

תוספות

וענוה שלא לשמה — שעושה עצמו עניו, ואינו רוצה להוכיחו. ואותה ענוה לא לשם שמים היא, אלא שלא ישנאנו. ויש מפרשים: ענוה שלא לשמה — פירוש: משום גאוה, או שיאמרו: אדם עניו הוא ומשפיל עצמו ושותק בחירופו ועלבונו, ולא לשם שמים אלא לקנות שם. אבל בקונטרס שפירש ענוה שלא לשמה, שמונע תוכחה מן הצריכים — לא ישר אלי, דהוה רשע גמור. **ומאן** דאמר עד נזיפה הא כתיב הכאה וקללה — ואם תאמר: למאן דאמר נמי קללה, הא כתיב הכאה! ויש לומר: שמא כדמשני, אגב חביבותא דיונתן. אי נמי, לא דריש ליה קרא ד"ויטל שאול", כיון דליתיה בהאי קרא ד"ויחר אף שאול", אלא קרא אחרינא הוא. **הכי** גרסינן: דאמר מר אימיה מדן ואבוה מנפתלי דבדברי הימים (ב ב) כתיב: ואמו מבני דן. **לעולם** אל ישנה אדם מאומנות אביו ומאומנות אבותיו — ומייתי ראיה שאמו היתה מבני דן, ולקח לו אומנות אבותיו.

הדרן עלך יש בערכין

רש"י

בפרהסיא — דאמעשה קול הוא מעיל מכפר. **הוא הבדיל** — שעל לשון הרע באו נגעים עליו. **פטיט** — לשון קול היוצא בחשאי, ובלעז *פולי"ר. **יביא קרבן פטיט** — שהצפרים צועקין בכל שעה. **יכול לא יכנו** — על דבר תוכחה. **יסטרנו** — כלאחר יד. **ופניו משתנין** — שיוכיחנו ברבים, להלבין פניו. **קיסם** — כלומר, עץ קטן שבידך. זה יכול לומר לו: טול אתה עץ גדול שבידך. הלכך אין יכולין להוכיח, שכולן חוטאים. **שיודע להוכיח** — דרך כבוד, שלא יהו פניו משתנין. **קובל עליו** — כשהייתי רואה בו דבר גנאי. **תוכחה לשמה** — לשם שמים. **וענוה שלא לשמה** — שעושה עצמו עניו, שאינו רוצה להוכיחו. ואותה ענוה שלא לשם שמים הוא, אלא שלא ישנאנו. **דאמר מר** — במסכת עבודה זרה בפרק קמא (כ,ב): ענוה גדולה מכולן, דכתיב "יען משח אותי לבשר ענוים". לבשר חסידים לא נאמר. **אמר ליה רבי חייא** — לשמואל: חזי מר דקא מצער לן רב הונא, שמכה וחובט אותי. **כי נפק** — חייא בר רב, אמר ליה רב הונא לשמואל: להכי מצערנא ליה, דהכי והכי עביד, דברים מגונים. והיינו ענוה שלא לשמה, דלא אמר ליה בפניו, ושלא בפניו סיפר בגנותו. **עד היכן** — אדם חייב להוכיח את חבירו. **עד הכאה** — עד שיקצוף זה ויכה את המוכיח. **עד קללה** — שיקלל את המוכיח. יהונתן הוכיח לשאול עד שקצף שאול. **שיכה** — בעל הבית את האכסנאי, או את אשתו. **עד שיפשיל** — בעל הבית כלי האכסנאי לאחוריו להשליכם מן הבית. **בהפשלה ובהכאה** — דאכסנאי גופיה, כולי עלמא לא פליגי, דתו לא מצי קאי. **שמואל סבר** — כיון דלדידיה אינו מכה, מאי נפקא ליה מינייהו? הלכך עד הפשלה. **לאטרודי** — להתקוטט. **וכל כך למה** — לו לסבול. **אכסנאי** — המשנה מאכסניא שלו. **פוגם** — בעל הבית. **ונפגם** — הוא עצמו. דאמרי אינשי: כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד. **למסעיו** — בדרך שהיה רגיל לחנות ממסע למסע, שלא שינה בית מלוניו. **דאקראי** — כגון אכסנאי שבדרך שלן שם במקרה בעלמא, ששקעה לו שם חמה. למאן דאמר מאהלו — לא חשיב אלא אכסניא קבועה, ומאן דאמר מ"מסעיו" — חשיב אפילו דאקראי. **תכלית יסורין** — סוף מדת יסורין, כלומר, יסורין שאין פחותין מהן. **ואינו מתקבל עליו** — שאינו למדתו כהגון, וצער הוא לו. **למזוג** — כוס של יין במים חמין. **נהפך לו חלוקו** — שלא לבשה כסדר, וצריך להופכה ולפושטה. **שלש ועלו בידו שתים** — איבא טירדא למידהר ולמשקל שלישית. **וכל כך למה** — כלומר, למאי הילכתא הוו יסורין? **קיבל עולמו** — כל מנודתו לעתיד. ואי עבר עליה חד מהנך — הרי הוא יסורין.

פורענות

הא - בפרהסיא. בעא מיניה רבי שמואל בר נדב מרבי חנינא, ואמרי לה רבי שמואל בר נדב חתניה דרבי חנינא מרבי חנינא, ואמרי לה מרבי יהושע בן לוי: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה: "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"? - הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה: "בדד ישב" וגו'. אמר רבי יהודה בן לוי: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה: יביא שתי ציפרים לטהרתו? אמר הקדוש ברוך הוא: הוא עושה מעשה פטיט, לפיכך אמרה תורה: יביא קרבן פטיט. תנו רבנן: "לא תשנא את אחיך בלבבך" - יכול לא יכנו, לא יסטרנו, ולא יקלקלנו? תלמוד לומר: "בלבבך" - שנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו - שנאמר: "הוכח תוכיח"; הוכיחו ולא קבל, מנין שיחזור ויוכיחנו - תלמוד לומר: "תוכיח", מכל מקום; יכול אפילו משתנים פניו? תלמוד לומר: "לא תשא עליו חטא". תניא, אמר רבי טרפון: תמיהני אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו: "טול קיסם מבין עיניך" - אמר לו: "טול קורה מבין עיניך". אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון ברבי, וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך". בעא מיניה רבי יהודה ברי דרבי שמעון: תוכחה לשמה ועונה שלא לשמה, היי מיניהו עדיפא? אמר ליה: ולא מודית דענוה לשמה עדיפא, דאמר מר: ענוה גדולה מכולם? שלא לשמה נמי עדיפא, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שממתוק שלא לשמה בא לשמה. היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה? כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל, אמר ליה חייא בר רב: חזי מר דקא מצער ליי קביל עליה דתו לא מצער ליה. בתר דנפיק, אמר ליה: הכי והכי קא עביד. אמר ליה: אמאי לא אמרת ליה באנפיה? אמר ליה: הם לי דליכסוף זרעיה דרב על ידאי. עד היכן תוכחה? רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד קללה, ורבי יוחנן אמר: עד נזיפה. כתנאי, רבי אליעזר אומר: עד הכאה, רבי יהושע אומר: עד קללה, בן עזאי אומר: עד נזיפה. אמר רב נחמן בר יצחק, ושלשתן מקרא אחד דרשו: "ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נערות המרדות", וכתיב: "ויטל שאול את החנית עליו להכותו"; למאן דאמר עד הכאה - דכתיב: "להכותו", ולמאן דאמר עד קללה - דכתיב: "לבשתך ולבשת ערות אמך", ולמאן דאמר עד נזיפה - דכתיב: "ויחר אף שאול". ולמאן דאמר נזיפה, הכתיב הכאה וקללה! - שאני התם, דאגב חביבותא יתירא דהוה ביה ליהונתן בדוד, מסר נפשיה מפי. עד היכן לא ישנה אדם באכסניא שלו? רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד שיפשלו לו כליו לאחוריו. בהכאה דידיה - כולי עלמא לא פליגי, בהפשלת כליו לאחוריו - כולי עלמא נמי לא פליגי, כי פליגי - בהכאה דדביתהו, מר סבר: כיון דלדידיה לא מצער ליה, מאי נפקא ליה מינה? ומר סבר: אתי לאיטרודי. וכל כך למה? דאמר מר: אכסנאי פוגם ונפגם. אמר רב יהודה אמר רב: מנין שלא ישנה אדם באכסניא שלו מן התורה? שנאמר: "אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה". רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: "ויילך למסעיו". מאי ביניהו? איכא בינייהו אכסנאי דאקראי. אמר רבי יוחנן: מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו? שנאמר: "וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור, בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת", ואמר מר: אימיה מבית דן, וכתיב: "ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן". עד היכן תכלית יסורין? אמר רבי אלעזר: כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו. מתקיף לה רבא זעירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: גדולה מזו אמרו, אפילו נתכוונו למזוג בחמין ומזגו לו בצוונן, בצוונן ומזגו לו בחמין, ואתי אמרת כולי האי? מר בריה דרבינא אמר: אפילו נהפך לו חלוקו. רבא, ואיתימא רב חסדא, ואיתימא רבי יצחק, ואמרי לה במתניתא תנא: אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים. דוקא שלש ועלו בידו שתים, אבל שתים ועלו בידו שלש - לא, דליכא טירחא למישדייהו. וכל כך למה? - דתניא דבי רבי ישמעאל: כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין - קיבל עולמו. במערבא אמרי:

פורענות

הָא בְּפַרְהֶסְיָא – ומה שאמר רבי ענני שהמעיל מכפר על לשון הרע היינו באופן שנאמר ברבים, בדומה למעיל שמשמיע את קולו, ובזה המעיל מכפר.

הגמרא מביאה עתה כמה מימרות בענין השייכות בין צרעת ללשון הרע: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַדְב מִרַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששאל כן **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַדְב חַתְנֵיהּ** [–שהיה חתנו] **דְּרַבִּי חֲנִינָא מִרַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששאל כן **מִרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצוֹרָע** משאר הטמאים, **שֶׁאָמְרָה** עליו **הַתּוֹרָה** 'בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ' (ויקרא יג מו), שמורחק משלשת המחנות, ואילו זב משולח רק ממחנה שכינה ולויה, וטמא מת רק ממחנה שכינה (פסחים סז:). והשיבו לו, כיון שהוא, המצורע, דיבר לשון הרע ובכך **הִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ** או **בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ**, שגרם להם להתקוטט על ידי לשון הרע שאמר עליהם, **לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה** 'בָּדָד יֵשֵׁב וגו' מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ'.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לֵוִי, מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצוֹרָע משאר הטמאים, **שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה** שמלבד קרבנותיו **יָבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים לְטַהֲרָתוֹ,** אחת נשחטת ואחת משתלחת, שלא מצאנו כפרה זו בשום טומאה אחרת. אלא כך **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא,** המצורע, **עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה פָּטִיט** – קול דיבור היוצא בלחש, **לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה שֶׁיָּבִיא קָרְבַּן פָּטִיט,** שהצפרים צועקות כל הזמן.

הגמרא מביאה ברייתא בענין מצות תוכחה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק 'לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בְּלִבָּבֶךָ' (ויקרא יט יז), **יָכוֹל** היית לומר שאם רואהו שעושה חטא ורוצה להוכיחו, אף על פי כן **לֹא יַכֶּנּוּ** [–בידו], **וְלֹא יִסְטְרֶנּוּ** [–באחורי ידו], **וְלֹא** (יקלקלנו) [יְקַלְקְלֶנּוּ], **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'בְּלִבָּבֶךָ', שרק לגבי **שִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** שהיא אסורה, ואילו כשעושה כן דרך תוכחה אין זו שנאה שבלב.

וּמִנַּיִן לְרוֹאֶה בַּחֲבֵירוֹ דָּבָר מְגוּנֶה, שֶׁחַיָּיב לְהוֹכִיחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ'. ואם **הוֹכִיחוֹ וְלֹא** קִבֵּל ממנו הלה את תוכחתו, **מִנַּיִן שֶׁיַּחֲזוֹר וְיוֹכִיחֶנּוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'תּוֹכִיחַ', **מִכָּל מָקוֹם,** שאף אם התוכחות הראשונות לא התקבלו, ימשיך ויוכיחנו. **יָכוֹל** היית לומר שיוכיח אותו **אֲפִילּוּ** אם **מִשְּׁתַּיִם פָּנָיו** מחמת כן, שמביישו ברבים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק 'לֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא', כלומר, שאם תוכיחנו ברבים יהיה בך חטא.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין תוכחה: **תַּנְיָא** – שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, תָּמִיהַּ אֲנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה מִי שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכֵחָה,** והטעם לכך, לפי **שאם אָמַר** לו המוכיח לחוטא **טוֹל קֵיסָם מִבֵּין (עֵינֶיךָ)** [שֶׁיֶּשְׁךָ], כלומר, חזור בתשובה על עון קטן שבידך, **אָמַר לוֹ** – משיב לו החוטא למוכיח, **טוֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ,** כלומר חזור בתשובה על עון גדול יותר שבידך, וכיון שכולם חוטאים אין מי שיכול להוכיח את חבירו.

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, תָּמִיהַּנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ כראוי, בדרך כבוד, שלא יהיו פניו של החוטא משתנות, שדרך שנינו שאסור לביישו.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהִרְבֵּה פְּעָמִים לָקָה עֲקִיבָא עַל יָדִי, כשהיה בתחילת לימודו, **שֶׁהָיִיתִי קוֹבֵל** – מתלונן **עָלָיו לִפְנֵי רַבָּן** (שמעון) [גַּמְלִיאֵל] **בְּרַבִּי** כשהייתי רואה בו דבר גנאי, **וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסַפְתִּי בּוֹ אַהֲבָה** – והוסיף רבי עקיבא לאהוב אותי על כך, **לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** (משלי ט ח) 'אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָ'.

הגמרא ממשיכה לדון בעניני תוכחה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** [בֶּן פָּזִי מִרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי], **תּוֹכֵחָה לְשֶׁמָּהּ** – אדם המוכיח את חבירו, ועושה זאת לשם שמים, **וַעֲנָוָה שֶׁלֹּא לְשֶׁמָּהּ** – אדם הנמנע מלהוכיח את חבירו, ועושה עצמו כעניו, ובאמת הטעם שאינו מוכיח אינו מחמת ענוה אלא כיון שאינו רוצה שישנא אותו חבירו, **הֵי מִינֵּיהוּ עֲדִיפָא** – איזה מהם עדיף.

אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבי שמעון בן פזי, **וְלֹא מוֹדֵית** – האם אין אתה מודה **דַּעֲנָוָה לְשֶׁמָּהּ עֲדִיפָא** מתוכחה לשמה, **דְּאָמַר מָר, עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכּוּלָּם** – מכל המידות האחרות, וכיון שכך, **שֶׁלֹּא לְשֶׁמָּהּ נַמִּי עֲדִיפָא** – אף ענוה שלא לשמה עדיפה מתוכחה לשמה, כיון **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אַף עַל פִּי שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ** שהוא עוסק בהם מתחילה **שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא** לבסוף לידי **לִשְׁמָהּ,** וממילא מוטב שיתנהג בענוה אף אם עושה כן שלא לשמה, שהרי מתוך כך יגיע לענוה לשמה, שהיא גדולה מכל המעלות.

מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – כיצד היא **תּוֹכֵחָה לִשְׁמָהּ,** וכיצד היא **עֲנָוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.** מביאה הגמרא מעשה בענין זה, **כִּי הָא** – כמעשה זה שהיה, **דְּרַב הוּנָא וְחִיָּיא בַּר רַב הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – היו יושבים ללמוד תורה לפני שמואל, **אָמַר לֵיהּ חִיָּיא בַּר רַב** לשמואל, **חֲזִי מַר** – יראה אדוני **דְּקָא מְצַעַר לִי** – שרב הונא מצער אותי, ומכה וחובט בי. **קַבֵּיל עֲלֵיהּ דְּתוּ לָא מְצַעַר לֵיהּ** – וקיבל עליו רב הונא בפני שמואל שיותר לא יצער את חייא בר רב. אמנם **בָּתַר דִּנְפִיק** – לאחר שיצא חייא בר רב משם, **אָמַר לֵיהּ** רב הונא לשמואל, **הָכִי וְהָכִי קָא עָבֵיד** – כך וכך עשה חייא בר רב, דברים שאינם הגונים, ולכן הייתי מצער אותו. **אָמַר לֵיהּ** שמואל לרב הונא, **אַמַּאי לָא אֲמַרְתְּ לֵיהּ בְּאַנְפֵּיהּ** – ומדוע לא אמרת כן בפניו, בזמן שאמר לי שאתה מצער אותו. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא, **חֵם לִי** – חלילה לי, **דְּלִיכְסוֹף זְרֵעֵיהּ דְּרַב עַל יָדַאי** – שיתבייש בנו של רב על ידי, ולכן לא השבתי כן בפניו. ודבר זה הוא ענוה שלא לשמה, שנמנע מלביישו משום כבוד אביו.

התבאר בברייתא לעיל שאף אם הוכיח אדם את חבירו, ולא שמע לו, חייב להמשיך להוכיחו. הגמרא מבררת עתה עד איזה שיעור עליו להוכיחו. מבררת הגמרא: **עַד הֵיכָן** הוא שיעור חיוב **תּוֹכֵחָה,** אם אין הלה רוצה לקבל את תוכחתו. מביאה בזה הגמרא מחלוקת, **רַב אָמַר, עַד הַכָּאָה** – עד שיכנו אותו חוטא שהוא מוכיחו, שאז נפטר מחיוב תוכחה, כיון שאין הלה רוצה לקבל את תוכחתו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עַד קְלָלָה** – עד שיקללנו החוטא, שאם קיללו פטור מלהמשיך ולהוכיחו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עַד נְזִיפָה** – אף אם החוטא רק גער בו על כך שהוא מוכיחו, ולא הכהו ולא קללו, פטור מלהוכיחו.

מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בענין זה: **כְּתַנָּאֵי** – מחלוקת זו של האמוראים, נחלקו בה כבר התנאים, שכך שנינו בברייתא, מה הוא שיעור מצוות תוכחה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַד הַכָּאָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַד קְלָלָה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, עַד נְזִיפָה.** וזהו כדעות שלשת האמוראים שהובאו לעיל.

הגמרא מבארת מנין למד כל אחד את דבריו: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וּשְׁלִשְׁתָּן** – שלשת התנאים והאמוראים שנחלקו בשיעור תוכחה, **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** – מאותה פרשה למדו את דינם, אלא שכל אחד דרש באופן אחר, מסופר בנביא ששאול המלך התקנא בדוד וסבר שהוא מורד במלכותו, וביקש להורגו, ויהונתן בנו של שאול ניסה למנוע מאביו לרדוף אחר דוד, ונאמר שם (שמואל א' כ ל) 'וַיִּחַר אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי בְּחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ', **וּכְתִיב** בהמשך הפרשה (שם כ לג) 'וַיְטַל שָׁאוּל אֶת הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ', ואז הפסיק יהונתן לדבר עם שאול על דוד. ומבארת הגמרא את מחלוקתם: **לְמַאן דְּאָמַר** שחייב אדם להוכיח את חבירו **עַד הַכָּאָה,** למד זאת מכך **דִּכְתִיב** 'לְהַכּוֹתוֹ', ומוכח שעד שלא ביקש שאול להכותו המשיך להוכיחו. **וּלְמַאן דְּאָמַר עַד קְלָלָה,** למד כן מכך **דִּכְתִיב** 'לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ', הרי שקללו, שהנהגתו זו תביאנו לידי בושה. **וּלְמַאן דְּאָמַר עַד נְזִיפָה,** למד כן **מִדִּכְתִיב** 'וַיִּחַר אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן', הרי שכעס עליו.

מקשה הגמרא: **וּלְמַאן דְּאָמַר** שיש ללמוד מכאן שחייב אדם להוכיח את חבירו רק עד **נְזִיפָה, הָכְתִיב** – הרי נאמר בפרשה זו **הַכָּאָה וּקְלָלָה,** ששאול הכה וקלל את יהונתן, ואם כן יש ללמוד מכאן שחייב אדם להוכיח את חבירו עד שמכהו או שמקללו. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם, לגבי יהונתן ושאול, **דְּאַנַּב חֲבִיבוּתָא יְתֵירָא דַּהֲוָה בֵּיהּ לִיהוֹנָתָן בְּדָוִד** – שמתוך החביבות הגדולה שחיבב יהונתן את דוד, **מָסַר נַפְשֵׁיהּ טְפֵי** – מסר נפשו להוכיח את שאול יותר ממה שהיה חייב. אך באמת עיקר החיוב הוא

המשך בעמוד קסג

פּוּרְעָנוּת מְזַדְּמֶנֶת לוֹ – באה עליו פורענות, מחמת שעברו עליו ארבעים יום ללא יסורים.

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, אֲלִמְלֵא – אם היה **בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּדִּין,** אפילו הם **אֵין יְכוֹלִין לַעֲמוֹד מִפְּנֵי הַתּוֹכֵחָה** שהיה אומר להם, **שֶׁנֶּאֱמַר** בזמנו של שמואל הנביא, שביקשו ישראל להמליך עליהם מלך, והוכיחם שמואל על כל מעשיהם מעולם, ואמר להם 'וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאֶשְׁפְּטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי ה' אֵת כָּל צִדְקוֹת ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם' (שמואל א' יב ז), ו'אבותיכם' אלו אברהם יצחק ויעקב, הרי ש'צדקה' עשה איתם ה', ולא מצד הדין.

הגמרא מביאה פסוק בתהלים, שנחלקו כיצד לדורשו: נאמר בפסוק (תהלים כד ו) 'זֶה דּוֹר דּוֹרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה', ודימה הפסוק את ה'דור' ל'דורשיו', כלומר למנהיגיו, **וּפְלִיגִי בָּהּ** – נחלקו בדרשה זו **רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה** [–הנשיא] **וְרַבָּנָן, חַד אָמַר** שכוונת הפסוק שה**דּוֹר לְפִי הַפַּרְנָס** – המנהיג. **וְחַד אָמַר,** שה**פַּרְנָס** הוא **לְפִי דּוֹרוֹ.**

מבררת הגמרא: **לְמַאי הִלְכְתָּא** – לענין מה נחלקו בדבר זה, **אִילֵימָא לִמְעַלְיוּתָא** – אם נאמר שזה לענין מעלת הדור והפרנס, **דְּמַר סָבַר, אִי מְעַלֵּי דָּרָא מְעַלֵּי פַּרְנָס** – שאם הדור מעולה וטוב, גם הפרנס שלו כך, **וּמַר סָבַר, אִי מְעַלֵּי פַּרְנָס מְעַלֵּי דָּרָא** – אם המנהיג של הדור מעולה וטוב, אף הדור מתעלה כמותו. והרי אי אפשר לומר כן, **דְּהָא אִיכָּא** – שהרי יש את **צִדְקִיָּה** מלך יהודה, **דַּהֲוָה מְעַלֵּי וְדָרֵיהּ לָא הֲוָה מְעַלֵּי** – שצדקיה עצמו היה צדיק, ודורו היו רשעים, **וְכֵן הָא** – הרי היה את **יְהוֹיָקִים** מלך יהודה, **דְּלָא הֲוָה מְעַלֵּי וְדָרֵיהּ הֲוָה מְעַלֵּי** – שיהויקים לא היה צדיק, ודורו היו צדיקים. ומוכיחה זאת הגמרא: **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מַאי דִּכְתִיב** – מה פירושו של הפסוק (ירמיה כו א) 'בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה', כלומר, מדוע נכתב בפסוק זה לשון 'בראשית', וכי עד עתה לא היו מלכים בישראל, אלא **שֶׁבִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ** ולהחריב את כל מעשה בראשית, **בִּשְׁבִיל** – מחמת **יְהוֹיָקִים** מלך יהודה שהיה רשע, אך **כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּדוֹרוֹ,** שהיו צדיקים, **נִתְיַישְּׁבָה דַּעְתּוֹ.** וכן נאמר לגבי צדקיהו מלך יהודה (שם כח א) 'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה', שאף באותו דור **בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ, מִפְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ** שהיו רשעים, **וּכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּהוּ** שהיה צדיק, **נִתְיַישְּׁבָה דַּעְתּוֹ.** ועל כל פנים מוכח משני דורות אלו שאין מעשי המנהיגים כפי אנשי דורם, ואם כן לענין מה נחלקו רבי וחכמים אם הדור לפי הפרנס או שהפרנס לפי הדור.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא, לְעִנְיַן תּוּקְפָּא וְנִיחוּתָא קָאָמְרִינַן** – המחלוקת היא לענין אופן ההנהגה בקפדנות או בנחת, שאחד מהם אמר שאם המנהיג קפדן אף אנשי דורו קפדנים, ואם הוא נוהג בנחת אף אנשי דורו כן, והאחר אמר שהמנהיג נוהג לפי הדור, שאם אנשי הדור קפדנים אף הקדוש ברוך הוא נותן להם מנהיג קפדן כמותם, ואם הם נוחים אף המנהיג נח כמותם.

הדרן עלך יש בערכין

פרק רביעי - השג יד

בפרק זה מבוארים דינים שונים שנאמרו בפרשת ערכין, כיצד דנים אותם. כמו כן יבוארו בו חילוקים שיש בין נדרי ערכין לנדרי קרבנות.

משנה

אדם שנודר ליתן להקדש את ערך עצמו או ערך אדם אחר, צריך ליתן סכום קבוע, לפי מה שקצבה התורה וחילקה בין צעיר לזקן, ובין זכר לנקבה. אם אין ידו משגת לתת סכום זה, אינו משלם אלא כפי מה שיש לו, שנאמר (ויקרא כז ח) 'וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן', ונפטר בכך. משנתנו מבארת לפי מי נקבע דין 'השג יד' ולפי מי נקבע ה'ערך', האם לפי המעריך [–הנודר] או לפי הנערך.

דין **'הֶשֵּׂג יָד'** נאמר **בַּנּוֹדֵר** שהתחייב לתת את הממון להקדש, שאם הוא עני, הכהן מעריך את חיובו לפי הממון שיש לו, ואין חילוק אם הנערך עשיר או עני. **וְהַ'שְּׁנַיִם'** – הדין האמור בתורה שערך אדם נקבע לפי גילו, נאמר **בַּנֵּדֶר** – באותו אדם שאת ערכו התחייב הנודר להקדש, ואין חילוק אם הנודר עצמו צעיר או זקן. **וְהָ'עֲרָכִין'** – מה שחילקה תורה בין ערך זכר לנקבה, הוא **בַּנֵּעֶרָךְ,** ואין חילוק אם המעריך עצמו זכר או נקבה. **וְהָ'עֵרֶךְ',** שנקבע לפי גילו של האדם, נאמר **בִּזְמַן הָעֵרֶךְ,** כלומר, לפי גילו של הנערך בשעת הנדר, ואף אם עדיין לא שילם ובינתיים השתנה ערכו של הנערך, משלם כזמן שנדר את ערכו, ולכן אדם צעיר שהעריך את עצמו כשהיה פחות מבן עשרים, שערכו מועט, ועדיין לא נתן את הערך עד שנעשה בן עשרים שערכו גדול, נותן ערך קטן.

המשנה מבארת את הדין הראשון: **'הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר' כֵּיצַד, עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר,** כגון עשיר שאמר 'ערכי עלי', ושמע זאת עני ואמר 'מה שאמר זה, עלי' והתכוין בכך לפטור את העשיר מחיובו, אין העני חייב לשלם את ערכו של העשיר, אלא **נוֹתֵן עֶרֶךְ עָנִי. וְעָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָנִי,** שעני אמר 'ערכי עלי', ושמע זאת עשיר ואמר 'מה שאמר זה, עלי', **נוֹתֵן עֶרֶךְ עָשִׁיר** – כפי הדמים הקצובים בתורה, ואין פוחתים לו מחמת שהנערך עני.

ומוסיפה המשנה: **אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן,** חֲרֵי שֶׁאָמַר הנודר 'קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי', שחייב את עצמו להביא את הקרבנות שהמצורע חייב בהם ולפטור בכך את המצורע, ולגבי חלק מקרבנות מצורע יש חילוק בין עשיר לעני, שהעשיר מביא בהמה ואילו עני מביא עוף, אין אומרים שיביא הנודר לפי מצבו, אם הוא עשיר או עני, אלא חיובו נקבע לפי המצורע עצמו, שאם **הָיָה** אותו **מְצוֹרָע עָנִי, מֵבִיא** הנודר **קָרְבַּן עָנִי,** ואם המצורע היה **עָשִׁיר, מֵבִיא** הנודר **קָרְבַּן עָשִׁיר,** כיון שהוא מביא את קרבנותיו תחת המצורע, ועליו להביאם כפי חיובו.

המשנה מביאה דעה חולקת בענין ערכין: **רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, אַף בַּעֲרָכִין** הדין **כֵּן,** כמו לגבי קרבן, שאם יהיה בערכין אופן שוה לקרבן, יהא דינם שוה, והחילוק ביניהם הוא רק מפני שאינם דומים זה לזה, ומבאר רבי את דבריו, **וְכִי מִפְּנֵי מָה עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֶרֶךְ עָנִי,** הרי זהו משום **שֶׁאֵין הֶעָשִׁיר** עצמו **חַיָּיב כְּלוּם,** ולא התחייב הנודר בחיוב שהיה מוטל על העשיר, אלא נדר לתת את ערך העשיר, כפי שקבעה התורה לפי שנותיו. **אֲבָל עָשִׁיר שֶׁאָמַר 'עֶרְכִּי עָלַי',** וחל עליו חיוב של ערך שלם, **וְשָׁמַע עָנִי** את נדרו **וְאָמַר, 'מַה שֶׁאָמַר זֶה, עָלַי',** שנדר ליתן את הערך שהתחייב בו העשיר, הרי הוא **נוֹתֵן עֶרֶךְ עָשִׁיר,** כיון שלא התחייב סתם כערכו של העשיר, אלא התחייב לשלם את הסכום המוטל על העשיר, ולגבי נדר זה לא נאמר דין 'השג יד'.

גמרא

יש שני מיני חיובים שאדם יכול לחייב את עצמו: א. חיוב 'ערכין', כשאומר 'ערכי עלי', או 'ערך פלוני עלי', שבזה קצבה התורה את ערכו של כל אדם לפי גילו, ולפי זכר או נקבה. ב. חיוב 'נדרים' כשאומר 'דמי עלי' או 'דמי פלוני עלי' או 'דמי חפץ פלוני עלי', שבזה משלם כפי שווי האדם או החפץ להמכר בשוק.

שנינו במשנה: 'השג יד בנודר, והשנים בנידר'. תמהה הגמרא: הרי דין 'הֶשֵּׂג יָד', שהעני משלם רק כפי הממון שיש לו, **בַּמַּעֲרִיךְ הוּא** – נאמר רק בעני שאמר 'ערכי עלי' או 'ערך פלוני עלי', ואילו מלשון המשנה 'השג יד בנודר' משמע שמדובר בעני שאמר 'דמי עלי' שאינו נותן את שווי דמיו כפי שהוא נמכר בשוק, אלא כפי שתשיג ידו, ודין זה אינו נכון, שהרי הנודר דמים אינו נידון ב'השג יד', אלא משלם עתה מה שיש לו, וכשיהיה לו ממון נוסף ישלים את דמי כל נדרו. מתרצת הגמרא: אמנם המשנה עוסקת במעריך, אך התנא נקט לשון הדומה ללשון הפסוק, **כְּדִכְתִיב** בפרשת ערכין (ויקרא כז ח) 'עַל פִּי

המשך בעמוד קסב

רש"י

פורענות מזדמנת לו — למי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין. **מפני התוכחה** — שהיה מוכיח להם מעשיהם. **מאי דכתיב זה דור דורשיו** — דמקיש דור לדורשיו. **למעליותא** — לענין חסידות. **מאי שנא דכתיב** — ביהויקים וצדקיהו "בראשית"? לפי שביקש הקדוש ברוך הוא להפוך מעשה בראשית בימיהם. **תוקפא** — כעס. **ניחותא** — נוח לרצות.

הדרן עלך יש בערכין

משנה השג יד בנודר — תורת דין השג יד, שהעני נידון בערכין לפי השג ידו, כדכתיב: "ואם מך הוא מערכך" — בתר נודר אזלינן, ולא בתר נידר, כדמפרש לקמן. **והשנים בנידר** — כדמפרש לקמן: ילד שהעריך זקן — נותן ערך זקן, דלא אזלינן בתר שנים דידיה דנודר, דהא לא אמר: "ערכי עלי", אלא: "ערך פלוני עלי", וערך זקן מבן ששים ומעלה פחות מערך ילד. **והערכין בנערך** — קצב הערך דזכר ונקבה בתר נערך אזיל, ולא בתר מעריך, כדמפרש לקמן: איש שהעריך אשה, דאמר: "ערך פלונית עלי" — נותן ערך הנערך. **בזמן הערך** — כדמפרש לקמן, שאם העריך עצמו פחות מבן עשרים, דהוי ערך קטן, וקודם נתינתו נעשה בן עשרים — אינו נותן אלא כשעה שהעריך תחילה. **אומר אני אף בערכין כן** — אילו מתרמי בערכין דומיא דקרבנות — הוי כקרבנות. דהא דאמרת דערכין אינן כקרבנות — משום דלא דמו אהדדי, דמפני מה עני שהעריך עשיר נותן ערך עני לפי השג ידו — משום דאין העשיר חייב כלום, ולא דמי למצורע. וזה שאמר על העשיר — לא נתכוון אלא לפי מדת שנותיו של העשיר, שפחותין או יתירין על שנותיו שלו, הלכך נידון בהשג יד, דהא לא פירש כלום, אלא ערך מדת [שנותיו שלו] העשיר קיבל עליו, ודין ערך נידון בהשג יד. **אבל עשיר שאמר ערכי עלי** — דהוי חייב ערך שלם, דומיא דמצורע עשיר, ושמע עני וכו'.

גמרא וקפריך: **השג יד במעריך הוא** — ולא בנודר, שהאומר: "דמי עלי" — אין נידון בהשג יד, אלא הכל יתן כשיוכל, דאמרינן בפרק "האומר משקלי עלי" (ערכין כ,א): חומר בנדרים מבערכין, שהנדרים אין נידונים בהשג ידו! ומשני: **כדכתיב על פי אשר תשיג וגו'** — כלומר, האי דקרי למעריך הכא "נודר" — דלישנא דקרא נקט. **השנים בנערך ולא בנידר** — דהאומר: "דמי פלוני עלי" — אין נידון לפי מדת שנים, אלא כפי שאותו פלוני נמכר בשוק. **ואף על גב דמדירו עשיר** — בתמיה. מדירו היינו זה שאמר: "קרבן מצורע עלי". **דלמא עליה דמצורע חס רחמנא** — אדלות, אבל אמדירו לא, ואף על גב דהוי עני! **מאי אבל בקרבנות אינו כן** — הא בקרבנות נמי אזלת בתר נודר! ומשני:

תוספות

השג יד בנודר והשנים בנידר והערכין בנערך — תימה: אמאי לא ערבינהו בהדי הדדי, וליתני: השנים והערכין בנערך! ועוד תימה, אמאי לא תני: זכר נותן ערך נקבה, ולא איצטריך לקמן לומר "הערכין בנערך" כו'! **ביצד** עני שהעריך את העשיר כו' — (פירש רש"י) [פירשתי] לעיל (ז,ב) פרק "אין נערכין פחות" כו'.

השג יד בנודר במעריך הוא — פירוש: במעריך דוקא, לא בנודר, כדקאמרינן לקמן ב"האומר משקלי" (כ,א): חומר בנדרים מבערכין, שהנדרים חלים על הבהמה ועוף ואין נידונין בהשג יד, מה שאין כן בערכין (והוא למעוטי מצורע עשיר). **השג** יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני — מפי הרב רבינו מנחם מיאונ"י: כגון עשיר שאמר: "ערכי עלי" ושמע עני ואמר: "זה עלי" — נותן ערך עני. אבל בקרבנות אינו כן, הרי שאמר: "קרבן של מצורע זה עלי" כו'. אהא פליג רבי, ואומר: עשיר שאמר "ערכי עלי", ושמע עני ואומר "מה שאמר זה עלי" — נותן ערך עשיר, כמו בקרבנות. וכן משמע פירוש דמתניתין.

אבל מדירו עשיר מאי הכי נמי דמייתי בעשירות אי הכי מאי אבל בקרבנות אינו כן — והלא בקרבנות כמו כן הדין, שאם אמר עשיר "קרבנות של מצורע עני זה עלי" — מביא קרבן עשיר, ואם כן מאי חילוק יש בקרבנות לערכין? ומשני: אחדא, פירוש: אמצורע עשיר ומדירו עני. דאילו גבי מצורע, אם אמר עני: "קרבן של מצורע עשיר זה עלי" — נותן ערך עשיר, דלא אזלינן בתר הנודר. ובערכין אזלינן בתר הנודר, דאילו אמר עשיר: "ערכי עלי", ושמע עני [ואמר]: "מה שאמר זה עלי" — נותן ערך עני, דאזלינן בתר הנודר. ומשום הכי איצטריך "הוא" למעוטי גביה, דלא אזלינן בתר נודר כמו בערכין. ולרבי דאמר: ערכין וקרבן שוין בדין זה, אם כן לא איצטריך "הוא" למעוטי מצורע עשיר שמדירו עני, דנותן ערך עשיר — שהרי גבי ערכין כן הדין. אלא איצטריך "הוא" למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר, דסלקא דעתך דהואיל ורבי בתר חיובא דגברא אזיל — הכי נמי ניזיל בתר חיובא דגברא ונייתי קרבן עני, קא משמע לן דלא. אבל לרבנן לא איצטריך "הוא" למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר, דהואיל דבערכין אזלינן בתר נודר — פשיטא דבמצורע נמי אזלינן בתר נודר, ולא איצטריך "הוא" להכי, כדפירשתי, וכן פירש רש"י. וכי דייקינן בסוגיא דשמעתין כן הוא. אבל צריך עיון: לרבי, דמדמה אמר העשיר "ערכי עלי" לקרבנות דמצורע עשיר, דעני הנודר בעי לאיתויי קרבן עשיר — והיינו דוקא כשאמר העני: "הרי עלי קרבנות מצורע זה לפוטרו". ואם אמר כן בערכין מאי טעמא דרבנן? כיון שאמר הרי "מה שאמר זה עלי לפוטרו", אם כן נדר בהדיא חמשים סלעים, ואיך נפטר בערך עני?

לפי

פּוּרְעָנוּת מְזַדְּמֶנֶת לוֹ. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אִלְמָלֵא בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּדִין - אֵין יְכוֹלִין לַעֲמוֹד מִפְּנֵי תּוֹכַחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי ה' אֶת כָּל צִדְקוֹת ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם". "זֶה דּוֹר דּוֹרְשָׁיו מְבַקְּשֵׁי פָּנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה" - פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה וְרַבָּנַן, חַד אָמַר: דּוֹר לְפִי פַּרְנָסָן, וְחַד אָמַר: פַּרְנָסָן לְפִי דּוֹרוֹ. לְמַאי הִלְכְתָּא? אִילֵימָא לְמַעֲלִיוּתָא, דְּמָר סָבַר: אִי מַעֲלֵי דָּרָא - מַעֲלֵי פַּרְנָסָן, וּמָר סָבַר: אִי מַעֲלֵי פַּרְנָסָן - מַעֲלֵי דָּרָא? הָא אִיכָּא צִדְקִיָּה דַּהֲוָה מַעֲלֵי וְדָרֵיהּ לָא הֲוָה מַעֲלֵי, וְהָא יְהוֹיָקִים דְּלָא הֲוָה מַעֲלֵי וְדָרֵיהּ הֲוָה מַעֲלֵי! דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מַאי דִּכְתִיב: "בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה"? בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ בִּשְׁבִיל יְהוֹיָקִים, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּדוֹרוֹ נִתְיַיְשְׁבָה דַּעְתּוֹ; בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ מִפְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּהוּ נִתְיַיְשְׁבָה דַּעְתּוֹ! אֶלָּא לְעִנְיַן תּוֹקְפָא וְנִיחוּתָא קָאָמְרִינַן.

הדרן עלך יש בערכין

הֵשֵׂג יַד בַּנּוֹדֵר, וְהַשָּׁנִים בַּנִּידָּר, וְהָעֲרָכִין בַּנֶּעֱרָךְ, וְהָעֶרְךְּ בִּזְמַן הָעֶרְךְּ. הֵשֵׂג יַד בַּנּוֹדֵר, כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הָעָשִׁיר - נוֹתֵן עֶרְךְּ עָנִי, וְעָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָנִי - נוֹתֵן עֶרְךְּ עָשִׁיר. אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, הֲרֵי שֶׁאָמַר "קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי", הָיָה מְצוֹרָע עָנִי - מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, עָשִׁיר - מֵבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר. רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אַף בַּעֲרָכִין כֵּן, וְכִי מִפְּנֵי מָה עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֶרְךְּ עָנִי - שֶׁאֵין הֶעָשִׁיר חַיָּב כְּלוּם. אֲבָל עָשִׁיר שֶׁאָמַר: "עֶרְכִּי עָלַי", וְשָׁמַע עָנִי וְאָמַר: "מַה שֶׁאָמַר זֶה עָלַי" - נוֹתֵן עֶרְךְּ עָשִׁיר. **גמרא** הֶשֵׂג יַד בְּמַעֲרִיךְ הוּא! - כְּדִכְתִיב: "אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן". הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר? בַּנֶּעֱרָךְ הוּא! - אַיְידֵי דְּאָמַר: "הֶשֵׂג יַד בַּנּוֹדֵר" - אָמַר נַמִי: "הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר". "הֶשֵׂג יַד בַּנּוֹדֵר, כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר - נוֹתֵן עֶרְךְּ עָנִי". מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר" - בַּנּוֹדֵר תְּלָה רַחֲמָנָא. "אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, הֲרֵי שֶׁאָמַר "קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי", הָיָה מְצוֹרָע עָנִי - מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי". וְאַף עַל גַּב דְּמַדִּירוֹ עָשִׁיר? "וְאִם דַּל הוּא" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלָא דַּל הוּא! אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כְּשֶׁהָיָה מַדִּירוֹ עָנִי. - וְדִלְמָא עֲלֵיהּ דִּידֵיהּ חַס רַחֲמָנָא, אַמַּדִּירוֹ לָא, דְּתַכְתִיב: "הוּא"! אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: "וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת" - לְרַבּוֹת אֶת הַנּוֹדֵר. - אֲבָל מַדִּירוֹ עָשִׁיר, הָכִי נַמִי דְּמַיְיתֵי בַּעֲשִׁירוּת? אִם כֵּן, מַאי "אֲבָל בְּקָרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן"?

חדא

תוספות

לפי שמצינו בערכין — תימה: בלאו הני טעמא דמצינו בערכין הוה לן למימר גבי מצורע, דעני שאמר: "קרבן מצורע עלי". נותן ערך עני, מריבויא ד"אין ידו משגת" לרבות את הנודר, כדדריש לעיל! ויש לומר: דמכל מקום אי לא אשכחן בערכין כהאי גונא — לא הוה לן למידרש עני שהעריך את העשיר מריבויא דקרא "אם אין ידו משגת". **הכא** נמי בתר חיובא דגברא [אזלינן] קא משמע לן — והקשה רבינו אלחנן: כיון דאמרינן נמי אליבא דרבי: מצורע עני שמדירו עשיר — אזלינן בתר חיובא דגברא, אי לאו מיעוטא דקרא, אם כן בערכין נמי נימא כן, דאם אמר עני: "ערכי עלי" ושמע עשיר ואמר: "מה שאמר זה עלי" — נותן ערך עני, כיון דאין לנו מקרא למעט, דלא אזלינן בתר חיובא דגברא התם! ותירץ רבינו אלחנן: דשאני גבי מצורע, דאית לן למימר דאזלינן בתר חיובא דגברא אי לאו קרא דממעט ליה, כיון שאינו נודר אלא קרבן המצורע דוקא. אבל גבי ערכין, דאמר העשיר: "מה שאמר זה העני עלי" — פשיטא [דלא] אזלינן בתר חיובא דגברא, שהרי אם לא היה העני חייב כלום, אלא שאמר העשיר: "ערך פלוני עלי" — היה נותן ערך עשיר, וכל שכן אם נתחייב (קרבן) אין לנו לגרעו לעשיר ליתן ערך עני.

רבי יהודה סבר דבר המכשירו ומאי ניהו אשם — ואם תאמר: האמר לקמן פרק "האומר משקלי עלי" (כא,א) (ובפרק שלישי דנזיר) (יט): כשם שחטאתו ואשמו מעכבת — כך עולתו מעכבת, חטאת ועולה, הא לא מכשיר כי אם אשם! ויש לומר: דהא ודאי כולהו מעכבי לאכול בקדשים, דהא בחטאת שייכא ביה כפרה יותר מאשם. שהרי אשם אין כל עיקרו אלא להכשיר את המצורע, שהוא מזין עליו [ועל] הבהונות מדם האשם. לכך קרי ליה דבר המכשירו.

אבל בקרבנות [כו'] אפילו מת — אין לפרש: הא בערכין אם מעריכו הכהן כשהוא עני — ימתין עד שימות אביו שהיה עשיר, ויתן ערך עשיר. דהא אמר בתוספתא דערכין: עני שהעריך עצמו — אין אומרים לו יעשה מלאכה ויביא ערך עשיר, אלא מוטב שיביא ערך עני ואל יביא ערך עשיר לאחר זמן. אלמא משמע שאין ממתינין. אלא הכי פירושה: אפילו מת אביו, שהיה גוסס, כדמוקי לה בגמרא, דקרבן מצורע אם היה אביו גוסס בשעת הבאת חטאת וקודם שהספיק להביא קרבנות מת אביו — אין להקדש בהן כלום. [אבל בערכין אינו כן], כיון שלא מעריכו הכהן בעניו לתת סלע, ועד לא גמר לתת סלע מת אביו והעשיר — נותן ערך עשיר. אך קשה: מאי האי דפריך בגמרא "פשיטא"! והא הרבה אתא לאשמועינן, שאם מת אביו קודם שהספיק להביא קרבנותיו והעשיר — אין להקדש בהם כלום! ויש לומר: דקאי אמילתיה דרבי יהודה, דאמר: עני והעשיר וחזר והעני נותן ערך עשיר. אבל בקרבנות, מת אביו, כגון שהיה גוסס כדמוקי ליה, כגון שהיה מתחלה עשיר והעני, ועתה קרוב הוא להיות עשיר מירושת אביו

רש"י

ומשנו: **חדא אמצורע עני ומדירו עני וחדא למעוטי מצורע עשיר ומדירו עני** — כלומר, דאי חדא מהנך מילי דמתניתין, דהיינו דך דקתני: אם היה מצורע עני מביא קרבן עני — ודאי במדירו עני קמיירי, ובדאוקימנא. ומאידך מילתא נפקא לן דבקרבנות אינו כן, דקתני: אם היה מצורע עשיר — מביא קרבן עשיר ואף על גב דמדירו עני. והיינו למעוטי מדיר מדין ערכין, דלא אזלינן בתר נודר. **סלקא דעתך אמינא כו'** — כלומר, ואיצטריך לאשמועינן "אבל בקרבנות אינו כן" לאשמועינן דהיכא דמצורע עשיר ומדירו עני מביא קרבן עשיר. דסלקא דעתך אמינא: הואיל ואיתרבי נודר מ"ואין ידו משגת", דחס רחמנא עליה כי הוי איהו עני ומצורע עני — אתרבי נמי אפילו היכא דמצורע עשיר, הואיל והוא עני, קא משמע לן. לי נראה, ועיקר, דהכי גרסינן: אם כן מאי אבל בקרבנות אינו כן אחדא אמצורע עשיר ומדירו עני סלקא דעתך אמינא כו'. ואני שמעתיה כמות שהיא כתובה בספרים ופירושה כמו שפירשתיה, ואין כן שיטת התלמוד. **יכול אף זה כן** — עני שאמר: "קרבן מצורע עשיר זה עלי". **אם דל הוא** — חס רחמנא עליה, ולא על מדירו. **ולרבי דאמר אף בערכין כן** — דאי הוי עשיר מחייב ערך, ואמר עני: "מה שאמר זה עלי" — נותן ערך עשיר, אלמא בתר חיובא דגברא דנערך אזלינן היכא דהוא חייב כלום, דומיא דמצורע. והא דמצורע עשיר ומדירו עני לא צריכא למעוטי, דמערכין נפקא לן דמייתי בעשירות. **למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר** — דמייתי בעשירות. ולרבנן לא איצטריך למעוטי, דהואיל דבערכין אזלינן בתר נודר — במצורע נמי אזלינן בתר נודר. אבל לרבי איצטריך להכי. **משנה** היה **עני והעשיר** — קודם נתינה, או עשיר והעני קודם נתינה — נותן ערך עשיר. **אבל בקרבנות אינו כן** — שאם היה מצורע עשיר והעני, או עני והעשיר — הכל הולך אחר הבאת קרבנותיו. כדאמר בברייתא בגמרא: מצורע שהביא קרבנותיו כו', טעמא דאיקבע בקרא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל מדברי כולן נלמד דבתר הבאת קרבנותיו אזלינן. **אפילו מת אביו כו'** — אערכין קאי, ומלתא באפי נפשיה היא. אפילו מת אביו של מעריך זה בשעה שהכהן מעריכו, והניח לו ריבוא מנה או ספינתו כו', ובגמרא מפרש לה. **גמרא** עשיר **והעני אשר תשיג יד הנודר** — דמשמע: בתר שעת נדר אזלינן. **שהביא קרבנותיו** — קצת קרבנותיו. **הכל הולך אחר חטאת** — אם הביא חטאת בהמה בעשירות — מביא נמי עולת בהמה, ואם הביא חטאת העוף בעניות, אף על פי שהעשיר — מביא נמי עולה בעניות. **אחר צפורין** — שתי צפורין חיות שהוא מביא לצורך הזאה קודם תגלחת, אם בשעה שהזו עליו הוי עני — מביא בעניות קרבנותיו, ואם באותה שעה היה עשיר — מביא כל קרבנותיו בעשירות. **מקרא אחד דרשו** — דגזירת הכתוב היא. **דבר המכפר** — דהכי כתיב במצורע עני (ויקרא יד): "וכפר עליו הכהן", וסמיך ליה האי קרא ד"זאת תורת אשר בו נגע צרעת" וגו', דמשמע: אשר לא תשיג ידו בשעת כפרה — יהא לו תורה זו של דלות, ואף על פי שהשיגה ידו אחר כך. **דבר המכשיר** — דהכי משמע: אשר לא תשיג ידו בשעת טהרה תהא לו תורת עניות. וטהרה זהו אשם, המכשירו לבא במקדש ולאכול בקדשים, שמדם האשם הוא נותן על בהונות ותנוך אזנים. **צפרין** — גורמין לו טהרה, שכל זמן שאינו מביא צפרין אינו יכול לגלח. **לרבי כדאית ליה כו'** — כדדרשינן לעיל. **סומא פסול לעדות** — דבעינן "או ראה".

חָדָא אַמְצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָנִי, וַחֲדָא לְמַעוּטֵי מְצוֹרָע עָשִׁיר וּמַדִּירוֹ עָנִי; סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִיתְרְבוּ אִיתְרְבוּ, קָא מַשְׁמַע לָן: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּעֲרָכִין עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הָעָשִׁיר נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָנִי, יָכוֹל אַף זֶה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם דַּל הוּא". וּלְרַבִּי דְּאָמַר: אוֹמֵר אֲנִי אַף בַּעֲרָכִין כֵּן, אֲלַמָּא אָמַר: בָּתַר חִיּוּבָא דְּגַבְרָא אָזְלִינַן, וְהָא לָא צְרִיכָא קְרָא לְמַעוּטֵי, "הוּא" לְמַעוּטֵי מַאי? - לְמַעוּטֵי מְצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָשִׁיר; סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי בָּתַר חִיּוּבָא דְּגַבְרָא אָזְלִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן. **מִשְׁנָה** הָיָה עָנִי וְהֶעָשִׁיר, עָשִׁיר וְהֶעָנִי - נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עָנִי וְהֶעָשִׁיר וְחָזַר וְהֶעָנִי - נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר. אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן. אֲפִילּוּ מֵת אָבִיו וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא, אוֹ סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִבּוֹאוֹת - אֵין לַהֶקְדֵּשׁ בָּהּ כְּלוּם. **גְּמָרָא** עָנִי וְהֶעָשִׁיר - "אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר", עָשִׁיר וְהֶעָנִי - "עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג". "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ עָנִי וְהֶעָשִׁיר וְחָזַר וְהֶעָנִי - נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא: "וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ", עַד שֶׁיְּהֵא בְּמִכּוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ. - אֶלָּא מֵעַתָּה, "וְאִם דַּל הוּא", הָכִי נַמִּי עַד שֶׁיְּהֵא בְּדִלּוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ! וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי - וְהָתְנַן: מְצוֹרָע שֶׁהֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו, עָנִי וְהֶעָשִׁיר, עָשִׁיר וְהֶעָנִי - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חַטָּאת, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר אָשָׁם; וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר צִפֳּרִים! - הָא אִתְּמַר עָלָהּ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וּשְׁלָשְׁתָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "אֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ", רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: דָּבָר הַמְכַפֵּר, מַאי נִיהוּ - חַטָּאת; וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: דָּבָר הַמַּכְשִׁיר, וּמַאי נִיהוּ - אָשָׁם; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר: הַגּוֹרֵם לוֹ טַהֲרָה, וּמַאי נִיהוּ - צִפֳּרִים. - וְאֶלָּא "הוּא" לָמָּה לִי? - לְרַבִּי כְּדְאִית לֵיהּ, וּלְרַבָּנַן כְּדְאִית לְהוּ. - אֶלָּא מֵעַתָּה, "וְהוּא עֵד" - עַד שֶׁיְּהֵא כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ! וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי - וְהָא תַּנְיָא: הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חָתְנוֹ וְנַעֲשָׂה חָתְנוֹ, פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטֶּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל; אֲבָל הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חָתְנוֹ, וְנַעֲשָׂה חָתְנוֹ,

ואחר

ואחר

מתרצת הגמרא: אמנם לא בכל הדינים שבמשנה יש חילוק בין ערכין לקרבנות, אלא **חֲדָא** – דין אחד, שאם היה המצורע עני מביא גם הנודר קרבן עני, **אַמְצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָנִי** – נאמר באופן ששניהם עניים, וכדברי רבי יצחק, שרק באופן זה אמרה תורה שגם המדיר יביא קרבן עני, אבל אם המדיר עשיר, מביא קרבן עשיר, ובאופן זה באמת אין חילוק בין קרבנות לערכין. **וַחֲדָא** – אבל האופן האחר, שאם היה המצורע עשיר מביא הנודר קרבן עשיר, בא **לְמַעוּטֵי** – למעט מדין ערכין את האופן של **מְצוֹרָע עָשִׁיר וּמַדִּירוֹ עָנִי,** שבקרבנות אין הולכים אחר המדיר אלא אחר המצורע עצמו, ולכן אף שהמדיר עני חייב להביא קרבן עשיר, כמו המצורע, ובזה שונה דין הקרבנות מדין הערכין, שבערכין הולכים לעולם אחר הנודר, ואילו בקרבנות יש אופן שהולכים אחר המצורע.

ומבארת הגמרא מדוע הוצרכה המשנה לומר שיש חילוק בענין זה בין קרבנות לבין ערכין: **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה בדעתך לומר, **הוֹאִיל וְאִיתְּרַבּוּ, אִיתְּרַבּוּ** – כיון שנאמר (ויקרא יד כא) 'וְאִיׁם דָּלּוֹ מַשֶּׂגֶת' לרבות את הנודר, שחסה עליו התורה להביא קרבן עני באופן שהוא עני והמצורע עני, אפשר שנתרבה גם כשהמצורע עשיר הואיל והוא עני ויש לחוס עליו. **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיעה לנו המשנה שאין הדבר כן, אלא באופן כזה מביא הנודר קרבן עשיר, כמו המצורע. וכן שנינו בברייתא, **לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּעֲרָכִין שֶׁעָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָנִי, יָכוֹל אַף זֶה כֵּן** – אף עני שהתחייב קרבנות של מצורע עשיר יביא קרבן עני, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא יד כא) **'אִם דַּל הוּא',** שרק 'הוא', המצורע עצמו, אם הוא עני חסה עליו התורה ומביא קרבן עני, אבל הנודר אף שהוא עני לא חסה עליו התורה, ומביא קרבן עשיר [כשהמצורע עשיר].

מקשה הגמרא: **וּלְרַבִּי, דְּאָמַר** במשנתנו **'אוֹמֵר אֲנִי, אַף בַּעֲרָכִין כֵּן',** שאם אמר העשיר 'ערכי עלי', ושמע העני ונדר שיתן את הסכום שהתחייב העשיר, חייב דמי עשיר, **אַלְּמָא אָמַר בָּתַר חִיּוּבָא דְּנַבְרָא אָזְלִינַן** – מוכח שהוא סובר שבערכין הולכים אחר חיובו של הנערך, אם הוא עצמו מחויב, ואם כן קשה, **הָא לֹא צְרִיכָא קְרָא לְמַעוּטֵי** – הרי לא צריך פסוק למעט מצורע עשיר ומדירו עני שאינו נפטר בקרבן עני, אלא יש ללמוד כן מערכין, ואם כן 'אִם דַּל הוּא' **לְמַעוּטֵי מַאי.**

מתרצת הגמרא: פסוק זה בא **לְמַעוּטֵי מְצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָשִׁיר,** שאין המדיר מביא קרבן עני כמו המצורע, אלא קרבן עשיר, כיון שהוא עצמו עשיר. **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי בָּתַר חִיּוּבָא דְּנַבְרָא אָזְלִינַן** – כיון שרבי אמר במשנה שהולכים אחר חיוב הנערך, אם כן אף במצורע נאמר שיביא הנודר קרבן מצורע של עני, וכמו המצורע עצמו, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לימדנו הפסוק 'ואם דל הוא' שרק המצורע עצמו מביא קרבן עני, אבל עשיר שנדר להביא כמותו מביא קרבן עשיר.

משנה

לאחר שהתבאר במשנה לעיל (ע"א) שדין 'השג יד' נידון במעריך עצמו, מבררת משנתנו את הדין באופן שהשתנה מצבו מזמן הנדר לזמן התשלום: **הָיָה** המעריך **עָנִי,** ולפני שנתן את הממון, **הֶעָשִׁיר,** או שהיה **עָשִׁיר** ולפני הנתינה **הֶעָנִי,** בשני המקרים **נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אם היה **עָנִי, וְהֶעָשִׁיר,** ועדיין לא שילם, **וְחָזַר וְהֶעָנִי,** אף שבין בתחילה ובין בסוף היה עני, **נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר,** כיון שבאמצע היה לו זמן של עשירות, וחל עליו חיוב ליתן ערך שלם.

המשנה מבארת שלגבי קרבנות אין אומרים כן. אומרת המשנה: **אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן,** שאם היה מצורע עשיר והעני, או עני והעשיר, הכל הולך אחר זמן הבאת קרבנותיו.

המשנה אומרת דין נוסף לגבי ערכין: **אֲפִילּוּ** אם **מֵת אָבִיו** של המעריך בזמן שהכהן מעריכו, **וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא** – והוריש לו עשרת אלפים מנה, **אוֹ** שהיתה **סְפִינָתוֹ** של המעריך **בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בִּרְבוֹאוֹת** – ועתידה להרוויח לו עשרות אלפי מנים, **אֵין לְהַקְדֵּשׁ בָּהֶם כְּלוּם,** ובגמרא יבואר טעם דינים אלו.

גמרא

שנינו במשנה: 'היה עני והעשיר, עשיר והעני, נותן ערך עשיר'. מבארת הגמרא: אם היה **עָנִי וְהֶעָשִׁיר,** נותן ערך עשיר, כיון שנאמר (ויקרא כז ח) 'עַל פִּי **אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר** יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן', וכיון שעתה הוא עשיר וידו משגת לשלם ערך עשיר, חייב לשלמו. ואם היה **עָשִׁיר וְהֶעָנִי** גם כן נותן ערך עשיר, כיון שנאמר 'עַל **פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג** יַד הַנֹּדֵר', ומלשון 'הנודר' משמע שהולכים אחרי שעת הנדר, ובאותה שעה היה עשיר.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** היה **עָנִי וְהֶעָשִׁיר וְחָזַר וְהֶעָנִי, נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָשִׁיר.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה,** והרי לא היה עשיר בשעת הנדר ולא בשעת התשלום. מבארת הגמרא: **אָמַר קְרָא** (שם), 'וְ**אִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ**', ויש לדרוש מלשון זו שלא נאמר דין הישג יד **עַד שֶׁיְּהֵא בְּמָכּוּתוֹ** [–בעניותו] **מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ,** אך אם היה עשיר באמצע, חייב בערך של עשיר, אף אם חזר והעני.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַעֲתָּה,** שדורשים מלשון הפסוק 'ואם מך הוא' שלגבי ערכין צריך להיות בעניותו מתחילתו ועד סופו, אם כן מה שנאמר לגבי מצורע (שם יד כא) 'וְ**אִם דַּל הוּא**', שמביא קרבן של עני, **הָכִי נַמִּי עַד שֶׁיְּהֵא בְּדַלּוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ** – האם גם בזה נאמר שדין זה הוא רק אם היה עני מתחילה ועד סוף, אך אם היה עשיר באמצע, מביא קרבן עשיר. ממשיכה הגמרא את קושייתה: **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תאמר שאכן אף לגבי קרבן מצורע הדין כן, **וְהָתְנַן** במשנה לא כך, לגבי חיוב המצורע להביא שלש קרבנות, אשם חטאת ועולה, שהאשם לעולם בא מן הבהמה, ואילו החטאת והעולה תלויות במצבו, שאם הוא עשיר מביאן מן הבהמה ואם הוא עני מביאן מן העוף, וכך שנינו במשנה (נגעים פי"ד מי"א), **מְצוֹרָע שֶׁהֵבִיא** מקצת **קָרְבְּנוֹתָיו** כשהוא **עָנִי,** וקודם שהביא את השאר **הֶעֱשִׁיר,** או שהביא מקצתם כשהוא **עָשִׁיר, וְהֶעָנִי, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חַטָּאת,** שאם בזמן הבאת החטאת היה עני, והביא חטאת עוף, מביא גם את העולה כ'עני', אף אם בינתיים התעשר. ואם היה עשיר והביא חטאת בהמה, מביא עולת בהמה, אף אם בינתיים העני, **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר אָשָׁם,** שאם היה עני בשעת הבאתו מביא הכל בעניות, ואם היה עשיר בשעת הבאתו מביא הכל בעשירות. **וְתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַצִּפֳּרִים** שמביא המצורע ביום טהרתו, שאם בשעה שהכהן מזה עליו מדם הציפור הוא עני, מביא את קרבנותיו כעני, ואם הוא עשיר מביאם בעשירות. ועל כל פנים מוכח לדעת כל התנאים ובכללם רבי יהודה, שאף שנאמר לגבי מצורע 'ואם דל הוא', אין צורך שיהא בעניות מתחילה ועד סוף, אלא ישנם אופנים שהוא עשיר בעת הבאת הקרבנות ומכל מקום מביא קרבן עני, וכיצד ניתן לומר שטעמו של רבי יהודה לגבי ערכין, שאם היה עני והעשיר וחזר והעני נותן ערך עשיר הוא מחמת הפסוק 'ואם מך הוא', שיהא במכותו מתחילה ועד סוף.

מתרצת הגמרא: אין להקשות מקרבנות מצורע לדין ערכין, **דְּהָא אִתְּמַר עֲלָהּ** – שהרי נאמרה בבית המדרש מימרא זו, לגבי מחלוקת התנאים בקרבנות מצורע, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וּשְׁלֹשְׁתָּן** – שלשת התנאים שנחלקו לעיל בדין מצורע, **מִקְּרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** – למדו זאת כגזירת הכתוב מאותו פסוק, אלא שכל אחד דרש את הפסוק באופן אחר. נאמר לגבי מצורע עני (ויקרא יד לב) 'זֹאת תּוֹרַת אֲשֶׁר בּוֹ נֶגַע צָרַעַת **אֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ', רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר** שכיון שנאמר בפסוק הקודם 'וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי ה'', אף פסוק זה העוסק בהשג יד כוונתו שלא השיגה ידו בעת שהביא את **הַדָּבָר הַמְכַפֵּר, וּמַאי נִיהוּ** – ומה הוא הדבר המכפר, קרבן **חַטָּאת,** ולכן אמר שהכל הולך אחר החטאת. **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר** שיש לדרוש מהלשון 'אשר לא תשיג ידו בטהרתו', דהיינו **דָּבָר הַמַּכְשִׁיר** – המטהרו ומכשירו לבא למקדש ולאכול קדשים, **וּמַאי נִיהוּ, זֶה אָשָׁם,** ולכן הכל הולך אחר האשם. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר,** ש'בטהרתו' היינו דבר **הַגּוֹרֵם לוֹ טָהֳרָה, וּמַאי נִיהוּ, צִיפָּרִים,** שקודם

המשך בעמוד מו

וְאַחַר כָּךְ מֵתָה בִּתּוֹ, קודם שהעיד, או שהיה **פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּתֵּם וְאַחַר כָּךְ נִתְפַּתַּח, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה, כָּשֵׁר** להעיד. מסיימת הברייתא: **זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ** – ראיית העדות ושעת הגדתה **הָיוּ בְּכַשְׁרוּת, כָּשֵׁר,** ואף שבאמצע היה זמן של פסול. ואם אכן רבי יהודה דורש מהפסוק 'וְאִם מִן הוּא' שיהא במכותו מתחילה ועד סוף, מדוע לא נדרוש מהפסוק 'וְהוּא עֵד' שיהא כשר מתחילה ועד סוף.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר לגבי עדות, כיון **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא ה א) **'אוֹ רָאָה** וגו' **אִם לֹא יַגִּיד',** הרי שרק **בִּרְאִיָּיה וְהַגָּדָה תְּלָא רַחֲמָנָא מִילְּתָא** – תלתה התורה את כשרות העד, **וְהָא אִיכָּא** – והרי אלו היו בכשרות בכל האופנים שהובאו בברייתא.

מבררת הגמרא: **וְאֶלָּא** לפי זה לשון **'וְהוּא** עֵד' שאמרה תורה **לָמָּה לִי** – מה דורשים ממנה. מבארת הגמרא: פסוק זה נצרך **לְכַדְתַּנְיָא** בברייתא לגבי חיוב קרבן שבועת העדות, אם **רָאָה** בעל הדין **סִיאָה** [–סיעה], קבוצה **שֶׁל בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין, וְהִיוּ עֵידָיו בֵּינֵיהֶן, וְאָמַר** לכולם יחד **'מַשְׁבִּיעֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם יוֹדְעִים אַתֶּם לִי עֵדוּת שֶׁתְּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי',** וקיבלו את שבועתו, ולא העידוהו, **יָכוֹל** היית לומר שיהו העדים **חַיָּבִין** קרבן שבועת העדות, כדין עדים שיודעים עדות ונשבעים שאינם יודעים, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהוּא עֵד',** ומשמע שיהא העד ידוע ומיוחד, **וַהֲרֵי** כאן **לֹא יִיחֵד** את **עֵידָיו,** אלא השביע את כל הקבוצה יחד. ממשיכה הברייתא: **יָכוֹל** היית לומר שיהיו פטורים **אֲפִילּוּ אָמַר** שהוא משביע את **'כָּל מִי** שיודע לו עדות', **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהוּא עֵד', וַהֲרֵי יִיחֵד עֵידָיו,** שהרי אמר שהוא משביע רק את אלו היודעים לו עדות, ולא את כל הקבוצה, ולכן הם חייבים.

שנינו במשנה: **'אֲבָל בַּקְּרָבָנוֹת אֵינוֹ כֵּן וכו'** אפילו מת אביו והניח לו ריבוא, או ספינתו בים ובאה לו ברבואות, אין להקדש בה כלום'. מקשה הגמרא: אם **אֲבִיו מֵת וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא** דינרי זהב, **עָשִׁיר הוּא,** ומדוע מעריכים אותו כעני, ואין להקדש כלום בממון זה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אִימָּא** – אמור בביאור המשנה שאביו **מַנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא,** כלומר עתיד להוריש לו ריבוא, אך עדיין לא מת אביו, ולכן הוא נערך כעני. תמהה הגמרא: **פְּשִׁיטָא,** אם אביו חי ודאי שאין בנו נחשב עשיר. מתרצת הגמרא: מדובר **כְּשֶׁהָיָה אָבִיו גּוֹסֵס** בשעה שהכהן מעריכו, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, כיון **שרוֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה,** הרי הוא נחשב כעשיר, ויתחייב בערך עשיר, **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיעה לנו המשנה שאין אומרים כן, אלא כיון שהאב עדיין חי, ולא ירש הבן כלום, דינו כעני.

הגמרא ממשיכה לברר את דברי המשנה: אם היתה **'סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִיבּוֹאוֹת'** – באה עם סחורה בשווי עשרות אלפי מנים, הרי **עָשִׁיר הוּא,** ומדוע הוא נערך כעני. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא,** מדובר **כְּשֶׁהָיְתָה** ספינתו **מוּחְכֶּרֶת וּמוּשְׁכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים,** ואין לו בעלות על הסחורה שבספינה, ו'ריבואות' היינו דמי החכירה והשכירות שצריכים לשלם לו. מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא שְׁכִירוּת** – הרי יש לו את דמי השכירות שמשלמים לו, ומדוע הוא נידון כעני. מתרצת הגמרא: **שְׁכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְבַסּוֹף** – אין השוכר מתחייב בתשלום דמי השכירות אלא כשמסתיים זמן ההשכרה, וכיון שעתה עדיין לא הסתיים הזמן ואין חייבים לשלם לו, אינו עשיר.

מקשה הגמרא: **וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם סְפִינָה** – די בכך שיש לו את הספינה עצמה כדי להחשיבו לעשיר, שהרי היא שוה ממון רב. מתרצת הגמרא: **הָא מַנִּי** – משנה זו, כדעת מי היא, **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא,** דְּתָנֵי (להלן כג:) **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** כששם הכהן את נכסי המעריך, משאיר לו את החפצים והכלים הנצרכים לו לפרנסתו, **אִם הָיָה** המעריך **אִיכָּר, נוֹתֵן לוֹ** את **צִמְדוֹ** – צמד הבקר שהוא חורש בהם, ואינו כולל בהערכת נכסיו. ואם היה **חַמָּר** – מוביל סחורות על גבי חמור, **נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ.** והוא הדין כאן, כיון שהוא מתפרנס מספינתו, מניחים לו אותה, ואינה בכלל הערכת הכהן, וכיון שללא הספינה אין לו ממון רב, דינו כעני.

משנה

משנתנו ממשיכה לבאר את הכללים האמורים בתחילת הפרק (יז.) לגבי דיני ערכין: **'הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר'** – הדין שערך אדם נקבע לפי גילו, נאמר לגבי האדם שהעריכוהו, ולא במעריך, **כֵּיצַד,** יֶלֶד – צעיר, מבן עשרים עד ששים, **שֶׁהֶעֱרִיךְ זָקֵן** – בן ששים ומעלה, **נוֹתֵן עֶרְךְּ זָקֵן,** והיינו חמשה עשר שקלים, ולא ערך צעיר שהוא חמשים שקלים. **וְזָקֵן שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הַיֶּלֶד, נוֹתֵן עֶרְךְּ יֶלֶד.** ממשיכה המשנה ומבארת: **'הָעֲרָכִין בְּנֶעֱרָךְ'** – ערך אדם לפי זכר או נקבה נקבע לפי הנערך ולא לפי המעריך, **כֵּיצַד, אִישׁ שֶׁהֶעֱרִיךְ** את **הָאִשָּׁה** – שהתחייב לתת את ערכה להקדש, **נוֹתֵן עֶרְךְּ אִשָּׁה. וְאִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָהּ אִישׁ, נוֹתֶנֶת עֶרְךְּ אִישׁ.**

מבארת המשנה את הכלל הנוסף ששנינו: **'וְהָעֶרֶךְ בִּזְמַן הָעֶרֶךְ'** – ערך אדם נקבע לפי גילו בשעת ההערכה, ולא בשעת התשלומים, **כֵּיצַד,** הֶעֱרִיכוֹ הכהן כשהיה **פָּחוּת מִבֶּן חָמֵשׁ,** שערכו חמשה שקלים, **וְנַעֲשָׂה יֶתֶר עַל בֶּן חָמֵשׁ,** שאז ערכו גדול יותר, או שהיה **פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים,** שערכו עשרים שקלים, **וְנַעֲשָׂה יֶתֶר עַל בֶּן עֶשְׂרִים,** שהשתנה ערכו, תמיד **נוֹתֵן כְּפִי** ערכו **בִּזְמַן הָעֶרֶךְ,** ואף שעתה נשתנה ערכו.

גמרא

ישנם שני מיני חיובים שאדם יכול לחייב את עצמו: א. חיוב 'ערכין', כשאומר 'ערכי עלי', או 'ערך פלוני עלי', שבזה קצבה התורה את ערכו של כל אדם לפי גילו, ולפי זכר או נקבה. ב. חיוב 'נדרים' כשאומר 'דמי עלי' או 'דמי פלוני עלי' או 'דמי חפץ פלוני עלי', שבזה משלם כפי שווי האדם או החפץ להמכר בשוק.

הברייתא שלפנינו דנה בחילוק בין סוגי החיובים לגבי הדין האחרון במשנה: **תָּנוּ רַבָּנַן, אַתָּה הִקְּשֵׁיתָ 'דְּמִים' לַ'עֲרָכִין'** – הקישה התורה ודימתה את דין האומר 'דמי פלוני עלי' או 'דמי חפץ פלוני עלי' לדין האומר 'ערך פלוני עלי' לגבי דברים אלו, **'מַה רְּגָלִית לְקַלִּים'** – שאם אדם 'קל', עני, התחייב בערכו או בערך אדם אחר, ובא הכהן להעריך את ממונו [כדין 'השג יד' האמור לעיל, שהכהן מעריך את חיובו לפי ממונו, ולא יותר], ויש בידו מרגלית השווה שלשים סלעים, היה מקום לומר, כיון שאם נמתין עד שיביאנה לעיר גדולה שיש שם עשיר שיקנה אותה בחמשים סלעים, אף עתה יעריכנו הכהן כאילו יש לו חמשים סלעים, אין אומרים כן, אלא מעריכים אותה בשלשים, במקומה עתה. ולענין זה הוקש המתחייב בדמים למעריך, שאם אמר 'דמי מרגלית זו עלי', אין שמין אותה לפי שוויה בעיר גדולה, אלא במקומה עתה. **וְכֵן** הוקשו דמים לערכין **'לִיהוֹן בִּכְבוֹדוֹ',** שאם העריך אבר שהנשמה תלויה בו, כגון שאמר 'ערך ראשי עלי' מתחייב בערך כולו, כך גם לגבי 'דמים', אם אמר 'דמי ראשי עלי' נותן את דמי כולו. ממשיכה הברייתא ואומרת: כיון שהוקשו 'דמים' ל'ערכין', **יָכוֹל** היית לומר **שנַּקִּישׁ עֲרָכִין לְדָמִים** ללמד **שֶׁבְּערכין יִתֵּן** את הערך **כִּשְׁעַת נְתִינָה,** כשם שהאומר 'דמי עלי' חייב כפי שוויו להמכר לעבד בשעת נתינת הדמים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא כז יז) **'כְּעֶרְכְּךָ (כֵּן) יָקוּם',** משמע שאֵינוֹ **נוֹתֵן אֶלָּא** כמו שהיה שוה **בִּזְמַן הָעֶרֶךְ,** ולא כשעת הנתינה, וכמבואר במשנתנו.

משנה

נאמר בתורה שחיוב 'ערכין' הוא לפי גילו של האדם שהעריכוהו, שנאמר (ויקרא כז ג–ז) 'וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וְאִם נְקֵבָה הוּא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל, וְאִם מִבֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים, וְאִם מִבֶּן חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף, וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים'.

המשנה מבארת כיצד דנים את גיל האדם לגבי חיוב ערכין. נאמר בתורה שתינוק מבן חודש ומעלה ערכו חמשה שקלים לזכר ושלשה שקלים לנקבה, אמנם פחות מבן חודש אין לו ערך כלל. אומרת המשנה: **יוֹם שְׁלִשִׁים** עצמו, **כְּלַמָּטָּה הֵימֶנָּה** – כפחות מחודש, שאם אמר אדם 'ערך פלוני קטן עלי' ואותו קטן היה באותו יום בן שלושים

המשך בעמוד קעד

רש"י

ואחר כך מתה בתו — קודם שבא לבית דין להעיד. **סיאה** = סיעה. **יכול יהו חייבין** — העדים קרבן שבועת העדות אם לא הועידוהו? **והרי לא ייחד עדיו** — שהרי השביע את כולן. **יכול אפילו אמר כל מי** — שיודע עדות אני משביע לא יהו חייבין. **תלמוד לומר והוא עד והרי ייחד עדיו** — שהרי לא השביע אלא עדיו. **עשיר הוא** — ואמאי אין להקדש כלום בהן? **מניח** — שעדיין לא מת אביו, אבל עתיד הוא להניח לו. **פשיטא** — דהא לית ליה! **כשהיה אביו גוסס** — בשעה שהכהן מעריכו. **כשהיתה ספינתו מוחכרת ביד אחרים** — ואין לו בתוכה כלום, אלא שכרה. והיינו ריבוא דקתני במתניתין. **הא מני רבי אליעזר היא** — דאמר לקמן בפרק "שום היתומים" (כג,ב) גבי ערכין: אם היה חמר — נותן לו הכהן חמורו, ואינו נוטלה להקדש. **צמדו** — צמד בקר, דהיא פרנסתו. **משנה** ילד — מבן עשרים ועד בן ששים, דהוי ערכו חמשים שקלים. **הערכין בנערך** — ולא אזלינן בקצב הערך בתר מערין. **גמרא אתה היקשתה דמים לערכין** — בפרק קמא (ערכין ד,ב), דאמרינן: "נדר בערכך נפשות", "נדר" — היינו דמים, "בערכך" — היינו ערכין, היקישן הכתוב להני תרי מילי. **מרגלית לקלים** — דאזלינן במרגלית בתר קלים. דכתיב בערכין: "ונתן את הערכך ביום ההוא", ודרשינן לקמן (ערכין כד,א) שלא ישהה מרגלית לקלים; עני שהעריך עצמו ובא כהן להעריכו ויש לו מרגלית שוה שלשים סלעים — אין אומרים: אם משהין אותה עד שיעלוה לכרך, שיש שם עשיר והוא יקנה בחמשים סלעים, הילכך חמשים סלעים יש לו, ויתן ערך שלם. אין אומרים כן, ואין להקדש אלא מקומו ושעתו. והכי נמי בדמים, אם אמר: "דמי מרגלית זו עלי" — אין שמין אותה לפי מכר הכרכים, אלא לפי מכר אותה שעה ואותו מקום. **ולידון בכבודו** — שאם העריך דבר שהנשמה תלויה בו, כגון שאמר: "ערך ראשי עלי" — נותן ערך שלם, דכתיב גבי ערכין: "בערכך נפשות", דבתר נפש אזלינן. **שיתן כשעת נתינה** — דבדמים פשיטא לן דיהיב כשעת נתינה ולא כשעת נדר. דהא כעבד בשוק שמין אותו, ואם אמר: "דמי עלי" בתשרי, ובניסן בא לבית דין — מי יודע מה היה שוה בשעת נדר? ושעת נתינה היינו שעה שהוא בא לבית דין. **תלמוד לומר כערכך יקום** — דמשמע: ערכין בשעת ערך, שאם העריך עצמו בן ששים ונעשה יותר על ששים — נותן ערך גדול ולא ערך זקן. **משנה יום שלשים כלמטה** — ואם אמר: "ערך פלוני קטן עלי", ואותו קטן היה באותו יום בן שלשים — הוי כלמטה, ולא אמר כלום, ואין ערך לפחות מבן חדש, דהכי כתיב: "ואם מבן חדש" וגו'. **ומעלה** — משמע ששלמה שנת ששים, ואז הוא נידון בזקן, אבל בשנת ששים נידון כילד. **הן אם עשינו** — בתמיה: כלומר, וכי כן הוא? אם עשינו שנת ששים כלמטה להחמיר, דערך גדול יש לו לפחות מבן ששים חמשים סלעים, וליותר על בן ששים אין ערך אלא חמשה עשר סלעים. להקל — דערך [יותר] על בן עשרים יותר גדול הוא מפחות מבן עשרים, וכן בבן חמש כדכתיב בקראי. **רבי אליעזר אומר** — לעולם שנת חמש ושנת עשרים ושנת ששים כלמטה, עד שתשלם כל השנה וחדש ויום אחד משנה האחרת. **גמרא איכא למפרך** — כדפרכינן במתניתין. **שנה יתירי כתיבי** — דמצי למכתב "ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים", ואנא ידענא דעשרים נמי (כ') בשנים משתעי, "שנה" למה לי? ובן ששים. **לימא מתניתין** — דמצריך קרא למילף שנת עשרים כלמטה, דלא כרבי. דאי כרבי — האמור: "עד" ועד בכלל, וכיון דכתיב "מבן חמש שנים ועד בן עשרים" ממילא ידענא דשנת עשרים בכלל, והיינו כלמטה. **יכול מיום הראשון ואילך** — יהא מוזהר על חמץ, ולא ראשון בכלל?

תוספות

אביו אפילו הכי אין להקדש בהן כלום. ופריך בגמרא: פשיטא דאין להקדש בהן כלום, כיון שלא היה לו אותו ממון מעולם! **עד** שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו (ונעשה חתנו) ואחר כך מתה בתו כשר — מיירי בשאין בנים לבתו, כיון דמוקמינן ליה הכא כרבי יהודה. דאית ליה לרבי יהודה (סנהדרין כז,ב) היה חתנו ומתה בתו, אם יש לה בנים הימנו — הרי זה קרוב, אבל אם אין לו בנים — אין זה קרוב.

ואלא והוא למה לי לרבי כדאית ליה ולרבנן כדאית להו — וקשיא לרבי: מאי דרשי רבנן (והכא הוא) "ואם מך הוא מערכך"? ושמא יש דרשא בשום מקום מהאי "הוא" דהכא ודרשינן ליה. **לא** צריכא שהיה אביו גוסס כו' — פירש בקונטרס: אבל בערכין — בדעת הכהן תליא רחמנא, ואי חזי דאביו גוסס — אינו מעריכו עד שימות אביו. ולא נהירא, דלקמן אמרינן: אין בהקדש אלא מקומו ושעתו. ובסמוך נמי מייתי לה: אתה הקשת דמים לערכין, ומרגלית לקלים פירוש: עני שהעריך עצמו, ויש לו מרגלית שאינה שוה עכשיו כי אם עשרים סלעים — אין אומרים: נמתין עד שיבא יום השוק ותעלה לחמשים סלעים, אלא שמין אותה כמו שהיא עכשיו ולא יתן כי אם עשרים סלעים. ואם כן, למה אנו צריכין להמתין עד שימות אביו? לכן נראה לרבינו יצחק: דלא קאי "אבל בקרבנות אינו כן" א"מת אביו", אלא אהא דלעיל קאי, וסוף מילתא דרבי יהודה היא. והא דמפרש אחר כך: אפילו מת אביו והניח לו כו' — מילתא באפי נפשה היא, וקרבנות וערכין שוין בו.

שיתן כשעת נתינה — פירש רש"י: דבדמים פשיטא ליה דיהיב כשעת נתינה ולא כשעת הנדר, דהא כעבד בשוק שמין אותו, ואם אמר: "דמי עלי" בתשרי, ובניסן בא לבית דין — מי יודע מה היה שוה בשעת הנדר? ושעת נתינה היינו [שעה] שהוא בא לבית דין, לשון רש"י. ותימה: מאי סברא הוא זה? דלמה יש לנו לומר שהיה שוה יותר מעכשיו? ואם אנו רואים שהוא חלש עכשיו, ואז היה גבור — אז ידענו בודאי שהיה שוה יותר ונפסיד ההקדש, מאחר שאנו רואים שהיה שוה יותר סלע לכל הפחות! לכך אומר רבינו יצחק: דאין זו סברא, אלא שום ראיה מקרא יש בו. ועוד דתנן לקמן פרק "האומר משקלי" (כ,א): מת הנידר — לא יתנו היורשים, לפי שאין דמים למתים. ואם היה הטעם מסברא, דאזלינן בתר נתינה — התם לא שייך למימר הך סברא, שהרי ידענו שהיה שוה בחייו סלע לכל הפחות, ואם כן מפני מה אנו פוטרים היורשים מכל וכל? אלא ודאי שום קרא יש בו. **יכול** ראשון ולא ראשון בכלל שביעי ולא שביעי בכלל — ואם תאמר: היאך אפשר לומר כן? והכתיב (שמות יג): "שבעת ימים תאכל מצות"! ויש לומר: דלחיוב כרת קאמר, דכרת בהאי קרא כתיב, דכתיב: "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה מיום הראשון עד יום השביעי", משום הכי מייתי תלמוד לומר "עד יום האחד ועשרים בערב", והאי קרא כרת נמי כתיב ביה.

ואי

וְאַחַר כָּךְ מֵתָה בִּתּוֹ, פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְאַחַר כָּךְ נִתְפַּתֵּחַ, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּכָשְׁרוּת - כָּשֵׁר! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "אוֹ רָאָה... אִם לֹא יַגִּיד", בְּרִאְיָיה וְהַגָּדָה תְּלָא רַחֲמָנָא מִילְּתָא, וְהָא אִיכָּא. - וְאֶלָּא "וְהוּא" לָמָּה לִי? - לְכִדְתַנְיָא: רָאָה סִיאָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין וְעֵדָיו בֵּינֵיהֶן, וְאָמַר: "מַשְׁבִּיעֲנִי עֲלֵיכֶם אִם יוֹדְעִים אַתֶּם לִי עֵדוּת שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי", יָכוֹל יְהוּ חַיָּבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהוּא עֵד", וַהֲרֵי לֹא יִיחֵד עֵדָיו; יָכוֹל אֲפִילּוּ אָמַר "כָּל מִי"? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהוּא עֵד", וַהֲרֵי יִיחֵד עֵדָיו. "אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן" וכו'. אָבִיו מֵת וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא, עָשִׁיר הוּא! אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אִימָּא: מַנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא. - פְּשִׁיטָא! - כְּשֶׁהָיָה אָבִיו גוֹסֵס, מַהוּ דְּתֵימָא: רוֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה, קָא מַשְׁמַע לָן. סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִיבּוֹאוֹת, עָשִׁיר הוּא! אָמַר רַב חִסְדָּא: כְּשֶׁהָיְתָה מוּחְכֶּרֶת וּמוּשְׁכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים. - וְהָאִיכָּא שְׁכִירוּת! - שְׁכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְבַסּוֹף. - וְתֵיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם סְפִינָה! - הָא מַנִּי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא; דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר - נוֹתֵן לוֹ צִמְדוֹ, וְחֲמָר - נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ. **משנה** הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר, כֵּיצַד? יֶלֶד שֶׁהֶעֱרִיךְ זְקָן - נוֹתֵן עֶרְךְ זְקָן, וְזְקָן שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הַיֶּלֶד - נוֹתֵן עֶרְךְ יֶלֶד. הָעֲרָכִין בַּנֶּעֱרָךְ, כֵּיצַד? אִישׁ שֶׁהֶעֱרִיךְ הָאִשָּׁה - נוֹתֵן עֶרְךְ אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִישׁ - נוֹתֶנֶת עֶרְךְ אִישׁ. וְהָעֶרְךְ בִּזְמַן הָעֶרְךְ, כֵּיצַד? הֶעֱרִיכוֹ פְּחוֹת מִבֶּן חָמֵשׁ וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן חָמֵשׁ, פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן עֶשְׂרִים - נוֹתֵן בִּזְמַן הָעֶרְךְ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: אַתָּה הִקְשֵׁיתָ דָּמִים לַעֲרָכִין, מַרְגָּלִית לְקַלִּים וְלִידוֹן בְּכָבוֹד, יָכוֹל נְקִישׁ עֲרָכִין לְדָמִים שֶׁיִּתֵּן כִּשְׁעַת נְתִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כְּעֶרְכְּךָ כֵּן יָקוּם" - אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא בִּזְמַן הָעֶרְךְ. **משנה** יוֹם שְׁלֹשִׁים - כְּלְמַטָּה הֵימֶנָּה, שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים - כְּלְמַטָּה מֵהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה", הֲרֵי אָנוּ לְמֵדִים בְּכוּלָּן מִשְּׁנַת שִׁשִּׁים, מַה שְּׁנַת שִׁשִּׁים כְּלְמַטָּה הֵימֶנָּה - אַף שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כְּלְמַטָּה הֵימֶנָּה. הֵן? אִם עָשָׂה שְׁנַת שִׁשִּׁים כְּלְמַטָּה מִמֶּנָּה לְהַחְמִיר, נַעֲשָׂה שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כְּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ לְהָקֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שָׁנָה" "שָׁנָה" לִגְזֵירָה שָׁוָה, מַה שָּׁנָה הָאֲמוּרָה בְּשְׁנַת שִׁשִּׁים כְּלְמַטָּה - אַף שָׁנָה הָאֲמוּרָה מִשְּׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כְּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד. **גמרא** מוּפְנָה, דְּאִי לָא מוּפְנָה - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ כִּדְפָרְכִינַן, "שָׁנָה" "שָׁנָה" יְתֵירֵי כְּתִיבִי. לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי, דְּאִי רַבִּי, הָאֲמַר: עַד וְעַד בִּכְלָל! דְּתַנְיָא: "מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְעַד יוֹם הַשְּׁבִעִי" - יָכוֹל רִאשׁוֹן וְלֹא רִאשׁוֹן בִּכְלָל, שְׁבִיעִי וְלֹא שְׁבִיעִי בִּכְלָל,

כענין

כענין

תוספות

ואי בעית אימא לכל מראה עיני הכהן — ואינו יכול לראות בראש מפני השער וברגל בין אצבע לאצבע. ואם תאמר: הכא משמע דפרח בכולו לא שייך ברגל, וע"איזהו מקומן" (זבחים מט,ב) לא משמע כך. דאיכא התם, רבי נתן בן אבטולמוס אמר: מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה? נאמר קרחת וגבחת בבגדים, ונאמר קרחת וגבחת באדם, מה להלן פרחה בכולו טהור — אף כאן פרחה בכולו טהור. והתם מנלן? דכתיב: "מראשו ועד רגליו", מה להלן כולו הפך טהור, פירוש ברגל — אף כאן, פירוש: בראשו, כולו הפך טהור. [משמע] דפריחה שייך שפיר ברגל, דיליף ראש מרגל. **ופדויו** מבן חדש ומעלה — וחפשנו אחר מקרא זה ולא מצאנוהו, כי אם: "ופדויו מבן חדש תפדה". ושמא דריש הכי: מדכתיב "ופדויו מבן חדש", דמשמע: מבן חדש ומעלה, מדלא כתיב "בן חדש". **שנתו** שלו ולא שנתו של עולם — הקשה הרב שמואל בן הרב אלחנן: למה לי קרא? תיפוק ליה מסברא! דאי לא תימא הכי היאך נמצא תמידין כשרין לראש השנה? שאם נולד קודם ראש השנה, מיד כשנכנס ראש השנה בן שתי שנים הוא, ואנו כבש בן שנה בעינן לתמידין. ואם הוא נולד יום ראש השנה — מחוסר זמן הוא! ויש מפרשים: דאין אנו מתחילין מנין שנתו כי אם מיום הרצאה, כדאמרינן גבי בכור: "לפני ה' תאכלנו שנה בשנה", ואמרינן (ראש השנה ו,ב) דאין אנו מונין אלא מיום הרצאה — הכי נמי אמרינן הכא. ואינו כן, דלא אמרינן דין זה כי אם לענין בל תאחר, אבל לענין מניין שניו — לא. דהא אמרינן בפרק שני דזבחים (כה,ב) דשעות פוסלות בקדשים. פירוש: אם שחט כבש [ביום] השלמת שנתו, קודם שהגיע מעת לעת דלידתו, ולא הספיק לזרוק הדם עד שעבר מעת לעת לשעת לידתו — פסול. ואי אזלינן ביה אחר הרצאה — לא תמצא דין זה, שהרי לעולם הוא בן שנתו. אלא שמע מינה דאזלינן אחר הלידה ממש, אם כן הדרא קושיא לדוכתיה. ואומר מורי הרב רבינו שמואל: דשפיר (איצטרכו תרי קראי) [איצטריך קרא], דאי לאו הכי לא אמרינן ביה מעת לעת, כדאיתא לקמן בפרק בתרא (לא,א). **במספר** שני תבואות פעמים שאדם אוכל שלש תבואות בשתי שנים — ואם תאמר: היכי דרשינן מהאי קרא הכי? ואימא ארבע תבואות, לפי ש"שני" משמע שנים, ו"תבואות" משמע שנים — הרי כאן ארבע! ויש לומר: דדריש מ"מספר", דמשמע שני תבואות, והוה ליה למכתב "תבואה", משמע שתבואה אחת יש עדיין. וקשה לרבינו יצחק: שאפילו אנו מונין לשנות העולם נמצא שלש תבואות בשתי שנים, כגון שמכר לו בשני בתשרי שדה מליאה פירות, שכשיבא תשרי של שנים הבאים — קצר כבר פירותיו מעשרים ותשעה באלול! ויש לומר: דשכיח טפי שלשה תבואות בשתי שנים שאנו מונין מעת לעת, יותר משאנו מונין לבריאת עולם.

ובשביעית נמי יעבוד — הקשה הרב רבינו יצחק בן יום טוב: דהא לא שמעינן מהכא אלא מעת לעת של שנה אחרונה, אבל מעת לעת של שאר שנים מנלן? אימא דשלשים יום שלפני ראש השנה חשיבי שנה! והשיב לו רבינו שמואל בן מאיר: דקרא "ובשביעית" גלי לן אשנה אחרונה, והוא הדין לשאר שנים, דאזלינן בהו מעת לעת, דומיא דהנך דכתיבי.

רש"י

כענין שנאמר מראשו ועד רגליו — דפשיטא לן, כדמפרש לקמן: מראשו — ולא ראשו בכלל. **תלמוד לומר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב** — אלמא יום ראשון בכלל, כדכתיב ברישא דקרא: "בערב תאכלו מצות", ושביעי נמי בכלל — מסיפיה דקרא, כדכתיב: "בערב". **שקולי משקלי קראי** — שקולין הן המדרשות, לפי מדרשו של רבי יש להבריעין כלמטה ויש להבריעין כלמעלה, כדכתיב: "מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערכך" וגו', ואמרינן: "עד" ועד בכלל — הרי בן חמש כלמטה. והדר כתיב: "ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים" וגו', ולרבי "מבן חמש" ובן חמש בכלל, דהאמר מיום הראשון הראשון בכלל — הרי שנת חמש כלמעלה. הלכך, אי לאו גזרה שוה לא קמה לן הכרעה להיכא. **מבן חמש תו למה לי** — הכי הוה ליה למיכתב: ועד בן עשרים שנה והיה ערכך וגו', ועד בן ששים שנה והיה ערכך וגו'. **שאני סימנין דגופו מסימנין דראשו** — דסימני נגע שבמקום שיער נידון בשיער צהוב, ובנגע שבמקום בשר נידון בשיער לבן ובפסיון. **לכל מראה** — ואינו יכול לראות בראש מפני השיער, וברגל בין אצבע לאצבע. **ונאמר** להלן — גבי לוים: "חדש ומעלה", מה להלן חדש ויום אחד, כדכתיב "מבן חדש ומעלה", דכבר נכנס בה חדש האחר — אף כאן חדש ויום אחד. **מה התם חד יומא** — מה "מעלה" דכתיב גבי חדש לא הוי אלא חד יומא, אף "מעלה" דהכא גבי שנים לא הוי אלא חד יומא. **גזרה שוה מאי אהני לי** — בלא גזרה שוה ידענא דחד יומא בעינן, דהא "ומעלה" כתיב. **שנה האמורה בקדשים** — כגון (במדבר כח) "כבשים בני שנה". **שתי שנים שכשדה אחוזה** — (שהוא) שהמוכר שדה אחוזה אינו רשאי לגאול עד שתהא שתי שנים ביד הלוקח, דכתיב (ויקרא כה): "במספר שני תבואות ימכר לך", ומיעוט שנים שתים. **ושבבן ושבבת** — שנים האמורים בבן ובבת, ולקמן מפרש להו. **מעת לעת** — אותו יום ואותה שעה לשנה הבאה, ולא אזלינן בתר מנין עולם, דכי מטי תשרי ניחשוב ליה שתא. **שני תבואות** — כיון דכתיב "שני" שני תבואות במשמע, "תבואות" למה לי? אלא מלמד שכל תבואה שימצא באותן שתי שנים יאכל, ואפילו שלש. כגון אם מכרו לו בניסן מליאה קמה — ולא יגאלנה עד שתי שנים בניסן באותו יום, ואם קדם וקצר — הרי שאכל שלש תבואות. וכשיפדנה מוכר יחשוב שנים מיום שמכרה עד היובל, אם היו עשר שנים והוא מכרה בעשרה מנים — נמצא שמכרה לכל שנה במנה, שהרי ביובל היתה עתידה לחזור. הלכך, כשהוא פודה עכשיו נותן שמנה מנים לשמנה שנים הנותרים, וזה אכל שלש תבואות שוות כמה מנים בשתי שנים. ואילו הוה אזלינן בתר מנין עולם, מתשרי הבאה בשנה האחרת הוה פריק ליה, ולא הוה אכיל אלא שתי תבואות. **לערכין** — דלא אזלינן בשנת חמש ועשרים וששים בתר מנין עולם. **לפרקין דיוצא דופן** — במסכת נדה (מה,ב): בן שתים עשרה שנה — נדריו נבדקין, בן שלש עשרה — נדריו קיימין. בת אחת עשרה — נדריה נבדקין, בת שתים עשרה — נדריה קיימין. וכן הרבה שנות בן ובת שנינו שם. וקאמר הכא דכולהו מעת לעת שנולדו. **האמר רב** — התם במסכת נדה (מז,ב). **הלכתא בכולה פירקין** — ד"יוצא דופן" מעת לעת. **מאי טעמא לא אמר ליוצא דופן** — הואיל וסבירא ליה נמי התם מעת לעת. **אמר לך** — אפילו הכי הכא לא קתני להו. דומיא דהנך שנה דקדשים ודעבד עברי קתני, דכתיבי באורייתא, והנהו שנים דיוצא דופן — כולהו דרבנן.

כְּעֵנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו", רֹאשׁוֹ - וְלֹא רֹאשׁוֹ בִּכְלָל, רַגְלָיו - וְלֹא רַגְלָיו בִּכְלָל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב". רַבִּי אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, "רֹאשׁוֹן" - וְרֹאשׁוֹן בִּכְלָל, "שְׁבִיעִי" - וּשְׁבִיעִי בִּכְלָל! - אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי, שַׁקּוֹלֵי מְשַׁקְּלֵי קְרָאֵי, מִכְּדֵי כְּתִיב: "מִבֶּן חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים", תּוּ "מִבֶּן חָמֵשׁ וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים" לָמָּה לִי? הֵילְכָךְ אִישְׁתַּקְּלוּ לְהוּ. אָמַר מָר: רֹאשׁוֹ - וְלֹא רֹאשׁוֹ בִּכְלָל, רַגְלָיו - וְלֹא רַגְלָיו בִּכְלָל. מְנָלַן? - אִיבָּעֵית אֵימָא: שְׁאֵנֵי סִימָנִים דְּגוּפוֹ מִסִּימָנִים דְּרֹאשׁוֹ; אִיבָּעֵית אֵימָא: "לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן". "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד". תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "לְמַעְלָה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "חֹדֶשׁ וָמַעְלָה", מַה לְּהַלָּן מִבֶּן חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד - אַף כָּאן מִבֶּן חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד. - וְאֵימָא: כִּי הָתָם, מַה הָתָם חַד יוֹמָא - אַף כָּאן חַד יוֹמָא! - אִם כֵּן, גְּזֵירָה שָׁוָה מַאי אַהֲנֵי. תָּנוּ רַבָּנַן: שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה, וְשֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי, וְכֵן שֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת - כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת. שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, מְנָלַן? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא: "כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ" - שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ וְלֹא שֶׁל מְנַיָּן עוֹלָם. שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה - דִּכְתִיב: "עַד תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ", מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ וְלֹא שָׁנָה לְמִנְיַן עוֹלָם. שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה - דִּכְתִיב: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לְךָ", פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל שְׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. שֵׁשׁ שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי - דִּכְתִיב: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִית", זִימְנִין דְּבַשְּׁבִיעִית נַמִּי יַעֲבוֹד. וְשֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת, לְמַאי הִילְכְתָא? אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: לַעֲרָכִין. רַב יוֹסֵף אָמַר: לְפִרְקִין דְּ"יוֹצֵא דּוֹפֶן". אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי לְרַב יוֹסֵף: מִי פְּלִגִיתוּ? אָמַר לֵיהּ: לָא, אָנָא אָמְרִי חָדָא, וְהוּא אָמַר חָדָא. הַכִּי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פְּלִיגִי, מַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין לָא אָמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? וְהָאָמַר רַב: הִילְכְתָא בְּכוּלָּהּ פִּירְקָא מֵעֵת לְעֵת! וְאֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? - דּוּמְיָא דְּהָנָךְ, מַה הָנָךְ דִּכְתִיבָא, אַף הָנָךְ דִּכְתִיבָא. - וְאִידָךְ? אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיבָא, הַאי "שֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת",

"שבוכר"

וּכְעֵנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לגבי מצורע (ויקרא יג יב–יג) 'וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן וגו' טָהוֹר הוּא', ודרשו חכמים 'רֹאשׁוֹ', וְלֹא רֹאשׁוֹ בְּכֻלָּל, 'רַגְלָיו', וְלֹא רַגְלָיו בְּכֻלָּל, כלומר, אין כוונת הפסוק שאף ראשו ורגליו נגועים בצרעת, אלא די בכך שכל גופו מלבד ראשו ורגליו יהיו נגועים, ובכך הוא טהור. ואם כן אף לגבי פסח שמא נאמר שהיום הראשון והשביעי אינם בכלל איסור חמץ, תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות יב יח) 'בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב', הרי שציותה תורה בפירוש על אכילת מצות מיום ראשון של פסח ועד סוף יום שביעי.

רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ – אין צורך לדרוש כן, אלא מהפסוק 'מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי' עצמו יש ללמוד כן, כיון שפירוש 'רִאשׁוֹן' האמור בפסוק היינו וְאף רִאשׁוֹן בְּכֻלָּל האיסור, ובלשון 'שְׁבִיעִי' כוונת הפסוק וּשְׁבִיעִי בְּכֻלָּל. ואם כן לדברי רבי אף לענין ערכין אין צורך בגזירה שוה, אלא כיון שנאמר בפסוק 'עד בן חמש' הרי 'חמש' בכלל, והיינו עד סוף השנה החמישית, וכן 'עד בן עשרים' היינו עד סוף השנה העשרים, ושלא כדברי משנתנו הלומדת כן מכח הגזירה שוה.

מבארת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי – אפילו אם תאמר שמשנתנו כרבי, אין כאן קושיא, כיון שכאן אף רבי מודה שיש צורך בגזירה שוה, דְּשַׁקּוּלֵי מְשַׁקְּלֵי קְרָאֵי – הפסוקים שקולים הם, ואפשר לדורשם בשני פנים. מִכְּדֵי כְּתִיב – הרי נאמר בפסוק (ויקרא כז ו) 'מִבֶּן חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים', ולדברי רבי היינו עד סוף חמש שנים, ואם כן תּוּ 'מִבֶּן חָמֵשׁ (וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים)' לָמָּה לִי – למה כתבה התורה בפסוק הקודם 'מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה', לא היה לה לכתוב אלא 'ועד בן עשרים שנה' בלי להקדים 'מבן חמש שנים', ובכך שהקדימה 'מבן חמש שנים' משמע שהשנה החמישית עצמה נחשבת כלמעלה מחמש, כשם שלרבי 'מיום הראשון' האמור בפסח כולל את היום הראשון. הֵילְכָךְ אִישְׁתַּקְּלוּ לְהוּ – נמצא שהפסוקים שקולים וניתן לדורשם לכאן או לכאן, ולכן יש צורך בגזירה שוה האמורה במשנתנו, להכריע ששנת חמש ושנת עשרים כלמטה הן.

הגמרא מבארת את הדרשה לגבי מצורע שהובאה לעיל: אָמַר מַר בברייתא, נאמר לגבי מצורע (ויקרא יג יב–יג) 'ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן וגו' טהור הוא', ודרשנו, 'רֹאשׁוֹ', וְלֹא רֹאשׁוֹ בְּכֻלָּל, 'רַגְלָיו', וְלֹא רַגְלָיו בְּכֻלָּל.

מבררת הגמרא: מְנָלָן – מנין שאין ראשו ורגליו בכלל, ואף אם אינם נגועים, טהור הוא. מבארת הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה תוכל לומר, שֶׁאֲנִי סִימָנִים דְּגוּפוֹ מִסִּימָנִים דְּרֹאשׁוֹ – שונים הם סימני צרעת הגוף מסימני צרעת הראש, שכן צרעת במקום בשר [צרעת הגוף] סימנה בשיער לבן, ואילו צרעת במקום שיער [צרעת הראש] סימנה בשיער צהוב, וממילא מסתבר שאין ראשו כלול במה שאמר הפסוק 'וכסתה הצרעת את כל עור הנגע'. וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל לומר, שהטעם הוא לפי שנאמר בפסוק (שם) 'לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן', ואין הכהן יכול לראות את נגעי הראש מחמת השיער שיש בו, ולא את נגעי הרגל במקום שבין אצבע לאצבע, שהם מוסתרים, ולכן ודאי אין כוונת הפסוק שיהיו הראש והרגלים בכלל.

שנינו במשנה: 'רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד'.

הגמרא מביאה ברייתא בביאור טעמו של רבי אלעזר: תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, נֶאֱמַר כָּאן, בערכין לשון 'לְמַעְלָה', שנאמר (ויקרא כז ז) 'מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן, לגבי מנין הלויים (במדבר ג טו) 'פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם', ודורשים גזירה שוה 'ומעלה ומעלה', מַה לְּהַלָּן, לגבי מנין הלויים, כוונת הפסוק מִבֶּן חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד, שהרי 'בן חודש' היינו שכבר נגמר החודש הראשון, 'ומעלה' היינו שנכנס כבר יום אחד בחודש השני, אַף כָּאן לגבי ערכין, לשון 'ומעלה' באה להוסיף על מנין השנים האמור בתורה '(מִבֶּן) חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד', והיינו שיהיה בן ששים וחודש ויום אחד.

שואלת הגמרא: וְאֵימָא – ושמא תאמר שיהא הדין בערכין כִּי הָתָם – כמו שם, במנין הלויים, מָה הָתָם, חַד יוֹמָא – כמו ששם נוסף על החודש רק יום אחד, אַף כָּאן נוסיף רק חַד יוֹמָא על ששים השנים, ומנין שיש להוסיף חודש ויום.

משיבה הגמרא: אִם כֵּן, גְּזֵירָה שָׁוָה מַאי אַהֲנֵי – מה הועילה הגזירה שוה המדמה את דין ערכין למנין הלויים, והרי אף ללא הגזירה שוה היינו יודעים שיש להוסיף יום אחד מעצם לשון 'ומעלה'. אלא ודאי באה הגזירה שוה להוסיף חודש ויום אחד.

אגב הנידון בשנים האמורות בערכין, מביאה הגמרא דינים נוספים השייכים למנין שנים: תָּנוּ רַבָּנַן, 'שָׁנָה' הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים – בקרבנות, כגון (במדבר כח ג) 'כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה' בקרבן התמיד, וכן 'שָׁנָה' הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה – המוכר בית בעיר מוקפת חומה, שיכול לפדותו רק בתוך השנה הראשונה למכירתו, שנאמר (ויקרא כה ל) 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לְקֹנֵהוּ אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל'. וכן 'שְׁתֵּי שָׁנִים' שֶׁבְּשְׁדֵה אֲחוּזָּה – המוכר שדה אחוזה אינו רשאי לגאול אותה מהקונה עד שיעברו שתי שנים, שנאמר (שם פסוק טו) 'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לָךְ', 'שני' הוא לשון רבים, ומיעוט רבים שנים. וְ'שֵׁשׁ שָׁנִים' שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי, שיוצא לאחריהם לחופשי, שנאמר (שמות כא ב) 'שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לְחָפְשִׁי חִנָּם'. וְכֵן שנים שֶׁנאמרו בְּבֵן וְשֶׁנאמרו בְּבַת, כּוּלָּן 'מֵעַת לְעַת' – מיום ליום ומשעה לשעה, שרק לאחר שיגיע שוב אותו תאריך ואותה שעה נחשב הדבר שעברה שנה, ואין אומרים שכשיגיע חודש תשרי נחשב שהסתיימה השנה הראשונה ומתחילה השנה השניה, אף אם לא עברה שנה שלימה, אלא יש צורך שתעבור שנה ממש.

הגמרא מבארת מהיכן לומדים שבכל הנידונים המובאים בברייתא יש צורך בשנים 'מעת לעת'. מבררת הגמרא: 'שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים', מְנָלָן שהיא מעת לעת. מבארת הגמרא: אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא, 'כְּבָשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ' (ויקרא יב ו), ומשמע שיהא הכבש בן שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא בן שנה שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם, שאם היתה זו שנה של מנין עולם, והיינו שעדיין לא הגיע חודש תשרי, אם כן אחר חודש תשרי דינו כ'בן שנה', אך כיון שכוונת התורה לשנתו שלו, אם כן כל זמן שלא עברה עליו עצמו שנה שלימה מעת לעת מזמן שנולד, דינו כ'בן שנה'.

ממשיכה הגמרא ומבארת: 'שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה' היא 'מעת לעת', דִּכְתִיב (שם כה כט) 'עַד תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ', ומשמע שנה לפי זמן מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שָׁנָה לְמִנְיַן עוֹלָם.

'שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבְּשְׁדֵה אֲחוּזָּה' אף הן מעת לעת, דִּכְתִיב (שם פסוק טו) 'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לָךְ', ולכאורה קשה, כיון שנאמר 'שני', והיינו שנתיים, מדוע הוצרכה התורה לכתוב 'תבואות'. אלא בא הפסוק ללמד שפְּעָמִים שֶׁאָדָם הקונה את השדה אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים, כגון שמכר לו את השדה בניסן כשהיא מלאה תבואה, וקצרה ואכל תבואה ראשונה, ובתשרי זרעה שוב ובניסן אכל תבואה שניה, ובתשרי של שנה השניה חזר וזרעה, ובניסן מיהר לקוצרה קודם תאריך המכירה, נמצא שכשבא המוכר לפדותה, אינו מגרע מחשבון השנים אלא שנתיים, על אף שהקונה הספיק לאכול בזמן זה שלוש תבואות. ודין זה שייך רק אם נאמר ששנתיים אלו הן מעת לעת, אבל אם בתשרי כבר נחשב שעברה שנה אחת, ובתשרי שאחריה נחשב שהסתיימה שנה שניה, לא יספיק לאכול שלש תבואות.

'שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי' הרי הן מעת לעת, דִּכְתִיב (שמות כא ב) 'שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִית', ומשמע זִימְנִין דְּבַשְּׁבִיעִית נַמִּי יַעֲבוֹד – ישנם אופנים שאף בשנה השביעית יעבוד, כגון שנמכר לעבד באמצע שנה, שאף אחר שהגיעה השנה השביעית למנין העולם עדיין הוא עובד, כיון שעדיין לא הסתיימו שש שנים מעת לעת.

מבררת הגמרא: מה שאמרו בברייתא 'וְשֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבַת, כּוּלָּן מֵעַת לְעַת', לְמַאי הִילְכְתָא – לענין מה נאמרה הלכה זו. מביאה בזה הגמרא שני ביאורים: אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, לַעֲרָכִין – לענין ערך

המשך בעמוד צז

הרי לשון 'שֶׁבְּזָכָר וְשֶׁבְּנְקֵבָה' מִיבְּעֵי לֵיהּ – היה לו לומר, כלשון התורה. ואילו מלשון 'שבבן ושבבת' מוכח שהכוונה לדינים האמורים בפרק יוצא דופן, שם נקטו לשון 'בן' ו'בת'.

הגמרא מבררת עתה את טעם התורה בערכי הזכר והנקבה. שואלת הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** – במה שונה **נְקֵבָה, דְּכִי מִיזַקְנָא קָיְימָא אַתִּילְתָּא** – שכשהיא מזקינה ונעשית בת ששים ומעלה ערכה עומד על שליש מערכה הקודם, שהרי בת עשרים עד בת ששים ערכה שלשים שקלים, ובת ששים ומעלה ערכה עשרה שקלים. **וּמַאי שְׁנָא זָכָר, דְּלֵא קָאֵי אַתִּילְתָּא** – שכשהוא מזקין ונעשה בן ששים ומעלה ערכו עומד על פחות משליש מערכו הקודם, שהרי מבן עשרים עד בן ששים ערכו חמשים שקלים, ובן ששים ומעלה ערכו חמשה עשר שקלים.

משיבה הגמרא: **אָמַר חִזְקִיָּה, אָמְרִי אִינְשֵׁי** – רגילים בני האדם לומר, 'סָבָא בְּבֵיתָא, פָּאחָא בְּבֵיתָא. סַכְתָּא בְּבֵיתָא, סִימָא בְּבֵיתָא' – כשזקן בבית, שֶׁבֶר בבית, כשזקנה בבית, אוצר בבית. שכן זקן אינו עושה כל מלאכה ואינו אלא משא על בני הבית, ואילו זקנה יכולה לטרוח ולעשות מלאכה אף בזקנותה, ומשום כך לענין ערכין ירידת ערך הזקן גדולה מירידת ערך הזקנה.

הדרן עלך השג יד

פרק חמישי - האומר משקלי עלי

פרק זה ממשיך לדון בחיובים שונים שאדם מחייב את עצמו להקדש, בין בלשון 'ערכין' שמתחייב בערך עצמו או בערך אדם אחר, בין ב'דמים', שמתחייב בדמי אדם מסוים או חפץ מסוים, וכן כשמתחייב עצמו במשקלו של אדם מסוים או אבר מסוים.

משנה

משנתינו דנה במחייב את עצמו במשקלו של אדם, או במשקל אחד מאבריו: **הָאוֹמֵר 'מִשְׁקָלִי עָלַי'** – חייב אני ליתן להקדש את שווי משקלי, **נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ, אִם** התחייב **בְּכֶסֶף,** נותן משקלו **כֶּסֶף. וְאִם זָהָב,** נותן משקלו **בְּזָהָב. וּמַעֲשֶׂה** היה **בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא** – שם אשה, **שֶׁאָמְרָה 'מִשְׁקָל בִּתִּי עָלַי', וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם** לשלם את נדרה, **וְשָׁקְלָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב.**

המשנה מבארת את דינו של המחייב עצמו במשקל אבר מסוים: האומר **'מִשְׁקַל יָדִי עָלַי',** כיצד משערים את משקלה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְמַלֵּא חָבִית מַיִם** עד שפתה, **וּמַכְנִיסָהּ** – מכניס את ידו לתוך החבית **עַד מַרְפֵּיקוֹ** – עד בית השחי, כלומר עד כתיפו, ועל ידי זה יוצאים מים מהחבית בשיעור נפח ידו, ואחר כך **שׁוֹקֵל** חתיכה **מִבָּשָׂר חֲמוֹר וַעֲצָמוֹת וְגִידִים,** לפי שבשר חמור שוה במשקלו לבשר אדם, ומצרף גם עצמות וגידים כפי שיש בידו של האדם, כיון שאין משקל הבשר שוה למשקל העצמות והגידים, **וְנוֹתֵן** את בשר החמור **לְתוֹכָהּ** – לתוך החבית, **עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא** החבית שוב, ושיעור בשר החמור שהכניס לחבית כדי שתתמלא שוב, זהו הנפח של ידו, וחייב ליתן משקל זה להקדש.

מביאה המשנה את דעת החולק: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְכִי הֵיאָךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בָּשָׂר וְעַצְמוֹת כְּנֶגֶד עַצְמוֹת,** והרי אי אפשר לכוין שיהיה משקל בשר החמור ועצמותיו מדויק כמו שיעור יד האדם. **אֶלָּא, שָׁמִין אֶת הַיָּד כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקוֹל,** אף שאין זו שומא מדויקת, ונותן להקדש.

גמרא

שנינו במשנה: 'האומר משקלי עלי נותן משקלו, אם כסף כסף, ואם זהב זהב'. מבררת הגמרא: **מַאי 'אִם כֶּסֶף כֶּסֶף, אִם זָהָב זָהָב',** כלומר, מתי נותן משקלו בכסף ומתי נותן בזהב. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה,** אם **פֵּרַשׁ** שיתן משקלו **בְּכֶסֶף,** נותן **בְּכֶסֶף.** ואם **פֵּרַשׁ** שיתן **בְּזָהָב,** נותן **בְּזָהָב.**

תמהה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שעל האדם לתת כפי שנדר, ומה חידשה בזה המשנה. מתרצת הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּטַעְמָא דְּפֵרַשׁ** – טעם חיובו בכסף או בזהב הוא רק מחמת שפירש כן בנדרו, **הָא** – אך אם **לֹא פֵּרַשׁ, פָּטַר נַפְשֵׁיהּ בְּכָל דְּהוּ** – פוטר עצמו מנדרו בכל מה שיתן בשיעור משקלו, ואפילו בדבר זול ביותר. ודין זה הוא **כְּדִבְרֵי רַחֲבָה, דְּאָמַר רַחֲבָה, בְּאַתְרָא דְּתָקְלֵי כּוּפְרָא** – במקום שנוהגים לשקול זפת, ואמר 'משקלי עלי', **פָּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בְּכוּפְרָא** – יכול להיפטר אף בנתינת זפת בשיעור משקלו.

מקשה הגמרא: אף דין זה **פְּשִׁיטָא,** שיכול לפטור את עצמו בכל דבר הנשקל, שהרי לא פירט באיזה דבר יתחייב. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך רחבה להשמיענו דין זה, אלא במקום **דְּאִיכָּא דְּתָקַל וְאִיכָּא דְּכַיֵּיל** – שיש מי ששוקל את הזפת בעת מכירתו, ויש מי שמודדו בכלי ומוכרו, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי סבור לומר, **כֵּיוָן דְּכוּלְּהוּ לֹא תָקְלִי, לֹא** – כיון שאין כולם נוהגים למוכרו במשקל, אינו נפטר בו, אלא עליו לתת דבר שכולם נוהגים לשוקלו, **קָא מַשְׁמַע לָן,** שכיון שיש ששוקלים אותו, יכול להפטר בו מנדרו.

מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין זה: **אָמַר רַב פַּפָּא, בְּאַתְרָא דְּתָקְלֵי שַׁמְכֵּי** – במקום שנוהגים לשקול בצלים, **פָּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בְּשַׁמְכֵּי** – יכול לפטור את עצמו מנדרו אפילו בנתינת בצלים במשקלו.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שכן הוא הדין. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא,** אלא **דְּבאותו מקום, בָּתַר דְּשָׁקְלֵי** – לאחר ששוקלים את הבצלים לפי מה ששילם הקונה, **שָׁדוּ תְּרֵי תְּלָתָא** – מוסיפים לו שנים או שלשה בצלים. **מַהוּ דְּתֵימָא, בָּטֵיל תּוֹרַת מִשְׁקָל** – אין הבצלים נחשבים כדבר הנשקל, כיון שלאחר שקילתם מוסיפים עליהם, **קָא מַשְׁמַע לָן,** שכיון שעיקר המקח הוא בשקילה, דינם כדבר הנשקל, ויכול להפטר בהם מנדרו.

שנינו במשנה: **מַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא וכו'** שאמרה משקל בתי עלי ועלתה לירושלים ושקלה משקלה זהב. מקשה הגמרא: **מַעֲשֶׂה לְסִתּוֹר** – הרי מעשה זה סותר את הדין שאמרה המשנה עצמה קודם לכן, שברישא התבאר שרק אם פירש שמתחייב משקלו כסף או זהב, חייב בהם, אך לולא זאת יכול להפטר בכל דבר שבמשקל, ואילו ממעשה זה מוכח שאף שלא פירשה שתביא את משקל בתה זהב, הביאתו בזהב.

מתרצת הגמרא: **חַסּוּרֵי מִחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **וְאִם** הנודר **אָדָם חָשׁוּב הוּא, אַף עַל גַּב דְּלֹא פֵּרַשׁ** – אף שלא פירש ממה יתן את משקלו, **לְפִי כְּבוֹדוֹ אָמְרִינַן** – מחייבים אותו לתת לפי כבודו ועושרו, **וְהוכיחה** זאת המשנה, **מַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא שֶׁאָמְרָה מִשְׁקַל בִּתִּי עָלַי, וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם, וְשָׁקְלוּהָ, וְנָתְנָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב,** כיון שהיתה מופלגת בעשירות.

הגמרא מבארת את דינו של אדם המתחייב להקדש כשיעור קומתו: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָאוֹמֵר 'קוֹמָתִי עָלַי', נוֹתֵן שַׁרְבִּיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף** – מַטֶּה בשיעור גובהו, ובעובי כזה שאי אפשר לכופפו, כיון שלשון 'קומה' משמעותה דבר שיכול לעמוד מעצמו בקומתו, אך אינו צריך שיהא בעובי גופו, אלא אף אם הוא דק יותר, כיון שעומד מעצמו, נפטר בו. אך אם אמר **'מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי', נוֹתֵן שַׁרְבִּיט הַנִּכְפָּף** – יכול ליתן אף מַטֶּה דק כל כך שאינו עומד מעצמו, כיון שכשאומר 'מלא קומתי' כוונתו שיהא זה רק בשיעור גובהו, אך לא שיהא דומה לקומתו בכך שאינו נכפף.

מקשה הגמרא: **מִיתִיבִי,** שנינו בברייתא, האומר **'קוֹמָתִי עָלַי',** או שאמר **'מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי',** בשני האופנים **נוֹתֵן שַׁרְבִּיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף,** ושלא כדברי רב יהודה שאם אמר 'מלא קומתי עלי' נותן שרביט הנכפף. מתרצת הגמרא: **הוּא** – רב יהודה, **דְּאָמַר** שהאומר 'מלא קומתי עלי' נפטר אף בנתינת שרביט נכפף, סובר **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָיֵיק לִישְׁנָא יְתֵירָא** – שמדייק את לשונו היתירה של הנודר, כמו שיבואר להלן, ואף כאן כיון שלא אמר סתם 'קומתי' אלא הוסיף ואמר 'מלא קומתי', כוונתו שלא יהא זה דבר השוה לקומתו גם בכך שהוא עבה ואינו נכפף, אלא רק דומה לגובהו, ואף שרביט הנכפף בכלל זה. ואילו הברייתא שלא חילקה ביניהם היא כדעת החולקים

המשך בעמוד קל

רש"י

שבזכר ושבנקבה מיבעי ליה — כלישנא דקרא, דכתיב בערכין (ויקרא כז): "אם זכר אם נקבה", ולא כתיב בן ובת. אבל יוצא דופן כוליה בן ובת תנינן. **ומאי שנא** — בערכין, דנקבה כי מזקנא יותר על ששים קיימא אתילתא, דערך ילדה שלשים שקל, וערך זקנה עשרת שקלים. **ומאי שנא זכר** — דכי עבר על ששים לא קאי אתילתא, דבציר ערך זקן טפי מתילתא בערך ילד, דילד חמשים שקלים וזקן חמשה עשר שקלים? **פאחא** = שבר, שאינו אלא למשא. לישנא אחרינא: "פחחא" גרסינן, לשון ערום ועריה, דמתרגמינן ל"ערום" — פחיח, בתרגום של נביאים (יחזקאל טז). **סימא** = מטמון. שיכולה לטרוח ולעשות מלאכה בזקנותה.

תוספות

[שייך לעמוד הקודם] **לערכין** — ואם תאמר: בערכין מנלן דבעינן מעת לעת? ופירש רבינו יצחק: דילפינן ליה מבן חדש, דכי היכי דאינו נערך בן חדש אלא אם כן יש לו חדש שלם, דלא שייך למימר דאזלינן בתר חדש העולם — הכי נמי לכל שאר בן חמש ובן עשרים.

הדרן עלך השג יד

משנה האומר משקלי עלי. ירמטיא — שם האשה. משקל ידי עלי — היאך הוא שוקל? אם רוצה מכביד, ואם רוצה מיקל: **ממלא חבית מים ומכניסה** — לתוכו. **עד מרפיקו** — אציל, שקורין *איישיל"א. וכשמכניסה יוצאין המים, וכשמוציאה נמצאת חסירה. **ושוקל בשר חמור** — שמשקל בשר חמור כמשקל בשר אדם. ויהיו באותו בשר גידין ועצמות לפי מה שיש ביד, לפי שאין משקל עצמות וגידים שוה למשקל בשר. ונותן לתוכה עד שתתמלא, דהשתא איכא נפח כשיעור ידו, וכפי אותו משקל יתן. **גמרא** נפשיה בכל דהו — כל מה שהוא רוצה לשקול ישקול. **בכופרא** = זפת. **שמכי** = בצלים. **באתרא דתקלי כופרא** — שמוכרים זפת במשקל. **שדי תרי תלתא** — כדרך המוכרין. **בטיל ליה משקל** — ונמצא שאין נמכרין במשקל. **מעשה לסתור** — קתני רישא: אם כסף כסף כו', ואוקימנא דקאתא לאשמועינן דאי לא פריש פטר נפשיה בכל דהו. והדר תני באמה של ירמטיא, שאמרה: משקל בתי סתם עלי, ושקלתה בזהב. **קומתי** — משמע בקומתו, ונותן שרביט עב שלא יוכל לכופפו. אם פירש כסף — כסף, ואם זהב — זהב. **מלא קומתי** — לא נתכוין אלא למדת גובה קומתו, ולא לעובי. **רב יהודה** — דאמר כרבי עקיבא. **ולא את הבור** — המוכר את הבית לא מכר את הבור שבה או את הדות. בור — בחפירה בלא בנין כתלים, ודות — בבנין. **וצריך** — מוכר ליקח לו דרך מן הלוקח לילך בה לאותו בור ודות, שהרי כל הקרקע מכר לו ולא שייר. דסבירא ליה: מוכר, בעין יפה מוכר. **אינו צריך** — דמוכר בעין רעה מוכר, ודרך שייר לו. **בזמן שאמר לו** — מוכר ללוקח: "בית אני מוכר לך חוץ מאלו בור ודות" — שאין צריך ליקח לו דרך. אלמא, כיון דלא צריך לפרושי, דהא מסתמא נמי אין בור ודות בכלל הבית ופירש — ודאי לטפויי מילתא קאמר, ולהודיעו שמשייר לעצמו. הכא נמי, כיון ד"קומתי" משמע נמי גובה קומתי, וקאמר "מלא" אלמא לטפויי מילתא אתא, ולהודיע שאין דעתו אלא למדת הגובה. **עומדי עלי** — מי הוי משמע שרביט קומתו או לא?

רחבי

"שֶׁבְּזָכָר וְשֶׁבְּנְקֵבָה" מִיבְּעֵי לֵיהּ. וּמַאי שְׁנָא נְקֵבָה דְּכִי מִיזַּקְנָא קַיְימָא אַתִּילְתָּא, וּמַאי שְׁנָא זָכָר דְּלָא קָאֵי אַתִּילְתָּא? אֲמַר חִזְקִיָּה, אָמְרִי אֱינָשֵׁי: סָבָא בְּבֵיתָא - פָּאחָא בְּבֵיתָא, סַבְתָּא בְּבֵיתָא - סִימָא בְּבֵיתָא.

הדרן עלך השג יד

הָאוֹמֵר: "מִשְׁקָלִי עָלַי" - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ, אִם כֶּסֶף כֶּסֶף, וְאִם זָהָב זָהָב. מַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא שֶׁאָמְרָה: "מִשְׁקַל בִּתִּי עָלַי", וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם וְשָׁקְלָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב. "מִשְׁקַל יָדִי עָלַי" - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְמַלֵּא חָבִית מַיִם, וּמַכְנִיסָהּ עַד מַרְפִּיקוֹ, וְשׁוֹקֵל מִבְּשַׂר חֲמוֹר וַעֲצָמוֹת וְגִידִים וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי הֵיאָךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בָּשָׂר וַעֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת? אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַיָּד כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקוֹל. **גְּמָרָא** מַאי "אִם כֶּסֶף כֶּסֶף אִם זָהָב זָהָב"? אֲמַר רַב יְהוּדָה: פֵּירֵשׁ כֶּסֶף - כֶּסֶף, פֵּירֵשׁ זָהָב - זָהָב. - פְּשִׁיטָא! - הָא קָא מַשְׁמַע לָן, טַעְמָא דְּפֵירֵשׁ, הָא לָא פֵּירֵשׁ - פָּטַר נַפְשֵׁיהּ בְּכָל דְּהוּ; כְּרַחֲבָה, דְּאָמַר רַחֲבָה: בְּאַתְרָא דְּתָקְלִי כּוּפְרָא, פְּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בְּכוּפְרָא. - פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא דְּתָקֵל וְאִיכָּא דְּכַיֵּיל, מַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דְּכוּלְּהוּ לָא תָּקְלִי - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב פַּפָּא: בְּאַתְרָא דְּתָקְלִי שַׁמְכִּי, פְּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בְּשַׁמְכִּי. - פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא, דְּבָתַר דְּשָׁקְלִי שָׁדוּ תְּרֵי תְּלָתָא; מַהוּ דְּתֵימָא בָּטֵיל תּוֹרַת מִשְׁקָל, קָא מַשְׁמַע לָן. "מַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא" וכו'. מַעֲשֶׂה לִסְתּוֹר? - חַפּוּרֵי מְחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, אַף עַל גַּב דְּלָא פָּרֵישׁ - לְפִי כְּבוֹדוֹ אָמְרִינַן; וּמַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יְרַמְטִיָּא שֶׁאָמְרָה: "מִשְׁקַל בִּתִּי עָלַי", וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם וּשְׁקָלוּהָ וְנָתְנָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב. אָמַר רַב יְהוּדָה: הָאוֹמֵר "קוֹמָתִי עָלַי" - נוֹתֵן שַׁרְבִּיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף, "מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי" - נוֹתֵן שַׁרְבִּיט הַנִּכְפָּף. מֵיתִיבֵי: "קוֹמָתִי עָלַי" "מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי" - נוֹתֵן שַׁרְבִּיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף! - הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּדָיֵיק לִישָׁנָא יְתֵירָא; דִּתְנַן: לֹא אֶת הַבּוֹר וְלֹא הַדּוּת אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב "עוּמְקָהּ וְרוּמָהּ". וְצָרִיךְ לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ. וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ: חוּץ מֵאֵלּוּ - שֶׁאֵין צָרִיךְ לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ; אַלְמָא כֵּיוָן דְּלָא צָרִיךְ וְקָאָמַר - לְטָפּוּיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי, הָכָא נַמִּי כֵּיוָן דְּלָא צָרִיךְ וְקָאָמַר - לְטָפּוּיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי. אִיבַּעְיָא לְהוּ: "עוֹמְדִי", מַהוּ?

רוחבו

הדרן עלך השג יד

האומר משקלי עלי. **מרפיקו** — פירש רש"י: אציל שקורין אשיי"א בלעז. ולא נראה, שהרי בברייתא בגמרא תני עד האציל, ואי אפשר שהוא אשיי"א, דאיתא בפרק שני דזבחים (יח,ב): "ולא יחגרו ביזע" — שלא היו חוגרים במקום זיעה, לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאצילידהם (ולא תחת אצילי) [אלא כנגד אצילי] ידיהם. ואי אמרת דהוא אשיי"א — אדרבה, שם הוא מקום זיעה! לכך פירש רבינו יצחק דהוא שקורין קוד"א, ובמנחות (לז,א) ובזבחים (יט,א) הארכתי.

דבתר דשקלי שדו תרי תלתא — ואם תאמר: בכל מקום נמי היו מעריכין יותר מן המשקל, כדמוכח בבבא בתרא פרק "המוכר את הספינה" (פח,ב), והיכי סלקא דעתך דבטלה תורת משקל? ויש לומר דהכי פירוש: דהכא באתרא דשקלי שדו תרי תילתי יותר מן הברע, הלכך סלקא דעתך דבטלה, כיון שנותן יותר מכדין. **הוא** דאמר כרבי עקיבא כו' — תימה: ברייתא מאן תניה? לא רבי עקיבא ולא רבנן! דעד כאן לא פליגי אלא דמר סבר מוכר בעין יפה מוכר, ומר סבר מוכר בעין רעה מוכר, ושייר הדרך לעצמו, ואינו צריך לרבנן דיתור לשון. אבל היכא שהיתור צריך — לעולם מודו רבנן דמהני, ואם כן ברייתא כמאן תרמייה?

איבעיא להו עומדי מהו — יש לפרש כל הבעיות ב"אם תמצא לומר", והכי פירושו: "עומדי" מהו, מי אמרינן שרוצה לומר שיתן שרביט שאינו נכפף, או דלמא שרביט שיכול לעמוד בעינן, ואף על פי שנכפף? "רחבי" מהו, אם תמצא לומר (דעמוד) [ב"עמדו" נותן] שרביט (שנכפף), ב"רחבו" מהו? מי בעינן ברחבו ממש, דרחבו אינו יכול לכפוף, כשכופף קומתו אינו כופף רחבו — הכי נמי משמע שרביט בלא כפיפה. או דלמא רוצה לומר שרביט ארוך ברוחבו, ואף על פי שנכפף. ואם תמצא לומר ב"רוחבו" נותן שרביט כפוף, "ישיבתי" מהו? מי אמרינן שרוצה לומר בלא (הפיכה) [כפיפה], כלומר, כמו שאני יושב מראשי ועד רגלי. או דילמא שרביט כפוף משמע, שהרי כשהוא יושב הוא כפוף? ואם תמצא לומר ד"ישיבתו" משמע שרביט כפוף, מפני שהוא כפוף ויושב, "עוביו" מהו? מי אמרינן רוצה לומר בלא כפיפה, (בלא) [אלא] עב כעובי קומתו, שהרי עוביו אינו כפוף. או דילמא שרביט גדול כמלא עוביו קאמר, ואף על פי שהוא כפוף? ואם תמצא לומר דב"עוביו" משמע בכפיפה, "הקיפו" מהו? מי אמרינן שרוצה לומר שרביט עד שמקיף כל גופו, ועב כל כך שאינו יכול לחזור מכפיפתו. או דילמא דבר שמקיפו קאמר, ואפילו כל דהו? ורבינו אלחנן פירש על "ישיבתו": מי אמרינן שרוצה לומר מראשו ועד מקום ישיבתו קאמר, שהוא חצי גופו, או דילמא כל גופו קאמר, כמו שהוא יושב מראשו ועד רגליו. ויש מפרשים: "ישיבתי" מהו? מי אמרינן שרוצה לומר שיתן השרביט שיחזיק קומת ישיבתו, ולא כמלא קומת עמידתו, או דילמא שרביט שמחזיק מקום ישיבתו קאמר?

ושוקל

תוספות

ושוקל בשר חמור גידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתתמלא — ותימה לרבינו אלחנן: כיון דשקל כבר בשר חמור כנגד משקל ידו, אמאי נותן עוד בשר חמור בחבית? והיה נראה לו דהכי פירושו: דשוקל בשר גידין חמור כשנתן בשר לתוך המים עד שתתמלא. ונותן קודם לתוך המים הבשר עד שתתמלא החבית, ואחר כך שוקל כנגד ידו. ואני מצאתי בשם רבינו יצחק: דוקא נקט שוקל מעיקרא ואחר כך מכניס, אבל מכניס מעיקרא — לא, לפי שהמים נבלעים בבשר ומכבידים אותו יותר מדאי מיד האדם, שחי נושא עצמו וחייא קליל ממיתא. ודוחק הוא לומר ששוקלין בשר חמור כנגד היד אם הוא נחתך, ששוקל יותר משהיה מחובר לגוף לגמרי. **רגלים** פרט לבעלי קבין — הקשה רבינו אלחנן: היכי משמע מהכא ד"רגל" קרי עד האיסתוירא? ודילמא היינו טעמא — שאינו יכול לישען עליו, ואפילו קרית נמי "רגל" עד הארכובה. וכי קא ממעטינן נמי בחגיגה פרק קמא (ג,א) חיגר וסומא, מפני שאינו יכול לילך ולישען בלי מקל! ותירץ: דהתם בחגיגה איכא שני דרשות מ"רגלים", דחדא דריש חיגר וסומא מטעם שאינן יכולין לילך ולישען בלא שום דבר, אף על פי שיש להם רגל. ובחדא דריש "רגלים" — פרט לבעלי קבין, מטעם שאין לו רגל.

חלצה — שנחתכה הרגל ונשתייר מעט מן הארכובה ולמטה חליצתה כשירה, לשון רש"י. ולא נהירא, שהרי ביבמות (קג,א) אמר דאפילו חלצה למי שנהפכה רגלו — חליצתה פסולה! לכך צריך לפרש, דמיירי הכא מקשרי הרצועות של המנעל, שאם קשרן מהארכובה ולמטה — כשרה, דהוי שפיר "וחלצה נעלו מעל רגלו". אבל אם קשרן למעלה — חליצתו פסולה, דאין זה "מעל רגלו". **התם** גברא זילא הוא — פירש"י: שבבר נקטעה ידו, ואפילו תחילת דמיו שאומדין [עתה כמה היה יפה] קודם לכן — אין שמין אלא בזול, שהרי רואין אותו מזולזל. וקשה לרבינו יצחק על פירוש זה: מאי שנא מנודר? הא רחמנא אמר בנודר (שמות כא): "ונתן פדיון נפשו", שיש לו ליתן כל דמיו — הכי נמי גבי נזיקין שאמר הכתוב לשום — כל דמיו משלם! ועוד קשה: מאי היא דאמר לקמן: ואידך פסיקא היינו דך, פירוש: ששמין יד העבד כמו שאין לו אלא יד אחת, והאחרת נפסקת — היינו דך דאומד של נזיקין. אדרבה, לאו היינו של נזיקין, דהא נזיקין שיימינן פחות מכדי שויו של חיים, שהרי כשנקטעה ידו הוא נמאס. אבל הכא גבי עבד, אף על גב דידו אחת נפסקה — מכל מקום אמלאכת ידו אחת אנו שמין משלם, וגברא שביח הוא! ונראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: אמר לו אביי מי דמי התם גברא זילא הוא גבי נזקין, שהרי כשנקטעה ידו הוא נמאס יותר משהיה לו יד ונקשר, ולפיכך יש לו לשום לפי הזלזול. אבל הכא גבי נודר — גברא שביח הוא, שהרי שתי ידיו שלימות, הילכך שמין אותו פחות משוייו, ושמין אותו כמו שהיתה ידו מוכתב למלכות (אחר). **או** דילמא שאני אומד דבי עשרה — כדתניא בפרק קמא דסנהדרין (טו,א): הקרקעות כו' וכהן, ואדם כיוצא בהן. משום דעשרה כהנים כתיבי בפרשה, כדפירש רש"י. והקשה רבינו אלחנן: אמאי אין צריך יותר מעשרה? והא בית דין שקול הוא, וכל מלתא דתלויה בסברא צריך הכרע. והכי נמי קרי ליה בית דין, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, ויהא אחד עשר, שבכל בתי דינין של ממון ודיני נפשות אמר: אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, בפרק קמא דסנהדרין (ב,ב)!

אמדוהו

רש"י

רחבי עלי מהו — מי הוי משמע שרביט רוחב דוגמתי, או הוי משמע שרביט ארוך כמדת רחבי? **היקפי מהו** — מי יהיב שרביט נכפף וארוך כמדת היקפו, או דילמא שרביט עב כהקיפו בעי למיתב? תיקו. **אציל** — מרפק. **עד הארכובה** — ומכאן ולמעלה לא הוי רגל, אלא ירך. **עד הפרק** — מקום חיבור הכף והזרוע. אלמא "יד" לא הוי אלא עד הפרק, דהא "יד" כתיב בקראי! **לשון בני אדם** — קרוי יד עד האציל. **קיבורא** — *ברדר"ן בלעז, בגובה הזרוע, רחוק מן האציל מעט. **רגלים** — "שלש רגלים בשנה". **פרט לבעלי קבין** — מי שנחתך רגלו בפרק ראשון סמוך לשוקו, וחוקק קב מקבל כתיתין, ונותן שוקו לתוכה, וקורין **אשקנצ"א. שפטור מן הראיה, דאין לו רגל. אלמא לא מיקרי רגל אלא עד פרק ראשון שקורין ***קביל"א! **חלצה** — למי שנחתך רגל, ונשתייר בו קצת מן הארכובה ולמטה — חליצתה כשירה. אלמא, עד הארכובה הוי רגל, וליחייב בראיה! **מעל רגלו** — משמע: מה שעל רגלו, דהיינו שוק עד הארכובה. **שמע מינה** — מדלא חשיב שוק עד הארכובה מעל דמעל. **האי איסתוירא** — ***קביל"א, עד ארעא נחית. שאין בה אלא פרק עליון המחברה עם השוק, אבל למטה אין בה פרק, אלא מעצם כף הרגל הוא. דאי סלקא דעתך למטה נמי פסיק — הוה ליה איסתוירא כו'. **משנה** זה חומר בנדרים מבערכין — דאילו אמר בערכין: "ערך ידי עלי, ערך רגלי עלי" — לא אמר כלום, אלא אם כן אמר בדבר שהנשמה תלויה בה. **גמרא** אומד של נזקין — כמו שאומדין אדם שקיטע לו חבירו ידו — שמין אותו כעבד הנמכר בשוק, כמה היה יפה קודם לכן, וכמה הוא יפה עכשיו. **התם גברא זילא הוא** — שכבר נקטעה ידו. ואפילו תחילת דמיו, שאומדין עתה כמה היה יפה קודם לכן — אין נישומין אלא בזול, שהרי רואין אותו מזולזל. **הכא גברא שביחא הוא** — ששתי ידיו שלימות, וצריך לשום כמה הוא יפה עכשיו שיקריש דמיו, וכמה הוא יפה אם יחתכו ידיו. **ידו אחת מאי ניהו ואידך פסיקא** — כלומר, למה הוא עושה מלאכה בידו אחת — שהאחרת קטועה, היינו אומד של נזקין! **ידו מוכתבת לרבו ראשון** — שלא יעשה בה מלאכה לרבו שני, דהשתא שיימינן כגברא שביחא. **אמדוהו אומד של נזקין** — שחבל בו חבירו, ואמדוהו כמה היה יפה וכמה הוא יפה. **ואמר דמי עלי** — ולא אמר: "ערכי עלי", מיבעי תו למישיימה או לא? **אומדנא דבי עשרה** — שהאומר "דמי עלי" נישום בעשרה, כדתנן פרק קמא דסנהדרין (ב,א): הקרקעות תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן. ואומד של נזקין בשלשה, כדתנן: גזילות וחבלות בשלשה.

בחד

רוֹחְבוֹ, מַהוּ? יְשִׁיבָתוֹ, מַהוּ? עוֹבְיוֹ, מַהוּ? הֶיקֵּיפוֹ, מַהוּ? תֵּיקוּ. "מִשְׁקַל יָדִי עָלַי" וכו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "מִשְׁקַל יָדִי" וּ"מִשְׁקַל רַגְלִי עָלַי" - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵבִיא חָבִית וּמְמַלֵּא מַיִם וּמַכְנִיס בַּיָּד עַד הָאַצִּיל, וּבָרֶגֶל עַד הָאַרְכּוּבָה, וְשׁוֹקֵל בְּשַׂר חֲמוֹר גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה לַדָּבָר - זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשַׂרָם". אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: הֵיאָךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בָּשָׂר, גִּידִים כְּנֶגֶד גִּידִים, עֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: אוֹמְדִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: עַד שֶׁאוֹמְדִין, יְמוֹדוּ אֶת הַיָּד. - וְרַבִּי יְהוּדָה? כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר עֲבִדִינַן. "בַּיָּד עַד הָאַצִּיל". וּרְמִינְהוּ: קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ עַד הַפֶּרֶק! - דְּאוֹרַיְיתָא עַד הַפֶּרֶק, בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. - וּדְאוֹרַיְיתָא עַד הַפֶּרֶק? וְהָא גַּבֵּי תְּפִילִּין דִּכְתִיב: "יָדֶךָ", וְתָנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה: "יָדֶךָ" - זוֹ קִיבּוֹרִית! - דְּאוֹרַיְיתָא קִיבּוֹרִית כּוּלָּהּ, בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְקִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ הִילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ. "בֶּרֶגֶל עַד הָאַרְכּוּבָה"? וּרְמִינְהוּ: "רְגָלִים" - פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין! - בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וּדְאוֹרַיְיתָא פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין? וְהָא גַּבֵּי חֲלִיצָה דִּכְתִיב: "רַגְלוֹ", וְתָנָא: חֲלִצָה מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "מֵעַל רַגְלוֹ". - אִי הָכִי, לְמַעְלָה מֵהָאַרְכּוּבָה נַמִּי! - "מֵעַל", וְלֹא מֵעַל דְּמֵעַל. אָמַר רַב פַּפָּא, שְׁמַע מִינַּהּ: הַאי אִיסְתַּוֵּירָא עַד אַרְעָא נָחֵית, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִיפְסַק פְּסִיק, הָוָה לֵיהּ אִיסְתַּוֵּירָא מֵעַל, וְשָׁקָא - מֵעַל דְּמֵעַל. רַב אַשִׁי אָמַר: אֲפִילּוּ תִּימָא מִיפְסַק פְּסִיק, כָּל דְּכַהֲדֵי כַּרְעָא כְּכַרְעָא דָּמֵי. **מִשְׁנָה** "דְּמֵי יָדִי עָלַי" - שָׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בְּיַד וּבְלֹא יַד; זֶה חוֹמֶר בַּנְּדָרִים מִבַּעֲרָכִין. **גְּמָרָא** הֵיכִי שָׁיְימִינַן לֵיהּ? אֲמַר רָבָא: אוֹמְדִין אוֹתוֹ אוֹמֶד שֶׁל נְזָקִין. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מִי דָּמֵי? הָתָם גַּבְרָא זִילָא הוּא, הָכָא גַּבְרָא שְׁבִיחַ הוּא! אֲמַר אַבַּיֵי: אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בְּעֶבֶד הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיָדוֹ אַחַת לַעוֹשֶׂה בִּשְׁתֵּי יָדָיו. - יָדוֹ אַחַת מַאי נִיהוּ, וְאִידָךְ פְּסִיקָא? הַיְינוּ הָךְ! אֶלָּא יָדוֹ מוּכְתֶּבֶת לְרַבּוֹ רִאשׁוֹן. בָּעֵי רָבָא: אֲמַדּוּהוּ אוֹמֶד שֶׁל נְזָקִין וְאָמַר "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? מִי אָמַר: הָא אֲמַדּוּהוּ חָדָא זִימְנָא, אוֹ דִּילְמָא: שָׁאנֵי אוּמְדָנָא דְּבֵי עֲשָׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא? אִם תִּמְצָא לוֹמַר: שָׁאנֵי אוּמְדָנָא דְּבֵי עֲשָׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא, אָמַר: "דְּמֵי עָלַי" וַאֲמַדּוּהוּ, וְחָזַר וְאָמַר: "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? הָכָא וַדַּאי אֲמַדּוּהוּ בֵּי עֲשָׂרָה, אוֹ דִּילְמָא שְׁבַח בֵּינֵי וּבֵינֵי? אָמַר: "דְּמֵי עָלַי" וְלֹא אֲמַדּוּהוּ, וְחָזַר וְאָמַר: "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? הָכָא וַדַּאי

בחד

ממשיכה הגמרא ומסתפקת: אם התחייב בדמי 'רוֹחְבוֹ', שאמר 'רוחבי עלי', **מַהוּ**, האם כוונתו לשרביט רחב כמותו, או שכוונתו לשרביט שאורכו כמידת רוחבו של הנודר. **'יְשִׁיבָתוֹ' מַהוּ**, האם כוונתו לשרביט שאינו נכפף, שיהא כאורך קומתו כשהוא יושב [שהיא פחותה מקומתו כשהוא עומד], או שכוונתו לשרביט הנכפף, כמו שהוא עצמו כפוף כשהוא יושב. **'עוֹבְיוֹ' מַהוּ**, האם כוונתו לשרביט שאינו נכפף, כמו שעובי גופו אינו נכפף, או שכוונתו לשרביט שאורכו כעובי גופו, ואף שהוא נכפף. **'הֶיקֵּיפוֹ' מַהוּ**, האם כוונתו לשרביט נכפף שאורכו כהיקף גופו, או שכוונתו לשרביט עבה כהיקפו. אומרת הגמרא: **תֵּיקוּ** – יעמדו שאלות אלו בספק, שלא נפשטו.

שנינו במשנה: **מִשְׁקַל יָדֵי עָלַי וכו'**, רבי יהודה אומר ממלא חבית מים וכו', אמר רבי יוסי, וכי היאך אפשר לכוין וכו'. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, האומר 'מִשְׁקַל יָדֵי עלי' וְהאומר 'מִשְׁקַל רַגְלִי עָלַי', **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵבִיא חָבִית וּמְמַלֵּא מַיִם, וּמַכְנִיס בְּיָד עַד הָאַצִּיל** – עד בית שחיו, **וּבְרֶגֶל**, מכניסה לחבית **עַד הָאַרְכּוּבָה** – עד הברך, ובכך יוצאים מהחבית מים כשיעור הנפח של ידו או רגלו, **וְשׁוֹקֵל בְּשַׂר חֲמוֹר** עם **גִּידִים וַעֲצָמוֹת** שבו, **וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא**, ונמצא שבשר החמור שוה לנפח ידו או רגלו, ונותן להקדש כמשקל בשר החמור. **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר**, שבשר חמור שוקל כבשר האדם, יש **זֵכֶר לַדָּבָר** – קצת ראיה, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי הגויים (יחזקאל כג כ) **'אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם'. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, הֵיאָךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין** שיהא שיעור **הַבָּשָׂר** של החמור בדיוק **כְּנֶגֶד** שיעור **הַבָּשָׂר** של האדם, **וּגִידִים כְּנֶגֶד גִּידִים, וְעֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת**, והרי אי אפשר לדקדק שיהיו מכוונים ממש. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, אוֹמְדִין** זאת, אף שאין הדבר מדוקדק. **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, עַד שֶׁאוֹמְדִין** את בשר החמור שיהא דומה ליד האדם, **יָמוּדוּ אֶת הַיָּד** עצמה, כמה היא ראויה לשקול, ואף שאין זה השיעור בדיוק, כיון שאף לדבריך אי אפשר לשער בדיוק. מבארת הגמרא: **וְאילו רַבִּי יְהוּדָה** סובר, אף שאי אפשר לכוין את השיעור בדיוק, מכל מקום **כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר** לדקדק, **עֲבָדֵינַן** – עושים כן, ולכן אמר שימדדו על ידי חבית של מים ובשר חמור.

הגמרא מקשה סתירה בין הברייתות בענין השיעור של 'יד' ו'רגל'. שנינו בברייתא: **בְּיָד, עַד הָאַצִּיל** – עד בית השחי. **וּרְמִינְהוּ** – וקשה על כך מברייתא אחרת, נאמר בתורה (שמות ל יט) 'וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם', ושנינו בברייתא, **קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ** נעשה ברחיצתם **עַד הַפֶּרֶק**, והיינו עד מקום חיבור כף היד לזרוע, ומוכח שלשון 'יד' האמורה בתורה היא רק עד הזרוע, ולא עד בית השחי. מתרצת הגמרא: **דְּאוֹרַיְיתָא** – שיעור יד האמור בתורה, הוא רק **עַד הַפֶּרֶק**, אבל **בִּנְדָרִים, הֲלָךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**, ובני אדם קוראים 'יד' לכל הזרוע עד בית השחי.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וְכִי** 'יד' **דְּאוֹרַיְיתָא** היינו **עַד הַפֶּרֶק, וְהָא גַּבֵּי תְּפִילִּין, דִּכְתִיב** (דברים ו ח) 'וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ', **וְתָנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה, 'יָדֶךָ' זוֹ קִיבּוֹרִית** – והיינו מקום הבשר הגבוה שביד, מעט אחרי בית השחי, ששם מניחים תפילין, ומוכח שאף החלק הזה מכונה בתורה בשם 'יד', ולא רק כף היד, עד הזרוע.

הגמרא חוזרת בה ממה שאמרה שבלשון התורה 'יד' היינו רק כף היד, ומתרצת באופן אחר: **דְּאוֹרַיְיתָא, קִיבּוֹרִית כּוּלָּהּ** בכלל לשון 'יד', ולכן הנחת תפילין נעשית במקום הקיבורת, **וּבִנְדָרִים, הֲלָךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**, ולכן חייב במשקל היד עד בית השחי. **וְאילו קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ**, שנעשה רק עד מקום חיבור כף היד לזרוע, **הֵילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ** – הלכה למשה מסיני היא, שכך מקדשים ידים במקדש.

הגמרא מבררת עתה את שיעור ה'רגל' האמור בברייתא. שנינו בברייתא: **בְּרֶגֶל עַד הָאַרְכּוּבָה** – עד הברך. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ**, שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (שמות כג יד) 'שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה', ומלשון **'רְגָלִים'** דרשו (חגיגה ד.) שרק מי שיכול לעלות ברגליו חייב לעלות לרגל, **פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין**, והיינו מי שנחתכה כף רגלו והשתייר לו ה'שוק', שהוא החלק שבין הברך לכף הרגל, שעושה 'קב', בית קיבול להניח שם את רגלו, ומהלך כך. ועל כל פנים מוכח ש'רגל' היינו רק כף הרגל, שמי שחסר לו חלק זה נחשב כמי שאין לו 'רגל', ואף שנשתייר לו החלק שעד הברך, ואילו בברייתא לעיל מבואר ש'רגל' היינו עד הברך.

מתרצת הגמרא: **בִּנְדָרִים, הֲלָךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**, ובלשון בני אדם 'רגל' היינו אף השוק, עד הברך, ולכן הנודר משקל רגלו צריך לתת שיעור זה. ואילו בלשון התורה 'רגל' היינו רק כף הרגל, ולכן בעלי קבין שאין להם כף רגל, פטורים מעליה לרגל.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וּדְאוֹרַיְיתָא, פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין** – האם ניתן לומר שמן התורה אף מי שנחתכה כף רגלו ונשתייר לו השוק, נחשב כמי שאין לו רגל, **וְהָא גַּבֵּי חֲלִיצָה, דִּכְתִיב** (דברים כה ט) 'וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ', **וְתָנָא** – ושנינו במשנה (יבמות קא.), שאם **חָלְצָה מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה** – שנחתכה רגלו למטה מן הברך, ונעל שם את נעלו, וחלצה לו, **חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה**, ומוכח שאף שנחתכה כף רגלו, אם נשאר השוק מחשיבה זאת התורה כ'רגלו', ומדוע לגבי עליה לרגל אמרה הברייתא שאם נחתכה כף רגלו, אף שנשתייר לו השוק, פטור.

מתרצת הגמרא: באמת 'רגל' האמורה בתורה היינו כף הרגל, **וְשַׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר לגבי חליצה, כיון **דְּאָמַר קְרָא 'מֵעַל רַגְלוֹ'**, ולשון 'מעל' באה לרבות אף את החלק שלמעלה מה'רגל', והיינו השוק שהוא מעל כף הרגל, שאף בו ניתן לקיים מצות חליצה.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שריבתה התורה בפירוש לגבי חליצה אף מה ש'למעלה מרגלו', **לְמַעְלָה מֵהָאַרְכּוּבָה נַמִּי** – אף אם נחתכה רגלו מעל הברך, ונשתיירה רק ה'ירך', תהא חליצתה כשירה שם, ואילו במשנה (שם) מבואר שאם חלצה לו למעלה מהארכובה, חליצתה פסולה. מתרצת הגמרא: ריבתה התורה **'מֵעַל'** – מה שנמצא מיד למעלה מהרגל, והיינו ה'שוק' שהוא מעל כף הרגל [שהוא המכונה 'רגל' בתורה], **וְלֹא 'מֵעַל דְּמֵעַל'**, והיינו הירך שהיא למעלה מהשוק, שהוא למעלה מה'רגל'.

אָמַר רַב פַּפָּא, שְׁמַע מִינָּהּ – יש ללמוד מדינים אלו, **דְּהַאי אִיסְתַּוּירָא** – שעצם זו שתחת השוק, המכונה 'איסתוירא', והיינו הקרסול, **עַד אַרְעָא נָחֵית** – יורדת והולכת עד הארץ ממש, ואין עצם נוספת המפסיקה בינה לבין הארץ, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִיפְּסָק פָּסִיק** – שאם תעלה בדעתך לומר שיש עצם נוספת המפסיקה בינה לבין הארץ, **הָוָה לֵיהּ אִיסְתַּוּירָא 'מֵעַל'** – נמצא שהעצם המכונה 'איסתוירא' היא מעל ה'רגל', וריבתה אותה התורה לענין חליצה, **וְאילו שָׁקָא** – ה'שוק' הוא **'מֵעַל דְּמֵעַל'**, ואין חליצה מועילה בו. וכיון שמבואר במשנה שחליצה ב'שוק' כשירה, מוכח שה'איסתוירא' היא בסוף הרגל ממש.

רב אשי דוחה ראיה זו: **רַב אַשִּׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא מִיפְּסָק פָּסִיק** – באמת יתכן שיש עצם נוספת המפסיקה בין ה'איסתוירא' לבין הארץ, ומכל מקום נחשבות שתי העצמות יחד כ'רגל', כיון **דְּכָל דַּהֲדֵי כַּרְעָא, כְּכַרְעָא דָּמֵי** – כל העצמות שבגובה כף הרגל, מכונות 'רגל', והשוק שמעליהן נחשב כ'מעל' הרגל, וריבתה אותו התורה לענין חליצה.

משנה

במשנה הקודמת (ע"א) התבאר דין הנודר להקדש את משקל ידו, ומשנתינו מבארת את דין המחייב עצמו בדמי ידו: האומר **'דְּמֵי יָדִי עָלַי', שָׁמִין אוֹתוֹ** כעבד הנמכר בשוק, **כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בְּיָד** – יחד עם ידו, **וְכַמָּה הוּא שׁוה בְּלֹא יָד**, וההפרש שביניהם הוא דמי ידו, ונותנו להקדש.

מסיימת המשנה ואומרת: דין **זֶה, הוּא חוֹמֶר בִּנְדָרִים מִבַּעֲרָכִין**, שהנודר את דמי ידו חייב לשלם את שוויה, כמבואר במשנתינו, ואילו האומר 'ערך ידי עלי' אינו חייב כלום, כיון שאין 'ערך' האמור בתורה אלא במעריך אדם שלם, ולא אבר אחד.

גמרא

שנינו במשנה: 'דמי ידי עלי, שמין אותו'. מבררת הגמרא: **הֵיכִי שָׁיְימִינַן לֵיהּ** – כיצד שמים את שוויו. מבארת הגמרא: **אָמַר רָבָא,**

המשך בעמוד קסד

בְּחַד זִימְנָא אָמְרִינַן לֵיהּ – בשומא אחת אומדים את שני הנדרים. **אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּכֻלֶּהּ אַחַר זֶה נָדַר,** ולא נדר בנדר אחד ליתן פעמיים את דמיו, **תְּרֵי זִימְנֵי אָמְרִינַן לֵיהּ** – יש לאמוד את שוויו בשתי שומות נפרדות, ואין השומא הראשונה מועילה לנדר השני.

ממשיך רבא ומסתפק: **וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר,** שבספק הקודם **כֵּיוָן דְּכֻלֶּהּ אַחַר זֶה נָדַר, תְּרֵי זִימְנֵי אָמְרִינַן לֵיהּ** – יש לאומדו בשתי פעמים, אם **אָמַר ׳שְׁנֵי דָמַי עָלַי׳ כְּבַת אַחַת, מַהוּ,** האם נאמר **דַּהֲָא** – כאן, באופן זה, **וַדַּאי** כיון שכְּ**בַת אַחַת נָדַר, כְּבַת אַחַת אָמְרִינַן לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּקָאָמַר** לשון **׳שְׁנֵי דָמַי׳, כֻּלֶּהּ אַחַר זֶה דָּמֵי** – הרי הוא כמי שנדר שני נדרים בזה אחר זה.

מסתפק רבא ספק נוסף: **וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר כֵּיוָן דְּקָאָמַר ׳שְׁנֵי׳, כֻּלֶּהּ אַחַר זֶה דָּמֵי,** ויש לאומדו פעמיים, **אֲמַדּוּהוּ מֵאֵלָיו מַהוּ** – אם אמדו את האדם שלא לשם נדרים, אלא בסתם, ללא שום צורך, אך נעשה האומד על ידי עשרה אנשים, וזהו אומד הראוי להועיל לענין נדרים, ואחר כך נדר ואמר ׳דמי עלי׳, מה דינו, **מִי אָמְרִינַן הָא אָמִיד מֵאֵלָיו וְקָאֵי** – האם אנו אומרים שהולכים אחר אומד זה, שהרי הוא עומד באומדן זה מעצמו, אף שלא התכוונו לשם אומדנא הנצרכת. **אוֹ דִּלְמָא, בָּעֵינַן כַּוָּנָה לְאוּמְדָנָא** – או שיש צורך בכוונה לשם אומדנא.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק האחרון. אומרת הגמרא: **פְּשׁוֹט מֵהָא חֲדָא** – מכל הספיקות הללו יש לפשוט את הספק האחרון, האם יש צורך בכוונה לשם אומדנא, **דִּתְנַן** במשנה להלן, האומר **דָּמַי עָלַי, וָמֵת, לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין** – אין יורשיו חייבים לשלם, לפי **שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים,** ואי אפשר לשומו עתה, ואף אין לומר שישלמו כפי שהיה שוה מחיים, שהרי לא שמו אותו בחייו. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם יעלה בדעתך לומר שאם **אֲמַדּוּהוּ מֵאֵלָיו הָוֵי אוּמְדָנָא,** ואין צורך אומדנא בכוונה, **הָא אָמִיד וְקָאֵי** – הרי אף אדם זה, שמת, הרי הוא כמי שהוא אמוד בעינינו, כי אף שלא היה מעשה אומדנא, מכל מקום **מִי אִיכָּא גַּבְרָא דְּלֵא שָׁוֵי אַרְבָּעָה זוּזֵי** – וכי יש אדם שאינו שוה לפחות ארבעה זוזים, ומדוע לא יתחייבו בניו לשלם לפחות ארבעה זוזים להקדש. ומוכח שיש צורך שתהיה האומדנא לשמה, ולכן אף אם אמדוהו עשרה בני אדם, כיון שלא עשו כן לשם אומדנא, אין בכך כלום, ויש לחזור ולאומדו לשם אומדנא.

דוחה הגמרא: באופן שֶׁ**אֲמַדּוּהוּ מֵאֵלָיו, נָחִית לְאוּמְדָנָא** – התכוונו השמאים לאומדו, אף שהיה זה שלא לשם נדרו, ויש סברא לומר שאף אומדנא כזו מועילה, אבל באופן המבואר במשנה של **דָּמַי עָלַי,** שמת קודם שאמדוהו כלל, **לֵא נָחִית לְאוּמְדָנָא** – לא היתה אומדנא כלל, ובזה ודאי לא חל שום חיוב עדיין, וכיון שלאחר מותו אי אפשר לאומדו, אין היורשים חייבים כלום.

משנה

חוֹמֶר בְּעֲרָכִין מִבְּנָדָרִים – דין זה שיובא להלן, הוא חומרא שיש באומר ׳ערכי עלי׳, יותר מבאומר ׳דמי עלי׳, ומבארת המשנה, **כֵּיצַד, הָאוֹמֵר ׳עֲרָכַי עָלַי׳, וָמֵת,** ועדיין לא שילם את ערכו, **יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים** את ערכו, כיון שהוא דבר ידוע וקצוב, כפי שחייבה התורה לפי גילו של הנערך, ולפי זכר או נקבה. אבל אם אמר **׳דָּמַי עָלַי׳, וָמֵת, לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים,** כיון שכל הנדר הוא שישלם כפי שיחייבוהו בית דין, והרי לא שמו אותו, ועכשיו אי אפשר לשומו, **שֶׁהֲרֵי אֵין דָּמִים לַמֵּתִים** – אין המת שוה כלום ואי אפשר לשום את שוויו עתה.

המשנה מבארת את דין המחייב עצמו בערך חלק מגופו: האומר **׳עֲרֵךְ יָדִי עלי׳, וְכֵן** האומר **׳עֲרֵךְ רַגְלִי עָלַי׳, לֹא אָמַר כְּלוּם,** כיון שהתורה כתבה ערך רק לאדם שלם. אבל האומר **׳עֲרֵךְ רֹאשִׁי עלי׳ וְכֵן** האומר **׳עֲרֵךְ כְּבִידִי עָלַי׳, נוֹתֵן עֲרֵךְ כּוּלּוֹ,** כיון שאין אדם יכול לחיות ללא אברים אלו, והרי הוא כאומר ׳ערכי עלי׳. **זֶה הַכְּלָל,** אם התחייב בערך **דָּבָר** [–אבר] **שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, נוֹתֵן עֲרֵךְ כּוּלּוֹ,** ואם העריך אבר שאין הנשמה תלויה בו, אינו נותן כלום.

מביאה המשנה דין נוסף באותו ענין: האומר **׳חֲצִי עֲרָכַי עָלַי׳, נוֹתֵן חֲצִי עֲרָכוֹ,** שיכול לחייב עצמו בחלק מערך שלם. אך האומר **׳עֲרֵךְ חֲצִיי עָלַי׳ נוֹתֵן עֲרֵךְ כּוּלּוֹ,** כיון שחייב עצמו בערך חצי גופו, ובתוך חצי גופו יש ודאי אברים שהנשמה תלויה בהם. וכן האומר **׳חֲצִי דָמַי עָלַי׳, נוֹתֵן חֲצִי דָמָיו.** אך אם אמר **׳דְּמֵי חֲצִיי עָלַי׳, נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ. זֶה הַכְּלָל,** כל המחייב עצמו בדָבָר **שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ.**

המשנה מבארת את הדינים באופן שלאחר הנדר מת הנודר או הנידר: **הָאוֹמֵר עֲרָכוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר וְהַנִּידָּר, יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין** של הנודר את ערכו של הנידר, שהרי אין הנערך צריך אומדן, אלא ערכו קצוב ככתוב בתורה.

אמר **דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר,** ואילו הנידר עדיין חי, **יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין** של הנודר את דמי הנידר, על ידי שישומו את שוויו. אך אם **מֵת** גם **הַנִּידָּר, לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים,** ואי אפשר לשום את שוויו.

גמרא

ברישא של המשנה הובאה חומרא שיש בערכין יותר מבנדרים, הגמרא מביאה עתה ברייתא שבה מבוארים חומרות שיש בנדרים וחומרות שיש בערכין: **תָּנוּ רַבָּנַן,** יש **חוֹמֶר בַּנְּדָרִים** יותר **מִבְּעֲרָכִין, שֶׁהַנְּדָרִים חָלִין עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף** – יכול אדם לידור שיתן להקדש דמי בהמה, חיה או עוף, **וְאֵין נְדוֹנִים בְּהֶשֵּׂג יָד** – אין מפחיתים מדמי נדרו לפי מה שמשיגה ידו של הנודר, אלא עליו לשלם כל מה שנדר, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֲרָכִין,** שאין אדם יכול לחייב עצמו בערך של בהמה חיה או עוף, שלא נתנה תורה ערך אלא לבני אדם. וכן נידון המעריך בהישג יד, שאם אין ידו משגת לשלם את כל דמי הערך שהתחייב, מעריכו הכהן כפי שתשיג ידו. וממשיכה הברייתא: **חוֹמֶר** שיש **בְּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד, אָמַר עֲרָכַי עָלַי׳, וָמֵת, יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין** את הערך שהתחייב עליו. אבל אם אמר **׳דָּמַי עָלַי׳, וָמֵת, לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין,** לפי **שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים.**

הגמרא לומדת דין מחומרא זו האמורה במשנה ובברייתא. שנינו במשנה ובברייתא: **אָמַר עֲרָכַי עָלַי, וָמֵת, יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין. שָׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מדין זה, **שְׁמִלָּוֶה עַל פֶּה** – אדם הלוה מחבירו ללא שטר, ומת הלוה, **גּוֹבֶה** המלוה את חובו **מִן הַיּוֹרְשִׁין,** שהרי חיוב זה של הנודר לשלם את נדרו אינו כתוב בשטר, ואף על פי כן אמרה המשנה שהיורשים חייבים לשלם, והרי בנידון זה נחלקו אמוראים בכמה מקומות.

דוחה הגמרא: **שְׁאַנִּי הָכָא** – שונה הדבר כאן, לגבי ערכין, **דִּמְלָוֶה כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה הִיא** – שחיוב זה של המעריך לשלם את נדרו הוא חיוב שחייבתו התורה בפרשת ערכין, ולכן אף היורשים חייבים לשלמו, ואין זו ראיה שכל מלוה על פה נגבית מהיורשים.

שואלת הגמרא: אם כן, שטעם החיוב של היורשים הוא כיון שזו מלוה הכתובה בתורה, **שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מכאן **שִׁמְלָוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, כְּמִלּוה הַכְּתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא** – היא נחשבת, וגובים חיוב זה מהיורשים, והרי אף בזה נחלקו רבי יהודה וחכמים במסכת בכורות (מט:), והאם מוכח מכאן שמשנתינו סוברת כרבי יהודה, שמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר.

דוחה הגמרא אף ראיה זו: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן, במשנה ובברייתא מדובר, **כְּשֶׁעָמַד בַּדִּין,** וחייבוהו בית דין לשלם את דמי ערכו, ובזה הכל מודים שלאחר שעמד האדם בדין על כל חיוב שהוא, נעשה חובו ככתוב בשטר, כיון שלחיוב בית דין יש קול ופרסום, והרי זה כחוב שבשטר, שיש לו קול, ולכן גובים אותו מיתומים.

מקשה הגמרא: אם אתה מעמיד את המשנה באופן שעמד בדין, אם כן **הִכְּוָותָהּ** – בדומה לכך יש להעמיד את הסיפא, **גַּבֵּי** האומר **׳דָּמַי עָלַי׳** ומת, שגם בזה מדובר באופן **שֶׁעָמַד בַּדִּין** ואחר כך מת, ואם כן **אַמַּאי** – מדוע אמרה המשנה **שלֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין,** והרי חל עליו חיוב גמור מחיים, ועל היורשים לשלם את חיובו.

מתרצת הגמרא: יש חילוק בין האומר ערכי עלי לבין האומר דמי עלי, שהאומר **׳דָּמַי עָלַי׳,** אף אם עמד בדין וחייבוהו לשלם, עדיין הוא **מְחוּסַּר אוּמְדָנָא,** וכל זמן שלא אמדו בית דין את שוויו, אין חל עליו חיוב, ולכן פטורים היורשים מלשלם, אבל האומר **׳עֲרָכַי עָלַי׳ לֵא מְחוּסָּר וְלֵא כְּלוּם,** שהרי ערכו קצוב בתורה, ואם עמד בדין

המשך בעמוד קסה

רש"י

בחד זימנא אמדינן ליה — פי שנים בדמים יתן. **אמדוהו מאליו** — בלא שום צורך, אלא לשום דברים בעלמא, ועשרה היו שם, מהו? **פשוט מהא מתניתין חדא** — מהני בעיות. **שאין דמים למתים** — ומעיקרא לא ידעינן כמה שוה. **הא אמיד וקאי** — דהא אין לך אדם שאינו שוה ארבעה זוזי. **לא נחית לאומדנא** — שלא נאמד מעולם, אלא השתא הוא דאמדינן, ואגן אומדנא בעינן. **משנה ערכי עלי** — דבר קצוב הוא, הלכך יתנו היורשין. **שאין דמים למתים** — והא דתניא בבבא קמא (כז,א): "ונתן פדיון נפשו" דמי ניזק, התם הוא טעמא משום דמשעתא דאזיק רמי עליה לשלומי כשעת ההיזק. וההיא שעתא דאזקיה חי הוא. אבל "דמי עלי", שאינו נודר אלא מה שישומוהו בית דין, והרי לא בא לידי כך, שהרי מת — לא יתנו היורשין. **נותן ערך כולו** — "בערכך נפשות" כתיב. **ערך חציי עלי** — הוי כ"ערך ראשי" ו"ערך כבידי", דהוי דבר שהנשמה תלויה בו. **דמי חציי עלי נותן דמי כולו** — דהא תניא בפרק "השג יד" (ערכין יח,א): הקשתה דמים לערכין לידון בכבודו. **גמרא על בהמה** — אם אמר: "דמי בהמתי עלי", אבל ערך אינו אלא באדם. **ואינן נידונין בהשג יד** — שאם אמר: "דמי עלי" ואין ידו משגת — יתן הכל לכשיוכל. **שמע מינה מלוה על פה כו'** — ופלוגתא היא בכמה דוכתי. **שמע מינה מלוה הכתובה כו'** — ופלוגתא היא במסכת בכורות בפרק "יש בכור לנחלה" (מט,ב). **כשעמד בדין** — וחייבוהו קודם מותו, דהוה ליה כמלוה בשטר. **אמאי לא יתנו יורשין** — הרי אמדוהו בית דין! **מחסרא אומדנא** — שחייבוהו לשלם, ולא הספיקו לאומדו עד שמת. **לא אמר כלום לרבנן** — דאמרי בפרק קמא (ערכין ה,א): אדם מוציא דבריו לבטלה. **נותן דמיו** — ואוקימנא בפרק קמא דאליבא דרבי מאיר אמרה. **אבל דמי לא קאמר** — והלכך לא ליתיב דמי, קא משמע לן. **נדר בערכך** — הוקשו נדרים לערכין. **לא שנא כולו ולא שנא חציו** — ואשמועינן בחציו וכל שכן בכולו, דאף על גב דלאו אורחא לאינדובי חצי דמי כלי — אפילו הכי יהיב, וכל שכן כולו. **אפילו כולו נמי** — אפילו אמר: "ערך כלי זה עלי" ליפטר. **סברי לה כרבי מאיר** — ומשום הכי לא פליג בכולו. **רבי שמעון פוטר** — האומר: "הרי עלי מנחה מן השעורין" בפרק בתרא דמנחות (קג,א). **מאי ניהו שעמד בדין** — כלומר, מתניתין דקתני: יתנו היורשין היכי מיתוקמא — בעל כרחך כשעמד בדין קודם מותו, כדאוקמא לרישא, ואמאי הדר קתני לה?

תוספות

אמדוהו מאליו מהו מי אמרינן כו' — הא בעיא לא אתיא ב"ואם תמצא לומר" כמו ההיא דלעיל. ולבדה היה יכול לשאלה, אלא שרוצה לערבה עם שאר הבעיות. **דמי** עלי ומת לא יתנו יורשים לפי שאין שאין דמים וכו' — והא דתניא בבבא קמא (כז,א): "ונתן פדיון נפשו דמי ניזק", פירוש: ששמין אותו לאחר מיתה כמה היה שוה מחיים — גזירת הכתוב היא. אבל הכא אינו נודר אלא דמים שישומוהו בבית דין, והוא לא בא לידי שומא, שהרי הוא מת — לא יתנו יורשין את דמיו. **תנו** רבנן חומר בנדרים מבערכין כו' — תימה: אמאי לא פריך אמתניתין, דקתני: זה חומר בנדרים מבערכין — זה חומר ותו לא? והא איכא הני דברייתא, דכהאי גונא פריך בבבא מציעא פרק הזהב (נז,ב) גבי הא דאמר: זה חומר בהקדש מבהדיוט, ופריך: זה חומר ותו לא? האיכא טובא! לפרוך הכא הכי! ויש לומר: דהתם ליכא חידוש למצוא חומרא בהקדש מבהדיוט, דמדין הוא דיש לנו להחמיר טפי בהקדש מבהדיוט. ומשום הכי קא מתמה עליה התלמוד: זה חומר ותו לא? והא איכא טובא. אבל הכא, דאיכא רבותא דמחמיר טפי בנדרים מבערכין — משום הכי לא שייך למיפרך עליה "זה חומר ותו לא", דתנא ושייר. **ואין** נידונין בהשג יד כערכין — וקשה: שהרי הקשנו לעיל (יח,א) דמים לערכין מרגלית לקלים, ואין היקש למחצה! ואיכא למימר: דאיכא חד מיעוטא. דכתיב "יעריכנו הכהן" גבי ערכין, דמשמע: ליה ולא לאחר. וגבי ערכין נידון בהשג יד כאשר יעריכנו הכהן, ולא גבי נדרים. **לאתויי** מן הארכובה ולמעלה — ואם תאמר: אמאי נקט מן הארכובה ולמעלה טפי מכל שאר שמונה עשרה טריפות? ויש לומר: דאיכא רבותא בהאי טפי, לאפוקי דרבי שמעון דאמר (חולין מב,ב): יכולה היא ליכוות ולחיות.

תנו רבנן המעריך חצי ערך כלי רבי מאיר אומר נותן דמיו — הכי גרסינן ברוב הספרים. ולא נראה, דאם כן מאי קאמר בסמוך: פלגיה לאו אורחיה לאינדובי, ואמאי אין דרך להתנדב חצי שוייה של כלי? לכך נראה לרבינו יצחק דהכי גרסינן: המעריך ערך חצי כלי. והשתא ניחא, דאמר: פלגיה לאו אורחיה לאינדובי — דחצי כלי אין שוה כלום, ומשום הכי קאמר: פלגיה לאו אורחיה לאינדובי.

בְּחַד זִימְנָא אָמְדִינַן לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּבָזֶה אַחַר זֶה נָדַר, תְּרֵי זִימְנֵי אָמְדִינַן לֵיהּ? וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: כֵּיוָן דְּבָזֶה אַחַר זֶה נָדַר - תְּרֵי זִימְנֵי אָמְדִינַן לֵיהּ, אָמַר: "שְׁנֵי דָּמַי עָלַי" בְּבַת אַחַת, מַהוּ? הָכָא וַדַּאי בְּבַת אַחַת נָדַר - בְּבַת אַחַת אָמְדִינַן לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא: כֵּיוָן דְּקָאָמַר "שְׁנֵי" - כְּזֶה אַחַר זֶה דָּמֵי? אִם תִּימְצֵי לוֹמַר: כֵּיוָן דְּקָאָמַר "שְׁנֵי" כְּזֶה אַחַר זֶה דָּמֵי, אָמְדוּהוּ מֵאֵלָיו, מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: הָא אָמִיד מֵאֵלָיו וְקָאֵי, אוֹ דִּלְמָא בָּעֵינַן כַּוָּנָה לְאוּמְדָנָא? - פְּשׁוֹט מֵהָא חֲדָא, דִּתְנַן: "דָּמַי עָלַי" וּמֵת - לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים; וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְדוּהוּ מֵאֵלָיו הָוֵי אוּמְדָנָא - הָא אָמִיד וְקָאֵי, מִי אִיכָּא גַּבְרָא דְּלָא שָׁוֵי אַרְבָּעָה זוּזֵי? - אָמְדוּהוּ מֵאֵלָיו - נָחֵית לְאוּמְדָנָא, "דָּמַי עָלַי" - לָא נָחֵית לְאוּמְדָנָא. **מִשְׁנָה** חוֹמֶר בָּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: "עֲרָכַי עָלַי" וּמֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, "דָּמַי עָלַי" וּמֵת - לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים. "עֶרְכְּךָ יָדִי" וְ"עֶרְכְּךָ רַגְלִי עָלַי" - לֹא אָמַר כְּלוּם, "עֶרְכְּךָ רֹאשִׁי" וְ"עֶרְכְּךָ כְּבִידִי עָלַי" - נוֹתֵן עֶרְכְּךָ כּוּלוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ - נוֹתֵן עֶרְכְּךָ כּוּלוֹ. "חֲצִי עֲרָכַי עָלַי" - נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ, "עֶרְכְּךָ חֲצִי עָלַי" - נוֹתֵן עֶרְכְּךָ כּוּלוֹ. "חֲצִי דָּמַי עָלַי" - נוֹתֵן חֲצִי דָּמָיו, "דָּמַי חֲצִי עָלַי" - נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ - נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלוֹ. הָאוֹמֵר: "עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", מֵת הַנּוֹדֵר וְהַנִּידָּר - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין. "דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", וּמֵת הַנּוֹדֵר - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, מֵת הַנִּידָּר - לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: חוֹמֶר בַּנְּדָרִים מִבַּעֲרָכִין, שֶׁהַנְּדָרִים חָלִין עַל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, וְאֵין נִדּוֹנִים בְּהֶשֵּׂג יָד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעֲרָכִין. חוֹמֶר בָּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד? אָמַר: "עֶרְכִּי עָלַי" וּמֵת - יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, "דָּמַי עָלַי" וּמֵת - לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים. אָמַר "עֶרְכִּי עָלַי" וּמֵת - יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין. שְׁמַע מִינָּהּ: מְלֻוֶּה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין? - שָׁאנֵי הָכָא, דְּמִלְוֶה כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה הִיא. שְׁמַע מִינָּהּ: מְלֻוֶּה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא? - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁעָמַד בַּדִּין. - דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי "דָּמַי עָלַי" שֶׁעָמַד בַּדִּין, אַמַּאי לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין? - "דָּמַי עָלַי" מְחוּסַּר אוּמְדָנָא, "עֶרְכִּי עָלַי" לֹא מְחוּסָּר וְלֹא כְּלוּם. "עֶרְכְּךָ יָדִי וְרַגְלִי עָלַי" וכו'. אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: וְנוֹתֵן דָּמְיָהּ. - וְהָא "לֹא אָמַר כְּלוּם" קָתָנֵי! - לֹא אָמַר כְּלוּם - לְרַבָּנַן, וְנוֹתֵן דָּמְיָהּ - לְרַבִּי מֵאִיר. הָא אֲמָרָהּ חֲדָא אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: הָאוֹמֵר "עֶרְכְּךָ כְּלִי זֶה עָלַי" - נוֹתֵן דָּמָיו! - מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם הוּא דְּאָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֶרְכּוֹ לְכְלִי, וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים; אֲבָל הָכָא - מִיטְעָא קָטְעֵי, דְּסָבַר: כִּי הֵיכִי דְּאִיכָּא "עֶרְכְּךָ רֹאשִׁי" וְ"עֶרְכְּךָ כְּבִידִי" - אִיכָּא נַמִי "עֶרְכְּךָ יָדִי", וְ"עֶרְכְּךָ רַגְלִי", אֲבָל דְּמֵי לָא קָאָמַר, קָא מַשְׁמַע לָן. "עֶרְכְּךָ רֹאשִׁי" וְ"עֶרְכְּךָ כְּבִידִי" - נוֹתֵן עֶרְכְּךָ כּוּלוֹ. מַאי מַטְעְמָא? "נְפֶשֶׁת" קָאָמַר רַחֲמָנָא. "זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ" כו'. לְאָתְוֵיי מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה. "חֲצִי עֲרָכַי עָלַי - נוֹתֵן" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי" - נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ; רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לוֹקֶה וְנוֹתֵן עֶרְכְּךָ שָׁלֵם. לוֹקֶה אַמַּאי? אָמַר רַב פַּפָּא: לוֹקֶה בְּעֶרְכְּךָ שָׁלֵם; מַאי טַעְמָא? גְּזֵירָה "חֲצִי עֶרְכִּי" אַטּוּ עֶרְכְּךָ חֲצִיוֹ, וְעֶרְכְּךָ חֲצִיוֹ הָוֵי דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ. "חֲצִי דָּמַי עָלַי - נוֹתֵן כו', דְּמֵי חֲצִיי עָלַי - נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלוֹ". מַאי טַעְמָא? "נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפֶשֶׁת" כְּתִיב. "זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ". לְאָתְוֵיי מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּעֲרִיךְ חֲצִי עֶרְכְּךָ כְּלִי - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: נוֹתֵן דָּמָיו, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא אָמַר כְּלוּם. רָבָא חָלַשׁ, עוּל לְגַבֵּיהּ אַבַּיֵּי וְרַבָּנַן, וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי: בִּשְׁלָמָא רַבִּי מֵאִיר, קָסְבַר: אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, לָא שְׁנָא כּוּלוֹ וְלָא שְׁנָא חֲצִיוֹ, אֶלָּא רַבָּנַן מַאי קָסְבְרִי? אִי אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה - אֲפִילּוּ כּוּלוֹ נַמִי, וְאִי אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה - אֲפִילּוּ חֲצִיוֹ נַמִי! אָמַר לְהוּ רָבָא וְאַבַּיֵּי: רַבָּנַן דְּהָכָא כְּרַבִּי מֵאִיר סְבְרִי לֵהּ, וְסָבְרִי לֵהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן; סָבְרִי לֵהּ כְּרַבִּי מֵאִיר - דְּאָמַר: אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, וְסָבְרִי לֵהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן - דְּאָמַר: שֶׁלֹּא הִתְנַדֵּב כְּדֶרֶךְ הַמִּתְנַדְּבִים; כּוּלֵּיהּ - אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי, פַּלְגֵיהּ - לָאו אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי. "הָאוֹמֵר "עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי" וּמֵת הַנּוֹדֵר" כו'. מַאי נִיהוּ - שֶׁעָמַד בַּדִּין, הַיְינוּ הָכָא! - סֵיפָא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ: "דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי" וּמֵת הַנּוֹדֵר - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים.

תוספות

אמר רבי חייא בר רב לא שנו אלא דאמר דמי שור זה עלי עולה אבל אמר שור זה עלי עולה כיון דאמר זה ומת אינו חייב באחריותו עלי להביאו קאמר — כלומר, לטרוח עד שיתקרב. ואם תאמר: אם כן רישא דמתניתין, דקתני: "שור זה עולה", מת השור — פטור מלשלם, [ולאשמועינן] אפילו אמר "עלי" (נראה כן) הדין [כן] דפטור מלשלם, כדמסיק רבי חייא בר רב!

ואומר רבינו יצחק: דכולה מתניתין, בין רישא בין סיפא, מיירי דאמר "דמי". והכי פירושא דמתניתין: "דמי שור זה עולה", "דמי בית זה קרבן", מת השור, נפל הבית — פטור מלשלם, כיון דלא אמר "עלי". אבל אמר: "דמי שור זה עלי עולה", "דמי בית זה עלי קרבן", מת השור ונפל הבית — חייב לשלם. והכי איתא בפרק קמא דראש השנה (ו,א): איזהו נדר ואיזהו נדבה? נדר — דאמר "עלי", נדבה — דאמר "הרי זו". מה בין נדר לנדבה? נדר, מת או נגנב — חייב באחריותו, נדבה מת או נגנב — אינו חייב באחריותו. והא דתניא במתניתין "שור זה", נראה דרבותא אשמועינן, דאף על גב דאמר "זה", כיון דאמר "עלי" — חייב באחריותו. ואומר רבינו יצחק: דלכאורה משמע דכי אמר "דמי שור זה עלי עולה" — גוף השור הוא חולין ואין בו קדושה, דדמי לאומר "דמי שור של פלוני עלי", דגוף השור הוא חולין, דאין אדם מקדיש שור חבירו. ולא דמי למקדיש זכר לדמיו, דאמר בתמורה (יט,ב) דקדוש קדושת הגוף, דמגו דנחתא ביה קדושת דמים נחתא ביה קדושת הגוף — דהתם מיירי כדאמר "יקדש שור זה לדמיו" והכי נמי איתא בסמוך בשמעתין, דכי אמר "יקדש השור לדמיו" דגוף השור קדוש.

מיתיבי שור זה עולה כו' שור זה עלי עולה השור הקדש ומועלין בו מת או נגנב (אינו) חייב באחריותו — אלמא לא אמרינן "עלי להביאו" קאמר. וקשיא לרבי חייא! ומשני: מי אלימא ממתניתין דאוקימנא דקאמר דמיי? הכא נמי דקאמר דמי. וקשה לפי מה דפירשתי דגופו חולין, ובהא ברייתא קתני דשור קדוש! ולפי מה דפירש רש"י הכא ניחא, וזה לשונו: הכא נמי דקאמר דמי — וכדאוקימנא לקמן, דקאמר: "יקדש השור לדמיו והדמים עלי עולה". הלכך, השור קדוש — דהא אמר "יקדש השור", ואם מת חייב באחריותו — דהא "עלי" אמר. והכא לא אמר: "עלי להביאם" קאמר, דכיון דלא הוו דמים קמיה, ולא אמר "דמים הללו עלי עולה" — ליכא למימר כדאמר לעיל. דהתם, כיון דאמר "זה" — למפטר נפשיה מאחריות קאתי, ו"עלי" אטורח הבאה קאי. אבל הכא, דלא הוו הדמים קמיה, ולא אמר "הללו", ודאי "עלי" אאחריות קאי. והא דקאמר "זה" — הכי קאמר: שור זה יהיה הקדש עד שאמכרנו ואביא דמיו. עד כאן לשון רש"י. **והא** מדסיפא דקאמר דמי רישא דלא קאמר דמי דקתני סיפא כו' — והוא הדין דהוה מצי למיפרך בהדיא מסיפא אמתניתין, לפי מה דפירש רבי חייא בר רב, דקתני בסיפא: "דמי זה עלי עולה" — השור חולין ואין מועלין בו, מת או נגנב — אינו חייב באחריותו. ובמתניתין תנן דחייב לשלם. אלא לפי מה שהתחיל לאקשויי מרישא סיים קושייתו עלה. ולפי התירוץ ניחא הכל. [אבל] קשיא על הא דאיתא בפרק בתרא דחולין (קלט,א): המקדיש מנה לבדק הבית ונגנב או שאבד, רבי יוחנן אמר: חייב באחריותו עד שיבא ליד הגזבר, ורבי שמעון בן לקיש אמר: כל היכא דאיתיה — בי גזא דרחמנא איתיה, דכתיב "לה' הארץ ומלואה". וקדשי בדק הבית, אף על גב דאמר "עלי" לא מחייב? והא תנן: האומר "שור זה עולה בית זה קרבן", מת השור ונפל הבית — פטור לשלם, "שור זה עלי עולה בית זה עלי קרבן" מת השור ונפל הבית — חייב לשלם! ומאי קפריך? הא דרבי שמעון בן לקיש מיירי כשהפריש המנה שהקדיש, ומשום הכי קאמר דכל היכא דאיתיה — בי גזא דרחמנא איתיה, ואינו חייב לשלם. וההיא דמתניתין — בשלא הפריש כלום, ומשום הכי קתני דחייב לשלם, דהא אוקימנא דהשור גופיה חולין! ונראה דלית ליה להאי סוגיא דהתם הא דרבי חייא בר רב דמוקי למתניתין בדמי. לכך נראה לרבינו יצחק, דהכא במתניתין דגוף השור קדוש, כמו מקדיש זכר לדמיו, דקדוש קדושת הגוף. ולא דמי לאומר שור חבירו עליו, דאין גופו קדוש — דהתם אין אדם יכול להקדיש ממון חבירו, ומיהו כל מה דמצי למתפיס ביה הוא מתפיס. אבל הכא שהשור שלו, כי אמר "דמי שור זה עלי עולה" — גוף השור קדוש. והשתא ניחא, דפריך בפרק בתרא דחולין (שם) מהאי מתניתין ארבי שמעון בן לקיש, דכיון דגוף השור קדוש — הוי כמו הפרישו, ודמי למקדיש מנה לבדק הבית. וניחא נמי בשמעתין דפריך מברייתא ד"שור זה עלי עולה" וכו', ומשני דקאמר ("דמי שור זה עלי עולה") והשור הוי הקדש בדקתני. והכי נמי מתניתין הוי גוף השור הקדש. ומיהו, תימה קצת: אמאי צריך לאוקמי כדמסיק רישא, דאמר "יקדש שור לדמיו"? בלאו הכי נמי, כיון דאמר "דמי שור זה עלי עולה" הוי גוף השור הקדשו! וצריך לומר דהכי פירושו: רישא כי הוה אמר "יקדש שור לדמיו", והוי שור הקדש. ועוד יש לומר: דהא דאמר רבי חייא בר רב לא שנו אלא דאמר "דמי שור זה עלי עולה", פירוש: דאמר "יקדש שור לדמיו ודמיו עולה", והוי גוף השור קדוש. ובהכי ניחא כולה שמעתא, וניחא נמי האי דפרק בתרא דחולין (שם). ופריך ממתניתין דהכא ארבי שמעון בן לקיש, דכיון דגוף השור קדוש הוי כאילו הפריש, ודמי למקדיש מנה לבדק הבית. **אף** על פי שחלטו כהן אומר לו הרי שלך לפניך — אומר רבינו יצחק: דמהכא משמע דבית מנוגע המוחלט מותר בהנאה. ומשום הכי אומר לו "הרי שלך לפניך", דדמי להא דתנן פרק "האומנין" (בבא מציעא עח,א): שכר חמור והבריקה, או שנעשית אנגריא — אומר לו "הרי שלך לפניך". דאי אמרינן דבית הנחלט אסור בהנאה — אם כן הוי כי מתה או נשברה, דתנן התם: חייב להעמיד לו חמור אחר. וקשה למורי מהא דאמר בתורת כהנים גבי בגדים: "צרעת ממארת" — תן לה מארה שלא יהנה ממנו, משמע דאסור בהנאה. וכן משמע בפרק

מצות

מַהוּ דְּתִימָא: כֵּיוָן דְּלָא אֲמַדּוּהוּ לָא אִשְׁתַּעְבּוּד נִכְסֵי, קָא מַשְׁמַע לָן: כֵּיוָן דְּעָמַד בַּדִּין אִשְׁתַּעְבּוּדֵי אִשְׁתַּעְבּוּד נִכְסֵי, וְאוּמְדָנָא - גְּלוּיֵי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא. **מִשְׁנָה** "שׁוֹר זֶה עוֹלָה" וּ"בֵית זֶה קָרְבָּן", וּמֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. "שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה" וּ"בֵית זֶה עָלַי קָרְבָּן", מֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת - חַיָּיב לְשַׁלֵּם. **גְּמָרָא** אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא דְּאָמַר "דְּמֵי שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה", אֲבָל אָמַר: "שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה", כֵּיוָן דְּאָמַר "זֶה" וּמֵת - אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עָלַי לְהָבִיאוֹ קָאָמַר. מֵיתִיבִי: "שׁוֹר זֶה עוֹלָה" - הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ וּמוֹעָלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב - אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ; "שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה" - הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ וּמוֹעָלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב - חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ! - מִי אַלִּימָא מִמַּתְנִיתִין דְּאוֹקִימְנָא דְּקָאָמַר "דְּמֵי"? הָכָא נַמִּי דְּקָאָמַר "דְּמֵי". - וְהָא מִדְּסֵיפָא דְּקָאָמַר "דְּמֵי", רֵישָׁא דְּלָא קָאָמַר "דְּמֵי"! דְּקָתָנֵי סֵיפָא: "דְּמֵי שׁוֹר עוֹלָה" - הַשּׁוֹר חוּלִּין וְאֵין מוֹעָלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב - אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, אֲבָל חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּת דָּמָיו! - רֵישָׁא וְסֵיפָא דְּקָאָמַר "דְּמֵי", רֵישָׁא - דְּאָמַר: "יַקְדִּישׁ הַשּׁוֹר לְדָמָיו", וְסֵיפָא - דְּקָאָמַר: "לְכְשֶׁיָּבֹאוּ דָּמָיו יִקְדָּשׁוּ". - וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם! אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הָא מַנִּי? רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לֵהּ רָמִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא: כְּמַאן, כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אָמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא כְּמַאן? וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לַהּ אַהָא: הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ וְנִתְנַגֵּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁחָלְטוֹ כֹּהֵן - אוֹמֵר לוֹ: "הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ", נִתְצוֹ - חַיָּיב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת.

הקדישו

מהו דתימא — אף על גב דעמד בדין נודר קודם מותו, הואיל ולא אמדו נידר בחיי נודר — לא אשתעבדו נכסי דיתמי. **גלויי מלתא בעלמא הוא** — לגלות מהו חייב, והואיל ונידר קיים אמדינן ליה. **משנה ובית זה קרבן** — לבדק הבית. **ונפל הבית** — קודם שהחזיק בו גזבר. **גמרא לא שנו** — דכי אמר "עלי" חייב לשלם, אלא דאמר: "דמי עלי", דאם אבד השור — הדמים לא אבדו, דהא לא אמר "דמים הללו", ולא היו בעין. **עלי להביאו** — לטרוח עד שיתקרב. **הכא נמי דקאמר דמי** — ובדאוקימנא לקמן, דאמר: "יקדש שור זה לדמיו, והדמים עלי עולה". הלכך, השור קדוש — דהאמר: "יקדש השור", ואם מת חייב באחריותו — דהאמר: "עלי". והכא ליכא למימר כדאמר לעיל, דהתם כיון דאמר "זה" — למפטר נפשיה מאחריות קאי, ודאי אטורח הבאה קאי. אבל הכא, דלא הוו דמים קמיה, ולא אמר "הללו", ודאי "עלי" אאחריות קאי, והאי דקאמר: "זה" — הכי קאמר: שור זה יהא קדוש עד שאמכרנו ואביא דמיו. **השור חולין** — דלא הקדיש אלא מעות דמי השור לכשימכר. **אינו חייב באחריותו** — שהרי לא נמכר, ונמצא שלא הקדיש כלום. **אבל חייב באחריות דמיו** — אם נמכר השור, וקדשו הדמים ואבדו — חייב באחריותו. **רישא דאמר יקדש השור לדמיו** — והלכך חייב באחריותו, שהרי חל קדושת דמים על השור, והוא קיבל עליו אחריות דמיו. והאי "עלי" — אחריות הוי, הואיל ואדמים קאי, ודמים לא הוו קמיה דלימא "הללו". **סיפא דאמר לכשיבואו דמיו יקדשו** — הלכך אינו חייב באחריותו, דכיון דמת השור ולא בא לכלל דמים — נמצא שלא הקדיש כלום. **רבי מאיר היא** — דתניא: "הרי את מקודשת לי לאחר שאתגיירי", "לאחר שתתגיירי" כו', רבי מאיר אומר מקודשת. **ואיכא דמתני לה** — להא דרב יהודה ואביי ורמי בר חמא. **אף על פי שחלטו כהן** — שאמר: טמא הוא, ועומד לנתץ. כל זמן שלא נתצו אומר לו משכיר לשוכר: הרי שלך לפניך, ולא אשכיר לך בית אחר, שהרי בית שהשכרתי לך קיים. **נתצו** — כהן, חייב משכיר להעמיד בית אחר לשוכר. דמשום מזליה דמשכיר הוא, שנחשד על הגזל או על צרות העין.

הקדישו

רש"י

שאם לא היתה המשנה משמיעה זאת, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית סבור לומר **דְּכֵיוָן דְּלֹא אֲמָדוּהוּ** לאותו פלוני בעוד שהנודר חי, **לֹא אִישְׁתַּעְבּוּד נִכְסֵי** – לא השתעבדו נכסיו של הנודר, ואין היורשים חייבים לשלם את נדרו, **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו המשנה, **דְּכֵיוָן דְּעָמַד בַּדִּין**, וחייבוהו לשלם, **אִישְׁתַּעְבּוּדֵי אִישְׁתַּעְבּוּד נִכְסֵי** – השתעבדו נכסיו לשלם כפי שישומו את הנידר, **וְאוּמְדָּנָא** זו של הנידר, רק **גִּלּוּיֵי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא** – אינה אלא גילוי ובירור מה הוא סך חיובו מחמת הנדר, אך אין זה חיוב חדש שחל עליו לאחר זמן, וכיון שכך נמצא שבעודו חי היו נכסיו משועבדים לתשלום נדרו, ואף שמת חייבים יורשיו לשלם את חובו.

משנה

משנתינו עוברת לדון בחילוק בין מקדיש בהמה או חפץ מסוימים, לבין המחייב את עצמו בדמיהם: האומר על שורו **'שׁוֹר זֶה עוֹלָה', וְכֵן** האומר על ביתו **'בַּיִת זֶה קָרְבָּן'** [–קודש לבדק הבית], **וּמֵת הַשּׁוֹר, וְנָפַל הַבַּיִת, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם** להקדש את דמי השור או הבית, כיון שלא התכוין לחייב את עצמו בכלום, אלא להקדיש שור או בית מסוימים אלו, וכיון שמת השור או נפל הבית הרי ההפסד של הקדש. אבל אם אמר **'שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה', וּ'בַיִת זֶה עָלַי קָרְבָּן'**, הרי חייב את עצמו בכך, ולכן אם **מֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת, חַיָּיב לְשַׁלֵּם** את שויים.

גמרא

שנינו במשנה: 'האומר שור זה עלי עולה ובית זה עלי קרבן, מת השור ונפל הבית, חייב לשלם'. הגמרא מבארת באיזה אופן עוסקת המשנה: **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר רַב, לֹא שָׁנוּ** דין זה, שחייב בדמי השור או הבית, **אֶלָּא** באופן **דְּאָמַר** 'דְּמֵי שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה', דכיון שחייב את עצמו בדמי השור, אף אם אבד השור חייב לשלם את דמיו. **אֲבָל** אם **אָמַר** 'שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה', כפשטות לשון המשנה, **כֵּיוָן דְּאָמַר** 'שור **זֶה**', **וָמֵת** השור, **אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**, ואף שאמר **'עָלַי'**, אין כוונתו שאם ימות השור יתחייב להביא את דמיו, אלא 'עלי **לַהֲבִיאוֹ**' **קָאָמַר** – כוונתו שיהיה מוטל עליו החיוב להביאו לבית המקדש ולהקריבו, ולכן אם מת אינו חייב באחריותו.

הגמרא מקשה מברייתא על דברי רב חייא בר רב: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, האומר **'שׁוֹר זֶה עוֹלָה'**, הרי **הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ, וּמוֹעֲלִין בּוֹ** – והמשתמש בו עובר באיסור מעילה. אם **מֵת** השור **אוֹ נִגְנַב, אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**, כיון שלא התחייב בדמי השור. אבל אם אמר **'שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה', הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ וּמוֹעֲלִין בּוֹ**, ואם **מֵת אוֹ נִגְנַב חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**, והיינו שלא כדברי רב חייא בר רב, שהאומר 'שור זה עלי עולה', אינו חייב באחריותו.

תמהה הגמרא על הקושיא: **וּמִי אֲלִימָא מִמַּתְנִיתִין** – וכי ברייתא זו חזקה ועדיפה ממשנתינו, שאף בה נאמרה לשון זו, **דְּאוֹקִימְנָא דְּקָאָמַר דְּמֵי** – והעמדנו את המשנה באופן שאמר 'דמי שור זה עלי', **וְהָכָא נַמִּי** – אף כאן, בברייתא זו, יש להעמידה באופן **דְּקָאָמַר** 'דְּמֵי שור זה עלי', וכדברי רב חייא בר רב.

מבארת הגמרא את קושייתה מהברייתא: **וְהָא מִדְּסֵיפָא דְּקָאָמַר דְּמֵי** – והרי מכך שבסיפא של הברייתא מדובר באופן שאמר 'דמי שור זה עלי', וכמו שיובא להלן, אם כן משמע שב**רֵישָׁא** מדובר באופן **דְּלֹא קָאָמַר דְּמֵי. דְּקָתָנֵי סֵיפָא**, האומר **'דְּמֵי שׁוֹר עוֹלָה', הַשּׁוֹר חוֹלִין, וְאֵין מוֹעֲלִין בּוֹ** – המשתמש בו אינו עובר משום איסור מעילה, כיון שכוונתו היתה להקדיש את דמי השור בלבד, לאחר שימכרנו. **מֵת** השור **אוֹ נִגְנַב, אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**, כיון שנדר רק שלאחר מכירתו יתן את דמיו להקדש, וכיון שלא מכרו, אינו חייב בדמיו. **אֲבָל** אם מכרו, עליו ליתן את המעות להקדש, **וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּת דָּמָיו**, שאם יאבדו המעות חייב להביא מעות אחרים. ועל כל פנים משמע שברישא מדובר באופן שאמר 'שור זה עלי עולה', ובזה חייב באחריותו, ושלא כדברי רב חייא בר רב.

מתרצת הגמרא: באמת גם ב**רֵישָׁא** וְגם ב**סֵיפָא** מדובר באופן **דְּקָאָמַר** 'דְּמֵי', והחילוק ביניהם, שב**רֵישָׁא** מדובר באופן **דְּאָמַר** '(יקדיש) [יְקַדֵּשׁ] **הַשּׁוֹר לְדָמָיו**' – יהא השור עצמו קדוש לענין דמיו, שימכר ויהיו דמיו קדושים, וכיון שהקדיש את השור עצמו, חייב באחריותו. **וְסֵיפָא**, מדובר **דְּקָאָמַר** 'לִכְשֶׁיָּבֹאוּ דָּמָיו יִקְּדְשׁוּ' – כשאמכרנו ואקבל את דמיו, יהיו הדמים קדושים, ולכן אינו חייב באחריות השור, עד שיבואו דמיו לידו, אך אם אבד או מת קודם לכן, אינו חייב באחריותו.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: כיצד יתכן להעמיד את הברייתא באופן שהקדיש את דמי המכירה לאחר שיקבלם, **וְהָא** – והרי **אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם**, וכיצד חלה הקדשתו על דמים שעדיין לא באו לידו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הָא מַנִּי** – כדעת מי נשנתה הברייתא, **כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר, אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם**, וממילא חלה הקדשתו על דמי השור, הגם שעדיין לא באו לידו.

הגמרא מביאה לשון אחרת בדרך הבאת תירוץ זה: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש אומרים שכך נשנה תירוץ זה, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שאמר כן **רָמִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא, כְּמַאן** – כדעת מי סוברת הברייתא, ודאי **כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אָמַר לֵיהּ** אביי, או רב חסדא, **וְאֶלָּא כְּמַאן** – וכי ניתן להעמיד את הברייתא כתנא אחר, והרי ודאי כרבי מאיר היא, שאם לא כן כיצד יכול להקדיש את דמי המכירה קודם שבאו לידו.

הגמרא מביאה לשון אחרת שמביאה את דברי רב יהודה ואביי לגבי ברייתא אחרת: **וְאִיכָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַהָא** – יש ששונים את דברי האמוראים לגבי ברייתא זו, **הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, וְנִתְנַגֵּעַ** הבית בנגע צרעת, **אַף עַל פִּי שֶׁחֶלְטוֹ** [–טימאו] **הַכֹּהֵן**, ויש לנתץ עתה את הבית, **אוֹמֵר** לו המשכיר לשוכר 'הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ', ואין המשכיר צריך להעמיד לו בית אחר. אבל אם **נִתְּצוֹ, חַיָּיב** המשכיר **לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת** אחר, כיון שאנו אומרים שמזלו של המשכיר גרם לנגע זה, שנחשד על גזל או צרות עין.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שישי עמ' ב

שיתן הלוקח את הדמים למלוה בפרעון חובו.

מבררת הגמרא: **לָמָּה לִי לְמֵימַר** – מדוע מכריזים שהמכירה היא **עַל מָנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ**. מבארת הגמרא: **דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּבַעַל חוֹב** – כיון שיש מי שנוח לו לקנות קרקע כדי לפרוע חוב, **דְּמֵיקֵל בְּזוּזֵי** – משום שבעל חוב אינו מקפיד על טיב המטבעות, ומוכן לקבל מטבעות שבורות וחסרות, שאין דרך הסוחרים להקפיד בכך. **וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּאִשָּׁה** – ויש מי שנוח לו לקנות קרקע הנמכרת לפרעון כתובת אשה, **דְּשָׁקְלָה עַל יָד עַל יָד** – כיון שהיא נוטלת את המעות מהלוקח מעט מעט, לפי שאינה סוחרת ואינה מתעסקת עם המעות, אלא צריכה אותם להוצאותיה, ואינה צריכה את כל המעות בבת אחת. ועל ידי שיודיעו בעת ההכרזה לשם מה נמכרת הקרקע, יוכלו הקונים לדעת האם נוח להם בקניה זו, ויתרבו הקונים.

דין נוסף: אם **הִקְדִּישוֹ הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ**, והבינה עתה הגמרא שהשוכר שדר בו הוא שהקדישו, ועליו לשלם להקדש את דמי שכירותו.

תמהה הגמרא: **'הִקְדִּישוֹ הַדָּר בּוֹ'** – וכי יתכן שהשוכר שדר בו הקדישו, **הֵיכִי מָצֵי מַקְדִּישׁ לָהּ** – כיצד יכול השוכר להקדישו, והרי **'אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה'' אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא כז יד), ודרשו חכמים, **מַה 'בֵּיתוֹ' בִּרְשׁוּתוֹ, אַף כֹּל** דבר חל עליו הקדש רק אם הוא **בִּרְשׁוּתוֹ** של המקדיש, ואילו בית זה אינו שייך לשוכר אלא למשכיר. מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת הברייתא, אם **הִקְדִּישוֹ הַמַּשְׁכִּיר**, אזי השוכר **הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ.**

מקשה הגמרא: אם מדובר בברייתא **שֶׁהִקְדִּישוֹ הַמַּשְׁכִּיר, הֵיכִי דָּיֵיר בֵּיהּ** – כיצד דר בה השוכר, והרי **בְּמַעֲלֶה קָאֵי** – הוא עובר באיסור מעילה, שהוא נהנה מבית השייך להקדש. **וְתוּ** – ועוד קשה, מדוע אמרה הברייתא ש'**מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ**', והרי **כֵּיוָן דְּמַעַל בֵּיהּ, נָפִיק לֵיהּ שָׁכָר לְחוּלִין** – כיון שמעל השוכר בשימושו בבית, יוצא השכר לחולין, וכמו כל חפץ של הקדש, שלאחר שמשתמש בו הדיוט יוצא לחולין.

מתרצת הגמרא: מדובר בברייתא באופן **דְּאָמַר** המשכיר, **לְכֶשֶׁיָּבֹא שְׁכָרוֹ, יִקְדַּשׁ,** ונמצא שמותר לשוכר להשתמש בבית, כיון שלא הקדיש המשכיר את גוף הבית, אמנם את השכר עצמו אינו נותן למשכיר, כיון שהקדישו, אלא נותנו להקדש. ועל זה הוקשה לגמרא, **וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם,** וכיצד יכול המשכיר להקדיש את דמי שכירות הבית שעדיין לא באו לידו. ועל קושיא זו תירץ רב יהודה, **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הָא מַנִּי** – ברייתא זו כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם.** אף ללשון זו מביאה הגמרא נוסח אחר בדרך הבאת תירוץ זה: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש ששנו תירוץ זה כך, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שאמר כן **רַב מָרִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא, כְּמַאן** סוברת ברייתא זו, הרי ודאי **כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אָמַר לֵיהּ** אביי, או רב חסדא, **וְאֶלָּא כְּמַאן** – וכי כאיזה תנא ניתן להעמיד את הברייתא, הלא ודאי רק כרבי מאיר, שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם.

משנה

המשנה מבררת עתה את דינו של אדם שהתחייב בערך עצמו או ערך אדם אחר, ואינו משלם. וכן את דין המחויב קרבן, ואינו רוצה להביאו: **חַיָּבֵי עֲרָכִין** – המתחייבים בערך אדם, ואינם משלמים את חיובם, **מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן** – נוטלים מהם הגזברים משכון על חיובם, עד שישלמו, כיון שהם עשויים לפשוע ולא לשלם. אבל **חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת** – בני אדם החייבים קרבן חטאת או אשם, ואינם מביאים אותם, **אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** לפי שקרבנות אלו באים לכפר על חטא, ובודאי לא ימנע האדם מלהביא את הקרבן ולהתכפר. **חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים** – בני אדם שנדרו להביא עולה או שלמים, ואינם מביאים, **מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** שכיון שקרבנות אלו אינם באים לכפרה, עשויים בני אדם לפשוע ולא להביאם.

המשנה מבארת כיצד ניתן להכריח אדם להביא קרבן: **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה** בהבאת הקרבן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא א ג) 'יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצוֹנוֹ', ואם יכפודהו על כך לא התקיימה מצוות הבאת הקרבן, **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי,** ונמצא שהובא הקרבן לרצונו. מביאה המשנה דין דומה לכפיה זו: **וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים,** שאותם שאמרו חכמים שכופים אותם לגרש את נשותיהם, אין כופים אותם על מעשה הגירושין עצמו, שהרי גט שניתן באונס פסול, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי.**

גמרא

שנינו במשנה: חייבי חטאות ואשמות, אין ממשכנים אותם. חייבי עולות ושלמים ממשכנים אותם. הגמרא מביאה אופנים מסוימים שדינם שונה ממה שהתבאר במשנה: **אָמַר רַב פַּפָּא, פְּעָמִים** – יש אופנים **שֶׁחַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** וכן יש אופנים **שֶׁחַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** והיינו בהיפך מהכלל האמור במשנה. מבארת הגמרא את האופן הראשון: **'חַיָּבֵי חַטָּאוֹת שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אוֹתָן',** היינו **בְּחַטַּאת נָזִיר,** שבסיום ימי נזירותו מביא הנזיר שלשה קרבנות, עולה, חטאת ושלמים, ואף שקודם הבאת הקרבן אין נזירותו מסתיימת, אין סומכים על כך שיביא את החטאת, **דְּכֵיוָן דְּאָמַר מַר** במשנה (נזיר מה.) **שֶׁאִם גִּילַּח** הנזיר את שערו **עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן** – אחרי הקרבת אחד משלשת הקרבנות הללו, **יָצָא,** ואף שלא הקריב את שלשת הקרבנות, **וְאִם נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים, הוּתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלִיטַּמֵּא לְמֵתִים,** לכן אם הביא רק את האשם או העולה ולא הביא את החטאת, יש לחשוש שמא **פָּשַׁע בָּהּ וְלֹא מַיְיתֵי** – יפשע בחטאת ולא יביאנה, כיון שהוא כבר מותר ביין ובטומאה, ולכן באופן זה ממשכנים אותו על הבאת החטאת.

ממשיכה הגמרא ומבארת: האופן **שֶׁחַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** היינו **בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת,** שכל יולדת חייבת להביא חטאת ועולה, וכיון שהיא אסורה לאכול בקדשים עד שתביא את העולה, בודאי לא תפשע בה אלא תמהר להביאה, ואין צורך למשכנה על כך.

מקשה הגמרא על הדין האחרון: הרי לפי האמת החטאת היא המתירה את היולדת בקדשים, **וּמַאי נִיהוּ** – ומהו טעמך שאתה אומר שעולת יולדת מעכבתה מלאכול בקדשים, הרי זהו משום **דְּאַקְדְּמֵיהּ קְרָא** – שהקדימה התורה וכתבה את חיוב העולה של היולדת קודם לחיוב החטאת, שנאמר (ויקרא יב ו) 'תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת', וכיון שאי אפשר להביא את החטאת קודם לעולה, נמצא שהבאת העולה מעכבת אותה מלאכול בקדשים, וקשה על כך, **הָאָמַר רָבָא, לְמִקְרָאָה הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב** – רק בסדר הפסוקים הקדימה התורה את העולה לחטאת, אבל לענין הבאת הקרבנות בפועל אין העולה קודמת, אלא החטאת, והיא המתירה אותה לאכול בקדשים.

הגמרא מבארת באופן אחר את דברי רב פפא: **אֶלָּא,** מה שאמר רב פפא שיש חייבי עולות שאין ממשכנים אותם, היינו **בְּעוֹלַת מְצוֹרָע,** שאין חוששים שיפשעו בהבאתם, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עִיכְּבָתוּ** מלהטהר, **כָּךְ עוֹלָתוֹ עִיכְּבָתוּ** מלהטהר, וכיון שאינו נטהר עד שיביא קרבן עולה, אין לחשוש שיפשע בהבאתו, ואין צריכים למשכנו.

שנינו במשנה: **'אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה,** שנאמר 'לרצונו', כופים אותו עד שיאמר רוצה אני'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק (ויקרא א ג) **'יַקְרִיב אוֹתוֹ', מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ** להביא את קרבנו. **יָכוֹל** הייתי לומר שיביאנו **בְּעַל כָּרְחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך נאמר בסוף הפסוק **'לִרְצוֹנוֹ'. הָא כֵּיצַד** – איך יתכן שכופים אותו להביא את הקרבן, ומאידך הוא מביאו מרצונו, ללמד **שכּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי.**

הגמרא מביאה מימרא בענין זה: **אָמַר שְׁמוּאֵל, עוֹלָה, צְרִיכָה דַּעַת** בעלים, שיביאנה מרצונו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'לִרְצוֹנוֹ'.** תמהה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה חידש שמואל בדין זה, הרי **תְּנִינָא** כן במשנתנו לגבי קרבן עולה, **'אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר לִרְצוֹנוֹ'.**

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך שמואל להשמיענו דין זה, אלא באופן **דְּפָרִישׁ לֵיהּ חַבְרֵיהּ** – שהפריש חבירו עבורו קרבן עולה, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היינו סבורים לומר, **דִּכְּעֵינַן דַּעַת** – מה שחידשה המשנה שיש צורך ברצונו של המתכפר, זהו כשמביאים את הקרבן **מִדִּידֵיהּ** – משלו, **אֲבָל מִדְּחַבְרֵיהּ** – אך כשהקרבן בא משל חבירו, **לֹא** – אין צורך בדעתו ורצונו של המתכפר. **קָא מַשְׁמַע לָן** שמואל שגם בזה יש צורך שיודיע המפריש למתכפר על כך ויתרצה בדבר, והטעם לכך, כיון **דִּזְמִנִּין דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיכַּפֵּר בְּמִידִי דְּלֹא דִּידֵיהּ** – לפעמים אין נח לו לאדם להתכפר בקרבן שאינו שלו, ואינו רוצה שחבירו יקריב עבורו קרבן, אלא רצונו להביאו מממונו.

הגמרא מקשה מברייתא על דברי שמואל: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, אדם האומר **'חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי'** – חיוב הבאת קרבן חטאת או אשם של אדם פלוני יהא מוטל עלי,

רש"י

הקדישו הדר בו וכו' — קא סלקא דעתין שהדר בו הקדישו. [**נפיק ליה שכר לחולין**] — ונראה לי דלא גרסינן שכר, והכי גרסינן: **כיון דמעל נפיק ליה לחולין** — כלומר, משנהנה בתשמיש הבית ומעל — יצא הבית לחולין, כדתנן מעילה (יט,ב): אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בבהמה וכלי שרת בלבד. וקרן וחומש אית ליה לשלומי, ולא שכר להקדש. דכל מידי דהקדש, מכי מעל ביה נפיק לחולין, דאמרינן במסכת מעילה (יח,א): אין מעילה בכל מקום אלא שינוי, וכן הוא אומר: "וימעלו בני ישראל מעל ביי" ויעבדו את הבעלים", והיינו שינוי, שמוציאו מהקדש לחול. **לכשיבא שכרו יקדש** — השכר. והבית לא הקדישו. **משנה ממשכנים אותן** — עולות ושלמים. אף על גב דשלמים מכפרת אעשה, הואיל ולאו חובה היא עליה — לא חשיב לה כפרה, ואתי לשהויי, הלכך ממשכנין אותן. **גמרא משלשתן** — חטאת או עולה או שלמים. דשלשה קרבנות כתובין בו, ואמרינן בספרי דבי רב: "ואחר ישתה הנזיר יין" — אחר מעשה יחידי. **בעולת יולדת** — דלא משתריא בקדשים עד דמתיא לה. **מאי ניהי דאקדמה קרא** — כלומר, מאי טעמא אמרת דעולתה מעכבתה — משום דאקדמיה קרא עולה מקמי חטאת, דכתיב "תביא כבש בן שנתו לעולה" וגו'. **והאמר רבא למקראה הקדימה הכתוב** — שתהא נקראת במקרא תחילה, ולא שתקרב תחילה. בפרק "כל התדיר" במסכת זבחים (צ,א). **דאפריש ליה חבירו** — שהיה זה חייב עולה, ובא חבירו והפרישה משלו לכפרתו של זה, וקאמר שמואל דבעינן שיודיע את המתכפר. **מדידיה** — כגון היכא דבית דין ממשכנין אותו, צריך שיאמר: "רוצה אני".

לדעת

הקְדִישוֹ הַדָּר בּוֹ - מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ. הִקְדִּישוֹ הַדָּר בּוֹ?! הֵיכִי מָצֵי מַקְדִּישׁ לֵהּ? "אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ" אָמַר רַחֲמָנָא, מַה בֵּיתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ אַף כָּל בִּרְשׁוּתוֹ! - הָכִי קָאָמַר: הִקְדִּישוֹ מַשְׁכִּיר - הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ. - הִקְדִּישוֹ מַשְׁכִּיר, הֵיכִי דָּיֵיר בֵּיהּ? בִּמְעִילָה קָאֵי! וְתוּ, מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ? כֵּיוָן דְּמָעַל בֵּיהּ נָפֵיק לֵיהּ שָׁכָר לְחוּלִין! - דְּאָמַר: לִכְשֶׁיָּבֹא שְׂכָרוֹ יִקְדָּשׁ. - וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם! אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הָא מַנִּי? רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי, וְאָמְרִי לֵהּ רַב מָרִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא: כְּמַאן? כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אָמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא כְּמַאן? **משנה חַיָּבֵי עֲרָכִין - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ", כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". **גמרא** אָמַר רַב פַּפָּא: פְּעָמִים שֶׁחַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן; חַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן - בְּחַטַּאת נָזִיר, דְּכֵיוָן דְּאָמַר מָר: אִם גִּילֵּחַ עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן - יָצָא, וְאִם נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים - הוּתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלִיטַּמֵּא לַמֵּתִים, פָּשַׁע בָּהּ וְלָא מֵיתֵי. חַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן - בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת. - מַאי נִיהוּ, דְּאַקְדְּמֵיהּ קְרָא? וְהָאָמַר רָבָא: לְמִקְרָאָהּ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב? אֶלָּא בְּעוֹלַת מְצוֹרָע; דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עִיכַּבְתּוֹ, כָּךְ עוֹלָתוֹ עִיכַּבְתּוֹ. "וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה". תָּנוּ רַבָּנַן: "קָרִיב אוֹתוֹ" - מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִרְצוֹנוֹ", הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". אָמַר שְׁמוּאֵל: עוֹלָה צְרִיכָה דַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ". מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תָּנְיָא: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ"! - לָא צְרִיכָא, דְּפָרֵישׁ לֵיהּ חַבְרֵיהּ, מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי בָּעֵינַן דַּעַת - מִדִּידֵיהּ, אֲבָל מִדְּחַבְרֵיהּ - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן: זִימְנִין דְּלָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיכַּפֵּר בְּמִידֵי דְּלָא דִּידֵיהּ. מֵיתִיבִי: "חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי",

לדעת

מצות חליצה (יבמות קג,ב) אמר רב פפא משמיה דרבא: [סנדל] המוסגר לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה, סנדל המוחלט לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה פסולה. ופירש רש"י שם דסנדל המוסגר לא תחלוץ בו לכתחלה משום גזירה דסנדל המוחלט. מיהו אם חלצה חליצתה כשרה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. אלמא משמע סנדל המוחלט אסור בהנאה! וצריך לומר דאין הכי נמי, דהוא אסור בהנאה. והא דאמר הכא דאומר לו "הרי שלך לפניך" — היינו כגון דאמר ליה "בית זה", וכיון דהוא בעין אינו חייב להעמיד לו בית אחר. מיהו הוא הפסיד שכרו, והוי כמו מתה או נשברה דאמר התם: חייב להעמיד לו חמור אחר, ופירש רש"י שם: או יפסיד שכרו. **הכי** קאמר הקדישו משכיר הדר בו מעלה שכר להקדש — תימה: דהכא משמע דמשכיר יכול להקדיש ביתו אחר שהשכירו, אף על גב דמשתעבד לשוכר. ובכתובות פרק "אף על פי" (נט,ב) אמר: הא לא דמיא אלא לאומר: "שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה תקדוש" — דקדשה. משמע: דווקא משום דקאמר "לכשאפדנה", אבל לאלתר לא מצי מקדיש לה, הכא נמי לא מצי מקדיש ליהו! ובפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא עג,ב) אמרינן: רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא גוי ביתא, אזל זבניה לרבא, נטר שתא ושקל אגר ביתא אמטי ליה לרבא. אמר ליה: האי דלא אמטאי אגר ביתא עד האידנא משום דהוה משכנתא, ולא הוה גוי מסלק ליה, השתא נישקיל [מר] אגר ביתא. משמע דיכול הלוה למכור, ואם כן, אמאי אינו יכול להקדיש מידי? ואומר רבינו יצחק: דכן הדין, המותר יותר מכנגד מעותיו הוא יכול להקדיש ולמכור מיד. והא דאמר התם "לכשאפדנה", דמשמע: אבל השתא אינו יכול להקדיש — היינו כשהוא רוצה להקדיש הכל. והדיא ד"איזהו נשך" (שם) זבין לו המותר. והכא יכול להקדיש המותר. והא דאמר: הדר בו מעלה שכר להקדש — היינו משום דיש לו להקדש שותפות עמו, ואין כל אחד יכול לברר חלקו. ויש מחלקין בין משכיר ללוה, דדוקא לוה שלא תחזור אליו עוד בלא פרעון מעות — ההוא ודאי לא מצי להקדיש. אבל משכיר, שלאחר השלמת זמן השכירות תחזור לו בחנם — יכול הוא להקדיש. מיהו, ההיא ד"איזהו נשך" לא מיתרצא בהכי. מיהו, תימה: דאשכחן בעלמא הקדיש לוה וחבין לוה, משמע דמצי מקדישו ומזבין!? מיהו, בעל חוב מוציאו מיד ההקדש ומיד הלוקח כשירצה לגבות חובו, אם אין לו לגבות ממקום אחר. מידי דהוה אעשה עבדו אפותיקי, מכרו או הקדישו, דבעל חוב מוציא היזמנו. מיהו, כל זמן שלא גבאו הוא קדוש ומכור. הכא משמע דמשכיר יכול להקדיש, הכי נמי יכול לאסור על השוכר, וכן הלכה. הכא משמע דאין השוכר יכול להקדיש, מדפריך: הדר בו היכי מצי מקדיש ליהו? "איש כי יקדיש את ביתו" אמר רחמנא, מה ביתו ברשותו — אף כל ברשותו. וקשה, דבתוספתא תניא: אם הקדישו שוכר — מקודשת! ויש לומר: הכא נמי השוכר מצי מקדיש ליה כל זמן שהוא ברשותו, והוא הדין דמצי אסר ליה לכולי עלמא כל ימי שכירותו. והא דפריך הכא: היכי מצי מקדיש ליה — (והאי) [ואהאי] דקאמר מעלה שכר להקדש (הכא) פריך, והכי [פריך]: היכי מצי מקדיש לענין דמעלה שכר, הא אינו ברשותו! מיהו תימה: דהכא משמע דמשכיר מצי מקדיש ליה, ובתוספתא תניא דאינה מקודשת! וזה לשון תוספתא: השוכר שדה מחבירו, ועמד השוכר והשכירה לאחר — רשאי בעל הבית שיאמר לו: אין לי חשבון עם כל אדם אלא עמך. עמד בעל הבית ומכרה — מחשבין עם בעל הבית. עמד בעל הבית והקדישה — אינה מקודשת עד שתחזור לרשותו, וכל מה שנהנה ממנו הרי זה מקודשת. עמד השוכר והקדישה — הרי זה מקודשת עד שתצא מרשותו, ומעלה שכר להקדש, עד כאן לשון התוספתא. ויש לומר: דהא דתניא בתוספתא דאין המשכיר יכול להקדיש — היינו כשהקדים לו שכרו. והכא מיירי בשלא הקדים שכרו. והכי נמי איתא בירושלמי, דמקום שנהגו המשכיר בית לחבירו ועמד והקדיש — הרי זו מקודשת, אימתי? בזמן שלא הקדים לו שכרו, אבל הקדים לו שכרו — הרי זה דבריו חנם.

הכי גרסינן: כיון דמעל נפיק ליה שכר לחולין, וכן הוא ברוב ספרים. והכי פירושו: כיון דמעל כו', כלומר שכר הבית נפיק לחולין, שהרי חבירו הקדיש (השכיר) את הבית והוא לא ידע, ומעל כשדר בו, ונפיק ליה השוכר בתורת מעילה. אבל אין לפרש: כיון שמעל נפיק הבית לחולין (וכפירוש רש"י, וקאמר לו רבי מאיר אמר על ההיא) דתניא בתוספתא דמעילה (פרק שני): בקע בקרדום של הקדש ובא חבירו ובקע בו, ובא חבירו ובקע בו — כולם מעלו. ובשילהי פרק "הנהנה" (מעילה יט,ב) תנן: אין מועל אחר מועל בקדשים אלא בבהמה וכלי שרת — היינו דקדושת הגוף לא מתחלל על ידי מעילה כמו קדושת דמים, וקרדום לאו היינו כלי שרת אלא קדושת דמים הוא, ולא יחשב כלי שרת מטעם שמביא אחרים לידי קדושת הגוף, הוא עצמו לא כל שכן שיבא לידי קדושת הגוף, דמהאי טעמא חשבינן שאר כלי שרת קדושת הגוף.

כי דייר ביה במעילה קאי — ואף על פי שלא פגם מעל, כדתנן [ריש פרק "הנהנה"] (יח,א): הנהנה מן ההקדש שוה פרוטה אף על פי שלא פגם — מעל. ואף על גב דאין מועלין במחובר לקרקע, כדאיתא במסכת מעילה פרק "הנהנה מן ההקדש" (שם,ב), צריך לומר: הך סוגיא דהכא אתיא כרב, דאמר: תלשו ולבסוף חברו הוי תלוש. כדאמר: המשתחוה לבית אסרו, ובפרק "הנהנה" (כ,א) נמי מייתי לה לההיא דרב, דאמר התם: וכיון דבני להו מיהא מעל.

תוספות

אמר לך שמואל כי תניא ההיא בשעת כפרה — (ובריתא מיירי בשעת הפרשה) ואם תאמר: אמאי פליג אדעולא? לוקמא למילתיה דשמואל בשעת כפרה, ובריתא מיירי בשעת הפרשה, ולא פליג אדעולא! ויש לומר: דסבירא ליה דשמואל מיירי בשעת הפרשה — דקאי אמתניתין, דמשמע דמיירי בשעת הפרשה, מדקאמר: חייבי עולות אין ממשכנין אותן, שזהו בשעת הפרשה. **מאי** בשעת הפרשה דקאמר שמואל אף בשעת הפרשה — ואם תאמר: מכל מקום, הא פליג, דלשמואל צריכה דעת אף בשעת הפרשה וכל שכן בשעת כפרה, ולעולא צריכה בשעת כפרה דווקא ולא בשעת הפרשה! ויש לומר: דמכל מקום דבכהאי גוונא דפליגי, השתא לא הוו פליגי. ונראה לרבינו יצחק טעמא דשמואל ועולא, דהא דאמר שמואל: עולה ושלמים צריכין דעת בשעת הפרשה — משום דלא ניחא ליה לאיניש להתכפר במילתא דלא דידיה. אבל בשעת כפרה אינו צריך, דמשום סמיכה אין צריך לדעתו, כיון דאינם באים לכפר על חטאו. אבל חטאת ואשם, שהם באים על חטא וצריכין להתוודות [בשעת] סמיכה — בעינן [דעת] בשעת כפרה. ועולא סבירא ליה דאפילו בעולה ושלמים רוצה לקיים מצות סמיכה, הלכך בעינן דעתו בשעת כפרה. אבל בשעת הפרשה — לא בעינן דעת אלא בחטאת, משום דלא ניחא ליה לאינש לכפרה במילתא דלאו דידיה. אבל עולה ושלמים דלא לכפרה קאתי — כולי האי אינו צריך דעת בשעת הפרשה.

האי מאן דמסר מודעא אגיטא מודעיה מודעא — (פסק) לפיכך נהגו העולם לבטל כל מודעי ומודעי דאתו מגו מודעי בשעת כתיבת הגט ובשעת הנתינה, דחיישינן שמא בטל אותו.

הדרן עלך האומר משקלי

שום היתומים שלשים יום — ואם תאמר: אמאי נקט יתומים? אפילו כולי עלמא נמי, אם באו בית דין לירד בנכסיהן כדי לפרוע לאשה כתובתה או חובו לבעל חוב, צריך שומת בית דין שלשים יום, כדאיתא בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לה,ב): מאימת אכיל פירי — מכי שלמי יומי אכרזתא. אלמא, לכל אדם שבא לירד לנכסיהן צריכי שומת בית דין. אם כן אמאי נקט יתומים? ויש לומר: דתנא יתומים לרבותא, דמהו דתימא דליהוי יתומים כהקדש, ולבעי שומת בית דין ששים יום, קא משמע לן דשוין לכל אדם.

בשעת הוצאת פועלים ובשעת הכנסת פועלים — פירוש: בשעת הוצאת פועלים ממלאכתן, ובשעת הכנסתן למלאכה. ואין זו סדר המשנה דנקט "בבקר ובערב", ורב יהודה מפרש ערב תחילה ואחר כך בקר! ויש לומר: משום דכן הסדר, לפי שאינו רוצה לבטל ממלאכתו, לפיכך אין דרך למימר להו: "סיירוה ניהלי", דאם לא כן — למה להמתין עד הערב ונשאליה להו מה ראו? הא כל היום יש לו רשות לשיוליה! לפיכך הוצרכו לרב יהודה לפרש כן, שבשעת יציאה ממלאכתן אמר להו: סיירוה ניהלי, שאז אין מבטלין ממלאכתם, ולמחרת כשנזכר מה דאמר להו לאורתא — אזיל לשאול. ומשום הכי אין לפרש איפכא: בשעת הוצאת הפועלים מביתם ונכנסין במלאכתן, ובשעת הכנסתן בביתם ויוצאין ממלאכתן. לפי דאין דרך לעשות כן, כדפירשנו. ועוד דאין ליישב לשון הספר על זה. ובתוספות הארכתי הרבה בזה, והביאו ההיא דריש "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא מג,א ושם ב) רב אסי אמר: פועל בכניסתו משלו וביציאתו משל בעל הבית. **כך** היא יפה — להוצאת תבואה ופירות, כך וכך היא שומא — בכך וכך דמים. ואם המלוה רוצה לעכב בכך ששמו בית דין — אין צריך להכריז, אלא אוקימנא ליה ביד המלוה מיד.

תנן

רש"י

לדעת — שהודיע את המתכפר. **כי תניא ההיא** — דלא בעינן דעת בעלים — בשעת הקרבה תניא, דהא הודיעו בשעת הפרשה ואירצי, שנתרצה בדבר. **וכי קאמינא** — דצריך דעת — בשעת הפרשה. **והא דשמואל** — בשעת הפרשה ולא בכפרה. **פליגא דעולא** — דאיהו אמר איפכא. **שלא לדעת לא יצא** — אלמא בכולהו בעינן דעת, וקשיא לתרוייהו! **מתנייתא אהדדי לא** קשיין — הא דקתני לעיל: "עולתו ושלמיו של פלוני עלי" בין לדעת בין שלא לדעת יצא, והך בתרייתא דקתני בכולהו: שלא לדעת לא יצא — לא קשיין אהדדי; חדא בשעת כפרה וחדא בהפרשה, לעולא כדאית ליה, ולשמואל כדאית ליה. **אף בשעת הפרשה** — דבין בהפרשה בין בכפרה בעי דעת. ואף על גב דהויא הך קמייתא תיובתיה, דקתני דעולה לא בעיא דעת. דהאי שינויא דשני התלמוד לעיל: אמר לך שמואל, כי תניא ההיא — בשעת כפרה כו' — לאו מילתא היא. קא משמע לן רב פפא דקאמר: לאמוראי נמי לא קשיין, שמואל מוקי קמייתא בשעת כפרה, מכלל דשמואל בכפרה לא בעי דעת, ושינויא דשנין לעיל שינויא הוא. **דעשאוה** — אחרי כן. **ואירצי** — לתת הגט, והמודעא לא ביטל. **מהו דתימא מסתמא בטלה למודעא** — קא משמע לן רב ששת דלא. וממתניתין יליף טעמא, דאם כן ליתני: "כופין אותו עד שיתן".

הדרן עלך האומר משקלי

משנה שום היתומים — בית דין היורדים לנכסי יתומים למוכרן, להגבות לבעל חוב, שמין את הקרקע ומכריזין שלשים יום: כל הרוצה ליקח יבא ויקח. **ושום ההקדש** — גזבר המוכר קרקע של הקדש. **גמרא** **סיירוה ניהלי** — ראו אם יפה היא. **דנידכר** — בעל הבית באורתא מאי דאמר לפועלים בצפרא. **ונישיילינהו** — אם יפה היא. **כך היא יפה** — כך וכך היא עושה תבואה. **כך היא שומא** — בכך וכך שמאוה בית דין. **ויקח** — על מנת שיפרע לאשה או לבעל חוב. **למה לי** — לאכרוזי "על מנת ליתן" כו'? **על יד על יד** — פורתא פורתא. ואיכא לוקח דניחא ליה לפרוע לבעל חוב דמיקל בזוזי, שנוטל זוזים שבורים וחסרים, שאין דרך סוחרים מקפידין בכך.

לתא

לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא; "עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת - יָצָא! - אָמַר לְךָ שְׁמוּאֵל: כִּי תַּנְיָא הַהִיא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, דְּאִירַצִּי בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה; כִּי קָאֲמִינָא אֲנָא - בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה. וּפְלִיגָא דְּעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: לֹא חִילְקוּ בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, אֶלָּא שֶׁחַטָּאת צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, וְעוֹלָה אֵין צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה; אֲבָל בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, אִידִי וְאִידִי לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא. מֵיתִיבִי: "חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא! - שְׁמוּאֵל מוֹקֵי לָהּ בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי לָהּ בִּשְׁעַת כַּפָּרָה. אָמַר רַב פַּפָּא: מַתְנִיֵּיתָא אַהֲדָדֵי לָא קַשְׁיָין, הָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, הָא בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה; וַאֲמוֹרָאֵי נַמִּי לָא קַשְׁיָא, שְׁמוּאֵל מוֹקֵי קַמַּיְיתָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, בַּתְרַיְיתָא בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי אִיפְּכָא; אֲמוֹרָאֵי וַדַּאי פְּלִיגִי. - פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתִימָא: מַאי בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל - אַף בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, וְאַף עַל גַּב דְּהָךְ קַמַּיְיתָא תִּיוּבְתֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְכֵן בְּגִיטֵּי נָשִׁים כּוֹפִין" וכו'. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הַאי מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא - מוֹדָעֵיהּ מוֹדָעָא. פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא, דַּעֲשָׂאוּהּ וְאִירַצִּי; מַהוּ דְּתִימָא בַּטּוּלֵי בְּטָלֵיהּ - קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאִם כֵּן לִיתְנֵי "עַד שֶׁיִּתֵּן", מַאי "עַד שֶׁיֹּאמַר"? עַד דְּמְבַטֵּל לֵיהּ לְמוֹדָעֵיהּ.

הדרן עלך האומר משקלי

שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב. **גְּמָרָא** מַאי שְׁנָא בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבִשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים; בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים - דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לְמִיזְבַּן, אָמַר לְהוּ לְפוֹעֲלִים: אֵיזִילוּ סַיְּירוּ לָהּ נִיהֲלִי; בִּשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים - דְּנִידְכַּר, דְּאָמַר לְהוּ: נֵיזִיל נִישַׁיְּילִינְהוּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם. וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבִשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים; אוֹמֵר: שָׂדֶה פְּלוֹנִי בְּסִימָנֶיהָ וּבִמְצָרֶיהָ כָּךְ הִיא יָפָה וְכָךְ הִיא שׁוּמָא, כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח יָבֹא וְיִקַּח עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב בְּחוֹבוֹ. לָמָּה לִי לְמֵימַר "עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ"? - דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּבַעַל חוֹב דְּמֵיקַל בְּזוּזֵי, וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּאִשָּׁה דְּשָׁקְלָה עַל יַד עַל יַד.

תנו

אם אמר כן **לְדַעַת** המתכפר, **יָצָא** המתכפר ידי חובתו. **שֶׁלֹּא לְדַעַת** המתכפר, **לֹא יָצָא**. אך אם אמר 'עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי', בֵּין אם אמר **לְדַעַת** החייב בהם, ובֵין אם אמר כן **שֶׁלֹּא לְדַעַת** המחויב, **יָצָא**, וזהו שלא כדברי שמואל שאמר שאף בקרבן עולה יש צורך בדעת ורצון המחויב. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל** ביישוב קושיא זו, **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – מה ששנינו בברייתא שעולה אינה צריכה דעת בעלים, זהו **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, דְּאִירַצִּי** – שהרי כבר התרצה לכך כשהודיעוהו **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה. וְכִי קָאַמְרִנָא אֲנָא** – ומה שאני אמרתי שצריך דעת בעלים, זהו **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה**.

מביאה הגמרא אמורא החולק על שמואל: ושמואל, האומר שעולה צריכה דעת בעלים בשעת הפרשה ולא בשעת כפרה, **פְּלִיגָא דְּעוֹלָא** – חולק על עולא, **דְּאָמַר עוֹלָא, לֹא חִילְקוּ** בענין ידיעת הבעלים **בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, אֶלָּא שֶׁחַטָּאת צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, וְעוֹלָה אֵין צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, אֲבָל בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, אִידִּי וְאִידִּי** – זה וזה, עולה וחטאת, אם הקריבו **לְדַעַת, יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת, לֹא יָצָא**. וזהו שלא כדברי שמואל האומר שעולה צריכה דעת בעלים רק בהפרשה, ולא בשעת כפרה.

הגמרא מקשה מברייתא על שמואל ועולא: **מַיְתִיבִי**, שנינו בברייתא, האומר **חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ** או **עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי** יהיו מוטלים **עָלַי** להביאם, אם אמר כן **לְדַעַת** המחויב, **יָצָא** הלה ידי חובתו, אך **שֶׁלֹּא לְדַעַת, לֹא יָצָא**. ומשמע שבקרבן עולה יש צורך בדעת בעלים בין בהפרשה ובין בכפרה, ושלא כשמואל שאינו מצריך דעת בכפרה, ושלא כעולא שאינו מצריך דעת בהפרשה. מתרצת הגמרא: **שְׁמוּאֵל, מוֹקֵי לָהּ** – מעמיד את הברייתא רק **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה**, שבזה סובר שמואל שיש צורך בדעת. **וְעוּלָּא מוֹקֵי לָהּ** רק **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה**, שבזה סובר עולא שיש צורך בדעת.

הגמרא מביאה את דברי רב פפא בענין סתירת הברייתות ומחלוקת שמואל ועולא: **אָמַר רַב פָּפָא, מַתְנִיתָא אַהֲדָדֵי לֹא קַשְׁיָין** – הברייתות אינן סותרות זו את זו, אף שבברייתא הראשונה שנינו לגבי עולה ש'בין לדעת ובין שלא לדעת, יצא', ואילו בברייתא השניה שנינו ש'שלא לדעת, לא יצא', כיון שיש חילוק ביניהן, **דְּהָא** – ברייתא אחת עוסקת **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, וְהָא** – הברייתא האחרת עוסקת **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה**, אמנם דבר זה, באיזה אופן עוסקת כל ברייתא, יהיה תלוי במחלוקת עולא ושמואל, וכדלהלן. **וַאֲמוֹרָאֵי נַמִּי לֹא קַשְׁיָא** – ועל האמוראים, עולא ושמואל, גם כן לא קשה משום ברייתא, **דִּשְׁמוּאֵל, מוֹקֵי קַמַּיְיתָא** – מעמיד את הברייתא הראשונה, שאין צריך דעת, **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, וּבַתְרַיְיתָא** – הברייתא האחרונה, שמצריכה דעת, **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה. וְעוּלָּא מוֹקֵי אִיפְּכָא** – מעמיד את הברייתות בהיפך, שהברייתא הראשונה שאין צריך דעת עוסקת בהפרשה, והברייתא השניה המצריכה דעת, עוסקת בשעת כפרה.

ממשיך רב פפא ואומר: אמנם את הברייתות יש ליישב באופן שלא תהיה ביניהן סתירה, אבל **אֲמוֹרָאֵי** – האמוראים, שמואל ועולא, **וַדַּאי פְּלִיגִי** – בודאי חולקים זה על זה, שלשמואל יש צורך בדעת רק בהפרשה, ולעולא יש צורך בדעת רק בשעת כפרה.

תמהה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט שלא קשה על דברי האמוראים מהברייתא. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית יכול לומר, **מַאי 'בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה' דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל** שצריך דעת בעלים, **אַף בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה**, ולדבריו יש צורך בדעת בעלים גם בהפרשה וגם בכפרה, ונמצא שאין עולא ושמואל חולקים לגבי שעת כפרה, אלא בזה כולם מודים שיש צורך בדעתו. ומוסיפה הגמרא: **וְאַף עַל גַּב** שלפי זה ימצא **דְּהַהִיא קַמַּיְיתָא תִּיוּבְתֵּיהּ** – שהברייתא הראשונה סותרת את דבריו, שהרי בה מבואר שאין צריך דעת, והיינו לכל הפחות או בהפרשה או בכפרה, אף על פי כן היינו יכולים לפרש כן את דעת שמואל. **קָא מַשְׁמַע לָן** רב פפא בכך שאמר 'אמוראי נמי לא קשיא', שאין זה הביאור בדברי שמואל, אלא אין הברייתא סותרת את דברי אחד האמוראים, והיינו כיון שלשמואל צריכים דעת רק בהפרשה, ולא בכפרה, ולא קשה עליו מהברייתא.

שנינו במשנה: **וְכֵן בְּגִיטֵּי נָשִׁים כּוֹפִין וכו'** אותו עד שיאמר רוצה אני.

מביאה הגמרא מימרא בענין זה: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הַאי מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא** – אדם שגירש את אשתו, וקודם לכן מסר 'מודעא' שהוא נותן את הגט שלא מרצונו, אלא מחמת שכופים אותו לגרשה, **מוֹדָעֵיהּ מוֹדָעָא** – מועילה מסירת המודעא, והגט בטל.

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שכן הוא הדין, שהרי כל גט שניתן שלא מרצון הבעל, הוא פסול. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, אֶלָּא** לאופן **דְּלאחר** מסירת המודעא **עֲשָׂאוּהָ** – כפו אותו, **וְאִירַצִּי** – והתרצה לגרשה, **מַהוּ דְּתֵימָא בַּטּוּלֵי בַּטְּלֵיהּ** – היית סבור לומר שנתינת הגט מוכיחה שהוא ביטל את המודעא, והגט כשר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמסירת הגט עצמה אינה נחשבת כביטול של המודעא.

הגמרא מבארת שרב ששת למד דין זה ממשנתינו. מדייקת הגמרא: **דְּאִם כֵּן**, שמסירת הגט נחשבת כביטול המודעא, **לִיתְנֵי** – היה למשנה לשנות שכופים אותו 'עַד שֶׁיִּתֵּן', והנתינה עצמה היתה נחשבת כביטול המודעא, **מַאי** – מדוע נקטה המשנה לשון 'עַד **שֶׁיֹּאמַר** רוצה אני', הרי זו ראיה שאין הגט מועיל **עַד דְּמְבַטֵּל לֵיהּ לְמוֹדָעֵיהּ**, ויאמר בפירוש שרצונו לגרשה.

הדרן עלך האומר משקלי

פרק ששי - שום היתומים

פרק זה עוסק בתחילתו באופן גביית חובות מנכסי יתומים ומנכסי הקדש, ובהמשך עוסקות המשניות באדם שחייב ממון להקדש ואין לו ממון לשלם, וצריך הגזבר לגבות זאת מנכסיו, כיצד עושים זאת.

משנה

שׁוּם הַיְתוֹמִים – שומת קרקע של יתומים קטנים, נעשית במשך **שְׁלֹשִׁים יוֹם**, כלומר, אדם שהיה חייב ממון לאחרים, ומת והוריש קרקע לבניו, שהדין הוא שמוכרים את הקרקע שבידם ופורעים בדמיה את החוב, תחילה שמים בית דין את שווי הקרקע, ואחר כך מכריזים על מכירתה כדי שיהיו הרבה שירצו לקנותה ויעלו את מחירה, והכרזה זו נעשית במשך שלשים יום, כדי שישמעו בני אדם רבים על המכירה. **וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ** – גזבר שבא למכור קרקע של הקדש, מכריז על מכירת הקרקע במשך **שִׁשִּׁים יוֹם**. ובין בשום היתומים ובין בשום ההקדש **מַכְרִיזִין** פעמיים בכל יום, **בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב**.

גמרא

שנינו במשנה: 'ומכריזין בבקר ובערב'. מבררת הגמרא: **מַאי שְׁנָא בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב** – במה שונה הזמן של הבוקר והערב משאר הזמנים, שדווקא בהם מכריזים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, ההכרזה בערב היא **בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים** – כשהפועלים יוצאים מעבודתם וחוזרים לעיר. **וְ**ההכרזה בבוקר היא **בִּשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים** לעבודתם. והטעם שעושים כן, **בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים, דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לְמִיזְבַּן** – שאם יש מי שרוצה לקנות את הקרקע, **אָמַר לְהוּ לַפּוֹעֲלִים** – יאמר לפועליו העובדים בשדות ומבינים בטיב הקרקעות, **אֵיזִילוּ סַיְּירוּ לָהּ נִיהָלִי** – לכו ותבדקו את השדה עבורי, האם כדאי לי לקנותה. והטעם שמכריזים גם **בִּשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים** הוא **דְּנִידְכַּר דְּאָמַר לְהוּ** – כדי שיזכר שאמר להם לבודקה, **נֵיזִיל נְיַשְׁיְילִינְהוּ** – וילך וישאל את הפועלים מה טיבה. מסייעת הגמרא לדברי רב: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן גם בברייתא, **שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבִשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים**, וכדברי רב.

מביאה הגמרא את המשך הברייתא: **אוֹמֵר** המכריז, **שָׂדֶה פְּלוֹנִי, בְּסִימָנֶיהָ וּבִמְצָרֶיהָ** – שסימניה הם כך וכך וגבולותיה הם אלו ואלו, **כָּךְ הִיא יָפָה** – כך וכך תבואה גדילה בה, **וְכָךְ הִיא שׁוּמָא** – ובסכום זה שמו אותה בית דין, **כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח** את השדה, **יָבֹא וְיִקַּח**. והיה המכריז אומר שקרקע זו נמכרת **עַל מְנָת לִיתֵּן** את מעות המקח **לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ** – תמורת דמי הכתובה שהיתומים חייבים לה, **וְכֵן** אם היה זה לפרעון חוב, מכריז שהיא נמכרת **לְבַעַל חוֹב בְּחוֹבוֹ** –

המשך בעמוד קנג

הגמרא מביאה ברייתא בענין זמן ההכרזה ביתומים ובהקדש: **תָּנוּ רַבָּנָן, שׁוּם הַיְתוֹמִים** הוא **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם,** **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר,** כדעת התנא במשנתנו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ תִּשְׁעִים יוֹם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – שום היתומים ושום ההקדש, **שִׁשִּׁים יוֹם.**

הגמרא מבררת את ההלכה: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר אַבִּימִי, הֲלָכָה, שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם.** אומרת הגמרא: **יָתִיב** – ישב **רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ואמר שמועה זו בשם רב חסדא, ששום היתומים הוא ששים יום. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, שִׁשִּׁים קָאָמְרַת** – האם אמרת ששום היתומים הוא ששים יום, **אוֹ שְׁלֹשִׁים** יום **קָאָמְרַת. אָמַר לֵיהּ** רבי חייא בר אבין, **שִׁשִּׁים** יום אמרתי. הוסיף רב נחמן בר יצחק ושאלו, לגבי שומא **דִּיתוֹמִים** אמרת כן, **אוֹ** לגבי שומא **דְּהֶקְדֵּשׁ. אָמַר לֵיהּ,** לגבי שומא **דִּיתוֹמִים.** הוסיף ושאלו, האם כוונתך היתה לפסוק **כְּרַבִּי מֵאִיר, אוֹ כְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ, כְּרַבִּי מֵאִיר.**

הקשה לו רב נחמן בר יצחק: **וְהָא רַבִּי מֵאִיר שְׁלֹשִׁים** יום **קָאָמַר,** לגבי הכרזת יתומים, ולא כדבריך שמכריזים ששים יום. **אָמַר לֵיהּ** רבי חייא בר אבין, **הָכִי** [–כך] **אָמַר רַב חִסְדָּא, מֵאַבִּימִי, קוּלְפֵּי טָאבִי בַּלְעִי עֲלָהּ דְּהָא שְׁמַעְתָּא** – הכאות גדולות הכני אבימי על סוגיא זו, שלימד אותי 'שום היתומים לרבי מאיר ששים יום', והקשתי מהמבואר בברייתא שלרבי מאיר שום היתומים שלושים יום, ותירץ לי שיש שני אופני הכרזה, אם **בָּא** לְ**הַכְרִיז** ימים **רְצוּפִים,** יום אחר יום, מכריז **שְׁלֹשִׁים,** ואם בא להכריז רק **בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי,** שבימים אלו בתי דינים יושבים לדון ומתאספים בני אדם רבים, יכריזו **שִׁשִּׁים** יום.

ומבאר רב חסדא: **וְאַף עַל גַּב דְּכִי חַשִּׁיב לְהוּ מַר לְיוֹמֵי הַכְרָזָה** – ואף שאם תחשב את ימי ההכרזה במשך ששים יום, תמצא **דְּלֵא הֲווּ אֶלָּא תַּמְנְיַסַר יוֹמֵי** – שלא יהיו אלא שמונה עשר יום, שהרי בששים יום שמתחילים ביום שני ומסתיימים ביום חמישי יש רק שמונה עשר ימי שני וחמישי, אין בכך חסרון, **דְּכֵיוָן דְּמָשְׁכָא מִילְּתָא** – שכיון שנמשך זמן ההכרזה ששים יום, **שָׁמְעֵי אִינְשֵׁי** – שומעים אנשים בדבר.

התבאר במשנתנו שיש אופנים שמוכרים קרקע של יתומים כדי לפרוע את חובות אביהם. הגמרא מביאה עתה מחלוקת מתי עושים כן: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִים** קטנים, לגבות מהם את חובות אביהם, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רְבִית אוֹכֶלֶת בָּהֶן,** שכשהם משתהים מלפרוע את החוב מתוסף עליהם ריבית, וכדי להצילם מהפסד זה גובים מהם בית דין את החוב. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר,** יש שני אופנים שגובים מהיתומים, **אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְבִית,** וכרב אסי, **אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה,** להגבות לאשת אביהם את דמי כתובתה, **מִשּׁוּם מְזוֹנֵי** – כיון שאם לא יגבוה הרי הם חייבים לזון אותה, ויש להם בכך הפסד, שמלבד דמי הכתובה שתגבה לבסוף גם זנים אותה כל יום, ולכן נזקקים בית דין לנכסיהם לגבות מהם את כתובתה, ובכך יפטרו ממזונותיה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם. שואלת הגמרא: **וְרַב אַסִּי, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר** כרבי יוחנן, שגובים מיתומים גם **לִכְתוּבַּת אִשָּׁה,** ומשום הפסד המזונות. משיבה הגמרא: **דְּהָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן** – שהרי תיקנו חכמים לבעל את **מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ** של האשה תחת מזונותיה, וכמו כן אצל היתומים הדין כן, שהואיל והם זנים אותה הם זוכים במעשה ידיה, וכיון שאין להם הפסד בכך שהם זנים אותה, אין גובים מהם את כתובתה.

ממשיכה הגמרא ומבררת: **וְאִידָךְ** – ורבי יוחנן, מדוע הוא סובר שמה שהיא ניזונית מנכסיהם זה הפסד עבורם, שמחמת כן גובים מהם את הכתובה, והרי תמורת המזונות היא נותנת להם את מעשה ידיה. מבארת הגמרא: **זִימְנִין דְּלֵא סַפְּקָה** – יש פעמים שאין מעשה ידיה של האשה מספיקים לדמי מזונותיה, וצריכים היתומים להוסיף מממונם כדי לזונה, ומפסידים. וכיון שלפעמים יש ליתומים הפסד ממזונותיה, לכן תמיד מגבים עבורה את דמי כתובתה, לפוטרם ממזונותיה.

הגמרא מקשה מכמה משניות על רב אסי האומר שאין גובים מנכסי יתומים לכתובת אשה. מקשה הגמרא: **תְּנַן** במשנתנו (כא:), **שׁוּם הַיְתוֹמִים** שנעשה לצורך גביית חוב של אביהם, **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם,** **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב.** ויש לברר, **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה חוב מדובר, שגובים אותו מיתומים, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, וכדי שלא יהיה להם הפסד גובים מהם, **מִי צָרֵיךְ** – וכי ישמע לנו שלא לגבות ריבית עבור ימי ההכרזה, והרי ודאי לא יסכים לכך, ואם כן מדוע מוכרים את הקרקע בהכרזה, והרי אף שיתכן שירויחו היתומים בכך שיהיה מי שישלם על הקרקע יותר מהשומא, מכל מקום יתכן גם שיפסידו היתומים מהכרזה זו, שאם לא ימכרוה ביותר משומתה, ישלמו ריבית נוספת על כל ימי ההכרזה, ואין בית דין עושים דבר שיכול להזיק ליתומים, והיה ראוי שימכרו את הקרקע מיד, ללא הכרזה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** ואם כן קשה, **אִי דְּקָאָכִיל רִיבִּיתָא** – אם הוא נוטל ריבית מהיתומים, וכדי למנוע את הפסדם אנו מגבים אות חובו, **מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ** – וכי אנו מניחים לו לעבור איסור ולגבות מהם ריבית, **וְאֶלָּא** ודאי צריך לומר **דְּלֵא קָאָכִיל רִיבִּיתָא** – שאינו נוטל מהם ריבית, **וְאַף** על פי כן **קָתָנֵי** במשנה **שִׁנְזָקְקִין** לגבות הם. **וּבְשֶׁלְּמָא** – מובנת המשנה לְדעת **רַבִּי יוֹחָנָן,** שגובים מיתומים לכתובת אשה, **מוֹכֵי לָהּ** – הוא יעמיד את המשנה **בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה,** שעל זה אמרה המשנה שמוכרים בהכרזה, **אֶלָּא לְרַב אַסִּי,** שאין גובים מיתומים כתובת אשה, **קַשְׁיָא,** באיזה אופן אמרה המשנה שמוכרים נכסי יתומים בהכרזה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ** – ישיב לך **רַב אַסִּי, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי גְּרִיעָא** – וכי לדעת רבי יוחנן מובנת המשנה, והרי אם מדובר בכתובת אשה, קשה, מדוע מוכרים את הקרקע בהכרזה, ואין מוכרים אותה מיד, **מִי שָׁבְקִינַן מְזוֹנֵי דְּוַדַּאי קָא מַפְסְדָא** – וכי מניחים אנו את תשלום המזונות שהוא הפסד ודאי של היתומים, שכל ימי ההכרזה הם זנים אותה, **וְנָקְטִינַן הַכְרָזָה דְּלֵא יָדְעִינַן אִי מַרְוִיחִינַן אִי לֹא מַרְוִיחִינַן** – ואנו מכריזים על הקרקע שלהם במשך שלשים יום, שבהכרזה זו לא ידוע לנו אם יהיה ריוח ליתומים או לא, שהרי יתכן שלא יעלו הקונים את מחיר השומא, ובינתיים יפסידו היתומים את דמי המזונות, והרי טובת היתומים היא שנמכור את הקרקע מיד, ללא הכרזה.

דוחה הגמרא את הקושיא על רבי יוחנן: **הָא לֹא קַשְׁיָא,** כיון שאת משנתנו ניתן להעמיד **בְּאופן** שהאלמנה **תּוֹבַעַת** את **כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין,** ודין זה הוא כִּדברי **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל,** אלמנה **הַתּוֹבַעַת** את **כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת,** לפי שהבעל מתחייב לזונה לאחר מותו רק כשהיא נשארת אלמנה מחמת כבודו, ולא כשהיא רוצה להינשא לאחר, וכשהיא תובעת את כתובתה בבית דין מוכח שרצונה להינשא, ואין לה מזונות, וממילא אין היתומים מפסידים בכך שנדחית פריעת הכתובה, ולכן אמרה המשנה שימכרו את הקרקע על ידי הכרזה, ובכך יכולים היתומים רק להרויח אם יוסיפו הלקוחות על מחיר הקרקע.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן מדובר באופן שאין לה מזונות ואין כל הפסד ליתומים בכך שאינם פורעים לה עתה את כתובתה, **אִיזְדַּקּוּקֵי לֹא מִיזְדַּקְּקִינַן לָהּ** – ראוי שלא נזדקק כלל להגבות את כתובתה מיתומים קטנים, שהרי אין נזקקים לגבות חובות מנכסי יתומים קטנים אלא אם כן יש להם הפסד, וכאן אין להם כל הפסד. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, כֵּיוָן דְּאִיזְדַּקְּקִינַן לָהּ מֵעִיקָּרָא** – כיון שמתחילה כשתבעה כתובתה הוזקקנו לשמוע את תביעתה, כדי שעל ידי זה תפסיד מזונותיה וירויחו היתומים, **מִיזְדַּקְּקִין לָהּ לְבַסּוֹף** – לכן נזקקים לה אף אחר כך, כשכבר הפסידה מזונותיה, להגבותה את כתובתה, ואף שעתה כבר אין הפסד ליתומים. נמצא שלדברי רבי יוחנן אין המשנה קשה, אלא יש להעמידה באלמנה שתבעה כתובתה והפסידה מזונותיה, ונזקקים לה להגבותה כתובתה, ועושים זאת על ידי הכרזה כדי שירויחו היתומים.

עתה הגמרא חוזרת לקושיא על רב אסי. מקשה הגמרא: **מִכָּל מָקוֹם לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא,** וכמו שהקשינו בתחילה, כיצד הוא יעמיד את המשנה, והרי לדבריו האופן היחיד שגובים מיתומים הוא כשריבית אוכלת בהם, והיינו במלוה גוי, וכיון שהוא לא יסכים להימנע

המשך בעמוד קסו

רש"י

להא שמעתא — דרב חסדא. **קולפי טאבי** — הכאות גדולות על הדא שמעתא. שהיה מלמדינו: שום היתומים לרבי מאיר ששים יום, והייתי מקשה לו: הא אמר רבי מאיר שלשים! והוא אמר לי: בא להכריז רצופין — שלשים יום, בין יתומין בין הקדש. **ואם בא להכריז שני וחמישי** — שהם ימי הדין, הוי השום ששים יום, וימי הכרזה שמונה עשר יום. צא וחשוב משני בשבת שמונה שבועות — הרי לך חמשים וששה ימים, ויהא בהם ששה עשר שני חמישי. הוסיף עוד ארבעה ימים: שני ושלישי ורביעי וחמישי בשבת — הרי ששים יום משהתחיל ההכרזה, ויש בהן שמונה עשר ימי הכרזה. **אין נזקקין לנכסי יתומים** — למוכרן. **רבית אוכלת בהן** — שהיו מחוייבין לגוי מעות ברבית. **משום מזוני** — דכל זמן שאינה גובה כתובתה נזונית משלהם, והוי פסידא דידהו. **אילימא בבעל חוב גוי** — דשקיל רבית, ולהכי נזקקין. **מי צאית** — להמתין ימי הכרזתינו בלא רבית? **בתובעת כתובתה בבית דין** — דכיון דשוב אין לה מזונות, לא מפסדי יתומים מידי בהמתנה. **לא** נזדקיק לה — לפרוע כתובתה, הואיל ומעכשיו אין מזונותיה על היתומים! **כיון דאזדקקינן לה מעיקרא** — בתחילת תביעת כתובתה להפסידה מזונותיה. **מזדקקינן לה לכסוף** — להגבותה כתובתה. **הא לא קשיא רבי מאיר היא** — דאמר: כתובת [אשה] בבינונית מיניה דידיה, כגון אם גירשה, וקא משמע לן דמיתמי בזיבורית. **כדשנין** — בבעל חוב גוי. **כשחייב מודה** — בשעת מיתה הודה אביהם. **כולהו נמי כשחייב מודה** — ובעל חוב ישראל. **גרושה** — אין לה מזונות. **ההיא דרבי יוחנן** — דאמר: כתובת אשה מגבינן מיתמי. **משום חינא מתנינן לה** — כדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים וינשאו להן, והלכך אפילו גרושה נמי. **בתר שיבקייהו** — ימותו כאביהם, שהניח להם ממון זה. **לאו בני מיעבד מצוה נינהו** — דקטנים הן, אלא ימתין עד שיגדילו. **צררי אתפסיה** — אביהם נתן לבעל חובו מעות או כסף וזהב במשכון בשעת מיתה, ולא הספיק ליטול את השטר מידו. **דשמתיה** — בית דין לאביהן על שאינו פורע לזה חובו, ומת בשמתיה. דהשתא ליכא למיחש לצררי, דלא היה פורעו אלא בבית דין, כדי שיתירו נידויו. **שלחו מתם בדשמתיה ומית בשמתיה** — מיתוקמי כל הנך מתנייתא דלעיל, דאמרו נזקקין. **והלכתא כרב הונא** — דהיכא דלא שמתוה חייש לצררי.

אילימא

תנו רבנן: שום היתומים שלשים יום, ושום ההקדש ששים יום, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: שום היתומים ששים יום, ושום ההקדש תשעים יום; וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה שששים יום. אמר רב חסדא אמר אבימי, הלכה: שום היתומים ששים יום. יתיב רבי חייא בר אבין וקאמר להא שמעתא. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבי חייא בר אבין: ששים קאמרת? או שלשים קאמרת? אמר ליה: ששים. - דיתומים או דהקדש? אמר ליה: דיתומים. - ברבי מאיר או כרבי יהודה? אמר ליה: כרבי מאיר. - והא רבי מאיר שלשים קאמר! אמר ליה, הכי אמר רב חסדא: מאבימי קולפי טאבי בלעי עלה דהא שמעתא, בא להכריז רצופים - שלשים, בשני ובחמישי - ששים. ואף על גב דכי חשיב להו מר ליומי הכרזה לא הוו אלא תמניסר יומי, כיון דמשכא מילתא שמעי אינשי. אמר רב יהודה אמר רב אסי: אין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהן; ורבי יוחנן אומר: או לשטר שיש בו רבית, או לכתובת אשה משום מזוני. ורב אסי מאי טעמא לא אמר לכתובת אשה? - דהא תקינו ליה רבנן מעשה דיה. - ואידך?

זימנין דלא ספקה. תנן: שום היתומים שלשים יום, ושום ההקדש ששים יום, ומכריזין בבקר ובערב; במאי עסקינן? אילימא בבעל חוב גוי - מי צייית? אלא פשיטא בבעל חוב ישראל; אי דקאכיל ריביתא - מי שבקינן ליה? ואלא דלא קאכיל ריביתא, וקתני: נזקקין! בשלמא לרבי יוחנן - מוקי לה בכתובת אשה, אלא לרב אסי: ולרבי יוחנן מי ניחא? מי שבקינן מזוני דודאי קא מפסדא, ונקטינן הכרזה דלא ידעינן אי מרווחינן אי לא מרווחינן? - הא לא קשיא, בתובעת כתובתה בבית דין; כדרב יהודה אמר שמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל: התובעת כתובתה בבית דין - אין לה מזונות. - אי הכי, איזדקוקי לא מיזדקקינן לה! - אלא כיון דאיזדקקינן לה מעיקרא מיזדקקין לה לבסוף. מכל מקום לרב אסי קשיא! - לעולם בבעל חוב גוי, שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. - אי הכי, רבית נמי לא לישקול! - שקיבל עליו לזו ולא קיבל עליו לזו. תא שמע: אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית; במאי עסקינן? אילימא בבעל חוב גוי - מי צאית? אלא פשיטא בבעל חוב ישראל; אי אכיל ריביתא - מי שבקינן ליה? אלא דלא אכיל ריביתא, וקתני: נזקקין! בשלמא לרבי יוחנן - מוקי לה בכתובת אשה, אלא לרב אסי קשיא! - אמר לך רב אסי: ולרבי יוחנן מי ניחא? אי כתובה, מאי אירייא מיתמי? אפילו מינייה דידיה נמי בזיבורית! - הא לא קשיא, רבי מאיר היא, דאמר: כתובת אשה בבינונית, ומיתמי בזיבורית. מכל מקום לרב אסי קשיא! - לעולם בבעל חוב גוי, שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. - אי הכי, רבית נמי לא נישקול! - שקיבל לזו ולא קיבל עליו לזו. תא שמע: אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית; במאי עסקינן? אילימא בבעל חוב גוי - מי צאית? אלא פשיטא בבעל חוב ישראל; אי אכיל ריביתא - מי שבקינן ליה? אלא דלא אכיל ריביתא, וקתני: נזקקין! בשלמא לרבי יוחנן - מוקי לה בכתובת אשה, אלא לרב אסי קשיא! - אמר לך רב אסי: ולרבי יוחנן מי ניחא? אי כתובה, מאי אירייא מיתמי? אפילו מינייה דידיה נמי בזיבורית! - הא לא קשיא, רבי מאיר היא, דאמר: כתובת אשה בבינונית, ומיתמי בזיבורית. מכל מקום לרב אסי קשיא! - לעולם בבעל חוב גוי, שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. - אי הכי, רבית נמי לא נישקול! - שקיבל לזו ולא קיבל עליו לזו. תא שמע: על מנת ליתן לאשה כתובתה ולבעל חוב חובו; בשלמא בעל חוב, בין מר ובין מר - בדשנין. אלא כתובתה, בשלמא לרבי יוחנן ניחא, אלא לרב אסי קשיא! - הכא במאי עסקינן - כשחייב מודה. השתא דאתית להכי, כולהו נמי כשחייב מודה. מרימר אגבי כתובתה לגרושה מנכסי דיתמי. אמר ליה רבינא לאמימר, והאמר רב יהודה אמר רב אסי: אין נזקקין לנכסי יתומין אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהן, רבי יוחנן אומר: או לשטר שיש בו רבית או לכתובת אשה משום מזוני! ואפילו רבי יוחנן לא קאמר אלא באלמנה דקמפסדא מזוני, אבל גרושה לא! אמר ליה: הא אנן דרבי יוחנן משום חינא מתנינן לה. אמר רב נחמן: מרישא לא הוה מיזדקיקנא לנכסי יתמי, כיון דשמענא להא דרב הונא חברין משמיה דרב: יתמי דאבלי דלא דידהו ליזלו בתר שיבקייהו - מכאן ואילך מיזדקקנא. מעיקרא מאי טעמא לא? אמר רב פפא: פריעת בעל חוב מצוה, ויתמי לא בני מיעבד מצוה נינהו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: אימר צררי אתפסיה. מאי ביניייהו? - איכא ביניייהו בשחייב מודה; אי נמי, שמתוה ומת בשמתיה. שלחו מתם: דשמתוה ומית בשמתיה. והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע.

תנן:

תוספות

תנן שום היתומים כו' במאי עסקינן אלימא בבעל חוב גוי מי ציית — ואם תאמר: למה ליה לאותובי לרב אסי ממתניתין? ממילתיה דרב אסי גופיה הוה מצי למיפרך, דאמר: דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם. במאי עסקינן האי דאין נזקקין? אילימא בבעל חוב גוי — מי צייית להמתין עד שיגדילו? ואי בבעל חוב ישראל — מי שבקינן ליה דקאכיל רבית? ויש לומר: דממילתא דרב אסי לא מצי למיפרך, דאפשר לאוקמה בדלא תבע להו, ולעולם בבעל חוב גוי איירי. ומשום הכי אין נזקקין לנכסים לפרוע החוב אלא אם כן רבית אוכלת בהן, [ואז] נזקקין אפילו לא תבע להו גוי חובו, לפי שלא ירבה עליהן הרבית. אבל ממתניתין פריך שפיר, דודאי מדנחתי בית דין לשום — בדתבע להו מיירי, לפיכך פריך: אי בבעל חוב גוי — מי ציית עד אחר השלמת הכרזה שלא להרבות הרבית? ואי לא ציית — אם כן שמא יפסידו בהארכת הזמן יותר ממה שירויחו. דודאי אי לא ידעינן אי מרווחינן אי לא מרווחינן — לא צריכי הכרזה, כדקאמר התלמוד בסמוך על מילתא דרבי יוחנן. **אמר** רב נחמן מריש לא הוה מזקיקינן ליתמי כו' מכאן ואילך מזקיקינן כו' — והלכה כרב נחמן בדיני, דנזקקין לנכסי יתומים. ודהכי נמי איתא ב"הכותב" (כתובות פד,א) גבי הא דתנן: מי שמת והניח אשה ובעל חוב ויורשים, והיה לו מלוה או פקדון ביד אחרים — ינתן לכושל שבהם. ואמר רבי יוחנן עלה: (שם) לכתובת אשה, משום חינא.

אלמא נזקקין.

רבא

תוספות

רבא אמר משום שובר — ואיכא בינייהו בין רב הונא בריה דרב יהושע דאמר משום צררי, ובין רבא דאמר משום שובר — היכא שמטר שטרותיו לאדם אחד בפני עדים, ואמר דאין לו שום שטרות כי אם אותם שמסר לו. דהשתא לשובר ליכא למיחש, שהרי מסר כל שטרותיו לזה, ואם איתא דהוה ליה שובר — הוה מסר ליה. אבל לצררי מכל מקום איכא למיחש.

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא ומי חיישינן לשובר והא תנן הנפרעת שלא בפניו כו' — ואי חיישינן לשובר הכא נמי ליחוש! ואם תאמר: רב הונא בריה דרב יהושע, תקשי ליה נמי לנפשיה: ליחוש לצררי! ויש לומר: דהוה פשוט לרב הונא בריה דרב יהושע דמשום צררי אין למנוע לפרוע שלא בפניו, משום שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו וירשב לו במדינת הים. אבל משום חששא דשובר לא הוה מסיק אדעתא לומר כן, ומשום הכי הקשה לו ליחוש לשובר! ותירץ לו: התם כדאמרינן שלא יהא כל אחד ואחד כו'.

ואם אמר תנו נזקקין — לכאורה פירוש: תנו החוב. והיינו כרב הונא בריה דרב יהושע, דהיכא דחייב מודה נזקקין. וצריך עיון: אמאי שבק לישנא ד"חייב מודה"? ושמא לכך נקט האי לישנא "תנו" — דשייך בחוב ובמתנה. דאם צוה אביהם ליתומים ליתן מתנה — דנותנין, אם צוה בתורת המחלק נכסיו, מתנה בכולה או במקצתה, ועשה קנין. והכי נמי משמע קצת דבמתנה קמיירי, מדקאמר: "שדה זו" "ומנה זו" נזקקין לו.

ואם אמר תנו נזקקין — ותימה: פשיטא, שאם אמר "תנו" נזקקין, כיון שנתנה במתנה! ואומר רבינו יצחק: (נזקקין איצטריכא ליה) ד"תנו" דקאמר היינו דהודה שחייב לו]. והא דנקט לישנא ד"תנו" — משום דמסיים ביה: "שדה זו" ו"מנה זו" דשייך ביה "תנו". ועוד איכא הודאה דלא סגי דלא אמר בהו "תנו" או "אתם עדי", כגון שהודה מעצמו. והא דאמרינן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעד,ב): שכיב מרע שאמר "תנו מנה לפלוני", אמר "תנו" — נותנין, לא אמר "תנו" — אין נותנין, אדם עשוי שלא להשביע את בניו. אבל תבעוהו והודה — אפילו בלא "אתם עדי" ולא אמר "תנו" — נותנין, דאין אדם משטה בשעת מיתה, כדמוכח בשילהי פרק "גט פשוט" (שם קעה,ב). **אמר** רב אשי הלכך אזדקוקי כו' דאמר רבא הלכתא אין נזקקין — פירוש: בעלמא היכא דאיכא למיחש לצררי, כמו מילתא דרב אסי — אין נזקקין לנכסי יתומים. ואי אזדקיקנא, פירוש: היכא דנזקקין, כגון "שדה זו" ו"מנה זו", דאמר רבא: נזקקין ואין מעמידין אפוטרופוס — בהא לא סבירא לן כרבא, אלא מוקמינן אפוטרופוס. דאמרי נהרדעי: בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס, לבר מנמצאת שדה שאינה שלו, דאחזוקי שיקרא לא מיזדקיקנא, ואין צריך להעמיד אפוטרופוס. ואם תאמר: דבפרק "הגוזל" בתרא (בבא קמא קיב,א): בר חמוה דרבי ירמיה טרק גלי באפיה דרבי ירמיה, אתא לקמיה דרבי אבא. אמר ליה: שלו תובע. אמר ליה: והא מייתינא סהדי דאחזוקי בחיי אבוה! [אמר ליה]: וכי מקבלין עדות שלא בפני בעל דין? ומאי שנא משמעתין, דהיכא דנמצאת שאינה שלו מזקיקין ומקבלין עדות, אף על פי שהיתומים קטנים? ויש לומר: דהתם מתחלה היתה של אביו דיתום, כי נמי איכא סהדי דאחזוקי בשיקרא, דשמא שום תנאי היה לאביו עמו להחזיק [אף על פי] שהוא שלו. אבל בשמעתין, דנמצאת שדה שאינה שלו, שהעדים מעידים שגזלה — הלכך לא מחזקינן סהדי בשקרי שמא לא גזלה, אלא ודאי גזלה. וליכא למימר שמא חזר ולקחה, כיון דבגזילה בא לידו — לא אמרינן שמא חזר ולקחה, כי הדבר ברור שהאב גזלה ואינו של אביו, ושפיר נקבל העדות דגזלה האב שלא בפני בעל דין, כיון שהדבר ברור לנו שאין השדה של אביו. וכן בהך ד"הגוזל בתרא" (שם עמוד ב) דקאמר רבי יהושע: תנוק שתקף בעבדי אביו וירד לתוך שדה חברו, ואמר "שלי הוא" — אין אומרים לו: המתן עד שיגדיל, אלא מוציאין אותו מתחת ידו. ומסיק התלמוד דהתם: דמפקינן מיניה, דלא קיימא אחזקה דאבוה. משמע דאיכא מילי דמקבלין עדות שלא בפני בעל דין. ולכך נראה, דהיכא דחייב מודה ממלוה על פה — דנזקקין, ויעידו עדים ששמעו הודאת האב בפני בית דין, ויגבו משל היתומים החוב על פי העדות. ולא אמר אין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין, כיון שהדבר ברור בלא שום גמגום שהודה האב, דמי לנמצאת שאינה שלו. ומיהו מדררא דממונא הבאה מחמת יתומים, כי נמי ידעינן בברור שלא התפיסו צררי — כל החוב הבא מחמת היתומים אין נזקקין, כדאיתא פרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא לט,א) דשור שהזיק פטור, מטעם דאין נזקקין. ופירש רבינו יצחק: דלא שייך צררי, ומכל מקום אין נזקקין, דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. **ואין** מעמידין אפוטרופוס — כיון דאמר: "שדה זו" ו"מנה זו" — אין צריך להעמיד אפוטרופוס לידע אם פרע אם לאו, ויש לו שובר. ומעמידין האפוטרופוס לידע אם פרע אם לאו וויש לו שובר, ויעמידו האפוטרופוס לבקש השובר בין חפצי המת, או למצוא שום עדות התפסת צררי. ואם תאמר: כיון דאמר "תנו", אפילו אינו חייב כלום — יתנו לו, כיון דמצוה מחמת מיתה הוא, ויהא מתנה בעלמא! ויש לומר: שהוא סבור להתחייב בשביל חובו ולא לשום מתנה, הלכך אין לתת אותה אלא למי שמתחייב לו. וכן משמע פרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעד,ב) על ההיא שהבאתי לעיל: אמר "תנו" — קיימיה לשטריה, אלמא, דמשום שיודע לו, בשאמר "תנו" — כאילו נתקיים השטר, אבל אם לא היה חייב — לא היה נותן בתורת מתנה. **אמרי** נהרדעי בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס — פירוש בכולהו — "שדה זו" ו"מנה זו".

רש"י

אילימא בבעל חוב גוי — דלא בעי למינטר עד דגדלי, מי צאית להמתין ימי הכרזה? **תא שמע** — דתניא לעיל גבי הכרזה: על מנת ליתן לאשה כו'. **מי צאית** — לימי הכרזה? **רבא אמר** — הא דאין נזקקין לנכסי יתומין. **משום שובר** — דשמא שובר היה לאביהם על השטר הזה, שפרעו, ויתומים אין יודעין היכן הוא. **הנפרעת שלא בפניו** — כגון ששלח לה בעל גט ממדינת הים. **לא שנו** — דבית דין יורדין לנכסי אדם שלא בפניו, אלא כתובת אשה משום חינא, אבל בעל חוב — ימתין עד שיחזור. **ואם אמר אביהן תנו** — נזקקין. **שדה זו ומנה זו** — אם אמר "תנו שדה זו לפלוני בחובו" או "מנה זו" — נזקקין ליתן לו, ואין צריך להעמיד אפוטרופוס ליתומים על כך. **שדה סתם ומנה סתם נזקקין ומעמידין אפוטרופוס** — ליתומין, לברור להן חלק יפה, ולהגבות את זה מן הזיבורית. **אבל נמצאת** — ביד היתומים שדה אחת שלא היתה של אביהן, אלא גזולה — נזקקין להוציא גזילה מידם, ואין צריך אפוטרופוס. **בכולהו** — אפילו "שדה זו ומנה זו" נזקקין ומעמידין אפוטרופוס. בר מנמצאת שאינה שלו, דאין צריך אפוטרופוס, אלא מיד מוציאין אותה מידם, דאחזוקי סהדי המעידים על הגזילה בשקרי — לא מחזקינן.

משנה

תְּנַן: שׁוּם הַיְּתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא, בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; בְּשֶׁלְּמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ - מוֹקֵי לָהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא קַשְׁיָא! - אָמַר לְךָ רַב פַּפָּא, אִי בְּעֵית אֵימָא: כְּתוּבָּה מִשּׁוּם חִינָּא, וְאִי בְּעֵית אֵימָא: בְּבַעַל חוֹב גּוֹי שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! - שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לְזוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לְזוֹ. תָּא שְׁמַע: עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא, בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; בְּשֶׁלְּמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ - מוֹקֵי לָהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא, בְּשֶׁלְּמָא כְּתוּבָּה - מִשּׁוּם חִינָּא, אֶלָּא בַּעַל חוֹב קַשְׁיָא! - לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, וּכְגוֹן שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! - שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לְזוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לְזוֹ.

רָבָא אָמַר: מִשּׁוּם שׁוֹבֵר. אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא: וּמִי חָיְישִׁינַן לְשׁוֹבֵר? וְהָתְנַן: הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה; וְאָמַר רַבִּי אַחָא שַׂר הַבִּירָה: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא לְאַנְטוֹכְיָא, וְאָמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כְּתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם חִינָּא, אֲבָל בַּעַל חוֹב - לֹא, וְרַבָּה אָמַר רַב נַחְמָן: אֲפִילּוּ בַּעַל חוֹב נַמִּי; וְאִי חָיְישִׁתְּ לְשׁוֹבֵר, הָתָם נַמִּי נֵיחוּשׁ! אֲמַר לֵיהּ: הָתָם כִּדְאָמְרִינַן מַעֲמָא - שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מְעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בְּמְדִינַת הַיָּם. אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִין, וְאִם אָמַר: "תְּנוּ" - נִזְקָקִין; "שָׂדֶה זוֹ" "וּמָנֶה זוֹ" - נִזְקָקִין וְאֵין מַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שָׂדֶה סְתָם וּמָנֶה סְתָם - נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחֲזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן. אָמַר רַב אַשִׁי: הִלְכָּךְ אִזְדְּקוּקֵי לָא מִזְדְּקִקְינַן, דְּהָא אָמַר רָבָא: הִלְכְתָא אֵין נִזְקָקִין, וְאִי מִזְדַּקְּקִינַן - מוֹקְמִינַן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחֲזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן.

משנה

הגמרא מקשה עתה ממשנתנו על שיטת רב פפא: **תְּנַן** במשנתנו, **שׁוּם הֲיִתּוֹמִים** – כשבית דין שמים קרקע של יתומים קטנים כדי לגבות ממנה את חוב אביהם, מכריזים עליה **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שְׁשִׁים יוֹם,** מַכְרִיזִין כל יום **בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב.** ויש לברר, **כְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה חוב מדובר, שאין ממתינים בו עד שיגדלו, **אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים,** שאינו מסכים להמתין עד שיגדלו היתומים, ורוצה לגבות את חובו עתה, **מִי צָאִית** – וכי הוא יציית לנו להמתין לשלשים ימי הכרזה, והלא ירצה לגבות את חובו מיד. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** שמסכים להמתין לימי ההכרזה, **וּבִשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לָהּ** – הוא מעמיד את משנתנו **בְּאופן שֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – שהודה הלוה קודם מיתתו שלא פרע, ובאופן כזה גובים אף מיתומים קטנים. **אֶלָּא לְרַב פָּפָא,** האומר שאף כשחייב מודה אין גובים מקטנים, כיון שאינם חייבים במצוות, **קַשְׁיָא,** באיזה אופן עוסקת משנתנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב פָּפָא,** שני תירוצים בדבר, **אִי בְּעִית אֵימָא** – אם תרצה תתרץ שמדובר במשנתנו **בִּכְתוּבָּה, וּמִשּׁוּם חִינָּא** הקילו חכמים בדבר שיגבוה אף מיתומים קטנים, וכמבואר לעיל (ע"א), שעל ידי זה יתרצו הנשים להינשא. **וְאִי בְּעִית אֵימָא,** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולכן הוא מתרצה להמתין עד שיסתיימו ימי ההכרזה.

מקשה הגמרא על התירוץ השני: **אִי קִיבֵּל עָלָיו** העובד כוכבים את דיני ישראל, **לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי** – ימתין להם עד שיגדלו, שהרי בדיני ישראל אין גובים מיתומים קטנים אם אין ריבית אוכלת בהם. מתרצת הגמרא: **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו** את דיני ישראל **לָזוּז,** לענין ימי הכרזה, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז,** לענין זה שאין גובים מיתומים קטנים.

הגמרא מקשה על רב פפא מברייתא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא שהובאה לעיל (כא:) שמכריזים שמכירת הקרקע של היתומים היא **עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב** את **חוֹבוֹ.** ויש לברר, **כְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן עוסקת הברייתא, שמוכרים קרקע של יתומים קטנים, **אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים,** שאינו ממתין בגבייתו עד שיגדלו היתומים, **מִי צָאִית** – וכי יציית לנו להמתין את כל ימי ההכרזה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** ואם כן קשה, איך גובה בעל חוב ישראל מיתומים קטנים. **וּבִשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לָהּ** – הוא יעמיד את הברייתא **בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה,** ובאופן זה גובים אפילו מיתומים קטנים. **אֶלָּא לְרַב פָּפָא, בְּשִׁלְמָא** – מובן הדבר לגבי **כְּתוּבָּה** המוזכרת בברייתא, **מִשּׁוּם חִינָּא** הקילו בה חכמים לגבות אף מקטנים, **אֶלָּא בַּעַל חוֹב** המוזכר בברייתא, **קַשְׁיָא.**

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּכְגוֹן שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולכן הוא ממתין עד סוף ימי ההכרזה. תמוהה הגמרא: **אִי קִיבֵּל עָלָיו** את דיני ישראל, **לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי** – ימתין עד שיגדלו, כדיני ישראל. מתרצת הגמרא: מדובר באופן **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָזוּז** – להמתין לימי הכרזה, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז** – להמתין עד שיגדלו.

לעיל (ע"א) התבארו שתי סברות לכך שאין גובים מנכסי יתומים קטנים, או כיון שקטנים פטורים ממצות פריעת בעל חוב, או כיון שחוששים שהתפיס הלוה צרורות כסף למלוה. הגמרא מביאה עתה טעם נוסף לכך: **רָבָא אָמַר,** הטעם שאין גובים מנכסי יתומים קטנים הוא **מִשּׁוּם שׁוֹבֵר,** שאנו חוששים שמא כבר פרע הלוה למלוה, וכתב לו המלוה שובר, ואילו היתומים הקטנים אינם בקיאים בשטרות אביהם, ולכן אין גובים מהם עד שיגדלו ויוכלו למצוא את השובר.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, וּמִי חָיְישִׁינַן** – וכי אנו חוששים **לְשׁוֹבֵר,** וְהָתְנַן במשנה בכתובות (פז.), **הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** – אשה הגובה כתובתה שלא בפני בעלה, כגון ששלח לה בעלה גט ממדינת הים, והיא רוצה לגבות כתובתה מנכסיו הנמצאים כאן, **לֹא תִּפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה,** שצריכה להישבע תחילה שלא נפרעה. וְעל משנה זו **אָמַר רַבִּי אֶחָא שַׂר הַבִּירָה, מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא לְאַנְטוֹכְיָא,** בענין גביית חוב שלא בפני החייב, **וְאָמַר, לֹא שָׁנוּ** במשנה שגובים בשבועה שלא בפניו **אֶלָּא בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, וּמִשּׁוּם חִינָּא, אֲבָל בַּעַל חוֹב** הבא לגבות שלא בפני הלוה, **לֹא** – אינו גובה אפילו בשבועה, אלא ימתין עד שיחזור הלוה עצמו. (ורבה) [וְרָבָא] **אָמַר** בשם **רַב נַחְמָן, אֲפִילּוּ בַּעַל חוֹב נַמִּי** גובה שלא בפניו, ובשבועה. מסיים רב הונא בריה דרב יהושע את קושייתו: **וְאִי חָיְישַׁת** – ואם תאמר שאנו חוששים **לְשׁוֹבֵר** שהיה לאביהם, **הָתָם נַמִּי נִיחוּשׁ** – גם שם נחשוש לכך, ומדוע אמר רב נחמן שבעל חוב גובה בשבועה שלא בפני הלוה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **הָתָם כִּדְאָמְרִינַן טַעְמָא** – בדין זה הטעם שהמלוה גובה שלא בפני הלוה הוא כמבואר שם (פח.), **שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מָעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ** בהלואה, **וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בְּמְדִינַת הַיָּם,** ואינו פורע את חובו, ולא יוכל המלוה לגבות את חובו מנכסי הלוה, ולכן סובר רב נחמן שיכול המלוה להישבע וליטול, אבל במקום שהלוה מת לא שייך חשש זה, וסובר רבא שבאופן כזה חוששים לשובר, ואין המלוה גובה מיתומי הלוה אפילו בשבועה.

הגמרא פוסקת את ההלכה בענין גבייה מנכסי יתומים קטנים: **אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא** – ההלכה היא **שֵׁאֵין נִזְקָקִין לִנְכְסֵי יְתוֹמִין** לגבות מהם, כיון שחוששים שפרע הלוה והניח שובר. **וְאִם אָמַר** הלוה לפני מותו 'תְּנוּ' – שיתנו מנכסיו את דמי החוב למלוה, **נִזְקָקִין** לנכסי היתומים לגבות מהם, שהרי הודה שאין החוב פרוע. ממשיך רבא ומחלק: אם אמר הלוה שיתנו למלוה 'שָׂדֶה זוֹ', וְכן אם אמר שיתנו לו 'מָנֶה זוֹ', **נִזְקָקִין** לנכסי היתומים ליטול מהם את אותה שדה או את אותו מנה, **וְאֵין מַעֲמִידִין** ליתומים **אַפּוֹטְרוֹפּוּס.** ואם אמר 'שָׂדֶה סְתָם' וּ'מָנֶה סְתָם', **נִזְקָקִין** לנכסי היתומים **וּמַעֲמִידִין** להם **אַפּוֹטְרוֹפּוּס,** שיברור להם חלק יפה, ויתן למלוה את השדה הגרועה או את המנה הגרוע מנכסיהם, כדי שלא יפסידו.

הגמרא מביאה מי שחולק על רבא: **אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי, בְּכוּלְּהוּ** – בכל האופנים שהוזכרו לעיל, בין אם אמר מנה ושדה סתם או מנה ושדה זו, **נִזְקָקִין** לגבות מנכסי היתומים, **וּמַעֲמִידִין** להם **אַפּוֹטְרוֹפּוּס,** ושלא כדברי רבא שרק במנה ושדה סתם מעמידים אפוטרופוס, אמנם זהו **לְבַד** – חוץ מֵאופן **שֶׁנִּמְצֵאת הַשָּׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ** – שעדים מעידים ששדה זו היתה גזולה ביד אביהם, שאין מעמידים אפוטרופוס ליתומים, אלא מוציאים מהם את השדה, כיון **דְּאַחְזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לֹא מַחְזְקִינַן** – שאין מחזיקים את העדים כרשעים המעידים שקר, אלא מקבלים את עדותם ומוציאים את השדה מיד היתומים.

הגמרא פוסקת את ההלכה: **אָמַר רַב אַשִׁי, הִלְכָּךְ** – כיון שנחלקו בדבר רבא ונהרדעי, יש לפסוק את ההלכה כך, בסתם חוב שיש על נכסי יתומים, ולא הודה אביהם שהוא חייב ולא אמר 'תנו', **אִזְדַּקּוּקֵי לֹא מְזַדְּקְקִינַן** – אין נזקקין לנכסי יתומים לגבות מהם את החוב, **דְּהָא אָמַר רָבָא הִלְכְתָא שֵׁאֵין נִזְקָקִין** לנכסי יתומים. **וְאִי מְזַדְּקְקִינַן** – ובאופן שנזקקים לנכסי יתומים, והיינו כשאמר אביהם 'תנו', אין הלכה כרבא שמחלק לגבי העמדת אפוטרופוס בין אם אמר מנה ושדה זו ובין אם אמר מנה ושדה סתם, אלא בין בזה ובין בזה **מוֹקְמִינַן** – מעמידים **אַפּוֹטְרוֹפּוּס** ליתומים, **דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוּס.** אמנם כל זה הוא **לְבַד** מֵאופן **שֶׁנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ,** שמוציאים מידם את הקרקע, כיון **דְּאַחְזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לֹא מַחְזְקִינַן.**

המשך ביאור למס' ערכין ליום ראשון עמ' א

שבעון לשון הרע באים נגעים על האדם.
מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין סתירה בין הדברים, **הָא** – מימרא אחת נאמרה באופן **דְּאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו** – שהועילו מעשיו של אותו שדיבר לשון הרע, והתקוטטו מחמתו אותו שסיפר לו ואותו שסיפרו עליו. **וְהָא** – והמימרא האחרת נאמרה באופן **דְּלֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו** – שלא הועילו מעשיו, ולא התקוטטו מחמתו. ומבארת הגמרא: **אִי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו** והתקוטטו מחמתו, **אֲתוּ נְגָעִים עֲלֵיהּ** – באים עליו נגעים, **וְאִי לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, מְעִיל מְכַפֵּר.**
הגמרא מקשה ממקום אחר על דברי רבי עניני. מקשה הגמרא: **וְהָאמַר רַבִּי סִימוֹן, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שְׁנֵי דְּבָרִים לֹא מָצִינוּ לָהֶם בַּקָּרְבָּנוֹת כַּפָּרָה,** אבל **בְּדָבָר אַחֵר מָצִינוּ לָהֶם כַּפָּרָה,** והם **שְׁפִיכוּת דָּמִים וְלָשׁוֹן הָרָע. שְׁפִיכוּת דָּמִים** מצאנו לה כפרה לכל ישראל **בְּהבאת עֶגְלָה עֲרוּפָה, וְלָשׁוֹן הָרָע** מצאנו לה כפרה **בְּקִטֹּרֶת.** דְּתַנְיָא רַבִּי חֲנִינָא, **לְמַדְנוּ לִקְטֹרֶת שֶׁמְּכַפֶּרֶת** על חטא, **דִּכְתִיב** (במדבר יז יב) 'וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן **אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם',** **וְתָנָא** דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, **עַל מָה קְטֹרֶת מְכַפֶּרֶת, עַל לָשׁוֹן הָרָע,** שהרי הפסוק (שם) עוסק במחלוקת קרח ועדתו שהיתה בלשון הרע שדיברו על משה ואהרן, שנאמר שם שישראל התלוננו על משה ואהרן לאחר שקרח ועדתו מתו ואמרו להם 'אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה'' (במדבר יז ו), ולאחר שהחל בהם הנגף כיפרה עליהם הקטורת. והטעם לכך שהקטורת מכפרת על לשון הרע, כיון **שאָמַר** הַקָּדוֹשׁ **בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא דָּבָר שֶׁנעשה בְּחַשַּׁאי** – בצינעא ובשקט, וזו קטורת שבזמן הקטרתה בבית המקדש אין שום אדם בהיכל, **וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה חֲשַׁאי,** וזהו לשון הרע, שמספרים אותו בצינעא. מסיימת הגמרא את קושייתה: **קַשְׁיָא שְׁפִיכוּת דָּמִים אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים** – יש סתירה בין דברי רבי עניני, שהכתונת מכפרת על שפיכות דמים לבין דברי רבי יהושע בן לוי שעגלה ערופה היא המכפרת על שפיכות דמים, **וקַשְׁיָא לָשׁוֹן הָרָע אַלָּשׁוֹן הָרָע,** שרבי עניני אמר שהמעיל מכפר על לשון הרע, ואילו רבי יהושע בן לוי אמר שהקטורת מכפרת על לשון הרע.
מתרצת הגמרא: **שְׁפִיכוּת דָּמִים אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים לֹא קַשְׁיָא,** כיון שכל אחד דיבר על אופן אחר, **הָא** – דברי רבי עניני שהכתונת מכפרת על שפיכות דמים, היינו באופן **דִּידִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ** – שידוע מי הוא הרוצח, **וְהָא** – דברי רבי יהושע בן לוי, שעגלה ערופה היא המכפרת, היינו באופן **דְּלֹא יְדִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ** – שאין ידוע מי הרוצח.
תמהה הגמרא: **דִּידִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ** – אם ידוע מי הוא הרוצח, הרי **בַּר קְטָלָא הוּא** – חייב מיתה הוא, וכל זמן שלא יהרגוהו לא יתכפר גם לכל ישראל, שנאמר (במדבר לה לג) 'וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ'. מתרצת הגמרא: מדובר ברוצח **בְּמֵזִיד, וְלֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ** – ולא התרו בו קודם רציחתו, ולכן אינו חייב מיתה, ומכל מקום ישראל צריכים כפרה, ועל זה הכתונת מכפרת.
ממשיכה הגמרא ומתרצת: **לָשׁוֹן הָרָע אַלָּשׁוֹן הָרָע לֹא קַשְׁיָא** – אף הסתירה לגבי העונש של לשון הרע אינה קשה, **דְּהָא בְּצִינְעָא** – מה שאמר רבי יהושע בן לוי שהקטורת מכפרת על לשון הרע היינו באופן שנאמרה בשקט ובחשאי, וכעין מעשה הקטורת הנעשה בחשאי, שהרי אין אדם רשאי להיות בהיכל בעת הקטרתה.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שני עמ' א

אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן', הרי שכינה הפסוק את המעריך בלשון 'נודר', ולכן אף התנא במשנתנו כתב 'השג יד בנודר', אף שהיה ראוי לכתוב 'השג יד במעריך'.
ממשיכה הגמרא ומקשה על לשון המשנה: **'הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר',** והיינו שערך אדם נקבע על פי גיל הנערך ולא גיל המעריך, וקשה שהרי דין זה שהדמים נקבעים לפי גיל האדם, רק **בַּ'נֶּעֱרָךְ' הוּא,** שאם אמר 'ערכי עלי' או 'ערך פלוני עלי', משלם לפי גיל האדם כאמור בתורה, אך בנדר, שאמר 'דמי פלוני עלי', אין השווי נקבע לפי הגיל, אלא חייב לשלם את שויו האמיתי להמכר בשוק, ומדוע נקטה המשנה לשון 'נידר'. מתרצת הגמרא: אכן היה ראוי לנקוט לשון 'נערך', אלא **אֲיֻדֵּי** – אגב **דְּאָמַר** התנא **'הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר',** וכפי שהתבאר לעיל שנקט כן התנא כלשון הפסוק, **אָמַר נַמִּי** לגבי הנערך לשון זו **'הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר'.**
שנינו במשנה: **'הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר כֵּיצַד, עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר** – שהתחייב לשלם את מה שאמר העשיר 'ערכי עלי', **נוֹתֵן עֶרְכּוֹ עָנִי'.**
מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** של דין זה, מדוע 'השג יד' נאמד במעריך, והיינו בעני שהתחייב לשלם את הדמים שחייב העשיר את עצמו, ואינו נמדד בעשיר, שהוא שאמר 'ערכי עלי'. מבארת הגמרא: **דְּאָמַר קְרָא** (שם) 'וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי **אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר** יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן', הרי שבְּנּוֹדֵר **תָּלָה רַחֲמָנָא** את דין 'השג יד', וכיון שהעני הוא שנדר לשלם את מה שהתחייב העשיר, ואין ידו משגת, אינו משלם אלא כפי שמשיגה ידו.
שנינו במשנה: **'אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן,** הֲרֵי שֶׁאָמַר קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי, הָיָה מְצוֹרָע עָנִי מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי'. תמהה הגמרא: וְכִי דין זה, שאם היה המצורע עני מביא קרבן עני, הוא **אַף עַל גַּב** דְּמַדִּירוֹ – אותו אדם שאמר 'קרבנו של מצורע זה עלי', **עָשִׁיר** הוא, כפי שמשמע מהמשנה, והרי **'וְאִם דַּל הוּא' אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא יד כא), שאז הוא נפטר בקרבן דלות, וְאילו אדם זה שנדר להביא את קרבנות המצורע, **לֹא דַּל הוּא,** ואיך יפטר בקרבן של דל.
מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** משנתנו אכן עוסקת **כְּשֶׁהָיָה מַדִּירוֹ עָנִי,** ולכן דינו כאותו מצורע עני שנפטר בקרבן דלות.
ממשיכה הגמרא ומקשה: אף כשמדירו עני, מנין שהוא נפטר בקרבן דלות, **וְדִלְמָא עֲלֵיהּ דִּידֵיהּ חָם רַחֲמָנָא** – שמא רק על המצורע עצמו חסה התורה ופטרה אותו בקרבן דלות, אבל **אַמַּדִּירוֹ** – על אדם אחר שנדר להביא את קרבנותיו של המצורע, **לֹא** חסה. והטעם לומר כן, **דְּהָכְתִיב** 'וְאִם דַּל **הוּא',** ומשמע שדווקא במצורע נאמר דין זה, ואילו המדיר חייב לעולם בקרבן עשיר, אף כשהוא עני. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה,** נאמר בפסוק **'וְאִין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת',** ולכאורה לשון זו מיותרת שהרי כבר נאמר 'ואם דל הוא', אלא בא הפסוק **לְרַבּוֹת אֶת הַנּוֹדֵר,** שאם אין ידו משגת, מביא קרבן דלות.
הגמרא מקשה על עיקר תירוצו של רבי יצחק, שמדובר שהיה מדירו עני. תמהה הגמרא: לפי זה נמצא שהאמור במשנה שלגבי קרבנות מביא המדיר את הקרבנות שהמצורע עצמו היה חייב בהם, היינו דווקא בעני, **אֲבָל** אם היה **מַדִּירוֹ עָשִׁיר, הָכִי נַמִּי דְּמַיְיתֵי בַּעֲשִׁירוּת** – האם אכן יהא עליו להביא קרבן מצורע של עשיר, הרי **אִם כֵּן** קשה **מַאי 'אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן',** שמשמע שבקרבנות אין הולכים כלל אחר הנודר, אלא רק אחרי המחויב בהן, והרי לפי תירוץ רבי יצחק נמצא שאף בקרבנות הולכים אחרי הנודר, שאם הוא עשיר מביא קרבן עשיר, ואם הוא עני מביא קרבן עני.

רק עד נזיפה.

אגב כך שהביאה הגמרא נידון עד היכן חייב אדם להוכיח את חבירו, מביאה הגמרא נידון דומה לגבי מה שאמרו חכמים שלא ישנה האדם את האכסניא שלו. מבררת הגמרא: **עַד הֵיכָן** – עד איזה שיעור צריך האדם להתאמץ בענין זה, **שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ** – שלא יחליף את המקום שהוא נוהג להתאכסן בו.

מביאה הגמרא מחלוקת: **רַב אָמַר, עַד הַכָּאָה** – עד כדי שיכנו בעל האכסניא, שאם נוהג עמו כן שוב אינו צריך להתאמץ ולהשאר שם. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עַד שֶׁיַּפְשִׁלוּ לוֹ כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו** – עד שיטול בעל הבית את בגדיו של האכסנאי להשליכם מביתו.

מבררת הגמרא באילו אופנים נחלקו: **בְּהַכָּאָה דִּידֵיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – אם מכה בעל הבית את האכסנאי עצמו, לדברי הכל אינו צריך להתאמץ ולהשאר שם, וכמו כן **בְּהַפְשָׁלַת כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו כּוּלֵּי עָלְמָא נַמִּי לֹא פְּלִיגִי** – אף אם נוטל בעל הבית את כלי האכסנאי עצמו לדברי הכל יכול האכסנאי לילך למקום אחר, **כִּי פְּלִיגִי** – ומחלוקתם היא **בְּהַכָּאָה דִּדְכִיתֵיהוּ** – אם מכים את אשתו, **מַר סָבַר** – שמואל סובר שאף על פי כן לא ישנה את האכסניא, **דְּכֵיוָן דְּלִדְיֵדֵיהּ לֹא מְצַעֲר לֵיהּ** – כיון שאינו מצער אותו עצמו, **מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינָּהּ** – מה איכפת לו בכך שהוא מצער את אשתו, ולכן רק אם יפשיל כליו לאחוריו להשליכם מן הבית רשאי האכסנאי לצאת. **וּמַר סָבַר** – ואילו רב סובר שרשאי לשנות את מקומו, כיון **דְּאָתֵי לְאִיטְרוּדֵי** – שדבר זה יביא לכך שיתקוטט עם בעל הבית.

הגמרא מבררת מדוע ראוי לאדם שלא ישנה את האכסניא שלו. שואלת הגמרא: **וְכָל כַּךְ לָמָּה** – ומדוע צריך האדם להתאמץ ולסבול כל כך עד שישנה את האכסניא שלו. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר מַר, אַכְסַנַּאי** העוזב את בית בעל הבית והולך למקום אחר, **פּוֹגֵם** את כבוד בעל הבית **וְנִפְגָּם** גם כבוד עצמו, שבני אדם אומרים כמה קשים שני אנשים אלו, שלא יכלו לדור ביחד.

הגמרא מביאה מקור לדין זה מן התורה: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי אברהם אבינו, בשעה שחזר ממצרים לארץ ישראל (בראשית יג ג) ׳וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד בֵּית אֵל (אל) [עַד] הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלוֹ בַּתְּחִלָּה׳, הרי שהלך אברהם דוקא לאותו מקום שהיה שם אהלו בתחילה, ולא שינה את מקומו. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא אָמַר, מֵהָכָא** – מכאן יש ללמוד דבר זה, שנאמר בתחילת אותו פסוק ׳וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו׳, והיינו שהיה הולך באותה דרך שהורגל בה ממסע למסע, שלא שינה את המקומות שהתאכסן בהם.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק ביניהם לענין הדין, מאיזה חלק של הפסוק לומדים זאת. מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אַכְסַנַּאי דְּאַקְרַאי** – החילוק ביניהם הוא באדם שהתאכסן דרך מקרה בבית מסוים, האם הוא רשאי לשנות את מקומו או לא, שלדעת רב שלומדים זאת מלשון ׳אהלו׳, משמע שרק במקום שהיתה לאברהם אכסניא קבועה הקפיד ללון שם, אבל לא במקומות שהזדמנו לו פעם אחת. ואילו רבי יוסי ברבי חנינא הלומד כן מלשון ׳למסעיו׳, משמע שאפילו אם הזדמן לו להתאכסן פעם אחת במקום מסוים, שוב לא ישנהו.

אגב כך שאמרה הגמרא שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין דומה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאוּמָּנוּתוֹ וּמֵאוּמָּנוּת אֲבוֹתָיו,** שאם היה הוא או אבותיו רגילים באומנות מסוימת, לא יחליפנה באומנות אחרת, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי שלמה המלך שביקש לעשות את כלי הנחושת שבבית המקדש, ׳וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת חִירָם מִצֹּר, בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי חֹרֵשׁ נְחוֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת הַחָכְמָה וְאֶת הַתְּבוּנָה וְאֶת הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת כָּל מְלַאכְתּוֹ׳ (מלכים א׳ ז יג–יד), **וְאָמַר מַר** על פסוק זה, **אִימֵּיהּ** – אמו של חירם היתה **מִבְּנוֹת דָּן,** שנאמר (דה״י ב׳ ב יג) ׳בֶּן אִשָּׁה מִן בְּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף בַּנְּחֹשֶׁת בַּבַּרְזֶל בָּאֲבָנִים וּבָעֵצִים בָּאַרְגָּמָן בְּתֵכֵלֶת וּבַבּוּץ וּבַכַּרְמִיל וּלְפַתֵּחַ כָּל פִּתּוּחִ וְלָחְשֹׁב כָּל מַחֲשָׁבֶת אֲשֶׁר יִנָּתֶן לוֹ עִם חֲכָמֶיךָ וְחַכְמֵי אֲדֹנִי דָוִיד אָבִיךָ׳, **וּכְתִיב** לגבי עושי מלאכת המשכן בזמן משה רבינו (שמות לח כג) **וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן׳,** הרי שאנשי שבט דן היו רגילים באמנות של עשיית כלים, ואף חירם מצור המשיך בכך ולא שינה את אומנות אבותיו.

אגב כך שאמרה הגמרא לעיל שעל עוונות מסוימים באים נגעים, מבארת הגמרא מה הוא שיעור יסורים. מבררת הגמרא: **עַד הֵיכָן תַּכְלִית יִסּוּרִין** – מה הוא השיעור הפחות ביותר של הצער שניתן להחשיבו כ׳יסורים׳, ופחות ממנו ודאי אין זה יסורים [ולהלן יבואר לאיזה ענין יש נפקא מינה מהו שיעור יסורים]. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כֹּל** מי **שֶׁאָרְגוּ לוֹ בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ, וְאֵין מִתְקַבֵּל עָלָיו** – ואינו מתאים למידתו, אלא גדול או קטן למידתו, ויש לו צער מכך, אבל בשיעור פחות מזה אין צערו נחשב כיסורים.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רָבָא זְעֵירָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שהקשה כן **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי,** הרי **גְּדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ** – חידוש גדול יותר אמרו חכמים בענין יסורים, **שֶׁאֲפִילּוּ נִתְכַּוְּונוּ לְמִזּוֹג** לו כוס של יין **בְּמִים חַמִּין, וּמָזְגוּ לוֹ בְּצוֹנֶן,** או שביקשו למזוג לו את היין **בְּצוֹנֶן וּמָזְגוּ לוֹ בְּחַמִּין,** הרי זה יסורים, **וְאילו אַתְּ אָמְרַתְּ כּוּלֵּי הַאי** – שרק בדבר גדול כל כך, שארגו לו בגד שאינו מתאים למידתו אז נחשב הדבר כיסורים.

הגמרא מביאה דעות נוספות בענין שיעור היסורים: **מַר בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרַבִינָא אָמַר, אֲפִילּוּ** אם **נֶהְפַּךְ לוֹ חֲלוּקוֹ,** שלבשו מהופך ועליו להסירו וללובשו שוב, הרי אלו יסורים. **רָבָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שהיה זה **רַב חִסְדָּא, וְאִיתֵּימָא** שהיה זה **רַבִּי יִצְחָק, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – ויש אומרים ששנינו כך בברייתא, **אֲפִילּוּ הוֹשִׁיט יָדוֹ לַכִּיס** – לארנק **לִיטּוֹל שָׁלֹשׁ** מטבעות, **וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁתַּיִם,** הרי אלו יסורים. ומוסיפה הגמרא: **דַּוְוקָא** באופן זה שביקש **שָׁלֹשׁ וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁתַּיִם** הרי אלו יסורים, **אֲבָל** באופן הפוך, שביקש **שְׁתַּיִם וְעָלוּ בְּיָדוֹ שָׁלֹשׁ, לֹא** – אין אלו יסורים, כיון **דְּלֵיכָּא טִירְחָא לְמִישַׁדְיֵיהוּ** – שאין טורח בכך, להשליך את המטבע המיותרת לארנק.

הגמרא מבארת מדוע יש לדון בכך, מהו שיעור יסורים. מבררת הגמרא: **וְכָל כַּךְ לָמָּה** – כל השיטות שהובאו לעיל בענין שיעור יסורים, מה הנפקא מינה בכך, ולגבי איזה ענין יש לידע מה הוא שיעור יסורים. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – ששנו ברייתא זו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, **כֹּל אָדָם שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם בְּלֹא יִסּוּרִין, קִיבֵּל עוֹלָמוֹ** – קיבל בעולם הזה את כל החלק הראוי לו לעולם הבא, ורק אם היה לו אחד מהיסורים המובאים לעיל, לא קיבל את עולמו. מוסיפה הגמרא: **בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי** – בארץ ישראל היו אומרים, שמי שעברו עליו ארבעים יום ללא יסורים,

המשך ביאור למס׳ ערכין ליום רביעי עמ׳ ב

אוֹמְדִין אוֹתוֹ אוֹמֶד שֶׁל נָזְקִין – שמים אותו כמו ששמים מי שחבירו חתך את ידו, שאומדים אותו כמה הוא היה שוה להימכר כעבד כשהוא שלם, וכמה הוא שוה עתה ללא יד, ומשלם לו המזיק את ההפרש.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרבא, **מִי דָּמֵי** – וכי ניתן לדמות את השומא של משנתינו לשומת אדם שחתכו את ידו, והרי **הָתָם** – שם, לגבי נזקין, **גַּבְרָא זִילָא הוּא** – אדם מזולזל הוא, כיון שהשמאים רואים אותו עתה כשאין לו יד, ואף כשבאים לשום אותו כמה היה שוה קודם לכן, בעודו שלם, שמים אותו בזול. ואילו **הָכָא** – כאן, לגבי הקדש, **גַּבְרָא שְׁבִיחַ הוּא** – אדם שלם ומשובח הוא, וראוי לשום אותו בדמים יקרים יותר.

מביאה הגמרא את דעת אביי: אלא **אָמַר אַבַּיֵי, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בְּעֶבֶד הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיָדוֹ אַחַת,** ומה החילוק בינו לְבין הסכום שיתן אדם תמורת עבד **הָעוֹשֶׂה** מלאכה **בִּשְׁתֵּי יָדָיו.**

תמהה הגמרא: ׳**יָדוֹ אַחַת**׳ **מַאי נִיהוּ** – באיזה עבד מדובר, האם בעבד שעושה מלאכה רק ביד אחת, **וְאִידָךְ פְּסִיקָא** – והיד השניה קטועה, אם כן **הַיְינוּ הַךְ** – זו אותה שומא שאמר רבא, ודחאו אביי מחמת שכשידו קטועה הוא מזולזל בעיני השמאים. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת אביי לעבד שיָדוֹ האחת **מוּכְתֶּבֶת לְרַבּוֹ רִאשׁוֹן,** שכשמכר את עבדו שייר לעצמו את השימוש בידו האחת, וההבדל בשומא בין עבד כזה שידו האחת מוכתבת לרבו הראשון, לבין עבד שעושה מלאכה בשתי ידיו, הוא שיעור דמי שווי ידו, ואותו נותן להקדש.

הגמרא מביאה כמה ספיקות בדינים אלו: **בָּעֵי** – הסתפק **רָבָא,** אדם שחבירו חבל בו, **וְאַמְדּוּהוּ אוֹמֶד שֶׁל נָזְקִין,** כמה היה שוה קודם החבלה וכמה הוא שוה עתה, **וְאָמַר** הנחבל ׳**דְּמֵי עָלַי**׳, **מַהוּ** – איך שמים את שוויו, **מִי אָמְרִינַן** – האם נאמר, **הָא אַמְדּוּהוּ חֲדָא זִימְנָא** – הרי כבר אמדו את שוויו פעם אחת, כשהזיקו חבירו, ועליו לשלם סכום זה. **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא נאמר, **שַׁאנִי אוּמְדָנָא דְּבֵי עֲשָׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא** – יש הבדל בין שומא הנעשית על ידי עשרה לבין שומא הנעשית על ידי שלשה, וכיון ששומת נזקין נעשית על ידי שלשה ואילו שומת נדרים נעשית בעשרה, עלינו לחזור ולשום אותו בעשרה.

ממשיך רבא ומסתפק: **וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר** דשָׁאנִי – ששונה היא **אוּמְדָנָא דְּבֵי עֲשָׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא,** ואין שומת הנזקים מועילה לשומת הנדר, יש להסתפק באופן שאָמַר ׳**דְּמֵי עָלַי**׳, **וַאֲמַדּוּהוּ** בעשרה, כדין, **וְחָזַר וְאָמַר** ׳**דְּמֵי עָלַי**׳. **מַהוּ** – האם צריכים לחזור ולשומו או לא. וצדדי הספק הם, האם נאמר **דְּהָכָא** – באופן זה, **וַדַּאי** יש לילך אחר אותה אומדנא, שהרי כבר **אַמְדּוּהוּ בֵּי עֲשָׂרָה, אוֹ דִּילְמָא** – או שמא נאמר, **שָׁבַח בֵּינַי וּבֵינַי** – יתכן שבין אותו זמן שאמדוהו לזמן הנדר השני, השביח, ויש מקום לאומדו שוב.

ועוד הסתפק רבא, אם **אָמַר** ׳**דְּמֵי עָלַי**׳, **וְעַדַיִּין לֹא אַמְדּוּהוּ, וְחָזַר וְאָמַר** שוב ׳**דְּמֵי עָלַי**׳, ונמצא שיש עליו עתה שני נדרים, **מַהוּ,** האם נאמר **דְּהָכָא וַדַּאי**

אגרות קודש

ב״ה, י״ז שבט, תשי״ט
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה נפתלי שי׳ שו״ב

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום הששי.

... במה שהעיר על השאלה הידועה אשר רבנו הזקן בשער היחוד והאמונה הביא בשם הבעש״ט פירוש הכתוב לעולם ה׳ דברך נצב בשמים, אף שנמצא ג״כ במדרש תהלים, ומעיר מכתובות דף כ״ב ב׳.

יעוין בזה קונטרס ח״י אלול תש״ג עמוד י״ד, אשר שם נדפסה שיחת כ״ק מו״ח אדמו״ר בזה, וציינתי בהערה בשולי הגליון, למסכת כתובות הנ״ל, אבות פ״ד משנה י״ט, ויקרא רבה פרשה ט״ז ב׳. דא״ג בלקו״ת (ר״פ אחרי) מובא הנ״ל (סתם, ולא בשם הבעש״ט) ומצוין תומ״י לאחרי זה, וכן איתא במדרש תהלים.

כיון שאינו מזכיר בעניני בריאות שלו ושל ב״ב שי׳, בודאי זהו סימן שהנ״ל בסדר.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

המשך ביאור למס' ערכין ליום חמישי עמ' א

וחייבוהו, חייבים היורשים לשלם.

שנינו במשנה: האומר **עֶרֶךְ יָדִי וְרַגְלִי עָלַי וכו'** לא אמר כלום.

הגמרא מבארת שדין זה שנוי במחלוקת תנאים: **אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב, וְנוֹתֵן דָּמֶיהָ** – חייב הנודר ליתן את ערך היד או הרגל שהתחייב. תמהה הגמרא: **וְהָא** – והרי **'לֹא אָמַר כְּלוּם'** קָתָנֵי במשנה, וכיצד אמר רב שעליו ליתן את דמיה. מתרצת הגמרא: מה ששנינו במשנה ש**'לֹא אָמַר כְּלוּם'**, היינו **לְרַבָּנָן**, האומרים שאדם מוציא דבריו לבטלה, כיון שלא היתה כוונתו להתחייב אלא כפי דיני ערכין האמורים בתורה, ואין ערך בתורה אלא לאדם. ומה שאמר רב ש**'נוֹתֵן דָּמֶיהָ'** היינו **לְרַבִּי מֵאִיר**, הסובר שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, וכיון שידע שמן התורה אין ערך לאבר בודד, היתה כוונתו להתחייב בדמי אותו אבר, והרי הוא כאומר 'דמי ידי עלי', שחייב את דמיה.

שואלת הגמרא: מדוע הוצרך רב לומר זאת כאן, **וְהָא אֲמַרָהּ חֲדָא וְתְרֵי** – הרי כבר אמר זאת פעם אחת, **דְּאָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב,** אף שאמרה תורה את דיני ערכין רק בבני אדם, ולא בבעלי חיים ולא בכלים, מכל מקום **'הָאוֹמֵר עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי', נוֹתֵן דָּמָיו,** והיינו כשיטת רבי מאיר, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, והיתה כוונתו להתחייב בדמי הכלי, וכאומר 'דמי כלי עלי'.

משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָּא** – היית סבור לומר, **הָתָם,** לגבי מעריך כלי, **הוּא** – זהו הטעם שסובר רבי מאיר שחייב בנתינת דמי הכלי, כיון **דְּכל אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֶרֶךְ לִכְלִי, וְגָמַר** בדעתו **וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים** – והתכוין שיחול חיובו לפי שווי הכלי, וכאילו אמר 'דמי הכלי עלי'.

אֲבָל הָכָא – כאן, לגבי מעריך אחד מאבריו, יש לומר **דִּמְיַטְּעָא קָטָעֵי** – הוא טועה בדעתו, **דְּסָבַר, כִּי הֵיכִי דְּאִיכָּא** – כמו שיש אפשרות להתחייב ב**'עֶרֶךְ רֹאשִׁי' וְ'עֶרֶךְ כְּבִידִי', אִיכָּא נַמִּי** – כך יש גם אפשרות להתחייב ב'עֶרֶךְ יָדִי' וְ'עֶרֶךְ רַגְלִי', ואינו יודע את החילוק בין אבר שהנשמה תלויה בו לאבר שאין הנשמה תלויה בו, **אֲבָל 'דְּמֵי' לֹא קָאָמַר** – אך אין כוונתו להתחייב בדמי האבר. **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכן הוצרך רב להשמיע אף כאן שלדעת רבי מאיר האומר ערך ידי או ערך רגלי עלי נותן את דמיה.

שנינו במשנה: האומר **עֶרֶךְ רֹאשִׁי וְעֶרֶךְ כְּבִידִי עלי, נוֹתֵן עֶרֶךְ כּוּלּוֹ.**

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע הנודר ליתן את דמי חציו חייב ליתן את דמי כולו, שהרי שהנשמה תלויה בו חייב בערך כולו, **שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ** נותן דמי כולו.

מבארת הגמרא: כלל זה אמרה המשנה, **לְאָתוּיֵי** – להביא ולרבות את הנודר דמי רגלו **מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה,** שזהו אבר שהנשמה תלויה בו, שמביא את דמי כולו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין מחלוקת רבי מאיר וחכמים שהובאה לעיל, במעריך דבר שאין לו ערך מן התורה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּעֲרִיךְ חֲצִי עֶרֶךְ כְּלִי,** שיש בזה שתי חסרונות, גם שלכלי אין ערך מן התורה כלל, וגם שהתחייב רק בחצי ערכו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר נוֹתֵן דָּמָיו** – דמי חצי הכלי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמַר כְּלוּם,** ופטור לגמרי.

הגמרא מבארת את הברייתא. מספרת הגמרא: **רָבָא חָלַשׁ** – נעשה חולה, **עִיל לְגַבֵּיהּ** – באו אליו לבקרו **אַבַּיֵי וְרַבָּנָן** [–ובני הישיבה], **וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי** – והיו יושבים ודנים בברייתא הזו, והקשו עליה כך, **בְּשִׁלְמָא** – מובנים דברי **רַבִּי מֵאִיר,** דקָסָבַר **שֶׁאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, לֹא שְׁנָא כּוּלּוֹ וְלֹא שְׁנָא חֲצִיוֹ** – ואין חילוק אם התחייב בערך כל הכלי או בערך חציו, לעולם חלים דבריו, כיון שהוא יודע שאין ערך לכלי, וכוונתו לידור את דמיו, שנדר זה מועיל אף לגבי כלי, והשמיע רבי מאיר דין זה בחציו, שאף על פי שאין דרך לידור חצי כלי, מחייבים אותו, וכל שכן שאם נדר את כל הכלי, שהועילו דבריו. **אֶלָּא רַבָּנָן, מַאי קָסָבְרִי** – מה הם סוברים בנידון זה, **אִי** – אם הם סוברים **שאָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה,** אם כן **אֲפִילּוּ** אם התחייב בערך הכלי **כּוּלּוֹ נַמִּי** – גם כן לא חלו דבריו, ומדוע אמרו את דינם באופן שהעריך את חציו. **וְאִי** הם סוברים כרבי מאיר, **שאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, אֲפִילּוּ** אם העריך את **חֲצִיוֹ נַמִּי** – גם כן יחולו דבריו, וכדברי רבי מאיר בברייתא.

אָמַר לְהוּ (**רָבָא וְאַבַּיֵי**), **רַבָּנָן דְּהָכָא** – רבנן שבברייתא זו, **כְּרַבִּי מֵאִיר סָבְרִי לָהּ, וְסָבְרִי לָהּ** – אך הם סוברים גם **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.** וביאר את דבריו, **סָבְרִי לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה,** ולכן אם היה אומר ערך כלי שלם עלי, היה חייב בדמי כולו, **וְאוּלם סָבְרִי לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר** (מנחות קג.) לגבי הנודר להביא מנחה מהשעורים, שפטור לגמרי, כיון שאין מביאים מנחה מן השעורים, ואין אומרים שיתחייב במנחה מן החיטין, כיון **'שֶׁלֹּא הִתְנַדֵּב כְּדֶרֶךְ הַמִּתְנַדְּבִים',** ואף כאן, **כּוּלּוֹ, אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי** – כלי שלם, דרך להתנדב להקדש, אבל **פַּלְגֵיהּ** – חצי כלי, **לָאו אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי** – אין הדרך להתנדב, ולכן סוברים חכמים בברייתא זו שאם העריך חצי כלי, פטור לגמרי.

שנינו במשנה: **הָאוֹמֵר עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר כו'** והנידר, יתנו היורשים.

שואלת הגמרא: **מַאי נִיהוּ** – באיזה אופן עוסקת המשנה, הרי בודאי זהו באופן **שֶׁעָמַד בַּדִּין** קודם שמת, וכמו שהעמדנו את הרישא בעמד בדין, שאם לא כן לא היו היורשים חייבים לשלם את חובו, ואם כן **הַיְינוּ הַךְ** – זהו אותו אופן האמור ברישא לגבי המעריך את עצמו, שאם אמר ערכי עלי ומת, יתנו היורשים. משיבה הגמרא: אכן, לגבי הערכה אין חידוש בדין זה, **וְכִיפָּא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – הוצרכה המשנה להשמיע דין זה בסיפא, לגבי חיוב דמים, שהאומר **'דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר, יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים',** לטעות ולומר שהאומר 'ערך חציי' משלם רק חצי, כמו באומר 'חצי ערכי', תיקנו שלעולם משלם ערך שלם.

שנינו במשנה: האומר **חֲצִי דָּמַי עָלַי, נוֹתֵן חצי דמיו כו' דְּמֵי חֲצִיי עָלַי, נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ.**

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע הנודר ליתן את דמי חציו חייב ליתן את דמי כולו. והרי אף שדרשנו לעיל מלשון 'נפשות' שבפסוק שהמעריך את חצי גופו חייב בערך כולו, זהו לגבי ערכין, שנאמר בהם 'בערכך נפשות', ומנין שאף לגבי הנודר דמים כן הוא הדין.

משיבה הגמרא: בפסוק זה (ויקרא כז ב) **'נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת' כְּתִיב,** והקישה התורה נדרים לערכין, כשם שבערכין לומדים מלשון 'נפשות' שהמעריך אבר שהנשמה תלויה בו חייב בערך כולו, אף לגבי הנודר דמי אבר שהנשמה תלויה בו, נותן דמי כולו. וכיון שבחצי גופו יש אברים שהנשמה תלויה בהם, חייב בדמי כולו.

שנינו במשנה: **זֶה הַכְּלָל, דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ** נותן דמי כולו.

מבארת הגמרא: כלל זה אמרה המשנה, **לְאָתוּיֵי** – להביא ולרבות את הנודר דמי רגלו **מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה,** שזהו אבר שהנשמה תלויה בו, שמביא את דמי כולו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין מחלוקת רבי מאיר וחכמים שהובאה לעיל, במעריך דבר שאין לו ערך מן התורה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּעֲרִיךְ חֲצִי עֶרֶךְ כְּלִי,** שיש בזה שתי חסרונות, גם שלכלי אין ערך מן התורה כלל, וגם שהתחייב רק בחצי ערכו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר נוֹתֵן דָּמָיו** – דמי חצי הכלי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמַר כְּלוּם,** ופטור לגמרי.

הגמרא מבארת את הברייתא. מספרת הגמרא: **רָבָא חָלַשׁ** – נעשה חולה, **עִיל לְגַבֵּיהּ** – באו אליו לבקרו **אַבַּיֵי וְרַבָּנָן** [–ובני הישיבה], **וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי** – והיו יושבים ודנים בברייתא הזו, והקשו עליה כך, **בְּשִׁלְמָא** – מובנים דברי **רַבִּי מֵאִיר,** דקָסָבַר **שֶׁאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, לֹא שְׁנָא כּוּלּוֹ וְלֹא שְׁנָא חֲצִיוֹ** – ואין חילוק אם התחייב בערך כל הכלי או בערך חציו, לעולם חלים דבריו, כיון שהוא יודע שאין ערך לכלי, וכוונתו לידור את דמיו, שנדר זה מועיל אף לגבי כלי, והשמיע רבי מאיר דין זה בחציו, שאף על פי שאין דרך לידור חצי כלי, מחייבים אותו, וכל שכן שאם נדר את כל הכלי, שהועילו דבריו. **אֶלָּא רַבָּנָן, מַאי קָסָבְרִי** – מה הם סוברים בנידון זה, **אִי** – אם הם סוברים **שאָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה,** אם כן **אֲפִילּוּ** אם התחייב בערך הכלי **כּוּלּוֹ נַמִּי** – גם כן לא חלו דבריו, ומדוע אמרו את דינם באופן שהעריך את חציו. **וְאִי** הם סוברים כרבי מאיר, **שאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, אֲפִילּוּ** אם הערך את **חֲצִיוֹ נַמִּי** – גם כן יחולו דבריו, וכדברי רבי מאיר בברייתא.

אָמַר לְהוּ (**רָבָא וְאַבַּיֵי**), **רַבָּנָן דְּהָכָא** – רבנן שבברייתא זו, **כְּרַבִּי מֵאִיר סָבְרִי לָהּ, וְסָבְרִי לָהּ** – אך הם סוברים גם **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.** וביאר את דבריו, **סָבְרִי לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה,** ולכן אם היה אומר ערך כלי שלם עלי, היה חייב בדמי כולו, **וְאוּלם סָבְרִי לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר** (מנחות קג.) לגבי הנודר להביא מנחה מהשעורים, שפטור לגמרי, כיון שאין מביאים מנחה מן השעורים, ואין אומרים שיתחייב במנחה מן החיטין, כיון **'שֶׁלֹּא הִתְנַדֵּב כְּדֶרֶךְ הַמִּתְנַדְּבִים',** ואף כאן, **כּוּלּוֹ, אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי** – כלי שלם, דרך להתנדב להקדש, אבל **פַּלְגֵיהּ** – חצי כלי, **לָאו אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוּבֵי** – אין הדרך להתנדב, ולכן סוברים חכמים בברייתא זו שאם הערך חצי כלי, פטור לגמרי.

שנינו במשנה: **הָאוֹמֵר עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר כו'** והנידר, יתנו היורשים.

שואלת הגמרא: **מַאי נִיהוּ** – באיזה אופן עוסקת המשנה, הרי בודאי זהו באופן **שֶׁעָמַד בַּדִּין** קודם שמת, וכמו שהעמדנו את הרישא בעמד בדין, שאם לא כן לא היו היורשים חייבים לשלם את חובו, ואם כן **הַיְינוּ הַךְ** – זהו אותו אופן האמור ברישא לגבי המעריך את עצמו, שאם אמר ערכי עלי ומת, יתנו היורשים. משיבה הגמרא: אכן, לגבי הערכה אין חידוש בדין זה, **וְכִיפָּא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – הוצרכה המשנה להשמיע דין זה בסיפא, לגבי חיוב דמים, שהאומר **'דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הַנּוֹדֵר, יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים',**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116

קסו

המשך ביאור למס' ערכין ליום שבת קודש עמ' א

מלגבות את הריבית על ימי ההכרזה, יתכן שנגרום על ידי ההכרזה רק הפסד ליתומים בכך שישלמו ריבית על אותם ימים, ואילו הקרקע לא תימכר ביותר משומתה. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר במשנתנו **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, ומשום הפסד הריבית גובים מן היתומים, אמנם מכל מקום מוכרים את הקרקע בהכרזה ואין חשש הפסד ליתומים, כיון שמדובר בעובד כוכבים **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן** בענייני הממון שהיה לו עם אביהם **בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל**, ולכן הוא לא יטול ריבית על זמן ההכרזה, כדיני ישראל, ונמצא שעל ידי ההכרזה יכולים היתומים רק להרויח, אם תימכר הקרקע ביותר משומתה.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי**, שמדובר בעובד כוכבים שקיבל עליו לדון בדיני ישראל, **רִבִּית נַמִּי לֹא לִישְׁקוֹל** – שלא יטול מהיתומים ריבית כלל עד שיגדלו ויגבה מהם את החוב, וכיון שלא יהיה הפסד ליתומים לא נצטרך למכור את הקרקע שלהם כלל. מתרצת הגמרא: מדובר שֶׁאותו עובד כוכבים **קִיבֵּל עָלָיו** לנהוג כדיני ישראל **לָזוּז** – לענין זה שלא יטול ריבית על זמן ההכרזה, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז** – לענין שלא ליטול ריבית כלל. ולכן גובים מהיתומים את הקרקע כדי לפרוע את החוב, שלא יפסידו בתשלומי הריבית, ומכל מקום אין חשש הפסד בזמן ההכרזה, כיון שעל זמן ההכרזה אינו נוטל ריבית.

הגמרא מקשה ממשנה נוספת על רב אסי: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה (גיטין מח:), **אֵין נִפְרָעִין** – אין גובים חובות **מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית** – מהקרקע הגרועה שברשותם. ויש לברר **בְּמַאי עָסְקִינַן, אִילֵּימָא בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, **מִי צָאֵית** – וכי יציית לנו לגבות רק מזיבורית. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל**, ואם כן קשה, **אִי אָכִיל רִיבִּיתָא, מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ** – וכי מניחים לו לגבות ריבית האסורה עליו, שמחמת כן אנו ממהרים לגבות את החוב. **אֶלָּא** ודאי מדובר **דְּלֹא אָכִיל רִיבִּיתָא**, ואף על פי כן **קָתָנֵי** במשנה שנִזְקָקִין לנכסי היתומים וגובים אותם. **וּבִשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, מוֹקֵי לַהּ** למשנה **בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה**, שנגבית מזיבורית, **אֶלָּא לְרַב אַסִּי**, שאין גובים כתובת אשה מיתומים, **קַשְׁיָא**, כיצד הוא יבאר את המשנה, והרי לא ניתן להעמידה בבעל חוב שנוטל ריבית, וכמו שהתבאר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב אַסִּי, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן, מִי נִיחָא** – וכי מובנת המשנה, והרי **אִי** מדובר בגביית **כְּתוּבָּה**, שבזה אמרה המשנה שגובים דווקא מזיבורית, קשה, **מַאי אִירְיָא מִיַּתְמֵי** – מדוע נקט התנא שגובה זיבורית דווקא מיתומים, והרי **אֲפִילּוּ מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ נַמִּי בְּזִיבּוּרִית** – גם מהבעל עצמו היא גובה מזיבורית, כגון שגירשה, שהרי כתובה תמיד נגבית מזיבורית (גיטין מח:).

דוחה הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא**, כיון שמשנה זו **כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר שִׁכְּתוּבַּת אִשָּׁה** נגבית **בְּבֵינוֹנִית, וְרַק** כשגובה **מִיַּתְמֵי**, גובה **בְּזִיבּוּרִית**, וממילא לרבי יוחנן, הסובר כרבי מאיר, ניתן להעמיד את המשנה בכתובת אשה.

הגמרא חוזרת לקושיא על דברי רב אסי. מקשה הגמרא: **מִכָּל מָקוֹם, לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא**, כיצד הוא יעמיד את המשנה האומרת שגובים מיתומים רק מזיבורית, והרי לדבריו אין גובים כלל מנכסי יתומים קטנים כשאין ריבית אוכלת בהם. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, ועל זה אמרה המשנה שמוכרים את הזיבורית. ומה שהקשינו, שבודאי לא יציית לנו לגבות דווקא זיבורית, יש לומר שמדובר בעובד כוכבים **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל**, ולגבות מזיבורית.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי**, שקיבל על עצמו את דיני ישראל, **רִבִּית נַמִּי לֹא נִישְׁקוֹל** – לא יטול ריבית כלל, ולא יהיה הפסד ליתומים, ולא ימכרו את נכסיהם. מתרצת הגמרא: מדובר **שֶׁקִּיבֵּל** את דיני ישראל **לָזוּז** – לגבות מזיבורית, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז**, לענין שלא ליטול ריבית. ולכן גובים מהיתומים את החוב כדי שלא ישלמו עוד הריבית, ומגבים לו מזיבורית, כיון שקיבל עליו לדון כדיני ישראל.

ממשיכה הגמרא ומקשה על רב אסי מברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לדברי רבי יוחנן, שגובים מיתומים קטנים לפרוע כתובת אשה, ושלא כדברי רב אסי שגובים מהם רק אם ריבית אוכלת בהם, וכך שנינו בברייתא (לעיל כא:), בשעה שמכריזים על קרקע היתומים, מכריזים שהיא נמכרת **עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וּבִשְׁלָמָא** האופן של 'בַּעַל חוֹב' המוזכר בברייתא, **בֵּין מַר וּבֵין מַר כִּדְשַׁנִּין** – בין לרבי יוחנן ובין לרב אסי ניתן לבאר זאת כמו שתירצנו לעיל את המשניות, שמדובר בבעל חוב עובד כוכבים שהלוה לאביהם בריבית, ומשום הפסד היתומים צריך לפרעו מיד, ומדובר כשקיבל עליו שלא לגבות ריבית על ימי ההכרזה אך לא קיבל על עצמו שלא ליטול ריבית. **אֶלָּא** מה ששנינו שמכריזים שהקרקע נמכרת לצורך גביית **כְּתוּבָּתָהּ, כִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן,** הסובר שאכן גובים מיתומים קטנים גם לכתובת אשה, **נִיחָא. אֶלָּא לְרַב אַסִּי**, שאין גובים כתובה מיתומים, **קַשְׁיָא**, כיצד יעמיד את הברייתא, שהרי מפורש בה שמכריזים עבור גביית הכתובה. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – כשאביהם, הלוֶה, הודה בשעת מיתתו שלא הניח ברשות אשתו ממון לגביית כתובתה, וכיון שהחוב ברור ומוטל על נכסי היתומים, אין סברא להמתין עד שיגדלו, ולכן אמרה הברייתא שמוכרים את נכסיהם לגביית הכתובה.

הגמרא מבארת לפי תירוץ זה גם את המשניות הקודמות. אומרת הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – עתה, שהוצרכת להעמיד את הברייתא באופן שהלוה הודה שהחוב אינו פרוע, **כּוּלְּהוּ נַמִּי** – גם את כל המשניות שהקשינו מהם לעיל על רב אסי, יש ליישב שמדובר **כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה**, ומדובר אף בבעל חוב ישראל ובחוב שאין בו ריבית, ומכל מקום גובים מהיתומים כיון שידוע לנו שלא נפרע החוב.

הגמרא דנה בדין גרושה שמת בעלה האם גובים את כתובתה מיתומים. מביאה הגמרא מעשה: האמורא **מְרֵימַר, אַגְבִּי כְּתוּבָּתָהּ לִגְרוּשָׁה מִנִּכְסֵי דְּיַתְמֵי** – הִגְבָּה כתובה לאשה שבעלה גירשה ומת, מנכסי יתומים. **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְאַמִּימַר**, מדוע עשה כן מרימר, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, אֵין נִזְקָקִין לִנְכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן, וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית, אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה, וּמְשׁוּם מְזוֹנֵי**, וכמו שהתבאר לעיל. מסיים רבינא את קושייתו: **וְהָרִי אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא קָאָמַר** שגובים כתובה מנכסי יתומים **אֶלָּא בְּאַלְמָנָה, דְּקַמְפְּסְדָא מְזוֹנֵי** – שהיא מפסידה ליתומים את דמי המזונות שהם נותנים לה, טובתם היא שתגבה כתובתה ויפטרו ממזונותיה, **אֲבָל גְּרוּשָׁה** שאינה מקבלת מזונות, **לֹא** – אין גובים את כתובתה מנכסי היתומים, עד שיגדלו, ומדוע הגבה מרימר את הכתובה לאותה גרושה.

אָמַר לֵיהּ אמימר, **הָא אֲנַן** – הרי אנו, את דבריו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן**, שגובים כתובת אשה מנכסי יתומים קטנים, אין אנו מבארים שהטעם הוא משום מזונות, אלא **מִשּׁוּם הֵינָא מַתְנִינַן לַהּ** – אנו שונים שהטעם הוא כדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים ויתרצו להינשא להם, שעל ידי שיודעות הנשים שהן תגבינה את כתובתן גם אם ימות הבעל וישאיר יתומים קטנים, מתרצות הן להינשא, וטעם זה שייך גם בגרושה, ולכן גם את כתובתה גובים מנכסי יתומים קטנים.

הגמרא חוזרת לדון בדין גביית חוב מנכסי יתומים קטנים: **אָמַר רַב נַחְמָן, מֵרִישָׁא** – בתחילה, **לֹא הָוָה מִיזְדַּקִּיקְנָא לִנְכְסֵי יַתְמֵי** – לא הייתי נזקק לגבות מנכסי יתומים את חובות אביהם, אך **כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּרַב הוּנָא חַבְרִין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב** – כיון ששמעתי את דברי רב הונא חברינו, שאמר בשם רב, **יַתְמֵי דְּאָכְלִי דְּלֹא דִּידְהוּ** – יתומים האוכלים פירות קרקע שאינם שלהם, **לֵיזְלוּ בָּתַר שִׁיבְקֵיהוּ** – עונשם יהא שילכו אחרי מי שהניח להם ממון זה, כלומר, שימותו גם הם במהרה, כאביהם שמת, **מְכָּאן וְאֵילַךְ מִיזְדַּקִּקְנָא** – מאז ששמעתי זאת, הייתי נזקק לגבות מנכסיהם, כדי שלא יאכלו ממון שאינו שייך להם.

שואלת הגמרא: **מַעִיקָּרָא מַאי טַעְמָא לֹא** – מתחילה, מדוע לא היה רב נחמן גובה מיתומים קטנים את חובות אביהם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, פְּרִיעַת בַּעַל חוֹב** על ידי הלוה, **מִצְוָה** היא, שנאמר (ויקרא יט לו) 'הִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם', ודרשו חכמים (ב"מ מט.) שתהיה אמירת 'הן' שלך צדק, שתקיים את דבריך, **וַיְתֵמֵי לֹא בְּנֵי מֶיעְבַּד**

המשך בעמוד נ

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

יד. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ שׁוֹתִין אַחַר גְּמַר הַסְּעוּדָה מִבְּעוֹד יוֹם וְאָמְרוּ בֹּא וּנְקַדֵּשׁ קִידּוּשׁ הַיּוֹם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עֲדַיִן זְמַן הַקִּידּוּשׁ נֶאֱסַר עֲלֵיהֶם לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ וְאִם רוֹצִים לַחֲזוֹר וְלִשְׁתּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם רַשָּׁאִים צְרִיכִים הֵם לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לְקַדֵּשׁ הִפִּיחוּ דַּעְתָּם מִשְּׁתִיָּה עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֲבָל אִם מְקַדְּשִׁים מִיָּד אֵינָם צְרִיכִים לְבָרֵךְ עַל כּוֹס שֶׁל קִידּוּשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה[77] שֶׁהֲרֵי בַּאֲמִירָה זוּ לֹא הִפִּיחוּ דַּעְתָּם מִכּוֹס שֶׁל קִידּוּשׁ[לג]:

חלק ב סימן רעא דיני קידוש שעל היין סעיף יד

הלכתא רבתא

לג] **מכוס של קידוש** - הלכה זו עוסקת במי שכבר גמר סעודתו ושותה יין, שכאשר אמר 'בא ונקדש' נאסרה עליו שתיית יין, אמנם הוא הדין אם אוחז עדיין באמצע סעודתו - ואמר 'בא ונקדש' - נאסר עליו לאכול כלום (כלאחר בין השמשות)[78].

ציונים והוספות

77) סעיף יא.

78) והטעם שנקט רבינו במי שגמר סעודתו ושתה יין, מחמת החידוש שיש בזה לענין הבדלה שאם אמר 'בוא ונבדיל' אין צריך לחזור ולברך 'הגפן' - אפילו שכבר גמר סעודתו (עפ"י קו"א ס"ק ה).

שולחן ערוך – הלכות שבת

כה מי שקדם להתפלל ערבית של שבת קודם שהתפללו הקהל אף על פי שכבר חל עליו קבלת שבת יכול לומר אפילו לישראל חבירו שלא קבל עדיין השבת שיעשה לו מלאכה ומותר לו ליהנות מהמלאכה בשבת דכיון שלחבירו מותר הוא אין באמירתו אליו איסור כלל (ולא אסרו האמירה לנכרי אף על פי שאינו מצווה על השבת) אלא כשאומר לו בשעה האסורה לכל ישראל (עיין סי' רס"א).

וכן מי שמאחר להתפלל ערבית במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה מותר לו לומר אפילו לישראל שכבר התפלל והבדיל בתפלה שיעשה לו מלאכה ומותר לו ליהנות ולאכול ממלאכתו אע"פ שאח"כ יזכיר עדיין של שבת בברכת המזון:

חלק ב סימן רסג מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן סעיף כה

א אסור לעשות פתילה לנרות של שבת מדבר שהאור אינו נאחז בו ונכנס בתוכו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון צמר ושער ופשתן שאינו נפוץ ופסולת של משי וכיוצא בהם דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר כדי שיתקרב מאוד השמן שבתוכו אל הפתילה וידלק יפה ונמצא מבעיר בשבת אבל עושים מצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהם מדברים שהאור נאחז בהם ונכנס בתוכם ופשתה נפוצה יותר טובה מכולם:

ב ואם הדליק בדברים האסורים אסור להשתמש לאורן שום תשמיש בעולם אפילו תשמיש שאין צריך עיון כלל שאין צריך להתקרב אצל הנר בשבילו דכיון שאינן מאירים יפה חוששים שמא יטה הנר אע"פ שמשתמש מרחוק ואין חילוק בזה בין נרות שעל השלחן לשאר הנרות שבבית או שבשאר כל החדרים שכולן צריכים להיות מדברים המותרים.

ויש אומרים שאם יש במקום אחד נר כשר שעשוי מדבר המותר אע"פ ששאר כל הנרות עשויים מדבר האסור אין בכך כלום אפילו אם נר הכשר דולק בחדר בפני עצמו דכיון שהצריכוהו נר כשר במקום אחד יש לו היכר וזכרון בזה ולא יבא להטות ולצורך שבת יש לסמוך על דבריהם בדיעבד ומותר להשתמש לאורן ואם יש במקום אחד נר אחד כשר ועומד אצלו נר פסול מותר להשתמש שם לדברי הכל בכל ענין שהרי אף אם לא היה שם אלא נר הכשר בלבד היה יכול להשתמש שם ומה מפסידו אור נר הפסול:

ג יש אומרים שכל דבר שאפשר לעשותו בלא נר כגון למשוך יין מן המרתף וכיוצא בזה מותר לעשותו לאור נר הפסול אע"פ שאין לו שום נר כשר בשום מקום לפי שאין לחוש בזה שמא יטה כיון שאפשר לעשות זה בלא נר כלל ולצורך שבת יש לסמוך על זה בדיעבד:

ד אם כרך דבר שמותר להדליק על דבר שאסור להדליק בו ועשאן פתילה אחת אם נתכוין בזה להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה אסור להדליקה לנר של שבת גזרה שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תרד למטה מותר להדליקה אע"פ שגם דבר האסור דולק בה.

ואם דבר האסור הוא דבר שאינו ראוי לפתילה בלבדו כגון קש וגמי וכיוצא בהם מותר לכרוך עליהם דבר המותר ולהדליקן אפילו אם מתכוין להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה לפי שאין

לחוש שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו כיון שאין ראוי לפתילה כלל בלבדו:

ה מותר ליתן גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת שהמלח והגריס צוללין את השמן ונמשך יפה אחר הפתילה ואין בזה איסור במה שגורם קצת הבערה בשבת:

ו אסור להדליק נר לשבת בין נר שעל השלחן בין כל נר שבבית או שבשאר חדרים משמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה ואלו הם זפת ושעוה ושמן העשוי מצמר גפן (שומן) אליה (ושאר שומן) וחלבים שאינן מבושלים וקרבי דגים שלא נימוחו דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר ושאר כל השמנים נמשכים אחר הפתילה ומדליקין בכולם חוץ מן העטרן מפני שריחו רע וגזרה שמא יניחנו ויצא וחובה לאכול אצל הנר בשבת וחוץ מן הצרי מפני שריחו נודף גזרה שמא יסתפק ממנו והמסתפק מהנר הדולק יש בו משום מכבה ועוד מפני שהוא עף ונדבק האור בכותלי הבית ושמא יהא בהול על ממונו ויבא לכבות.

ומטעם זה צריך ליזהר שלא לסתום התנור שיש בו אש בעץ:

חלק ב סימן רסד דיני הפתילה והשמן סעיפים א-ו

תורה אור

וז"ש ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני, פירוש, שבו יומשך השפע מיוסף הצדיק.

הפירוש הפנימי בבקשת יהודה "בי אדוני" הוא - שיושפע השפע מיוסף הצדיק ("אדוני") בי, בתוך יהודה, וכנ"ל, שה"מלכות מקבלת שפעה וחיותה מן הזעיר־אנפין".

וכמבואר בזוהר דויגש היינו תקרובתא עלמא בעלמא [התקרבות עולם לעולם], דהיינו עלמא תתאה, בחינת מלכות, מתייחדת ונגשת לגבי עלמא עלאה, בחינת זעיר אנפין לקבל השפע כו'.

וזהו על דרך שהיה במשכן הצומח למעלה מהדומם כנ"ל.

אבל לעתיד לבא יתעלה יהודה להיות למעלה מבחינת יוסף כמ"ש אשת חיל עטרת בעלה, מצד שרשו שעלה במחשבה תחלה כנ"ל.

[והולך ומבאר ענין עליית יהודה למעלה מיוסף לעתיד לבא, כפי שבא לידי ביטוי בעבודת האדם לקונו.

ונקודת הענין:

מעלת הדומם לגבי הצומח היא בענין הביטול (כנ"ל), אשר בענין הביטול להקב"ה יש כמה מדריגות, ובכללות - הן שתי מדריגות:

ישנו ביטול פשוט, שהאדם מקבל על עצמו את עול מלכותו ית', דאע"פ שבלבו מתאווה לתענוגים גשמיים ועניני העולם הזה, מכל מקום כופה את עצמו לקבל על עצמו עול מלכותו ית' להיות עובד את השם בפועל בלימוד התורה וקיום המצוות.

ביטול זה נקרא "יראה תתאה", והוא הוא עניינה של העבודה מצד "מידת המלכות" שבנפש, קבלת עול מלכותו ית' (ונק' "דומם" כי אין בעבודה זו "חיות" ורק שהאדם כופה את עצמו לקיים רצונו ית' במעשה בפועל).

בקצה השני היא "יראה עילאה", והוא ביטול מוחלט להקב"ה, עד שאין האדם מרגיש את עצמו כלל. והוא כמשל היראה והאימה הנופלות על אדם בעמדו לפני המלך, שמתבטל ממציאותו לגמרי "שנעשה כאבן דומם ממש שלא יכול לדבר ואין בו שום התפשטות והרגשה בעצמו כלל וכלל".

כלומר: בנוכחות רוממות המלך עצמו, מציאות המלך "ממלאה" את כל המקום וכאילו אין שום דבר בלעדו. שלכן משתחווים לפניו בפישוט ידים ורגלים המורה על התבטלות גמורה. וכך היא העבודה ד"יראה עילאה", שהוא ביטול מוחלט להקב"ה עד שאין האדם מרגיש שום "אנוכיות" כלל, והיא העבודה מצד בחינת "חכמה" שבנפש - חכמה אותיות "כח מ"ה", שהוא ביטול בתכלית.

והנה בין שתי בחינות הללו בביטול - ישנה מדריגת העבודה מצד "מידות" שבנפש, שהאדם מעורר בעצמו רגש של אהבה להקב"ה, שנפשו נמשכת אליו ית' ומתאווה מאד להיות עובד השם ומואס בתענוגי העולם, או שמתבונן ברוממות הא־ל שע"ז מתעורר ברגש של אימה ופחד ממנו ית', ורגש היראה שבלב הוא המניעו לעבוד את השם.

אשר עבודה זו (מצד בחינת המדות) היא למעלה הרבה יותר מהעבודה דקבלת עול מלכות שמים, מאחר שכאן יש לאדם רצון וחשק פנימי לעבודת השם ואילו עבודת השם מתוך קבלת עול מלכותו ית' היא רק "ביטול חיצוני", שפנימיות האדם לא נשתנתה לטוב.

אבל לאידך גיסא, ביטול זה הוא למטה הרבה מהעבודה ד"יראה עילאה", שהרי בעבודה מצד בחינת

המידות, האדם מרגיש מאד את עצמו, שזהו כל גדר המידות, התייחסות האדם לאיזה דבר - אם תנועה של קירוב והתדבקות (אהבה) או תנועה של התרחקות (יראה).

*במלים פשוטות: העבודה מצד מידות בנוי' על רגש **האדם** - שרגש האהבה (או היראה) מניעו לעבודתו ית', וככל שמתעורר באהבה (או יראה) יותר עצומה, כך תגדל עבודתו יותר ויותר.*

משא"כ "יראה עילאה" היא ביטול מוחלט להקב"ה, שלא קיים בו שום רגש של "אני" וכאילו אין כאן אלא רצונו של הקב"ה.

ונמצא, שסדר המדריגות בעבודת השם הוא - (א) "יראה תתאה" וקבלת עול מלכותו ית' (מלכות), (ב) העבודה מצד מדות, ו(ג) "יראה עילאה" (ביטול מוחלט).

*אולם, אע"פ שיראה תתאה היא למטה מעבודה שמצד מדות, הרי ה"**שורש**" של העבודה ד"יראה תתאה" הוא מ"יראה עילאה" שלמעלה ממדות, כלומר, האפשריות לאדם לבטל את עצמו להקב"ה, אשר למרות שבלבו בוערת תאווה לענינים גשמיים הרי הוא כופה את עצמו לקבל עול מלכותו ית' - נובעת מכך שבנשמת כל אדם יש בחינת "חכמה" שבנפש, שמצד בחינה זו האדם בטל לגמרי להקב"ה, וממנה נמשכת באדם תכונה זו של ביטול.*

כי לכאורה, מאחר שאין לאדם השגה בגדלות הא־ל ואין בלבו שום רגש של אהבה או יראה, הלא אין שום נקודה במציאות האדם הנוטה לעבודתו ית', ומאיפה בא לאדם כח ותוקף כזה, לבטל את עצמו ואת רצונותיו להיות נכנע להקב"ה, ו"לכל אשר יגזור אומר עליו בקבלת עול מלכות שמים" - אין זה אלא מפני ש"נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן", דזה שהאדם משפיל ומכניע את עצמו, "שנפשו כעפר ודומם", נובע מהביטול הפנימי (שמצד בחינת חכמה שבנפש), שמצד בחינה זו האדם "כמו אבן דומם ממש, מופשט מבחינת יש ודבר לגמרי, בלי הרגשה בעצמו כלל וכלל".

אלא שלהיות האדם עדיין בתחתית המדריגות, בא ביטול זה לידי ביטוי רק באופן חיצוני, קבלת עול מלכותו ית'.

- וזהו ענין "סוף מעשה במחשבה תחלה" כפי שבא לידי ביטוי בעבודת האדם לקונו: "סוף מעשה" הוא עבודה התחתונה ביותר, שהאדם כופה את עצמו לקיים בפועל ובמעשה רצונו ית' מצד קבלת עול מלכותו ית'; וביטול זה שרשו מ"מחשבה תחילה", ד"מחשבה" אותיות "חשב מה", ביטול בתכלית -

ובזה יובן ענין עליית יהודה למעלה מיוסף לעתיד לבא, שאז יתגלה כיצד הביטול דקבלת עול מלכותו ית' (בחינת ארץ ודומם) נעוץ בבחינת "חכמה" שבנפש (ביטול מוחלט להקב"ה), שלמעלה באין־ערוך מבחינת המדות, שהן בחינת "יש" (ולא ביטול).

וזהו שהולך ומבאר:]

כי הנה מחשבה הוא "חשב מ"ה", דהיינו תכלית הבטול, שהוא בחינת חכמה דאצילות, [חכמה אותיות] "כח מ"ה".

ד"ה ויגש אליו יהודה פרק ג

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

והנה מה שא' על כנ"י שנק' בת ציון רני ושמחי זהו שמנחם הנביא לכנ"י דאע"פ שנק' בת ציון מ"מ רני ושמחי כי הנני בא ושכנתי בתוכך כו' וביאור הדברים הנה כתיב ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון הרי כנ"י נק' ציון ולא בת ציון וכן בכמה מקומות ומשמעות אלקיך ציון דלציון דוקא הוא אלקים ולא לזולתה כו' ואלקיך ציון הוא שימלוך לעולם כו' הענין הוא דבפי' ציון יש ב' ענייני הפכיי' הא' שהוא רק רושם חיצוני וסימן בעלמא לדבר מה לזכרון כמו הציבי לך ציוני' (וכציון לסימן על קבר כמו ובנה אצלו ציון כו') והב' ענין הבדלת ערך להיות מובדל ומצויין להיותו בבחי' הפנימיו' עצמו' יותר כו' כמו ציון המצוינת כו' וכמארז"ל על בני ישראל במצרי' שהיו בנ"י מצויני' שם כו' שהוא דבר חשוב מאד המסוים ומצוין להורו' על הבדלתו במעלה מהכל ע"כ נרשם בציון אות מיוחד (כמ"ש רשב"י אנא סימנא בעלמא כו') וזהו ציון המצוינת שמצוינת ברושם אות מיוחד נבדל על הכל (כמו השבת שנק' אות כמ"ש אות היא כו') ושני הפי' אמת להיות ידוע בענין התפשטות האור האלקי להחיות העולמות מאין ליש ממש שאינו רק מבחי' זיו והאר' דהאר' חיצוניו' לבד כמ"ש באורך נראה אור האר' של תולדה כמו עד"מ האור הנרא' מתוך המסך המבדיל כו' או כמו אותיו' החותם הנשאר בשעו' כו' שזהו מ"ש בזהר אתוון אתגליפו כו' לפי שא"א שיומשך כח התהוו' הבריא'

בע"ג כו' ממהות ועצם האור האלקי שאין ערך לבע"ג לבלתי בע"ג כידוע וז"ש הודו על ארץ ושמים כו' רק ע"י צמצום עצם האור כמו ע"י מסך כו' ואע"פ שנא' בדבר ה' כו' וברוח פיו כו' זהו שם המושאל שאין דבורו כדבורנו כו' רק אתוון אתגליפו כו' בבחי' האר' דהארה לבד וגם זאת אינו אלא רק כמו רושם חיצוני והוא כמו פי' ציון בחיצוניות הנרשם כנ"ל שאינו אלא לסימן בעלמא וכמו אדם המתעסק בעלמא שאין פנימי' רצונו ומחשבתו בזה כלל כו' כך כל מע"ב נק' מעשה בעלמא אע"פ שנמשך מכח הפועל האלקי אבל הוא בחי' חיצוניות כו' אבל מ"ש נעשה אדם בצלמינו כדמותינו כו' אע"פ שנז' לשון עשי' ויצי' כו' אבל הוא בא מבחי' הפנימי' ועצמו' אור האלקי ממש לפי שהאדם הוא בצלם אלקי' ממש כמ"ש בצלמנו כו' בצלם אלקים וכמו שא' ויפח באפיו נשמת חיים מחיי החיים כו' ולכך נק' אדם אדמה לעליון ממש אע"פ שגם הוא נעשה ונוצר כמ"ש ויצר ה' את האדם עפר כו' אבל בצלם דמות תבניתו יצרו ויש בו מבחי' הפנימי' ועצמו' אלקו' ממש גם בגופו שנק' עפר מן האדמה כי החומר שלו דומה לצורה שהיא הנשמה שהיא בצלם אלקים ממש רק שהנשמ' נק' צלם והחומר נק' דמות כמו הדמות בלוח שנחקק בו הצורה העצמי' אע"פ שהלוח נבדל מערך הצורה עצמיי' מ"מ גם בדמות נחקק כציור הצורה עצמיית ממש והנשמ' היא נתפסת בחומר והיו לאחדים ממש וכמ"ש אך בצלם יתהלך איש יתהלך ממש כו' א"כ גם חומר גופו נק' אדם אע"פ שאינו אלא דמות של הנשמ' שנק' צלם וצורה העצמי' (ולא כאותיו' חותם הנבדל מאותיו' הנחקקי' בשעוה):

שער החנוכה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

משנה ג' רפ"ק דמגילה איזהו עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלני', פי' עשרה אנשי' שבטלי' ממלאכתם ועוסקין בתורה, וע"ד הקבלה עשרה בטלני' הם ע"ס ופי' עיר הוא מל' כידוע, והפי' הוא כשע"ס מאיר במל' אז נקראת עיר גדולה כידוע ממ"ש אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו (עמ"ש ע"פ קול דודי מדלג (תרי"ג) ב' פירושים ע"פ גדול ה') וכשמאיר בבחי' עיר מבחי' גדול ה', אז נק' העיר היינו בחי' מל' בשם עיר גדולה מה גם כשמאיר כל הע"ס במל' אז המל' הוא מל' דאצי' משא"כ בעשי' אינו מאיר כל הע"ס.

משנה ג' רפ"ק דמגילה איזהו עיר גדולה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וגם הבע"ת צריכין להתיבה, והענין כי הנה רבינו פי' ע"פ בא אל התיבה אתה וכל ביתך דקאי על אותיות התורה ותפילה, ובא אל התיבה היינו שישים כל כחותיו בתו' ותפלה. והענין כי הנה אי' בבינונים שתו' הוא תשו' מלמעלמ"ט ותפלה הוא תשו' מלמטלמ"ע וע"י נמשך סליחת עוונות, והגם שנת' בזהר שיש כמה דברים שאין מועיל להם תשובה היינו תשובה תתאה אבל תשו"ע מעומקא דליבא ע"י תו' ותפלה מועלת על הכל, כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, אלא שצריך יגיעה רבה ועצומה לבוא לתשו"ע. ובזה יובן מ"ש וכפרת מבית ומחוץ, כי תיבת וכפרת הוא מלשון כפרה ולא כתי' מי הוא המכפר והוא כמ"ש כי ביום הזה יכפר סתם כי גדול כח התשובה מצדיקים, כי צדיקים עבודתם להמשיך עלמא דאתכסיי' בעלמא דאתגליי' שמקורם ב' שמות הוי', אבל הבע"ת מגיעים למעלה מש' הוי' כמ"ש לפני הוי' תטהרו ולכן כתי' יכפר סתם, וכן הפי' כאן דבית וחוץ הוא תו' ותפלה קלא דאשתמע וקלא פנימאה דלא אשתמע ואם פגם בתו' ותפלה לא יאמר נואש אלא העצה תשו' מעומקא דליבא עד שיגיע למעלה מש' הוי' ומשם יתמלא הפגם ולכן כתי' וכפרת סתם. **וזהו** מה שאמרו מה הקן מטהר את המצורע, כי פי' מטהר אין הפי' כמו טהורה היא אלא כמו תטהרו, כי מוציא שם רע פגם בכל התורה וצריך להמשיך מלמעלה משם ה', כן תיבתך מטהרתך כי נח הי' צריך ג"כ לתשו' מפני שלא ביקש רחמים על דורו, וזהו שנק' המים רבים בשם מי נח ולכאורה הלא הי' צדיק אלא מפני שהי' צריך ג"כ לתשובה. וזהו מטהרתך כמו תטהרו.

ד"ה עשה לך תבת עצי גופר

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

הכתר יוצר שייכות

וזהו שהכתר בכל מקום הוא בבחינת ממוצע – המאציל נעתק ונבדל מהנאצלים מצד עצמו, אך על ידי שהוא רוצה את הנאצלים הרי הוא מתחבר אליהם, ולכן הכתר שהוא דרגת הרצון הוא הממוצע, **וכמו כתר דאצילות הוא ממוצע בין המאציל לנאצלים** שבעולם האצילות כו', **וכן בכל מדריגות הנזכרות לעיל הכתר הוא הממוצע** בניהם.

(וכן הוא גם בעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה דמלכות דאצילות שהיא הדרגה התחתונה שבאצילות **שנעשה כתר לבריאה הרי זה ממוצע בין אצילות לבריאה** למרות שהמרחק בין עולם האצילות לעולם הבריאה הוא באין ערוך, הכתר הוא הממוצע ביניהם **וכן מבריאה ליצירה** שהמלכות דבריאה נעשה כתר ליצירה כו'),

והיינו - המשמעות בזה שהרצון הוא הממוצע - **שעל ידי התעוררות הרצון כביכול נעשים בבחינת שייכות אל הדבר שנתעורר בו כו'. וכמו על דרך משל באדם למטה דקודם שנתעורר באיזה רצון לאיזה דבר** ולמשל אדם לפני שהתעורר ברצון ללמוד חכמה מסויימת או ליצור איזו יצירה הרי הוא מובדל ממנו לגמרי ואין לו שייכות כלל לזה ורק **כאשר נתעורר ברצון על זה** ללמוד את אותה חכמה וכדומה **הרי הוא בבחינת שייכות כו'.** - השייכות לדבר נעשית על ידי הרצון, וכשאין רצון למשהו הרי אין לו שייכות אליו.

וכנודע דרצון הוא לשון מרוצה והוא ענין ההטיה וההמשכה שנמשך לאיזה דבר כו', וקודם שנתעורר באיזה רצון הרי הוא בבחינת הבדלה בכלל היינו בבחינת עליה - המושג עליה זה הפוך מהמשכה, המשכה פירושו התגלות החוצה, ועליה זה התכנסות פנימה בתוך עצמו, **והעלם בעצמו ביותר שהרי אין לו שום התגלות בזה כו', והרצון הוא ההטיה היינו היציאה וההתגלות לדבר שחוץ לעצמו כו'.**

ובדוגמא כזאת יובן למעלה כביכול דקודם התעוררות הרצון על העולמות הרי האור אין סוף לפני הצמצום בבחינת הבדלה לגמרי מן העולמות שאינו בבחינת שייכות כלל אל העולמות שהרי העולמות הם בבחינת גבול והאור אין סוף הוא בלי גבול, **ואדרבה בבחינת העלם לגמרי בעצמותו שאינו בבחינת גילוי כלל בעצם** – לא רק שאין לו שייכות לעולמות, אלא שכל המושג גילוי לזולת לא שייך אצל אור אין סוף, כיון שהוא בהתעלמות מוחלטת לפני הצמצום, ובוודאי שאין לו שייכות לעולמות.

גילויים עצמיים לא יוצרים שייכות

במאמר המוסגר מברר הרבי נ"ע יותר לעומק את המושג שייכות ואי־שייכות:

(גם לא בבחינת גילוי לעצמו כביכול - לפני הרצון לא רק שאין שייכות גלויה לדבר, אלא אין כלל שייכות גם לא שייכות נעלמת. לדוגמא אדם שמתעורר ברצון לבניית בית, הרי יכול להיות שעדיין לא רוצה אותו בפועל אלא רק חושב עליו במחשבתו, ואז לפחות לאדם עצמו יש שייכות לבית. ועל זה אומר הרבי נ"ע שגם בשביל שהאדם ידע בעצמו שרוצה בית הוא צריך להתעורר אליו ברצון, ולפני שעלה הרצון לבית, הוא לא יודע כלל שהוא רוצה בית גם לא בתוך עצמו. **להיות שגם הגילוי לעצמו הוא בבחינת שייכות לאיזה דבר כו', שהרי גם ההתעוררות והגילוי לעצמו הרי הוא באיזה דבר אם כן הרי זה בבחינת שייכות להדבר רק שהוא לעצמו עדיין כו', וקודם ההתעוררות של הרצון הוא שאינו בבחינת גילוי כלל גם לא לעצמו כי אם אדרבה בבחינת העלם בעצמו לא בבחינת גילוי כלל כו'.**

האם לא יכול להיות שהאדם יתעסק במשהו עם עצמו ללא רצון לדבר? אומר הרבי נ"ע, יכולים להיות גילויים נפשיים שאינם קשורים אל הזולת, כמו גילוי כח התענוג שהוא התעסקות האדם עם עצמו, אבל באמת זה לא יקרא גילוי, כי גילוי זה שייכות לדבר שמחוצה לו. ובלשונו של הרבי נ"ע: **והנה יכול להיות גילוים לעצמו שאינם בבחינת שייכות לדבר הזולת כו'** כל עוד שאין לזה שייכות למשהו חיצוני ממנו, זולת, יכול להיות גילוי גם לעצמו ללא רצון, **וכמו בגילוי הנפשי של כח התענוג שמתענג בהעצם שלו** ואין לו שייכות למשהו בחוץ כו', גילוי העצם לעצמו זה ללא רצון, כי רצון מבטא שייכות החוצה ואם זה תענוג פנימי של האדם עם עצמו הרי זה לא פועל שייכות החוצה.

חג השבועות, תער"ב, לפרט קטן

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תרפ"ו

טעות האומות ניכרת מתוך טענתם. אבל באמת – הקדוש בשמים ובארץ, שמובדל גם מ"שמים" ולגביו גם שמים זו השפלה. ומשגיח למטה, ובפרט שומר ישראל. השמש והירח אינם בעלי בחירה, והם רק כלים של הקב"ה.

וְהַסִּבָּה לָזֶה הוּא שֶׁטּוֹעִים וְאוֹמְרִים כִּי עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ, וּבֶאֱמֶת טָעוּתָם נִכָּר מִתּוֹךְ טַעֲנָתָם, דְּמִמַּה נַּפְשָׁךְ אִם הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּעֶרֶךְ הַשָּׁמַיִם, הֲרֵי הוּא בְּעֶרֶךְ הָאָרֶץ גַּם כֵּן, דַּהֲגַם דְּהַשָּׁמַיִם לָרוּם וְהָאָרֶץ הִיא כְּגַרְגֵּר חַרְדָּל לְגַבֵּי הַשָּׁמַיִם, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ הֵם מַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל, דְּהַשָּׁמַיִם מַשְׁפִּיעַ לָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם כו', כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ" כו', אֶלָּא דְּבֶאֱמֶת כְּתִיב וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל מֵהַשָּׁמַיִם, וְהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרֶךְ לְגַבָּיו כְּלָל, וּמִכָּל מָקוֹם "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", דְּכְשֵׁם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הֲלֹא גַּם הֵם מוֹדִים דְּהַשְׁגָּחָתוֹ יִתְבָּרֵךְ עָלָיו, שֶׁבֶּאֱמֶת גַּם הוּא אֵינוֹ בְּעֶרֶךְ הָעַצְמוּת כְּלָל, וְהַשְׁגָּחָתוֹ בַּשָּׁמַיִם זֶהוּ הַשְׁפָּלָה לְגַבָּיו כו', כְּמוֹ כֵן הוּא מַשְׁגִּיחַ עַל הָאָרֶץ גַּם כֵּן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת, הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ", דְּדַוְקָא מִשּׁוּם שֶׁמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, הֲרֵי הוּא מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְהַשְׁגִּיחַ לְמַטָּה מַטָּה, וְכַיָּדוּעַ דְּכָל שֶׁהָאוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר בְּכֹחוֹ לֵירֵד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, וְזֶהוּ דִּכְתִיב "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", וְאָמְרוּ רַז"ל "כִּבְשָׂה אַחַת בֵּין ע' זְאֵבִים וְהִיא מִתְקַיֶּמֶת", שֶׁאֵינוֹ עַל פִּי הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת כְּלָל, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הֲרֵי רוֹאֶה הַשְׁגָּחַת ה' בִּרְאִיָּה חוּשִׁית כו', וְזֶהוּ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ כֵן בְּכָל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהוּא בְּהַשְׁגָּחַת אוֹר אֶלְקִי שֶׁמַּשְׁגִּיחַ עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט וּבְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בְּכָל מִינֵי דּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר (וְעַיֵּן מַה שֶּׁמְּבֹאָר בְּ(מַאֲמָר) דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כָּל הַמַּאֲרִיךְ" הַנַּ"ל), דְּהָאֱמֶת הוּא דַּהֲוָיָ' הוּא הַמְהַוֶּה כָּל הַנִּבְרָאִים וּמְחַיֶּה אוֹתָם כְּדַרְגְּמַת הָאוֹר שֶׁבָּא מִן עֶצֶם מְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, וְהַנַּרְתֵּק שֶׁהוּא גַּלְגַּל חַמָּה הוּא רַק מָגֵן וּמְכַסֶּה בִּכְדֵי שֶׁיּוּכַל הָאוֹר לְהִתְקַבֵּל בָּעוֹלָם, וְכֵן הוּא בַּהֲוָיָ' וָאלֹקִים, דְּהַצְּרוּפִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּתְהַוֶּה מְציאוּת הַיֵּשׁ וְשֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל הָאוֹר וְהַגִּלּוּי, כְּדַרְגְּמַת הַכֵּלִים הַקְּטַנִּים דְּאֹפֶן קַבָּלָתָם אֶת מֵי הַנָּהָר הוּא עַל יְדֵי הַצִּנּוֹרוֹת דַּוְקָא, וְכֵן בְּעִנְיַן הַפַּרְסָאוֹת דְּגַם לְאַחַר הַפַּרְסָאוֹת הֲרֵי הָאוֹר הוּא מִשֵּׁם הַוָיָ' שֶׁהוּא הַמְהַוֶּה וּמְחַיֶּה כו', וּמַה שֶּׁעוֹבֵר הַהַשְׁפָּעָה דֶּרֶךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הֲרֵי זֶה כְּגַרְגֵּן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ, הַאִם נֹאמַר שֶׁיֵּשׁ שֶׁבַח לְהַגַּרְגֵּן הַחוֹצֵב אֲבָנִים בָּהָר אוֹ קַרְדֹּם שֶׁבּוֹנִים בּוֹ בִּנְיַן עֵץ, שֶׁיֹּאמְרוּ רְאֵה אֶת הַבִּנְיָן הַמְּפֹאָר שֶׁבָּנָה הַקַּרְדֹּם אוֹ הַגַּרְגֵּן הַלָּזֶה, הֲלֹא אֵינוֹ נוֹפֵל כְּלָל עִנְיַן תִּאוּר וְשֶׁבַח הַלָּז עֲלֵיהֶם לְהִיוֹת כִּי לֹא לָהֶם שֶׁבַח הַלָּזֶה כִּי אִם לְהַבּוֹנֶה וְחוֹצֵב בָּהֶם, וְכָךְ עַל דֶּרֶךְ זֶה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם, עִם הֱיוֹת כִּי הֵן הֵמָּה הַמַּשְׁפִּיעִים חַיּוּת וּצְמִיחַת דְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, אֲבָל הֵם אֵינָם בַּעֲלֵי בְּחִירָה כְּלָל, וְהֵם רַק כְּמוֹ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבְיָכוֹל שֶׁפּוֹעֵל דֶּרֶךְ בָּם כִּרְצוֹנוֹ כו'.

שבת חנוכה, תרפ"ו

לקוטי דיבורים

התחלת מצוות עשיית סוכה היא במוצאי יום כיפור, כמבואר ענינו בחסידות, שבכל ראש השנה ויום כיפור מחליט כל אחד החלטה בחיזוק ענינים מסויימים בתורה ועבודה. זה החומר שממנו עושים את כותלי הסוכה ועליהם יבוא סכך הסוכה.

למרות שסוכה היא דירת עראי, וכאמור שה"עראי" בסוכה הוא ענין עיקרי, מכל מקום על דפנות הסוכה להיות חזקות, ויש בזה שיעור – שיוכלו להתקיים ברוח מצויה.

ברוח מצויה קיים הבדל בין רוח מצויה שביבשה לבין רוח מצויה שבים, שכן הרוחות שבים חזקות יותר מאשר רוחות היבשה, הרי הדפנות שחזקות דיין לעמוד בפני רוח מצויה שביבשה – כשרות גם בים.

רואים אנו בעבודה, שישנם זמנים של התעוררות הבאה באחת משתי סיבות שבשני זמני העת־רצון, ראש השנה ויום כיפור בתנועה של מרירות, וסוכות בתנועה של שמחה.

חיי העולם הם הרי בבחינת רוח מצויה. כתוב[2] "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", יש לעשות בכל המצטרך בעניני עולם, אך על כל זה להיות על פי התורה שלא תבולע ההתעוררות הטובה.

ולכן על חוזק דפנות הסוכה להיות שתוכלנה להתקיים ברוח מצויה, שחיי העולם לא יבלעו את ההגבלות והמחיצות שעל פי התורה.

שמיני עצרת, תרצ"ג

---

2) דברים טו, יח.

רשימת כבוד קדושת אדמו"ר הריי"צ – תרנ"ב

וילך הבעש"ט הקדוש הלאה, והתלמידים הקדושים ורמ"ש ואשתו הולכים אחריו.

בדרך הליכתם פגש הבעש"ט הקדוש בילדה אחת, וישאל לשמה. ותען הילדה ותאמר: שמי ברכה לאה.

ויהי בבואם באחד הרחובות ויראה קבוצות ילדות משחקות, ויגש הבעש"ט הקדוש אל הקבוצה, ויגשו גם ההולכים אחרי הבעש"ט הק'.

וישאל הבעש"ט הקדוש את אחת הילדות: מה שמך? ותען הילדה ותאמר: שמי ברכה לאה.

וישאל הבעש"ט הקדוש את השני': מה שמך? ותען הילדה ותאמר: שמי ברכה לאה.

וישאל הבעש"ט הקדוש את הילדה השלישית, הרביעית, החמישית, הששית: מה שמך? ותעננה הילדות זו אחר זו כי שמם ברכה לאה.

וילך הבעש"ט הקדוש הלאה, והתלמידים ורמ"ש ואשתו הולכים אחריו. ויפגש הבעש"ט הקדוש ילד אחד, וישאלהו: מה שמך? ויען הילד ויאמר: שמי ברוך משה.

ויפגש הבעש"ט הקדוש ילדה אחת וישאלה: מה שמך? ותען הילדה ותאמר: שמי ברכה מרים.

ויהי בהלכם שמעו קול ילדים לומדים בחדר. ויכנס הבעש"ט הקדוש אל הבית אשר שם לומדים התלמידים, וההולכים אחריו נשארו בחוץ. החדר קטן הוא, והמלמד ברך את הבעש"ט הקדוש בברכה: שלום עליכם! והבעש"ט הקדוש ברך את המלמד בברכה: שלום עליכם!

ויקרא הבעש"ט הקדוש את רמ"ש ואשתו לכנוס אל החדר פנימה, ובבואם החדרה, ויפנה הבעש"ט הקדוש בשאלתו אל עשרים הילדים הלומדים מה שמם.

כששה ענו בזה אחר זה, כי ברוך משה שמם, והשאר ענו כי שמם ברוך אברהם, משה יוסף, ברוך שמואל, ברוך דוד, ברוך חיים, ברוך, ברוך יצחק, ברוך שלום, ברוך טובי', משה יצחק, משה, משה זכרי', משה ישראל, משה שלמה.

אגרות קודש

ב"ה ג' כ"ו טבת תרצ"ו
פורקערסדארף

אל תלמידי ישיבת "תומכי תמימים" יצ"ו
בכל המערכות, מן האולם הגדול עד
המכינות - ועד בכלל -
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

פעמים ושלש דברתי עמכם בדבור מפורש ומפורט, בהוראה לכל אחד ואחד מכם בפרט להתאמץ בכל מיני התאמצות, להגיע בעזרתו יתי' לאותו הגובה - הן בשקידה וידיעת הלימודים בנגלה ובדא"ח, והן בעבודה שבלב זו תפלה במתינות ובמסירה פנימית, והן בתקון המדות וברגשי אהבה פנימית מאחד לחברו נוסף על הנהגה של יראת שמים בקיום מצות המעשיות בזהירות וזריזות - אשר עמדו, בחסדי השי"ת, תלמידי ישיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש אשר שמה נקרא עליכם.

תלמידי "תומכי תמימים" בליובאוויטש זכו לעטרת תפארת להיות נקראים בשם בנים להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וזאת היא רוחה של ישיבת "תומכי תמימים" יצ"ו מאז הוסדה ועד עתה, להעמיד - בעזרתו יתי' - את תלמידי' בקרן תורה ואורה של דא"ח משובצים

במשבצות של מדות טובות באהבה וחיבה.

על פי הרצאת ידידיי הרבנים מנהלי המערכות, הנה נראה ת"ל הטבה בהנהגת התלמידים בכל הענינים המפורטים לעיל, אבל עוד דרוש תקון רב.

והנני פונה אליכם בזה לאמר: איש איש מכם באיזה מערכה שהוא, מן המכינות עד האולם הגדול, יברכם השי"ת, יתאמץ בכל כחו למלאות חובת תעודתו, לשקידה בלימודים, בעבודת התפלה, בזהירות קיום המצות בהידור, במשמעת מורים, באהבת חברים, במסירה פנימית, לרוחה של "תומכי תמימים" יצ"ו.

ואני תפלה, אשר אל אלקים הוי' צבאות ישפיע לכם שפעת חיים וברכה מרובה בהצלחה מופלגת בעבודתכם הקדושה, ולרגליכם יתברכו מוריכם מנהליכם ומדריכיכם, הוריכם אחיכם אחיותיכם וכל בני משפחותיכם והמנדבים מחזיקי המוסד הק' "תומכי תמימים" יצ"ו עם בני ביתם - ה' עליהם יחיו - בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

והנני ידידכם עוז החפץ בטובכם והצלחתם בגשמיות וברוחניות המברכם

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך ג

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' א

יום, הרי זה כמעריך קטן פחות מבן חודש ולא התחייב כלום. **שְׁנַת חָמֵשׁ** עצמה, והיינו ילד בתוך השנה החמישית לחייו, קודם שהשלים חמש שנים, **וּשְׁנַת עֶשְׂרִים** – שנת העשרים לחיי האדם, קודם שהשלים שנה זו, **כִּלְמַטָּה מֵהֶם,** ורק אחרי שהשלים חמש שנים שלימות נידון כ'מבן חמש שנים', ולאחר שהשלים עשרים שנה נידון כ'מבן עשרים שנה'. שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה', ותיבת 'ומעלה' מלמדת שרק לאחר שהשלים ששים שנה נידון כזקן וערכו חמשה עשר שקלים. ואף שלא נאמרה לשון זו בכולם, מכל מקום הֲרֵי אָנוּ לְמָדִים בְּכוּלָּן מֵהאמור לגבי **שְׁנַת שִׁשִּׁים, מַה שְׁנַת שִׁשִּׁים** עצמה **כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה,** עד שישלים ששים שנה שלימות, כמשמעות תיבת 'ומעלה', **אַף שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה.**

תמהה המשנה על עצמה: הֵן – וכי כן הוא הדבר, והרי יש לדחות לימוד זה, **אם** מצאנו שעֲשָׂה הכתוב **שְׁנַת שִׁשִּׁים** עצמה **כִּלְמַטָּה מִמֶּנָּה,** לענין לְהַחְמִיר על המעריך, שהנערך נידון כפחות מששים שערכו חמשים שקלים, ולא כבן ששים ומעלה שערכו רק חמשה עשר שקלים, וכי **נַעֲשֶׂה שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ** לענין לְהָקֵל, שהרי ערכו של פחות מבן חמש הוא רק חמש סלעים, ואחר גיל חמש ערכו חמשה עשר שקלים, וכן ערכו של פחות מבן עשרים הוא חמשה עשר סלעים, ולאחר שנעשה בן עשרים ערכו חמשים שקלים, ומנין שכוונת התורה היתה אף להקל על המעריך. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכן נאמרה לשון 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' בשלש המקומות, 'בן חמש שנים', 'בן עשרים שנה' ו'בן ששים שנה', לִגְזֵירָה שָׁוָה, וכך יש לדרוש, **מַה 'שָׁנָה' הָאֲמוּרָה בִּשְׁנַת שִׁשִּׁים** [שנת הששים עצמה] נידונת **כִּלְמַטָּה, אַף 'שָׁנָה' הָאֲמוּרָה בִּשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר.**

המשנה מביאה את דעת התנא המוסיף על דינים אלו: **רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר,** לא רק שנת חמש ושנת עשרים ושנת ששים עצמן נידונות כלמטה מהן, אלא לעולם הן נידונות כך **עַד שֶׁיָּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים** הללו **חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד,** ורק לאחר שנעשה בן חמש שנים שלימות וחודש ויום, נעשה דינו כ'מבן חמש שנים ומעלה', וכן לגבי בן עשרים וששים.

גמרא

שנינו במשנה: 'תלמוד לומר 'שנה' 'שנה' לגזירה שוה, מה שנה האמורה בשנת ששים כלמטה, אף שנה האמורה משנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנו, בין להקל ובין להחמיר'.

הגמרא מבארת כיצד נדרשת גזירה שוה זו. אומרת הגמרא: **'מוּפְנֶה'** – גזירה שוה זו נדרשת מתיבות 'שנה' 'שנה' שהן מיותרות לגמרי בפסוק, ופנויות ללמד גזירה שוה זו, **דְּאִי לֹא מוּפְנֶה** – שאילו לא היו תיבות אלו פנויות לדרשה זו, **אִיכָּא לְמִיפְרַךְ כִּדְפָרְכִינַן** – היה ניתן להקשות על גזירה שוה זו את הקושיא האמורה במשנתנו, שמא מה שאמרה תורה ששנת ששים כלמטה הימנה היינו להחמיר, שישלם ערך גבוה יותר, ולא להקל. ואומרת הגמרא שאכן **'שָׁנָה' 'שָׁנָה' יְתֵירֵי כְּתִיבִי** – תיבות 'שנה' 'שנה' שכתבה התורה מיותרות הן, שכן יכלה התורה לכתוב 'וְאִם מִבֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים', והיינו יודעים ש'עשרים' היינו עשרים שנה, וכן לגבי בן ששים יכלה התורה לכתוב 'מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שִׁשִּׁים' ונמצא שתיבת 'שנה' מיותרת בין אצל המלמד [בן ששים] ובין אצל הנלמד [בן עשרים], ועל גזירה שוה מופנה אין מקשים כלל.

הגמרא מבררת האם דין משנתינו תלוי במחלוקת תנאים. מבררת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי** – שמא נאמר שמשנתנו שמצריכה פסוק ללמד ששנת העשרים כלמטה הימנה אינה סוברת כרבי, **דְּאִי רַבִּי, הָאָמַר 'עַד', וְעַד בִּכְלָל** – כל מקום שנאמרה לשון 'עד', כגון עד זמן מסוים או עד מקום מסוים, הרי אותו הדבר כלול, וכיון שאמרה התורה (ויקרא כז ה) 'מִבֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה' אנו יודעים ששנת עשרים בכלל, והיינו כלמטה הימנה. **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק לגבי חג הפסח (שמות יב טו) 'כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן וְעַד יוֹם הַשְּׁבִעִי', יָכוֹל היית לומר שהאמור בתורה 'מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן' [ט"ו בניסן] היינו מאחרי היום הראשון, **וְלֹא רִאשׁוֹן בִּכְלָל** – ואין היום הראשון בכלל איסור אכילת חמץ, וכן מה שנאמר 'עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי' [כ"א בניסן] היינו קודם היום השביעי **וְלֹא שְׁבִיעִי בִּכְלָל** – אין היום השביעי בכלל האיסור,

פרשת בשלח

יג יז וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים
דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי | אָמַר אֱלֹהִים
פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה:
יח וַיַּסֵּב אֱלֹהִים | אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף
וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יט וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם: כ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת
וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר: כא וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם
יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ
לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד
הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם: פ (לוי)

יד א וַיְדַבֵּר יהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין
הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נֹכַחוֹ תַּחֲנוּ עַל־הַיָּם: ג וְאָמַר
פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם
הַמִּדְבָּר: ד וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם
וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי
יהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: (ישראל) ה וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח
הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ
מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ:
ו וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: ז וַיִּקַּח שֵׁשׁ־
מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ:
ח וַיְחַזֵּק יהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 513)

פִּי הַחִירֹת (יד, ב)

חִירוֹת הַלָּלוּ . . מְרֻבָּעוֹת . . מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם, וְעֵינַיִם לָהֶם פְּתוּחוֹת (מְכִילְתָּא)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁהַחִירוֹת נִבְרְאוּ מְרֻבָּעוֹת, וַהֲרֵי "אֵין מְרֻבָּע מִמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית" (יְרוּשַׁלְמִי סוֹף מַעֲשְׂרוֹת). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלָּכֵן מְסַיֵּם "וְעֵינַיִם לָהֶם פְּתוּחוֹת", כְּלוֹמַר: שֶׁטַח הַסֶּלַע לֹא הָיָה חָלָק, אֶלָּא הָיוּ בּוֹ חוֹרִים בִּדְמוּת עֵינַיִם, כָּךְ שֶׁרִבּוּעוֹ לֹא הָיָה מֻשְׁלָם.

שני ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים
עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי
הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן: י וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם | נֹסֵעַ
אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יהוָה:
יא וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם
לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ
לְהוֹצִיאֲנוּ מִמִּצְרָיִם: יב הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־
מִצְרָיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר:
יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־יְשׁוּעַת יהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר
רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד
עַד־עוֹלָם: יד יהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ג עמ' 872)

בְּיָד רָמָה (יד, ח)

בְּרִישׁ גְּלִי (אונקלוס)

אִיתָא בְּדֶגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם, שֶׁ"בְּרִישׁ" הִיא רָאשֵׁי תֵּבוֹת רַבִּי יִשְׂרָאֵל בַּעַל שֵׁם, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, וְרַבִּי יִצְחָק בֶּן שְׁלֹמֹה (הָאַרִיז"ל); רֶמֶז לְכָךְ שֶׁהַיְּצִיאָה מִן הַגָּלוּת תִּהְיֶה בִּזְכוּת תּוֹרָתָם שֶׁל הַצַּדִּיקִים הַלָּלוּ. וְרֶמֶז זֶה מוֹפִיעַ בַּתַּרְגּוּם דַּוְקָא: הַתַּרְגּוּם מֵבִיא אֶת קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה אֶל לְשׁוֹנוֹת הַחֵלִין שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְאַף הַגְּאֻלָּה תָּבִיא אֶת הַקְּדֻשָּׁה אֶל הָעוֹלָם וּתְקַדֵּשׁ גַּם אֶת עִנְיְנֵי הַחֵלִין שֶׁבּוֹ.

שלישי טו וַיֹּאמֶר יהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ: טז וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ
וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה: יז וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב
מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו: יח וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יהוָה
בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו: יט וַיִּסַּע מַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם
וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם: כ וַיָּבֹא
בֵּין | מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן
וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־
הַלָּיְלָה: כא וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יהוָה |
אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם
לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם: כב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ
הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם:

כג וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פַּרְעֹה
רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם: כד וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר
וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן
וַיָּהֹם אֶת מַחֲנֵה מִצְרָיִם: כה וַיָּסַר אֶת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו
וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כִּי יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ג עמ' 969)

מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם (יד, כב)

כַּאֲשֶׁר אָדָם עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּקַו אֶחָד בִּלְבַד, בְּקַו הַיָּמִין אוֹ בְּקַו הַשְּׂמֹאל - אֲפִלּוּ עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבוֹדָה בְּקַו זֶה בְּכָל כֹּחוֹתָיו, עַד לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ, יִתְּכֵן שֶׁעוֹשֶׂה זֹאת מִצַּד הַטֶּבַע (טֶבַע נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית אוֹ אֲפִלּוּ טֶבַע נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בְּטִבְעָהּ לְסוּג עֲבוֹדָה כָּזֶה). מָתַי בָּאָה לִידֵי בִּטּוּי הִתְבַּטְּלוּת וְהִתְמַסְּרוּת אֲמִתִּית לַהקָּבָּ"ה, בְּאֹפֶן שֶׁמִּתְעַלֶּה מִן הָ"אֲנִי" – כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא בִּשְׁנֵי קַוִּים הָפְכִּיִּים.

רביעי כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־
הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־
פָּרָשָׁיו: כז וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם
לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר
יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: כח וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ
אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים
אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד: כט וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם
חֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם: ל וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם
הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: לא וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ
הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: פ
טו א אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה
כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ב עֻזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי
וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: ג יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ:
ד מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו
טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: ה תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בְמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן: ו יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה
תִּרְעַץ אוֹיֵב: ז וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח
חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: ח וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם
נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם: ט אָמַר
אוֹיֵב אָרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי
אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: י נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ
יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: יא מִי־כָמֹכָה
בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת
עֹשֵׂה פֶלֶא: יב נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: יג נָחִיתָ
בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ:
יד שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת: טו אָז
נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ
כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגֹדֶל
זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאֶבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר
עַם־זוּ קָנִיתָ: יז תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן
לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ:
יח יְהוָה | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יט כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי
הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: פ
כ וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף
בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאנָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת:
כא וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס
וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ס כב וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם: כג וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ
לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ
מָרָה: כד וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה:
כה וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־
הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם
נִסָּהוּ: כו וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו
וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 123)

כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (טו, יז)

אָמְרוּ רַז"ל (כתובות ה, א) "גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה צַדִּיקִים", כִּי בְּמַעֲשֶׂה יְדֵיהֶם כְּתִיב "מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה', מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ" (שְׁתֵּי יָדַיִם), וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י: "מִקְדָּשׁ, מַעֲשֵׂה יְדֵי צַדִּיקִים הוּא". וּמַה שֶׁכָּתוּב "כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ" - מְתֻרָּץ הַשִּׁיטָה מְקֻבֶּצֶת: "מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים,

חמישי כ וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם
וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם:
טז א וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ב כתיב וילינו קרי וַיִּלּוֹנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה
וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר: ג וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְּיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ
עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם
אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה
בָּרָעָב: ס ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר
לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא: ה וְהָיָה
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה
עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם | יוֹם: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ז וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד
יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי
כתיב תלונו קרי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת
יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ
בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם
עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה:
ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם:
י וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ
אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 179)

לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם (טז, ד)

אֶת הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן תִּקֵּן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד הַמָּן. וְתָמוּהַּ: כֵּיצַד מְבָרְכִים עַל לֶחֶם מִן הָאָרֶץ בְּנֹסַח שֶׁנִּתְקַן עַל לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לֶחֶם מִן הָאָרֶץ אֵינוֹ אֶלָּא לְבוּשׁ לַשֹּׂרֶשׁ וְהַמָּקוֹר שֶׁל הַמָּזוֹן – לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם; לֶחֶם מִן הָאָרֶץ הוּא בִּפְנִימִיּוּתוֹ לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, ש"בְּעָסְקוֹ בְּמַשָּׂא וּמַתָּן יְכַוֵּן שֶׁמַּאֲמִין שֶׁהַשֶּׁפַע . . הוּא כִּשְׁאָרֵי הַנִּסִּים הַגְּלוּיִים, כְּמוֹ שֶׁהוֹרִיד הַמָּן". וִידוּעִים דִּבְרֵי הָרַבִּי מֵהַר"ש, שֶׁפַּרְנָסָה בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא כְּמוֹ הַשְׁפָּעַת הַמָּן.

ששי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב שָׁמַעְתִּי אֶת־
תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם
תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יג וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס
אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטָּל סָבִיב
לַמַּחֲנֶה: יד וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר
דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ: טו וַיִּרְאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ
מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה: טז זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר
נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ: יז וַיַּעֲשׂוּ־כֵן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט: יח וַיָּמֹדוּ
בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַّרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר
אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ: יט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ
אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: כ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה
וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאָשׁ
וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: כא וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: כב וַיְהִי | בַּיּוֹם
הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ
כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה
מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֹפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵّלוּ
וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר:
כד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא
הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ
הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ
בַּשָּׂדֶה: כו שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: כז וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם
לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ: ס כח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי: כט רְאוּ
כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם

הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמַיִם שְׁנֵי | אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ
מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: כ וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי: כא וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא
כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת בִּדְבָשׁ: כב וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ
לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן | יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת
וְתֵן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה
לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: כד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת: כה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם
אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה
אֶרֶץ כְּנָעַן: כו וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִת הָאֵיפָה הוּא: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לב עמ' 270)

רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת (טז, כט)

הַ'שַּׁבָּת' שֶׁבַּתּוֹרָה - הוּא פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁלְּכֵן קָרֵי רַבִּי יְהוּדָה לְרַשְׁבִּ"י, מָארֵי דְּזֹהַר, בְּשֵׁם 'שַׁבָּת' (זח"ג קמד, ב). וְלִמּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה הוּא בְּדֶרֶךְ רְאִיָּה, וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁמְּשִׁיחַ יְלַמֵּד סוֹדוֹת הַתּוֹרָה לְכָל הָעָם בְּדֶרֶךְ רְאִיָּה (וְלָשׁוֹן הָרְגִיל בַּזֹּהַר הוּא תָּא־חֲזִי, לֹא תָּא־שְׁמַע). וְהִנֵּה, הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' הוּא "רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת". רֶמֶז יֵשׁ כָּאן, שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁנִּתְגַּלְּתָה בַּחֲסִידוּת מֻדְגָּשׁ בְּיוֹתֵר הַלִּמּוּד בְּדֶרֶךְ רְאִיָּה, תַּכְלִית הַהִתְאַמְּתוּת.

שביעי **יז** א וַיִּסְעוּ כָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין
לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בְּרִפִידִים וְאֵין מַיִם
לִשְׁתֹּת הָעָם: ב וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־
לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן
עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה: ג וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם
לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ
מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא:
ד וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם
הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי: ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ
אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ: ו הִנְנִי
עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם | עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר
וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: ז וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָّקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה
עַל־רִיב | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם אֶת־יְהוָה לֵאמֹר
הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן: פ ח וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם: ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי
נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: י וַיַּעַשׂ
יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק
וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה: יא וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ
יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק: יב וְיָדֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן
וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו
מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא
הַשָּׁמֶשׁ: יג וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ
לְפִי־חָרֶב: פ יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת
זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה
אֶת־(זֵכֶר)* זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: טו וַיִּבֶן מֹשֶׁה
מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה | נִסִּי: טו וַיֹּאמֶר כִּי־יָד
עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('היום יום' יג אדר שני)

וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִים (יז, ח)

שֶׁרָפוּ יִשְׂרָאֵל יְדֵיהֶם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה (מְכִילְתָּא)

לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם. וְכַאֲשֶׁר יֵשׁ רִפְיוֹן בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה — בָּא עֲמָלֵק וְנִלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל (רָאשֵׁי תֵּבוֹת יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא אוֹתִיּוֹת לַתּוֹרָה) וּמְקָרֵר אֶת קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה. הָעֵצָה לְכָךְ הִיא — בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, אַנְשֵׁי מֹשֶׁה, וְאִתְּפַשְּׁטוּתָא שֶׁל מֹשֶׁה, רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר. וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק — לְשׁוֹן יָחִיד, כִּי הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם בְּשָׁוֶה.

מפטיר יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר
וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־(זֵכֶר)* זֵכֶר
עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: טו וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ יְהוָה | נִסִּי: טו וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה
לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר: פפפ

קי"ו פסוקים, י"ד אמונ"ה סימן. סנא"ה סימן.

* מנהגינו שאומרים פעמיים מילת זכר. הראשון זָכָר (בסגול) ובשני זֵכֶר (בצירה).

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בשלח לקריאה בציבור ולשמו"ת בשופטים פרק ד ה

ד ד וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא: ה וְהִיא
יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט: ו וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה | יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבֻלוּן: ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ
וּנְתַתִּיהוּ בְיָדֶךָ: ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלַכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ:
ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי
בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה: י וַיַּזְעֵק בָּרָק
אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה: יא וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ:
יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר: יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן: יד וַתֹּאמֶר
דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ

וַיֵּרֶד בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו: טו וַיְהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חָרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס
בְּרַגְלָיו: טז וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חָרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד: יז וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי
שָׁלוֹם בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי: יח וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר
אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֳלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה: יט וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם כִּי צָמִתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ: כ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־אִישׁ יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן:
כא וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט
וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת: כב וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף
אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: כג וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כד וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד
אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן: **ה** א אָז תָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר: ב בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה: ג שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ד יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ
מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם: ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה
זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי
נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת: ז חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדָלוּ עַד שֶׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שֶׁקַּמְתִּי
אֵם בְּיִשְׂרָאֵל: ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים
אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל: ט לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה: י רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת
יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ: יא מִקּוֹל מְחַצְּצִים בֵּין מַשְׁאֲבִים שָׁם יִתְּנוּ צִדְקוֹת
יְהוָה צִדְקֹת פְּרָזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה: יב עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי
דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשְׁבֵה שִׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: יג אָז יָרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה יָרַד־לִי
בַּגִּבּוֹרִים: יד מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר: טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבוֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח
בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְּקֵי־לֵב: טז לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת
עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב: יז גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת
אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן: יח זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל
מְרוֹמֵי שָׂדֶה: יט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנָךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף

לֹא לָקָחוּ: כ מִן־שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם
נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז: כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו:
כג אֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה
בַּגִּבּוֹרִים: כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: כה מַיִם שָׁאַל חָלָב
נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה: כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים
וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ: כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב בֵּין
רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד: כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקָפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא
בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֲחֲרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו: כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
תַּעֲנֶינָה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ: ל הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר
שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל: לא כֵּן יֹאבְדוּ
כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל
מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה
יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת
כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

זמן תחילת קידוש לבנה באה"ק:
תחילת ליל שלישי, ז' שבט

לוח זמנים לשבוע פרשת בשלח - שירה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:32	6:28	8:39	8:37	9:11	9:10	10:05	10:05	17:16	17:21	17:41	17:46	17:00	17:55
חיפה (ח)	6:34	6:30	8:39	8:38	9:11	9:10	10:05	10:05	17:12	17:18	17:38	17:43	16:47	17:53
ירושלים (ח)	6:29	6:26	8:38	8:36	9:09	9:07	10:03	10:03	17:15	17:20	17:40	17:45	16:39	17:53
תל אביב (ח)	6:34	6:31	8:40	8:38	9:12	9:11	10:06	10:06	17:14	17:19	17:39	17:44	16:58	17:55
אוסטריה וינה (ח)	7:23	7:15	9:12	9:08	9:43	9:40	10:32	10:30	16:52	17:02	17:24	17:33	16:42	17:47
אוסטרליה מלבורן (ק)	6:26	6:33	9:25	9:29	9:57	10:01	11:09	11:12	20:40	20:34	21:08	21:02	20:17	21:14
אוקראינה אודסה (ח)	7:22	7:15	9:12	9:09	9:44	9:41	10:33	10:31	16:58	17:07	17:29	17:37	16:48	17:41
אוקראינה דונייצק (ח)	6:57	6:50	8:46	8:42	9:18	9:14	10:06	10:04	16:26	16:36	16:58	17:07	16:16	17:11
אוק. דנייפרופטרובסק (ח)	7:10	7:03	8:58	8:54	9:30	9:26	10:17	10:15	16:36	16:45	17:08	17:17	16:26	17:21
אוק. ז'יטומיר (ח)	7:42	7:34	9:26	9:22	9:58	9:55	10:45	10:43	16:55	17:05	17:28	17:37	16:45	17:41
אוקראינה קייב (ח)	7:34	7:26	9:19	9:15	9:51	9:47	10:38	10:35	16:48	16:58	17:21	17:31	16:38	17:35
איטליה מילאנו (ח)	7:45	7:38	9:37	9:34	10:09	10:06	10:58	10:56	17:28	17:36	17:58	18:06	17:17	18:20
אקוואדור קיטו (ח)	6:15	6:16	8:49	8:50	9:19	9:20	10:22	10:23	18:39	18:39	19:00	19:01	18:21	19:05
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:08	6:14	9:02	9:06	9:35	9:38	10:45	10:48	20:05	20:00	20:31	20:26	19:43	20:39
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	6:41	6:49	9:47	9:51	10:17	10:21	11:31	11:34	21:14	21:08	21:44	21:37	20:51	21:41
ארה"ב בולטימור (ח)	7:14	7:09	9:12	9:10	9:45	9:43	10:36	10:35	17:25	17:32	17:53	17:59	17:13	18:03
ארה"ב ברוקלין נ.י.(ח)	7:05	7:00	9:03	9:01	9:35	9:33	10:27	10:25	17:13	17:20	17:41	17:48	17:01	17:59
ארה"ב ג'רסי (ח)	7:06	7:01	9:04	9:01	9:36	9:33	10:27	10:26	17:12	17:20	17:40	17:47	17:00	17:59
ארה"ב דטרויט (ח)	7:45	7:39	9:42	9:39	10:13	10:11	11:04	11:03	17:46	17:54	18:14	18:22	17:34	18:33
ארה"ב היוסטן (ח)	7:10	7:07	9:18	9:17	9:50	9:49	10:45	10:44	17:59	18:04	18:24	18:28	17:45	18:38
ארה"ב לוס אנג'לס (ח)	6:48	6:44	8:53	8:52	9:25	9:24	10:19	10:18	17:24	17:30	17:50	17:55	17:11	18:05
ארה"ב מיאמי (ח)	7:04	7:01	9:14	9:13	9:47	9:46	10:42	10:42	18:04	18:09	18:28	18:32	17:50	18:42
ארה"ב ניו הייבן (ח)	7:04	6:58	9:00	8:57	9:32	9:30	10:23	10:22	17:06	17:13	17:34	17:41	16:54	17:54
ארה"ב שיקאגו (ח)	7:01	6:55	8:59	8:57	9:31	9:28	10:22	10:20	17:06	17:14	17:34	17:42	16:54	17:52
בוליביה לה פאס (ח)	6:10	6:13	8:57	8:59	9:26	9:28	10:32	10:34	19:21	19:19	19:44	19:42	19:02	19:46
בלגיה אנטוורפן (ח)	8:23	8:14	10:05	10:00	10:37	10:33	11:23	11:21	17:28	17:39	18:02	18:12	17:19	18:29
בלגיה בריסל (ח)	8:20	8:12	10:04	10:00	10:36	10:32	11:23	11:20	17:31	17:42	18:05	18:15	17:22	18:30
בלרוס ליובאוויטש (ח)	7:49	7:38	9:25	9:20	9:57	9:52	10:41	10:38	16:30	16:42	17:07	17:18	16:22	17:22
ברזיל ס.פאולו (ק)	6:38	6:42	9:25	9:28	9:57	9:59	11:04	11:06	20:01	19:58	20:24	20:22	19:41	20:29
ברזיל ריו דה ז'נרו (ק)	6:25	6:29	9:12	9:15	9:43	9:46	10:51	10:53	19:46	19:44	20:10	20:07	19:26	20:14
בריטניה לונדון (ח)	7:40	7:31	9:23	9:19	9:55	9:51	10:41	10:39	16:47	16:58	17:21	17:31	16:38	17:47
בריטניה מנצ'סטר (ח)	7:56	7:46	9:35	9:31	10:07	10:03	10:52	10:49	16:48	17:00	17:24	17:35	16:40	17:52
גרמניה ברלין (ח)	7:51	7:41	9:31	9:27	10:03	9:59	10:49	10:46	16:49	17:00	17:24	17:34	16:40	17:38
גרמניה פרנקפורט (ח)	8:00	7:51	9:46	9:42	10:17	10:13	11:04	11:02	17:17	17:28	17:50	18:00	17:08	18:04
דרום אפריקה יוהנסבורג (ח)	5:32	5:37	8:24	8:27	8:55	8:57	10:10	10:11	19:09	19:06	19:33	19:30	18:48	19:34
הודו בומביי (ח)	7:12	7:10	9:27	9:26	10:00	9:59	10:57	10:57	18:32	18:35	18:55	18:58	18:17	19:02
הודו פונה (ח)	7:05	7:04	9:23	9:22	9:54	9:54	10:52	10:52	18:30	18:33	18:53	18:56	18:15	19:00
הונגריה בודפשט (ח)	7:11	7:04	9:00	8:57	9:32	9:29	10:20	10:19	16:42	16:52	17:14	17:22	16:32	17:26
טורקיה איסטנבול (ח)	7:15	7:10	9:12	9:10	9:44	9:42	10:35	10:34	17:19	17:27	17:47	17:54	17:07	17:58
יוון אתונה (ח)	7:29	7:25	9:30	9:28	10:02	10:00	10:54	10:53	17:47	17:54	18:14	18:20	17:34	18:24

לוח זמנים לשבוע פרשת בשלח - שירה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה קישינב (ח)	7:32	7:25	9:20	9:17	9:53	9:50	10:41	10:39	17:04	17:13	17:35	17:43	16:53	17:47
מקסיקו מ. סיטי (ח)	7:04	7:03	9:25	9:25	9:55	9:55	10:53	10:53	18:35	18:38	18:58	19:01	18:20	19:05
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ' (ק)	6:22	6:31	9:27	9:32	10:00	10:05	11:14	11:17	21:01	20:55	21:32	21:25	20:37	21:29
נפאל קטמנדו (ח)	6:46	6:43	8:59	8:58	9:29	9:28	10:25	10:25	17:47	17:52	18:12	18:16	17:33	18:20
סינגפור סינגפור (ח)	7:13	7:14	9:41	9:42	10:13	10:14	11:15	11:16	19:22	19:23	19:44	19:44	19:05	19:48
פולין ורשא (ח)	7:18	7:09	9:00	8:56	9:31	9:27	10:17	10:15	16:20	16:31	16:55	17:05	16:12	17:09
פרו לימה (ח)	5:59	6:02	8:36	8:37	9:08	9:10	10:13	10:14	18:43	18:42	19:05	19:04	18:24	19:08
צרפת ליאון (ח)	8:03	7:56	9:54	9:51	10:26	10:23	11:15	11:14	17:45	17:54	18:15	18:24	17:34	18:37
צרפת פריז (ח)	8:21	8:13	10:09	10:05	10:41	10:37	11:28	11:26	17:46	17:56	18:18	18:27	17:36	18:42
קולומביה בוגוטה (ח)	6:04	6:04	8:35	8:35	9:04	9:05	10:06	10:07	18:15	18:16	18:37	18:38	17:58	18:42
קנדה טורונטו (ח)	7:34	7:27	9:28	9:26	10:00	9:57	10:50	10:49	17:28	17:36	17:57	18:05	17:17	18:17
קנדה מונטריאול (ח)	7:16	7:09	9:08	9:05	9:40	9:36	10:29	10:27	16:59	17:08	17:29	17:38	16:48	17:51
קפריסין לרנקה (ח)	6:46	6:41	8:47	8:45	9:20	9:18	10:13	10:12	17:11	17:18	17:37	17:43	16:59	17:47
רוסיה מוסקבה (ח)	9:24	9:13	11:01	10:56	11:31	11:26	12:15	12:12	18:01	18:14	18:39	18:51	17:54	19:08
רוסיה רוסטוב נא דונו (ח)	8:49	8:41	10:37	10:34	11:09	11:06	11:58	11:56	18:20	18:29	18:51	19:00	18:10	19:04
שוייץ ציריך (ח)	7:51	7:44	9:42	9:39	10:13	10:10	11:02	11:00	17:27	17:36	17:58	18:07	17:16	18:19
תאילנד בנגקוק (ח)	6:43	6:42	9:02	9:02	9:35	9:35	10:34	10:34	18:19	18:21	18:41	18:44	18:03	18:48

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחות י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00306
29/01/2012

P.P.
שולם
1949
תל אביב